

કવિશ્વર શ્રી દેવવિરસભાષિ-વિરચિત

હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય

સ્વોપન દીકરાલિપ્ત

ભાગ બીજો

[સર્ગ ૯ થી ૧૩]

❀ વર્તમાન પ્રયાગાર ❀
જેન વિશ્વ ભાગતી, લાડનૂં

ગુજરાતી અનુવાદ
સ્વ. પૂજ્ય સાધવીજી શ્રી મુનંદાશ્રીજીનાં
અન્તેવાસિની વિદુષી સાધવી મુલોચનાશ્રી

સ્વ. પૂજ્ય સાધ્વીજી સુનંદાશ્રીજી

જેઓનો જન્મ અને દીક્ષા દહેગામ (ગુજરાત)માં થયાં હતાં. દીર્ઘ ચારિત્ર પર્યાય પાળીને વિ. સં. ૨૦૩૦, જેઠ સુદ : ૨ના દિવસે કાપરડાજી તીર્થમાં (રાજસ્થાન) કાળધર્મ પામ્યાં; તે પરમોપકારી ગુરુ મહારાજનાં ચરણે કોટિકોટિ વંદના—

—સુલોચનાશ્રી

સમર્પણ

જે કરુણામયી ગુરુમાતાએ મને બાલ્યવયમાં
આરિત્ર આપી મને આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિમય
સંસારથી ઉગારી, માતાથી પણ અધિક પ્રેમ અને
વાત્સલ્યનું અમૃતપાન કરાવી મને જ્ઞાનોપાસનામાં
ભેડી, અનેક સ્વ-પરદર્શનનાં શાસ્ત્રોનું અધ્યયન
કરવાની અનુકૂળતા કરી આપી મારું સમ્યગ્દર્શન
નિર્મળ કયું. વર્ષોપર્યંત જેમનાં પાવન ચરણે
રહી વિવિધ તપશ્ચર્યાઓ કરવાનું મને સૌભાગ્ય
પ્રાપ્ત થયું. અનેક આન્તર-બાહ્ય ઉપદ્રવોની
વચ્ચે જેઓની શીતળનિશ્રાએ મને નિર્ભયતા
અને નિશ્ચિતતાનાં દાન દીધાં....જેમણે મારા
યોગક્ષેમ ખાતર અનેક કષ્ટો સહ્યાં....તે પરમ-
પાવની ગુરુમાતા સ્વ.

પૂ. સાધ્વીજી સુનન્દાશ્રીજી મ. સા.ની
પુનિત સ્મૃતિ કરી, તેઓના નિર્મલ આત્માને
આ અન્નનું સમર્પણ કરું છું.

— સુલોચનાશ્રી

સુદૃતના સહસ્રાગી

૨. ૪૦૦૦ પૂજ્ય પન્થાસશ્રી ચરણવિભયજી ગણિવરની પ્રેરણાથી.
૨. ૨૫૦૦ શ્રી આગાસી જૈન તીર્થ પેઢી, જ્ઞાનખાતાભાથી.
૩. ૧૫૦૧ શ્રી નવરંગપુરા મૂર્તિપૂજક જૈન સધનો જ્ઞાનમહાર, અમદાવાદ
૨. ૫૦૧ સ્વ. પૂજ્ય સાધ્વીજી સુનંદાશ્રીજીની પ્રેરણાથી.
૨. ૫૦૧ દહેગામ જૈન સંઘ તરફથી.
૨. ૫૦૧ શાન્તિલાલ કેશવલાલ પાટણવાળા તરફથી.
૨. ૫૧ સુશ્રાવિકા પ્યારીબેનની પ્રેરણાથી બલોર જૈનસંઘ તરફથી.
૨. ૫૦૧ શાન્તિલાલ મોહનલાલ સત્તર તાલુકા સોસા, અમદાવાદ
૨. ૫૦૧ વિમલાબેન સોમચંદ બોડીદાસ, દહેગામ.
૨. ૫૦૧ કીર્તિભાઈ નાનાલાલ શાહ પાટણવાળા.
૨. ૩૫૧ પૂજ્ય સાધ્વીજી સુશીલાશ્રીજી તથા સુયશાશ્રીજીની પ્રેરણાથી મહોજ (ગુજરાત) જૈન સંઘ.
૨. ૩૫૧ શુભીબહેન તથા કંચનબહેનની પ્રેરણાથી દહેગામ મહિલામંડળ.
૨. ૨૫૧ પૂજ્ય સાધ્વીજી ભાગ્યપૂર્ણાશ્રીજીની પ્રેરણાથી પોપટલાલ બાદરચંદ પાટણવાળા.
૨. ૨૫૧ સુશ્રાવિકા પ્યારીબેનની પ્રેરણાથી અમરાવતી (મહારાષ્ટ્ર) જૈન સંઘ તરફથી
૨. ૨૫૧ પૂ. સાધ્વીજી ચરણશ્રીજી (વાગડવાળા)ની પ્રેરણાથી હળવદવાળા હેમીબેન.
૨. ૨૫૧ ભોગીલાલ સુનીલાલ પાટણવાળા તરફથી.
૨. ૨૦૧ પૂ. સાધ્વીજી હેમ તશ્રીજી (વાગડવાળા)ની પ્રેરણાથી એક સદ્ગૃહસ્થ.
૨. ૨૦૧ પૂ. સાધ્વીજી ઇન્દ્રચાશ્રીજી તથા ભદ્રકીર્તિશ્રીજીની પ્રેરણાથી શાન્તિલાલ ચત્રજી સુબર્ણવાળા
૨. ૨૦૧ કમળાબેન કાન્તિલાલની પ્રેરણાથી ગકુભાઈ મણિલાલ.
૨. ૧૫૧ શાહ સુધર્માચંદ મોહનલાલ પાટણવાળા તરફથી
૨. ૧૦૧ પૂ. સાધ્વીજી ચન્દ્રોદયાશ્રીજી (વાગડવાળા)ની પ્રેરણાથી એક સદ્ગૃહસ્થ.
૨. ૧૦૧ પૂ. સાધ્વીજી સુભદ્રાશ્રીજી (વાગડવાળા)ની પ્રેરણાથી એક સદ્ગૃહસ્થ.
૨. ૧૦૧ પૂ. સાધ્વીજી કુમુદશ્રીજીની પ્રેરણાથી એક સદ્ગૃહસ્થ.
૨. ૧૫૧ પૂ. સાધ્વીજી નિપુણાશ્રીજીની પ્રેરણાથી એક સદ્ગૃહસ્થ.
૨. ૧૫૧ પૂ. સાધ્વીજી અન્બુશ્રીજી (વાગડવાળા)ની પ્રેરણાથી એક સદ્ગૃહસ્થ.
૨. ૧૫૧ જૈન ઉપાધ્યય, પીપરડીની પોળ, અમદાવાદના જ્ઞાનખાતા તરફથી.

નૈવેદ્ય

પ્રથમ ભાગ પાંચ વર્ષ પૂર્વે અમદાવાદમાં ખૂબ શાનદાર પ્રકાશન સમારોહ સાથે પ્રકાશિત થયો હતો. શ્રી નવરંગપુરા જૈન સંઘના તત્ત્વ-મન-ધનના સહયોગથી એ પ્રથમ ભાગનું પ્રકાશન થયું હતું. પાંચ વર્ષના લાંબા ગાળે આ બીજા ભાગનું પ્રકાશન થાય છે. અનેક સહૃદયી સજ્જનોના સ્નેહપૂર્ણ સહકારથી આ બીજો ભાગ તૈયાર થયો છે.

‘હીરસૌમાન્ય’ મહાકાવ્ય જૈન પરંપરાના એક બહુશ્રુત મહાત્માનું અપૂર્વ સર્જન છે. આ મહાકાવ્યનું પઠન-પાઠન સરળ અને સુખોદ યત્ને એ ભાવનાથી પ્રેરાઈને મેં મહાકાવ્યનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કર્યો હતો. મારી એ ભાવનાને હું મૂર્તિમત્ત થયેલી જોઈને ખૂબ પ્રસન્નતા અનુભવું છું.

આ મહાકાવ્યનો ત્રીજો ભાગ પ્રેસમાં છે. મુદ્રણકાર્ય દૃતગતિએ ચાલી રહ્યું છે અને આશા છે કે આ જ વર્ષમાં તેનું પ્રકાશન થઈ જશે. આ રીતે આ સંપૂર્ણ ગ્રંથનું પ્રકાશનકાર્ય સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ થશે.

મન એક જ વાતનો કચવાટ અનુભવે છે કે જે ગુરુમાતાની પાવન છાયામાં મેં આ અનુવાદ કર્યો હતો તે ગુરુમાતા આજે નથી રહ્યાં...આ સમયે તેમની ભાવપૂર્ણ સ્મૃતિ કરીને, આ ગ્રંથ તેઓનાં કરકમલોમાં સમર્પિત કરું છું. સાથે સાથે આ ગ્રંથના સંશોધનમાં, મુદ્રણકાર્યમાં અને આર્થિક સહયોગમાં જે જે પ્રુણાત્માઓનું મને યોગદાન મળ્યું છે તે સહુની મધુર સ્મૃતિ કરું છું. સુશ્રાવક શાન્તિલાલ ભટ્ટાચાર્યને ખૂબખૂબ અભિનંદન આપું છું. તેમના સતત અને સખત પરિશ્રમ વિના આવા મોટા ગ્રંથનું પ્રકાશન શક્ય ન બન્યું હોત.

અનુવાદમાં, મુદ્રણમાં જે કોઈ ત્રુટીઓ નજરે ચડે, તેને ક્ષાન્તિય ગણીને આ મહાકાવ્યનો રસાસ્વાદ અનુભવવા વાચકોને અનુરોધ કરું છું.

ઉપધાનનગર

અમગાસી

માગસર વદ : ૧

વિ. સં. ૨૦૩૩

— સાધ્વી સુલોચના

विषयानुक्रमिका

नवमः सर्गः

विषयः	श्लोकाङ्कः	पृष्ठ
१. शासनदेव्याः हीरविजयसूरिप्रति पृच्छावर्णनम्	१-६	२-३
२. श्रीहीरविजयसूरेः प्रतिपादनम्	७-१२	३-५
३. सूरिं प्रति शासनदेवतोक्तजयविमलमुनिभाव्याचार्य- पदकथनवर्णनम्	१३-२५	६-९
४. देव्याः सूरिगुणकीर्तनवर्णनम्	२६-३०	१०-१२
५. उषाकालवर्णनम्	३१-५४	१३-२४
६. सूर्योदयवर्णनम्	५५-७४	२५-३२
७. विजयहीरसूरिध्यानान्तरं वसन्तेरागमनवर्णनम्	७५-७९	३३-३४
८. अहम्मदावादनगरे विजयसेनसूरेराचार्यपदप्रदानमहोत्सव- वर्णनम्	८०-१०४	३५-४५
९. लुम्पाकमताधिपतिमेषजीक्रुषेः दीक्षाप्रदानमहोत्सववर्णनम्	१०५-१३५	४६-५९
१०. अणहिल्लपुरपत्तने विजयसेनसूरेराचार्यपदनिन्दिवन्दकप्रदान वर्णनम्	१३६-१४३	६०-६१
११. लाटमण्डलवर्तीगान्धारनगरवर्णनम्	१४४-१५०	६२-६५
१२. गान्धारनगरचातुर्मासवर्णनम्	१५१-१५५	६६-६८
१३. सर्गान्तवर्णनम्	१५६-००	६८-००

दशमः सर्गः

१. दिल्लीमण्डले दिल्लीपुरीवर्णनम्	१-१०	६९-७५
२. काविलाधिपतिहमाउसाहिस्वयकव्वरसाहेवर्णनम्	११-६४	७६-१११
३. फतेपुर (श्रीकरी) वर्णनम्	६५-७८	११२-१२१
४. अकव्वरसाहेराजसभावर्णनम्	७९-९६	१२२-१३४
५. अकव्वरस्य सभासदं प्रति प्रश्नकरणम्	९७-९८	१३५-१३६
६. श्रीहीरविजयसूरिगुणकीर्तनवर्णनम्	९९-१३०	१३६-१५७
७. सर्गसमाप्तिवर्णनम्	१३१-००	१५८-००

एकादशः सर्गः

१. अकव्वरसाहिर्हीरविजयसूरिमाहातुमभीप्सावर्णनम्	१-३	१५९
२. राजसभायां वृत्तयुग्मेन स्वस्वामिसाहेगुणकीर्तितवर्णनम्	४-१२	१६०-१६४
३. साहिःसूरिमाहातुं वृत्तयुग्मं साहिवखानं प्रति प्रेषणम्	१३-२४	१६५-१७१
४. वृत्तेनापितसाहिफरमानपठनान्तरं खानोऽतिमोदितः	२५-३३	१७२-१७५
५. साहिवखानाकागिताकमिपुरश्राद्धान साहिफरमान- निवेदनम्	३४-४८	१७६-१८२
६. श्राद्धश्लोकानां गंधाग्नगरे सूरिः प्रणिपातपूर्वकसाहिफर- माननिवेदनम्	४९-७६	१८३-१९८

विषयः	श्लोकाङ्क	पृष्ठ
७. श्राद्धेऽसह विचारविनिमयपूर्वक श्रमणेन्दोःदिल्लीप्रति- विहारनिर्णयवर्णनम्	७७-९१	१९९-२०८
८ प्रस्थानावसरे शासनदेवतायाः शुभाशीर्वादिवर्णनम्	९२-९४	२०९-२१०
९. शकुनावलोकनवर्णनम्	९५-१०३	२१०-२१४
१०. श्रीहरीविजयसूरेविहारवर्णनम्	१०४-११४	२१५-२२२
११. विहारपरीपाप्याकमिपुरे प्रवेशमहोत्सववर्णनम्	११५-१३१	२२३-२३१
१२. अकमिपुराधिपतिमाहिवस्त्रानेन सूरिप्रतिप्राञ्जलि पूर्वकं प्रार्थितम्	१३२-१५६	२३२-२४९
१३. सर्गान्तवर्णनम्	१५७-१५८	२५०

द्वादशः सर्गः

१. अहम्मदावादनगगद् दिल्लीं प्रति प्रस्थापनम्	१-६	२५१-२५४
२. पट्टणसमीपे गुरुशिष्ययोः सुभगमिलनम्	७-९	२५५-२५६
३. विजयसेनहरिणा सह श्रमणेन्दोःअणहिल्लपुरपट्टणे भव्यप्रवेशमहोत्सववर्णनम्	१०-२६	२५६-२६५
४. अणहिल्लपुरपत्तनात् प्रयाणकम्	२७-३१	२६६-२६८
५. भिल्लपल्लीवर्णनम्	३२-४७	२६९-२७९
६. अर्जुनपल्लीपतिसमेतभिल्ललोकप्रतिबोधवर्णनम्	४८-५३	२८०-२८३
७. अर्जुदाचलवर्णनम्	५४-७३	२८३-२९५
८. सूरिसिंहस्यार्जुदगिरेराहोणवर्णनम्	७४-८३	२९६-३०१
९. अर्जुदाचलवर्तीजिनमंदिरदर्शनाद्द्वर्षोद्वेकवर्णनम्	८४-८६	३०१-३०२
१०. पृथक्पृथक्प्रसादवर्णनम्	८७-११२	३०३-३१७
११. भगवद्गुणकीर्तनम्	११३-१२७	३१८-३२६
१२. अर्जुदोत्पत्तिवर्णनम्	१२८-१२९	३२७-३२८
१३. सर्गसमाप्तिवर्णनम्	१३०-००	३२८-००

त्रयोदशः सर्गः

१. अर्जुदावरोहणान्तरमाचार्येणानुक्रमेण श्रीरोहिणीपुरमलंकरणम्	१-४	३२९-३३१
२. श्रीरोहिणीपतिसुरप्राणकारितप्रवेशमहोत्सववर्णनम्	६-१०	३३२-३३४
३. सादडीनगरे सूरिसिंहाय कल्याणविजयवाचककारित- प्रणिपातवर्णनम्	११-१३	३३५-३३६
४. राणकपुरवर्तीधरणविहारवर्णनम्	१४-२१	३३६-३४१
५. सूरिन्दुकारित युगादिदेवस्तुतिवर्णनम्	२२-२३	३४१-३४२
६. आडभानगरे तालद्व्येष्टिकारितभव्यप्रवेशमहोत्सव- वर्णनम्	२४	३४३
७. मेडतानगरे श्रीफलवर्षिपार्श्वनाथदर्शनवर्णनम्	२५-१३	३४३-३४६

विषयः	श्लोकाङ्क	पृष्ठ
१. साहेरभिप्रायज्ञानं विमलहर्षोपाध्यायवर्णने कनेपुरं प्रति प्रेषणम्	३२-३७	३२७-३२८
२. अकञ्चरसाहिना नह विमलहर्षोपाध्यायमिलनं च क्षेमकृशान्पूच्छावर्णनम्	३८-४३	३२९-३५१
१०. कनेपुरनगरे विमलहर्षवाचनेन वंदनपूर्वकसाहिवातालाप- निवेदनम्	४४-४५	३५२-००
११. नूरेरागमनोदत्तं ज्ञान्वाकञ्चरप्रसोदः	४६-५२	३५३-३५६
१२. कनेपुरनगरे नूरीन्दोर्भव्यप्रवेशमहोत्सववर्णनम्	५३-९९	३५७-३८३
१३. वर्षाश्रमुवर्णनम्	१००-११५	३८३-३९२
१४. जगमालप्रसोदे रात्रिं व्यतीत्याकञ्चरसाहेः सिंहद्वार- प्रवेशवर्णनम्	११६-११९	३९३-३९५
१५. नूरेरागमनंशेखद्वारा साहिं प्रतिनिवेदनम्	१२०-१२३	३९६-३९७
१६. अकञ्चरसाहिना शेखं प्रति सूरिन्दोः शिष्टाचार- पालनकथनम्	१२४-१३०	३९३-३९५
१७. शेखद्वारा साहिसंदर्शं श्रुत्वा नूरिणा फैजीगृहमलङ्कृतम्	१३१-१३६	४०२-४०४
१८. शेखस्वमतानुशिष्टिपूच्छावर्णनम्	१३७-१५२	४०५-४१४
१९. सभायां गुणवृत्तिसूरिन्दुदर्शनादकञ्चरप्रसोदवर्णनम्	१५३-१७५	४१५-४२७
२०. साहिना सूरिन्दुं प्रति शारिरीकसुखपूच्छा साध्वाचारं श्रुत्वा अतिप्रसोदः	१७६-२००	४२८-४४२
२१. राजसभायां साहित्यमश्रमोन्दीकमात्राभिधान- द्वनाभ्यां नूरिगुणकीर्तनवर्णनम्	२०१-२१४	४५३-४५०
२२. नूरेः साहिंप्रतिः कानिचित्तीर्थवर्णनम्	२१५-२२३	४५५-४५८
२३. अकञ्चरस्य आशीर्वचन-प्रार्थना	२२४-२२५	४५९
२४. नूरिणा आशीर्वादप्रदानम्	२२६-००	४६०-०००
२५. सर्गसमाप्तिवर्णनम्	२२७-००	४६०-००

श्रीमद्—देवविमलगणि—विरचितम् ।

हीरसौभाग्य-महाकाव्यम्

स्वोपज्ञया व्याख्यया समलङ्कृतम् ।

गूर्जरभाषानुवाद—सुशोभितम् ।

द्वितीय भाग :

॥

नवमः सर्गः ।

अथ सा त्रिदशी सूरिपुरहृतपुरो व्यभात् ।

मुक्तिसीमन्तिनीमुक्तदूतीव विवरीपया ॥ १ ॥

अथ ध्यानविधानसमये पुरः प्रत्यक्षागमनानन्तरं सा पूर्वव्यावर्णितस्वरूपा त्रिदशी शासनदेवता सूरिपु पुरहृतः पुरंदरो हीरविजयसूरीन्द्रस्तस्य पुरोऽभ्यासे व्यभाद्विभाति स्म उन्प्रेक्ष्यते—मुक्तिः सिद्धिरेव सीमन्तिनी अत्रार्थात्स्वयं चरचरिता अथ वा कामुकी अन्या सामान्या वशा तया मुक्ता प्रेषिता दूती शासनहारिकेव । 'शासनहारिणा हरेः' इति रघौ । किं चिकीर्षया । विशेषेण महामहपुरःसरं वरीतुं पाणिं गृहीतुमिच्छया परिणयनाभिलाषेण ॥

श्लोकाः

त्थाग्भाह आत्थार्थं पुरंदरनी आगण प्रत्यक्षं ध्येयी शासनदेवी, भडोत्सव पूर्वकं परब्रह्मानी अभिलाषाथी मुक्तिदृष्टी श्रीमे भोक्तृदेवी लक्ष्मे दूती (संदेशवाहिका) न होय तेवी शोभे छे. ॥१॥

वाग्विलासैः सृजन्तीव हारहूरावहेलनाम् ।

तृणतां च नयन्तीव निकर्णं वेणुवीणयोः ॥ २ ॥

पिकीव पञ्चमोद्गारमृतोः सख्युर्मनोभुवः ।

गीर्वाणगृहिणी वाणीं श्रमणेन्दोः पुरोऽग्रहीत् ॥ ३ ॥

सा गीर्वाणगृहिणी शासनसूरी श्रमणेन्दोर्मुमुक्षुक्षणदारमणस्य पुरः पुरस्ताद्वाणीं वाच-मग्रहीज्जग्राह । वचनमुवाचेत्यर्थः । केव । पिकीव । यथा कैकिलि मनोभुवः स्मरस्य सख्युर्मित्रस्य ऋतोर्वसन्तस्य । 'सखा रतीशस्य ऋतुर्यथा वनम्' इति नैषधे । तथा 'ज-यति मधुसहायः सर्वेसंसारवल्ली' इति चम्पूकथायाम् । पुरः अग्रे पञ्चमोद्गारं पञ्चमनाम्ना श्रीराग—वसन्तराग—पञ्चमराग—भैरवराग—मैधमलहारराग—नट्टनारायणराग—पतेषु षट्स्वपि रागेषु प्रायो विलासिनां पुंसां पञ्चमरागो वल्लभः स्यात् । अतः पञ्चमनाम्नो रागस्योद्गारं

ધ્વનિત યુદ્ધાતિ । પञ્ચમાલપં કુરુતે इत्यर्थः । उत्पश्यते—देवी वाग्विलासैः स्ववचनर-
चनागैचित्रીभिः कृत्वा हारहूराणां गेस्तनीनां द्राक्षाणामवहेलनामवगणनां सृजनतीव विद-
धतीव । च पुनर्वर्णुवीणयोः वंशविपञ्चर्यानिक्कण मधुरध्वनिं तृणतां न किञ्चित्करतां
नयन्ती प्रापयन्तीव ॥ युग्मम् ॥

શ્લોકાર્થ

એમ કોકિલા કામદેવના મિત્ર વસંતઋતુની સમક્ષ પંચમ સ્વરમાં ગાન કરે છે.
(શ્રીરાગ, વસંતરાગ, પ ચમરાગ, ભૈરવરાગ, મહારાગ અને નટ્ટનારાયણ રાગ આ છ રાગોમાં
પ્રાયઃ વિલાસી પુરૂષોને પંચમરાગ વધુ પ્રિય હોય છે તેથી કોકિલાના સ્વરને પંચમસ્વર
કહેવાય છે) તેમ શાસનદેવોએ મુનિવરોમાં ચન્દ્ર સમાન હીરવિશ્વસૂરિની આગળ
મધુરસ્વરે વાણી ઉચ્ચારી. તે વાણીના માધુર્યથી ઈશ્વરને પણ બાણે તિરસ્કૃત કરી હતી.
તેમજ વીણા અને વાંસળીના સૂરોને પણ નિરર્થક તુલ્ય કરતી હતી. ॥૨॥૩॥

स्वयं श्रमणशक्रेण ध्यानेनेवानुगामिना ।

यदाहूतानुगृह्णाहं कारणं तत्प्रसाद्यताम् ॥ ૪ ॥

અનુગામિના સેવકેનેવ ધ્યાનેન સ્પ્રિમન્ત્રસ્ય પ્રણિધાનેન સ્મરણેન જાપેન વા કૃત્વા
શ્રમણશક્રેણ વાચ્યમવાસ્તોબ્ધતિના સ્વયમાત્મના ચત્કારણમુદિગ્ય અનુગૃહ્ય મમોપર્યનુગ્રહં
પ્રણીય પ્રસાદ પ્રવિધાય અહમાહૂતા આકારિતા તદાકારણં ચત્કારણ સહેતુઃ પ્રસાદતાં
નિગદ્યતામ્ । એમેતિ શેષઃ ॥

શ્લોકાર્થ

શ્રમણોમાં ઈન્દ્ર સમાન એવા આપે, સ્પ્રિમંત્રના ધ્યાનથી મારા પર અનુગ્રહ
કરીને, મને યોદ્ધાઓ તેથી સ્વયં હું સેવિકાની જેમ ઉપસ્થિત થઇ છું તે આપ મારા
ઉપર કૃપા કરીને યોદ્ધાવવાનું કારણ દર્શાવો. ॥૪॥

व्यापार्य कार्ये क्वचन किंकरी मां कृतार्थ्य ।

वज्रस्वामीव पद्मस्यार्थने पाथोधिन्दनाम् ॥ ૫ ॥

हे प्रभो त्वरे. क्वचन कर्मिन्कार्ये कर्तव्ये व्यापार्य आज्ञामनुज्ञां वा प्रदाय दत्त्वा
किंकरे श्रीमद्वरणमरोरुहसेविकां मां त्व कृतार्थ्य मफलीकुरु । क इव । वज्रस्वामीव ।
यथा हाटशक्तिर्दुर्भिक्षे न्वकप्रवरणकल्पाध्याननपूर्वक दौर्द्धदेशसमानीते तन्नीडनृपादे-
शानवनकुलुममात्रविमनायितेन मंत्रेन पर्युपणा,पर्वणि जिनपूजाकृते कुसुमानयनार्थमभ्य-
थिन. न्वपिनुमित्रादेशगृहीतविशतिन्धककुमुलः श्रीवज्रस्वामी पद्महृदे गत्वा लक्ष्म्या प्रेक्ष्य
नमस्कृत्य चागमनकागणप्रशानन्तर महच्चपत्रपद्ममार्गणेन व्रष्टेन पाथोधिन्दनां समुद्रपुत्रीं
प्रिय कृतार्थयामास ॥

શ્લોકાર્થઃ

હે સૂરિવર । જેમ વળા સ્વામીએ સહસ્રપત્ર કમલો માંગીને સમુદ્રપુત્રી લક્ષ્મીને
કૃતાર્થ કરી હતી તેમ કોઈ કાર્યની મને આજ્ઞા કરીને કૃતાર્થ કરો ॥૫॥

નિગદ્યેતિ જિનાધોગાસનામરમુન્દરી ।

મેજે જોપં મુખે શારદીનેવ શિખિમગ્ધલી ॥ ૬ ॥

જિનાનાં સામાન્યકેવલિનામધીશસ્ય તીર્થકરત્વાત્સ્વામિનઃ શ્રીમહાવીરસ્ય શાન્તન
સ્યામરમુન્દરી દેવાજ્ઞના ઇત્યમુના પ્રકારેણ નિગદ્ય કથયિત્વા મુગ્ધે વદને જોપં મૌન મેજે મેઘતં
સ્મ । ‘જોષમાસનવિશિષ્ય વખાપે’ ઇતિ નેષથે । તથા ‘તૃષ્ણીં તૃષ્ણીકાં જોષં ચ મૌને’ ઇતિ
હૈમ્યામ્ । મૌન’ કૃત્વા સ્થિતવતીત્યર્થઃ । કેવ । શિખિમગ્ધલીત્ર । યથા શારદીના શરત્કા-
લસંવન્ધિની । ઘનાન્યયસમયે ઇત્યર્થઃ । શિખિમગ્ધલી મયૂરમાલા મુખે જોપ મજતે ન
બ્રવીતીત્યર્થઃ । યદુક્ત માધકાવ્યે-‘સમય एव દારોતિ વલ્લાવલ’ પ્રણિગદન્ત ઇતીવ મનીષિણઃ ।
શરદિ દંસરવાપરુષીકૃતસ્વરમયૂરમયૂરમણીયતામ્ ॥’ ઇતિ ॥

શ્લોકાર્થઃ

આ પ્રમાણે કહીને, શરદકાળમાં જેમ મયૂરમંડળી મૌન ધારણ કરે તેમ શાસન
દેવીએ મૌન ધારણ કર્યું ॥ ૬ ॥

યદાસ્યકૌમુદીકાન્તવાક્પીયૂપાભિલાષિણી ।

ચલચશ્ચુચલચ્ચશ્ચુરિવ સા રમસાદભૂત ॥ ૭ ॥

સા દેવી રમસાદૌત્સુક્યાત્ ચલચ્ચૌચ્ચકોરસ્ય ચલચ્ચશ્ચુચ્ચલોચના વન્તિતા ચકોરી
તદ્વદ્ભૂત્સંજાતા । કિંમૂતા । યસ્ય સૂરીન્દ્રસ્ય આસ્યમાનનં તદેવ કૌમુદીકાન્તશ્ચન્દ્રસ્તન્ય
વાગ્ વાણી एव વચોરૂપં વા પીયૂષ સુધારસસ્તદ્ભિલષતિ વાચ્છતીત્યેવ શીલા । ‘કળે
હત્ય ચકોરીણાં ગણઃ પીત્વા સુધારસમ્ । અજાયત મદેનેવ ગુઙ્ગાપુઙ્ગારુણેક્ષણાઃ ॥’ ઇતિ
જ્યોત્સ્નાપાને સત્યપિ ચકોરીણાં સુધાપાન કીર્તિર્વૌમુદ્યામ્ ॥ ઇતિ ગુર્વાભિપ્રાયજિજ્ઞાસયા
દેવીપ્રશ્નઃ ॥

શ્લોકાર્થઃ

સૂરીન્દ્રના સુખચન્દ્રમાંથી વચનામૃતનું પાન કરવાની અર્લાલાવાવાળી શાસનદેવી
ઉત્સુકતાથી અપલનચના ચકોરીના જેવી બની ॥૭॥

વાચં વાચંયમશ્રેણીરોહિણીરમણસ્તતઃ ।

તત્પુરો ગ્રાહ્યામાસ સુધાયા ઔરસીમિવ ॥ ૮ ॥

ततो देवीवचनानन्तरं वाचंयमानां श्रमणानां श्रेणीषु धारणीषु रोहणीरमणः विभावरीवल्लभः सूरीन्द्रः तत्पुत्रो जिनशासनदेवतापुरस्तादग्रे वाचं वार्णीं आह्वयामास जग्राह । उवाचेत्यर्थः । उन्मेष्यते-सुधाया अमृतस्य औरसीं सुजातां केवलपितृभात्रोरुत्पन्नामिव नन्दिनीमिव । 'सुजातस्त्वौरसौरस्यौ' । पुत्री त्वौरसी । 'उदश्रुरेष व्यसृजन्निजौरसम्' इति नैषधे ॥

श्लोकाधः

त्यारणाह साधुभ्यानी श्रेष्ठीमां यन्त्रसमान सूरीन्द्र शासनदेवी सभक्ष भोव्या. ते वाष्ठी नष्टे अभृतनी नन्दिनी (पुत्री) न होय ! ॥८॥

अहगोचरपारस्य वाङ्मयस्याम्बुधेरिव ।

यन्मनीषा सुखं देवि तरीव पारदश्वरी ॥ ९ ॥

विनेया विनयावासाः कतिचिचे ममासते ।

शौण्डीरिमधरा गन्धसिन्धुरा इव वन्धुरा ॥ १० ॥

हे देवि, मम ते स्वगुणैर्विख्यातिभाजः कतिचित्कियन्तुख्याका विनेयाः शिष्या आसते सन्ति । 'आसते शतमधिश्रिति भृपास्तोयराशिरसि ते खलु कृपाः' इति नैषधे । तथा 'सत्तायामस्त्यास्ते' इति क्रियाकलापे । किभृताः । विनयावासाः विनयकुलमन्दिराणि । पुनः किभृताः । वन्धुराः कौलीन्यादिगुणोपेताः । पुनः किभृताः । शौण्डीरिमार्णं कर्मसपन्नसेनां प्रतिशौर्यं धरन्तीति । के इव । गन्धसिन्धुरा इव । यथा गन्धहस्तिनः प्रत्यर्थिपृतनापराभवनपटवो भवन्ति । ते के । येषां विनेयानां मनीषा प्रतिभा सुखं यथा स्यात्तथा अहगोचरो नयनविषयो न चक्षुर्ग्राह्यः पारं परतीरं यस्य । पारदश्वः पुनपुसकलिङ्गयोः । तादृशस्याम्बुधेरिव समुद्रस्येव वाङ्मयस्य सिद्धान्तस्य सर्वशास्त्रस्य वा तरीव नौरिव पारदश्वरी पारं दृष्टवतीति पारगाभिनी । 'वनोरश्च' । वनन्तात्त्रिभ्यामीप्स्ययो भवति रश्चान्तादेशः' इति प्रक्रियासूत्रेण ईप्स्ययः नकारस्य रकारः । पारदश्वरी ॥ शुग्मम् ॥

श्लोकाधः

हे देवी ! भादे अगोचर सिद्धांत समुद्रने सुभपूर्वक पार करी शक्य तेवी नौकांना लेवा प्रतिष्ठाशक्तिवाणा, विनयना स्थानरूप, तेमज गंधकस्तिनी लेभ कुलीनता अने पराक्रम आदि शुभेना धामरूप केटलांक शिष्ये छे. ॥ ८-१० ॥

मध्येऽमीषां विनेयानां कतमः कमलानने ।

भास्त्रान्विष्णोरिव पदे ममास्त्यभ्युदयंगमी ॥ ११ ॥

हे कमलानने पद्मयदने शामनदेवि अमीषां विनेयानां शिष्याणां मध्ये कतमः शिष्यः मम पदे पदे अभ्युदयं पद्मधागतां गमिष्यन्त्यभ्युदयंगमी अस्मि । अभ्युदय जगद्विजयाततां

ગમિષ્યતીત્યેવંશીલો ગમી । ‘ભવિષ્યતિ ગમ્યાદયઃ’ । ગમ્યાદીનામુપસંખ્યાનણિનિ વા વૃદ્ધિ-
ર્થતિ’ યદુક્ત નૈષધે—‘સાધોરપિ સ્વઃ ક્ષલુ ગામિનાધોગમી સ. તુ સ્વર્ગમિતઃ પ્રયાણ’ इति ।
સાધનિકા તુ પ્રાયુક્તા વિકલ્પેન વૃદ્ધિર્ગમી ગમી । ક ઇવ । માસ્વાનિવ । યથા માસ્કરો
વિષ્ણોઃ પદે ગગને અમ્યુદય’ ગચ્છતિ ॥ इति गुरोर्द्वीप्रश्नः ॥

શ્લોકાર્થ

તો હે કમલનાયના શાસનદેવી ! જેમ સૂર્ય આકાશનો અભ્યુદય કરે છે તેમ આ
શિષ્યોભાંથો કયો શિષ્ય મારી પાટને અભ્યુદય કરનારો થશે ! અર્થાત્ જગદ્વિખ્યાત
થશે ! ॥૧૧॥

एवमालपिता तेन तं सुरी पुनरुचुपी ।

प्रावृषेण्यमिवाम्भोदं नभोम्बुपनितम्बिनी ॥ १२ ॥

તેન હીરચિજયસૂરિણા એવમસુના પ્રકારેણ અલપિતા ભાષિતા ભાવિપદ્મચરામિધાન
પૃથા સતી સુરી નિર્જરી પુનર્દ્વિતીયચારમ્બુષી ભાષિતવતી । જગાદેત્યર્થઃ । કેવલં નભસ આકાશાદ્યનાયનનિર્મુક્તમમ્બુ
પિષતીતિ નમોમ્બુપો વષ્પીહસ્તસ્ય નિતમ્બિની પ્રમદા ચતાક્રી તેન જીવનદાનાદિના જગત્પ્ર-
સિદ્ધેનાર્થાન્મેધેન ગર્જિતેન ગમીરગર્જારવેણાલપિતા વાદિતા સતી પ્રાવૃષેણ્યં વર્ષાકાલસંવન્ધિ-
નમ્ । ‘પ્રાવૃષેણ્ય’ પયોવાહ’ વિદ્યુદૈરાવતાવિવ’ इति रघुवंशे । तथा प्रावृष ण्यतप्रत्ययः
इति प्रावृषेण्यनिष्पत्तिः । अम्भोद जलधर प्रति ब्रवीति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ચાતકી મેષનો ગર્જારવ સાંભળીને, વર્ષાઋતુ સંબંધી ઉચ્ચારણ કરે છે ।
તેમ હીરવિજયસૂરિવડે આ પ્રમાણે પૂછાયેલી દેવી પુનઃ બોલી ॥૧૨॥

आस्ते श्रीजयविमलो यस्तेऽन्तेवासिवासवः ।

स ते दम्यो रथस्येव धुरं पट्टस्य धास्यति ॥ १३ ॥

હે પ્રમો, યસ્તે તવાન્તેવાસિનાં શિષ્યાણાં મધ્યે વાસવ ઇવ વાસવો મધોનઃ સદૃશઃ
અખિલશિષ્યશિષ્યારનં શ્રિયા શોભયા યુક્તો જયવિમલ इति नामा वर्तते स जयविमलप्रज्ञांशः
તે તવ પટ્ટસ્ય ધુરં ધાસ્યતિ ધારયિષ્યતિ । ક ઇવ । દમ્ય ઇવ । યથા પ્રથમવયા ગૌરથવા
પ્રૌઢીમૂતો વન્તો વન્તતરઃ । લોકે ‘ગોધો’ इति प्रसिद्धः । दम्यो रथस्य धुरं दधाति । ‘गुर्वी
ધુર’ यो भुवनस्य पित्रा धुर्येण दम्यः सदृशं विभर्ति इति रघौ ॥

શ્લોકાર્થ

હે પ્રભો, આપના શિષ્યોમાં ઇન્દ્ર સમાન એવા શ્રીજયવિમલસુનિ પ્રૌઢ
વાહરડો (દમ્ય) રથની ધુરાને વહન કરે તેમ આપની પાટની ધુરાને વહન કરશે. ॥૧૩॥

त्वया विश्राणिता देव विधिना स्वपदेन्दिरा ।
वार्धिना विष्णुनेव श्रीश्रिरमेतेन रंस्यते ॥ १४ ॥

हे देव हे भट्टारक, त्वया प्रभुणा स्वपदेन्दिरा निजपट्टलक्ष्मीविधिना पूर्वाचार्यैरुक्तप्रकारेण विश्राणिता प्रदत्ता सती एतेन जयविमलप्रज्ञांशेन सम चिर बहुकाल यावत् रस्यते क्रीडिष्यति । केव । श्रीरिव । यथा वार्धिना क्षीरनीरनिधिना विधिना वेदोक्तप्रकारेण विश्राणिता वितीर्णा पाणौ ग्राहिता श्रीनिजनन्दना लक्ष्मीविष्णुना स्वप्रेयसा साक चिरं रमते ॥

श्लोकाथ

हे देव, जेम विधाताजे अपर्षु करेली समुद्रपुत्री लक्ष्मी विष्णु साथे शिरकाल रमे छे तेम आपे अपर्षु करेली पट्टलक्ष्मी जयविमल मुनि साथे शिरकाल पर्यंत कीडा करशे. ॥ १४ ॥

तं गुणैरप्रतीकाशं त्वद्गुणश्रीः श्रयिष्यति ।
बह्वी विवर्धमानेव स्मयमानमहीरुहम् ॥ १५ ॥

हे मूरिपुरंदर, त्वद्गुणश्रीः तव गुरुपरम्परायाता तपागच्छलक्ष्मीगुणैः शमदमार्जवमार्दवज्ञानादिभिरप्रतीकाशमनन्यसामान्यं तं जयविमल श्रयिष्यति सेविष्यते । केव । बह्वीव । यथा विवर्धमाना प्रावृषेयप्रवर्षत्पयोधराभिषेकप्रसमप्रवृद्धिं प्राप्नुवती लता स्मयमानं विकसितं पल्लवपत्रपुष्पफलकलापकलित महीरुहं पादपं श्रयते भजते ॥

श्लोकाथ

हे मूरिपुरंदर, वर्षाकृतुना मेघथी वधती जाती लता नवपल्लवित वृक्षेना आश्रय ले छे, तेम आपनी परंपराथी आवेदी तपागच्छनी लक्ष्मी, शमदमार्जवशुभेथी असामान्य जेवा जयविमलमुनिने आश्रय करशे. ॥ १५ ॥

पट्टधुर्येऽङ्गजे राज्ञा युवराजे इवोर्जिते ।
त्रयास्मिन्निर्मिते कापि भाविनी शासनोन्नतिः ॥ १६ ॥

हे हीरविजयसूरे, त्वयास्मिन् जयविमलप्रज्ञाने पट्टधुर्ये गणभारधुरीणे निर्मिते कृते काव्यदभुतवैभवा जगदाश्चर्यकारिणी शासनस्य श्रीजिनमतस्योन्नतिर्भाविनी भवित्री । केनेव । राज्ञेव । यथा भूमीपतिना ऊर्जिते प्रबलबले युवराजे पट्टधुर्ये निजराज्यधुराधुरंधरे विहिते सति शासनानामुपलक्षणात् पुरनगरग्रामजनपदानां न्यायविधिं विदधति सति समुन्नतिर्भवति । 'दीयतां दशलक्षानि शासनानि चतुर्दश' इति विक्रमाकर्दानपत्रे श्लोकः । अथवा शासनस्याज्ञायाः काव्यज्ञैता उन्नतिर्जायते । कोऽप्याज्ञां नोल्लघयतीत्यर्थः ॥

श्लोकाथ

हे सूरिदेव ! जेम राजा योताना प्रभव पराक्रमी पुत्र युवराजने राजथनी लगाम

અર્પણ કરે અને રાજ્યલક્ષ્મીની ઉત્પત્તિ થાય, તેમ આપ જયવિમલ મુનિને પદ્મધર કરશે।
તેથી જૈન શાસનની કોઈ અદ્ભુત ઉન્નતિ થશે. ॥ ૧૬ ॥

વિક્રમાર્ક ઇવ શ્રીમત્સિદ્ધસેનદિવાકરાદ્ ।

ત્વત્તસ્તદ્ભુ કોઽપ્યુર્વીવ્રધો વૌધિમવાપ્સ્યતિ ॥ ૧૭ ॥

હે દેવ, તસ્ય જયવિમલસ્ય પદ્મસ્થાપનાનન્તરં ત્વત્તઃ શ્રીમત્સકાશાન્ કોઽપ્યદ્ભુતવૈમવઃ ।
ૐર્વી પૃથિવી તસ્યાં પ્રવલપ્રતાપૈઃ વ્રજ્ઞ ઇવ વ્રજ્ઞઃ સહસ્રકિરણસદૃશો મહામણ્ડલીકમહીપતિ-
બૌધિ સમત્વમવાપ્સ્યતિ લપ્સ્યતે । ક ઇવ । વિક્રમાર્ક ઇવ । યથા શ્રીમતઃ પૂર્વાદિજ્ઞાના-
તિશાયિગુણૈઃ કલિકાલસર્વજ્ઞ ઇતિ ચિરુદ્ધધારણાસાધારણલશ્મીવતઃ સિદ્ધસેનદિવાકરાદિક્રમા-
દિત્યનુપો વૌધિવીજમવાત્તવાન્ ॥ ઇતિ દેવતયા પદ્મધુરંધરકથનન્ ॥

શ્લોકાર્થ

હે સૂરિદેવ, જેમ અસાધારણ પ્રજાવાન શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકારથી વિક્રમાદિત્ય પ્રતિ-
બોધ પામ્યા, તેમ જયવિમલને પદ્મધર સ્થાપન કર્યા બાદ આપનાથી પ્રબલ પ્રતાપી મહા-
મંડલેશ્વર એવો કોઈ રાજા પ્રતિબોધ પામશે. ॥ ૧૭ ॥

સમાકર્ણ્ય મુરીવર્ણ્યમાનં તં પિપ્રિયે પ્રમુઃ ।

રથાઙ્ગવન્નિશાવેદિગદિતામ્યુદયં રવિમ્ ॥ ૧૮ ॥

પ્રમુઃ સૂરીન્દ્રઃ સુર્યા શાસનદેવતયા વર્ણ્યમાનં આધ્યમાનં તં જયવિમલનામાનં પ્રજ્ઞાંશં
સમાકર્ણ્ય શ્રવણગોચરીકૃત્ય પિપ્રિયે નિજપદ્મામ્યુદયવિભાવનાભિપ્રાયેણ હૃદયે પરમાં પ્રીતિં
પ્રાપ્તવાન્ । ‘પ્રીઙ્ પ્રીતૌ’ । જહર્ષેત્યર્થઃ । કિંવત્ । રથાઙ્ગવત્ । યથા ચક્રવાકઃ નિશાવેદિભિ-
સ્તામ્રચુદૈર્ગદિતો નિવેદિતોઽમ્યુદય ઉદ્ગમનસમયો યસ્ય તાદૃશં રવિં દિવાકરં પ્રીયતે પ્રિયામિઃ
પરસ્પરવિયોગાપગમાશયા હૃપ્યતિ ॥

શ્લોકાર્થ

કુકેશના અવાજથી સૂર્યોદયનો સમય જાણીને પ્રિયા મિલનની આશાથી જેમ ચક્રવાક
આનંદ પામે તેમ શાસનદેવીવડે પ્રશંસેલું જયવિમલનું નામ જાણીને, પોતાની પદ્મલક્ષ્મીના
અભ્યુદયની આશાથી શ્રી હીરવિજયસૂરિ હૃદયમાં અત્યંત આનંદિત બન્યા ॥ ૧૮ ॥

इत्यतर्क्यत तेनान्तर्भाग्यसौभाग्यभूरसौ ।

प्रपुन्नयेव पुण्यैर्यत्त्रिदश्यापि प्रशस्यते ॥ १९ ॥

તેન સૂરિણા અન્તર્ભાગ્યે ઇત્યમુન્ના વક્ત્ર્યમાણપ્રકારેણ અતર્ક્યત વિચાર્યતે સ્મ । ઇતિ
કિમ્ । યદસૌ મદ્વિનેયો જયવિમલાભિધાનચિત્તુઃ મામ્યં ભાગધેયં પુણ્યં તથા સૌભાગ્યં

સુભગતાં લોકે વિહ્યાતિર્વા તયોર્ધ્નઃ સ્થાનં વર્તતે ચચસ્માત્કારણાત્ ત્રિદશ્યા જિનશાસ-
નવૃન્દારિકયાપિ પ્રશસ્યતે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પુણ્યૈરર્થાત્તત્સુકૃતૈઃ પ્રણુન્નયા પ્રેરિતયેવ ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્ય આ પ્રભાણે વિચારમગ્ન બન્યા કેઃ આ મારા શિષ્ય જ્યવિમલ ખરેખર
ભાગ્ય-સૌભાગ્યના સ્થાનભૂત છે । જેની શાસનદેવીએ પણ સ્વમુખે પ્રશંસા કરી ! બાણે તે
મુનિના પ્રબલપુણ્યવડે દેવી પ્રેરિત થઈ ન હોય ! ॥ ૧૯ ॥

મેરુભૂરિવ માત્યેષા જિનપટ્ટપરમ્પરા ।

સમુદ્ભવન્તિ येनास्यां सूरिन्द्राःस्वर्द्धुमा इव ॥ ૨૦ ॥

પણ નિઃશેષગળધરધોરણી તરુણીચૂડામણીમૃતા અમ્યુદિતા અમ્યુદીચમાના અમ્યુ-
દ્યપ્રાપયિત્રીવ જિનસ્ય શ્રીમન્મહાવીરભગવતઃ પટ્ટાનાં પરમ્પરા શ્રેણી મેરુભૂરિવ સ્વર્ણા-
ચલમેદિનીવ ભાતિ વિભાતિ । યેન કારણેન અસ્યાં જિનપટ્ટપરમ્પરાયાં મેરુમેદિનીધરવનમૂમૌ
ચ સ્વર્દ્ધુમાઃ કલ્પવૃક્ષા इव सूरिन्द्राः समुद्भवन्ति प्रकटीभवन्ति ॥

શ્લોકાર્થ

ખરેખર ભગવાન મહાવીરની આ પાટપરંપરા મેરુભૂમિની જેમ શોભે છે. કે જે
પટ્ટપરંપરાંથી મેરુભૂમિ ઉપર આવા ગુણવાન સૂરીન્દ્રોંથી કલ્પવૃક્ષો પ્રગટ થાય છે !
અર્થાત્ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૨૦ ॥

अहंन्मतैकमलयोद्भूतसूरिन्द्रचन्द्रनैः ।

यशःप्रस्रमरामोदैः सुरभीक्रियते जगत् ॥ ૨૧ ॥

અહંન્મતં શ્રીમજ્જિનશાસનં તદેકમલયો દક્ષિણાચલસ્તત્રોદ્ભૂતાઃ પ્રાદુર્ભાવં પ્રાતાઃ
પટ્ટધુરીણભાવં લક્ષ્મિતા યે સૂરીન્દ્રા આચાર્યાસ્તિ યે ચન્દનાઃ શ્રીચ્છંડશાસ્ત્રિનસ્તૈઃ કર્તૃમિ-
ર્થશાંતિ કીર્તિય યેવ પ્રસ્રમરા દશદિશુ વિસ્તરણશીલા યે આમોદાઃ પરિમલાસ્તૈઃ કૃત્વા
જગદ્ધિલમપિ મુવનં સુરમીક્રિયતે । સુગન્ધં વિધીયતે इत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

શ્રી જિનશાસનથી મલયપર્વત ઉપર ઉત્પન્ન થયેલા સૂરીન્દ્રોંથી ચંદનવૃક્ષોની
કીર્તિથી પ્રસ્રવતી મુવાસથી સકલ વિશ્વ મુવાસિત થયું. ॥ ૨૧ ॥

इत्यन्तरुदयत्प्रीतिमेकलाद्रिकीणुवे ।

निचिखेल चिरं गन्धसिन्धुनेद्र इव प्रस्रुः ॥ ૨૨ ॥

प्रभुः सूरिः इत्यमुना प्रकारेण अन्तश्चेतसि उदयन्ती प्रकटीभवन्ती या प्रीतिः प्रमोदः ।
 'प्रीतिः स्मरस्त्रियां प्रेम्णि योगमुदोः' इत्यनेकार्थः । सैव मेकलनामा अद्रिः पर्वतविशेषस्तस्य
 कनी कन्या पुत्री । नर्मदा नदीत्यर्थः तस्याः पूवे पानीयपूरे । 'नर्मदा मेकलाद्रिजा' इति
 हैम्याम् । तथा 'समुत्तीर्य' भगवतीं मेकलकन्याम् इति चम्पूकथायाम् । चिरं वहीं वेलां
 यावन्निचिखेल क्रिडति स्म । क इव । गन्धसिन्धुरेन्द्र इव । यथा कपोलपालीप्रमुखसप्तस्रोतानिः
 सरन्मदाम्भःप्रवाहाद्वाणमात्रपलायितापरसिन्धुरधोरणीवन्धुरगन्धोपलक्षितसिन्धुरेन्द्रो मेकल-
 शैलनन्दिन्या नर्मदायाः पयःप्रवाहे चिरं स्वेच्छापूरणपर्यन्तं खेलति ॥ इति गुरोर्हृदये
 विमर्शः ॥

श्लोकार्थः

आ प्रभाषे हृदयभां उत्पन्न थयेद्री प्रीतिरूपी मेकल पर्वतनी पुत्री नर्मदा नदीना
 ७५ प्रवाहभां जेभ गंधहस्ति (जेनां गंधस्थलभांथी स्वयता भद्रश्वानी सुगंध मात्रथी
 ७ साभान्थ हस्तिथो पलायन थर् नय ते गंधहस्ति) थिरकाल स्वेच्छापूवर्क डीडा करै
 तेभ ह्रीश्विजयशूरि प्रीतिरूपी नर्मदाना प्रवाहभां थिरकाल पयर्त भग्न भन्था ॥ २२ ॥

लोकान्कोकानिवाह्लादं लम्भयन्भानुमानिव ।

दानलीलायितैर्हेलां कल्पयन्कल्पभूरुहाम् ॥ २३ ॥

प्रबोधं विदधत्प्रातरिवाशेषजनुष्मताम् ।

पुष्पकाल इवोलास प्रणयन्मुमनःश्रियाम् ॥ २४ ॥

त्वं चिरं नन्द सूरिन्द्रेत्यभिनेनूय निर्जरी ।

ततस्तच्चरणाम्भोजं भ्रमरीव चुचुम्ब सा ॥ २५ ॥

ततोऽनन्तरं सा निर्जरी शासनदानवद्विषत्रस्यत्पुष्पती विलोचना भ्रमरी भृङ्गाङ्गनेव
 तच्चरणाम्भोजं प्रभुपादारविन्दं चुचुम्ब चुम्बति स्म । नमस्करोति स्मेत्यर्थः । किं कृत्वा ।
 इत्यमुना प्रकारेण पुरोऽत्रैवानुष्टुभां त्रिके वक्ष्यमाणप्रकारेण अभिनेद्यातिशयेन स्तुतिं
 निर्माय । इति किम् । हे सूरिन्द्र हे आचार्यपर्जन्य, त्वं चिरं गलितावधिसमयं नन्द
 जयवान् प्रवर्तस्व पर्वतायुष्कवान् भवतात् । 'दुनदि समृद्धौ' अस्य धातोः प्रयोगत्वात् ।
 ज्ञानदर्शनचारित्रादिकां समृद्धिं लभस्व वा जीया वा । त्वं किं कुर्वन् । लोकान् जग-
 ज्जनान् भाविनि भूतोपचारात् अमारिजीजियकादिकरवन्दिमोचनप्रकारेणाह्लादं प्रमोदं
 धर्मोपदेशप्रदानादिना भाविकलोकान् आनन्दं लम्भयन् प्रापयन् । क इव । भानुमानिव ।
 यथा सहरस्त्रिशः कैकाश्रकवाकानाह्लादं लम्भयति । पुनः किभूतः । दानलीलायितैः स्वविश्रा-
 णनविलसितैः कृत्वा कल्पभूरुहां सुरतरुणां हेलामवगणनां कल्पयन् कुर्वन् । अत्र गर्भितोपमा ।

પુનઃ કિંમૂતઃ । અશેષજનુષ્મતાં સમસ્તજન્તુજાતાનાં પ્રવોધં વિદધત્ । કિમિવ । પ્રાતરિવ ।
 યથા પ્રભાતં દિવસમુત્તમં સર્વજનાનાં જાગરણં વિનિદ્રતાં વિધતે । જાગરયતીત્યર્થઃ । પુનઃ
 કિંમૂતઃ । સુમનઃશ્રિયાં સુશોભનં નિષ્પાપાપઞ્જોહનિર્દમ્ભસર્વસત્ત્વહિતાવહં મનો રેષાં તેષામુ-
 ત્તમાનાં શ્રિયાં લક્ષ્મીણાં ડહાસં સ્ફારીભાવ પ્રણયન સૃજન । ક ઇવ । પુષ્પકાલ ઇવ । યથા
 વસન્તસમયઃ કુસુમશ્રીણાં વિકાસં પ્રણયતિ કુરુતે । અથ વા પૂર્વશ્લોકદ્વયપ્રતિપાદિતાનિ
 શત્રુતાનિ સંવોધનાન્યેવ જ્ઞેયાનિ । ‘ગતિસ્તયોરેષ જનસ્તમદયન્ન હા વિધે ત્વાં કરુણા
 રુણદ્વિ નઃ’ इति नैषधे । ‘हे अर्दयन् हे विधे’ इति तद्वृत्तिः । तथा सवोधने च । ‘सं-
 वो-
 धनेऽपि शत्रुत्वान्न શૌ ભવતઃ । હે પચન્ હે પચમાન જયમાન’ इति प्रक्रियायाम् । एषं संवोधनै-
 वाभिष्टुत्य देवता प्रणमति स्म ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

૧લોકાર્થ

ત્યાર પછી તે શાસનદેવી આ પ્રમાણે સુરીન્દ્રની સ્તુતિ કરે છેઃ જેમ સૂર્ય ચક્રચાકેનાં
 સમૂહને આનંદિત કરે છે તેમ આપ અમાર પ્રવર્તન, જાણ્યા વેરો, આદિ કર (ટેકસ)
 થી જગતના જીવોને આનંદ આપો છો. વળી આપે ધર્મદાનનાં વિદ્યાસોથી કદપવૃક્ષોના
 પશુ તિરસ્કાર કર્યો છે. જેમ પ્રભાત સૂર્યે જીવોને જાગ્રત કરે છે તેમ આપ મોહનિદ્રામાં
 યોદેલા લભ્યજીવોને ધર્મોપદેશ દ્વારા પ્રતિબોધ કરો છો. જેમ યસંતત્રતુ પુણ્યોની શોભાને
 ઉદ્ધસિત કરે છે તેમ આપ સજ્જન પુરૂષોનાં ચિત્તને ધર્મકથાદ્વારા ઉદ્ધસિત કરો છો, એવા
 હે ગુરૂદેવ ! આપ ચિરકાલ યથંત જયવંતા વર્તો ! આપ દીર્ઘાયુ બનો ! આ રીતે સ્તુતિ
 કરીને શાસનદેવી સૂરીન્દ્રનાં ચરણકમલમાં ભ્રમરીરૂપે બની. અર્થાત તેણીએ નમન કર્યું.
 ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥

તતોઽસ્યા ધર્મલાભાશીર્વ્યશ્રાણિ શ્રમણેન્દુના ।

શ્રેયઃ સિદ્ધેરુપાદાનં તસ્યાઃ સંપ્રસ્થિતાવિવ ॥ ૨૬ ॥

તતો દેવીપ્રણમનાનન્તરં શ્રમણેન્દુના સ્મરિચન્દ્રેણ અસ્યા દેવ્યા ધર્મલાભામિધા આશી-
 ર્મજ્જલશંસનવાક્ વ્યશ્રાણિ વિશ્રાણિતા પ્રદત્તા । ઉન્નપેક્ષ્યતે—તસ્યાઃ સંપ્રસ્થિતૌ સમ્ય-
 વશુભાવહપ્રયાણે સ્વગૃહગમનાવસરે શ્રેયસઃ કલ્યાણસ્ય સિદ્ધેર્નિષ્પત્તેરથ વા સર્વમજ્જલકુ-
 લગૃહસિદ્ધેર્મુક્તેરુપાદાનં પરમં કારણમિવ ॥

૧લોકાર્થ

દેવીએ પ્રણામ કર્યા પછી ચન્દ્ર જેવા શિતળ સૂરિદેવે ધર્મલાભની આશીષ આપી
 તે બાજુ શાસનદેવીના શુભપ્રયાણ સમયતુ કલ્યાણસિદ્ધિતું પરમકારણ ન હોય !

પુનઃ સ્વલ્પેઽપિ કાર્યેઽહં ધુર્યેણ ગણધારિણામ્ ।

પ્રસાદપાત્રીકર્તવ્યા કિંકરીવામરી ત્વયા ॥ ૨૭ ॥

હે દેવ, ગણધારિણાં ગચ્છમારસાસહીનાં સૂરીણાં સમ્યે ધુર્યેણ ધૌરેયેણ । મળધરધુર-ધરેણેત્યર્થઃ । ત્વયા મગવતા પુનર્દ્વિતીયવારં સ્વલ્પે સ્તોકેડપિ કાર્યે કર્તવ્યે ક્રિકરી ચેટી દાસીવ અહં શ્રીમન્નરણસેવિકા અમરી શાસનદેવતા પ્રસાદસ્ય પ્રસન્તે; પાત્રીકર્તવ્યા સ્થાનકં કાર્યા । સર્તવ્યેત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

હે દેવ ! મુનિમણુનેતા એવા આપ, અલ્પ પણ કાર્યમાં ક્રિકરી એવી મને આપની કૃપાપાત્રી બનાવશો. અર્થાત્ મને ભૂલશો નહીં. ॥૨૭॥

इत्युदित्वा प्रभुं नत्वा मोदमेदस्विनी ततः ।

क्षणिकेव क्षणादासीददृश्या द्योतिताम्बरा ॥ ૨૮ ॥

દેવી શાસનસૂરી ક્ષણાલ્ક્ષણમાત્રાન્નિમેષમાત્રાત ક્ષણિકેવ વિદ્યુદિવાદૃશ્યા દૃશોરંગાન્બરા આસીત । ગતેત્યર્થઃ । કિંમૂતા । દ્યોતિતં સ્વકાન્ત્યા પ્રકાશિતમુદ્યોતયુક્તં કૃતમમ્બરમાકાશં યયા । પુનઃ કિંમૂતા । મોદેન સ્વરિદશનોદમૂતાદ્વૈતાનન્દેન કૃત્વા મેદસ્વિની રોમાન્નકચ્ચુ-કિતકાયયદિત્વાત્પુષ્પા । હર્ષપ્રકર્ષવતીત્યર્થઃ કિં કૃત્વા । પૂર્વોક્તપ્રકારેણ ઉદિત્વા કથયિત્વા પ્રભોઃ પુરં હત્યધ્યાહારઃ । પુનરિત્યસ્વાપ્યધ્યાહારઃ પ્રભું । સૂરીન્દ્રં નત્વા પ્રણમ્ય ॥

इति शासनदेवतागमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

એની કાંતિથી આકાશ પ્રકાશિત થયું છે, તેવી અને આચાર્યનાં દર્શનામૃતથી પુષ્પ બનેલી શાસનદેવી આ પ્રમાણે કહીને વિજળીની જેમ ક્ષણમાત્રમાં અદૃશ્ય થઈ ગઈ. ॥૨૮॥

कलधौतावदातश्रीर्द्विजज्योत्स्नाविराजितः ।

कुर्वन्कुवलयोल्लासं विभुर्विधुरिवाभवत् ॥ ૨૯ ॥

વિભુઃ શ્રીહીરવિજયસૂરિઃ વિભુઃ સુધાદીધિતિરિવામવત્ જાતઃ । કિંમૂતઃ । કલધૌતે કાશ્ચર્નં તદ્વદવદાતા નિર્મલા પીતા શ્રીર્વપુઃ શોભા ચસ્ય । 'વિભ્રાજતે તવ વપુઃ કનકાવદા-તમ્' इति भक्तामरस्तोत्रे । ચન્દ્રઃ કિંમૂતઃ । કલધૌતં રજતં તદ્વદુજ્જ્વલા મળ્ડલક્ષ્મીચંસ્ય । 'કલધૌતં રૂપ્યહેન્નોઃ' इत्यनेकार्थः । પુનઃ કિંમૂતઃ । દ્વિજાનાં દશનાનાં જ્યોત્સ્નાયા કાન્ત્યા વિરાજિતઃ । પક્ષે દ્વિજૈશ્ચન્દ્રપારિપાર્શ્વકૈઃ સેવકવિશેષૈઃ । દ્વિજપતિત્વાચ્ચન્દ્રસ્ય । તથા જ્યોત્સ્નાયા ચન્દ્રિકયા વિરાજિતઃ શોભિતઃ । પુનઃ કિં કુર્વેન । કુવલયસ્ય ભ્રમળ્ડલસ્ય પ્રતિવોધ-દાનાદિના યશસા વા ઉલ્લાસમાનન્દાતિશયમ્ । પક્ષે । કુવલયાનાં ચન્દ્રવિકાશિકમલના-મુત્પલાનાં વિકાશં કુર્વેન સૂજન ॥

૧લોકાર્થ

સુવર્ણ જેવી ઉત્તમવલ શરીરની કાન્તિવાળા, તેમજ રજતજેવી ઢાંતોની કાન્તિથી શોભતા, અને પૃથ્વીમંડલને ઉલ્લસિત કરતા હીરવિજયસૂરિ ચન્દ્રજેવા બન્યા. ચન્દ્ર પણ ઉત્તમવલ હોય છે, ચદ્રિકાથી સુશોભિત હોય છે, અને કમલોને નિકસિત કરે છે. ॥ ૨૯ ॥

અશ્રાન્તાન્તપદવીલહ્યનૈઃ શ્રાન્તવાનિવ ॥

શશી શનૈઃ શનૈરસ્તાવલચૂલામથાશ્રયત્ ॥ ૩૦ ॥

અથ દેવતાગમનાનન્તરં શશી શીતકાન્તિઃ શનૈઃ શનૈર્મન્દં મન્દમસ્તાવલસ્ય ચરમાદ્રેઃ પ્રતીવીપર્વતસ્ય ચૂલાં શિખામાશ્રયઙ્ગજતે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે-અશ્રાન્તં વિગતવિશ્રામં યથા સ્યા-ત્તથા નિરન્તરં વિદ્યતે અન્તોડવસાનં યસ્યાઃ સા અનન્તા અપરિમિતા પ્રમાણાતીતા યા પદવી માર્ગઃ ગગનાઙ્ગણં તસ્યા લહ્યનૈરતિક્રમણૈઃ શ્રાન્તવાન અમં પ્રાપ્તવાનિવ । પરિશ્રમં પ્રાપ્તઃ સ કુપ્રચન વિશ્રામાર્થમવતિષ્ઠતે ।

૧લોકાર્થ

ત્યારપછી ધીમે ધીમે ચન્દ્ર, અસ્તાચલના શિખરને આશ્રય કરનારો બન્યો । તે બાજુ અશ્રાન્ત અને અનંત આકાશનું ઉલ્લંઘન કરીને ચન્દ્ર શ્રમિત થઈ ગયો ન હોય ॥ ૩૦ ॥

ગર્ભાશ્મગર્ભચન્દ્રાશ્મકલ્પિતોત્તંસિકેવ સા ।

અસ્તાવલશ્રીર્માતિ સ્મ મૌલિલીલાયિતેન્દુના ॥ ૩૧ ॥

મૌલૌ અર્થાત્ પશ્ચિમાવલસ્ય શિરઃશિખરે લીલયા સ્વવિચરણવિલાસેન ન તુ પરસ્ય કસ્યાપિ વલેન આકર્ષણાદિવલાત્કારેણાચરિતમાચરણં યસ્ય સ લીલાચરિતસ્તાદ્દશેનેન્દુના ચન્દ્રેણ કૃત્વા સા પ્રસિદ્ધા ચન્દ્રસ્યોદયદાયિની દ્વિતીયાયાં પ્રથમમસ્તાવલાદેવોદયત્વાત્ । અથ વા સૂર્યાચન્દ્રમસયોરસ્તકારકત્વેન સ્થાતિમતી અસ્તાવલસ્ય પશ્ચિમપૃથિવીધરસ્ય શ્રીર્લક્ષ્મીર્માતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે--ગર્ભે મધ્યપ્રદેશે અશ્મગર્ભા મરકતમણયો યસ્યાઃ । 'મરકતં ત્વ-અમર્ગમ્' इति हैम्याम् । તાદૃશી । ચન્દ્રાશ્મમિશ્રચન્દ્રકાદ્રકાન્તરત્નૈઃ । 'ચન્દ્રકાન્તશ્ચન્દ્રમણિશ્ચાન્દ્ર-ચન્દ્રોપલશ્ચ સઃ' इति हैम्याम् । યથા ચન્દ્રોપલસ્તથા ચન્દ્રાશ્મા । કલ્પિતા રચિતા ઉત્તંસિકા શેખરો યસ્યાસ્તાદ્ગિવધેવ । વિદ્યમસુબ્રૂવણાવતંસિકા' इति नैषधे । અવતંસિકા તથૈવોત્તંસિકાપિ ॥

૧લોકાર્થ

શિખર ઉપર લીલારૂપે રહેલા ચન્દ્રવડે અસ્તાચલની લક્ષ્મી શોભે છે તે બાજુ

જેના મધ્યભાગમાં મરકતમણિઓ છે તેવી ચન્દ્રકાન્ત રત્નોથી ખનાવેલી 'કલગી' ન હોય
(અર્થાત્ અસ્તાચલ ઉપર રહેલો ચન્દ્ર કલગીની જેમ શોભતો હોયો, ॥ ૩૧ ॥

ચન્દ્રશ્ચક્રમણક્લાન્તં સ્વાશનાયિતરોહિતમ્ ।
વનાય મોક્તુમસ્તાદ્રેરધ્યાસ્ત કિમધિત્યકામ્ ॥ ૩૨ ॥

ચન્દ્રો મૃગાઢ્ઠઃ અસ્તાદ્રેશ્વરમાચલસ્યાધિન્યકામૃધ્વભૂમીં સર્વશિરઃ શિશિરકાઞ્ચપીમધ્યા-
સ્ત આશ્રયતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ચક્રમણે ચતુર્યામીં ચવિદવિશ્રમણ નિશિલનભોગ્રમણેન ક્લાન્તં
પરિશ્રાન્તં વિભાતપ્રાયયાં વિભાવર્યાં સ્વસ્યાન્મનઃ ક્રોડાનિશલાલ્યમાનપાન્યમાનમ્ । અથ
વાશના યા વ્રુમુક્ષા સંજાતા અસ્વેત્યશનાયિતં વ્રુમુક્ષાક્ષામકુર્ષિં રોહિતમઢ્ઠમૃગભેદગતકુરઢ્ઠમ્ ।
યતો 'મૃગભેદારુરન્યંકુરઢ્ઠકુગોર્કર્ણશંખરાઃ । ચમૂરુચીનચમરાઃ સમરાણસ્ય રોહિણી । કદલીક-
ન્દલીકૃષ્ણસારઃ પૃષ્ઠતરોહિતાઃ ॥' इति हैम्याम, तथा 'त्रस्यच्चमूरुचलचक्षुषमाचचक्षे,' तथा
'नश्यत्पृषतीविलोचने,' तथा 'पृषत्किशोरी कुरुतामसंगतं कथं मनोवृत्तिमपि द्विपाधिपे,' तथा
'सुखं वसत्येष कलङ्करङ्कुः' इत्यादि नैषધે । મૃગભેદા મૃગા પવોક્તા. સન્તીતિ । તથેવાત્ર
રોહિતનામા મૃગભેદવિશેષસ્તં વનાય ચરણાર્થમોમકુમિવ । 'વનાય પીતપ્રતિવદ્ધવન્તાં યશો-
ધનો ષેનુમૃષેર્મુમોચ' इति रघौ । મોચનાર્થમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

ચન્દ્રે અસ્તાચલના શિશિરનો આશ્રય લીધો, તે બાજુ ચાર પ્રહર સુધી ચાલતાં
ચાલતાં શ્રમિત થઈ ગયેલા પોતાના ઉત્સંગમાં રહેલા ક્ષુધાતુર મૃગને વનમાં ચરાવવા
માટે ગયો ન હોય ! ॥ ૩૨ ॥

વિશુના વાક્સુધાસ્પન્દિવદનેન વિધુજિતઃ ।
તત્તલાપ્ત્યૈ તપઃકાઢ્ઠ્વીવાગાદસ્તાદ્રિગહ્વરે ॥ ૩૩ ॥

વિધુ મૃગાઢ્ઠઃ અસ્તાદ્રેઃ પ્રતીચીપર્વતસ્ય ગહ્વરે વિવિધવિટપિકોટિસંકટનિકુઞ્જે ગુહ્યાયાં
વા આગાદાજગામ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તસ્ય મગવદ્વક્ત્રસ્ય તુલા સાદૃશ્યમુપમા તસ્યા આપ્ત્યૈ પ્રાતયે
આસાદનાર્થં તપઃકાઢ્ઠ્વી તીવ્રં તપઃ કર્તું કાઢ્ઠ્વાઞ્ચન ઇવ । કિંમૂતો વિધુઃ । વાચં વાણી-
મેવ સુધામમૃતરસં સ્પદન્તે ક્ષરત્યુદ્વિરતીત્યેવંશીલેન વદનેન સ્વીયાનનેન કૃત્વા વિશુના
સ્રરિણા જિતઃ પરામૃતઃ ॥

શ્લોકાર્થ

ચન્દ્ર અસ્તાચલની શુકામાં ગયો, (શા માટે) જેમાંથી નીરંતર વાણીરૂપી સુધા
ઝરે છે તેવા આચાર્યશ્રીના ગુણથી પરાલવ પામેલો ચન્દ્ર, શુરુગુણની સમાનતા
પ્રાપ્ત કરવા માટે, તપ કરવાની અભિલાષાથી બાજુ શુકામાં ગયો ન હોય ! ॥ ૩૩ ॥

दृष्ट्वा यान्तं जघन्यायामन्तर्भूताभ्यसूयया ।

चन्द्रश्चन्द्रिकया रुच्य इव चण्डिकया जहे ॥ ३४ ॥

चन्द्रः कैरविणीरमणः चन्द्रिकया ज्योत्स्नया जहे त्यक्तः । उत्प्रेक्ष्यते—अन्तर्मनोमध्ये भूता प्रकटा जाता अभ्यसूया ईर्ष्या तयेव । किं कृत्वा । जघन्यायां निरुद्धायां जातेर्वा रुपाद्वा श्वपचरूपायामतिकुत्सितायां च । स्वभावतः स्त्रीजातावसूयाबाहुल्यं स्यात्सपत्नीमपि द्रष्टुं न शक्नोति ततोऽन्यस्याः का किंवदन्ती । तत्रापि तां विशुद्धां विश्वाह्लाददायिनीमेकपत्नीं सतीं विहाय सकलङ्कां जगद्विषादविधायिनीं कुरूपां मातङ्गाङ्गनामेषोऽभिसरत्येषा महीयस्यसूया तयेव कृत्वोज्झितः अथ च जघन्या पश्चिमा । 'अजघन्यः प्रचेताः । नलः किभूतः । अजघन्यः सर्वोत्कृष्टः । तथा प्रकृष्टमुत्तमत्वोचितं चेतो मनो यस्य । तथा प्रचेता वरुणस्तु सजघन्य सह जघन्यया प्रतीच्या दिशा वर्तते यः तदधिपतित्वात्' इति चम्पूकथायाम् । यान्तं गच्छन्तं गमनं कुर्वन्तम् दृष्ट्वा स्वलोचनगोचरीयव । कृत्य क इव । रुच्य इव । यथा चण्डस्त्वस्यतकोपनः स्त्री चेच्चण्डिका कृतं कोपं कथमप्यनुज्ज्ञस्या स्त्रिया कान्तः शूद्रमभिसरन हीयते त्यज्यते ॥

श्लोकाथ

चन्द्रिकाये चन्द्रने त्याग कुर्या [शा माटे] विश्वेने आहुदाह आपनारी ज्येवी पोतानी सती पत्नी [चन्द्रिका] ने त्याग करीने, कदाकिनी, कुइपा अने जघन्या ज्येवी मातंगी [पश्चिमदिशा] तरङ्ग पोताना पति चन्द्रने जेधने, अंतरमां उत्पन्न थयेदी धर्ष्याथी जे जेष्ठे चन्द्रिकाये ज्येना त्याग कुर्या न होय ! जेम अडिडा (अत्यंतकोधा-तुरज्जी) छुद्रज्जीमां आसकत ज्येवा पोताना पतिने त्याग करे तेम चन्द्रिकाये चन्द्रने त्याग कुर्या, अर्थात् पश्चिमदिशाभा चन्द्र तेज्जलीन जन्यो. ॥ ३४ ॥

प्रेक्ष्यं क्षपाक्षये चन्द्रं विद्राणं चन्द्रगोलिका ।

त्यक्त्वा कान्तं ययौ कापि पुंश्चलीव यदृच्छया ॥ ३५ ॥

चन्द्रगोलिका विशदचन्द्रिका कान्तं स्वभर्तारमर्थतो विभावरीवल्लभं त्यक्त्वा मुक्त्वा संत्वज्य क्वापि स्वरुचिते स्थाने यदृच्छया स्वेच्छया ययौ प्रयातवती । किं कृत्वा । क्षपाया निशया' क्षये क्षीणतायां विनाशे विद्राणं निःश्रीकं मृतप्रायं चन्द्रं नक्षत्रनायकं प्रेक्ष्य विभाव्य । केव । पुंश्चलीव । यथा व्यभिचारिणी स्त्री स्वकान्तं त्यक्त्वा क्वाप्यभिमते पुंसि प्रयाति ॥

श्लोकाथ

जेम व्यलिथाविष्टी स्त्री पोताना पतिने त्याग करीने पोताना छिष्ट पुइथ तरङ्ग

અથ તેમ ચન્દ્રિકા રાત્રિના ક્ષયથી તેજહીન બનેલા ચન્દ્રને બેઠને, ચોતાને અભિમત સ્થાને ચાલી ગઈ, ॥ ૩૫ ॥

રથાજ્ઞવ્યથનોદ્ભૂતૈઃ પત્તિત્રમૈરિવ પાપ્મભિઃ ।

ત્રિયામાપગમે રાજા તત્યજે વસુભિઃ ક્ષણાત્ ॥ ૩૬ ॥

ત્રિયામાયા નિશાયા અપગમે વિરામે વિનાશો । ક્ષયે इत्यर्थः । રાજા ચન્દ્રો નૃપતિષ્ઠ ક્ષણાત્ નિમેષમાત્રાદસુભિઃ કિરણૈર્દ્રવ્યૈશ્ચ તત્યજે પરિત્યક્તઃ । ‘વસુસ્ત્વગ્નો દેવમેદે રુચિ યોક્ત્રે શુક્રે ચ સુસ્વાદે રત્ને વૃષ્ણોપધે ઘને इत्यनेकार्थाः । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—રથાજ્ઞાનાં ચક્ત્રવાકવિહગ-માનાં વ્યથનૈઃ પરસ્પરવિયોગોત્પાદનૈરુદ્ધૈઃ સજાતૈસ્તથા પત્તિત્રમૈઃ પરિપાકં પ્રાપ્તૈઃ ઉદ-યાચ્છલિકાયામુપાગતૈઃ પરમપાપ્મભિક્તકૃદ્વુઃકૃતૈરિવ । નૃપતિરપ્યકરાકરકરણદળનપરદાર-ગમનપ્રહણસસવ્યસનરોચનાદિજનિતદુરન્તદુરિતૈઃ કૃત્વા । ઇવ્યાદિભિરાદિશબ્દાત્ અશ્વ-ગજરથપદાતિસુમદ્ગજનપદપુરગ્રામાદિરૂપલક્ષ્મીધનૈસ્ત્યલ્પ્યતે । ક્ષીણે પુણ્યે વિધીયમાને ચ દુર્નયે શ્રીયોતિ । યતઃ—‘પુણ્યે સત્યપિ લક્ષ્મીં દુર્નીતિરિહાન્તરે ક્ષય’ નયતિ । તૈલેન્નુપમુક્તેઽપિ હિ દીપશિખાં હન્તિ ઘાતાલી ।’ इति वचनात् ॥ इति चन्द्रस्थास्यचलगमनम् ॥

પ્રલોકનાથ

એમ ઉદયાવલિકામાં આવેલાં અશુભ કર્મોથી દૂર્બલસંનીરાભ રાજગાદી ઉપરથી ફેંકાઈ બચ છે, પદબ્રહ્મ થાય છે તેમ ચક્રવાકોના વિયોગજન્ય વેદનાથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપ કર્મોરૂપ કિંરજુઓ રાત્રિનો ક્ષય થતાં ક્ષણમાત્રમાં ચન્દ્રનો ત્યાગ કરાયો [પુરુષ હોવા છતાં પણ દૂરાચારથી લક્ષ્મીનો ક્ષય થાય છે, શું? તેલ હોવા છતાં પણ પ્રગ્ઠ પવનથી દીપશિખાનો ક્ષય નથી થતો ।] ॥ ૩૬ ॥

નિયન્ય હન્તું સ્વર્માણુપાશકાઙ્ગીવ પાશિના ।

વિધુઃ પાયોધિસૌધેનાધાતું સૌહાર્દમીયિવાન્ ॥ ૩૭ ॥

વિધુર્વાસતેયીવિનોદા નિશાપતિઃ । પાથોધિરમ્મોનિધિઃ સમુદ્રઃ સ યવ સૌધે વાસ-વેત્રમ યસ્ય તેન । ‘વરુણસ્ત્વર્ણવમન્દિરં પ્રચેતાઃ’ इति हैम्याम् । પાશઃ સ્વશાત્રવનિયન્ત્ર-ણદવરકમ્પનિરસ્યાસ્તીતિ પાશી વરુણઃ । ‘જલયાદઃપતિપાશિમેષનાદાઃ’ इति हैम्याम् । વરુણાદ્વાસ્રં તેન પ્રચેતસા સાર્ધં સૌહાર્દં મિત્રમિત્રતામાધાતું કતુમીયિવાન્ । તદ્વાન્નિ જલનિર્થો જગામ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પાશકાઙ્ગીવ । મિત્રીશ્રુતાદ્વરુણાત્પાશં ગૃહીતું કાઙ્ગતિ સ્પૃહય-તીત્વેવેશીલ इव । યતઃ મિત્રસ્ય યદ્વિલોક્યતે તન્નિજમિત્રાત્સદ્વસ્તુ ગૃહ્યતે इति रीतिः । किं कर्तुम् । स्ववैरिणं स्वभाणुं विधुतुदं गिन्यन्य कथंचित्पाशेन कृत्वा निबध्य हन्तुं कृतान्तनिकेतनातिथीकर्तुम् ॥

શ્લોકાર્થ

અન્દ્ર પશ્ચિમસમુદ્રમાં ગયો [શા માટે] પોતાના શત્રુ રાહુને બંધનથી બાંધીને મારવામાટે. જેનું સમુદ્ર ઘર છે તેવા પોતાના મિત્ર વરૂણ પાસે પાશ (બંધન) લેવાની ઇચ્છાથી જ બાણે અન્દ્ર પશ્ચિમસમુદ્રમાં ગયો ન હોય ! ॥ ૩૭ ॥

તમીપ્રિયતમો મધ્યે પ્રત્યગ્દ્વીપવર્તીપતેઃ ।

જનિકર્તુર્નિજસ્યેવ મિલનાય સમીયિવાન્ ॥૩૮॥

વિભાવરીપ્રાણવલ્લભઃ વિદ્યુઃ પ્રત્યગ્દ્વીપવર્તીપતેઃ પશ્ચિમદિકસંબન્ધિનો નિર્જૈરિણીનાય-
કસ્ય સમુદ્રસ્ય પ્રતીચીપાથોદ્યેર્મધ્યે સમીયિવાન્ સમાગच्छति स्म । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—નિજ-
સ્યાત્મન આત્મીયસ્ય વા જનિકર્તુઃ જનકસ્ય । યતઃ—‘સાગરાન્મુનિવિલોચનોવરાધ્રવાદ-
જનિ તેન કિં દિજિઃ’ ઇતિ નૈવધે । મિલનાય પિતૃસ્નેહાતિરેકાન્મિલનાર્થમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

અન્દ્ર પશ્ચિમસમુદ્રની મધ્યમાં ગયો [શા માટે] પોતાના પિતા સમુદ્રને પિતૃસ્ને-
હથી મળવા માટે બાણે ગયો હતો. (અન્દ્રની ઉત્પત્તિ સાગરથી મનાય છે.) ॥ ૩૮ ॥

ઇતોઽભ્યુદયતે ખાનુરિતશ્ચન્દ્રોઽસ્તમીયતે ।

ઇદં કિમપ્યનીદૃક્ષમહો વિલસિતં વિધેઃ ॥૩૯॥

ઇતોઽસ્મિન્ પાદ્ધર્વે પૂર્વસ્યા દિશિ ખાનુઃ સહસ્રરશ્મિઃ અભ્યુદયતે અભ્યુદયં પ્રાપ્નોતિ ।
‘અય ગતૌ’ મ્વાદિઃ આન્મનેપદી ચ । તથા ‘ગच्छति विसर्पेत्ययत्ययते’ इत्यादिक्रियाः
क्रियाकलापे । इतः प्रतीचीननीरनिधेर्मध्ये । पश्चिमाया दिशीत्यर्थः । चन्द्रो रजनी-
जीवितेश्वरः अस्तं क्षयं नाशमीयते लभते । ‘ईदं च गतौ’ दिवादिरात्मनेपदी च ।
अहो इत्याश्चर्यं स्तेदे वा । किमप्यपूर्वमनीदृक्षं विद्वद्भिरपि वक्तुमशक्यं वचनगोचरातीतं
विधेर्देवस्य विलसितं विजृम्भित दृश्यते ॥ इति चन्द्रमसोऽस्तमयनम् ॥

શ્લોકાર્થ

જ્યારે પૂર્વદિશામાં સૂર્યનો ઉદય થાય ત્યારે પશ્ચિમદિશામાં અન્દ્રનો અસ્ત થાય
છે ખરેખર આશ્ચર્યની વાત છેઃ વિધિનું કેવું અપૂર્વ વચનાતીત વિકસિત
છે ! ॥૩૯ ॥

દત્ત્વોદયં ત્વમેવાસ્તં કથં દત્તે પ્રિયસ્ય નઃ ।

તારકા ઇત્યુપાલબ્ધું મેજુરસ્તાવલં કિમ્ ॥૪૦॥

તારકા અર્થાદશ્વિન્યાદિનક્ષત્રાણિ દાક્ષાયિણ્યઃ સર્વાઃ શશિપ્રિયાઃ । હેમાચાર્યેણ નામસુ કશ્ચિદ્વિશેષઃ પ્રોક્તો નાસ્તિ । કિં ચ ‘મકનીનિકયોસ્તારા, તારા શન્દો મે નશ્ત્રન્ત્રે કનીનિકાયાં ચ । તારા एव तारका नक्षत्राणि’ इति लिङ्गानुशासने । चन्द्रकरा अस्ताचलं प्रतीची-पृथ्वीधरं भेजुराश्रिताः । उत्प्रेक्ष्यते—इत्यमुना प्रकारेण उपालब्धमुपालम्भं प्रदातुमिव । इति किम् । हे चरमाद्रे, नोऽस्माकं तारकाणां प्रियस्य प्राणनाथस्य निशीथीनीनायकस्य त्वमेव भवानेव उदयमुद्गममैश्वर्यं वा दत्त्वा वितीर्य प्रतिपद्धितीययोस्तिथ्योरस्ताचले चन्द्रोदयदर्शनात् । तस्माद्विधोरस्ताद्विरेवोदयाचलः । तथा प्रातर्वर्णनेऽप्युदयनाचार्येणापि प्रोक्तं यथा—‘उदयगिरिकुरङ्गीसृङ्गकण्डूयनेन स्वपिति सुखमिदानीमन्तरेन्दोः कुरङ्गः’ इति । प्रतिपच्चन्द्रोदयदर्शनं प्रायः सुरभिणामेव । यदुक्तम्—‘प्रतिपच्चन्द्रं सुरभी नकुलो नकुलीं पयश्च कलहंसः । चित्रकवलीं चाषः खल्वं धर्मं सुधीर्वेत्ति ॥’ इति । पुनस्त्वमेवास्तमस्तमयनं शर्यं च कथं दत्से ददासि ॥

૧લોકાર્થ

તારાઓએ પણ અસ્તાચલનો આશ્રય લોધો (શા માટે) બાણે આ પ્રમાણે અસ્તાચલને ઉપાલંબ આપવા માટે તારાઓ ગયા ન હોય ! કે હે અસ્તાચલ, તું અમારા સ્થામી ચન્દ્રને ઉદય આપીને હવે અસ્ત કેમ આપે છે ! (પ્રતિપદા અને દ્વિતીયાનાં ચન્દ્રનો ઉદય અસ્તાચલ ઉપર દેખાય છે. ॥ ૪૦ ॥

નક્ષત્રપદ્ધતેઃ પ્રાતર્બ્રહ્મ્યન્તોઽમ્બુધરાદિવ ।

ક્ષણાદિલયમાસેદુસ્તારકાઃ કરકા ઇવ ॥૪૧॥

તારકા ગ્રહનક્ષત્રતારાઃ પ્રાતઃ પ્રભાતસમયે કરકા ઘનોપલા ઇવ ક્ષણાન્નિષમમોત્રાદિલયં ક્ષયમાસેદુઃ પ્રાપ્નુવન્તિ સ્મ । કિં કુર્વન્તઃ । નક્ષત્રપદ્ધતેરાકાશાત્ । ‘અંશં સુરાષ્રોડુમરુત્પથોઽમ્બરમ્’ इति हैम्याम् । ब्रह्म्यन्तो अंशं प्राप्नुवन्तः । ‘अशूअंश अघःपतने’ दिवादिर्कौ हैम-धातुपाठे । कस्मादिव । अम्बुधरादिव । यथा जलधरान्मेघात्करका ब्रह्म्यन्त्यधः पतन्ति ॥

૨લોકાર્થ

એમ મેઘથી બ્રહ્મ થઈને કરાઓ ભૂમિપર પડતાં ક્ષણમાત્રમાં વિલય પામે છે તેમ અહ, નક્ષત્ર અને તારાઓ પ્રભાત સમયે આકાશથી બ્રહ્મ થઈને ક્ષણમાત્રમાં વિલય પામી ગયા. ॥૪૧॥

અર્ત્યાગ્ધિમગ્નં પ્રત્યૂપદ્વિપતા મુપિતશ્રિયમ્ ।

તારાસ્તારાપર્તિ ગ્રેક્ષ્યાન્વમજ્જન્સ્તમિવાર્ણવે ॥૪૨॥

ताराः प्रातर्दृश्यमानाः गुरुशुक्रादिमहत्तारका अर्णवे समुद्रे । उत्प्रेक्ष्यते—तं चन्द्रमन्व-
मज्जनं विधुपृष्ठे बुध्बुधुरिव कृत्वा । तारापतिं स्वस्वामिनं शशिनं प्रेक्ष्य समीक्ष्य । अयं
गुरोस्तारकः, अर्थं शुक्रतारकः इति लोकोक्त्यापि तारकास्तेषां तारकाणां स्वामित्वं तु चन्द्र-
मस्त एव । यतः—‘तारकरादं किरीटः, इति नैषधे । ‘अथ वा गह्वराद्व्यासीतडवी संतारको-
द्विकोडीण’ । छासठिसहस्सनवसयपणहत्तरीपगससिभिन्न’ ॥ इति वचनात् ग्रहपतित्वमपि ।
किं च । यावान्परिवारः सूर्यस्य तावान्परिवारश्चन्द्रस्येति जीवाभिगमे । किंभूतः । प्रत्यृषं
प्रभात एव द्विषन् द्वेषी शत्रुस्तेन मुषिता गृहीता छलदर्शिना स्वावसरं छलं च प्राप्य हठा-
त्सर्वाप्यादत्ता श्रीर्यस्य अत एवात्यर्था चिन्तया पीडया वा दुःखातिरेकप्रपया अब्धौ समुद्रे
मग्नं ह्लडितम् ॥

श्लो० ४२

प्रभातइधी शत्रुवटे अक्षुष्य कशयेदी पातानी लक्ष्मीने न्नेधने दुःभथी समुद्रभां
अंपपात कशेला पातानी स्वामी चन्द्रने न्नेधने शुद्ध शुद्ध आदि मोटा ताराओ पक्षु
समुद्रभां दुधी गथा न होय । ॥४२॥

निशाशनायितेनाभ्रपथे तारकतन्दुलाः ।

दिनाननशकुन्तेन शङ्के कुक्षिगतीकृताः ॥४३॥

निशया रात्र्या कृत्वा निशायां वा चरणाभावाददर्शना जातास्त्यस्येत्यशनायितो
बुभुक्षितः तेन दिनाननं प्रभातं तदेव शकुन्तः पक्षी तेन शकुन्तेन अहमेव शङ्के वित-
र्कयामि उत्प्रेक्षं वा । अभ्रपथे मेघमार्गे गगनवर्त्मनि वा तारकतन्दुलास्तारका एवात्यौज्ज्व-
ल्यात्तन्दुलास्तुषनिर्मुक्तकलमा, । ‘प्रथममुपहृत्यार्थं तारैरखण्डिततन्दुलैः’ इति नैषधे तारका-
स्तन्दुलीकृताः । कुक्षौ उदरे गताः । ‘कृतौ’ इति च्विप्रत्यये कुक्षिगतीकृताः । ‘इव
बहुरूपकशालमञ्जिका मुखचन्द्रेषु कलङ्करङ्गवः । यदनेकपसौधकन्धरा हरिभिः कुक्षिगतीकृता
इव ॥’ इति नैषधे ॥

श्लो० ४३

भने न्नेधने न्नेधने लागे छे के रात्रिभां क्षुधातुर भनेला प्रभातइधी पक्षीओ आकाशभां रडेला
ताराओइधी अक्षतोतुं लक्षुष्य कथुं न होय ! ॥४३॥

दिग्गजेन्द्रावगाहेनौत्पन्नाः स्वःसिन्धुवुद्बुदाः ।

क्षणादिव व्यलीयन्त तारकास्तारकापथे ॥४४॥

तारकास्तारास्तारकापथे नक्षत्रवर्त्मनि आकाशे क्षणाद्व्यमाना एव स्वल्पकालादेव
व्यलीयन्त विलयं क्षयं लभन्ते स्म । उपप्रेक्ष्यते--दिग्गजानामाशामातङ्गानामैरावतादिहरि-
कुञ्जराणां जलावगाहेन सलिलक्रीडाकरणमज्जनादिविधिना उत्पन्ना उद्भूताः स्वःसिन्धोरा-
काशतरङ्गिण्याः । गगनगङ्गाया इत्यर्थः । बुदबुदाः पानीयस्थासका इव । 'जलपंपादो' इति
प्रसिद्धाः । बुदबुदा हि स्वल्पकालावस्थायिनः स्युः । यदुक्तम्--'सम्भरागजलबुदबुदवमे
जीविष्य जलविन्दुचञ्चले । जुञ्जणेयनइवेगसंनिहे यावजीव किमयं न बुज्जसि ॥' इति
चैराम्यशतके ॥ इति शुक्रादिमहत्तारास्तः ॥

श्लोकाथ

आकाशभां रडेला ताशयेा क्षणुभात्रभां विदीन थर्ध गथा. ते ळण्णे दिग्गजेनी
जलदीक्षाथी उत्पन्न थथेला आकाशगंगाना जलपरपोटा न डोय ! (कण्ठं छे छे स्वजनेनो
स्नेह जलपरपोटा सभान, जिपीत जलमिंदु सभान, तेमज युवान्नी नहीनां पूर सभान
छे तो डे शुव, तुं डेम जोध पाभतो नथी ।) ॥४४॥

आगामिनो गवां पत्युः प्रातः सेनापतेः पुरः ।

कांदिशीका इवानश्यन्नन्धकारविरोधिनः ॥४५॥

आगमिष्यतीत्येवंशीलस्य आगामिनो गगनमण्डले समागन्तुकस्य गवां किरणानां
भूमीनां च पत्युः स्वामिनां सूर्यस्य पार्थिवस्य प्रातः प्रभातामिधानस्य दिनानन्तरूपस्य वा
सेनापतेरनीकिनीनायकस्य पुरः पुरस्ताद्वे । उपप्रेक्ष्यते--कांदिशीका भयद्रुता इव । अन्ध-
कारविरोधिनः संतमससंपन्नसंदोहा अनश्यन्पलायांचक्रिरे । मित्रो ध्वान्तग्रातिरज्जंशुहस्तः
इति ह्यैम्याम् । एकस्य शत्रुत्वे द्वावपि परस्परं शात्रवौ भवतः इति ॥

श्लोकाथ

लविध्धभां आवनारा सूथ'ना सेनापति प्रभातथी ळण्णे लयलीत ण'न्या न डोय
तेम अ'धक्षरइपी शत्रुयेा क्षणुभात्रभां पलायन थर्ध गथा ॥४५॥

गहरे भूभृतां गुप्तं तामसास्तापसा इव ।

कृशाः किमु तपस्यन्ति पुनरभ्युदयाशया ॥४६॥

तमसां समूहास्तामसाः अत्र समूहार्थे ऽण् । तिमिरप्रकराः कोशिका वा । 'ताम-
सास्तिग्मरोचिषः' इति वीतरागस्तवे । कृशाः परिपन्थिपाथोजिनीपतिनिपतद्वृत्तरकर-
निकरप्रसभप्रहारजर्जरौभवद्भूषणोद्भवद्भूरिचिन्तातिशयवशतो दुर्वलीभूताः सन्तः । उपप्रे-

શ્યતે—ભૂતાં ધરણીધરાણાં ગહરે મહન્કન્દરે કોટરે કિમ્ તપસ્યન્તિ તીવ્રતમં મુક્તાન્નપાનં તપઃકર્ષં કુર્વન્તીવ । કથમ્ । ગુપ્તં છન્નં યથા સ્યાત્તથા કેનાપ્યજ્ઞાતમ્ । કથા । પુનર્દ્વિતી-યવારમભ્યુદયસ્ય ચન્દ્રચન્દ્રરુચિપ્રદીપપ્રમુખદ્વિષત્પરામાલુકવિષયાદ્વૈતસ્ફૂર્તિમત્તયા આશયા સ્પૃહયા વાચ્છયા । કે ઇવ । તાપસા ઇવ । યથા પરિવ્રાજકાઃ સમગ્રશાત્રવક્ષત્રગોત્રચિત્રાસ-નૈકાલમ્ભવિષ્ણુનૃપાદિપદવીકામનયા તપસ્તન્વતે ॥ इत्यन्वकारगमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ તાપસે રાહ્યલક્ષ્મીની કામનાથી તીવ્ર તપ તપે તેમ સૂર્ય ચન્દ્ર આદિ શત્રુઓના કિરણોરૂપી પ્રકાશથી જ્જ્વલિત (કુશ) બનતા ધ્રુવક વગેરેનાં પરિવારો બહુ પર્વતોની શુક્રમાં શુભપણે તપસ્યા કરતાં રહ્યાં ન હોય । ॥૪૬॥

અથ વિભાતપ્રાયા શર્વરી ઉચ્યતે—

વિદ્રાણોત્પલદક્ષીણથુક્રા અગ્ર્યત્પયોધરા ।

મ્લાનાસ્યેન્દુસ્ત્યક્તારમુક્તા વૃદ્ધેવ શર્વરી ॥૪૭॥

શર્વરી રાત્રિવૃદ્ધેવ જરતી સ્ત્રીવાસીત । કિંમૃતા નિશા વૃદ્ધા ચ । વિદ્રાણે સંકુચિતે નિમીલિતે ગતે વા ઉત્પલાનિ કુવલયાનિ યવ તતુલ્યે ચ હૃશૌ નયને યસ્યાઃ । પુનઃ કિંમૃતા । ક્ષીણોઽસ્તમિતપ્રાયઃ । વિભાતેઽપિ કદાચિત્ શુક્રો નિરીક્ષ્યતે । તતોઽસ્તમિતપ્રાયઃ અસ્તમિતો વાહ્ગ્ગોચરીભૂતઃ શુક્રઃ ગ્રહવિશેષો યસ્યાઃ । પક્ષે । ગર્ભાધાનાભાવાત્ક્ષીણં ચિત્તં શુક્રં પુંવીર્યં યસ્યામ્ । પુનઃ કિંમૃતા । અગ્ર્યન્તોઽવિરલીભવન્તઃ । પાશ્ર્વાત્યરાત્રૌ પ્રાયો વર્દલાનિ ભવન્તિ સૂર્યોદયે ચ યાન્તિ । અત યવ ચમ્પૂકથાયાં પ્રાતર્વર્ગને પ્રોક્તં સૂર્યવિશેષણમ્— ‘કરપરામૃદ્વપયોધરે’ इति । પયોધરા મેવા અબ્રૂપા યસ્યામ્ । પક્ષે । અગ્ર્યન્તાવધઃપતન્તૌ પયોધરૌ સ્તનૌ યસ્યાઃ । પુનઃ કિંમૃતા । મ્લાનો વિચ્છાયામૃતો ગતચન્નિક્રત્વાદ્વૃદ્ધત્વાચ્ચ આસ્યેન્દુર્વદનસદૃશઃ ચક્ત્રમેવ ચન્દ્રો યસ્યાઃ । પુનઃ કિંમૃતા । ત્યક્તા ઉજ્જિતાસ્તારા યવ ઉજ્જ્વલા વા મુક્તા મુક્તાફલાનિ યયા । પ્રાયો વૃદ્ધાનાં ભૂષણપરિધાનં શોભાવન્ન દૃશ્યતે । યદુક્તમ્—‘મા જ્ઞાતુરિય પલ્હાણિઈ પરકમ્પહ્મહ્મપ્પ । પતન્નેઅસુહામણાં વુટ્ટીકાનિધકુક્ક ॥’ इति प्राकृतवाक्यात् ॥

શ્લોકાર્થ

રાત્રિ વૃદ્ધા સ્ત્રી જેવી બની. તે આ પ્રમાણે— રાત્રિનાં કુવલયોરૂપી નેત્રો સંકુચિત બની ગયા છે. વૃદ્ધા સ્ત્રીનાં નેત્ર સંકુચિત બની ગયેલા હોય છે, રાત્રિમાં શુક્ર આદિ તારાઓ ક્ષીણપ્રાયઃ બની ગયા છે, ગર્ભાધાનનો અભાવ હોવાથી વૃદ્ધાસ્ત્રીનું વીર્યક્ષીણ પ્રાયઃ બની ગયું હોય છે. રાત્રિમાં વાદળો નષ્ટ થઈ ગયા છે. વૃદ્ધાસ્ત્રીના સ્તન નીચા

ગયા હોય છે. રાત્રિમાં ચન્દ્ર મ્હાન થઈ ગયો છે. વૃદ્ધાશ્રીનું મુખ મ્હાન બની ગયું હોય છે. રાત્રીએ ઉજવલ તારાઓનો ત્યાગ કર્યો છે, વૃદ્ધા ઉજવલ મુકતાફળોના આભૂષણોનો ત્યાગ કરે છે. (પ્રાયઃ વૃદ્ધાશ્રીઓ આભૂષણો પહેરતી નથી.) આ રીતે વૃદ્ધાશ્રીની જેમ રાત્રિ શોભાહીન બની ગઈ. ૥૪૭॥

રજનીવિયુજાં જાને દ્વિજાનામપશાપતઃ ।

કૈરવાક્ષી ક્ષણાદ્રાજઃ ક્ષીણતાં પ્રતિપેદુષી ॥૪૮॥

રાજાઃ સુધાધાન્નઃ નૃપતેષ્ઠ કૈરવાક્ષી કુમુદનયના નિશીથિની જાયા રાજ્ઞી ક્ષણાત્સ્વ-
સ્પસમયાદેવ ક્ષીણતાં ક્ષયભાવમતિક્ષીભાવમ્ । અસ્થિચર્માવશેષતામિત્યર્થઃ । ‘છિન્નોડપિ
રોહતિ તરુઃ ક્ષીણોપ્યુપચીયતે પુનઃચન્દ્રઃ ।’ ઇતિ વિમૃશન્તઃ સન્તઃ સંતપ્યન્તે ન તે વિપદા ॥
અત્ર ક્ષીણતા તુ કલાવશેષમાત્રેણૈવ । ‘મૂલાદુચ્છિન્નસ્યોપચય પવ નાસ્તિ ક્ષીણસ્ય સ્વલ્પા-
વશેષસ્યૈવોપચયઃ’ ઇતિ સ્તુતોક્તિઃ । પ્રતિપેદુષી પ્રપન્ના સપ્રાપ્તવતી । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે--રજન્યાં
નિશાસમયે વિયુજન્તિ પરસ્પરં વિયોગ પ્રાપ્નુવન્તીતિ તાદૃશા દ્વિજાઃ પક્ષિણો રથાઙ્ગનામાનો
બ્રાહ્મણાશ્ચ । ‘વિહગયોઃ કૃપથૈવ શનૈર્યયૌ રવિરહર્વિરહધ્રુવભેદયોઃ ।’ ઇતિ રઘુવંશે । તથા
વસ્તુપાલકીર્તિકૌમુદીસહોદરે સુરથોત્સવકાવ્યેડપિ--‘રજનીવિયુજાં પતત્ત્રિણામ્’ ઇતિ ।
ચક્રવાકાનામિતિ । અપશાપતઃ વિરુદ્ધશપનાદિવ સ્વાચારનિરતાનાં બ્રાહ્મણાનાં શાપો લગતિ
ન તુ બ્રાહ્મણહુવાણામ્ । યતઃ--‘વૃત્તસ્થાત્રાહ્મણા જ્ઞેયાઃ । ક્ષત્રિયાઃ શસ્ત્રપાણયઃ । કૃષિકર્મકરા
વૈશ્યાઃ શૂદ્રાઃ પ્રેક્ષણકાસ્તથા ॥’ ઇતિ ક્રિયયા બ્રાહ્મણત્વં ન તુ જ્ઞાન્યા ઉત્તરાધ્યયને
‘બમ્બચેરેણ વંમણે’ ઇતિ

શ્લોકાર્થ

ચન્દ્રની પ્રિયા રાત્રી સંતાપથી ક્ષણમાત્રમાં ક્ષીણ થઈ ગઈ, મને એમ લાગે છે કે
રાત્રિના સમયમાં પરસ્પરનો વિયોગ પામેલા ચક્રવાકોડેથી બ્રાહ્મણોનાં અભિશાપથી બાણે
રાત્રિ ક્ષીણ બની ગઈ ન હોય ! કેમકે આચારસ્થ બ્રાહ્મણોના શાપ લાગે છે, નામ
ધારી બ્રાહ્મણોનો નહિ ! આચારસ્થ હોય તે બ્રાહ્મણ, શસ્ત્રધારી હોય તે ક્ષત્રિય,
વાણિજ્ય કરનાર હોય તે વૈશ્ય અને નૃત્યાદિ કરનાર હોય તે શૂદ્ર કહેવાય છે, ॥૪૮॥

ત્યક્તારપરીવારા છિન્નધ્વાન્તકચચ્છટા ।

તમી તપસ્વિનીવાસીદયિતેઽસ્તમિતે વિધૌ ॥૪૯॥

વિધૌ ચન્દ્રમસિ દયિતે ભર્તેરિ અસ્તમિતે પરલોક પ્રાપ્તે સતિ તમી ત્રિયામા । ઉત્પ્રે-
ક્ષ્યતે--તપસ્વિની તાપસી આસીદિવ પરિવ્રાજકેવ બબૂવ । કિંમૂતા । ત્યક્તો મુક્તસ્તારાસ્તારકા

ઉપલક્ષણાદ્ય્રહનક્ષત્રાણિ एव परिवारः परिच्छदो यया । पुनः किंभूता । छिन्ना लूना
भद्रकारिता ध्वान्तान्यन्धकाराण्येव कचच्छटा केशपाशो यया । योषितो हि भर्तारि
मृते शिरःकेशान्मुण्डयन्ति ॥

શ્લોકાર્થઃ

પોતાનો પતિ ચન્દ્ર પરલોકવાસી થતાં અર્થાત્ અસ્ત થતાં રાત્રિરૂપી તપસ્વિની
ત્રેહ, નક્ષત્ર તારાઓ આદિ પરિવારનો ત્યાગ કરી, અધકારરૂપ કેશકલાપને છેદી નાખી
પરિત્રાજિકા બેવી બની ગઈ. ॥૪૯॥

સંસિદ્ધુઃ શશી કાન્તાં કામગાદનુરાગવાન્ ।

ઇત્યાલોકયિતું શઙ્કે તમી તમનુજગ્મુષી ॥૫૦॥

તમી इन्दुकान्ता शशिनं स्वचल्लभं विधुमनुजगमुषी पृष्ठे प्रस्थिता पश्चाद्वच्छति स्म ।
उत्પ્રેક્ષ્યતે—इत्यालोकयितुमित्यमुना प्रकारेण प्रेक्षितुमिव । इति किम् । अनुरागवाननुरति.
कलितः । 'रागोऽनुरागोऽनुरतिः' इति हैम्याम् । अनुगतो रागो रक्तिमा तेन संयुक्तः ।
अस्ताग्रिसंगमान्मनागरुणीभूतत्वादिदं विशेषणम् । शशी कां चतुर्षु वर्णेषु अन्यतरां खेचरी
मप्सरसं वा नागाङ्गनां वा । किनामूर्नी कान्तां स्त्रियं संसिद्धुः कस्याः सङ्गं कर्तुमिच्छुः ।
अगात्कुत्रापि मां विमुच्य गतः । 'निर्वापयिष्यन्निव संसिद्धुः' इति नैषधे ॥

શ્લોકાર્થઃ

ચન્દ્ર પ્રિયા રાત્રિ પોતાના પતિ ચન્દ્ર પાછળ ગઈ. (શા માટે !) મને એમ લાગે
છે કે પોતાનો પતિ ચન્દ્ર, દેવાંગના નાગાંગના, કે ખેચરી આદિ કઈ સ્ત્રીની આસક્તિથી ગયો
છે, આ બેવા માટે બાંહે રાત્રિ ચન્દ્ર પાછળ ગઈ ન હોય. ॥૫૦॥

किं पाथेयमिवादाय क्षपा नक्षत्रमुक्तिकाः ।

પ્રત્યૂષે પ્રોપિતં કાન્તં મૃગાક્ષમનુગચ્છતિ ॥૫૧॥

પ્રત્યૂષે પ્રભાતસમયે પ્રોપિતં દ્વીપાન્તર પ્રતિ પ્રસ્થિતં મૃગાક્ષ હરિજાલચ્છનં નિજહૃદ-
યનાયકં કાન્તમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ક્ષપા નિશા કિમનુગચ્છતિ પૃષ્ઠે પ્રયાતીવ । કિં કૃત્વા ।
નક્ષત્રાણિ ડહવઃ ઉપલક્ષણગ્વાન્તારકા एव तद्रूपा वा मुक्तिका मुक्ताफलानि अल्पभारवहु-
मूल्यानि मौक्तिकानि आदाय गृहीत्वा । किमिव । पाथेयमिव । यथा काचित्त्रिपुटिका

‘त्रेवडीनीकरणहार’ इति जने प्रसिद्धा दीर्घदर्शिनी नैपुण्यवती स्त्री कथमप्यकस्मान्कार-
णाद्विश्वलं स्वच्छलं कुत्रचिज्ज्ञानपदे प्रस्थितं विज्ञाय स्वयं सम्यग्गणिमुक्तादिपाथेय-
मादाय तमनुयाति ॥

श्लोकार्थ

जेम के।ई दीर्घदर्शिनी निपुण स्त्री पोताना पतिने परदेश जेतो जण्णीने पोते
पणु भण्डिमुक्ताङ्गण आदि पाथेय दधने पतिनी पाछण जय तेम रात्रिइपी स्त्री पणु
पोताना पति अन्द्रने द्वीपांतर गमन करतो जण्णीने, अङ्क, नक्षत्र, ताराज्ये आदि मौकित-
के।इय पाथेय दधने जण्णे अन्द्र पाछण न गछि डोय ! ॥५१॥

वितत्य मायीकीवात्रे मायां तारामयीं तमी ।

क्षणाददृश्यतां निन्ये मन्ये तां दिवसानने ॥५२॥

तमी यामिनी दिवसानने प्रभातसमये मन्ये उत्प्रेक्षे अहमेव मन्ये मानयामि विमर्शं
विदधामि वा । क्षणान्क्षणमात्रतां स्वयं प्रपञ्चितां मायां प्रेक्षणरूपकादिरचनाकपटपाटव-
मदृश्यतां दृशोरगोचरतां निन्ये लम्बयामास । किं कृत्वा । अत्रे दशदिक्सीमन्वीममण्डले
मायिकीय इन्द्रजालिकविद्याविधुरा बनितेव । तारामयीमुपलक्षणादग्रहनक्षत्रप्रचुरां मायां
शाम्बरीम् । इन्द्रजालमित्यर्थः । वितत्य विस्तार्य ॥

श्लोकार्थ

हुं जेम भातुं छुं के भायाविनी श्रीनी जेम रात्रिजे पणु जण्णे आकाशभां नक्षत्र,
ताराज्ये।इपी प्रचुर भायाने विस्तारीने प्रभात समये क्षणवारभां सकेली दीधी न
डोय ! ॥५२॥

तमस्विन्या विधोः पत्युर्विरहासहमानया ।

प्रातः संध्यावृहद्भानौ स्वतनूः किमहूयन् ॥५३॥

तमस्विन्या पीयूषमयूषप्राणवल्लभया विधोश्चन्द्रमसः पत्युः स्वभर्तुर्विरहं वियोगं न
सहते इत्यसहमाना तादृश्याः सत्या ग्रीहामविरहाकुलया विधुवल्लभवियोगं सोढुमसमर्थया
भवन्त्या । उपप्रेक्ष्यते—प्रातःसंध्या दिवसाननरकिमा सैव वृहद्भानुः कृशानुस्तस्मिन्
स्वतन्निजगात्रलता किमहूयत हुतेव भस्मीकृतेव ॥

श्लोकाथ

पोताना पति अन्द्रो विरह न सह्यी शकवाथी रात्रिजे ऋषे प्रलातकालीन
संध्याद्वय अग्निभां पोताना देहनी आहूति आपी न होय ? ॥५३॥

तूर्याणां यामिनीयामविरामे ध्वनिख्यया ।

प्रयाणं सूचयन्प्रातरिव राज्ञो मृगीदृशः ॥५४॥

यामिन्या निशाया यामानां चतुर्णां प्रहराणां विरामे अपगमे तूर्याणां वादित्राणां
'नगरा' इति लोकप्रसिद्धानां ध्वनिः शब्दः उद्ययौ प्रादुर्भूतः उन्प्रेक्ष्यते—राजस्रग्मद्रमनो
महीपतेर्वा मृगीदृशो निशाया महिष्या वा प्रयाण प्रस्थानं सूचयन्कथयन्निव ॥ इति
रात्रिगमनम् ॥

श्लोकाथ

रात्रिना चार प्रहर पूरा यतां प्रलातभां वाजितोना ध्वनि प्रगट्ये, ते ध्वनि
ऋषे अन्द्रोप रात्रिनी पट्टशष्ठी रात्रिना प्रयाणोना सूचक न होय । ॥५४॥

चक्रे श्रमणशक्रेण विधिवैभातिकस्ततः ।

जैत्रं तन्त्रमिवाधृत्यभावद्वेष्यजिगीषया ॥५५॥

ततो रात्रिगमनान्तरं श्रमणशक्रेण वाचयमपुरंदरेण हीरविजयमूरिणा । विभाते
विधीयते. विभातम्यायं वा वैभातिकः प्रातःकालमंत्रयो विधिगचारः प्रातःरात्र्यका-
दिकः चक्रः कृतः । उन्प्रेक्ष्यते—अधृत्याणामनाकृतीयानां दुर्धगणां भावानामन्तर्द्वा-
णामप्रकर्मणामप्रादशङ्कोपाणां वा हेत्याणां प्रतिमदानां जिगीषया जेतुमिच्छया । जैत्र
शास्त्रयोगाप्रमात्रजननीलं तन्त्रमुपायमथनाथकमिव । तन्त्रं निद्रांतं रात्रे च परिच्छिन्द-
प्रधानयोः । अगटे कुटुम्बकृत्ये तन्त्रुयाने परिच्छिन्दे ॥ श्रुतिशास्त्रान्तरे शान्त्रे कर्णे
अर्थमाधत्ते । कर्तव्या तन्त्रोक्तिः इत्यनेकार्थः ॥

श्लोकाथ

त्यार पछी हीरावज्यसूत्रिजे आलातिका कर्णये कर्पा, ते कर्णये ऋषे कर्षर
आः कर्षर अर्थतशत्रुकोने छत्राणी छिद्यथी ज्यशील नत्र द्यु न होय । ॥५५॥

उपभुज्य प्रियां प्रार्चीं वज्रिणा व्रजता दिवम् ।

व्युन्मृष्टमिव ताम्बूलं श्रीणिषा प्रातर्गद्यया ॥५६॥

प्रातः प्रभातकाले शोणिमा प्रभातसंध्याराग उद्ययौ प्रकटीवभूव । उत्प्रेक्ष्यते—प्राचीं पूर्वदिश' प्रियां स्वजायाम् । 'कौशिकः पूर्वदिग्देवाप्सरःस्वर्गशचीपतिः' इति हैम्याम् । पूर्वदिक्पतित्वेन उपभुज्य नक्तं भुक्त्वा । निजमुखमितः स्मेरं धत्ते हरेर्महिषी हरित' इति नैषधे । दिवं स्ववाससदनं त्रिदिवं व्रजता गच्छता वज्रिणा शक्रेण व्युत्सृष्टं नीरस-
त्वेनात्ममुखात्यक्तं ताम्बूलं सच्चर्णखदिरपूगनागवल्लीदलचर्वणपिण्डमिव ॥

श्लोकार्थः

प्रातःशले आभातिष्ठ संध्या प्रगट यध, ते संध्या जल्ले ! पूर्वदिशाऽप्य पीतानी
प्रिया साथे उपलेश करीने स्वर्गभां जता धन्द्रे यावीने नांभी दीधेदुं तांभुक् न
डाय । ॥५६॥

प्रातःसंध्या व्यभाद्बहिहेतिमुक्ता विवस्वता ।

हन्तुं महाहवोन्मादिमन्देहानिव कोपतः ॥५७॥

प्रातः प्रत्युषसंबन्धिनी संध्या प्रभातसमयप्रादुर्भूतशोणिमा व्यभात्संध्यारागो भाति
स्म । उत्प्रेक्ष्यते—महति प्रौढे प्रबले आहवे संग्रामे उन्माद्यन्ति उन्मत्ता भवन्ति
इत्येवंशीला ये मन्देहा नाम मार्तण्डे इति यक्षभूतराक्षसविशेषाः कोपतः क्रोधातिरेका-
त्तान् स्वप्रत्यनीकान् हन्तुं व्यापादयितुं भस्मसात्कर्तुं विवस्वता भास्वता मुक्ता तान्प्रति
प्रहिता क्षिता वह्निहेतिः काशानवं शास्त्रमिव । 'इह हि समये मन्देहेषु व्रजन्त्युपवदज्जताम्'
इति नैषधे । तथा 'तिस्रः कोटयोऽधकोटी च मन्देहा नाम राक्षसाः । उद्यन्त' सहस्रा-
शुमभियुध्यन्ति ते सदा ॥' इति नैषधवृत्तौ ॥

श्लोकार्थः

महान संभ्रामभां उन्मत्त जनेला सूर्ये, अर्धकारऽप्य पीताना शत्रु राक्षसने डधुवा भाटे
शेषथी भूकेला अग्निऽप्य शस्त्र जेवी प्रातःशालीन संध्या शाले छे, ॥५७॥

संध्यारागारुणं जैनं पदं प्रातर्व्यराजत ।

अपूजि निर्जरैर्मक्तिप्रह्वैः किं कुङ्कुमद्रवैः ॥५८॥

जिनोऽर्हन् विष्णुश्च तस्येदं जैनं तादृक्पदं विष्णुपदमाकाशं प्रातः प्रभाते संध्यारुणं
संध्यारागेण कृत्वा रकीभूतं व्यराजत विराजते स्म । उत्प्रेक्ष्यते—भक्त्या सेवाशक्त्या
कृत्वा प्रह्वैर्नम्रैर्नमनशीलैर्भूतैर्निजैः सुपर्वभिः कुङ्कुमैर्बुध्पुणपङ्कैर्द्रवैरपूजि किं पूजितमभ्य-
चितमिव विलिप्तमिव वा ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રાતઃકાલીન સંધ્યાના રંગથી રક્ત બનેલું આકાશ બાણે, સેવકૃપ બનેલા દેવોથી કુંકુમના પ્રવાહી વડે પૂજન કરાયું ન હોય ! તેવું શોભે છે. ॥૫૮॥

પ્રાતર્દિગ્દન્તિનાં ગજાં વ્રજતાં જલકેલયે ।

જજ્ઞે ગણ્ડગલદ્વિન્દુવૃન્દૈર્વ્યોમારુણં કિમ્ ॥૫૯॥

વ્યોમાકાશમરુણં સંધ્યોલ્લસપ્રાગેણ કૃત્વા રક્તં જજ્ઞે જાતમ્ । શોણીવમૃવેત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પ્રાતર્દિનમુલે જલકેલયે સલિલે ક્રીડાકરણાર્થં ગજામમ્બરજમ્બાલિનીં પ્રતિ વ્રજતાં ગચ્છતાં દિગ્દન્તિનાં હરિત્કુન્જરાણાં ગણ્ડેભ્યઃ કપોલપાલિભ્યો ગુલદિભિર્નિઃસરગ્નિઃ વિન્દુવૃન્દૈઃ પદ્માનામભિઃ શોણચ્છબિમદવારિકણગૈઃ । ‘વિન્દુજાલ પુનઃ પદ્મમ્’ इति हैम्याम् । पञ्चम्यादिदशायां करिणां कपोलेभ्यो रक्तविन्दवो निःसरन्तीति कविसमयः ‘भूर्जत्वचः कुन्जरविन्दुशोणाः’ इति कुमारसंभवे ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રાતઃકાલીન સંધ્યાના રંગથી આકાશ લાલ બની ગયું; તે બાણે—પ્રભાતમાં જલક્રીડા કરવા માટે આકાશ ગંગા તરફ જતા દિગ્ગજોના ગંડરથલમાંથી ટપકતા રક્ત જલનાં બિંદુસમુહથી લાલ બની ગયું ન હોય ! ॥૫૯॥

પ્રત્યુષે મલ્લમુલેખાતલ્પેભ્યઃ પતયાલુભિઃ ।

કિમાસ્તીર્ણારુણામ્મોજપર્ણૈઃ શોણીકૃતં નમઃ ॥૬૦॥

નમો મગનં શોણીકૃતમ્ અધિકારાર્થાત્પ્રભાતસંધ્યારાગેણ પાટલં પ્રણીતમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પ્રત્યુષે દિનવદને મલ્લમુજાં યજ્ઞાંશમોજિનાં લેખા શ્રેણી તસ્યાસ્તલ્પેભ્યઃ પત્યલ્કેભ્યઃ પતયાલુભિઃ પતનશ્ચિલૈરાસ્તીર્ણૈઃ પ્રસ્તુતે અરુણામ્મોજાનાં કોકનદાનાં પર્ણૈર્દલ્લિમ્ળદલૈરિવ । इति प्रातःसंध्या ॥

શ્લોકાર્થ

બાણે પ્રભાતમાં દેવોની શમ્યામાંથી પડતાં લાલ કમલોનાં પાંદડાઓથી આકાશ વ્યાપ્ત બની ગયું ન હોય ! તેવું આકાશ લાલ બન્યું ॥૬૦॥

अथो पाथोजिनीनाथोऽभ्युदियाय नभोज्जणे ।

कपोलकुङ्कुमविलन्नं प्राच्याः किं कर्णकुण्डलम् ॥६१॥

अथो संभारागानन्तरं नभोज्जणे आकाशाजिरे पाथोजिनीनां जलजन्मिनीनां नाथः प्राणपतिः सूर्यः अभ्युदियाय उदयाचलवृथायामुद्गमं लभते स्म । उत्प्रेष्यते--कपोलस्य गण्डस्थलस्य पत्रवल्लीं प्रापितेन कुङ्कुमेन घुसृण्वेन क्लिन्नं व्याप्तम् । 'अयमुदयति घुसृणारुणतरुणीवदनोपमश्चन्द्रः' इति विदग्धमुखमण्डनवचनात् प्राच्या आखण्डलमहिभ्याः पूर्वदिशः कर्णस्थैकं कुण्डलं स्फुटं प्रकटं तादृक् इव ॥

श्लोकार्थः

त्यारपणी आकाशइय आंगणामां सूर्येनो ङ्हय थयो. ते न्ने ! कुङ्कुमना
विदोपनथी व्याम गालवाणी पूर्वदिशाइपी श्रीनां काननुं ज्येष्ठ देहीभ्यमान कुंठल,
न होय ! ॥६१॥

पूषद्विपं प्रसाद्याम्भोमूर्तिं नित्यानुशीलनैः ।

पद्मिनीभिरभीर्भतां पूषाहूत किमुद्ययौ ॥६२॥

पूषा भानुमान् उद्ययौ उदयमालिङ्गति स्म । उत्प्रेष्यते--पद्मिनीभिः कमलिनीभिः प्रेयसीभिर्भतां स्वप्राणनाथः । अथ वा पद्मिनीभिररविन्दैर्वान्धवैः सुहृद्भिर्घा निजसुहृद्-
न्युराहूतः । सप्रणयं तादृशस्य पूषद्विषः शंकरस्य नित्यमहर्निशमनुशीलनैः सर्वावसरसा-
वधानताविधानाङ्गैतसेवाभिः । जलमूर्तिरीश्वरस्य यदुक्तम्--'क्षितिजलपवन हुताशनयजमा-
नाकाशसोमसूर्याख्याः । यस्य खलु मूर्तयोऽष्टौ स भवतु भवतां शिवः सिध्वैः ॥'
इति कविसमयोक्तिः । प्रसाद्य पूर्व प्रसन्नीकृत्याभयदानमार्गेण सन्मानप्रदानादि सम्यग्व-
रोपादानपूर्वं संतोष्य ॥

श्लोकार्थः

सूर्येनो ङ्हय थयो ! न्ने कुमलिनीज्येष्ठे निरन्तरं पूष लक्षितथी नलभूर्तिं
धश्वरने प्रसन्न करीने पोताना पति सूर्येने पोतानी पासे जालाव्यो न होय ! तेम
सूर्येनो ङ्हय थयो ॥६२॥

अग्रभूवल्लभेनोत्खातः प्रातर्निखेलता ।

प्राग्गिरेर्गैरिको गण्डोपलो बालारुणो व्यभात् ॥६३॥

બાલારણોડર્ષકમાનુમાલી વ્યમાદ્વિભાસતે સ્મ । ‘જરીજુન્મદ્વિન્મધુમણિવિલસ-’ इति खण्डप्रशस्तौ । तथा ‘विश्वश्यापि तमो हिनस्ति तरुणिर्बालोऽपि कल्पाङ्कुरो दारिद्र्याणि गजावली हरिशिशुः’ इति श्रीचिन्तामणिपाश्र्वेनाथस्तुतौ । ‘उत्प्रेक्ष्यते—प्रातः प्रभातसमये निखिलता स्वतन्त्रं तदाघातादिक्रीडां कुर्वता अम्रमृवल्लभेन अम्रमुनामा हस्तिनी तस्या भर्त्रा । अम्रमृशब्दो दीर्घोऽपि दृश्यते—यथा ‘गजानामम्रमुपतिः’ इति काव्यकल्पलतायाम् । तथा ‘अम्रमृवल्लभारूढ’ निशादोषे कदाचन । स्वप्ने महेंद्रमद्रાક્ષીત્વૃથા પૃથુમનોરથા ॥’ इति पाण्डवचरित्रेऽपि । ધેરાવળવારણેન પ્રાગ્ગિરેઃ પૂર્વપર્વતસ્ય ગૈરિક્રો ધાતુમયો ગણ્ઠો-પલઃ સ્થૂલપાષાણ ઇવોત્સાતઃ ઉત્પાદ્ય ક્ષિપ્તઃ ઇવ । ધેરાવતદન્તાવલસ્ય પૂર્વસ્યા દિશો દિગ્ગજત્વાત્પ્રાગ્ગિરેરિતિ કથનં યુક્તિમત્ ॥

શ્લોકાર્થઃ

‘જાણે પ્રભાત સમયે સ્વેચ્છાપૂર્વક ક્રીડા કરતા ઐશવણ હાથીએ ઉખાડી નાખેલા પૂર્ણાંશ પર્વતને લાલભાટીને સ્થૂલ પાષણને ટુકડા ન હોય, તેવો બાલસૂય’ શીલે છે. ॥૬૩॥

ધાવાભૂમી પરામૃણુ’ મૃચ્છાયામરવૈરિણમ્ ।

મેતું વ્યમોચી વણ્ડાંશુ ચક્રં કિં ચક્રપાણિના ॥૬૪॥

ચક્રપાણિના નારાયણેન । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ચણ્ડાસ્તીક્ષ્ણા રુદ્રા વા અંશઃ કિરણા યસ્ય સૂર્યરૂપં વા । અથ વા વણ્ડં મયકારિ અંશુ શીઘ્રગામિ । ‘અંશુઃ સ્વપ્નાદિસૂક્ષ્માંશો કિરણે વણ્ડવીધિતૌ’ इत्यनेकार्थः । શીઘ્રગામિનિ વાચ્યલિङ्ગઃ । ઈષ્ટવેડપિ તત્ર ક્લીબમ્ । ‘ચક્ર’ સુદર્શન’ નામ સ્વરથાઙ્ગ વ્યમોચિ મુક્તમિવ । કિં કર્તુમ્ । ધાવાભૂમ્યોર્દિવસ્પૃથિવ્યોર્નમ્નો-મુવોઃ પરામૃણુમભિભવનશીલં મૃચ્છાયમન્થકારમેવામરવૈરિણં દાનવં મેતું ચિદારચિતું હન્તુમ્ ॥

શ્લોકાર્થઃ

આકાશ અને પૃથ્વીને પરાભવ કરતા અધિકારરૂપી દૈત્યને નાશ કરવા માટે વિષ્ણુએ જાણે પ્રચંડ કિરણોવાળું સુદર્શનચક્ર છોડ્યું ન હોય ! તેવો સૂય’ શીલે છે, ॥૬૪॥

કણ્ઠપીઠીહુટત્પ્રાણરથાઙ્ગાદ્વિહાયસામ્ ।

જીવાતુર્યમુનાવીજી વ્યરચીવ વિરઞ્ચિના ॥૬૫॥

विरञ्चिना ब्रह्मणा यमुनायाः कालिन्दा वीजी जनकः । 'यसा तु जनकस्तातो वीजी जनयिता पिता' इति हैम्याम् । 'सहस्ररश्मिर्यमुनाकृतान्तजनकः प्रद्योतनस्तापनः' तथा 'यगुना यमभगिनी कालिकन्दी सूर्यजा यमी' इति द्वितयमपि हैम्याम् । उत्प्रेक्ष्यते—जीवातुर्जीवनौषधमिव व्यरञ्चि विहितम् । केषां कण्ठपीठ्यां गलकन्दले । जयत्युदरनिःसरद्वरसराजपीठीपठच्चतुर्मुखमुखावलीरचितसामनामस्तुतिः' इति चम्पूकथायाम् । 'वंशि-कवक्रोष्ठिककान्यकुब्जपीठानि' इति लिङ्गानुशासने स्त्रीङ्गीवलिङ्गयोः । पीठं पीठी च । लुठन्तः वियोगातिव्यथाव्याकुलतया निर्गमनायागच्छन्तः प्राणा असवो येषाम् । कण्ठगत-जीवितानामित्यर्थः । तादृशानां रथाङ्ग इति आह्वा नाम येषाम् । 'चक्रवाको रथाङ्गाहः कोको द्वन्द्वचरोऽपि च' इति हैम्यां रथाङ्गशब्देन चक्रमुच्यते तन्नाम्नां विहायसां पक्षिणां चक्रवाकविहङ्गमानां जीवनस्य भेषजमिव । 'विहायो व्योमपक्षिणो' इत्यनेकार्थः ॥ इति सूर्योदयः ॥

श्लोकार्थ

विशे।गनी व्यथाथी व्याकुल जनवाथी जेना भाखु क'ठे आवी गथा छे तेवा अकवाक नाभना पक्षीये भाटे अह्वाये जखे कादिन्दी—पिता सूर्य३५ लवन औषध भनावुं न डेय । ॥६५॥

शोणी दीप्तिर्दिनेशस्याधात्कुमारितरा श्रियम् ।

कोकैर्दुःखानलज्वाला किमुद्गीर्णाः सुहृत्पुरः ॥६६॥

दिनेशस्य दिवसनयकस्य भानोः दीप्तिः कान्तिः श्रियं शोभामधाद्धरते स्म । किंभूता । कुमारितरा वाला । प्रथमोत्पन्ना । अतिशयेन कुमारी कुमारितरा । 'ह्रस्वो वा' इति सारस्वतसूत्रेण तरतमयोः परयोः सतोर्वा ह्रस्वः । अत एव किंभूता । शोणी अत्यन्तारुणा । 'रचयति रुचिः शोणीमेतां कुमारितरा रवेः' इति नैषधे । उत्प्रेक्ष्यते—कोकैश्चक्रवाकैर्विहङ्गमैः सुहृदः स्वमित्रस्य भास्करस्य पुरोऽग्रे दुःखरूपानलस्य सकलशर्वरी-परस्परवियोगसंजातासाततीव्रज्वलनज्वाला इवोद्गीर्णाः हृदयवदनाद्बहिरुद्गन्ता इव ॥

श्लोकार्थ

सूर्यनी द्वालकान्ति नवप्रसूता जालिकाणी जेम शोला धारखु करे छे, ते जखे अकवाकये पोताना मित्रनी आगण विरहानलनी प्रय'ठ जवाला प्रगट करी न डेय । ॥६६॥

નિજાનુરાગિણીવીક્ષ્ય દારાન્સ્મેરસરોજિનીઃ ।

કિમુદ્ગીર્ણોઽરુણજ્યોતીરાગો રાજીવબન્ધુના ॥૬૭॥

રાજીવબન્ધુના અરવિન્દસુહૃદા સ્વયેણ અરુણમતિરક્તં યજ્જ્યોતિઃ કાન્તિઃ ધ્રુવ રાગો હૃદયોદયદનુરાગોઽનુરતિરુદ્ગીર્ણઃ પ્રકટીયુતઃ । કિં કૃત્વા । સ્મેરા વિકસિતાનનસરોજાઃ સરોજિનીઃ પદ્મિનીદારાન્ નિજપ્રેયસી । નિજે આત્મનિ વિષયેઽનુરાગોઽસ્ત્યાસામિત્યનુરાગિણ્યસ્તાઃ સાનુરાગા વીક્ષ્ય વ્યાલોક્ય ॥

૧લોકાકાથઃ

વિકસિત કમલિનીને પોતાની તરફ અનુરાગિણી બેઠને સૂર્યે^૧ બાણે અત્યંત લાલ કાન્તિરૂપ પોતાને અનુરાગ પ્રગટ કર્યો ન હોય ! ॥૬૭॥

હરિવ્યાપાદિતધ્વાન્તકુમ્ભિકુમ્ભસમુદ્ભવૈઃ ।

રક્તૈ રક્તીકૃતા શઙ્કે પ્રમા માતિ સ્મ માનવી ॥૬૮॥

માનોરિયં માનવી સૂર્યસંબન્ધિની પ્રમા અર્થાત્કુમારીકાન્તિર્માતિ સ્મ શુશુભે । તન્નાદ્યમેવં શઙ્કે ચિત્કેયામિ । હરિણા માનુના કેસરિણા ચ વ્યાપાદિતા કરાગ્રનિશિતનિર્મિશોદ્ધુરધારાવિદારિતા ધ્વાન્તા અન્ધકારા ધ્રુવ કુમ્ભિનઃ શ્યામવર્ણત્વાદન્ધકારસાધારણા વારણાઃ । યત ઉક્તમ્—‘દૂરતયા સ્થૂલતયા શ્યામતયા ગન્ધલોલુપેર્મધુપૈઃ । ધાવિતમિભરાજધિયા તત્ત્વબિયા ચાગ્રતો મહિષઃ ॥’ इति । પ્રાયોઽધુના કૃષ્ણવર્ણ ધ્રુવ દન્તિનો દશ્યન્તે । તેવાં કુમ્ભેભ્યઃ શિરઃપિણ્ડેભ્ય ઉદ્ભવ ઉત્પત્તિર્યેષાં તાદૃશી રક્તૈ રક્તીકૃતા શોણા નિર્મિતેવ ॥

૧લોકાકાથ

સૂર્યની લાલ કાન્તિથી આકાશ શેલે છે. બાણે મને લાગે છે કે સૂર્યરૂપી સિંહના તીક્ષ્ણ કિરણોરૂપ નખોથી વિદારણ કરાયેલા અંધકારરૂપી હાથીઓનાં કુલસ્થલમાંથી નીકળના રૂધિરવડે બાણે લાલ બન્યું ન હોય ! (દૂરતા, સ્થૂલતા, એને શ્યામતાથી સમાન હોવાથી મદજલનાં લોહરૂપી ભ્રમરો હાથી સમજીને પાકા તરફ દોડે છે. આ કારણે અંધકારને આપેલી હાથીની ઉપમા યુક્તિયુક્ત છે.) ॥૬૮॥

કાન્તારામે ધૃતાતામ્નામ્વરા ઇવ દિગ્ગજ્ઞનાઃ ।

વન્ધૂકવન્ધુરૈર્બ્રમ્ભમૈર્માન્તિ પ્રમામરૈઃ ॥૬૯॥

बन्धुकवद्वन्धुककुसुमानीव 'विपोहरिया' इति लोकप्रसिद्धानि । वन्धुरैः शोणिम्ना सुन्दरैः व्रप्ताद्भानोर्ध्वैरुत्पन्नैः प्रभाभरैः कान्तिकलापैर्दिग्गङ्गना आशावशा भान्ति विराजन्ते । उत्प्रेक्ष्यन्ते—कान्तस्य स्वभक्तैः स्वयस्यागमे समागमनसमये । 'दिशो हरिदिभहैरितामि वैश्वरः' इति रघुवंशे । धृतानि परिहितान्यानाम्राणि सामस्येन शोणान्यम्बराणि वासांसि वाभिः घटादय इव ॥ इत्यरुणतरुणप्रभा ॥

श्लो॥३॥

अधुक् नाभनां दाह पुष्पोनी जेम भनोद्धर सूर्यनी दाह कान्तिनां समुद्धृती पूर्व दिशाऽधी श्री शोले छे, ते लब्धे पोताना पति सूर्यना सभागम भाटे धाशु करेतां दाह वस्त्रे न डोय । ॥६८॥

द्रुमद्रोणिषु संचिन्वन्तुल्लसन्पल्लवानिव ।

तन्वन्निव तटाकेषु निन्दन्कोकनदश्रियम् ॥७०॥

कुर्वन्निव गिरेः शृङ्गे गैरिकावनिविभ्रमम् ।

ताम्बूलश्रियमास्येषु दिग्बधूनां दिशन्निव ॥७१॥

सीमन्तेषु मृगाक्षीणां सिन्दूरं पूरयन्निव ।

प्रातः प्रस्तारयन्भाति भानुमान्भानुविभ्रमम् ॥७२॥

भानुमान् किरणमाली सूर्यः प्रातः वासरवदने भानूनां निजार्भकप्रभाणां विभ्रमं शोभां विलासं वा प्रस्तारयन् विस्तारयन् भाति विभ्राजते । द्रुमाणां तरुणां द्रोणिषु । 'द्रोणी द्रोणिरिदन्तः श्रेण्यामपि' इत्यनेकार्थावच्छृणिः । भानुविभ्रमं विस्तारयन्निति सर्वत्र योज्यते । उत्प्रेक्ष्यते—उल्लसतः स्फुरतः विकसतो वा पल्लवान्प्रवालान्तसंचिन्वन्नुपचयं बाहुल्यं प्रापयन्निव । तथा तटाकेषु पद्माकरेषु । उत्प्रेक्ष्य—कोकनदानां रक्तोत्पलानां श्रियं लक्ष्मीं तन्वन्विस्तारयन्निव बहूनि कोकनदानि कुर्वन्निव । तथा । गिरेः पर्वतस्य शृङ्गे शिखरे । उत्प्रेक्ष्यते—गैरिकावने रक्तधातुभूमैर्विभ्रमं भ्रान्तिं कुर्वन्निव विरचयन्निव । पुनर्दिग्बधूनां दशदिग्गङ्गानां आस्येषु वदनेषु । उत्प्रेक्ष्यते—ताम्बूलश्रियं दिशन्वदान इव । ताम्बूले चर्विते वाधरादौ रक्तिमा भवेत् । पुनर्मृगाक्षीणां प्रस्तारयन्नीदृशां सीमन्तेषु केशपाशवर्त्मसु उत्प्रेक्ष्यते—सिन्दूरं शृङ्गारभूषणं पूरयन् सिन्दूरेण भरन्निव इति लोहितलक्ष्मीविलसितं सिद्धान्ते । 'कुङ्कुमखवियञ्ज जीवलोपे' इति स्वयस्याभ्युदयसमये कान्तिरप्यतीव रक्ता स्यादिति । त्रिभिर्विशेषकम् ॥ इति स्वयंप्रभाप्रस्तारः ॥

૧લોકાર્થ

પ્રભાત સમયે સૂર્ય પોતાના કર્ણોને વિસ્તારતો શોભે છે, તે બંધે વૃક્ષોની પંક્તિઓમાં વિકસ્વર પલ્લવોનો મંચય કરતો ન હોય ! સરોવરમાં વિકસ્વર લાલ કમલોની શોભા વિસ્તારતો ન હોય ! પર્વતોના શિખરોમાં લાલ ધાતુમય પૃથ્વીને કરતો ન હોય ! દિગંગનાઓના મુખોમાં તાંબૂલની શોભાને આપતો ન હોય ! મૃગનયનાં સ્ત્રીઓનાં સેંથામાં સિંદૂર પૂરતો ન હોય ! આવા સૂર્યનો ઉદય થયો. ॥૭૦॥ ॥૭૧॥ ॥૭૨॥

પ્રારંભે માનુના વ્યોમ્નિ ક્રમાચ્છ્રમણક્રમઃ ।

વિશ્વવિશ્વંભરાભોગં પ્રેક્ષિતું કિમુ કાઙ્ક્ષતા ॥૭૩॥

માનુના માર્તેન્દ્રેન વ્યોમ્નિ ગગનાક્રુણે ક્રમાદનુક્રમેણ ચ્છ્રમણક્રમઃ ગમનસ્યાનુક્રમઃ પરિપાટી ચ્છ્રમણકલિતઃ ક્રમઃ પ્રારંભે પાદાઃ પ્રારંભિરે । અથ વા ચ્છ્રમણસ્ય ક્રમ આનન્તર્યનિરન્તરત્વં વિશ્રામરહિતત્વેન ગન્તું પ્રારંભતેત્યર્થઃ । ‘ક્રમઃ કલ્પાદિવ્રજાકિષુ પરિપાટયામ્ હત્યનેકાર્થઃ । ‘પરમ્પરાયાં પાદક્ષેપે આનન્તર્યે’ પદસંધાવપિ ક્રમઃ હત્યનેકાર્થાવચ્છરિઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—વિશ્વસ્ય જગતઃ અથ વા વિશ્વસ્યાઃ સમગ્રાયા વિશ્વંભરાયાઃ વસુધરાયાઃ આભોગં વિસ્તારં પ્રેક્ષિતું દ્રઘ્નું કાઙ્ક્ષતા કિમુ વાચ્છતેવ ॥ ઇતિ દિનોદયઃ ॥

૧લોકાર્થ

અનુક્રમે સૂર્યે આકાશમાં ચાલવાનો પ્રારંભ કર્યો તે બંધે જગતની પૃથ્વીનો વિસ્તાર બેવાની તેની ઈચ્છા ન હોય । ॥૭૩॥

આસાદ્ય દર્શનં તસ્યાઃ શાસનસ્વર્ગિસુભ્રુવઃ ।

વ્યરંસીધ્ધ્યાનતઃ સૂરિયોગીવ પરમાત્મનઃ ॥૭૪॥

સૂરિર્હીરવિજયસૂરીન્દ્રો ધ્યાનતઃ સૂરિમન્ત્રજાપતઃ પ્રણિધાનાઘ્વરંસીદ્ધિરમતે સ્મ । કિં કૃત્વા । તસ્યાઃ પૂર્વોક્તસર્વાદ્ભવર્ણનાગમનાદિજ્યતિકરાયાઃ શાસનદેવતાયાઃ દર્શનં પ્રત્યક્ષાત્વલોકનમાસાદ્ય અધિગત્ય । સાક્ષાન્ત્સમીક્ષ્યેત્યર્થઃ । ક ઇવ । યોગીવ । યથા યોગસાધકો જિતેન્દ્રિયો ધ્યાનવિધાનૈકતાનઃ પરમાત્મનઃ પરમાત્મસ્વરૂપસ્ય દર્શનં પ્રાપ્ય ચિરમતિ । ધ્યાનં કુર્વાળા યોગીન્દ્રા હૃદિ પરમાત્મનમાલોક્ય ધ્યાનાદિરમન્તે । યથા ‘યોગં સ ચાન્તઃ પરમાન્મસંજઃ દૃષ્ટ્વા પરં વ્યોતિરુપારરામ’ ઇતિ કુમારસંભવે ।

सूरीन्दुर्वसतेर्मध्येध्यानस्थानादथागमत् ।

प्रागिरेः कन्दरक्रोडाद्भास्वानिव नमोद्गमम् ॥७५॥

अथ शासनदेवतागमनप्रश्नकथनध्यानविरमणानन्तरं सूरीन्दुर्हीरविजयसूरिचन्द्रो ध्यानस्थानात्प्रणिधानविधानास्पर्दाहसतेरुपाश्रयस्य मध्ये उत्सङ्गे आगमदागतः । क इव । भास्वानिव । भानुमाली यथा प्रागिरेः प्राचीनपर्वतस्य कन्दरस्य । कन्दरशब्दस्त्रिलिङ्गः । 'पिटरप्रतिसरपात्रकन्दराः' इति लिङ्गानुशासने । क्रोडान् हृदयान् । मध्यादिन्यर्थः । अथ वा क्रोडावुत्सङ्गान्नमोद्गमं गगनाजिरे समागच्छति ।

श्लो० ७६

अथ सूर्यं पूर्वायक्ष्णी शुक्रानां मध्यभागमांथी जगनांजलुमां आवे तेभ ह्रीरविजय-
सूरिश्चन्द्र ध्यानलुभि-समाधिस्थानमांथी उपाश्रयनी मध्यमां पथार्था ॥७५॥

प्रीतिग्रहवैः प्रभुस्तत्र परिवत्रे त्रितिव्रजैः ।

सुनासीर इवास्थानीमासीनः स्वर्गिणां गणैः ॥७६॥

तत्र मौलोपाश्रये प्रभुः सूरीश्वरः प्रीत्या प्रमोदेन गुरुशिष्यस्नेहेन धर्मस्य हार्देन प्रह्वैर्नग्रीभूतैः पदाम्भोजे भ्रमरीभावं प्राप्तिर्व्रतिव्रजैः श्रमणपुङ्गवगणैः परिवत्रे परिव्रुतः । क इव । सुनासीर इव । यथा आस्थानीं सुधर्माभिधानां सभामासीन आश्रित्य तिष्ठन् । उपविष्ट इत्यर्थः । सहस्रलोचनः स्वर्गिणां गीर्वाणानां गणैर्वृन्दैः परिव्रियते ॥

श्लो० ७७

अथ सुधर्मा सभाभां रडेढो धन्द्र देवानां समुहथी शोले तेभ उपाश्रयमां भक्ति-
भावथी नम्र भनेदा साधुज्योनां समुहथी ह्रीरविजयसूरिश्च शोभता हता ॥७६॥

तत्रागमन्यत्तनादिसंघास्तु वन्दितुं तदा ।

स्वर्गादिदेवाः समवसरणस्थं यथा जिनम् ॥७७॥

तत्र ह्रीसामिधे नगरे पत्तनमणहिल्लपुटमेदतमादिर्येषां तेषां नगराणां सभाः श्राद्धग-
णास्तं ध्यानोत्थितं सूरिं वन्दितुं नमस्कर्तुंमागमन्तागच्छन्ति स्म । यथा इवार्थे । के इव । देवा इव । यथा स्वर्गां देवलोक आदिः प्रथमं येषां तेषां भवननगरज्योतिर्विमानानां देवा भवनपतिषानमत्तरज्योतिषकद्वादशकल्पवासिनः सुराः समवसरणे तिष्ठतीति समव-
सरस्थस्तं जिनं तीर्थंकरं नमसितुमायान्ति ॥

हि. सौ. ५

શ્લોકાર્થ

એન ભવનપતિ, વ્યંતર, ભ્યોતિષી અને વૈમાનિક એ ચારે નિકાયના દેવો સમવસરણમાં બિરાજમાન શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતને વંદન કરવા માટે આવે તેમ હીસા નગરમાં બિરાજમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિજીને અણહિલપુર પાટણ આદિ નગરોના સંઘે વંદનાર્થે આન્યા. ॥૭૭॥

પ્રવોધયન્સુદક્ષપદ્માન્કુદ્ધવપદ્માશ્ચ શોષયન્ ।

સ્પર્ધયેન્ રવેઃ સુરેઃ પ્રતાપો વ્યાનશે દિશઃ ॥૭૮॥

સુરેર્હીરવિજયવાચંયમેન્દોઃ પ્રતાપો દિશો દશાપિ હરિતઃ પ્રતિ વ્યાનશે વ્યાપ્નોતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—રવેઃ સૂર્યસ્યાર્યાન્માર્તેન્દ્રચન્દ્રપ્રતાપસ્ય સ્પર્ધયા સંઘર્ષેણ મનસ્યસૂચયા વા । કિં કુર્વન્ । સુદશઃ સમ્યક્ દષ્ટય યવ પદ્માઃ કમલોનિ પ્રવોધયન્ પ્રતિવોધવન્પુ-
રાન વિદધત્ । સુદર્શનિનઃ કુર્વન્ । સૂર્યોઽપિ પદ્માનિ પ્રવોધયતિ વિકાશયતિ । ચ પુનઃ કિં કુર્વન્ । કુન્સિતાઃ શાક્યાદિમતોપાદાનપટલસંવલિતા કુશઃ વૃષ્ટયો યેષાં સિદ્ધાન્તવિરુદ્ધવાદિત્વાદુષ્ટા દૃષ્ટ્યો યેષાં તે કુદશઃ કુવાદિનઃ કુમતાન્યેવ પક્ષા કર્દ-
માસ્તાન શોષયન્ । સૂર્યોઽપિ પક્ષ્ઞં શોષયતિ ॥

શ્લોકાર્થ

સમ્યગ્ દ્રષ્ટિ જીવોરૂપ કમલોને પ્રતિબોધ કરતો અને બીજાદિ કુવાદિઓરૂપ કાદવતુ' શેષણ કરતો સૂરિવરને પ્રતાપ બાણે સૂર્ય સાથે સ્પર્ધા કરતો ન હોય ! તેમ દશ દિશાઓમાં ફેલાયો ॥૭૮॥

પ્રતિક્રમ્ય ચતુર્માસી સ ક્રમાઞ્ચહરત્તતઃ ।

દર્પાદિર્વા ઇવોલ્લુપ્ત્ય માનસાદિપ્રમાનસઃ ॥૭૯॥

સ સૂરિઃ ક્રમાદનુક્રમેણ ઝિજ્યવદશમીદીપાલિકાદિનગમનપરિપાટયા ચતુર્ણાં માસાનાં સમાહારશ્ચતુર્માસી વાર્ષિકચતુર્માસિકમ્ । અથ વા વર્ષા શરદ્ભ્રમણયોર્દ્વાભ્યાં માસાભ્યાં વૃત્વા ચતુર્માસી. તાં પ્રતિક્રમ્ય । પ્તાવતા ક્ષાતિકચતુર્માસિકપ્રતિક્રમણ પ્રણીય ચતુર્માસીં પૂર્ણક્રિત્ય વા તનસ્તસ્માદ્દીસાનગરાઞ્ચહરત્ત વિહારં કૃતવાન । ઇત્યર્થઃ । ક ઇવ । ઇપ્રમાનસ ઇવ । યથા ઇપ્રમાનનો રાજહસઃ વયાં વર્ષાસમયમુલ્લુપ્ત્ય માનસાત્ સ્વાચાસ-
કામાગત. દર્પાદાનન્દાદિહરતિ પૃથિવીપીઠપાનીયપ્રપૂર્ણાનેકપદ્મજનિકુઞ્જમઞ્જુલજલાશયેષુ સ્વેરં વિહરતિ । 'નૃપમાનસમિપ્રમાનસઃ' ઇતિ નૈપથે ॥

श्लो३ार्थ

जेभ राजहंस वर्षा समयनुं छेलांघन करीने पोताना निवासस्थान मानसरोवरथी
निकषीने कमलौना कुंजोथी मनोहर पृथ्वीपर रक्षेलां जलाशयोभां हर्ष पूर्वक विहरे छे
तेभ सूरिवरे अनुकमे आतुभांसिष्ठ प्रतिकमष्ट करीने डीसा नगरथी विहार कथे, ॥७९॥

क्रमेणाहम्मदावादपुरे स्वरिः समीयिवान् ।

नभोनीरधिवर्णिन्याः प्रतीरे सुप्रतीकवत् ॥८०॥

स्वरिहीरगुरुः क्रमेण ग्रामानुग्रामादिविहारपरिपाद्या अहम्मदावाद इति नाम यस्य
तादृशे पुरे नगरे समीयिवान् समाजगाम । किंवत् । सुप्रतीकवत् । यथा ईशानविदि-
क्संवन्धी अष्टमः सुप्रतीकनामा ककुप्कुञ्जरः नभस आकाशस्य नीरयेज्जलराशेर्वैरवर्णिनी
पत्नी । 'वशा सीमन्तिनी वामा वर्णिनी महीलाचला' तथा 'कर्पुर्होषवती समुद्रदयिता
धुन्यौ स्रवन्ती सरः' इति द्वितयमपि हैम्याम् । एतावता आकाशगङ्गा । 'नदत्याकाशग-
ङ्गायाः स्रोतस्युद्गमदिग्गजे' इति रघुवचो । तस्याः प्रतीरे तटे । 'तट तीरं प्रतीरं च'
इति हैम्याम् ॥

श्लो३ार्थ

जेभ छिन्नहिशानो द्विज्जल आकाशगंगाना तीरे आवे तेभ सूरिवर आमानुग्राम
विहार करता अनुकमे आहमदावाद नामना नगरभां पधार्या, ॥८०॥

देवीनिगदितागण्यभाग्यसौभाग्यशालिनः ।

स्वस्यान्तेवासिनस्तस्य कम्माङ्गजयतीशितुः ॥८१॥

सूरिन्दुः कामयांचक्रे दातुं स्वरिपदं ततः ।

तनूजस्येव राज्यस्य धुरं धात्री पुरंदरः ॥८२॥ (युगम्)

ततोऽहम्मदावादगमनान्तर स्वरिहीरविजयरजनिजानिः स्वस्यात्मनः आत्मीयस्य
चान्तेवासिनः समीपे वसनशीलस्य शिष्यस्य कम्मानाम्नो व्यवहारिणः गृहीतव्रतत्वात्सा-
धेर्वा अङ्गजः पुत्रः तया यतीर्ना मध्ये ईशिता मुख्यो गीतार्थत्वात् । अथ वा भाविनि
भूतोपचारात् निर्यन्थानां नायकः तस्य विमलप्रज्ञांशस्य स्वरिपदमाचार्यपदं प्रदातुं
कामार्यांचक्रे अभिलषति स्म । किंभूतस्य । देव्या शासनतरुण्या निगदिते स्मृचिते
कथिते अनण्ये अप्रमेये बाह्यानसगोचरीकर्तुमशक्ये भाग्यं पुण्यं तथा सौभाग्यं सुभगता
विश्ववाह्यं ताभ्यां शालते शोभते इत्येवंशीलस्य । क इव । धात्रीपुरंदर इव । यथा

પૃથિવીપુરહૃતો રાજા તદ્વજસ્ય નિજનન્દનસ્ય રાજ્યસ્ય સ્વસકલમણ્ડલાધિપત્યધુરં
પ્રદાતું કામયતે ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ રાજા પોતાના પુત્રને રાજ્યની ધુરા અર્પણ કરવાની અભિલાષા કરે તેમ
આચાર્યદેવ શાસનદેવીએ જેના અગણિત ભાગ્ય સૌભાગ્યની પ્રશંસા કરી છે તેવા
પોતાના અતેવાસી કમાન્ધવીના પુત્ર જયવિમલ નામનાં મુનિને આચાર્યપદ આપવાની
અભિલાષાવાળા બન્યા. ॥૮૧॥ ॥૮૨॥

પ્રક્રમે તત્ર તત્રત્યસંધેનાગૃહ્યત પ્રમુઃ ।

તમિવાભિનવં સૂરિશક્રમન્યં દિદક્ષતા ॥૮૩॥

તત્ર પ્રક્રમે તસ્મિન્પ્રસ્તાવે તત્રત્યેણ કમ્પીપુરીવેણ સંધેન આહ્લવર્ગેણ ભગવાનગૃહ્યત ।
અર્થાત્સૂરિપદપ્રદાનાર્થ પ્રમોરાગ્રહઃ કૃતઃ । સંધેન કિં કર્તુમિચ્છતા । તમિવ હીરવિજય-
ગણધરમિવ અન્યમપરં અભિનવં સૂરિશક્ર ગણભારધુરંધરં દિદક્ષતા પ્રહ્લુમિચ્છતા ॥

શ્લોકાર્થ

નૂતન સૂરીન્દ્રને જોવા ઇચ્છતા કમ્પીપુરના સંધે સૂરિપદ પ્રદાનના મહોત્સવને
માટે સૂરિવરને અત્યંત આશ્રહ કર્યો. ॥૮૩॥

તતઃ સ્વાશયસંવાદિ પ્રપેદે તદ્વચઃ પ્રમુઃ ।

વ્રતવ્યતિકરે લૌકાન્તિકદેવોક્તમાસ્રવત્ ॥૮૪॥

તતઃ સંવાગ્રહાનન્તરં પ્રમુહીરવિજયસૂરિઃ સ્વસ્યાત્મન આશયમભિપ્રાયં સંવદત્યનુક-
રોત્યેવંશીલં યાદૃશં ગુરુચિત્તે તાદૃશં યવ સંવાગ્રહ इत्यर्थઃ । તદ્વચઃ સંઘવચનં પ્રપેદે
પ્રતિપન્નવાન્ । કિવત્ । આસ્રવત્ । યથા જિનેન્દ્રઃ વ્રતવ્યતિકરે દીક્ષાગ્રહણાવસરે લોકસ્ય
પશ્ચમકલ્પસ્ય અન્તઃ પ્રાન્તોડવસાન્ તત્ર તમિશ્વરાજિકાન્તરાલશઃલિવિમાનેષુ । અર્ચિ-
અર્ચિમાલિ-ધૈરોચન-પ્રમંકર-વન્દ્રામ-સૂર્યામ-શુકામ-સુપ્રતિષ્ઠામ-અરિષ્ટાભિધાનેષુ મવા
લૌકાન્તિકાઃ । તે ચ નવવિધાઃ । યથા—સારસ્વત—આદિત્ય-વહ્નિ—વ્રહ્મણ—ગર્દતો-
નુષિત-અવ્યાવાય-આયેય-અરિષ્ટનામાનો દેવાસ્તેષામુકં કથિતમિવાક્ષીકૃતવાન્ ॥

શ્લોકાર્થ

દીક્ષા ગ્રહણ કરવાના અવસરે જેમ જિનેન્દ્ર ભગવંત નવ લૌકાન્તિક દેવોએ

કહેલાં વચનોને અંગીકાર કરે છે તેમ સૂરિસગવંતે પોતાના અભિપ્રાયને અનુસરવાવાળા સંધના વચનને સ્વીકાર્યું. ॥૮૪॥

સૂરીન્દ્રેણાથ દૈવજ્ઞૈર્મુહૂર્તં નિરધાર્યત ।

एतन्महोदयस्येव प्रारम्भप्रथमक्षणः ॥૮૫॥

અથ સંઘાગ્રહાહીકારાનન્તરં સૂરીન્દ્રેણ દૈવજ્ઞૈર્મુહૂર્તિકૈઃ સાર્થં મુહૂર્તં દોષાદિનિમુક્તશુભવાસરવેલાલગ્નં નિરધાર્યત નિશ્ચીયતે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—અતસ્ય જયધિમલપ્રજ્ઞાંશસ્ય યો મહોદયો મહાનમ્બુદયઃ તસ્ય પ્રારમ્ભસ્ય પ્રથમ આદ્યઃ ક્ષણઃ અવસરઃ કાલવિશેષઃ પશ્ચદશલવલક્ષણઃ ॥

શ્લોકાર્થ

સંધનાં વચનને અંગીકાર કર્યા બાદ સૂરીન્દ્રે જ્યોતિષીઓની સાથે શુભમુહૂર્તના નિર્ણય કર્યો. તે બાજુ આ જયવિમલમુનિના ભાગ્યોદયની પ્રથમક્ષણ (પંદર લવરૂપ) ન હોય ! ॥૮૫॥

શિલ્પિભિઃ કારિતઃ સંધૈર્મણ્ડપો યન્મુનીશિતુઃ ।

पट्टश्रियं वरीतुं किं स्वयंवरणमण्डपः ॥૮૬॥

સંધૈઃ કામીપુરઆદ્યસમુદાયઃ કર્તૃભિઃ શિલ્પિભિર્વૈજ્ઞાનિકૈસ્તત્રચક્રચાતુર્યઃ કૃત્વા સાધનમૃતૈર્મણ્ડપો બહુજનાશ્રયઃ કારિતો નિર્માપિતઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—જયવિમલનામ્નો મુનીશિતુનિગ્રન્થનાથસ્ય પટ્ટશ્રિયં વરીતું સ્વરિપદલક્ષ્મીમુદ્રોદુ સ્વીકર્તું કિં સ્વયંવરણમણ્ડપઃ ॥

શ્લોકાર્થ

કામીપુરમાં આવકેએ શિલ્પીઓ પાસે મંડપની રચના કરાવી. તે બાજુ જયવિમલ મુનીશ્વરના પટ્ટલક્ષ્મી સાથેના વિવાહ માટેના સ્વયંવરમંડપ ન હોય ! ॥૮૬॥

एतद्व्यतिकरेऽनेककौतुकालोकलालसा ।

त्रिलोकी चित्रदम्भेन मण्डपे किमुपेयुषी ॥૮૭॥

અથ ચાસૌ વ્યતિકરઃ પતદ્વતિકર આચાર્યપદપ્રદાનાવસરસ્તસ્મિન્નનેકાનિ કૌતુકાનિ આશ્ચર્યાણિ તેષામાલોકને લાલસા ઉત્સુકા ત્રિલોકી મુવનત્રયી ચિત્રાણામાલેખ્યમાવ

લમ્બિતાનામાર્થાત્સુરનાગરાણાં દમ્ભેન કપટેન કૃત્વા । ઉન્મેશ્યતે—તત્ર મળ્હપે
કિસુપેયુષી આગતેવ ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યપદ પ્રદાનના મહોત્સવ પ્રસંગે, અનેક આશ્રયો બેવા માટે ઉત્સુક બનેલા
ત્રણે લોક બધે ચિત્રનાં બહાને મંડપમાં આવીને રહ્યા ન હોય । ॥૮૭॥

વિસ્તીર્ણોડપિ સ સંકીર્ણો વમ્ભવાનેકનાગરૈઃ ।

ભાવિમદ્દારકામણ્યપુણ્યાકૃદૈરિવાગતૈઃ ॥૮૮॥

સ સંવજનનિર્માપિતો વિસ્તાર્જાંડવ્યતિવિપુલોડપિ સત્ત મળ્હપો જનાશ્રયઃ અનેકૈર્ગૈર્જ-
નાતીર્તેનાગરૈર્જનપદગ્રામસંનિવેશપુરનગરજનનિવહૈઃ સંકીર્ણઃ અતિલઘીયઃ સ્થાનમિષ વમ્ભવ
સંજાતઃ । કિંમૂતૈર્નાગરૈઃ । આગતૈઃ સમૈતૈઃ દશદિગન્તાદપિ તત્રોપનતૈઃ । ઉત્પ્રેશ્યતે—ભાવિનો
મવિશ્યતો મદ્દારકસ્ય જયવિમલસૂરેરગણ્યઃ સુરનરાદિભિરપિ જેતુમશક્યઃ પુણ્યભાંગધે-
યૈરાકૃદૈર્વારિકાવદ્ધાનીતૈરિવ ઉપાયતૈઃ ॥

શ્લોકાર્થ

સંધે બનારેલો મંડપ અતિ વિશાળ હોવા છતાં પણ દશે દિશાથી આવેલા
નાગશિક્ષ્મનો વડે નાનો—સંકીર્ણ બની ગયો, તે નાગશિક્ષા બધે ભાવી આચાર્યશ્રી-
જયવિમલસૂરિનાં અગણિત પુણ્યથી આકર્ષાઈને આવ્યા ન હોય । ॥૮૮॥

નિશિ તારૈરિવાકાશો મ્રિયમાણઃ સ નિર્ભરમ્ ।

તન્મહોમિલિતૈ રેજે પૌરૈર્જાનપદૈર્જનૈઃ ॥૮૯॥

તસ્ય જયવિમલપ્રજ્ઞાંશસ્ય પદ્મપ્રદાનસ્ય મહસિ ઉત્સવે મિલિતૈરિતસ્તત આગત્યૈકી-
મૃતૈઃ । ઉત્સવવાંતી મહઃશબ્દઃ સકારાન્તોડવ્યસ્તિ । યથા—‘પન્’ મહસ્ત્વિનમુપેહિ
સદારુગોશ્વેઃ’ इति નૈવધે । નલ્લાનલયોર્વર્ણને । ‘મહસ્ત્વિનં તેજસ્ત્વિનમનલમુત્સવવન્તં ચ’
इति તદ્વૃત્તિઃ । તથા ‘મહસ્તેજસ્યુત્સવે ચ’ इत्यनेकार्थઃ । પૌરૈર્નાગરૈર્જાનપદૈર્ગૈર્જરપાશ્ચાલ-
લાટસૌરાષ્ટ્રાચનેકાનીવૃજ્ઞાનમર્મિર્જનલોકે નિર્ભરં નિચિતં નીરન્ત્રં મ્રિયમાણઃ પ્રયમાણઃ સ
મળ્હપો ભાતિ સ્મ । કેરિવ । યથા નિશિ તમિશ્ચાયાં રાત્રૌ તારકૈરુપલક્ષણાત્રિચિલ-
વ્યોતિઃ સંતર્નિમ્રિયમાણ આકાશો ગગનં ભાતિ । ચન્દ્રોદ્યોતે ચ કેચિદશ્યન્તે, કેચિન્ત ।
તમિશ્ચાયાં દર્શયામિન્યાં તુ સર્વેડપિ સ્ફુટા યથ લક્ષ્યન્તે, તસ્માદત્ર તમિશ્ચા રાત્રિરેવો-
પાદીયતે નાપરા ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ રાત્રિમાં તારાગણોથી આકાશ શોભે છે તેમ આચાર્યપદ પ્રદાનના મહોત્સવમાં ગૂર્જર, પંચાલ, લાટ, સૌરાષ્ટ્ર આદિ દેશો અને પાટણ, અમદાવાદ આદિ શહેરોમાંથી આવેલા હજારો નાગરિકોથી વ્યાપ્ત બનેલો મંડપ શોભે છે. ! ૥૮૬૬।

तीर्थेशितेव समवसरणं श्रमणाग्रणीः ।

श्रमणश्रेणिभिः सार्धमध्यासामास मण्डपम् ॥९०॥

श्रमणानां तत्समयवर्तिनां संविग्नपक्षिणां शुद्धाचारवतां च श्रमणानां साधुनामग्रणी-
मुख्यो हीरविजयवृद्धिः श्रमणश्रेणिभिः मुनिमण्डलीभिः सार्धं मण्डपमाचार्यपदप्रदान-
स्थानमध्यासामास । क इव । तीर्थेऽशितेव । यथा तीर्थनाथः साधुभिः सार्धं समवसरणं
धर्मदेशनमन्दिरमध्यास्ते । केनापि महर्षिकेन देवेन दानवेन वा रचितमिति शेषः ॥

१. लोकार्थः

જેમ તીર્થંકર ભગવંત સાધુઓ સાથે દેવદાનવરચિત સમવસરણુભૂમિને શોભાવે તેમ સંવિગ્નપાક્ષિક અર્થાત્ શુદ્ધ આચારવાળા સાધુઓની સાથે શ્રમણનેતા આચાર્યદેવે મંડપને શોભાવ્યો. અર્થાત્ મંડપમાં પધાર્યા. ૥૯૦॥

पण्डिताखण्डलं श्रीमज्जयाद्यविमलाभिधम् ।

आह्वातुं प्रेषयामास मुनिमुख्यान्मुनीश्वरः ॥९१॥

मुनीश्वरो हीरभट्टारकः । जयेति पदमाद्यं यस्यास्तादृशी विमलैत्यभिधा नाम यस्य
स जयविमलस्तमेव पण्डितेषु कोविदेषु आखण्डल इवाखण्डल इन्द्रस्तमाह्लातुमाकारयितुं
मुनिमुख्यान्वाचकादिवाच्यमपुंगवान् प्रेषयामास प्रह्वीणोति स्म ॥

સ્ત્રોતઃ

सुनीश्वर आचार्यदेवे पंडितोमां धनं सभानं जयविभक्तमुनिने शोभायवा माटे
मुप्य मुप्य साधुजोने शोकल्या. ॥६१॥

अयमानीयतामीभिर्मण्डपं पण्डिताग्रणीः ।

उत्तरार्द्धेर्गन्धवाहैरम्बुवाहोऽम्बराङ्गवत् ॥९२॥

अमीभिर्मुनिमुखैरयं जयविमलनामा पण्डिताग्रणीः कोविदकुञ्जरः मण्डपं जनाश्रय-
भानीयत आनीतः । कैरिव । गन्धवाहैरिव । यथा उत्तरस्यां भवैरुत्तराहैः समीरणैः ।
लौके 'सुरवाय' इति प्रसिद्धेः । अम्बुवाहो जलभरनिर्भरभृतमध्ये घाराधरः अम्बर-
स्याकाशस्याङ्गमुत्सङ्गमानीयत ॥

१श्लो३५^०

हेम उत्तरदिशानो पवन आकाशभां मेघने दावे तेभ मुप्य मुनिपरो विद्वद्
शिशोभञ्जि येन जयविमलमुनिने भङ्गभां दध् आभ्या. ॥६२॥

प्रभु बंभाज तैः सार्धं साधुभिः साधुमिन्दुरः ।
युवराज इवानल्पैः सामन्तैः पितरं निजम् ॥९३॥

स साधुमिन्दुरः जयविमलमुनीन्द्रः तैः स्वरिप्रहितैर्मुनिपञ्चाननैः सार्धं प्रभुं हीरवि-
जयसूरीश्वरं बभाज आगत्य प्रणम्य सेवते स्म । क इव । युवराज इव । यथा सकलज-
नपदप्रजाचिन्ताकारकतया स्वापितो नृपकुमारः अनल्पैर्बहुभिः सामन्तैः सीमालभूपालैर-
नेकमण्डलीकमहीपालैर्वा समं निजं पितरं जनकं सेवते ॥

१श्लो३६^०

हेम युवराज धृष्टा साभंतो साधे आवीने पोताना पिता राजने प्रभुम करे तेभ
मुनिपुंगव जयविमलमुनिने साधुभोगी साधे आवीने शुद्धेवने नभस्कार कर्त्ता. ॥६३॥

भाविसुरैर्भूतस्योपाध्यायपदमादितः ।
परमावधिवत्साधोरुदेव्यत्केवलश्रियः ॥९४॥

भविष्यतीत्येवंशीलो भावी स चासौ सुरिश्च तस्य भविष्यदाचार्यस्य आदितः
प्रथमं तस्य जयविमलविदुषः उपाध्यायनाम पदमभूद्रभूव । पतावता आचार्यपदादाधुपा-
ध्यायपदं प्रदत्तमित्यर्थः । किमुतम् । परमावधिवत् । यथा उदेप्यन्ती प्रकटीभविष्यन्ती
केवलश्रीः केवलज्ञानलक्ष्मीर्यस्य तादृशस्य साधोः श्रमणस्य परममुत्कृष्ट पृथक्परमाणुज्ञानरू-
लोकमानमशोकैष्वपि लोकप्रमितासंख्येखण्डावबोधविधायकमवधिज्ञानं भवति । अथ वा
प्रादुर्भविष्यत्केवलमेकाकारं निखिललोकाकाशप्रकाशकं ज्ञानं यस्य तादृग्विधस्य जिनेशितुः
तीर्थंकरस्य आदितः संयमग्रहणप्रथमसमय एव दूर्ध्वं चतुर्थं मनःपर्यायसंज्ञं ज्ञानं भवति
इति द्वितीयपाठः ॥

१लोकार्थ

जेभ केवलज्ञानीने कैवल्यलक्ष्मी प्राप्त थनां पडेलां अलोकभां लोक प्रभाणु असंभ्य भंडुकेने जलुवाइप परभावधिज्ञान प्राप्त थाय अथवा जिनेश्वरने संयमग्रहणुना प्रथम समये येशु 'भनःपर्यव ज्ञान' उत्पन्न थाय तेम लावी आचार्य जयविमलमुनिने प्रथम वायकपद-उपाध्यायपद अपणु करवाभां आयुं. ॥६४॥

महामहैस्ततस्तस्य सूरिः सूरिपदं ददौ ।

१जातवेदाः स्फुरज्ज्योतिर्निकेतनमणेरिव ॥९५॥

तत उपाध्यायपदप्रदानानन्तरं सूरिर्हीरविजयप्रभुः महामहैरधिकजायमानोत्सवैस्तस्य जयविमलोपाध्यायस्य सूरिपदमाचार्यपदं ददौ । क इव । जातवेदा इव । यथा जातवेदाः कृशानुनिकेतनमणेर्योपस्य स्फुरहेदीप्यमानं ज्योतिस्तेजो दत्ते । अथ वा । क इव । यथा स्नेहप्रियो दीपस्य दशेन्धनस्य तमोपहं भृच्छायभिदुरं निजमात्मीयं ज्योतिर्महो विश्राणयति ॥

१लोकार्थ

जेभ अग्नि दीपकने देदीप्यमान ज्योति अर्पे तेम हीरविजयसूरिज्ये जयविमल उपाध्यायने महामहोत्सवपूर्वक आचार्यपद अपणु कथुं. ॥६५॥

उज्झित्वा शमिनोऽशेषान्पुरानिव रमा हरिम् ।

तं सूरिमुपगच्छन्ती रेजे सूरिपदेन्दिरा ॥९६॥

तं नवं प्रत्यग्रं जयविमलनामानं सूरिमुपगच्छन्ती समायान्ती सूरिपदेन्दिरा आचार्यपदलक्ष्मी रेजे विराजते स्म । किं कृत्वा । उपगच्छन्ती अशेषान् समस्तान् तदभिलाषुकान् परान् शमिनो वाचकप्रज्ञांशप्रमुखान् मुनीनुज्झित्वा संत्यज्य । केव । रमेव । यथा समग्रान् सुरासुरानौज्य हरिं नारायणमुपयान्ती मन्दरमन्थानकमथनसमये क्षीरपायोधिपायोवेलासमुत्थितसर्वाङ्गीणलक्ष्मीसमुल्लसल्लक्ष्मी राजते । किंच 'देवेन श्रुतममृतमथनावसरे सुरासुरकरपरिवर्त्यमानमन्दरमन्थानकनिर्घोषबधिरितसमस्तरोदःकन्दरादिवापि दूरोच्छलितदुग्धतुषारासारतारकितनभसः समुत्पन्नानेककौस्तुभादिवस्तुविस्तारादुद्गच्छदप्सरसां मुखमण्डलैः क्षणमिव विहितविकचनलिनशोभादनेकाश्चर्यकुक्षेः क्षीरसागरात्

‘१ प्रदीप इव दीपस्य निजज्योतिस्तमोपहम्’ इति पाठान्तरम् ।

हि, सौ. ६

અજનિ જનિતજગદ્દિસ્મયા સ્મરજનની હસ્તસ્થિતતરુનારવિન્દા દેવી દેવીપ્યમાના
પુણ્યલક્ષ્મીચંડ્યાઃ સર્વાદ્વિલાવણ્યમધું વિકચલોચનકર્ષેરાપીય પીયુષમુજોમદનમદપરવશાઃ
પરસ્પરમવેર્ણ્યન્તશ્ચક્રચક્રપાણિના સમં સગરમ્ । અથ સર્વાનપ્યન્તરાન્તરાપતતસ્તાનુલ્લઙ્ઘય
મન્દરગિરિશિખરશાતકુસ્મનિકષોપલાયમાનવાહોર્ભગવતશ્ચિક્ષેપ । ક્ષેપીયઃ કણ્ઠે વૈકુણ્ઠસ્ય
સ્વયંધરકુસુમમાલિકામ્' इति चम्पूकथायाम् ॥

૨લોકાર્થ

દેવદાનવોએ મેરૂપવંતને રવૈએ કરીને ક્ષીરસમુદ્રનું મંથન કરેલું, તેમાંથી કૌતુભ,
ઐરાવણ; લક્ષ્મી, અપ્સરાઓ વગેરે જગતને વિસ્મયકારી અનેક વસ્તુઓ પ્રગટ થઇ,
તેમાંથી જેમ લક્ષ્મીદેવી સર્વે દેવોના ત્યાગ કરીને વિષ્ણુને વરી તેમ વાચક આદિ સમસ્ત
સાધુઓના ત્યાગ કરીને સૂરિપત્ની એક બયવિમલસૂરીને વરી ॥૬૬॥

तस्य पूरयतो विश्वकामांश्चिन्तामणेरिव ।

श्रीमद्विजयसेनेति सूरिराजोऽभिधां व्यधात् ॥૬૭॥

સૂરિરાજો હીરવિજયસૂરીન્દ્રસ્તસ્ય જયવિમલસૂરેઃ શ્રીમાન્ વિજયસેન इत्यभिधां
નામ વ્યધાચ્ચકાર । તસ્ય કિં કુર્વતઃ । વિશ્વેષાં જગજ્જનાનાં કામાન્મનોભિલપિતાન્
પૂરયતઃ પૂર્ણાન્ સૂજતઃ । કસ્યેવ । ચિન્તામણેરિવ । યથા દેવમણિઃ સર્વાન્કામાન્
સંપૂરયતિ ॥

૨લોકાર્થ

જગતના જીવોના મનોરથોને ચિંતામણી રતનની જેમ પૂર્ણ કરતા સૂરિરાજે
(હીરવિજયસૂરીન્દ્રે) બયવિમલમુનિનું 'શ્રીમદ્વિજયસેનસૂરિ' એવું નામ રાખ્યું. ॥૬૭॥

किंनर्य इव नागर्यो जगुर्गीतिं पिकीक्वणाः ।

संगीतं तेनिरे नाकिकुमारा इव नर्तकाः ॥૬૮॥

નાગર્યો નાગરાઙ્ગનાઃ કિંનર્યઃ કિંપુરુષયોષિત इव ગીતિં ગાનં જગુર્ગાંયન્તિ સ્મ ।
કિંનૃતાઃ । પિકીનાં કોકિલાનામિવ ક્વણઃ પશ્ચમમૂલકાલાપનમધુરધ્વનિર્યાસાં તથા
નર્તકા નટા નાકિનાં દેવાનાં કુમારા इव સંગીતં પ્રેક્ષણકનિમિત્તપ્રયુક્તગીતનૃત્યવાચત્રયમ્ ।
અથ વા પ્રેક્ષણકં નાટકમેવ તત્તેનિરે ચક્રિરે ॥

૨લોકાર્થ

તે અવસરે કિંનરીઓની જેમ કોકિલકંઠ જેવા મધુર સ્વરવાળી નગરની સ્ત્રીઓએ
ગીત ગાયા, અને દેવકુમારોની જેમ નૃત્યકારોએ નાટક કર્યું. ॥૬૮॥

त्रिलोकीमपि कुर्वाणं तत्र चित्रिकृतामिव ।
नेत्रध्रोत्रसुधास्पन्दि तौर्यत्रिक्रमजायत ॥९९॥

तत्र व्यतिकरे नेत्राणां लोचनानां श्रोत्राणां श्रवणानां च मध्ये सुधाममृतरसं स्पन्दते क्षरति सिञ्चतीत्येवशीलं तादृशं तौर्यत्रिकं गीतनृत्यवाद्यत्रयमजायत जातम् । किं कुर्वाणम् । त्रिलोकीं त्रिश्वत्रयीमपि चित्रिकृतमालेख्यलिखितामिव कुर्वाणं विदधानम् ॥

श्लोकाश्च

त्थां त्रष्टुं द्वाकने चित्रवत् स्तब्धं कर्तुं अने नेत्रं तथा श्रोत्रभां अभृतुं सिंघनं
कनकाङ्गं शीतं, नृत्यं अने वाजिर्त्रुं त्रिकं यथुं. ॥९९॥

तत्रास्ति श्राद्धमूर्धन्यः श्राद्धो मूलाभिधः सुधीः ।
सौन्दर्यधर्मदाढर्याभ्यां कामदेव इवापरः ॥१००॥

तत्राहम्मदावादान्नि राजनगरे श्राद्धेषु श्रीमत्तया पक्षआवकवर्गेषु मूर्धन्यः शोखरः श्राद्ध आस्तिकः मूल इत्यभिधा नाम यस्य मूलकश्रेष्ठिनामा सांऽस्ति विद्यते । किं भूतः । सु शोभना जिनधर्मानुगामिनी दानादिधर्मेषु धीर्बुद्धिर्यस्य सः । उत्प्रेक्ष्यते— सौन्दर्येण वपुःप्रेयरूपकेण तथा धर्मेण पुण्यकृत्येषु दृढाशयतया च अपरोऽन्यः कामदेव इव । शरीररमणीयतया अपरः कन्दर्पदेव एकः सुस्मरो विद्यते । अपरस्त्वय तत्सुल्यत्वेन तथा धर्मकर्तव्यदाढर्येण महावीरभगवतः द्वितीयआवकः कामदेवनामा यादृक्षोऽभूत्तादृगेवायमप्यास्ते ॥

श्लोकाश्च

अमहावाहमां श्रावकेषां श्रेष्ठं श्रेया 'मूल्यदं' नामनां आस्तिकं श्रेष्ठिं हता. ते
श्रेष्ठिं शरीरनां सौंदर्यशी लक्ष्णे भीष्म कामदेव अने पुण्य कार्येषां द्रवतानीं द्रष्टिं
लक्ष्णे भगवान् महावीरना आवकं भीष्म कामदेव न होय ! तेवा हता. ॥१००॥

जृम्भकप्रजवज्जन्मोत्सवे शंभोर्वणिग्वरः ।

ववर्ष वसुधाराभिस्तस्य सूरिपदक्षणे ॥१०१॥

वणिग्वरः समयनैगमगणेष्वग्रणीः मूलख्यश्रेष्ठीतस्य विजयसेनसूरेराचार्यस्य यत्पदं तस्य क्षणे प्रदानस्य महोत्सवे वसुधाराभिः सुवर्णरूप्यमाणकश्रेणिभिर्ववर्ष वर्षति स्म ।

સુવર્ણરૂપ્યકમહમુન્દિનાળકૈઃ પ્રભાવનાં કૃતવાનિત્યર્થઃ । કિંવત્ । જૃમ્ભકવ્રજવત્ । યથા શંભોસ્તીર્થં કરસ્ય જિનેન્દ્રસ્ય જન્મોત્સવે જનનમહામહે સૌધર્મેન્દ્રાદિદ્ધનદલોકપાલાનુ-
જ્ઞયા વૈશ્રવણસેવકસ્તિર્યગજૃમ્ભવકગીર્વાણગણો હિરણ્યસ્વર્ણરજતરત્નવસ્ત્રવાસર્ચણપુષ્પફ-
લાદિવૃષ્ટિં કુર્વન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

શંભુના (જિનેન્દ્ર ભાવંતના) જન્મમહોત્સવમાં જેમ તિર્થગૃહલક્ષ્ણેના (સૌધર્મેન્દ્રના આદેશથી ધનદ—કુબેર ભંડારીના સેવકો) સોનું, રૂપુ, રત્નો, વસ્ત્રો, પુષ્પો અને ફળો વગેરેની વૃષ્ટિ કરે છે તેમ સૂરિપદના મહોત્સવ પ્રસંગે મૂલ્યવંદ શ્રેષ્ઠોએ સોના રૂપા ને માણિકીની વૃષ્ટિ કરી અર્થાત્ પ્રભાવના કરી. ॥૧૦૧॥

તસ્મિન્વિનિહિતં સૂરિપદં સૂરિસિતાંશુના ।

દિદીપે ભાસ્વતા જ્યોતિરિવ સાયં ધનંજયે ॥૧૦૨॥

તસ્મિન્વિજયસેનાભિધાને વ્રતીન્દ્રે સૂરિસિતાંશુના હીરવિજયસૂરિસુધામરીચિના સુરે-
રાચાર્યસ્ય પદં વિનિહિત સ્થાપિત સદ્દિદીપે દીપ્યતે સ્મ । કિમિવ । જ્યોતિરિવ । યથા
ભાસ્વતા દિવાકરેણ સાયં સંધ્યાસમયે ધનંજયે વૈશ્વાનરે વિનિહિતં જ્યોતિર્નકમતીવ
દીપ્યતે । વાસરે તાદૃશી દીપ્તિર્ન ભવતિ યાદૃશી નિશાયાં દીપ્ત્યા દીપ્તિર્ભવતિ । પ્રસિદ્ધં
ચૈતત્ । કિં ચાસ્ત વ્રજન્નમ્મોજિનીવલ્લભો ધૂમધ્વજે સ્વતેજોઽવસ્થાપ્ય ગચ્છતિ પ્રાતરા-
ગતશ્ચ ગૃહ્ણાતીતિ કવિસમયઃ । તથા રતુવંશે—‘દિનાન્તે નિહિતં તેજઃ સવિત્રેવ
હુતાશને’ इति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સંધ્યા સમયે સૂર્યે અગ્નિમાં મૂકેલી જ્યોતિ દીપે છે તેમ હીરવિજયસૂરિરૂપી
ચન્દ્ર વડે શ્રી વિજયસેનસૂરિમાં સ્થાપના કરાયેલી આચાર્યપદવી શોભવા લાગી. ॥૧૦૨॥

શોભામૃભૌ લમેતે સ્મ શ્રીમત્સૂરિપુરંદરૌ ।

પ્રણિઘ્નન્તૌ તમઃસ્તૌભં સૂર્યાચન્દ્રમસાવિવ ॥૧૦૩॥

શ્રીમન્તો ગણનાયકૈશ્વર્યલક્ષ્મીકલિતૌ યશઃશોભાભાસ્વરૌ સૂરિપુરંદરૌ હીરવિજયસેના-
ભિધાચાર્યવિઢોજસૌ ઉભૌ ઢાવપિ શોભાં કીર્તિં જ્ઞ્યાતિં લમેતે સ્મ આસાદયામાસતુઃ ।
કિંમૃતૌ । તમસામજ્ઞાનાનાં દુરિતાનાં વા સ્તોમ સમૂહં પ્રણિઘ્નન્તૌ વ્યાપાદયન્તૌ । કાવિવ ।
સૂર્યાચન્દ્રમસાવિવ । યથા દિવાકરનિશાકરૌ તમઃસ્તોમમન્ધકારનિકર સૂઝાદુચ્છિન્દતૌ
શોભાં ભુવને પ્રસિદ્ધિં લમેતે ॥

શ્લોકાર્થ

અજ્ઞાનરૂપી અધિકારના સચુકનો નાશકરનારા સૂર્ય, ચંદ્રની જેમ ગણ નાયકત્વના ઐશ્વર્યથી શોભતા હીરવિજયસૂરિ અને વિજયસેનસૂરિ આ બે સૂરિન્દ્રોએ કીર્તિ શોભા પ્રાપ્ત કરી. ॥૧૦૩॥

વનીમિવાવની સૂરિશક્રૌ ચઙ્ક્રમણૈઃ ક્રમાત્ ।

મધુરાધાવિવ માસૌ શોભાં લમ્ભયતઃ સ્મ તૌ ॥૧૦૪॥

તૌ હીરવિજયવિજયસેનનામાનો સૂરિશક્રૌ આચાર્યપર્જન્યૌ ક્રમાદનુક્રમેણ ચઙ્ક્રમણૈર્વિહરણૈઃ વિહારક્રમેણ અવનીં મેદિનીમળ્લલં શોભાં શ્રિયં લમ્ભયતઃ સ્મ પ્રાપયામાસતુ । કાવિવ । મધુરાધાવિવ । યથા મધુચ્ચૈત્રઃ, તથા રાધો વૈશાલઃ । ‘ચૈત્રે મધુચ્ચૈત્રકથ્ચ વૈશાલે રાધામાધવૌ’ इति हैम्याम् । પતાવતા વસન્તર્તુસંવન્ધિનો ચૈત્રવૈશાલમાસૌ ક્રમાદનુક્રમતઃ પ્રથમં ચૈત્રઃ પત્રપુષ્પમઙ્ગરીકલિકાફલોદયોન્મુખાન્કુરુતે । તતો વૈશાલમાસઃ પરિણતફલમળ્લલકલિતાન્ સાલમળ્લલાન્ વિદધાતિ इत्यनुक्रमः । ચઙ્ક્રમણૈર્નિજાગમનૈઃ કૃત્વા વનીમુથાનવીર્થી વનમાલાં લમ્ભયતઃ । ‘સ્વવનીસંપ્રવદત્પિકાપિ કા’ ॥ इति ध्यानोत्थानाकमिपुरागमनाचार्यपदस्थापनम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેવી રીતે ચૈત્ર અને વૈશાખ (વસંતઋતુ) પૃથ્વીને શોભાવે છે તેવી રીતે બે સૂરીન્દ્રોએ ક્રમશઃ (વહાર કરીને અવનીને શોભાવમાન કરી. (ચૈત્રમાસ પ્રથમ પુષ્પ, પત્ર, મંજરી આદિ વડે વનને નવપદ્ધિવિત કરે છે. ત્યારબાદ વૈશાખમાસ પાકેલા ફલોની પંક્તિ વડે વૃક્ષોને શોભાવે છે.) ॥૧૦૪॥

કોઽપિ મેઘાવિમૂર્ધન્યો લુમ્પાકાનાં મતે તદા ।

મેઘઙી ઋપિરિત્યાસ્તે નામ્નામેઘ્યે મર્ણિર્યથા ॥૧૦૫॥

તદા તસિન્નવસરે લુમ્પાકાનાં ‘લઝકા’ इति नाम्ना प्रसिद्धानां मते पक्षे मेघङ्गी इति नाम्ना कोऽपि कश्चिद्विषः तन्मतवेषधारकः आस्ते विचते । किंभूतः । मेघाविनां बुद्धिमतां पण्डितानां वा मध्ये मूर्धन्यो मुकुटायमानः प्रज्वालचूडामणिः । क इव । मणिरिव । यथा इवार्थः । यथा अमेध्ये अशुचिस्थाने रत्नं मर्णियेवति ॥

શ્લોકાર્થ:

જેમ અશુચિ સ્થાનમાં રત્ન હોય તેમ તે અવસરે હું પાક (લોંકા) મતમાં પડિતોમાં

જેમ આપણી આત્મિકતાનાં ચિંતાવેશને લેખે તેમ મેઘશ્રવણે
 મિહિરિતિનું તરફદેશી (શુદ્ધમન અને શુદ્ધમનથી) અવલોકન કરતાં જિનશ્વર
 ભગવાનની પ્રતિમાને નેદ. ૧૧૦૭:૧

लुम्पाकानां मतात्तस्मादिव कारानिकेतनात् ।

निर्गन्तुं कामयामास स ततो मेघजीमुनिः ॥१०७॥

ततो जिनप्रतिमाक्षरदर्शनानन्तरं स मेघजीमुनिस्तस्माल्लुम्पाकमतान्निर्गन्तुं निःसर्तुं कामयामास काङ्क्षति स्म । कस्मादिव । कारानिकेतनादिव । यथा कश्चिज्जनः न्यायेन-
वा अन्यायेन न्यायेऽप्यन्यायीकृत्य वैरिबाहुल्यादिति न्यायात् । चारके नृपादिना क्षिप्तः
स तस्माद्वन्दिमन्दिरात् प्रपञ्चचातुर्येण कृत्वा निर्गन्तुं कामयते । इति मेघजीमुनेः
प्रतिमाक्षरदर्शनात्प्रतिबोधः ॥

श्लोकाधः

जेभ केर्ध डेही पुङ्गु कारागारभांथी नीकणवानी कामना करे तेभ मेघल ऋषिणे
सिद्धांताभां जिनप्रतिमा संधंधी अक्षरे जेधने, छु'पाकमतभांथी नीकणवानी
कामना करी, ॥१०८॥

तन्मताधिकृतान्वेषधरान्वागुरिकानिव ।

पाशे पातयतो मुग्धान्मृगानिव विवेद सः ॥१०९॥

स मेघजीमुनिस्तस्य लुम्पाकस्य यन्मतं पक्षस्तत्राधिकृतोऽङ्गीकृतो यो वेषो विरुद्ध-
साधुलिङ्गं धरतीति तन्मतस्याधिकारिणो वेषधरा वा केवललिङ्गधारकास्तान् लुम्पाकान्
वागुरिकान् वागुरा मृगजातिलकामृगादिजन्तुग्रहणपाशोऽस्त्येषामिति वागुरिकाः ।
अस्त्यर्थे इकः । 'अइके मत्वर्थे' इति सारस्वतेन । तान् जालिकानिव विवेद हृदि
जानाति स्म । किं कुर्यतः । मृगान् हरिणानिव मुग्धानभिज्ञानं तस्यातस्त्वविचारणा-
च्चतुरेतान् जनाञ्जन्तून् पाशे पाशसदृशे कुमते पातयतः क्षेपयतः । तथात्रापि कोऽपि
मुग्धः प्रतिभाप्रागल्भ्यनिर्मुक्तो न किमपि कपटचर्यादिकं वेत्तीति तादृगङ्गः केनापि
धूर्तेन वागवन्धादिप्रदानेन विमोह्य स्वीकृतो लोकैः पाशे पातितेऽसौ चिमुच्यते ॥

श्लोकाधः

जेवी रीते शिकारी (वाशुरिक) बोणां हरणेने पोतानी जणभां इशावे तेवी रीते
बोणालोवोने कुमतइपी जणभां इशावता ते छु'पाकमतना वेषधारी साधुओने तेभणे
(मेघलणे) जणया, ॥१०९॥

अमी बीड्खां प्रकुर्वन्ति वका इव शनैः शनैः ।

सतां सम्यग्दृष्टो हन्तुं काङ्क्षन्तः शफरीरिव ॥११०॥

अमी लुम्पाकवेषधारका वका वकोटा इव शनैः शनैर्मन्दं मन्दमालोक्यालोक्य मुग्धवि-
प्रतारणबुद्ध्या वीह्वां गमनं प्रकुर्वन्ति पादौ विमुञ्चन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—सताम् अस्मासु
श्रावकत्वं नाम्ना विद्यते परं तत्त्वं सम्यक्तया न विद्मः तेषां श्रान्धानां सतां परं मुग्धानां
सम्यग्दृशः सत्यज्ञानदृष्टी । सम्यक्तानीत्यर्थः । हन्तुं व्यापादयितुं श्रेययितुमिव काङ्क्षन्तः
इच्छन्तः । का इव । शफरीरिव । यथा वकाः शफरीर्मत्स्यीर्हन्तुं स्पृहयन्तः शनैर्हिण्डन्ते ॥

श्लोकाध

जेभ भगदाओ भाछलीओ भारवानी छिछाथी भंइ भंइ पगदां लरे तेभ
हुंपाकमतनां वेशधारीओ, सबजनपुइषोनी ज्ञानदृष्टि भ्रष्ट करवा भाटे भंइभंइपछे
आसता हता. ॥११०॥

विगोपनमिवैतेषां वेष वेपथुतामवैत् ।

तन्मतस्थं पुनर्येने सौधं कूपगतं निजम् ॥१११॥

स मेघजीरुषिरेतेषाममीषां कलिकालविलसितेन महावीरदेवशासनेऽपि कण्टकप्राच-
याद्बहुभूतानां लुम्पाकानां वेषभूतां जनाभासलिङ्गधारिणां वेषं लिङ्गं विगोपनमिव विड-
म्बनाप्रायमवैत् मनसि ब्रुवधे । पुनः स मेघजीमुनिः तेषां लुम्पाकानां मते पक्षे तिष्ठतीति
तन्मतस्थं निजमात्मानं सौधं कूपगतमिवेत्यध्याहारः । बह्वन्धकारकलितपातालावटमध्य-
निक्षिप्तमिव मेनेऽज्ञासीत् । इति गर्भितोपमा ॥

श्लोकाध

ते हुंपाकमतना वेषधारीओना वेषने मेघजु ऋषिओ अरेअर विडंअनाभात्र भा-थे।
तेभछे हुंपाकमतनां रडेदी पोतानी अतने कुवाभां पडेदी जेवी भाणी. ॥१११॥

आप्तोक्तिरत्नगर्मायाममीषां प्रतिमार्हताम् ।

निधिकुम्भीव दुःस्थानां पथिकी नाभवदृशोः ॥११२॥

आप्तोक्तिरागमः सैव रत्नगर्भा धमुंधरा तस्यां दुःस्थानां हरिद्राणां निधिकुम्भीव
रन्ननिधानकलशीव । अमीषां लुम्पाकमतपक्षीभूतभूयोवेषधारिणामर्हतां तीर्थकृतां प्रतिमा
विम्बमचां दृशोऽर्धचनयोः पथिकी विद्यमानापि पान्थी गोवरा नाभवत् । तत्र निमित्तं
तु महादं पथ ॥

૧લોકાર્થ

એમ દરિદ્રી પુરૂષોને રત્નભંડાર દુર્લભ્ય છે તેમ આગમરૂપી રત્નગર્ભા-પૃથ્વીમાં રહેલો જિનપ્રતિમારૂપી રત્નભંડાર દરિદ્ર એવા લુપ્તાક્રમતાવર્ણી પુરૂષોના દષ્ટિપથમાં પ્રાપ્ત ન થયો. ! ॥૧૧૨॥

ऐहिकामुष्मिके सौख्ये दूरेऽत्र स्थायिनो मम ।

नीरतीरे सरःपङ्के निमग्नस्येव दन्तिनः ॥ ११३ ॥

અત્ર ભવપરમ્પરાપારાવારપ્રતિહરિત્પ્રસરન્નયઃપુરાન્તરનિપનનપ્રસ્ફુરન્મહાવર્તભૂતે લુમ્પા-ક્રમતે તિષ્ઠતિ ચિર સ્થિતિ ચિરચયતીત્યેવશીલસ્ય સ્થાયિનો મમ મેઘજીનામાત્મનઃ । હલોકપરલોકસંબન્ધિની સૌખ્યે શર્મણી વૃત્તે વિપ્રકૃષ્ટે વર્તેતે । મત્તવદાજાવિરોધેનોદભૂત મૃગ્યસ્તરદુરન્તદુરિતોદયપ્રાદુર્ભૂતતિયકુન્નરકાચનન્તદુર્ભવપરમ્પરોગ્લમ્બતઃ શર્મલેશોઽપિ કુત્રસ્થઃ સત્ત્વઃ પ્રાપ્નુયાદિત । કસ્યેવ । દન્તિન ઇવ । યથા નરઃપૃષ્ઠકે નિદાધાનિદાવકુર્મમ્મુતિતીવ્ર-તરકરનિકરશુષ્કાલ્પીયઃ સલિલપલ્લવલ્લહુલજમ્બાલે નિમગ્નસ્ય સર્વેરપ્યક્ષ્ણોપાક્ષ્ણૈર્દૃષ્ટિન્વા સ્થિતસ્ય કિંચિલ્લક્ષ્યાક્લસ્ય નીરતીરે પાનીયમ્પ્રતીરે અતિવૃત્તે ભવતઃ ॥

૧લોકાર્થ

અદ્યપજ્ઞવાળા સરોવરના કાદવમાં ખુટેલા હાથીને સરોવરનો કિનારો દૂર હોય છે તેમ જિનાજ્ઞા વિરૂદ્ધ ભયંકર લુપ્તાક્રમતારૂપી સમુદ્રમાં ડુબેલા એવા મને (મેઘજીને) લૌકિક અને પારલૌકિક સુખ ઘણું દૂર છે. ॥૧૧૩॥

चेतसीति विचिन्त्यासौ पाण्डवानिव पण्डितः ।

कैश्चिच्चालोचचतुरैरालोच्य सचिवैरिव ॥ ११४ ॥

स पल्लवमिवाग्नेयं हंसो लुम्पाकनायकः ।

अत्याक्षीत्यक्षमात्मीयं विनयेस्त्रિंशता समम् ॥ ११५ ॥ (યુગમ્)

સ મેઘજીનામા લુમ્પાકાનાં નાયકઃ સ્વામી ત્રિંશતા શત્કુસલ્યૈર્વિનેયઃ શિષ્યૈઃ સમમાત્મીયં લુમ્પાકસંબન્ધિનં પક્ષં લુમ્પાકમતં ગચ્છં વા અત્યાક્ષીજ્ઞહાતિ સ્મ । ક ઇવ હંસ ઇવ । યથા રાજમરાલઃ પુરીપાનેકાસ્થિપજ્જરવિકટકણ્ટકઠિક્કરકવહુજલં વાલશેવાલ-કલિતમત ધ્વામેઘ્યમપાવનં વાયસગિવાસોત્પાદશયનાદિશકુન્નસંતાનં પલ્લવં ત્યજતિ ।

દિ, સૌ, ૭

કિં કૃત્વા । इत्यमुना प्रकारेणार्थात्स्वयं तथा सिद्धान्तविरुद्धवचनभाषणभीरुकस्वाभिल-
षितज्ञापारगीतार्थश्च चेतसि स्वस्थैव चेतसि वेत्ति । विचिन्त्य चिन्तयित्वा । विचार्ये-
त्यर्थः । क इव । पण्डवानिव । यथा तत्त्वानुगतमतिमान् पण्डितो मेधावी विचिन्तयति ।
सम्यग्देवगुरुधर्मादितत्त्वं विचारयति । च पुनः सचिवैरमात्यैरिव आलोचेषु मन्त्रिणेषु
चतुरैर्निपुणैः कैश्चिदात्मीयैः सिद्धान्तवचनभाषणातिभीरुकस्वाभिमतभिप्रायज्ञापारगीतार्थ-
श्चालोच्य विचारयित्वा च ॥ शुग्मम् ॥ इति मेघजीमुनेर्लुम्पाकमतत्यजनम् ॥

શ્લોકાર્થ

મેઘજીઋષિએ, પંડિતની જેમ આ પ્રમાણે વિચારીને, અથવા મંત્રણા કરવામાં
અતુર મંત્રીઓની જેમ વિચારીને જેમ રાજહંસ અપવિત્ર આબોચીઆનો ત્યાગ કરે તેમ
મેઘજીઋષિએ પોતાના ત્રીસ સાધુઓની સાથે પોતાના મતનો (હું) પાકમતનો) ત્યાગ
કર્યો. ॥૧૧૪॥ ॥૧૧૫॥

निर्जित्य स्वमतैश्वर्यस्मयं तौर्यत्रिकोत्सवैः ।

प्राणमत्प्रतिमां जैनीं जयीव निजमातरम् ॥ ११६ ॥

સ મેઘજીઋષિઃ સ્વસ્યાત્મનો મતસ્ય લુમ્પાકવર્ગસ્ય પેશ્વર્યમાધિપત્યં તસ્ય સ્મયમહંકારં
ગર્વં નિર્જિત્ય પરામૃય । તૈશ્વર્યં મુક્ત્વેત્યર્થઃ । અથવા ‘નિર્મુક્ત્ય’ इति पाठो वा । तत्र
निःशेषेण मुक्त्वा संबन्धमात्रमप्यरश्रयन् त्यक्त्वा । ‘निर्मुक्तः पञ्चदेहा परमसुप्तमयः
प्रास्तकर्मप्रपञ्चः’ इति पञ्चमीस्तुती । तौर्यत्रिकोत्सवैर्गीतनृत्यवाद्यत्रिकेणोपलक्षितश्राद्धजनार-
व्यमहामहैः सार्धं जैनीं जिनसंश्रित्विनीं प्रतिमां मूर्तिं प्राणमत् प्रणमति स्म । क इव
जयीव । यथा निखिद्रदिङ्प्रद्वन्द्वनिर्जयेनशोऽः पृथिवीपालो निजमातरं स्वजननीं प्रणमति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ દિગ્વિજય કરીને આવેલો રાજા પોતાની માતાને પ્રણામ કરે તેમ મેઘજીએ
હું પાકમતના અધિપતિપણના ગર્વને છુટીને (ત્યાગ કરીને) ગીત, નૃત્ય અને વાદ્યો
સહિત શ્રાવકોએ કરેલા ઉત્સવપૂર્વક જિનેશ્વર ભગવંતની પ્રતિમાને પ્રણામ કર્યો. ॥૧૧૬॥

क्लौ स्वकामिनाप्राप्तेर्लोकानालोक्य सीदतः ।

पूर्णकामांश्चिकीर्षु तान्म्वः मुग्ध्रमिवागतम् ॥ ११७ ॥

स्वोदयाय कलिं लुप्त्वा किमु कर्तुं कृतं युगम् ।

नक्तंदिनमिवादित्यं धर्मं मूर्तमिवोद्गतम् ॥ ११८ ॥

चतुर्थारकवल्लोकान्पञ्चमेऽप्यरकेऽथ वा ।

अवतीर्णमिवोद्धर्तुं कृपया गौतमं पुनः ॥ ११९ ॥

तपागच्छश्रिया लीलाललाममिव जङ्गमम् ।

श्रीहीरविजयं प्रीतेरैपीदेयं निपेवितुम् ॥ १२० ॥ (कलापकम्)

एष मेघजीऋषिः श्रिया सरलक्ष्म्या कलिनं हीरविजयम् । श्रीहीरविजयसूरिमित्यर्थः । प्रीतेरानन्दात् । विशुद्धधर्मप्रसूपकत्वेन गुरुस्नेहाद्वा निपेवितुमुपासितुमैषीद्वाञ्छति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—तपागच्छश्रिया तपोगणलक्ष्म्या जङ्गमं संचरणशीलं लीलाललामं शृङ्गारकृते विधृतं कनकतिलकमिव । ललामशब्दो नकारान्तोऽकारान्तोऽप्यस्ति । ‘ललामवल्ललामश्चादन्तः पुंस्त्रीवल्लिङ्गे नकारान्तः स्त्रीव एव’ इत्यनेकार्थः । अथ हीरविजयसूरिं विशिनष्टि । उत्प्रेक्ष्यते—एवः स्वर्गलोकादागतं भूमिमण्डलेऽवतीर्णं सुरद्वं कल्पवृक्षमिव । किं कर्तुमिच्छुम् । तान् लोकान् पूर्णकामान् इच्छापूर्वणपर्यन्ताधिगमस्तस्वमनोभिलाषांश्चिकीर्षुं कर्तुमिच्छुम् । किं कृत्वा । कलौ कलिनान्नि युगे पञ्चमारके स्वेषामात्मनां कामितानामभीष्टानामप्राप्तेरनासादनात्सीदतः दुःखीभवतः सकलान् यावद्भसुधाबलयवर्तिनो लोकानालोक्य विज्ञायेत्यर्थः । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—मूर्तं शरीरवन्तमङ्गीकृतकार्यं वा उद्गतं प्रकटीभूतं धर्मं जैनधर्ममिव । किं कर्तुम् । नक्तंदिनमहोरात्रम् । निरन्तरमित्यर्थः । स्वस्थात्मन उदयाय चतुर्मिरंशीस्तिरोभवनाय चतुरङ्गतया प्रादुर्भवाय वा कलिं प्रबलतापसंतापास्पदं कलियुगं लुप्त्वा विलुप्य निखिलावनीमण्डलान्निकास्य कृतं युगं प्रथमसमर्थं कर्तुं विधातुम् । कृतयुगं हि धर्मश्चतुरङ्गः स्यात् । यदुक्तम् नैषधे—‘पदैश्चतुर्भिः सुकृते स्थिरीकृते कृतेऽमुना के न तपः प्रपेदिरे’ इति । कमिव । आदित्यमिव । यथा भास्करः नक्तं निशां विलुप्य दिनं वासरं कर्तुं भुवञ्छति । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—पञ्चमे दुःसमानान्मन्यप्यरके कृपया कारुण्यरससमुद्गतया लोकञ्जगत्सन्तु न भविकजान्त्वा उद्धर्तुं भवविकटवटादुद्धृत्य मोक्षे महान्दपदे नेतुं प्रापयितुं पुनर्द्वितीयवारमवतीर्णं गृहीतावतारं गौतममिव श्रीमन्महावीरप्रथमशिष्यं गणधराग्रगण्यमिव ॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

श्लोकांश

कलियुगमां स्वासिष्ट वस्तु न भगवाथी दुःखी जनेदा दौडाने जेधनि तेजोनी
असिलाया पूष्टुं करवानि धर्याथी स्वर्गभांथी आवेला कदपवृक्षनी जेम, वदी जेम

श्लोकार्थ

जेम आभ्रपृक्ष पासे पोपट आवे तेम मेघलुङ्गविना आशयने जाणीने श्रीहीर-
विजयसूरि स्वयं आहुमहावाह—राजनगर पधार्या ॥ १२२ ॥

प्राच्यामिव प्रतीच्यां च महोऽभ्यधिकमावहन् ।

॥ परोलक्षान्दधत्ताक्ष्यान्वृद्धनाज्ञां श्रियं पुनः ॥ १२३ ॥

सैहिकेयाञ्जयश्चौर्योद्योऽजैपीत्पूषणं श्रिया ।

स गुर्जरेष्वथागच्छत्साहिः श्रीमदकब्जरः ॥ १२४ ॥ (युग्मम्)

अथास्मिन्व्यतिकरे सकलवसुजावलथप्रसिद्धः श्रीमाननेकजनपदनायकाधिपत्याद्वैतल-
क्ष्या लक्षितः साहिः पातिसाहिः गुर्जरेषु आगच्छत्समागतः । स कः । योऽकब्जरसाहिः
श्रिया वैभवेन कृत्वा पूषणं सहस्रकिरणमज्ञेपीञ्जयति स्म परावभूव । 'नमसितुमना यन्नाम
स्यान्न संप्रति पूषणम्' इति नैषधे । किं कुर्वन् । प्राच्यां पूर्वस्यां दिशि इव प्रतीच्यां
पश्चिमायामप्याशायामभ्यधिकमतिशायितम् प्रतिपक्षपक्षलक्षदुःसहं स्वमहो निजप्रतापमा-
वहन् आकलयन् । पुनः किमूतः । लक्षात्परे ॥ परोलक्षा लक्षशस्ताक्ष्यान् जात्यतुरङ्गमान् अर्था-
दश्ववरान् दधच्छारयन् । कटके कति बाजिनः सन्ति लक्षं त्रिलक्षी त्रिलक्षी वा इति लोक-
भाषैव वर्तते । पर तावन्तोऽश्ववारा एव ज्ञेया इत्युक्तेः । पुनः किं कुर्वन् । राज्ञामपरापर-
पृथ्वीपालानां श्रियं संपदं देशनगरग्रामादिविभूतिं गृह्णन्नावदानः । पुनः किं कुर्वन् ।
शौर्यात् शूरत्वार्तिसिद्धिकाया अपत्यानि सैहिकेयाः केशरिणः जयन्परामवन् पराक्रमन् सिंह-
व्याघ्रादिश्वापदान्निघ्नन् । सूर्यस्तु प्रतीच्यां मन्दायमानमहाः सप्ताश्व एव राज्ञः श्रियं
दिशन् । 'पुषोष वृद्धिं हरिदश्वदीधितेरनुप्रवेशादिव वालचन्द्रमाः' इति रघौ । तथा सै-
हिकेयात्स्वर्मानोः सकाशादभिभवं लभमानः । अत एवाकब्जरसाहेः सूर्यजयो युक्त एव ॥
युग्मम् ॥ इत्यकब्जरः ॥

श्लोकार्थ

[ते समये गुर्जरदेशमां सूर्येनो पक्षु परालव ऊरे तेवो 'अकब्जर आहशाहु आन्धो']
सूर्यं तो पूर्वदिशां ७ पोताना प्रतापने विस्तारे छे न्यारे आहशाहु तो पूर्वानी जेम
पश्चिमदिशां पक्षु रडेला राज्ञ्यो उपर पोतानो अधिकाधिक प्रताप विस्तारतो, सूर्यं

॥ पाणिनीयमते तु 'नाज्जलौ' इति. सूत्रस्थ 'पारस्करादित्यासुद्' इति, कैयनसुरेण सुट एव संभवे
तस्य परादित्वेन पदान्तत्वाभावादुल्लेख्यारम्भात् 'परस्त्वान्' इति भवेत्.

સમાધિ' અર્થાત્ સાત અશ્વોને ધારણ કરે છે જ્યારે બાદશાહ બલિવંત એવા લાખો અશ્વોને ધારણ કરતો લાખો શત્રુ રાખઓની લક્ષ્મીને ગ્રહણ કરતો, તેમજ સૂર્ય તો પોતાના શત્રુ રાહુથી પરાભવ પામે છે જ્યારે આ તો કેશરીસિંહ, વ્યાઘ્ર આદિ દુર્ધર શ્વાપદોનો પરાભવ કરતો—આવા પ્રકારની પોતાની લક્ષ્મીથી—શોભાથી સૂર્યનો પરાભવ કરતો અકબર બાદશાહ શુર્પરદેશમાં આવ્યો. ॥૧૨૩॥૧૨૪॥

સાહિના સાર્ધમધ્યેયુઃ પ્રાચ્યાઃ કેડપીહ નૈગમાઃ ।

શર્વરીસાર્વભૌમેન નમોમાર્ગે ગ્રહા ઇવ ॥ ૧૨૫ ॥

સાહિના અકબરપાતિસાહિના સાર્ધે' કેડપિ કેવન પ્રાચ્યાઃ પૂર્વદિકસંવન્ધિનઃ નૈગમા વનિજો વ્યવહારિણઃ ઇહ ગુર્જરમણ્ડલે અધ્યેયુરાગતાઃ । કે ઇવ । ગ્રહા ઇવ । યથા શર્વરીસાર્વભૌમેન વિનુતા સાર્ધે' નમોમાર્ગે ગગનાક્ષમે ગ્રહાઃ સમાચાન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ આકાશમાં ચન્દ્રની સાથે ગ્રહો આવે છે તેમ શુર્પરદેશમાં બાદશાહની સાથે પૂર્વદિશાના કેટલાંક વેપારીઓ આવ્યા. ॥૧૨૫॥

તેડપ્યાસચ્છાસને જૈને લીના મીના ઇવામ્બુનિ ।

સ્થાનસિંહાદિમા માન્યા અમાત્યા ઇવ ભૂપતેઃ ॥ ૧૨૬ ॥

તે નૈગમા અપિ જૈને શાસને ભગવત્સંવન્ધિનિ તપાગચ્છાભિધાને શાસને લીના નિ-લીયમાનમાનમાઃ પક્તાનીકૃતચિન્તાઃ સન્તિ । ક ઇવ । મીના ઇવ । યથા અમ્બુનિ પાની-ય વિપયે લીનાસ્તિષ્ઠન્તિ । કિંમૃતાઃ । સ્થાનસિંહઃ રામાસાહસ્રનુઃ આદિમઃ પ્રથમો મુખ્યો યા યેષુ તે તાદૃશાઃ । પુનઃ કિંમૃતાઃ । મહીપતેરકબરપાતિમાહેમાન્યા માનનીયાઃ । ક ઇવ । અમાત્યાઃ સચિવા ભૂપતેર્માનનાર્હા ભવન્તિ ॥ ઇતિ પ્રાચીનશ્રાવ્તાઃ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ જલમાં પીંચીને લીન હોય છે તેમ રામાસાહના પુત્ર થાનસિંહ આદિ શ્રાવકો દીર્ઘનિશાસનમાં ચુસ્ત હતા અને રાજના મંત્રીઓની જેમ અકબર બાદશાહના તેઓ માનીતા હતા. ॥૧૨૬॥

अरंतुदं कुपक्षाणामिवासेचनकं सताम् ।
परिव्रज्योत्सवं कर्तुं काङ्क्षन्तो मेघजीमुनेः ॥ १२७ ॥

निशितायसशल्यानि हृदि मिथ्यादृशामिव ।
आनयन्ति स्म ते तुर्याण्यकम्बरमहीहरेः ॥ १२८ ॥ (युगम्)

ते प्राचीनाः श्राद्धा अकम्बरनाम्नो महीहरेः पृथ्वीपुरंदरस्य तुर्याणि वादित्राण्यनयन्ति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—मिथ्यादृशां कुवादिनां हृदि हृदये वक्षसि निशितानि तीक्ष्णानि आय-
सानि लोहमयानि शल्यानि त्रिशूलानीव । ‘हृदि शल्यमिवापितम्’ इति रघौ । ‘अति-
पीडाकारित्वात्त्रिशूलम् । इति तद्वृत्तिः । तथा ‘परस्परोल्लासितशल्यपल्लवे’ इति नैषधे ।
‘मिथ उल्लाहितकुन्ता येऽग्रे’ इति तद्वृत्तिः । ततः शल्यानि कुन्ता इव । तथा ‘शल्यं
शस्त्रशलाकयोः’ इत्यनेकार्थे । शस्त्राणीव वा । प्राच्याः किं कुर्वन्तः । मेघजीमुनेः प्रव्रज्याया
दीक्षाया उत्सवं कर्तुं निर्मातुं काङ्क्षन्तः ईहमाना । किमृतं परिव्रज्योत्सवम् । उत्प्रेक्ष्यते—
कुपक्षाणां लुम्पाकादीनां कुमतभाजामरंतुदं मर्मव्यथकमिव । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—सतां साधूनां
जैनानां सुदृशामासेचनकमाप्यायकमिव । ‘तदासेचनक यस्य दर्शनादङ्गं न तृप्यति’ इति
हैम्याम् । अत्र लालाघण्टान्यायेनोभयत्रापि इव संबध्यते ॥ युगम् ॥ इति वाद्यानयनम् ॥

श्लोकाथ

कुमतवाजाभ्यानां भर्मस्थानने विधनारा अने सत्पुङ्गवे भाटे अभुतपान तुह्य
मेघलुभविना दीक्षाभंडोत्सव प्रप्रगे, थानसिंह व्यादि श्रावको मिथ्याद्रष्टिभ्यान्
हृदय भाटे तीक्ष्ण दोहभय लालासमान अक्षर गणशालेना शाही वाजिंनो
लाब्धा, ॥१२७॥१२८॥

स्पृहयद्भिरिवोद्धोढुं सिद्धिमुग्धमृगीदृशम् ।
श्राद्धैरस्य तपस्यायाः प्रारभ्यत महामहः ॥ १२९ ॥

प्राच्यैर्गौर्जैश्च श्राद्धैः श्रावकैरस्य मेघजीमुनेस्तपस्याया दीक्षाया महामहः महोत्सवः
प्रारभ्यत प्रारब्धः । उत्प्रेक्ष्यते—सिद्धिमुक्तिरेव मुग्धमृगीदृक् कमनीयकामिनी ताम् ।
‘मुग्धो मृदे च रम्ये च’ इत्यनेकार्थः । उद्धोढुं स्पृहयद्भिः कामयमानैरिव ॥

श्लोकाथ

भाषे मुक्तिरूपी रमणीय कन्याने परलुवानी अलिवाधावाजा डोय तेम गुणरदेशना

અને પૂર્વદેશના થાનસિંહ આદિ શ્રાવકોએ મેઘજીઝવિના દીક્ષામહોત્સવનો પ્રારંભ કર્યો. ॥૧૨૯॥

પૂરિતાશેષદિગ્ધ્યાનઢક્કા તઘશસામિવ ।

તન્મહો ભૂપદિગ્જેત્રયાત્રાઢક્કાક્વણા હવ ॥ ૧૩૦ ॥

કુલશૈલપયોરાશિપ્રતિધ્વનિવિધાયિનઃ ।

વાઘમાનઘનાતોઘનાદાઃ પ્રાદુરવીમવન્ ॥ ૧૩૧ ॥ (યુગ્મમ્)

વાઘમાનાનિ તાઢ્યમાનાનિ યાદિત્રવાદિકૈર્જનૈઃ કરૈર્દંષ્ટેન વા નિહન્યમાનાનિ ઘનાનિ પ્રસૂતાનિ આતોચાનિ તુર્યાણિ તેવાં નાદાઃ શબ્દાઃ પ્રાદુરવીમવન્ પ્રકટીમવન્તિ સ્મ । કિંમૂતાઃ । કુલશૈલાઃ મેરુમન્દરકૈઝાશાદિકાઃ કુઝાચઝાઃ તથા પયોરાશિઃ સમુદ્રસ્તેષુ યે પ્રતિધ્વનયઃ પ્રતિશબ્દાસ્તાન્વિવંશીલાઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તઘશસાં તસ્ય મેઘજીઝવેઃ યશસાં કીર્તીનાં પૂરિતા નિર્મૃત મૃતા મશેષાઃ સમસ્તા દિશો દશાપ્યાશા યૈસ્તાદુશા ધ્વાનાઃ શબ્દા યાસાં તા ઢક્કા યશ પટહાનિ સ્વાના ઇવ । અથવા । તસ્ય મેઘજી-મુનેરૈશ ઇવ ભૂપો રાજા તસ્ય દિશાં સમસ્તહરિતાં જયનશીઝ યાત્રા ધૈરિવ્રજોપરિ વિજયકૃતે પ્રસ્થાનં તસ્ય તદર્થં વા ઢક્કાક્વણા નિઃસ્વાનનિઃસ્વના ઇવ । રાજાં હિ પ્રયાણેષુ નિઃસ્વાના વાઘન્તે, તદ્ધ્વનિમિશ્ચ સર્વેઽપિ સઝીમવન્તિ ॥ યુગ્મમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

મેરુ-કૈલાસ આદિ કુલપર્વતો તથા સમુદ્રમાં પોતાના અવાજના પડઘા પાડનારા વાજિંત્રોના ૨૫૦૮ અવાજો પ્રગટ થયા. અણુ સમસ્ત દિશાઓમાં વ્યાપ્ત એરો મેઘજીઝવિના યશનો પટહ હોય અથવા મેઘજીઝવિના યશસ્વી રાજાનો દિગ્વિજયના પ્રયાણમાટેનો નિશાનકંઠો હોય તેમ વાજિંત્રોના અવાજો પ્રગટ થયા. ॥૧૩૦॥૧૩૧॥

વદાન્યૈઃ શ્રીદવદાનં દદેઽગીયત ગાયનૈઃ ।

અર્નાતિં નર્તકૈરુચ્ચૈર્વન્દિભિર્વિરુદાવલી ॥ ૧૩૨ ॥

તત્ર મેઘજીઝવિદીક્ષાસમયે શ્રીદવદાનંદરિવ વદાન્યૈર્વાનશોષ્ઢેધિયાણનશીલંદાનં ઢટે દત્તમ્ પુનર્ગાયનૈર્ગન્ધર્વર્વર્ગેર્મધુરધ્વનિ અગીયત । પુનર્નર્તકૈર્નર્તકસ્તાણઢવાઢન્ધગવિધાયિમિ-રર્નાતિ નૃત્ય નિમિત્તમ્ । પુનઃ વન્દિમિર્મંઝૂરપાટકૈર્વિરુદાનામાવન્દિ. શ્રેણિઃ ઉચ્ચઃ કથિતા ॥

श्लोकाथ

मेघलुङ्गिणी दीक्षाना समये कुण्डे समान दानवीर श्रीमतीञ्च अढण्ड धनतुं दान
कथुं- गांधर्ववर्गे भधुर स्वरे गीतगान कथुं, नृत्यकारोञ्च विविध प्रकारनां नृत्यातुं निर्माद्यु
कथुं तेमञ्च भंगल पाठकोञ्च उच्यस्वरे जिह्वावलि करी. ॥१३२॥

वैधेयवन्निरीयान्धकूपात्कूपे पतामि किम् ।

परपक्षान्नपैः स्वस्य स्वस्याहृतिकृतस्तदा ॥ १३३ ॥

अवमत्येति दीक्षां स श्रीहीरविजयान्तिके ।

सत्याकृतिमिवादत्त संगमे सुगतिश्रियाम् ॥ १३४ ॥ (युग्मम्)

स मेघजीमुनिः श्रीहीरविजयसूरेरन्तिके संनिधौ पाश्र्वं दीक्षां जैनतपस्यां अग्राह
गृह्णाति स्म समादत्तवान् । कामिव । सत्याकृतिं सत्याकारमिव । लोके 'संचकार' इति
प्रसिद्धः । कासाम् । सुगतीनां स्वर्गापवर्गफलदानां श्रियां लक्ष्मीणाम् । उत्प्रेष्यते वा—त्रिदिब-
शिखराणां सत्याकृतिमिव । किं कृत्वा । इत्यमुना प्रकारेण तदा तस्मिन्दीक्षाग्रहमहो-
त्सवसमये परपक्षान् परगच्छीयान् खरतरस्तनिकादीनवमत्यागणयित्वा । विमुच्येत्यर्थः ।
किंभूतान् परपक्षान् । स्वस्यात्मनः गणैर्गच्छैस्तस्य मेघजीमुनेराहृतिकृतः आकारणविधा-
यिनः । आकारणं स्वरिपदादिप्रदानादिना लोभयित्वा हटं कुर्वन्तीति तान् । इति किम् । यदहं
वैधेयवन्मातृशक्तितो सृष्टं इव ज्ञानवानप्यज्ञानवानिव अन्धकूपात् ध्वान्तोपचितान्तरावटा-
न्निरीय निर्गत्य पुनर्द्वितीयवारं कूपे अपरस्मिन्कूपे किं कथं पतामि शम्पामि । अपि तु
नैव पतिष्यामीत्येवं विचार्येत्यर्थः ॥ युग्मम् ॥

श्लोकाथ

धृतरञ्छवाणाञ्चोञ्च आचार्यपद आदि प्रक्षेपेनो भताभ्यां छतां 'ओङ्क वभत
अंधकारं पूषुं कुवाभांशी नीकणीने भूभांभाषुसनी जेम पुनः अंधकारमय कुवाभां शा भाटे
पडुं ?' आ प्रभाषे स्वयं विचारिणे, अन्यगच्छवाणाञ्चोनां आभंत्रणुने अवगच्छी
मेघलुङ्गिञ्चो श्री हीरविजयसूरि पासे सुगतिरूपी वदमीनां संगमनी साक्षीभूत ओवी
अनन्या अक्षु करी ॥१३३॥ ॥१३४॥

उदयोत्तं शासने तेने विजयं दुर्दशां च यत् ।

इतीवास्य व्यधात्सूरिद्वयोतविजयाभिधाम् ॥ १३५ ॥

दि, सौ, ८

सूरिहीरविजयप्रभुः । उत्प्रेक्ष्यते—इति हेतोरस्य मेघजीक्रवः उद्द्योतविजय इत्यभिधां
नाम व्यधाच्चकार । इति किम् । यत्कारणादसौ त्यक्तलुम्पाकमताधिपत्यः शासने
उद्द्योतं प्रकाशं तेने विस्तारयामास । च पुनर्दुर्दशां कुपक्षणां कुमतानां विजयमवगण-
नारूपं विदधे निर्मितवान् । परामवं विहितवानित्यर्थः ॥

श्लो६।३॥

सूरिण्ये मेघलक्षपितुं उद्योत विजय ओषुं नाम राण्युं 'हुंपाकमतना अधिपति
आ मेघलक्षपि निनेन्द्रशासनने उद्योत करनार थशे । अथवा कुपाक्षिकेनां विजयने।
पराभव करशे ! लक्ष्णे आ हेतुथी न उद्योतविजय नाम राण्युमां आण्युं न
होथ ! ॥१३५॥

पादपीठलुठन्मूर्धा बद्धाञ्जलिरसौ विभुम् ।

श्रीनाम इव नामेय स्वयंभुवमवीभजत् ॥ १३६ ॥

असौ उद्द्योतविजयमुनिः विभुं हीरविजयसूरीन्द्रमवीभजत्सिद्धान्तोक्तविधिवद्विनय-
'विधानादिप्रकारेणातिशयेन भजते स्म निषेवते स्म । तदेव दर्शयते—किंभूतः । पादपीठे
पदासने लुठन्मल्लमूर्धा मौलिर्यस्य । पुनः किंभूतः । बद्धाञ्जलिः ललाटपट्टघटितकारकम-
लकुञ्जलः । क इव । श्रीनाम इव । यथा श्रीनामनामा गणधर नामेर्नामिनामनुपस्यापत्यं
संतानम् । नन्दन इति यावत् । नामेयः श्रीऋषभदेवस्तं वृषभं स्वयंभुवं तीर्थकरं भजते
स्म । विशेषणे पूर्ववद् पादपीठे लुठन् सचटुं प्राप्नुवन् मूर्धा मस्तक यस्य । तथा बद्धौ रचि-
तोऽञ्जलिः पाणिद्वययोजन येन ॥ इति मेघजीक्रवमिहः ॥

श्लो६।३॥

नेम 'श्रीनाम' नामना गणधर लजवान् ऋषभदेवनी उपासना करता हुता तेम
उद्योतविजयल ओ होथ नेदी श्रीहीरविजयसूरिना पादपीठने भस्तकवडे स्पर्श करी
शुरुसेवाभां तत्पर भन्या ॥१३६॥

पारीन्द्र इव सूरीन्द्रः प्रणिहत्य तमोद्विषम् ।

नृणां व्यश्राणयद्वोर्धि मुक्तापङ्क्तिमिवार्थिनाम् ॥ १३७ ॥

सूरीन्द्रो हीरविजयगुरुः नृणां भव्यप्राणिनां बोधिं सम्यक्त्वं व्यश्राणयद्वाति स्म ।
कामिव । मुक्तापङ्क्तिमिव । क इव । पारीन्द्र इव । यथा केसरी अर्थिनां याचकानां
मुक्तानां स्वहारितकुम्भिकुम्भमध्यनिष्पतन्मौक्तिकानां श्रेणीं विश्राणयति, प्रयच्छति ।
किं कृत्वा । प्रणिहृत्य व्यापाद्य । किम् । तमः अज्ञानं पापं वा तद्रूपं श्यामत्वात्तत्सदृशं
द्विपं हस्तिनम् ॥

श्लोकांथ

जेभ सिंहे डाथीओना गंडस्थलेने श्रीरीने यांचकेने 'भोतीओनु' दान करे तेभ
सूरीन्द्र अज्ञानइपी डाथीनुं विहारथु करी लव्यल्लवेने गोधिणीइपी 'भोतीओनु' दान
आपता हेता ॥१३७॥

मह्यां विहरति स्वैरं श्रीमत्सूरिपुरंदरे ।

दानवर्षितया भव्यव्रजेनानेकपायितम् ॥ १३८ ॥

श्रीमति अद्वैतवैभभासिनि हीरविजयनाम्नि सूरिषु पुरंदरे वासवे मह्यां महीमण्डले
स्वैरं स्वेच्छया न पारतन्त्र्याद्विहरति विहारं विदधति सति दानं द्रविणादिविश्राणनं मदा-
म्भश्च वर्षतीत्येवंशीलस्तस्या । 'दानं विश्राणनमदाम्भसोः' इत्यनेकार्थे । दानवर्षणस्वभा-
वेन भव्यव्रजेन भविकजन्तुजातेन अनेकान्वहृन्दुःस्थानर्थिनो वा पान्ति, दारिद्र्यादुद्धरन्ति
सुखीकुर्वन्ति च तेऽनेकपाः मतङ्गजाश्च तद्वदाचरित सामर्थ्यागिसंवृशीभूत च ॥

श्लोकांथ

अद्वितीयशोभावाणां सूरिपुरन्दर-पृथ्वीपर स्वेच्छापूवक विहार करता हेता, तेभना
वडे लव्यल्लवेने अत्ये गोधिणीइपी दाननी वर्षाद्वारा हस्तिनी जेभ आश्रय
करथु ॥१३८॥

पितेव स्रुता साकं कम्पाङ्गजयतीन्दुना ।

पत्तनं पावनीचक्रे हीरसूरीश्वरः क्रमात् ॥ १३९ ॥

हीरसूरीश्वरः क्रमादनुक्रमाद्विहारपरिपाद्या स्वतन्त्रसुखविचरणात् पत्तनमणहिल्ल-
वाटकाभिधानपत्तनं पवित्रीकरोति स्म । कथम् । साकं सह । केन - कस्मात् । कस्मात्सा-
धोरङ्गजो नन्दनः स पय यतिषु यतीनां मध्ये आह्लादकत्वाद्वागमृतवर्षित्वादिन्दुरिव ।
इन्दुराचार्येणेत्यर्थः । क इव । पितेव । यथा जनकः स्रुता सार्धं पत्तनादिपुरं समेति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ પુત્ર સાથે પિતા નગરમાં બાથ તેમ શ્રી હીરવિજયસૂરિ સાધુઓમાં ચન્દ્ર સમાન વિજયસેનસૂરિ સાથે, અનુક્રમે અણહિલપુર પાટણમાં પધાર્યા. ॥૧૩૯॥

કૃત્વા ક્રમાદનૂચાનપદનન્દિ મુનીશ્વરઃ ।

દેશં સ્વસૂનો રાજેવ ગણં તસ્ય વશં વ્યાધાત્ ॥ ૧૪૦ ॥

મુનીશ્વરો હીરવિજયવ્રતિવાસવઃ ગણં તપાગચ્છં તસ્ય વિજયસેનસૂરેર્વંશમાયસં વ્યધાશ્ચકાર । કિં કૃત્વા । ક્રમાદનુક્રમેણ । હેતૌ તૃતીયા પશ્ચમી ચ વાચ્યેતિ તૃતીયાર્થઃ । પૂર્વદ્ધરિપરિપાટીતઃ અનૂચાનપદસ્યાચાર્યપદસ્ય નન્દિ દ્વાદશાવર્તવન્દનાનુજ્ઞાનાદિવિધિં કૃત્વા વિધાય । ક ઇવ । રાજેવ । યથા સકલમેદિનીમણ્ડલામણ્ડલો નિજનન્દનસ્ય દેશં સ્વજનપદં વશમધીનં વિધતે ॥

શ્લોકાર્થઃ

જેમ રાજા પોતાના પુત્ર સુવશજને પોતાનું રાજ્ય અર્પણ કરે તેમ શ્રીહીરવિજય-સૂરિએ પૂર્વાચાર્યોની પરિપાટીમુજાર દ્વાદશાવર્તવંદનપૂર્વક અનુજ્ઞા વિધિ કરીને, આચાર્યપદની લક્ષ્મી શ્રીવિજયસેનસૂરિને સમર્પણ કરી. ॥૧૪૦॥

પ્રમોર્નન્દિમદે હેમરાજો મન્ત્રીશ્વરો મુદા ।

અમાનિ માનવૈઃ શ્રીદ્વિવામિતધનં દદત્ ॥ ૧૪૧ ॥

પ્રમોર્વિજયસેનસૂરેર્નન્દિમદે આચાર્યપદાનુજ્ઞાવન્દનકદાનાદિમહોત્સવે હેમરાજો નામ મન્ત્રીશ્વરઃ સચિવો માનવૈર્જાનપદૈઃ પૌરેનાગરિકૈઃ મનુજૈઃ શ્રીદો વૈશ્રવણ યવ અમાનિ વિજ્ઞાતોઽવબુદ્ધઃ ॥ કિં કુર્વન । મુદા પ્રમોદેન અમિતં પ્રમાણાતીતમગણિતં ધનં દ્રવિણં દદદ્યચ્છન્ ॥ इति विजयसेनसूरिनन्दिः ॥

શ્લોકાર્થ

શ્રીવિજયસેનસૂરિના આચાર્યપદ પ્રદાનના મહોત્સવમાં અત્યન્ત હર્ષપૂર્વક અમાપ હાન દેતા ‘હેમરાજ’ નામના મંત્રીશ્વર, મનુષ્યોવાટે કુબેરલંકારી સમાન બનાયા. ॥૧૪૧॥

प्रत्यतिष्ठत्परोलक्षा आर्हतीः प्रतिभाः प्रभुः ।

कल्पितानल्पसंकल्पाः कल्पसाललता इव ॥ १४२ ॥

प्रभुर्हीरविजयसूरिः श्परोलक्षाः लक्षशः आर्हतीर्जनीः प्रतिभा मूर्तीर्विम्बानि प्रत्य-
तिष्ठत् प्रतितिष्ठति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—कल्पिताः प्रदत्ताः पूर्णकृता अनल्पा अनेके भूयस्तराः
संकल्पा मनोभिलषितानि याभिस्तादृशीः कल्पसाललताः कल्पद्रुमवल्लीरिव । ‘कल्पद्रुमलताः’
इति सोमसौभाग्यकाव्ये ॥

श्लो३३

श्रीहीरविजयसूरिणे लब्धलुपेनां अनेके संकल्पो पूर्णकृता साक्षात् कल्पवेदी
समाना लोभे । जिनप्रतिभाभ्यानी प्रतिष्ठा करी ॥ १४२ ॥

पान्थानिव महानन्दपुटभेदनपद्धतौ ।

दीक्षायामास सूरिन्द्रोऽनेकानिभ्यतनूभवान् ॥ १४३ ॥

सूरिन्द्रोऽनेकान्परःशतानिभ्यतनूभवान्व्यवहारिपुत्रादीन्दीक्षायामास प्रव्रजयति स्म ।
उत्प्रेक्ष्यते—महानन्दो मोक्षः स एव पुटभेदनं रत्नयोनिपत्तनम् । रत्नयोनिरिति लोक-
रुद्धिः । तथा च रत्नसदृशानां पुरुषाणामुत्पत्तिस्थानम् । महानन्दे तीर्थकरचक्रवर्तिबलदेव-
महामण्डलीकमहीपतिस्त्रिवाचकमहामुनिप्रमुखा रत्नेभ्योऽभ्यधिकानां महापुरुषाणामुत्पत्ति-
स्थानकं ततः पत्तनोपमानम् । तस्य पद्धतौ मार्गे पान्थान् पाथिकानिव ॥

श्लो३४

आचार्य, उपाध्याय, प्रवर्तक आदि भट्टापुरोधानी उत्पत्ति स्थानेषु (रत्नयोनि
समान) श्री हीरविजयसूरिणे सेकडे श्रेष्ठीपुत्रोने प्रव्रजित कथा । ते श्रमल्लो नल्लो
भोक्षणी नगरभार्गना पथिके न डोय । ॥ १४३ ॥

शास्त्राप्रशास्त्राश्रेणीभिराकीर्णः श्रमणाग्रणीः ।

व्यभाद्वट इव च्छायाच्छन्नः सेव्यश्च राजभिः ॥ १४४ ॥

श्रमणानां साधूनामग्रणीः पुरोगो हीरविजयसूरिः वट इव न्यग्रोधपादप इव व्यभात् ।

१- अत्र च १२३ संख्याकल्लोकटिप्पणिवत् ‘परल्लभा’ इति मवेत् ।

किंभूतः । शाखा विमलविजयसागरसुन्दरादिका प्रशाखा आनन्दहर्षसौभाग्यविशालकुश-
लादिकास्तासां श्रेणीभिराकीर्णः परिवृतः । पुनः किंभूतः । छायाया शोभया छिन्नो
निश्चितः सहितः । पुनः किंभूतः । राजभिर्भाविनिभूतोपचारादभूपादैः सेव्यः उपासनीयः
वटस्तु स्कन्धनिसूताः शाखास्ताम्यः पुनर्निर्गताः प्रशाखास्तासां राजिभिर्व्याप्तो
भरितः । तथा छायाया प्रतिच्छायायिकाञ्चितः सिञ्चितः । तथा राजभिर्यक्षैः ।
सेवनीयः । पक्षाणां वटवासित्वात् । 'यक्षः पुण्यजनो राजा शुद्धको वट वास्यपि'
इति हैम्याम् ॥

श्लोकार्थ

जेभ शाखा-प्रशाखाओथी व्याप्त अने यक्षसेवित विशाल छायायुक्त वटवृक्ष शोभे
तेभ विमल, विजय, सागर, सुन्दर आदि शाखाओ अने आनन्द, हर्ष, सौभाग्य,
विशाल, कुशल आदि प्रशाखाओनी श्रेणिथी व्याप्त शाखायुक्त अने अनेक शालओथी
सेव्य ओवा श्री हीरविजयसूरि शोले छे. ॥१४४॥

समस्थापयत्तीर्थसार्थाननेकान्तवादाञ्जुजाम्भोजबन्धुः ।

महीमण्डले रन्तुमुत्कण्ठितायाः स्फुरन्केलिगेहा इव ब्रह्मलक्ष्म्याः ॥१४५॥

एकान्तेन निश्चयेन वदनमेकान्तवादो न एकान्तवादो यत्र तदनेकान्तवादं जिन-
शासनम् । यतः—'स्याद्वादवाचाहृतः स्यात्' इति हेमाचार्योक्तिः । स एव तदेव वाम्बुजं
सरसीरुहं तत्र तद्विकाशने अम्भोजबन्धुः पद्मबान्धवः सहस्ररश्मिः सूरिन्द्रः अनेकान्
शतशः तीर्थानां पापसंतापपानोदस्थानानां सार्थान् समूहान् । यद्यपि हैम्याम् 'संघसार्थौ तु
देहिनाम्' इत्युक्तम्, तथापि हेमचन्द्रेणैवानेकार्थे प्रोक्तम्—'सार्थौ वृन्दे वगिगणो'
इत्युत्पन्नभेदात्, तथा 'पदार्थसार्थ—' इत्यपि दर्शनात्, अनुप्रासत्वाद्वा लक्षणयापि
समूहार्थ एव तस्मादानीतः । समस्थापयत्समस्थापयति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—महीमण्डले पृथ्वी-
पीठे रन्तुं क्रीडितुमुत्कण्ठितायां उत्सुकितायां ब्रह्मलक्ष्म्या मुक्तिश्रियाः । 'शिवं निःश्रेयसं
श्रेयो निर्वाणं ब्रह्मनिवृत्तिः' इति हैम्याम् । स्फुरन्तः निखिलसुदृग्गोचरीभावं भजन्तः
केलिगेहा विलाससौबानीव । स्वरिस्थापितानां तीर्थानां पृथिवीपीठस्थायुक्त्वात् अथ च
ब्रह्मलक्ष्म्यास्त्रैलोक्योपरितभूमौ स्थायित्वाच्च महीमण्डले क्रीडाकाङ्क्षेति ॥ इति हीरविजय-
सूरिधर्मकृत्यानि महिमसंपदः ॥

૧લોકાર્થ

અનેકાન્તવાદરૂપી કમલને વિકસ્વર કરવા માટે સૂર્યસમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિએ પૃથ્વી ઉપર લઘ્યશ્લેષેના પાપ સંતાપને દૂરકરનારાં અનેક ધર્મતીર્થોની સ્થાપના કરી. તે તીર્થો બહુ આ પૃથ્વીમાંડલમાં ફીડા કરવા માટે ઉત્સુક બનેલી સુકિતરૂપી લક્ષ્મીના સ્ફુરાયમાન ફીડાગૃહો ન હોય ! તેવા શોભે છે. ॥૧૪૫॥

અથો વિહારપ્રતિષ્ઠાદીશાચનન્તરં કર્સ્મિશ્ચિદકન્ઠ્ઠરસાહેરાકારણસમયે ગન્ધારનગરે ચતુર્માસીઃ તિષ્ઠાસોઃ સ્વરેગન્ધારવર્ણનં કિંચિત્—

અથો લાટલક્ષ્મીલલામાયમાનં પુરં વાર્ધિતીરેડસ્તિ ગન્ધારનામ ।

કિમુદ્વેજ્યમાના જલૈરમ્બુરાશોઃ પ્રતીરં પુરી સંશ્રિતા શાર્દૂપાણેઃ ॥૧૪૬॥

લાટસ્ય લાઢનામ્નો મળ્ડલસ્ય લક્ષ્મ્યા લલામાયમાનં તિલકમિવાચસ્ત્ વાર્ધેઃ સમુદ્રસ્ય તીરં તદં તત્ર ગન્ધાર ઇતિ નામ યસ્ય તાદૃશં પુરં નગરમસ્તિ વિદ્યતે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે— અમ્બુરાશોઃ કલ્હોલમાલિનઃ પ્રસરત્તુફ્ફતરફ્ફરફ્ફવિરલજલૈરુદ્વેજ્યમાના અત્યુદ્વેગં પ્રાપ્યમાના શાર્દૂપાણેર્નારાયણસ્ય પુરી દ્વારકા નગરી વિપ્ળોઃ કુત્રાપિ ગતે સતિ સમુદ્રેણાપ્લાવ્ય સ્વસલિલમધ્યે ગૃહીતાઃ; અતઃ એવ પાનીયોદ્વેગાત્પ્રતીરં તદં સંશ્રિતા પાનીયાદ્વહિરાગત્યાત્ર સ્થિતેવ ॥

૧લોકાર્થ

સમુદ્રના બલવટે ઉદ્વેગ પામીને બહુ વિષ્ણુની નગરી દ્વારિકા, સમુદ્રનાં તીરે આવીને વસી હોય તેમ લાટદેશની લક્ષ્મીના તિલક સમાન ‘ગંધાર’ નગર સમુદ્રના કિનારે વિદ્યમાન છે. ॥૧૪૬॥

નિધાનેશરમ્ભાકુમારીગણેશાન્દધાનેન ગાઙ્ગેયરાજેશ્વરાંશ્ર ।

જિતા યેન વસ્વોકસારા સ્વલક્ષ્મ્યા દ્વિયેવાશ્રિતા શંશુશૈલસ્ય મૌલિમ્ ॥૧૪૭॥

ગન્ધારનગરેણ સ્વલક્ષ્મ્યા નિજવૈભવેન જિતા પરિમૃતા સતી વસ્વોકસારા ધનવપુરી દ્વિયેવ વ્રપાતિરેકાદિવં શંશુશૈલપ્રય મૌલિ મસ્તકમુપરિતનશિખરમાશ્રિતા મેઞ્જુષી । યેન કિં કુર્વાણેન । દધાનેન । કાન્ । નિધાનાનાં નિધીનામીશાઃ સ્વામિનો નિધિપતયઃ તાસ્તંથા રમ્માઃ કદલીઃ કુમારીઃ કન્યકાઃ તથા ગણાનાં જનસમુદાયાનામીશા ગણનાયકાસ્તાન્

તથા ગાઙ્ગેયં સ્વર્ણ તથા રાજેશ્વરં દેશાધિપતિં રાજ્યલક્ષ્મીવન્તમીશ્વરા ગજપ્રમાણદ્વિગ્ધ-
ધારિણઃ તાન વિભ્રાણેન । અલકાપદ્મે તુ સર્વેઽપ્યેકૈકાઃ । નિધાનેશો ધનદઃ; તથા
રમ્ભાનામ્ની ધનદાઙ્ગજનલક્ષ્મીવરપત્ની । 'અસ્માન્કિમશ્રોત્રસુધાં વિધાય રમ્ભા ચિરં ભામ-
તુલાં નલસ્ય । તત્રાનુરક્તા તમનાપ્ય મેજે તન્નામગન્ધાન્નલક્ષ્મીવરં સ્ત્રી ॥' इति नैषधे ।
કુમારી પાર્વતી ગર્ણશો વિભ્રાણાયકઃ ગજ્ઞાયા અપન્યં ગાઙ્ગેયઃ સ્વામિકાર્તિકઃ । 'ગઙ્ગોમાઃ
કૃત્તિકાસુતઃ' इति हैम्याम् । તથા 'ગાઙ્ગ્યો ગુહમીષ્મયોઃ' इत्यनेकार्थः । રાજાનો યજ્ઞ-
ઈશ્વરઃ શંભુસ્તાન્વિષ્ણતી ॥

શ્લોકાર્થઃ

લક્ષ્મીપતિઓ, કદલી, કુમારિકાઓ, ગણનાથકો, સુવણો, અને રાજેશ્વર આદિથી
શોભતી ગાંધારનગરીની લક્ષ્મીથી પરાભવ પામેલી ધનહપુરી (ધનદ, કુબેર, ધનહપુત્ર,
નલકુબરની પત્ની રંભા, પાર્વતી, ગણપતિ, કાર્તિકેશ્વામિ, અને ઇશ્વર આદિને ધારણ
કરતી ધનહપુરી) કુબેરનગરો અલકાપુરી અતિશય લક્ષ્મીથી જ બાણે હૈહીસપર્વતના
શિખર ઉપર રહી ન હોય । ॥૧૪૭॥

સ્ફૂર્ત્યાં મળીકમ્બુવરાદમુક્તિકા પ્રવાલમાતઙ્ગનુરક્તમશ્રિયામ્ ।

વિદેહિતેના મ્બુધિના દ્વિવેલં વેલાચ્છલાદ્યન્નગરં ન્યપેવિ ॥ ૧૪૮ ॥

મળયઃ ચન્દ્રકાન્તાધાઃ સામાન્યેન સર્વજાતિજાનિ રત્નાનિ કમ્બવઃ શઙ્ખાઃ વરાટ
રત્નમુખ્યાનિ હીરકા કપદાં વા મુક્તિકા મુક્તાફલાનિ । 'બહુકમ્બુમળીવરાટકાગણનાટક-
રકર્કટાન્કરઃ' इति नैषधे । હટ્ટેષુ કમ્બવોઽપિ દૃશ્યન્તે । પ્રવાલા વિદુમા માતઙ્ગા હસ્તિનઃ
નુરક્તમા અશ્વાઃ શ્રીર્ધનધાન્યાદિવિવિધલક્ષ્મીસ્તાસાં સ્ફૂર્ત્યાં અત્યુદ્ગરૈર્ધ્રમવમરેણ કૃત્વા વિદે-
હિતેનાવગણિતેનામિષ્ટેનામ્બુધિના સમુદ્રેણ કે વેલે વારાવવસરો યત્ર । 'વેલા વારા
વવસરઃ પ્રસ્તાવઃ' इति हैम्याम् । તથા 'વેલા સ્યાદ્વૃદ્ધિરમ્ભસઃ' । દ્વિવેલમિતિ ક્રિયાવિ-
શેષણમ્ । વેલાચ્છલાઙ્ગલઘૃદ્ધિકપટાન્ । વેલાગણમિષેણેત્યર્થઃ । યન્નગરં ગન્ધારપુરં ન્યપેવિ
ઉપાસ્યતે સ્મ । અમ્બુધાવપિ મળ્યાદયઃ સર્વેઽપિ પદાર્થાઃ સન્તિ । વેરાવણોચ્ચૈર્ધ્રવસો-
સ્તત્રોત્પન્નત્વાદ્ જલે ગજાશ્વાનાં સંભવાદ્ ॥

શ્લોકાર્થઃ

ચંદ્રકાન્ત આદિ સર્વજાતિનાં રત્ન; હીરા, મોતી, પ્રવાલ, હાથી અને અશ્વ
આદિના વૈભવથી તિરસ્કૃત અનેલો સસુદ્ર વેલા (લરતી)નાં જહાનાથી જે વખત ગંધાર
નગરીની સેવા કરતો હતો. ॥૧૪૮॥

इन्द्रनीलमणिशालिजालकाश्चन्द्रकान्तकृतचन्द्रशालिकाः ।

भूतलाभ्युदयिनो वभासिरे शारदीनशशिमण्डला इव ॥१४९॥

यत्र गन्धारनगरे इन्द्रनीलमणिभिः मरुक्तादिनीलरत्नैः शालन्ते शोभन्ते इत्येवंशीला जालका मवाक्षा यासु तादृश्यः चन्द्रकान्तैश्चन्द्रमणिभिः कृता निर्मिता चन्द्रशालिका अर्थात्सौधानां शिरोगृहाणि उपरितनभूमिका वभासिरे भासन्ते स्म दीप्यन्ते स्म । उत्प्रेक्ष्यते—भूतले महीमण्डले अभ्यागत्योदयन्त्युदगच्छतीत्येवंशीलास्तथा शारदीनाः प्रसरन्त्योषरोधापगमप्रोल्लसन्पचुरचन्द्रिकाकलिताः शारत्कालसंवन्धिनीः शशिनामिति सार्यकं नाम कलङ्ककालिकाकलितचन्द्राणां मण्डला विम्बा इव । मण्डलशब्दस्त्रिषु लिङ्गेषु चन्द्रशालिकासु लक्ष्मसदृशेन्द्रनीलगवाक्षाः ॥ इति गन्धारवर्णनम् ॥

श्लोकाथ

ते गंधार नगरभां इन्द्रनील मण्डीथी सुशोभित गवाक्षोवाणी, चन्द्रकान्तभञ्जिमेथी निर्भाषु कशयेली चंद्रशालाओ (अगासीओ) शोले छे, ते नञ्जे ! पृथ्वीमंडल ७५२ भावीने उदय पाभेला चंद्रना भिओ न डाय ! ॥१४९॥

महैर्महीयोभिरनेकनागरैः प्रवेशितः सूरिपुरंदरः पुरम् ।

दिग्जैत्रयात्रासु निजानुगीकृतप्रतीपभूमीपतिसार्वभौमवत् ॥१५०॥

अतिशयेन महान्तो महीयांसस्तैर्महीयोभिरन्यधिकैर्महैरुत्सवैः कृत्वानेके गणनातीता नागराः पुरजनास्तैः सूरिपुरंदरो हीरविजयसूरिवासवः पुरं गन्धारनगरं प्रवेशितः पुरे प्रवेशः कारितः । किंवत् । दिशां पूर्वपश्चिमदक्षिणोत्तराणां चतसृणां जैत्रासु जयनशीलासु यात्रासु सेनाभिः समं शात्रवेष्ट्वभिगमोऽभिषेचनं तेषु निजस्यात्मनोऽनुगीकृताः सेवकभावं लम्बिताः प्रतीपाः पूर्वं प्रतिकूला विजये कृते च कथंचिदानुकूल्यभाजः भ्रमीपतयो राजानो येन तादृक् सार्वभौमवत् । यथा चक्रवर्ती महामहैः कृत्वा नागरैर्नगरं प्रवेश्यते ॥

श्लोकाथ

दिग्विजय यात्राभां शत्रुभञ्जोने स्वाधीन करनारा यकवर्तीना, जेभ नागरिओ नगर प्रवेश करावे तेभ सूरिपुरंदरनो (हीरविजयसूरिनो) गंधार नगरनां नागरिओभे भडाभडोत्सवपूर्वकं नगर प्रवेश कराव्यो. ॥१५०॥

हि. सौ. ९

ગણકૈરવિળીરમણઃ શ્રમણૈર્વૃદ્ધિભિઃ સદૃ તન્પુરમધ્યવસત્ ।

કલ્પમયકૌરવિ ગન્ધગજો જલવાલકભૂધરભૂવલયમ્ ॥૧૫૧॥

શ્રમણઃ નાધુભિઃ નાર્થે ગંગા તપાગચ્છે આહાત્કલ્પેન કૈરવિળીનાં કુસુમિનીનાં રમણઃ પ્રાણનાથચન્દ્રો ગન્ધનાયકઃ તદગન્ધારાભિચાનં નગરમધ્યવસન અગ્રયતિ સ્મ । ગન્ધારવન્દિતે નસ્યિવાસિન્યથઃ । ક ઇવ । ગન્ધગજ ઇવ યથા કલ્પમૈશ્વિશદ્વકૈઃ પ્રૌઢગ-જત્રજૈરપલક્ષ્મણાદિશનિવર્ષાર્ષિચિન્કૈઃ દશવાર્ષિકઃ પૌત્રેઃ પશ્ચવાર્ષિકલાંઠૈઃ દૃત્યાદિભિરિરઠૈઃ સમમ્ । 'પશ્ચવર્ષો ગજો વાલઃ સ્યાન્નાનો દશવાર્ષિકઃ । ચિન્કો વિશનિવર્ષઃ સ્યાત્કલ્પ-શ્ચિશદ્વકઃ ॥' इति हैन्याम् । ગન્ધહસ્તી જલવાલકો ચિન્ક્યઃ સ ણ્વ ભૂધરઃ પવત-સ્વસ્ય ભૂવલયં વનગહનટ્ટચિગીપીઠમધિવસતિ ગિન્ધ્યાત્રિવનગૃહે તિષ્ઠતિ । 'ચિન્ક્યસ્તુ જલવાલકઃ' इति हैन्याम् ॥

૧૫૧૩ર્થ

જેમ ગંધકુન્દિ, કલ્પ, (વનુ. પોત અને ખાલહસ્તિઓના સસુહ સાથે વિન્ધ્યાચલ પર્વતના વનખંડમાં રહે છે તેમ તાગરજમાં અન્નમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિ ખાલ, શુવાન, વૃદ્ધ આદિ અનેક શ્રમણો સાથે ગંધાર ખંડરમાં બિરાજમાન થયા. ॥૧૫૧॥

અમરપુરીકૃતલજ્જે તત્ર વિજેતું વલીગૃહં સમે ।

પ્રાવૃષિ દુગ્ધપયોર્થો મધુપરિપન્થીવ તસ્યૌ નઃ ॥૧૫૨॥

સ પ્રસિદ્ધઃ સ્તરિઃ તત્ર ગન્ધારનગરે પ્રાવૃષિ વર્ષાકાલે વાર્ષિકચતુર્માસ્યાં તસ્યૌ તિષ્ઠતિ સ્મ । ક ઇવ । મધુપરિપન્થીવ । યથા પ્રાવૃટ્સમયે દુગ્ધપયોર્થો શ્રીરસમુદ્રે મધુ-નાત્રો દૈત્યસ્ય પરિપન્થી શત્રુનાંરાયણઃ તિષ્ઠતિ । કિન્તુ ગન્ધારપુરે । અમરાણાં દેવાનાં પુર્યાં નગર્યાં અમરાવન્થ્યાઃ સ્વાનિશ્ચાયિનામ્યધિકૈર્વૈભવભરૈઃ કૃના વિહિતા લજ્ઞા મન્દાશ્રં યેન । પુનઃ કિન્તુ । વલ્લિગૃહં નાગઝોકં વિજેતું વિશેષેણ સ્વવિભવાધિક્યેન પરામથિતું સજ્જે સજ્જીયતે ॥ इति गन्धारनगरे हीरचरैः स्थितिः ॥

૧૫૨૩ર્થ

જેન વૈભવથી સ્વર્ગપુરી પણ કલ્પિત નથી ગઈ છે અને નાગઝોકને પણ છતાં માટે ઉત્સુક અનેલા ગંધાર ખંડરમાં હીરવિજયસૂરિ, જેમ મધુનાભના દૈત્યના શત્રુ વિષ્ણુ શ્રીર સસુદ્રમાં રહે, તેમ વર્ષાકાળમાં ચતુર્માસિક સ્થિરતા કરીને રહ્યા. ॥૧૫૨॥

जीविकामिव नभोभ्रुपावलेः प्रावृषं पुनरवेत्य पत्तने ।

हीरसूरिपुरुहुतशासनात्स्थिवान्विजयसेनसूरिराट् ॥१५३॥

विजयसेन इति नाम यस्य तादृशः सूरिणां राट् राजा हीरसूरिपुरुहुतस्य हीरविज-
यसूरिशक्रस्य शासनादादेशात्पुनरपरार्थे पत्तने अणहिल्लवाटकनगरे तस्थिवान् स्थितः ।
किं कृत्वा । प्रावृष वर्षासमयमुपेत्य ज्ञान्वा । प्रावृष कामिव । नभोभ्रुपानां
चातकानामावलेः पङ्क्त्यः जीविका जीवनवृत्तिमिव ।

श्लोकार्थं

आतङ्कानि आलुविका सभान वर्षाकाणने लक्ष्मिने श्रीविजयसेनसूरि, श्रीहीरविजय-
सूरिनी आज्ञाशी, अणुहिल्लपुर पाटण्णमां आतुर्भासिह स्थिरता करीने रद्धा ॥१५३॥

प्रीणन्प्राणिनभोभ्रुपान्प्रविदधदुर्वादिनां दुर्दिनं

बोधाङ्कुरकरम्बितां विरजसं कुर्वन् चित्तक्षितिम् ।

आनन्दं ददते स्म विस्मयकरीं व्याहारधारां किर-

भूमौ सूरिपुरंदरो जलधरो जम्भारिमार्गे पुनः ॥१५४॥

भूमौ महीमण्डले सूरिपुरंदरो हीरविजयसूरिन्द्रः अथ च सूरिरेव पुरंदरो मेघः ।
यदुक्तम्—‘एक एव खगो मानी चिरं जीवतु चातकः । पिपासितो वा म्रियते याचते
वा पुरंदरम् ॥’ इति । पुनर्जम्भारिमार्गे शक्रपङ्क्तौ आकाशे । यथा देवमार्गस्तथा देवे-
न्द्रमार्गोऽपि । तथा ‘येनामुना बहुविगाहसुरेश्वरा धू राज्याभिषेकविकसन्महसा बभूव’
इति नैषधेऽपि । जलधरो मेघ आनन्दं जनानां प्रमोदं ददते स्म । ‘दद दाते’ भवादिरात्म-
नेपदी च । किं कुर्वन् । प्राणिनो जन्तव एव नभोभ्रुपा वष्पीहास्तान् प्रीणन् तर्पयन्
तृप्तिमुत्पादयन् तेषाम् । पुनः किंभूतः । दुर्वादिनां परवादिनां मिथ्यादृशां दुर्दिनं दुष्टदिव-
सं पराजयगोचरीकृतत्वान्मेघान्धकारं च प्रविदधत् प्रकर्षेण कुर्वन् । पुनः किंभूतः ।
बोधस्तस्वज्ञानं सम्यक्त्वं वा तदेवाङ्कुरः प्ररोहः । अथ वा बहुवचनम् । बहुजनापेक्षया
तत्त्वज्ञानानि सम्यक्त्वानि च त एवाङ्कुरास्तैः करम्बितां व्याप्तमत्त एव विरजसं विग-
तरजस्कां पापधूलीभ्यां रहितां चित्तक्षितिं मनोमेदिनीं कुर्वन् सृजन् । पुनः किंभूतः ।
विश्वेषां जगज्जनानां विस्मयकरीमाश्रयोत्पादिकाम् । व्याहारा एव वाग्विलासा एव धारा
ममृतवृष्टिं किरन्विस्तारयन् ॥

શ્લોકાર્થ

આતકરૂપી ભવ્યપ્રાણીઓને ખૂશ કરતા, હુષ્વાદીઓના પરાભવરૂપી દૂર્દિન કરતા, યોધિનીજ રૂપી અંકુરથી વ્યાપ્ત કરતા અને ચિત્તરૂપી પૃથ્વીને પાપરૂપી રજ વિનાની કરતા શ્રી હીરવિજયસૂરિ, આકાશમાં જેમ મેઘ વર્ષા કરીને આનન્દ આપે છે તેમ પૃથ્વી પર વાફૂધારારૂપી (વાણીરૂપી) આશ્ચર્યકારી વૃષ્ટિ કરતા મેઘની જેમ જીવોને આનન્દ આપતા હતા. ॥૧૫૪॥

મવસલિલનિધેરિવૈકસૈતું વિધિમવલમ્બ્ય તદાગમપ્રણીતમ્ ।

ઘનસમયદિનાન્દિનેશ્વરશ્રીર્ગમયામાસ મુનીશ્વરઃ ક્રમેણ ॥૧૫૫॥

તદા તસ્મિન્ પ્રાવૃદ્ધસમયે મુનીશ્વરો હીરવિજયસૂરિઃ ક્રમેણ પર્યુષણાદિપરિપાદ્યા ઘનસમયદિનાન્પ્રાવૃષેણ્યવાત્સરાન્ ગમયામાસાતિકામતિ સ્મ । કિંમૃતઃ । દિનેશ્વરશ્રીઃ સૂર્યવત્તેજોલક્ષ્મીર્યસ્ય । કિં કૃત્વા । આગમે સિદ્ધાન્તે ઉચ્ચનિર્યુક્તિયદિનચર્યાદિશાસ્ત્રે વા પ્રણીતં પ્રોક્તં વિધિં ચાતુર્માસિકસાધુસંવન્ધિવિવિધક્રિયાનુષ્ઠાનાદિકમવલમ્બ્યાશ્રિત્ય । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મઘઃ સંસાર પથાન્તત્ત્વાદહગ્ગોચરપારત્વાત્સલિલનિધિઃ સમુદ્રસ્તસ્ય તત્ર વા એકમદ્વિતીયં સૈતુમિવ । પથાયાજ્ઞ ઇતિ જનપ્રસિદ્ધાભિધાનમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

સંસારરૂપી સમુદ્રમાં સેતુ સમાન આશમેાકત વિધિ મુજબ સૂર્ય સમાન તેજસ્વી શ્રી હીરવિજયસૂરિએ અતુકમે આતુર્ભાસિક દિવસો પસાર કર્યા. ॥૧૫૫॥

યં પ્રાપ્ત્વ શિવાહ્લસાધુમઘવા સૌભાગ્યદેવી પુનઃ

પુત્રં કોવિદસીહસીહવિમલાન્તેવાસિનામગ્રિમમ્ ।

સર્ગોડસૌ નવમોડત્ર દેવવિમલવ્યાવર્ણિતે હીરયુ-

ક્સૌભાગ્યામિધહીરસૂરિરચિતે સંપૂર્ણતા પ્રાપ્તવાન્ ॥૧૫૬॥

અત્ર હીરસૌભાગ્યકાવ્યે અસૌ અયમેવ યો લિપેર્ગાંચરીકૃતઃ । નવાનાં સંખ્યાપૂરણો નવમઃ સર્ગઃ અધિકારવિશેષઃ સંપૂર્ણતાં પ્રાપ્તવાન્ સંપૂર્ણો વશુવ ॥

इति पण्डितसीहविमलगणिशिष्यपण्डितदेवविमलविरचितायां स्वोपज्ञहीरसौभाग्यम-
हाकाव्यवृत्तौ शासनदेवीप्रकटीभवत्—गुरुप्रश्न—तदुत्तर—स्वस्थानगमन—चन्द्रतारातमस्त-
मीविरामदिनकरोदयविजयसेनस्वरिस्वरिपद—मेघजीक्रुषिसमानगमन—गन्धारनगरादिघर्णनो
नाम नवमः सर्गः ।

શ્લોકાર્થ

વણિકુલમાં ઈન્દ્રસમાન શિવ નામના શ્રેષ્ઠ અને સૌભાગ્યદેવીના જન્મજાત
સુપુત્ર દેવવિમલગણી કે જેઓ નિરંતર સરસ્વતીદેવીની ઉપાસનામાં તત્પર હતા,
અને સર્વભુતિઓમાં સિંહ સમાન સિંહવિમલગણીના પ્રથમ શિષ્યરૂપે પ્રસિદ્ધ હતા, તે
દેવવિમલગણીએ જેમાં જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિનું સવિસ્તર જીવન વૃત્તાંત
આવે છે એવા “હીરસૌભાગ્ય” નામના મહાકાવ્યની સ્વોપજ્ઞ ટીકા સહિત રચના કરી.
તે આ મહાકાવ્યનો, શાસનદેવીના પ્રત્યક્ષ થવાથી આરંભીને ગંધારનગરનાં વણીન
પર્યંતનો આ નવમો સર્ગ સમાપ્ત થયો. ॥૧૫૬॥

卐 નવમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ 卐

* દશમઃ સર્ગઃ *

निःशेषदेशककुर्दं भुवि भाति दिल्ली-

देशोऽथ केलिनिलयो नलिनालयायाः ।

नामीशुवां शुजगनिर्जरसद्मसार-

मादाय निर्मित इवैप खनिः सुखानाम् ॥ ૧ ॥

अथ अकञ्चरपातिसाहिमिलनादिप्रारम्भे भुवि पृथिव्यां गुर्जरजनपदापेक्षया पूर्वस्यां
दिशि दिल्लीदेशो मेवातनाममण्डलो दिल्लीमण्डल इत्यप्यभिधा भाति शोभते । किंल-

ક્ષણઃ । નિઃશેષાણાં સમસ્તાનાં દેશાનાં જનપદાનાં ક્કુદં પ્રધાનઃ । ‘કકુદં તુ પ્રધાને’ંસ્તે
 વૃષાઙ્કે રાજલક્ષમણિ’ં’ इत्यनेकार्थतिलके : पुनः किमुतः । नलિने कमले आलयः सदनं
 यस्यास्तस्याः श्रियः केलये क्रीडार्थं निलयः सौधम् । उत्प्रेक्ष्यते—नामीभुवा नारायणना-
 भ्यम्भोजजन्मना ब्रह्मणा भुजगनिर्जरसद्वानोर्नागलोकस्वर्गयोः सारं सम्यग्दलिकपटलीमा-
 दाय गृहीत्वा सुखानां सर्वशर्मणां खनिराकरः । यष देशो निर्मितः कृत इव ॥

અથ દશમઃ સર્ગઃ

શ્લોકાર્થ

કમલમાં જેતું સ્થાન છે તેવી લક્ષ્મીદેવીતું બાણે ક્રીડામંદિર હોય અથવા પ્રહ્લાએ
 સ્વર્ગ અને પાતાલ લોકનાં સારભૂત શ્રેષ્ઠ તરવો લઈને સુખની ખાણરૂપ એવા આ
 દીલ્હી દેશતું નિર્માણ કયું હોય તેવો દિલ્હી નામનો દેશ, શુભરાતની પૂર્વદિશામાં
 સમસ્ત દેશોમાં શ્રેષ્ઠરૂપે શોભે છે, ॥ ૧ ॥

यस्मिन्विभाति भगिनी तपनाङ्गजस्य

રજ્જતરજ્જશિખરોન્મથિતારવિન્દા ।

देशश्रियः किमपि निर्गलितोत्तरीया

વેળી વિભૂષણવતીવ પરિસ્ફુરન્તી ॥ ૨ ॥

यस्मिन्दिल्लीमण्डले तपनस्य भानोरङ्गजो नन्दनो धर्मराजस्तस्य भगिनी जामिर्य-
 मुना यमभगिनी । ‘कालिन्दी सूर्यजा यमी’ इति हैन्याम् । किमुता । रङ्गन्तश्चलन्तो ये
 तरङ्गाः कललोलास्तेषां शिखराण्यग्राणि तेषून्मथितानि विकसितानि अरविन्दानि पद्मानि
 यस्याम् । उत्प्रेक्ष्यते—देशश्रियः दिल्लीमण्डललक्ष्याः किमपि कथमपि केनापि प्रकारेण
 निर्गलितं क्वापि निपतितं उत्तरीयमुपरितनच्छादननिवसनं यस्यां तादृशी परिस्फुरन्ती
 हृग्गोचरीभवन्ती प्रत्यक्षलक्ष्या वेणी कवरीव । किमुता । विभूषणवती चूडामण्यादिम-
 त्तकाभरणभरविभ्राजिनी ॥

શ્લોકાર્થ

દિલ્હીમાં જેના ઉછગતા તરંગોના અગ્રભાગે વિકસ્વર કમલો રહેલાં છે, તેવી
 સૂર્યપુત્ર યમરાજની ભગિની “યમુના” વહે છે ! તે બાણે કોઈપણ રીતે જેતું ઉત્તરીય
 વસ્ત્ર (ઝાઢણું) સરકી પડ્યું છે તેવી દેશલક્ષ્મીની આભૂષણ સહિત વેણી ન હોય ! ॥૨॥

उत्ताननक्र इव वक्त्रकजं कुशाद्या-

वर्ते विभूषयति मध्यमहीममुष्य ।

उत्पत्तिमाकलयतो ददतोऽङ्गिकामा-

क्षीराणवे क्रतुभुजामिव पादपस्य ॥ ३ ॥

आसेदुपीभिरवने विदुपीभिरिक्षु-

च्छायासु यक्षवकुटुम्बिघनस्तनीभिः ।

कीर्तिर्जगज्जयिस्तीक्ष्णयोजितेव

राजीमतीशितुरगीयत गीतिरुच्चैः ॥ ४ ॥ (युग्मम्)

यस्य दिल्लीमण्डलस्य नवाभिस्तरुणीभिः कुटुम्बिनां कर्पुकाणां घनस्तनीभिः पीन-
पयोधराभिः अथ वा घटस्तनीभिः जम्भवत्कुचौ यास्वामित्युन्नतस्तनीभिः वनिताभिर्गीतिर्गा-
नमुच्चैः स्तातिशायिमधुरध्वनिनागीयत जगं गीता । किंभृताभिः । इक्षूणां रसालानां
छायासु निरातपस्थानेषु आसेदुपीभिरुपविष्टाभिः । इत्थं किम् । अवने इक्षुक्षेत्रक्षणे
विदुपीभिर्निपुणाभिः । उत्प्रेष्यते-जगन्ति त्रीणि भुवनानि । सुरासुरनरानित्यर्थः ।
जयतीत्येवंशीलस्य रतीशस्य मन्मथस्य जयेन परामवेन क्षौदेनामूर्छोजिता स्वीकृता
राजीमतीशितुः श्री नेमिनाथस्य कीर्तिर्देवागीयत । राजीमतीशितुः किं कुर्वतः । कुश
इति पदमाद्य यत्र तादृशे आवर्ते । कुशावर्ते देशे इत्यर्थः । उत्पत्तिं जन्म आकलयतः
दधतः प्राप्नुवतः । कस्येव । पादपस्येव । यथा क्रतुभुजां देवानां पादपः पारिजातनामा
कल्पद्रुमः क्षीराणवे दुग्धपयोधौ उत्पत्तिमाकलयति । पुनः किंभृतस्य । स्वर्द्धमवदङ्गिनां
प्राणिनां भविकानां कामानभिलाषान्ददतः यच्छतः । अथ वा । क्षीराणवे कल्पवृक्षस्येव
कुशावर्तजनपदे जन्माकलयतः । कुशावर्ते किं कुर्वति । वक्त्रकजं वदनारविन्दं उत्तान-
मुन्नतं नक्रं नासिका तस्मिन्निव । अमुष्य दिल्लीमण्डलस्य मध्यमहीमन्तरालभ्रमी
विभूषयति शोभां लम्बयति । मेवातमण्डलमध्ये श्रीनेमिनाथजन्मस्थानं कुशावर्तदेशोऽस्ति-
त्यर्थः ॥ युग्मम् ॥

श्लोकाश्च

धिक्षुनां भेतदेतुं रक्षषु करवाभां यतुर, वृक्षेणी छायाभां मेठेदी अने उन्नत
स्तनवाणी भेरुत यौवनाञ्चो मधुर स्वरे गीतो गावी हती क्षीरसमुद्रमां उत्पत्तिवाणा
अने प्राणीञ्चोने ध्विष्ठ आपनारा कल्पवृक्षेणी जेम-मुपक्रमक्षने जेम नासिका शोभावे
तेम दिल्ली देशनी मध्यभूमि शोभावता 'कुशावर्त' नामनां देशमां जन्मेदा अने

ત્રિજગત વિભેતા, કામદેવનો પરાભવ કરનારા રાજિમતી ભર્તાર શ્રી નેમિનાથ ભગવાનની કીર્તિને બાણે ખાતી હતી ! (તે ખેદૂત-યૌવનાઓ) ॥૩૩॥ ॥૪॥

સંસેવિતો દ્વિરસનૈરસુરાશ્રયશ્ચ રચ્યાતો રસાતલતયા નરકાનુષઙ્ગી ।

एतद्विगानमपनेतुमिदंमिषेण नासौ व्यधायि किमु भोगिगृहेण भूमौ ॥ ૫ ॥

ભોગિગૃહેણ નાગલોકેન ઇદંમિષેણ અસ્ય દિલ્હોદેશસ્ય દમ્ભેન કપટેન ભૂમૌ મહોમખ્ડલે વાસઃ. સ્થિતિર્વ્યધાયિ વિહિતા । ઉન્મેષ્યતે—પતદિહૈવ જનૈરભિધીયમાનમીદશં વા વિગાનમપવાદમપનેતું નિવારિતુમિવ । પતત્કિમ્ । યદસૌ ભોગિગૃહો દ્વિરસનૈર્ભુજગૈઃ સ્થલૈશ્ચ સસેવિત આશ્રિતઃ । ચ પુનરસુરાણાં દૈત્યાનામાશ્રયઃ સ્થાનમ્ । ‘અસુરા દિતિદનુજાઃ પાતાલૌકઃસુરાશ્રયઃ’ इति हैम्याम् । पुन रसातलमित्यनिष्टवाक्यम् । धनपालोऽप्याह—‘रसातलं’ यातु यदत्र पौरुषम्’ इति । तत्त्वेन ख्यात प्रथित पुनर्नरकस्य नाहोऽसुरविशेषस्य । सतनरकानां दुर्गतीनामनुषङ्ग मिलनं यस्य ॥

૨સૌકાર્થ

દિલ્હી દેશનાં ખ્હાને નાગલોકે પૃથ્વી ઉપર વાસ કર્યો. (અર્થાત્ દિલ્હીદેશ નાગલોક જેવો સુંદર હતો.) શા માટે ? નાગો વડે અથવા ખલપુરુષોથી આશ્રિત, દૈત્યોનું આશ્રયસ્થાન, ‘રસાતલ’ એવા અનિષ્ટ શબ્દથી પ્રસિદ્ધ, ‘નરક’ નામનો દૈત્ય અથવા જેમાં સાતે નરકો છે, તેથી લોકોની નિદ્રા દૂર કરવા માટે બાણે નાગલોકે ભૂમિ ઉપર આવીને આશ્રય ન કર્યો હોય ! ॥ ૫ ॥

तन्निर्गयोद्यतनिजस्य भयादवेत्य यातं प्रगश्य वलिसङ्ग तलेऽवलायाः ।

पृष्ठे विलग्न इव तं विजिगीपुरेय स्वर्गः क्षितावुपजगाम मिपादमुप्य ॥ ૬ ॥

તદ્વિજિગીપુસ્તદ્વલ્લેઃ સદમ્ નાગલોકં વિચેતુમિચ્છુઃ પરામવનશીલઃ । અત એવ પૃષ્ઠે પશ્ચાદ્વિલગ્નઃ અમુખ્ય દિલ્હીદેશસ્ય મિષાદ્વાજાત્ । ઉત્પેક્ષ્યેતે—એવ પ્રત્યક્ષઃ સ્વર્ગો દેવલોકઃ ક્ષિતો ક્ષોણીમખ્ડલે ઉપજગામ સમાગતઃ । દિં કૃત્વા । તસ્ય વલિસન્નનો નિર્જયે પરિમવન-વિધાને ઉદ્યતસ્ય ઉદ્યમં ત્રિનિર્મિમાણસ્ય ઉત્સુકસ્ય વા । નિજસ્યાત્મનો ભયાદર્થાત્સ્વર્ગસ્ય મીતેરવલાયાઃ પૃથિવ્યાસ્તલે અથસ્તાદભાગે પ્રગસ્ય યાતં પ્રતિશ્રન્તં વલિસન્ન નાગલોક-મશ્વૈત્ય વિદ્યાય । પૂર્વે હિ વલિસન્ન મૂલોકસ્વલોકચોરપરિષ્પાદાસીત—इति कविसमयः ।

યંદુક્તં નૈષધે—‘વહ્નિસદ્મ દિવં સ તથ્યવાગુપરિ સ્માહ દિવોઽપિ નારદઃ’ इति । पश्चाद-
द्वैतविभूतिजाताबलवत्तया क्रतुभुजां भुवनेनाभिभूतं सूतले गतमित्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થઃ

તેમને! પરાજય કરવા માટે ઉદ્ધત થયેલા સ્વર્ગલોકના અતિશય લયથી નાસીને
પૃથ્વીતલમાં જતા નાગલોકને બહીને, નાગલોકનો પરાલભ કરવા માટે દિલ્હીદેશનાં
પ્હાને બાણે સ્વર્ગલોક પૃથ્વી પર આવ્યો ન હોય ? (દિલ્હીદેશ બાણે પ્રત્યક્ષ દેવલોક
જે બૂમી પર આવેલો ન હોય તેવો હતો). ॥ ૬ ॥

यः पद्मनन्दन इवास्ति हिरण्यगर्भो

रम्याप्सरा हरिरिवाच्युतवत्सलक्ष्मीः ।

रत्नाकरोऽम्बुधिरिवारिरिवात्मयोને-

दुर्गांन्वितः पविरिवासहजैरजेयः ॥ ७ ॥

यो देशः पद्मनन्दनो विरञ्चिरिव । ‘पद्मनन्दनसुतारिरसुता’ इति नैषधे । हिरण्यं
सुवर्णं गर्भे मध्ये यस्य । आकरादौ स्वर्णानां सद्भावात्, कनकमूत्कलशानां भूमिगर्भेषु
स्थायित्वाद्वा, सुवर्णादीनि गर्भे मध्ये यस्य व्यवहारिणां सौधेषु परःशतपरोलक्षपरःकोटिहि-
रण्यदर्शनाद्वा । ब्रह्मणस्तु केवलं नामैव । ‘हिरण्यगर्भो लोकेशो नाभिपद्मात्मभूरपि’ इति
हैन्याम् । अस्ति विषते । पुनर्यौ हरिरिव इन्द्र इव । रम्याणि कमलाकरसद्भावान्मनो-
ज्ञानि अतः पवात्प्रधानानि सरांसि तटाका यत्र । हरिस्तु रम्या रन्तुं योग्या कलाकेलिक-
लाभिर्विलसितुमुचिताः । रमणार्हा इत्यर्थः । अप्सरसो रम्भा-तिलोत्तमा-श्रुताचीमेनकाप्रभृ-
तयः स्वर्वनिताः यस्य । पुनर्योऽच्युतवन्नारायण इव सह लक्ष्म्या धनधान्यादिविभवेन
शोभया वा वर्तते सः । ‘समासान्तविधेरनित्यत्वात्कप्रत्ययाभावः’ कृष्णस्तु श्रिया पत्न्या
सहितः । पुनर्योऽम्बुधिः पारावारः इव रत्नानां प्रशस्तवस्त्वनां रत्नपुरुषाणां नेमिनाथकृ-
ष्णबलभद्रादीनां महापुरुषाणामाकर उत्पत्तिस्थानम् । समुद्रोऽपि रत्नाकरः । पुनर्यौ देशः
आत्मयोनेः स्मरस्य अरिः शंभुरिव दुर्गैरत्रिकोटैरन्वितः । शिवस्तु दुर्गया पार्वत्या पत्न्या
युक्तः । अर्धाङ्गभाजित्वात् । पुनर्यः पविरिव वज्रवदसहजैः शत्रुभिरजेयो जेतुमशक्यो वै-
रिभिरग्राह्यः । वज्रं तु दुर्भेद्यं गिरिष्वप्यकुण्ठत्वात्, सुरासुराणां दुर्जयत्वाद्वा ॥ इति
दिल्लीदेशः ॥

શ્લોકાર્થ

દિલ્હીદેશ હિરણ્યગર્ભા જેવો છે ! અર્થાત્ જે દેશની ભૂમિમાં સુવર્ણથી
ભરેલા કલશે છે, અથવા સુવર્ણની ખાણો છે, અથવા શ્રંક્ષીઓનાં ગૃહોમાં લાખો-કોઠો
હિ. સૌ, ૧૦

સૈનેયા રહેલા છે. અથવા (૧) જેમ ઇંદ્ર રંભા, તિલોત્તમા આદિ અપ્સરાઓથી
યુક્ત છે તેમ આ દેશ મનોહર સરોવરોથી યુક્ત છે. (૨) જેમ વિષ્ણુ લક્ષ્મી સહિત છે
તેમ આ દેશ પણ ધનધન્યાદિ લક્ષ્મીવાળો છે. (૩) સમુદ્ર રત્નોની ખાણ છે તેમ આ
દેશ પણ નેમિનાથ, ગણદેવ, કુબ્જ આદિ મહાયુગુચોદ્ગ્રી રત્નોની ખાણ છે (૪) ઇશ્વર
(શંકર) પાર્વતી સહિત છે તેમ આ દેશ પણ પર્વતોના કિલ્લાઓથી યુક્ત છે (૫) જેમ
વજ્ર દેવદાનવો વડે દુર્જેય છે તેમ આ દેશ પણ શત્રુઓથી અલેષ-દુર્જેય છે ! ॥૭॥

દિલ્હીતિ તત્ર નગરી ન ગરીયસીમિઃ

શ્રીમિઃ ક્વચિદ્ધિરહિતા રહિતા ન નીત્યા ।

રેજે ગિરીગિરિશ્રૃંગકૃતૈસ્તપોમિઃ

પ્રાપ્તા પરાં શ્રિયમસૌ ત્રિશિરઃ પુરીવ ॥૮॥

તત્ર તસ્મિન્મળ્હલે વિલ્હી ઇતિ નામ્ની નગરી પુરી અસ્તિ । કિંશૂતા । ગરીયસીમિઃ
અતિમહતીમિઃ શ્રીમિર્લક્ષ્મીમિઃ ક્વચિત્કુત્રાપિ સ્થાને ન વિરહિતા ન વિયુક્તા । પુનઃ કિંશૂ-
તા । નીત્યા ન્યાયેન ન રહિતા ન વિયુક્તા । ‘રીત્યા’ ઇતિ પાઠે રીત્યા મર્યાદયા
ઉત્તમકુલધાચારેણ વ્યવહારેણ વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ગિરીશસ્થ શ્રીમોઃ ગિરેઃ કૈલાશસ્થ શ્રૃંગ
શિખરે કૃતૈઃ સ્વસ્થિત્યા વિહિતૈર્નિરજનપાનાદિકદૃષ્ટપોમિઃ કૃત્વા પરાં પ્રકૃષ્ટાં સર્વોત્કૃષ્ટાં
વા શ્રિયં લક્ષ્મીં શોભાં વા પ્રાપ્તા અસૌ દિલ્હી ત્રિશિરસૌ વૈશ્રવણસ્ય પુરી નગરી અલકેવ ॥

શ્લોકાથં

દિલ્હી દેશમાં ‘દિલ્હી’ નામની નગરીનું કોઇપણ સ્થાન સર્વોત્કૃષ્ટ લક્ષ્મી અને
ન્યાયનીતિથી રહિત ન હતું. અર્થાત્ લક્ષ્મી અને ઉત્તમ કુલાચારોથી નગરી યુક્ત હતી.
બાલુ કૈલાસ પર્વતનાં શિખર ઉપર શંકરે તપશ્ચર્યા કરવાથી સર્વોત્કૃષ્ટ લક્ષ્મીને પામેલી
વૈશ્રવણની નગરી ‘અલકા’ ન હોય ! ॥૮॥

દમ્ભોલિપાણિનગરીવિમત્રામિમાવ-

પ્રાગલ્ભ્યમાકલયતા નિજવૈમવેન ।

નિર્જિત્ય યા વલિગૃહં પદમસ્ય મૌલૌ

કાલીવ કાસરમુરાસહર્જં સસર્જ ॥ ૯ ॥

યા દિલ્હીપુરી નિજવૈમવેન આત્મોયાદૈતલભ્યયા । ‘સ્ફુરન્માઝ્ઞિષ્ટવૈમવઃ’ ઇતિ કાવ્યક-

लपलतायाम् । बलिगृह नागलोकं निजित्य पराभूय अस्य बलिगृहस्य मौलौ मस्तके पदं
 चरणं स्थानं ससर्जं सृजति स्म । किंभूतेन वैभवेन । दम्भोलिर्वज्रं पाणौ हस्ते यस्य स
 तस्य सहस्रनेत्रस्य नगर्यां अमरावत्या विभवस्य अभिभवनमभिभावस्तत्र प्रागल्भ्यं प्रतिभा-
 वतां चातुर्यमुद्यममुत्साहं वा आकलयता विभ्रता पदं चक्रे । केव । कालीव । यथा पार्वती
 कासरनामानं सुराणां देवानामसहजं विरोधिनं स्वस्यात्मनो विभोर्भावो वैभवम् । अत्र
 भावेऽण् । तेन वैभवेन सामर्थ्येन महत्त्वेन वा । 'स्तोत्रं सुविस्तृतमतिर्न विभुर्विधातुम्' इति
 कल्याणमन्दिरस्तवे । 'विभुः समर्थः' इति तद्वृत्तिः । बालगृह पातालं निजित्य जित्वा
 अस्य महिषासुरस्य मौलौ मस्तके पदं स्वचरणं चकार । तन्मूर्तेस्तत्प्रकारदर्शनात् ॥
 इति दिल्ली ॥

श्लोकाथ

जेभ पार्वती 'भडिषासुर' नाभनां दुत्येनो तिरस्कार करीने तेना भस्तक छिपर
 थरषु स्थापन करीने रही छे तेभ आ दिहड़ी नगरी पोतानां वैभवथी छन्दपुरी
 अभरावतीने। तिरस्कार करीने प्रगल्भता धारषु करती छेवे पोतानां वैभवथी पातालदोठने
 छतीने तेनां भस्तक छिपर पगभुकीने जेठे रही न डोय ! ॥६॥

तस्यां महीहिमकरेण हर्माउनाम्ना

जज्ञे पुरंदरविजित्वरविक्रमेण ।

यस्यौजसेव विजितेन पदं मुरारे-

स्तुल्यतां स्पृहयतांशुमता न्यषेवि ॥ १० ॥

तस्यां दिल्लीनगर्यां हर्माउ इति नाम यस्येति तेन हर्माउनाम्ना महीहिमकरेण क्षोणी-
 रोहिणीरमणेन जज्ञे संजातम् । किंभूतेन । पुरंदरस्य वासवस्य विजित्वरो विशेषेण जय-
 नशीलो विक्रमो बलं यस्य तेन । यस्य हर्माउपातिसाहेरोजसा प्रतापेन विजितेनाभिभूतेन
 सता । पुनस्तस्य हर्माउप्रतापस्य तुल्यतां सादृश्यं स्पृहयता इच्छता अंशुमता सूर्येण ।
 उत्प्रेष्यते—मुरारेनारायणस्य पदं चरणं विष्णुपदं न्यषेवि सेव्यते स्म इव ॥

श्लोकाथ

ते दिहड़ी नगरीभां छन्दना पराक्रमे पषु छती छे तेवो पराक्रमी हुमाँठि (हुमायु)
 नाभने राजा हतो। ते हुमाँठिना अतापथी परालव पायेदो सूर्य तेनी तुल्यता ग्राम
 करवा भाटे जेठे छेपषु आकाशनी छपासना करतो रह्यो छे ! ॥१०॥

श्रीकाविलाधिपतिवन्वरपातिसाहि-

पुत्रः पुलोमदमनोऽखिलमुद्गलानाम् ।

दूरस्य ह्यनुमपि निर्मितवान्सदण्डं

कालं करालमपि यः प्रसरत्प्रतापैः ॥ ११

यो हर्मांडपातिसाहिः अभिषेणनेन विनैव प्रसरद्भिर्जगद्वापकैर्दशदिक्षु विस्तृतिः प्रतापैः स्वतेजोभिरेव दूरस्य श्लेषचित्रयोः सकारश्चकारयोरभेदात् भास्करस्य ह्यनुं, नन्दनम् । 'प्रेतात्पतिर्दण्डधरोऽर्केलुः' इति हैम्याम् । सुभटस्याङ्गजातमपि करालं मृत्युत्वेन विविधा-युधधारकत्वेन भीषणं परेषां भयोत्पादकं कालं कृतान्तं कालवर्णमपि सदण्डं वेत्तिणम् । 'छडीदार' इति प्रसिद्धम् । राजदेशांशयुतं दण्डदायिनमित्यर्थः । निर्मितवान्विधत्ते स्म । केवलं स्वौजसैव, न पुनरभिषेणनादिना सदण्डं विहितवानित्यर्थः । किंभूतः । श्रिया सेनादिभिर्भवेन कलितो यः काविल इति नामा मुद्गलानां मण्डलो देशविशेषस्तस्याधिप-तिः स्वामि यो वन्वरपातिसाहिस्तस्य पुत्रो नन्दनः । पुनः किंभूतः । अखिलानां मुद्गलानां यधनजातिविशेषाणां श्लेच्छनां पुलोमनाम्नो दानवविशेषस्य दमनो व्यापादकः शकः । मुद्गलेन्द्र इत्यर्थः ॥ इति हर्मांडपातिसाहिः ॥

श्लोकाधे

काण्ड देशना अधिपति 'अण्भर' नामना पादशाहने पुत्रं हुमाशु आदशाह पोतानां प्रतापशी समस्त भवेच्च अतिरूप 'पुलोम' नामना हैत्यनेनाश कश्च भाटे अष्टे ध्रं समान अन्ये हतो, तेष्टे पोतानां विश्वव्यापी प्रताप वटे सूर्यपुत्र यमशब्दे, अथं कश्च होवा छतां यष्टु अष्टे तेने पोताने छडीदार भनाये हते। ॥११॥

तस्याङ्गजोऽभवदकव्वरभूमिभास्वान्भूपालमौलिमणिचुम्बितपादपद्मः ।

शौरैरिवाम्बुधिशयो भुजपङ्क्तान्त-विश्रान्तवार्धिवसनाजयराजहंसः ॥ १२ ॥

तस्य हर्मांडसाहेरकव्वर इति नामा भूमिभास्वान् परतेजस्तिरस्कारिप्रतापवत्स्वादकै-तत्वाच्च क्षोणीसहस्ररश्मिरभवत् । 'मध्य दिनावधिधिर्वेसुधाविषस्वान्' इति नैषधे । क इव । अम्बुधिशय इव । यथा शौरैर्यसुदेवस्य कृष्णः पुत्रो वभूव । किलक्षणः । भूपालानां महानृपाणां मौलीनां मुकुटानां मणीभिर्माणिक्यैश्चुम्बितमाश्लिष्य समालीढं पादपद्मं चरणकमलं यस्य । पुनः किलक्षणः । भुजौ स्ववाह इव पङ्क्तं पक्षिरक्षणस्थानं तस्यान्तर्मध्ये विश्रान्तो विश्रामाय स्थितो वार्धिः समुद्रो वसनं वस्त्रं यस्याः पलावता आचतुःसमु-द्रान्तपृथिव्या जयः स्वायत्तीकरणं स एव राजहंसो यस्य सः ॥

૧લોકાર્થ

જેમ વસુદેવને કૃષ્ણપુત્ર હતો તેમ તે હુમાંઉ ખાદશાહને! અકબર નામને! તેજસ્વી પુત્ર હતો. તે પોતાનાં પ્રતાપથી બધે પૃથ્વીને સૂર્ય ન હોય ! જેનાં ચરણ-કમલે અનેક રાજાઓનાં મુગટ સ્પર્શતા હતાં, જેનાં લુભડાંથી પિંજરામાં સમુદ્રધીવજી વિશ્રાંતિ કરીને રહેલું હતું, અર્થાત્ સમુદ્રપથ તની પૃથ્વીનાં જયડાંથી રાજહંસ સમાન તેજસ્વી ‘અકબર’ નામને! પુત્ર હતો. (હુમાયુને!) ॥૧૨॥

સામ્રાજ્યમપ્યધિગતો નિઃશિલસ્ય નાક-લોકસ્ય લોલુપતયા પુનરીહમાનઃ ।

મોવતું સમગ્રમપિ મધ્યમલોકમેત-ઢ્યાજાદુવાસ મઘવેવ વસુંધરાયામ્ ॥ ૧૩ ॥

પતેઢ્યાજાદકબ્બરસાહિકપટાત્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—વસુંધરાયા વિશ્વંભરાવલયે મઘવા શક્ર દિવોવાસ વસતિ સ્મ । કિંમૃતઃ । નિઃશિલસ્ય સમસ્તસ્યાપિ નાકલોકસ્ય સ્વર્ગસ્ય સામ્રાજ્ય-માધિપત્યમ્ । ‘સમ્રાટ્ તુ શાસ્તિ યો નૃપાન’ હતિ હૈમ્યામ્ । અતઃ સર્વેષામપિ વિમાનાધિ-પતિનાકિનાયકાનામૈશ્વર્યમધિગતઃ પ્રાપ્તોઽપિ । ‘અધિગતં વિધિવચ્ચદપાલયત’ હતિ રણુવંશે । ‘અધિગતં પ્રાપ્તમ્’ હતિ તદ્વૃત્તિઃ । પુનર્લોલુપતયા અધિકાધિકસંપદૈશ્વર્યસ્પૃહયાલુતયા સમગ્ર સમસ્તમપિ મધ્યમલોકં પાતાલદેવલોકયોરથ ઉપરિ ચ વર્તેમાનયોમધ્યેઽન્તરાલે વર્તિતન લોકં ભુવનં મધ્યમલોક સકલસમુદ્રમેલ્લામણ્ડલં મોક્તું સ્વભોગધિવય વિધાતુમીહમાનો વાઙ્મન્નિવેતિ ગર્ભિતોત્પ્રેક્ષા ॥

૧લોકાર્થ

અકબર ખાદશાહને! પ્હાને પૃથ્વી ઉપર ઇન્દ્ર આવીને રહ્યો હતો. સમસ્ત દેવલોકનાં સામ્રાજ્યનું આધિપત્ય પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ અધિકાધિક સંપત્તિની લોલુપતાથી હવે સમગ્ર મધ્યલોકને લોભવવાની ઇચ્છાથી બધે આવીને રહ્યો ન હોય ! ॥૧૩॥

અથાસ્ય દિગ્વિજયવિધિન્સયા પ્રસ્થાને વૈરિણામુત્પાતાતિર્માવઃ—

યાત્રાસુ યસ્ય ચતુરંગ્ગચમૂગ્રચાર-પ્રોદ્ભૂતધૂલિપટલૈઃ પરિતઃ પ્રસસે ।

પ્રસ્થાનમસ્ય દશદિગ્વિજયાય જાને યાતૈરિતઃ કથયિતું હગ્તિં મહેન્દ્રાન્ ॥૧૪॥

યસ્યાકબ્બરપાતિસાહેયાત્રાસુ પરજનપદજિવૃક્ષયા પ્રસ્થાનેષુ ચત્વારિ ચતુઃસંખ્યાકાન્ય-જ્ઞાનિ સાધકાનિ ગજવાજિરથપદાતિલક્ષણાઃ પ્રકારાઃ સ્કન્ધા યસ્યાસ્તાદ્દયાશ્ચમ્બાઃ

સેનાયાઃ પ્રચારેણ પ્રકર્ષેણ ચલનેન પ્રોદ્ભૂતાનાં પ્રવલતયોત્થિતાનાં ધૂલીનાં મૂમિરજસાં પટલે રાશિભિઃ પરિતઃ સર્વદિશુ પ્રસન્ને પ્રસૂતમ્ । તત્પ્રાહમેવં જાને વેદ્મિ । ઉત્પેક્ષ્યતે વા—
દશાનાં દશસંખ્યાકાનામ્ પૂર્વાગ્નિદક્ષિણાનૈર્ઋતપશ્ચિમાવાયુતરેશાનાધોભુવનોર્ધ્વલોકાનાં
દિશાં કક્કુભાં વિજયાય સ્વાયત્તીકરણાર્થમસ્ય પાતિસાહેઃ પ્રસ્થાનં દિગ્જૈત્રયાત્રાં હરિતાં
દશાનામાશાનાં મહેન્દ્રાનુરંદરાન્ । ‘પતિ. પ્રતીચ્યા ઇતિ દિક્ષાહેન્દ્રાઃ’ ઇતિ નૈષધે । હન્દ્રા-
ગ્રિયમરાક્ષસચરુણપવનકુબેરેશાનનાગેન્દ્રબ્રહ્માભિધાન્દિક્ષપાલાન્ પ્રતિ કથયિતું નિવેદયિતુ-
મિતો ભૂમપ્હલાચાતૈરુદ્ધીય યાતૈઃ ગતૈરિવ ॥

અવતરણુ

હવે દિગ્વિભજ્ય કરવાની ઇચ્છાવાળા અકબરના પ્રયાણ સમયે શત્રુઓને જે
ઉત્પાતો થયા તે બતાવતાં કહે છે.

પ્રલેહાર્થ

અકબરની દિગ્વિભજ્ય યાત્રાના પ્રયાણ સમયે ગજ-રથ-અર્થ અને પાંચદશરૂપી
ચતુરંગી સેનાનાં ચાલવાથી ઉડેલી ધૂળથી સર્વદિશાઓ વ્યાપ્ત બની ગઈ. બાદશાહના
દિગ્વિભજ્ય પ્રયાણને વૃત્તાંત દિશાઓનાં અધિપતિઓ (ઇન્દ્ર, અગ્નિ, ચમ, રાક્ષસ,
વરુણ, પવન, કુબેર, ઇશાન, નાગેન્દ્ર અને બ્રહ્મા)ને કહેવા માટે બધા ભૂમિ પરથી
ઉપડીને તે ધૂળ અર્થ ન હોય તેમ હું બધું છું. ॥૧૪॥

યત્પ્રસ્થિતૌ રથહયદ્વિપપત્તિવીહા—પ્રોત્સાહપાંસુપિહિતાંખિલદિહુસુસેષુ ।

આક્રન્દિ ચક્રમિથુનૈરથ પાંસુભિઃ પ્રાહ્લાદિ પલ્લવિતમન્તરુલ્લોકલોકૈઃ ॥૧૫॥

યસ્યાકબ્જરપાતિસાહેઃ પ્રસ્થિતૌ દિગ્જૈત્રયાત્રાયાં પ્રયાણાવસરે રથાઃ સ્યન્દના હયા
વાજિનઃ દ્વિપા હસ્તિનઃ પનયઃ પદાતયઃ પાદચારિણસ્તેષાં વીહ્વાભિશ્ચલ્લક્રમણૈઃ વાહુત્યાત્સર્વ-
દિવસંચરણૈઃ કૃત્વા પ્રોત્સાહૈરુત્થાપિતૈઃ પાંસુભિર્ધુલોપટલીભિઃ પિહિતાન્યાવૃતાનિ આચ્છાદિ-
તાનિ । જનદશામગોચરીકૃતાનીત્યર્થઃ । અખિલાનિ સમગ્રાણિ દિશાં હરિતાં મુખાનિ વિ-
ભાગાસ્તેષુ સત્સુ સજલજલદપટલસંચલિતરજનીજનિતાન્ધકારપ્રચારપ્રાન્તેશ્ચક્રાણાં ચક્રવા-
કાનાં મિથુનૈર્ઋદ્રારાક્રન્દિ પરસ્પરવિયોગાશઙ્કયા દુઃસાદાક્રન્દોઽક્રિયત । મુક્તકણ્ઠં રુદ્ધે
इत्यर्थः । अथ पुनः पांसुलाभिव्यभिचारिणीभिस्तरुणीभिः प्राह्लादि प्रमुमुदे । घनान्धकार-
समये हि तासां स्वेच्छाविहरणोत्साहस्पृहा पूर्णा स्यात् । पुनरुल्लोकलोकैर्ध्रुवप्रकारैरन्तश्चित-
मध्ये पल्लवितमुच्छ्रवसितम् । निशि तेषां स्वैरसंचारत्वात् । ‘आलोकतालीकमुल्लोकलोकः’
इति नैषधे ॥

શ્લોકાર્થ

દિગ્વિજય યાત્રાનાં પ્રયાણ સમયે રથ-ગજ-અથ અને-પાયદળ—આ ચતુરંગી સેનાનાં આલવાથી ઉડેલી રજવડે સમસ્ત દિશાઓના વિભાગે આચ્છાદિત થવાથી, અધકારનાં કારણે વિયોગની શંકાથી ચક્રવાક યુગલે સુકતકંઠે રૂદન કર્યું ! બ્યભિચારિણી સ્ત્રીઓ હર્ષિત બની ! અને ધૂવડે ચિત્તમાં આનંદિત થયા. ॥૧૫॥

બલવતિ ભૂમણ્ડલાલ્પણે દિગ્વિજયાય પ્રતિષ્ઠમાને સતિ ભાવિપરામવાઃ પ્રતીપપૃથ્વી-પાલાઃ ભૂકમ્પરજોષ્ટિદિગ્દાહરવિમણ્ડલચિહ્નદ્રાદિકાનુન્યાતાન્યશ્યન્તીતિ અતઃ પવાદૌ તત્ત્વ પ્રોચ્યન્તે—

ધત્તે સ્મ કમ્પમભિષેણયતિ ક્ષિતીન્દ્રે યસ્મિન્પ્રતીપપૃથિવીપુરુહતપૃથ્વી ।

યસ્માદતઃ પરમસૌ ભવિતા પતિર્મે પ્રીતેર્હૃદન્તરિતિ નિર્મિતતાણ્ડવેવ ॥૧૬॥

યસ્મિન્નકમ્બરનામ્નિ ક્ષિતીન્દ્રે વસુધાવલયવાસવે અભિષેણયતિ રિપુપાર્થિવાન્પ્રતિ પતા-કિનીમિરભિગન્ધતિ સતિ પ્રતીપાઃ પ્રતિમદા યે પૃથિવીપુરુહતાઃ વસુમતીચિહ્નોજસઃ તેષાં પૃથ્વી વસુંધરા કમ્પં વેપયું ચઙ્ગલતાં ધત્તે સ્મ દયૌ । ઋઃ કમ્પતે સ્મેત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેસ્યતે—ઈતિ હૈતોર્હૃદન્તઃ સ્વમાનસમયે પ્રીતેઃ પ્રમોદાદિવ । સમ્યક્નિજચેતોભિપ્રેતભર્તરિ સ્નેહાદ્વા નિર્મિતં કૃતં તાણ્ડવં નૃત્યં યથા તાદૃશીવ । ઇતિ કિમ્ । યસ્માત્કારણાદતઃ પરમચતનવા-સરાદારમ્ય અસૌ સકલરાજચક્રચૂડામણીરઘૈતનીતિમતામગ્રણીરકમ્બરક્ષોણીનભોમણીર્મમ ભર્તા ભાવી ભવિષ્યતિ ॥

અવતરણ

બલવાન પૃથ્વીપતિ સૂર્ય (અકબર બાદશાહનું) તું દિગ્વિજય માટેનું પ્રયાણ થતાં શતુરાજ્યો વડે ધરતીકંપ, રભેવૃષ્ટિ દિગ્દાહ, સચ્ચિદ્ર સૂર્યમંડળ આદિ ભાવિ-પરાશવ સૂચક ઉત્પાતો ભોવામાં આવ્યા, તેનું વર્ણન કરતાં પ્રારંભમાં કહે છે :—

શ્લોકાર્થ

પૃથ્વીપતિ (અકબર) તું શતુરાજ્યો તરફ પ્રયાણ થતાં શતુરાજ્યોની પૃથ્વી કંપવા-મૂળવા લાગી ! (શા માટે ?) ‘આજથી આરંભી સકલચક્રચૂડામણિ એવો આ બાદશાહ મારો ભાવિ-પતિ થશે !’ હૃદયમાં આવો આનંદ થવાથી જાણે પૃથ્વી નૃત્ય કરી રહી ન હોય. ॥૧૬॥

संप्रस्थिते वसुमतीविजयाय यस्मिन्भूपैर्विरोधिभिरदृश्यत दिक्षु दाहः ।

जाने निजव्यसनवीक्षणभूतनृता(त्ना)-सातस्वदिश्व्युवतिनिःश्वसिताग्रिकीलः ॥१७॥

यस्मिन्नकञ्चरनृपतौ वसुमत्या वसुंधराया विजयाय स्थायत्तीकरणार्थं संप्रस्थिते सम्य-
ग्विजयविधायिसुहृत्दिने चतुरङ्गचमूचक्रेण समं निमित्तप्रस्थाने सति । प्रचलिते सतीत्यर्थः ।
विरोधो विद्यते येषां ते विरोधिनस्तैर्विपक्षैर्भूपैः क्षोणीपालैर्दिक्षु सर्वांशान् दाहो ज्वलज्वा-
लादि ज्वालामालाकुलत्वमदृश्यत दृष्टः । सर्वा अपि हरितो ज्वलन्त्यो दृष्टा इत्यर्थः ।
तत्राहमेवं जाने विदां करोमि उत्प्रेक्षे वा निजानामात्मीयानामर्थादकञ्चरपरिपन्थिपूर्वादिदि-
क्पतिनृपतीनां व्यसनानां भाविमरणावधिचिपत्तीनां वीक्षणेन दीर्घदक्षितया अवलोकनेन
ज्ञानेन कृत्वा भूतमुत्पन्नं यन्मृत्नं नवीनमसात दुःखं यासां तासां स्वेषां तत्सद्विक्पतिनृपाणां
दिशामेव युष्मतीनां प्रियाणां निःश्वसिताग्नेर्निःश्वसानिलस्य कीलो ज्वालेव । कील-
शब्दोऽकारान्तोऽप्यस्ति । 'त्रिनेत्रनेत्रानलकीलनीलम्' इति नैपथ्ये । तथा 'बल्लरशाफरमयूरकी-
लहालाः' इति लिङ्गानुशासने पुंस्त्रीलिङ्गं कीलः कीला ॥

श्लो. १७

दिश्विजयना प्रयाणु सभये शत्रुराज्योऽपि दिशाभ्यामां जवालाभ्यो लोभः । अक्षभर
भादशाहुना पूर्व आदि दिशाभ्योना अधिपति शत्रुराज्योऽपि लावि विपत्तिने जवाधी
दित्यन्त थ । ला हु भवडे योताणी दिशागनाभ्योनां निःश्वासद्वी अग्निनी जवालाभ्यो
लभ्ये न होय तेभ हुं भातुं छुं । ॥१७॥

भूपेऽभिप्रेणयति यत्र रजोभिवृष्ट्या दृष्टा दिशः परनृपैर्मलिनाः समग्राः ।

स्वस्वामिसंकटसमीक्षणमूर्च्छनोर्वी-निष्पातधूसरितगात्रलता इवैताः ॥१८॥

यत्र यन्मिन्भूपे अकञ्चरनृपे अभिप्रेणयति नति नेनाभिः सम प्रतिनृपतीनभिगच्छती
नति परनृपैः प्रतिनृपभृपात्रकलापे रजोभिवृष्ट्या अतिवहुलानां धूलीनामभि समन्ताद्वर्णनेन
कृत्वा मलिनाः कर्ममलाः मलीमलाः समग्राः समस्ता अपि दिशः आशा दृष्टा । उत्प्रेक्ष्यते-
पत्ता दिशः स्वानामात्मीयानां रजामिनां भर्तृणां संकटानां व्यसनानां समीक्षणेन सम्य-
हनिधत्तनेनावलोकनेन कृत्वा मूर्च्छनोर्वीः योदभूतानुच्छमूर्च्छाभिरुर्वी भूमौ निष्पातो निष्पत्तं
लुण्ठनं वा नेन धूम्रिता ईप्स्याणुगता धूलीलुलता वा रजोमया वा ज्ञाना गात्रलताः
शरीरयन्त्रयो यानां तादृश इव ॥

श्लोकाथ

पृथ्वी विश्व भाटेना प्रयाणु समये रणेवृष्टि यवाथी शत्रुशान्ताये समस्त दिशाये।
मखिन-श्याम जेध, ते जेधे-पोतानां स्वामीना लावि संकेतने जेवाथी, दुःभवे मूर्छित
थधने लूमिपर आणोटावाथी धूणवाणा शरीरवाणी जनी गध न होय ! ॥१८॥

यन्मेदिनीकुमुदिनीरमणप्रयाणे

छिद्रं न्यभालि परिपन्थिभिरभ्रपान्थे ।

महंशजक्षितिरथोदयिनी हृदन्त-

दुःखप्रकर्षत इति स्फुटितोरसीव ॥१९॥

कुमुदिनीनां कैरविणीनां रमणो वरयिता कुमुदिनीरमण । मेदिन्या धरण्याः कुमुदि-
नीरमणः स चासौ कुमुदिनीरमणश्च । 'इदं तमुर्वीतलशीतलधुति' इति नैषधे । तस्य प्रयाणे
स्वरिपुपरि प्रस्थाने परिपन्थिभिः प्रत्यर्थिभिरथात् पृथिवीनाथैरभ्रपान्थे गगनपथिके
भास्करे । 'हरि शुचीनौ गगनाद्ध्वजाध्वगौ' इति हैम्याम् । सूर्यमण्डले इत्यर्थः । छिद्रं
विषर न्यभालि वृद्धो दृष्टम् । उन्प्रेष्यते—अथाकञ्चरसाहेरागमनानन्तरं महंशे मदीयान्-
वाये जायन्ते स्म उत्पद्यन्ते स्मेति महंशजाः सूर्यवंशीयास्तेषामेतावता सूर्यवंशोत्पन्नानां
भृपालानां राजन्यवीराणां च क्षितिः क्षयो विनाश उदेत्यति भविष्यतीत्येवंशीला उदयिनी
भाविनी इति हेतोर्हृदन्तश्चित्तमध्ये दुःखस्य प्रकर्षतोऽतिशयतः स्फुटितं द्विधाभूतं सच्छिद्रं
वा जातसुरो हृदयं यस्य तादृश इव । 'पन्था भास्यति हृदयते विलमयः प्रत्यर्थिभिः
पार्थिवैः' इति नैषधे । त्रियमाणा रणे सूर्ये छिद्रं पश्यन्तीत्यरिष्टवेदिनः । यद्वा । द्वावेतौ
पुरुषौ लोके सूर्यमण्डलभेदिनः । परिव्राज्योगयुक्तश्च रणो चाभिमुखो हतः ॥' इत्युक्तत्वात् ।
'स सूर्ये छिद्रं निरीक्षते' इति तु तद्वृत्तिः । ततो भानो रन्ध्रनिभालनमिति ॥ इति प्रती-
पनृपतीनामरिष्टाविर्भावना ॥

श्लोकाथ

पृथ्वीपृथ्वी कुमुदिनीनां पतिना (अकण्ठर भादशाहना) प्रयाणु समये शत्रुशान्ताये-
ये आकाशभां सूर्यमंडलेने सञ्छिद्र जेधुं, ते जेधे 'आ भादशाहना आगमनथी
भाश वंशने—सूर्यवंशने लावि उच्छेद थशे ! आवा दुःभनां प्रकर्षथी जेधे हृदय
शरी गधुं न होय । अर्थात् सञ्छिद्र जनी गधुं न होय ! ॥१९॥

हि. सो. ११

यस्य प्रसूत्वरयशःशरभूसवित्री

स्वःकूलिनीव करवाललता वभूव ।

यस्यां निमज्ज्य रिपु राजपरम्पराभि—

येनान्वभावि दितिजद्विषतां विभूतिः ॥२०॥

यस्याकञ्चरसाहेः करवाललता खड्गयष्टिः स्वःकूलिनी मन्दाकिनीव वभूव जाता । किंभूता । प्रसूत्वरं विश्वविस्तरणशीलं यद्यशः कीर्तिः तदेव शरभूः स्वामिकार्तिकस्तस्य सवित्री जननी येन कारणेन । यस्यां करवाललतास्वःकूलिन्यां निमज्ज्य ब्रूडित्वा स्नात्वा तदभिमुखमागत्य प्रहृत्य च पञ्चत्वमासाद्य रिपवः शत्रवो जना एव राजानस्तेषां परम्पराभिः श्रेणीभिः दितिजानां दितेरसुरमातुर्जायन्ते स्मेति दितिजास्तेषां द्विषतां धैरिणां देवानां विभूतिः सुरश्रीरन्वभावि अनुभूयते स्म । गङ्गायां रणे च त्यक्तप्राणा देवभूयं भजन्तीति परमतम् । 'मृते चापि सुराङ्गनाः इत्युक्तेः ॥

१श्लो३ार्थ

अक्षभर आदृशाङ्गनी तलवार, विश्वव्यापी प्रसारना स्वभाववाणी कीर्तिरूप कर्तिभजननी आकाशशङ्गा जेवी भनी, के जे आकाशशङ्गाना प्रवादभां शत्रुशान्तिनी हारभावाये देवाना वैलवने अनुभव करनारी भनी ! ॥२०॥

यस्मिन्प्राङ्गणगते प्रहताहिताश्वाः

शौर्योदयाद्विवि मुहुर्मुहुस्तपन्ति ।

भूमौ निजाभिभवतः सवितुः सगोत्रां

स्ताक्ष्यानिवाश्रयितुमुत्सुकतां वहन्तः ॥२१॥

यस्मिन्नकञ्चरभूतौ रणाङ्गणं संग्राममध्यं गते प्राप्ते सति प्रहताः शस्त्रप्रहारादिना व्यापादिता ये अहितानां प्रतिपक्षिणामश्वस्तुरङ्गमास्ते शौर्योदयात् श्रुतायाः प्रादुर्भावान्मुहुर्मुहुः चारं चारं दिवि गगने उत्पतन्ति उच्चैः फालां ददते । उत्प्रेक्ष्यते—भूमौ पृथ्वीपीठे निजस्यात्मनोऽभिभवतः पराभवनोदयात् सवितुः स्वयंस्य पितुर्वा सगोत्रान् स्वजनान्वन्धून् ताक्ष्यानिवाश्रयितुं शरणीकृतुमुत्सुकतामुत्कण्ठां वहन्तो धारयन्ति इति । विपत्तौ स्वजनाः श्रीयन्ते इति स्थितिः श्रुतिर्वा ॥

१श्लो३ार्थ

अक्षभर साधेना संग्रामभां शत्रूना प्रहारोशी हथियेला शत्रुजोना अश्वो शौर्यताने

प्राहुर्वाथ यथाथी आकाशमां वारंवार उछणता हता अथवा क्षण भरता हता, ते लक्ष्मे पृथ्वी उपर पोताने परालव यथाथी, पोतानां स्वजन-भंधु जेवा सूर्यना अश्वीने आश्रय करवा भाटे उलङ्घित यथा न होय ! ॥२१॥

एतत्कृपाणनिहताहितकुम्भिकुम्भ

निष्पातिमौक्तिकततिः समरे विरेजे ।

दृष्ट्वा हतान्स्वपतिभूमिपतीं स्तदीय-

लक्ष्मीक्ष्णप्रपतदश्रुकणावलीव ॥२२॥

एते अकम्बरसाहिना कृपाणेन निजचन्द्रहासयष्टिना कृत्वा निहता व्यापादिता विदारिता ये अहितानां स्वप्रतिपक्षाणां कुम्भिनां भद्रजातिजातानां कुम्भाः शिरःपिण्डास्तेभ्यो निष्पतति निर्गलति निःसरतीत्येवंशीला निष्पातिनी मौक्तिकानां मुकाफलानां ततिर्मालिका समरे संग्रामाङ्गणे विरेजे राजते स्म निर्वभौ । उन्प्रेक्ष्यते—स्वस्यात्मनः पतीन्नायकान् भूमिपतीन्धरणीरमणान् हतानर्थादकम्बरेण स्वचिरोधितया यस्मात्तिथीकृतान्दृष्ट्वा न्यालोक्य तदीयलक्ष्मीणां प्रत्यर्थिपार्थिवसंवन्धिनीनां श्रीणाम् । राज्यलक्ष्मीणामित्यर्थः । ईक्ष्णोभ्यो विलो-
चनेभ्यः प्रपतन्ती प्रकर्षेणाविरलधाराधराम्बुधारायमाणधारं निःसरन्ती अश्रुकणानां वाष्प-
बिन्दूनामावलीव धोरणिरिव ॥

श्लोकार्थः

सभरांगणुमां आदशाहनां अंग्रहास अङ्गथी विदारणु करायेला शत्रुराज्येना हाथीजेना कुंभस्थलभांथी नीकणी पडेला मौक्तिके शोखे छे, ते लक्ष्मे—पोताना पति राज्येने यमशरखु थयेला (भरखु पायेला) जेधने शत्रुराज्येनी राजवदक्षिणी आंभभांथी वही रडेली अश्रुधारानां जलपिण्डजेनी पंक्ति न होय ! ॥२२॥

रोमाङ्कुराः समिति यस्य समुच्छ्वसन्ती संवाससंगतगुणप्रगुणीभवन्तः ।

एतद्बुद्धतविरोधिधराधवानां हल्लेखतामिव निशुम्भकृते बहन्तः ॥२३॥

यस्य हर्माउन्नन्दननृपस्य समिति संग्रामाङ्गणे रोम्णां तद्वृहाम् । लोम्नामित्यर्थः । 'रोम-
लोमतद्वृहः' इति हैम्याम् । अङ्कुराः प्ररोहाः समुच्छ्वसन्ति उच्चैः संजायन्ते उल्ल-
सन्ति । उन्प्रेक्ष्यते—एतद्बुद्धकम्बरसाहिरिव उद्धता उक्तया मदोन्मत्ता ये विरोधिधराधवाः
प्रत्यर्थिपार्थिवास्तेषां निशुम्भकृते दक्षिणारमणमदिराङ्गणप्रागुणीकरणार्थं हल्लेखतामुत्कण्ठो-

ત્રેકભાવં વહન્તો વિશ્વાના હવ । અત એવ કિલ્લક્ષણાઃ । સંવાસેનાકબ્ધરસાહિદેહે સમ્યગ્વસ-
નેન સહસ્થાનેન વા કૃત્વા સંગતા મિલિતાઃ સમાગતા વા ચે ગુણાઃ શૌર્યોત્સાહસત્વાદયસ્તે
પ્રગુણીભવન્તઃ પ્રગલ્ભા જાયમાનાઃ । ‘યાદૃશૈઃ સહવાસઃ સગતિસ્તાદૃશઃ પવાયાન્તિ ગુણાઃ’
इति लोकप्रसिद्धिः । यदुक्तं च—‘जौ जारिसेण संग सो वि हु । तारिसो होइ । कुसुमेहि
सह वसंता तिलावि तगं धिया हुंति ॥’ इति सूत्रोक्तिः ॥

૨લોકાર્થ

અકબરનાં શરીરનાં સહવાસથી આવેલા શૌર્યતા, સારિવકતા, સાહસિકતા આદિ
ગુણો, બાણે પ્રગટ થયા હોય, અથવા બાહ્યશાહનાં ઉધ્ધત શત્રુઓને યમસહન પહોંચાડવા
માટે બાણે ઉત્કંઠતા ધારણ કરાઈ હોય તેમ અકબર બાહ્યશાહની શેખશણ
ઉદ્ભવિત થઈ. ॥૨૩॥

एतद्दिनेशशशिभूदिनयामिनिभ्यां

सृष्टिं विधातुमखिलां विभुना न वैधीम् ।

तादृग्दिनेन्दुदयिताकृतये किमेत-

तेजोयशोरविविधू विधिना प्रणीतौ ॥૨૪॥

વિધિના વિશ્વસૃજા વિધાત્રા તાદૃગ્યોરતિમહત્યોર્વિગલિતાવધિસમયાભ્યુદયભાજોદિ-
નેન્દુદયિતયોદિવસનિશયોઃ કૃતયે નિર્માણાય । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—‘एतस्याकब्धरसाहेस्तेजः प्रतापः ।
'निजस्य तेजः शिखिनः परःशताः' इति नैषधे । तथा ‘एतस्योत्तरमथ नः समजनि त्वत्ते-
जसां लङ्घने’ इत्यपि नैषधे । ‘त्वत्तेजसां भवत्प्रतापानाम्’ इति तद्धृत्तिः तथा यशः श्लो-
कस्त्वावेव रविविधू सूर्याचन्द्रमसौ प्रणीताविव निर्मापिताविव । किंभूतेन विधिना ।
पताभ्यां प्रत्यक्षलक्ष्यं विद्यमानाभ्यां दिनरजन्योर्गमागमं कुर्वाणाभ्यां दिनस्य वासरस्य
इशः पतिः । यतः—‘परविषयाक्रमणकलाकलाधरस्यैव विषयमायाति । रजनिपतिर्भजन
दिनं दिव्यमपतिर्भजति नो रजनीम् ॥’ इति सुभाषितोक्ते । दिननायको भास्करः दृष्टी
मृगादस्ताभ्यां मकाशाद्भूरुपत्तिर्ययोस्तादृश्यो दिनयामिन्यौ वासरविभावयौ ताभ्यां कृत्वा
अग्नित्वां ममस्तामपि समग्रामपि वैश्वीं जगत्संवन्धिनीं सृष्टिं मर्गं निर्माणं कर्तुं रचयितुं
न विभुना तयोर्द्वयोः प्रत्येकं चतुर्यामन्वेनान्पत्वात्र समर्थेन ॥

૨લોકાર્થ

સૂર્ય અને ચંદ્રથી ભેગની ઉત્પત્તિ છે તેવા દિવસ અને રાત્રિથી સમસ્ત જગતની
સૃષ્ટિ રચના માટે પ્રદક્ષ સમર્થ બન્યા નહિ, અર્થાત્ પ્રત્યેકનાં આર પ્રકર હોવાથી તે

મર્યાદિત જ હતા, તેથી એવા અકારનાં સંપૂર્ણ રાત્રિદિવસ કરવા માટે બ્રહ્માએ આ અકબર બાદશાહનાં પ્રતાપ અને યશસ્વી નવીન સૂર્ય-ચંદ્ર બાણે બનાવ્યા ન હોય ! ॥૨૪॥

યદ્દૈરિરાજકયશોગુણરાશિરાત્રી-

પ્રાણેશતારકગણેન કદાચનાપિ ।

દ્વીપાન્તરં પરિચરત્યપિ યત્રપ્રતાપ-

પ્રઘોતને ન સમવાપ્યુદયાવકાશઃ ॥ ૨૫ ॥

યસ્યાકબ્જરપાતિસાહેઃ પ્રતાપ યત્ર પ્રઘોતનઃ સહસ્રકિરણઃ તસ્મિન્ દ્વીપાન્તરમપરં દ્વીપં દ્વીપાનામષ્ટાદશત્વાત્ । ‘નવઙ્ગયદ્વીપપૃથગ્ગજયશ્રિયામ્’ इति નૈષધે । તેષ્વન્યતમં કંચિદ્વીપં પરિચરતિ ભજતિ સતિ પરદ્વીપે ગતવતિ અપિ સતિ યદ્દૈરિરાજકસ્યાકબ્જરરિપુભૂપતિપ્રકરસ્ય । રાજાં સમૂહો રાજકમ્ । ‘સ્યાદ્રાજપુત્રક રાજન્યકં રાજકમાજકમ્’ इति હૈમ્યામ્ । યશઃ શ્લોકસ્તથુકા ગુણાનાં રાશયઃ સમૂહાસ્ત યત્ર રાત્રીપ્રાણેશશ્ચન્દ્રમાસ્તથા તારકાલ્યોતી-ષિ તેષાં ગણેન મણ્ડલેન કદાચનાપિ કસ્મિન્નપિ પ્રસ્તાવે ઉદયસ્યોદ્ગમનસ્ય પ્રકટીભાવસ્યા-વકાશઃ સમયો વેળા નેતિ નૈષધે સમવાપિ સંપ્રાપ્તઃ । જગત્સ્વાભાવ્યાત્સૂર્યે દ્વીપાન્તરં ગતે અસ્તિમિતે ચન્દ્રે ગ્રહનક્ષત્રતારકા ઉદયાવકાશં લભન્તે, પરમકબ્જરપ્રતાપસહસ્રરશ્મેર્નાયં પ્રકારઃ । યતઃ અષ્ટાદશસ્વપિ દ્વીપેષુ સર્વેત્રૈવ સદભાવઃ, પરમત્ર નાસ્તીત્યેવં ન તસ્મિન્ સહસ્રાંશો સતિ ચન્દ્રાદિલ્યોતિષામુદયાવકાશઃ કુતઃ સ્યાદિતિ ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર બાદશાહનો પ્રતાપસ્વી સૂર્ય અન્ય દ્વીપમાં જવા છતાં પણ શત્રુરાજાઓનાં સમૂહનાં યશસ્વ અને શુભરાશિસ્વ ચંદ્ર, નક્ષત્ર, ગ્રહ આદિ જ્યોતિષચક્રને ઉદયનો અવકાશ ક્યારે પણ મળ્યો નહિ ! અર્થાત્ જગત સ્વાભાવથી સૂર્ય જ્યારે બીજા દ્વીપમાં જાય અર્થાત્ અસ્ત થાય ત્યારે ચંદ્ર, ગ્રહ, નક્ષત્ર તારાઓના આકાશમાં ઉદય થાય છે, પરંતુ અકબર બાદશાહનાં પ્રતાપસ્વી સૂર્યનું અઠારેદ્વીપમાં અસ્તિત્વ હોવાથી, શત્રુરાજાઓના યશસ્વી ચંદ્ર, ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારાઓને ઉદયનો અવકાશ ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ! ॥૨૫॥

અશ્રાન્તદણ્ડનિહતાહવાદનીય-

વાઘસ્વરૈઃ પ્રમુમરૈઃ સમરે ધરેન્દ્રોઃ ।

વામસૂક્ષ્માં રુધિરાણાં પટસ્તયઃ શ્રેણયસ્તા એવ જહોર્વિષ્ણોસ્તથા તરણેર્માર્તિન્દસ્ય । તથા ચ-
દ્રુહિણસ્ય વ્રહ્મણઃ અઙ્ગા નન્દિન્યઃ । જહનુનન્દના ગઙ્ગા તરણિતનયા યમુના દ્રુહિણોબ્રહ્મ
સરસ્વતી । સરસ્વતી સલિત્પરસમયે શોણસલિલા પ્રોચ્યતે । તતોઽસ્ટગાનયનમ્ । તાભિઃ
પતા પકત્રમિલિતાશ્ચિવેણીસઙ્ગોઽજનિ ॥

૧૨લોકાર્થ

અકબર બાદશાહની રણબૂમિ સ્વર્ગનાં અભિલાષી વીરપુરુષો માટે બાણે ત્રિવેણી
સંગમરૂપ બની ગઈ ન હોય ! તે આ પ્રમાણે — મહિલાઓ વડે ગવાતી અકબર
બાદશાહની કીર્તિરૂપી જહ્નુપુત્રી ગંગા, બાદશાહની સામે રણસંઘામમાંથી લાગી ગયેલા
શત્રુરાજાઓની અપકીર્તિરૂપી સૂર્યપુત્રી યમુના, અને બાદશાહે રણસંઘામમાં યમશરણ
કરેલા શત્રુરાજાઓનાં રૂધિરરૂપી બ્રહ્મપુત્રી સરસ્વતી, આમ રણસંઘામમાં ગંગા, યમુના
અને સરસ્વતીનો ત્રિવેણી સંગમ બાણે પ્રગટ થયો ન હોય ! ॥૨૭॥

યત્સંપ્રહારહતહાસ્તિકમસ્તકાન્ત-

નિષ્પાતિશુક્તિજતતિર્યુધિ પૌસ્ફુરીતિ ।

દન્તાવલી પ્રયટિતા શમનેન જન્યા-

પાને વિરોધિરુધિરાસવપાયિનેવ ॥૨૮॥

યેન સાહિના સંપ્રહારે સમરે સમ્યક્પરવિહ્વલકારિ પ્રહારેણ વા હતાનિ નિર્દલ્લિતાનિ
હાસ્તિકાનિ મતઙ્ગજવ્રજાઃ । હસ્તિનાં સમૃદ્ધો હાસ્તિકમ્ । ‘હાસ્તિક’ તુ હસ્તિનાં સ્યાત્’ इति
हैम्याम् । સમૃદ્ધાર્થે ડણ । તેષાં મસ્તકાનિ કુમ્ભસ્થલાનિ તેષામન્તમધ્યાદ્ભ્રજાતિજનિતત્ત્વેન
શિરઃપિણ્ડાન્તરાલાગ્નિષ્પાતિનાં નિઃશેષેણ નિરન્તરં વા પતનશીલાનાં શુક્તિજાનામામલકપ્ર-
માણમુક્તાફલાનાં તતિર્ધારણી સમરે સંગ્રામે વિરેજે વિશેષેણ ભાતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
જન્યાપાને રણાઙ્ગણરૂપવારુણીપાનગોષ્ઠીસ્થાને । ‘આપાન’ પાનગોષ્ઠી સ્યાત્’ इति हैम्याम् ।
વિરોધિનામકબ્જરપ્રતિમટમટાનાં રુધિરાણિ પ્રહરણમહાપ્રહારપ્રવહદપ્રમાણશોણિતાન્યેવાસવો
મદિરાઃ પિવતીત્યેવ શીલેન શમનેન યમેન પ્રકટિતા જનદુર્ગોચરીકૃતા દન્તાવલી દશન-
શ્રેણિરિવ ॥

૧૨લોકાર્થ

સમરાંગણમાં શસ્ત્રોનાં પ્રહારોથી મરેલા હાથીઓના કુંભસ્થલમાંથી નીકળતા ચોતીઓની
શ્રેણી શોભે છે ! તે બાણે સમરાંગણરૂપી કાંડનાં પીકામા મરેલા શત્રુરાજાઓનાં રૂધિરરૂપ

भदिरानु' पान करवा भाटे आयेला यभराजनी हांतोनी पंक्ति प्रगट थछ न होय ।।२८।।

एतद्भुजारणिसमुत्थमहो हुताश-

ज्वालाज्वलद्बहलवाहुजवंशराशेः ।

उद्गत्वरैः प्रस्रमरैरिव धूमवारै-

राविर्वभूव शितिमा दिविपत्पदव्याम् ॥२९॥

एतस्याकव्वरसाहेभुजो दोर्दण्डः स एवारणिरग्निकाण्डं तस्मात् सन्वक् मित्राणां शारदीनसुधाकरतया अमितत्राणां परिवर्तप्रधण्डकिरणतया उत्थानं यस्य तादृशं यन्महः प्रबलप्रतापः स एव हुताशो ज्वलज्वालस्तस्य ज्वालाभिरग्नंकपशिखाभिर्ज्वलन्तो दह्यमाना भस्मीभवन्तो वा ये बहला भूयिष्ठा अतिशयेन बहवः । 'बहोरिण्डेयिः बहोश्च भूवादेशः' । बाहुजा राजन्याः । 'राजन्यो बाहुसभवः' इति हैम्याम् । साहिविपक्षपक्षलक्षास्तेषां वंशा अन्वयास्त एव वंशा वेणवो वा तेषां राशिः समूहः तस्मादुद्गत्वरैस्त ऊर्ध्वं गमनशीलैः उर्ध्वनिर्णयिभिर्कृत्यितैर्वा तथा प्रस्रमरैर्जगत्पापनशीलैर्धूमवारैर्वायुवाहव्रजैः । 'स्याद्वायुवाहोऽग्निवाहो दहनकेतनः' इति हैम्याम् । उत्प्रेक्ष्यते—दिविपत्पदव्यां देवमार्गे गगनाङ्गणे शितिमा श्यामता आविवर्भूव प्रकटीभूता । प्रायो वंशेषु दह्यमानेषु प्रबला धूमाः प्रादुर्भवन्ति बहुभिश्च दहनकेतनैर्गृहाद्यपरितनभागे च मेचकिमा भवेदिति प्रत्यक्षमेव दृश्यते ॥

श्लोकार्थ

आदशाहनां भुमदंडेषु अश्लि हाटभांथी उत्पन्न थयेला अतापडप अग्निनी बीषणु
ज्वालाज्योथी बरभीभूत भनेला अनेक शत्रुराज्योना वंशाभांथी प्रगट थयेला अने
यातरु प्रसरता धूमाडाथी लक्षे आकाशभां पणु रथामता आवी गछ ।।२९।।

यस्याशुगः प्रसरदाशुगवन्निपङ्गा-

त्कर्पागमेषु लघुहस्ततया कदाचित् ।

नालक्ष्यताक्षिभिरपि प्रतिपक्षलसै-

रज्जे लगन्पुनरबुध्यत युद्धमूर्ति ॥ ३० ॥

यस्य साहेराशुगो वाणः । जातावेकवचनम् । युद्धमूर्ति संग्राममस्तके प्रतिपक्षलक्षैः
परिपन्थिकपृथिवीवासवशतसहस्रैः लघुहस्ततया शीघ्रवेधित्वेन निपङ्गाशुणीरात् आकर्षा

आकर्षणानि तथा आगमा आगमनानि तेषु कदाचिदपि कस्मिन्नपि समये प्रस्तावे
अक्षिभिरात्मीयविलोचनैरपि नालक्ष्यत न दृश्यते स्म । क इव । प्रकवेण सरन चलन
गच्छन्नाशुगवत् वायुरिव । यथा पवमान आगच्छन्न लक्ष्यते परं पुनरङ्गे काये लग्न
ग्रहृत्य मध्ये प्रविशन् सोऽनुध्यत ज्ञायते स्म ॥

श्लो० ३०

जेम (आंभोथी) पवन आवतो-जतो देभातो नथी परंतु शरीरने स्पशं
थवाथी ज जणुथ छे तेम स'आमभूमि पर वधुदाधवी कलाथी भादशाहनां लाथाभांथी
नीकणता भाबो दाभो शत्रुशालज्योनी आंभोथी देभातां न हतां परंतु शरीर उपर दाशतां
हतां त्थारे ज जणुतां हतां ॥३०॥

यं स्वर्णकायमरिनागनिपातनिष्णं

दृष्ट्वा निपीय हरिवाहनवद्वलीलम् ।

चित्रं किमत्र यदरातिमहीन्द्रबाहु-

कुम्भीनसैः समरमूर्ध्नि जडीवभूवे ॥ ३१ ॥

स्वर्णं जाम्बूनदं तत्सदृशो गौरवर्णत्वात्कायस्तत्रलता यस्य तम्, तथा अरिषु
परिपन्थिषु नागाः प्रधानाः । 'सिंहशाङ्गलनागाद्याः । स्युरुत्तरपदे प्रख्याः प्रशस्तार्थप्रका-
शकाः ॥' इति हैम्याम् । महिपालास्तेषां निपाते यमधामाजिरातिथीकरणे निष्णं निपुणम्,
तथा हरिरश्व एव उपलक्षणान्नजोऽपि बाहवं यानं तत्र बद्धा रचिता लीला क्रीडा
बाह्यालीकाया परस्परसंप्रहारादिका येन तादृशं यं पातिसाहिमकञ्जरं दृष्ट्वा विलोचनेन
निपीयापीय । भयविह्वलतरलकातरदृशा दृष्ट्वन्त्यर्थः । यदरातयः यस्य विपक्षकक्षामङ्गीकुर्वाणा
एव महीन्द्रा महामेदिनीमघवानस्तेषां बाहवो दोर्दण्डा एव कुम्भीनसा भुजंगमास्तैर्जडी-
वभूवे ग्रहरणग्रहणबाणक्षेपणादिप्रकारे निष्ठचेष्टैः संजातम् । किंकर्तव्यतामृदैरिव आलेख्य-
लिखितैरिव वा निर्व्यापारैर्जज्ञे । अत्र प्रकारे किं चित्रं को विस्मयः । यद्गरुडदर्शनादेव
तत्कालं व्याला अपि जडीभवन्ति एव । गरुडः किलक्षणः । सुवर्णस्य कायः पक्षप्रभृति
शरीरं यस्य । तथा अरिभृताः शत्रुभावं प्राप्ता ये नागा भुजगास्तेषां निपाते नितरां पाते
निष्णो निपुणः । तथा हरेर्गोविन्दस्य वाहनत्वे यानभावे बद्धा निर्मिता लीला विलासो येन ॥

श्लो० ३१

शुद्धना अश्रीम भोरये रडेदा क'यनवल्ली' काथावाणा शत्रुश्य सपेनि छण्वाभां
ही. सौ. १२

નિયુષ્ઠ એવા અન્ધારુદ અકબર બાદશાહને બેઠને ભયથી વિહ્વલ બનેલા શત્રુરાજઓનાં બાહુદંડ ૩૫ નાગો નિશ્ચેષ્ટ બની ગયા અર્થાત્ હતાશ થઈ ગયાં. એમાં શુ' આશ્ચર્ય ! સુવર્ણના શરીરવાળા સર્પના શત્રુ અને વિષ્ણુનાં વાહનરૂપે રહેલા ગરુડને બેઠને શુ' સર્પ જડ નથી બની જતાં ? ॥૩૧॥

यस्याशुगान्प्रणयतः प्रतिभूषतीनां

प्राणान्सुराध्वनि विधाय रविं शरव्यम् ।

आजिः सकार्मुककरस्य खलूरिकेव

रन्त्रं रवौ रिपुभिरैक्षि न चेत्कुतस्त्यम् ॥ ३२ ॥

यस्याकब्जरस्य राज्ञः आजिः संग्रामभूमिः खलूरिका शस्त्राभ्यासभूरिवाभूद्वभूव । यस्य किं कुर्वतः । सुराध्वनि गगनाङ्गणे रविं मार्तण्डमण्डल शरव्यं वेधं विधाय कृत्वा प्रतिभूष-
तीनां प्रतिपक्षक्षोणीपालानां प्राणाञ्जीवितानि आशु त्वरिततरं गच्छन्ति परलोकं यान्ती-
त्याशुगाः शीघ्रगामिनः शराश्च तान्प्रणयतः सृजतः । यस्य किंभूतस्य । सह कार्मुकेन
कोदण्डेन वर्तते यः स तादृशः पाणिर्यस्य । एवं चेन्न तर्हि रिपुभिः परिपन्थिपृथ्वीपतिभिः
रवौ सूर्यविम्बे रन्त्रं छिद्रं कुतस्त्वं कुतोभवमैक्षि विलोकितं दृष्टम् ॥

१.લો.કાથ'

બાણે રણભૂમિ શસ્ત્રાભ્યાસની કલાભૂમિ બેવી બની ગઈ ! શાથી ? ધતુબ્યસહિત
હાથવાળા બાદશાહના શીઘ્રગામી બાણોથી શત્રુરાજઓના પ્રાણ આકાશમાં રહેલા સૂર્યને
લક્ષબનાવીને જલદી જલદી પરલોકે ગયા. બે એમ ના હોય તેા શત્રુરાજઓએ સૂર્ય-
મંડલમાં છિદ્ર ક્યાંથી બેસ્યું હોય ? ॥૩૨॥

येनाहवे प्रणिहतात्मपतिप्रवृत्ति

कृत्वा स्वकर्णपथिकीं परिपन्थिकान्ताः ।

वक्षःशिलाः स्म विलिखन्ति नखाग्रटङ्कैः

कीर्तिग्रशस्तिमिव भूभृदकब्जरस्य ॥ ३३ ॥

પરિપન્થિનાં શાત્રવધરિત્રીભૂતાં કાન્તાઃ પ્રેયસ્યઃ વક્ષાંસિ હૃદયાન્યેવ શિલાઃ
પૃથુલપાપાણાસ્તા નખાનાં સ્વકરજાનામગ્રાણિ શિશ્વા પ્વ ટંકાઃ પાપાણોત્કીર્ણનક્રાળ્યાયસો-
પકરણાનિ ટંકણકાનીતિ પ્રભિદ્ધાસ્તૈર્વિલિખન્તિ વિદારયન્તિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ભૂમૃતો

राज्ञोऽकम्बरस्य नृपस्य कीर्तिर्यशस्तस्याः प्रशस्तिर्जगद्विजयकरणवर्णनवर्णावली तामिव ।
किं कृत्वा । येन पातिसाहिनाहवे महोविग्रहे प्रणिहता यमराजगृहाङ्गणावगाहिना विहिता
ये आत्मनां स्वासां पतयः प्राणनाथास्तेषां प्रवृत्तिं वार्तां स्वेषामात्मीयानां कर्णानां
श्रवणानां पथिकीं पाथीप्राघुणकीं कृत्वा । श्रुत्वेत्यर्थः ॥

श्लोकाथ

संश्राम भूमिपर पोताना स्वाभी ङ्खुयाना सभाचार लक्ष्मीने शत्रुराज्ये
श्रीयेये पोतानी छातीरुप शिलाये पोताना नभना अशलागृपी टाङ्खुयेथी विहाशु
हरी, ते लखे अकभर आदशाहनी कीर्तिनी प्रशस्ति लभी न होय ! ॥३३॥

एतद्भवमिजनिशुम्भमविष्णुशङ्का-

तङ्काकुलीकृतवनेचरवैरिवध्वः ।

रङ्गत्प्रपां इव पयोधरशातकौम्भ-

कुम्भाश्च्युताश्रुजलपूरितनेत्रपात्राः ॥ ३४ ॥

एतस्मादकम्बरधरणीधरात् भवन्नुत्पद्यमानो यो निजस्य स्वात्मनः निशुम्भो वध-
स्तस्माद्विष्णुर्भवन्शीला या शङ्का अनिष्टसंभावनं तया आतङ्को भयं तेनाकुलीकृतां
विह्वला जाता अत एव वने गिरिगहने निकुञ्जे वा चरन्ति संचारिणो वनेचरा ये वैरिणो
विपक्षक्षितिपालास्तेषां वध्वः स्त्रियः रङ्गन्त्यः संचरन्त्यः । जगमा इत्यर्थः । प्रपाः पानीय-
शाला इवासन्वभूवुः । किंभूताः । पयोधरा उच्चकुचाः सलिलधारिणः । जलभृता इत्यर्थः ।
शातकौम्भाः सुवर्णसंबन्धिनः कुम्भाः कलशा यासु यासां वा । पुनः किंभूताः । च्युतानि
दुःखप्रकर्षाद्विलोचनेभ्यो निःसरन्ति यान्यश्रुणि बाष्पाणि तेषां जलै रूदननीरभरैः पूरि-
तानि निर्भरभूतानि नेत्राणि नयनानि एव पात्राणि पर्णानि भाजनानि यासां यासुं
वा । 'पात्र' तु कूलयोर्मध्ये पर्णे नृपतिमन्त्रिणि । योग्यभाजनयोर्यज्ञभाण्डे नाट्यानुक-
र्तारि ॥ इत्यनेकार्थः ॥

श्लोकाथ

‘आ आदशाह अभारो वध करशे’ आपी शंकाथी लयलीत मनीने जंगलमां
नासो गयेली शत्रुराज्येानी श्रीयेना उन्नत ‘स्तन ३पी’ सुवर्णना कलशो अने
आंजेमांथी पठता अश्रुलक्ष्मी परिपूषुं नेत्ररूप पात्रो, लखे पाणीनी जंगम परभा
न होय ! ॥३४॥

यस्याहवोऽजनि घनाधनवत्कृपाण-

विद्युत्पतत्समदन्तिमदाम्बुधारः ।

भल्लीनिकृचरिपुत्रोणितसिन्धुवेणी-

रुद्धीनपांशुपिहिताखिलदिग्विभागः ॥ ३५॥

शून्यं सृजन्धुवनमप्यरिकीर्तिहंसः

श्रेण्या कुले द्विषति दुर्दिनमादधानः ।

विद्रावयन्परवधूवदनाम्बुजानि

शूरद्रुमान्पुलककोरकितान्प्रकुर्वन् ॥ ३६॥ (युग्मम्)

यस्य जलालदीनसाहेराहवः संग्रामो घनाधनवन्मेघ इवाजनि संजज्ञे समभूत् । किंभूतः । कृपाणाः शाणशिखरोल्लिखितनिशितश्लगझगितिकान्तिकरवाला एव विद्युत्त-
डिद्वितानानि यत्र । पुनः किंभूतः । पतन्त्यः कपोलपालीभ्योऽचिरलं निःसरन्त्यः समदानां
मदोद्धुराणां दन्तिनां दन्तावलेन्द्राणां मदाम्बुनां दानजलानां धारा वृष्टया यत्र । पुनः
किंभूतः । भल्लीभिः शल्लविशेषैः । 'तिमिरकरिकुम्भभेदनभल्लीष्विव दीपकलिकासु' इति
चम्पूकथायाम् । निकृताश्छेदिता ये रिपवो विपक्षास्तेषां शोणितानि रुधिराणि एव
सिन्धूनां नदीनां वेणयः प्रवाहा यत्र । 'उच्छुब्धलं चलन्तीनामसृजलधियेषिताम्'
इति पाण्डवचरित्रे । वेणीशब्दो दीर्घो ह्रस्वोऽप्यस्ति । पुनः किंभूतः । उद्धीनैर्कुर्वन्ते-
दंशदिग्विस्तृतैः पांशुभिः गजवाजिरथपत्निप्रकराणामितस्ततस्त्वरितसंचरणैरुत्खातैर्भ्रमदभ्रात्र-
कविशमायमाणै रजोव्रजैः पिहिता आच्छादिता अदृग्गोचरीकृता अखिलानां सम-
स्तानां दिशां हरितां विभागाः प्रदेशा यत्र । अपि पुनः किं कुर्वन् । अरीणां शत्रूणां
कीर्तय एव हंसास्तेषां श्रेण्या धोरण्या कृत्वा भुवनं विश्वं पानीयम् । 'भुवनं घनं घन-
रसो यादोनिवासोऽमृतम्' इति हैम्याम् । शून्यं रिक्तं च सृजनं कुर्वन् । प्रायः प्रावृषि
राजहंसा मानससरसि यान्ति । प्रावृष्टवृष्ट्या बहलजम्बालागमेन जलकालुष्यान्नान्यजला-
शयेषु तिष्ठन्तीति । पुनः किं कुर्वाणः । द्विषति वैरिणि कुले वंशे विपक्षान्ववाये दौष्ट्या-
हौर्भाव्यवनवासपुत्रकलत्रमित्प्रमुखस्वजनजनवियोगादिरूपं दुर्दिनं कुदिवसं दुष्टं दिनं
मेघान्धकारं घादधानः निर्मिमाणः । 'वधूवक्त्राम्भोजं भवतु न स तेषां कुदिवसः' इति
नैषधे । पुनः किंभूतः । परेषां पथिकपृथ्वीनायकानां वधूनां पुरंद्रीणां वदनान्येषाम्बुजानि
तामरसानि विद्रावयन् म्लानि प्रापयन् गतप्रायाणि सृजन् । 'विद्राणपङ्कजरसे' इति
चम्पूकथायां वर्षावर्णने । पुनः किंभूतः । शूराः सुभटा एव द्रुमावृक्षास्तान्पुलकेन रोमाञ्चेन
रोमहर्षणेन संनिभाश्च कोरकाः कुञ्जलाः संजाता ण्विति कोरकितान्प्रकुर्वन्

કુર્વન । “કદાચિદ્ચુત ઇવ શિશિરકમલાકરગાહોત્પન્નપુલકકોરકિતતનુઃ” इति चम्पूक-
થાયામ્ । શૂરા હિ સાહિસૌર્યં શ્રુત્વા રોમાશ્ચકચ્ચુકિતા જાયન્તે इत्यर्थः ॥ યુગ્મમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર બાદશાહને સંઘામ મેઘ જેવો બની ગયો. તીક્ષ્ણ અને તેજસ્વી
તલવારોરૂપ એમાં વીજળીઓ અમકતી હતી, મહોન્મત હાથીઓના મદજલરૂપ
એમાં વૃષ્ટિ થતી હતી, ભાલાઓથી હણાયેલા શતુરાબજોનાં રુધિરરૂપી સિંધુ
નદીનો પ્રવાહ એમાં વહેતો હતો, ઉડતી પૂળથી દિશાઓ એમાં આશ્ચર્યદાયક થઈ હતી.
શતુરાબજોની કીર્તિરૂપ હંસોએ માનસરોવરરૂપ જગત ખાલી કર્યું હતું, શતુરાબજોનાં
કુલમાં સ્વજન આદિના વિરોધરૂપ એમાં દ્વંદ્વિન કરાયું છે. શતુરાબજોની સ્ત્રીઓનાં
શુભરૂપ કમલો એમાં શ્વાન થયાં છે, તેમ જ શૂરવીરો રૂપી વૃક્ષો એમાં પલ્લવિત
(રોમાંચિત) કરાયા છે, (શૂરવીરો બાદશાહનું) શૌર્ય સાંભળીને રોમાંચિત થતાં હતાં)
આ રીતે બધે સંઘામ મેઘ જેવો બન્યો હતો. ॥૩૫-૩૬॥

ષ્ટતતુરજ્ઞમગણા દિવિ સંપરાયે

પ્રોત્તાલફાલલલિતં કલયાંબમ્બુઃ ।

જિત્વા ધરાં વિબુધધામ પુનર્જિવૃક્ષોઃ

સંલક્ષ્ય તત્ક્ષણમિવાશયમાત્મમર્તુઃ ॥૩૭॥

સપરાયે સંગ્રામે ષટ્સ્યાકશ્વરનૃપતેસ્તુરજ્ઞમગણા વાજિવ્રજા દિવિ મહન્માર્ગે
પ્રોત્તાલં શીઘ્રમ્ । ‘ઉતાબલું’ इति प्रसिद्धिः । तथा ‘चलद्वल्लयमुखरकरतलोत्तालतालिका-
રમ્ભરમળીયરસિકરાસકક્રીડાનિર્મરાઃ’ इति चम्पूकथायां भिल्लीवर्णने । फालानामुच्चैर्ग-
તિવિશેષાणां ललितं विलासं कलयांबम्बुः । ‘साग्न्रोत्फालमिषाद्धि गायति पदारुप्रष्ठु’
તુરજ્ઞોઽપિ ગામ્’ इति नैषधे । उत्प्रेक्ष्यते—धरामासमुद्रपर्यन्तपृथिवीं जित्वा आत्मसाद्धि-
धाय पुनरधिकलिप्सोरत एव विबुधधाम स्वर्गं जिघृक्षोर्गृहीतुमिच्छोरात्ममर्तुः स्वस्वा-
मिनोऽकम्बरधरित्रीवरयितुः तत्क्षणं तत्कालं त्वरिततरमेवाशयमभिप्रायं संलक्ष्य विज्ञाय
બોચૈઃ સ્વર્ગદિગ્વિભાગે યાતું પ્રગલ્ભન્તે ॥

શ્લોકાર્થ

સંઘામમાં અકબર બાદશાહનો અધસમૂહ આકાશમાં જલ્દી જલ્દી ઊંચી ઊંચી
ફાળો ભરતો હતો, તે બધે પૃથ્વીશુલીને હંમે સ્વર્ગલોકને શુભતા માટેનો પોતાના

मादिकने। अलिप्राय जलूने तात्कादिक स्वर्गलोकभां जवा भाटे तैयार थये। न होय ! ॥३७॥

एतद्भवद्भवगृहीतदिशो दिगीशान्

निःस्वाननिःस्वनमरः प्रतिभूरिवान्तः ।

भूत्वात्मनाह्यनिवावनिपद्मिनीश-

मेनं पुनः प्रणतिगोचरतां प्रणेतुम् ॥३८॥

निःस्वान्तां राजवाधानां 'नीलाण, दमांमा वा' इति लोके प्रसिद्धानां निःस्वनमरः प्रवलनिषेधः पुनर्द्वितीयवारमेवमकव्वरम् अवनिपद्मिनीश मेदिनीमण्डलमार्तण्डं प्रणतिगोचरतां नमस्कृतेर्विषयतां प्रणेतु निर्मातुम् । उपेक्ष्यते—दिगीशान् हरित्पतीन् आह्वयनाकारयन् इव । किं कृत्वा । अन्तः अकव्वरसाहिहरिन्महेन्द्राणां मध्ये प्रतिभूरिव साक्षीवात्मना स्वेन भूत्वा । यदा चान्तराले कश्चित्थाविधः प्रतिभूर्भवेत् तदा एकस्य कल्याविरुद्धवत् स्यादिति हेतोः स्वयमेव साक्षीभूवाखिलाग्निक्पादानाकारयति । किंभूतान् दिगीशान् । पतस्मादकव्वरपातिसाहेरुद्धवत् उत्पद्यमानादभयादातङ्क्या गृहीता उपात्ता दिश आशा येस्ते गृहीतदिशस्तान् । पलायितानित्यर्थः । 'पलायितस्तु नष्टः स्यात् गृहीतदि-किरोहितः' इति ह्यम्याम् ॥

श्लो० अर्थ

रघु स'आभभां थतो निशानक'काने। प्रयूर अवाज, जल्ले आहशाह्ने मने दिङ्पादो वगेरे राजशोनी वन्थे स्वयं आक्षीरुप जनीने आहशाह्नेन समथी पलायन थर्धं जथेदा दिङ्पादोने आहशाह्नेन नमस्कार कराववा भाटे जालावतो न होय ! ॥३८॥

स्वीयान्वयायभवभूधरराजिमाजौ

येनाहतामहितपञ्चतया समीक्ष्य ।

माभ्येतु जेतुमथ मामपि राजमावा-

द्भजेऽद्रिजापतिमितीव पतीं रजन्याः ॥३९॥

रजन्या रात्रेः पतिर्भर्ता चन्द्रः । उपेक्ष्यते—इति हेतोरद्रिजापतिमीश्वरमद्रौ पर्वते जाता इत्यद्रिजा विषमदुर्गमिस्तत्पतेः । पर्वते कीदृक्स्वामिनं भजे श्रितवान् । तदाश्रयणाच्च दुजयत्वं परस्य वैरिणः अन्यस्य राजभावाद्व्राजन्वाद्यं राजा तथाहमपि राजा तस्मात्पररा-

જત્વાત્મયિ રાજભાવાદ્ધિલાપરનૃપતિપરિભવાનન્તરં મામપિ જેતું પરિભવિતું મામ્યેતુ મા ગચ્છતાત્ इति भीतेः कृत्वा स्वीये आत्मीयेऽन्ववाये संताने । चन्द्रवंशे इत्यर्थः । भवा उत्पन्ना ये भूयरा भूपालाश्चन्द्रवंशीयकाश्रयपीपतयस्तेषां राज्ञीं श्रेणीमहितपक्षतया स्ववैरिवर्ग-
त्वेन येनाकञ्चरेण आजौ संयायविषये आहतां निपातिनां समीक्ष्य नयनयोगोचरीभावमानोय ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાનાં વંશમાં (ચંદ્રવંશમાં) ઉત્પન્ન થયેલા રાજાઓને શત્રુભાવથી સંત્રાસમાં હેતુથી લાગેને હું પણ રાજા છું તેથી મને પણ રાજા તરીકે જીતવા ન આવે, આ હેતુથી જ જાણે નિશાપતિ ચંદ્ર, ગૌરીપતિ ઇશ્વરને અથવા પર્વતને આશ્રયીને જાણે રહ્યો ન હોય ! ॥૩૯॥

પૂર્વાપરામ્બુનિધિસૈકતસીમભૂમી

સંચારિચન્ચુરચમૂચરભૂરિમારમ્ ।

સોદું ન સાસહિરહીશ્વર એકમૂર્ધ્ના

શીર્ણાં સહસ્રમિતિ કિં રચયાંચકાર ॥૪૦॥

અહીશ્વરઃ શેષનાગનાયકઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—इति हेतोः शीर्णां मस्तकानाम् । फणानामि-
त्यर्थः । सहस्रं दशशतीं किं रचयांचकार रचितवानिव । इति किम् । यदहं पूर्वापरौ
प्राच्यप्रतीच्यौ यावम्बुनिधी समुद्रौ तयोः सैकते नीरनिर्मुक्तपुलिने ते एव सीमनी मर्यादा-
स्थाने यस्यास्तादृशी भूमी वसुधा तस्यां विषये संचारिणां संचरणशीलानां चञ्चुराणां
शौर्यधैर्यादिगुणगणप्रधानानां स्वस्वामिकार्यकरणप्रवणानां चमूचराणां सेनासुभटानાં भूरि
भूयिष्ठं भारं गजाश्वस्यन्दनपदातिपरम्परावीचधं सोदुं धारयितुम् । एकेन मूर्ध्ना मस्तकेन
कृत्वा न सासहिर्न समर्थः । ‘अहिर्महीगौरवसासहिर्यः’ । इति नैषधे । तथा सहनशीलः
भृशं सहते इति । ‘सासहिर्वावदिश्चाचलिःपापतिप्रभृतय इकारान्ता निपाताः’ इति
नरहर्यां नैषधवृत्तौ ॥

શ્લોકાર્થ

શેષનાગે મસ્તક ઉપર હજાર ક્ષણાઓ ધારણ કરી શા માટે ? આ બાદશાહની
ચતુર્વર્ગી સેના પૂર્વ અને પશ્ચિમ સમુદ્રપર્યંત ભૂમિપર ચાલવાથી, શૌર્યાદિ શુભેથી
અથ સેનાના ઘણા ભારને એક મસ્તક વડે હું સહી શકવા માટે સમર્થ નથી, આ
કારણથી જાણે શેષનાગે હજાર ક્ષણા બનાવી ન હોય ! ॥૪૦॥

पाणौ रणाङ्गणगतस्य कृपाणयष्टिः
 क्षोणीमणेस्तृणयतः पृतनां रिपूणाम् ।
 भाति प्रचण्डभुजदण्डवसज्जयश्रीः—
 केशच्छटा प्रकटतामिव टीकमाना ॥४१॥

क्षोणीमणेर्भूमीरत्नस्याकम्बरपातिसाहेः पाणौ हस्ते कृपाणयष्टिः करबाललता भाति राजते । किंभूता । रणाङ्गणे शुद्धसृष्टिं गतस्य प्राप्तस्य । अत एव किं कुर्वतः । रिपूनां प्रतिभटानां पृतनां सेनां पताकिनीं तृणयतः तृणमायां मन्यमानस्य तृणीकुर्वतः । न किञ्चित्करतां प्रणयतः तृणवत्तृणडयतो वा । उत्प्रेक्ष्यते—प्रकटतां प्रकाशभावं जनहृगोचरत्वं टीकमाना गच्छन्ती । प्रचण्डौ जानुयुगन्यायतौ द्विपञ्जनासङ्गपराक्रमौ भुजदण्डौ तयोर्वसन्त्या चिरं वासं सृजन्त्याः । तिष्ठन्त्या इत्यर्थः । जयश्रियो जयलक्ष्म्या केशच्छटा कुन्तलहस्तो वेणी वेत्यर्थः ॥

२श्लो०अर्थ

रक्षुसंश्रामभां शत्रव्योनी सेनाने तृषुप्रायः गणुता आदृशाहनां हाथभां रडेदी तक्षवार, जले प्रचंड भूतदंडभां गिरकावथी वसती जयलक्ष्मीनी वेणी न डोय, तेवी शोले छे, ॥४१॥

सुङ्गाहतोद्धतमतङ्गजदन्तकुम्भ—

प्रोद्भूतपावककणोत्करमुक्तिकाभिः ।

भ्रुण्णे तुरङ्गमगुरै रणभूतले य

ओजोयशोऽवनिरुहोर्वपतीव वीजम् ॥४२॥

यः साहिस्त्रुग्दमाणां शौर्यादयोन्मुक्तया तुरंगः शक्तिर्नवशिखाभिः भ्रुण्णे श्रोतं ज-
 निव्याहितं 'वेडऊ' इति जनप्रसिद्धं रणभूतले रणाङ्गणे शुद्धधरामण्डले । उत्प्रेक्ष्यते—
 ओजः प्रतापः यशः कीर्तिम् एवावनिरुहो पादपौ तयोर्वीजं योनिनियन्धनं तत्प्रमोहमायु-
 भांयकं पर्वतं वपतीव निःक्षिपतीव । काभिः । गर्दूर्गनिशिततरंगारिभिर्गाहता गाढवत्-
 प्रहाराः सर्वाङ्गेषु आमामन्येन निश्चिद्यतया निश्चिदैर्निहता वा तथा उन्नताः समरद्वारा
 अनवरतयिनिःसरन्ममस्थानदानपथःप्रवाहोत्फटा वा ये मतद्रुजाः कृन्नगान्तेपां दन्तम्यो
 दन्तदोशेभ्यः 'दंष्ट्रमल' इति प्रमिद्रेभ्यः तथा कुम्भेभ्यः शिरःपिण्डभ्यः प्रोद्भूताः
 प्रकटा जाता ये पावककणोत्करा यद्विम्बद्विद्विगणात्मना मुक्तिका मुक्ताकरानि जहगप्रहने-

મ્યો દન્તકોરોમ્યઃ કુશાનુસ્ફુલિજ્ઞાઃ । દન્તેમ્યઃ સ્વદગાહતેઃ પાવકોદ્ભવઃ । તથા કૃપાણવિ-
દીણપ્રહારકુમ્ભસ્થલેમ્યો મૌલિકાનિ વિનિર્જગ્મુઃ । કુમ્ભાન્તરે મુકાનામુત્પત્તિત્વાત્તન્નિર્ગમઃ
ઈતિ । તાભિરવાપેવ ॥

શ્લોકાર્થ

બાદશાહના અશ્વોએ પોતાની ખુરાથી બહેલી રણભૂમિ ઉપર તીક્ષ્ણ તલવારોથી
હંભીયેલા શરાનુબના હસ્તિઓનાં હંનશૂદ્રમાંથી પ્રગટ થતાં અગ્નિકણ અને કુંભસ્થલમાંથી
નીકળતા મૌલિકાથી બાદશાહનાં પ્રતાપ અને યશસ્વી વૃદ્ધોનાં ખીજતું દોપણ કરાતું
ન હોય ! ॥૪૨॥

યુદ્ધોદ્ધુરે ભુવનભીતિકરે નરેશે

ત્રાસાત્સ્વકીયવસતેરિવ સ્વરરાજૌ ।

અર્થૌ પુનસ્તદનવેક્ષણતોઽન્તરિક્ષે

પ્રેક્ષાકૃતે તત્ત્વેતો ભ્રમિમાદધાતે ॥૪૩॥

યુદ્ધે સમરાક્ષણે ઉદ્ધુરે ઉદ્ધતે ઉત્કૃષ્ટૈર્વિરિમિદ્રંદુમશક્યૈઃ । તથા ભુવનાનાં પ્રવલવલવત્તયા
જગત્તમપિ સુરદાનવમાનવેન્દ્રાણામપિ આકસ્મિકાત્યન્તિકાન્તકશઙ્કાવતેરિ નરેશે અકન્વરા-
ભિધાનનરનાયકે ત્રાસાદાકસ્મિકાત્મપરામવનમયમ્ભરાત સ્વરરાજૌ સુમદમૃપતી સૂર્યચન્દ્રૌ ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વકીયવસતેરાત્મીયનિવસનસ્થાનકાઙ્કશૌ શ્રંશં પ્રાપ્તૌ । અતિભીતેઃ સ્વસ્થાનં
પરિત્યજ્ય અન્યત્ર કુત્રાપિ પ્રપલાપ્ય પ્રયાતાશિત્યર્થઃ । પુનર્વ્યાધુત્થ તદનવેક્ષણતઃ તસ્ય
સ્વસ્થાનકસ્ય અનવેક્ષણતોઽનવલોકનાદર્શનાત્ । નિજનિવાસસ્થાને ન પશ્યત્ત્વેત્યર્થઃ ।
અન્તરિક્ષે આકાશે ન તદ્ભયાદ્ભૂમૌ પ્રેક્ષાકૃતે અર્થાત્સ્વસ્થાનદર્શનાર્થે તત્ત્વેતો પ્રવૃત્તિમ-
દક્ષિણોત્તરાસુ ભ્રમિ ભ્રાન્તિમાદધાતે કુર્વાતિ । સ્વવાસસ્થાનમલભમાનૌ નિત્યં ભ્રામ્યત્ત્વેત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

યુદ્ધમાં ઉદ્ધત અને જગતને ભયભીત કરનાર અકબર બાદશાહના ત્રાસથી પોતાના
સ્થાનનો ત્યાગ કરીને નાસી ગયેલા સૂર્ય અને ચન્દ્ર, પુનઃ પાછા આવીને પોતાનાં
સ્થાનને નહિ જોવાથી સ્થાનપ્રદ અનેલા સૂર્યચન્દ્ર આકાશમાં પોતાનું સ્થાન જોવામાટે બહે
આમ તેમ ચારે દિશામાં ઘુમતા ન હોય ! ॥૪૩॥

આકસ્મિકં તુમુલમેતદનન્યજન્ય-

વ્યાહન્યમાનમટકોટિમવં નિશમ્ય ।

દી. સૌ. ૧૩

आतङ्कितैः किमिदमित्यमरैर्वदद्भिः-

लेभे किमिक्षणयुगेषु निमेषनैस्व्यम् ॥ ४४ ॥

पतेनाकव्वरेणानन्ये असाधारणे अदृष्टाजातपूर्वे ज्ञान्ये संग्रामे व्याहन्यमानानां व्यापा-
द्यमानानां राजन्यवीराणां कोटीभ्यः । कवीनां कुत्रचित्केचित् कोटीप्रमुखाः शत्राः
प्रांथो बाहुल्ये दृश्यन्ते । यथा पाण्डवचरित्रे घटोत्कचस्य 'घटको' इति प्रतिद्वस्य
भीमहिडम्बाङ्गाजातस्यैकरात्रिणं—'स्थान् पिपेष पाषाणैर्जघान तरुभिर्गजान् । सवेगा-
पातवातेन भटकोटीरपातयत् ॥' तथा तत्रैव गाङ्गेयस्य दशमदिवससंग्रामेऽप्युक्तम्—
'कोटिशो भटसंभारसंहारे विहितश्रमम् । धनुर्विश्रामयांचक्रे कृपयेव पितामहः ॥' इति ।
श्रेणीभ्यो भवमुत्पन्नम् । अकस्माद्भवमाकस्मिकं तुमुलं व्याकुलकोलाहलशब्दं निशम्य
श्रुत्वा आतङ्कितैः संजातभीतिभिः अत एव किमिदं किं जातं चेत्यमुना प्रकारेण वदद्भिः
कथयद्भिभरमरैर्दवैः । उत्प्रेक्ष्यते-ईक्षणयुगेषु नेत्रद्वन्द्वेषु निमेषाणां नेत्रोन्मीलननिमीलनानां नैस्व्य
दारिद्र्यं किं लेभे प्राप्तमिव । भीतेरतिशयितया विकाशितलोचनेरेवाभ्युत्थित्यर्थः ॥
इति अकव्वरसाहिसमरवीररसवर्णनेम् ॥

श्लोकाथ

आदृशाढना असाधारणु डोटिना युद्धभां लब्धता डोटो राक्षसुलोटोऽथी उत्पन्न
थर्षेडो आकस्मिक डोलाडल सांलणीने लयविह्वल भनेला 'शुं थयुं ? शुं थयुं ?'
आ प्रकाशे गोलता देवानां ये नेत्रभां लब्धे तेथी न (निमेष-उन्मेष उचितपथुं
आलुं न डोय । (अर्थात् लयना अतिरेकथी देवा विकसित नेत्रवाणा भनी गथा ॥४४॥

भूमेर्जयाय चतुरम्बुधिमेखलाया

आराध्य पूर्वविधिना किमु जैत्रमन्त्रम् ।

गुप्तं कविभिर्जस्रजप्रभवत्प्रताप-

वह्नौ ततोऽयमरिकीर्तिकनी जुहाव ॥ ४५ ॥

अयमकव्वरपातिसाहिः चत्वारश्चतुःसंख्याकाः पूर्वापरदक्षिणोत्तरलक्षणा अम्बुधयः
समुद्रा एव मेखला काञ्ची यस्यास्तादृश्या भूमेः पृथिव्या जयाय स्वीकरणाय पूर्वविधिना
जापयतः प्रमुखपूर्वसेवाप्रकारेण जैत्रं यावन्निजप्रतिपक्षपक्षाणां जयनशीलं पराभयनकम्पभावं
मन्त्रं सप्रभाववर्णान्मकां विद्यामाराध्य सम्यग्गुणासनं विधाय । ततः पूर्णपूर्वविधिमन्यमानं
व्यचित्कुत्रचित्प्रदेशे गुप्तं छन्नम् यथा कश्चिज्जनो न पश्यति न वेत्ति तादृगकान्तस्थानं ।

ઉત્પ્રેક્ષ્યતે-નિજસ્યાત્મનો મુજામ્યાં વાહુમ્યાં પ્રકર્ષેણ ભવન્નુત્પદ્યમાનો યઃ પ્રતાપો મહઃસંદોહઃ
સ પથ વદ્ધિઃ કૃશાનુસ્તસ્મિન્ । અરીણાં વૈરિવસુષાધવાનાં કીર્તિરૂપાં કીર્તિનાર્મીં વા કનીં
કુમારિકાં જુહાવ । તન્મન્ત્રસિદ્ધયર્થમુત્તરસેવાવસાને જુહોતિ સ્મેત્યુશઃ । શત્રુંજયમાહાત્મ્યે
કેનચિત્ સ્વેચ્છેણ હોતુમાનીતા નિવિઙ્ઘનિવઙ્ઘા ગુણસુન્દરી રાજકુમારી રોદનશબ્દશ્રવણગતેન
મહીપાલકુમારેણ રણપ્રકરણપ્રહરણપ્રોકૌપધીસજ્જીકૃતતદ્વિધાધરપાશ્વાન્મોચિતા સોઽપિ
પ્રતિવોધિતશ્ચ । નેમિચરિત્રેઽપિ નેમિનાયેન પન્ચમભવે અપરાજિતનામ્ના કુમારેણ
તથૈવ મોચિતેત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

ચાર સમુદ્ર સુધીની પૃથ્વી પર જ્ય કરવા માટે કોઈ એકાન્ત સ્થાને ‘જયશીલ’
નામના મંત્રનું આરાધના કરીને પોતાના બુદ્ધિબલથી ઉત્પન્ન થયેલા પ્રતાપરૂપી
અગ્નિમાં શત્રુઓની કીર્તિરૂપી કુમારિકાને બાદશાહે હોમી. ‘શત્રુંજય માહાત્મ્ય’ માં
કહ્યું છે કે કોઈ વિદ્યાધરે ગાઢ બંધન બાંધીને હોમ કરવા માટે લાવેલી શુભસુંદરી
નામની રાજકુમારીનું રૂદન સાંભળીને મહીપાલ નામનાં રાજકુમારે ઔષધીઓથી સજ્જ
થઈને રાજકુમારીને વિદ્યાધર પાસેથી છોડાવી અને તેને પ્રતિજ્ઞા કર્યો હતો, ‘નેમિચરિત્ર’
માં પણ ભગવાન નેમનાથે પોતાના ‘અપરાજિત’ નામનાં રાજકુમારનાં (પાંચમા) ભવમાં
આ રીતે રાજકુમારીને સુકત કરાવી હતી. એટલે પૂર્વકાળમાં કન્યાઓનાં અલ્પિદાન દેવામાં
આવતા હતા એમ સમજાય છે. ॥૪૫॥

ઉત્કંઠરાવનિધરાધિકધીરભાવૈ-

ભૂમીમુજા વિગણનાં ગમિતા સમગ્રાઃ ।

एनं निभात्परिणतोद्धुरसिन्धुराणां

संसेवितुं क्षितिधराः किममी समीयुः ॥ ४६ ॥

ભૂમીમુજા અક્ષરરારાજેન ઉત્કંઠરત્વેનોચ્ચૈઃશિરસ્તયા । સર્વેભ્યોઽપિ બુદ્ધ્યો
મહત્વેનેત્યર્થઃ । તથા અવનિધરત્વેન ભૂમીમણ્ડલધારકત્વેન નાગેન્દ્રવત્ અથવાધિકેન
વિશ્વાતિશાયિના ધીરભાવેન ધૈર્યેણ યતૈઃ પ્રકારૈઃ કૃત્વા વિગણનામવહેલનાં ગમિતાઃ
પ્રાપિતાઃ સન્તઃ અમી મેરુમન્દરગૌરિગુરુકૈલાસપ્રમુખાઃ સમગ્રાઃ સમસ્તા અપિ ક્ષિતિધરાઃ
પર્વતાઃ પરિણતાનાં તટેષુ તિર્થંક્રમહારપ્રદાયિનામ્ : , પરિણતગજપ્રેક્ષણીયં દર્શા’ इति
મેવદૂતેઽપિ । યથા ઉદ્ધુરાણામુત્કટાનાં સિન્ધુરાણાં ચારણાનાં નિભાત્કપટાત્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
एनं मुह्यलमेदिनीमण्डलाखण्डलम् किं संसेवितुं सम्यग्विधिनापोसितुमिव समीयुः समागताः ॥

શ્લોકાર્થ

બાદશાહના ઉન્નત મસ્તક અને વિશેષ પ્રીતતાથી તિરસ્કાર પામેલા મેરૂ, કેલાસ આદિ સમસ્ત પર્વતો, પરિણત બનેલા ઉદ્ધત હાથીઓનાં પહાને બાણે આ શાળની સમ્યક્ પ્રકારે સેવા કરવા માટે આવ્યા ન હોય ! ॥૪૬॥

કલ્પાવનીરુદ્ધવનાનિ મહીમધોના
પ્રોદામદાનલલિતૈરવહેલિતાનિ ।
ગુચ્છપ્રસૂનફલભારનમચ્છિલાનિ
ત્રીઢોદયાદિવ વધૂચુરધોમુલાનિ ॥ ૪૭ ॥

મહીમધોના અકલ્પ્યરક્ષોણીસહસ્રચશ્રુષા પ્રોદામાનાં જનમનઃસમીહિતાધિકૃતયા પ્રવલાનાં દાનાનાં સ્વર્ણમણીગણાદિવિશ્રાણનાનાં લલિતૈઃ વિલાસૈર્વિજૃમ્ભિતૈરવહેલિતાનિ અવગચનાં ગમિતાનિ કલ્પાવનીરુદ્ધાણાં મુરતરુણાં વનાનિ કાનનાનિ । સમૂહા इत्यर्थः । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ત્રીઢોદયાહૃદ્ગાયાઃ પ્રાદુર્ભાવાદિવ । સ્વાવકાસંજાતાતિમન્દાક્ષોદ્રમનેત્યર્થઃ । અધોમુલાનિ નીર્વિર્ભૂતાનિ વદનાનિ ચેષાં તાદૃશાનિ વધૂચુરજાતાનીવ । કિંમૂતાનિ । ગુચ્છા. સ્તવકાઃ, પ્રસૂનાનિ કુસુમાનિ, ફલાનિ સસ્યાનિ. તેષાં ભારેણ વીવધેન નમન્ત્યો ભ્રમાલેત્ય લગત્યાઃ શિલાઃ શાલા ચેષામ ॥

શ્લોકાર્થ

બાદશાહની અત્યંત દાન કરવાની લોભાથી અર્થાત્ દાનેશ્વરીપણાથી તિરસ્કાર પામેલા કલ્પવૃક્ષો, કે જેમની ગુચ્છા, પુષ્પો અને ફૂલોના ભારથી શાખા-પ્રશાખો નીચી નમી ગઈ છે, તે બાણે લગભગથી કલ્પવૃક્ષો! અધોમુખવાળા બની ગયા ન હોય ! ॥૪૭॥

एतन्महस्त्रिभुवनभ्रमणीविलासं
जैत्राङ्गकारनिकरैरपि दुःप्रवृण्यम् ।
उल्लङ्घितुं स्पृहयतेव महमपार्ता
स्मिर्मयिने स्म मग्मीरुद्विणीवरेण ॥ ४८ ॥

મગ્મીરુદ્વિણીનાં કમલિનીનાં ચમેળ મગ્નાં મનુના । મહત્ત્વમંથ્યાકાનાં પાદાનાં મમ-
હાર. મહત્ત્વપાટી દ્રઢદાનચરણાઃ । 'પાદો મન્દામ્બુર્યાંશાર્દિઃત્રપુ પ્રન્યન્તપયંતે' इत्यनेकश्रमः ।

निर्मायते स्म । कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते—एतस्याकब्बरसाहेर्महः प्रतापमुल्लङ्घितुमतिक्रमितुमिव ।
 'लघूङ्' गतौः' अथ धातुभ्यांदिरात्मनेपदी । अतिदुःसहतया निजजैत्रतया च एतत्पुरस्त्वरितुं
 पलायितुं वा स्पृहयता काङ्क्षता । किंभूतं महः । त्रिभुवने त्रैलोक्येऽपि भ्रमणी पर्यटनम् ।
 'विधेः कदाचिद्भ्रमणीविलासे' इति नैषधे । तत्र विलासः क्रीडा यस्य । पुनः किंभूतम् ।
 जैत्राणां जयनशीलनां प्रतिपक्षलक्षितिरस्कृतिदीक्षितानामङ्ककाराणां प्रतिमल्लानां जिष्णूनामपि
 जित्वराणां निकरैः समुदायैरपि दुःप्रधृष्य दुराकलनीयम् । सर्वथापि जेतुमशक्यमित्यर्थः ।
 'दूरं गौरगणैरहकृतिभूतां जैत्राङ्ककारे चर-'इत्यपि नैषधे ॥

श्लो० ४८

सूर्ये ओष्ठलभर पत्र (किरल्ले) धारणु कर्था । शूरवीर शत्रुघ्नानां समुद्धे भाटे
 हृर्ध'ध' त्रल्ले जगतमां पथ'टन करी रडेदा अकभर आदशाहनां अति दुःसह प्रतापनु'
 उल्ल'धन करवा भाटे अल्ले सूर्ये लभर किरल्ले धारणु कर्था न होय । ॥४८॥

आकालिकीकुलिशशैवलिनीशवह्नि-

वैश्वानराम्बुरुहिणीरमणप्रदीपाः ।

अंशा अमी त्रिजगतीव परिस्फुरन्ति

राशेरिवास्य महसां रिपुराजघस्य ॥ ४९ ॥

रिपून् राज्ञो निखिलसपत्नावनिपतीन् हन्तीति पञ्चतागोचरान् चरीकतीति रिपुरा-
 जघः । 'पाणिघताडघौ शिल्पिनि विषये निपात्यौ, राजघञ्च राज्ञो हन्ति' इति प्रक्रियाकौ-
 मुषाम् । तथा 'राज नीराजनया स राजघः' इति नैषधेऽपि । तस्य एतस्याकब्बरपाति-
 साहेर्महसां भूयसः प्रतापानां राशेः समूहस्य । 'स राशिरासीन्महसां महोज्ज्वलः' इति
 नैषधे । अर्थस्तु वृत्तौ । एवमेवेति । त्रिजगति त्रैलोक्ये अमी जनचक्षुःप्रत्यक्षलक्ष्याः अंशा
 भागा इव परिस्फुरन्ति स्फूर्तिं विभ्रति । तानेव दर्शयति—आकालिकी विद्युत्, कुलिशं
 शक्रकराम्बुरुहभास्वद्भस्मोलिनामायुधम्, शैवलिनीशो नदीपतिः समुद्रस्तस्य वह्निर्हुताशनः
 षडवानलः । 'और्वः सवर्तकोऽब्ध्यग्निर्वाहवो षडवामुखः' इति हैम्याम् । तथा वैश्वानरः
 स्वाभाविकापरदवानल्लादि ज्वलनः अम्बुरुहिणीरमणः पद्मिनीप्राणनाथः सहस्ररश्मिः, प्रदीपाः
 स्नेहप्रियाः, इत्येते ॥

श्लो० ४९

शत्रुराजघ्नानां नाश करनार अकभर आदशाहना प्रतापनां समुद्रमां विद्युत्

ઇંદ્રધ્વજ, વ્રહ્માનલ દાવનલ, આદિ અગ્નિ, સૂર્ય અને હીપકરૂપે ત્રણે જગતમાં બધે
અતાપનાં અંશે રહેલા ન હોય ! ॥૪૯॥

યસ્યાતિદાનવશતઃ પરિતોષમાગ્નિ-

વિશ્વાર્થિભિઃ સુરગવામપમાનિતાનામ્ ।

ભૂયોભવદ્ધિરવિસર્જનતઃ પ્રયોમિ-

ર્નિષ્પાતિભિઃ કિમભવદિવિ દેવસિન્ધુઃ ॥ ૫૦ ॥

સુરગવાં કામધેનુનામવિસર્જનતો દાનભાવાદ્ભૂયોભવદ્ધિમરતિબહુલીભાવં પ્રાપ્નુવદિમઃ
અતઃ પથ નિષ્પાતિભિર્નિઃસરણશીઠેરથસ્તાત્પતદિમઃ પ્રયોમિર્દુઃખૈઃ કૃત્વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—દિવિ
આકાશે દેવસિન્ધુચ્છિદ્રશતટિની સ્વર્ગગંગા અભવજ્ઞાતેવ । કિંમૂતાનાં સુરગવામ્ । યસ્યાક-
બ્ધરસાહેરતિદાનવશતો યાચકજનાનામિચ્છામ્યધિકવિશ્રાણનાધીનતયા પરિ સામસ્ત્યેન
તોષં સંતોષં સ્વાન્તસ્વાસ્થ્યં સ્વેચ્છાપરિવૃત્તિતયા સંતુષ્ટિં મજન્તીતિ તાદૃશૈર્વિશ્વવ્રયાણાં ભુવ-
નાનામ્ । ત્રેલોક્યસ્યેત્યર્થઃ । સમસ્તૈર્નિઃશેષૈર્થિમિયાચકૈરપમાનિતાનામવગણિતાનામ્ । સ્વ-
પ્નેડ્યપ્રાર્થિતાનાં ભૂપસ્ય મનઃકામિતાધિકદાનૈઃ સતુષ્ટિચ્છિન્નિજગદ્વાચકૈઃ સ્વમાવસ્થાયામપિ
કામધેનવો નિલ્યન્તે इत्यર્થઃ ॥

૧. શ્લોકાર્થ

અકબર બાદશાહે કહેલા અતિદાનથી સંતોષ પામેલા આચકૈશ્વી અપમાનિત અનેલી
કામધેનુના દાનનાં અભાવથી વધી પડેલા દુઃખુ વિસર્જન થઈ જવાથી તે પડી ગયેલા
દુઃખની બાહે આકાશગંગા બની ગઈ ન હોય ! ॥૫૦॥

સંપ્રીણતા કુવલયં નૃપસૂરિરાજ-

શ્લોકાવનીધનયુગેન મહોદયેન ।

દ્વૈરાજ્યવજ્જગદ્ભૂત્પરમત્ર ચિત્ર-

મદ્વૈતસંમદપદં દધુરજ્ઞમાજઃ ॥ ૫૧ ॥

નૃપોડકબ્ધરપાતિસાહિઃ સૂરિરાજો હીરવિજયસૂરિવસુંધરાવાસવઃ । પુનરપરવર્ણનોત્સુ-
ક્યેન ગ્રન્થનાયકો વિસ્મૃતો મા સ્તાદિતિ સૂરિરાજામિધાનગ્રહણમ્ । તયોઃ શ્લોકો યશસી
તાવેવાવનીધનૈ રાજાનો તથોર્થુગેન દ્રન્ધેન કૃત્વા જગાદિશ્વમ્ । હૈં રાજાવૌ યત્ર ।
રાજા ચન્દ્રો નૃપથેતિ દ્વિરાજં તસ્ય ભાવો દ્વૈરાજ્ય તદ્દ્વૈરાજ્યમિવાશ્રૂત જાતમ્ । કિલક્ષ-
ણેન નૃપસૂરિરાજશ્લોકાવનીધનયુગેન । મહાનતિશાયી અમ્બુદયોડનવરતપરોલક્ષપ્રતિપક્ષપયો-

धरविधुतुदादिभिरप्रतिहताद्वैतवैभवो यस्य । पुनः किं कुर्वता । कुत्रलयं पृथ्वीमण्डलमुत्पलं च संप्रीणता । प्रीतिमुत्पादयतेत्यर्थः । विकाशयता च । परं केवलमत्र द्वैराज्ये तच्चित्रमाश्रयंमस्ति । यत्कारणादङ्गभाजः प्राणिनः न विद्यते तद्वैतं द्वितीयं कारणं युगलं वा यत्रेत्यद्वैतमसाधारणमानन्दपदं हर्षस्थानं दधुर्धारयन्ति स्म । द्वैराज्ये हि जनानां विषाद एव स्यात्, अत्र तु परमप्रसीदः, एतदेव महदाश्चर्यम् ॥

श्लोकाथ

अकबर आदशाडे अने हीरविजयसूरि जनेना अक्युद्धय पासेला 'यशो' इपी जे राजाओ वडे जगत द्वैराज्य (राज अने अंद्र) जेवुं जनी गथुं ! परंतु आश्चर्यनी बात तो जे छे के द्वैराज्यमां जेवने केवल विषाद अ थतो डोय छे ब्यारे आ द्वैराज्यमां तो मनुष्योने परम आनंद प्राप्त थतो छतो, ॥५१॥

स्पर्धां दधन्निजयशःप्रसरैः स्वलक्ष्म्या

क्षोणीभुजा बहिरितो विहिताः स्वदेशात् ।

स्वःसिन्धुरोधसि तदादि मृगं दधानो

राजानिशं मृगयुवत्किमु बम्भ्रमीति ॥ ५२ ॥

क्षोणीभुजा अकबरनृपतिना निजानामात्मीयानां यशसां कीर्तिनां प्रसरैर्विस्तारैः सह स्वलक्ष्म्या आत्मश्वैत्यश्रिया सार्धं स्वर्धां संहर्षमभ्यसूयां दधद्विभ्राणः सन् राजा चन्द्रो नृपश्च इतोऽस्माद्भूमण्डलवर्तिनः स्वदेशान्निजजनपदादात्मप्रदेशाद्वा बहिःकृतो निष्कासितः देशत्यागं कारितः । उत्प्रेक्ष्यते—तदादि तस्माद्वासरदारभ्य मृगं लक्ष्म कृष्णसारं दधानः कलयन् मृगयुवल्लुब्धक इव स्वसिन्धोर्गंगनगङ्गाया रोधसि तटे अनिशमहोरात्रं किमु बम्भ्रमीति अतिशयेन भ्राम्यतीव । प्रायो मृगेणैव मृगा गृह्यन्ते नद्यादिनीरसंनिधाने च पयःपानार्थं बन्धसंस्पर्शं संमायान्ति इति स्वयशःस्पर्धौ चन्द्रो राज्ञा पृथ्वीपीठान्निष्कासितो नभसि पर्यटन्तीत्यर्थः ॥

श्लोकाथ

पोतानां प्रसरता यशं साधे अने पोतानी लक्ष्मी साधे स्पर्धां करतां अंद्रने आदशाडे पोताना देशमांथी अडिष्कार कथी. त्यारथी आरंभीने लांछनइय श्यामताने धारणु करतो अंद्र शिकारी जेवो जनीने आकाशगंगांना तीरे जळु निरंतर प्रभणु करतो न डोय ! ॥५२॥

यस्योजसि स्फुरति जैत्र इव त्रिलोक्यां

त्रासादिवाम्बुनिधिमम्बुधिमन्त्रजिह्वः ।

वज्रः पुरंदरकरं सरसीजपाणिः

पादं हरेरपि दवोऽद्रिभुवं वभाज ॥ ५३ ॥

यस्य राज्ञो जैत्रे जयनशीले इव ओजसि प्रतापे त्रैलोक्यां जगत्त्रयेऽपि स्फुरति परि-
भ्राम्यति सति त्रासादाकस्मिकभयात् । उत्प्रेक्ष्यते—अम्बुधेः समुद्रस्य मन्त्रजिह्वः कृशानुः
बडयानलः अम्बुनिधिमृमिमालिमध्यमिव वभाजाश्रयति स्म । अपि पुनर्वज्रो दम्भोलिः
पुरंदरस्य वासवस्य करं हस्तमिवाश्रितः । अपि पुनः सरसीजं कमल पाणौ हस्ते यस्यै-
तावता मार्तण्डो हरेर्नारायणस्य पादं चरणं विष्णुपदमाकाशं श्रितवानिव । अपि पुनर्दवो
दावानलः अद्रिभुवं पर्वतवनगहनावनीमिव सेवते स्म ॥

श्लो॥५३॥

अक्षरं भादशाहने नयशील प्रताप त्रये जगतमां व्यापीने रडेक्षो डोवाथी
वशवानल भिआरो समुद्रना पेटमां पेक्षी गये । वजे ध'द्रना डाधने आश्रय दीधो ।
सुर्ये विष्णुनां यशेषु (आश्रय) ने आश्रय कुर्ये, अने दावानल पर्वतीना लय'कर
वनेने आश्रय लधने रडो । ॥५३॥

अभ्रभ्रमद्यदमिमात्ययशोलुलाय-

मालोक्य भीतिविवशस्य हरेर्हयस्य ।

संत्रस्ततो वदननिर्यदमन्दफेनै-

ज्योतिष्मतीव समभूत्पुरुहूतपद्या ॥ ५४ ॥

हरेरिन्द्रस्य हयस्य तुग्गस्योच्चं श्रवसो वदनान्मुखगहगान्निर्यदिभरधोभ्रमी निप्यतदिभ-
रमन्दैर्बहुलः फेनंभुगकफैरश्वमुखलालाभिः कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते—पुरुहूतपद्या शक्रमार्गो गगनम् ।
ज्योतिष्मती ज्योतीपि ग्रहनक्षत्रतारका विद्यन्ते यस्यां तादृशी किमभवत्संपन्नेव । हयस्य
किञ्चनस्य । भीत्या भयेन विवशस्य विह्वलस्य व्याकुलस्य । अत एव किं कुर्यतः । मंत्र-
स्यतः अक्रमात्रजिघांसुदुर्शनोदभूतभृग्भीतिवशतो नश्यतः । किं कृत्वा । अभ्र आकाशो
भ्रमन्तं परितः पर्यटन्तं यस्याकस्मिन्स्यामिमानीनां विगोधिनामयशोऽपकीर्तिरेव इयामयशो-
न्याल्लुलाय महिषमालोक्य नमीक्ष्य । महिषो हि तुग्गहंसी । यतः—‘रज्ज्वयसो यादृगिपुः’
इति हेम्याम् । तथा जिनजन्माभिपेक्षं देवागमे—‘त्राजिन्ध्रं यामगरूढः’ । तथा ‘हयविप-
क्षकयिणीपयःसुतम् हयद्विपन्त्या मन्त्रिया किञ्चिताया यक्षयिण्याः प्रौढाङ्गताया यम्याः

सरसदुग्धं तस्य सुतं दधि । दुग्धोदभवात्पयः सुतमिति । तथा 'रामालिरोमावलिदिग्वि-
गाहिध्वान्तायते वाहनमन्तकस्य । यत्प्रेक्ष्य दूरादपि विभ्यतः स्वानश्वान्गृहीत्वापसृतो
विवस्वान् ॥' इयमपि नैषधे ॥

श्लोकाथ

शत्रुराज्योना अपयशश्ची मद्धिने जेधने, अयथी विह्वल जनी गयेला अने
त्रासथी नासी जता ध'रना उच्चैःश्रवाअश्वना भुभभाथो पडी गयेला शीबुथी जेणे
आकाशभां ज्योतिश्चक्रे जनी गजुं न डोय ! ॥५४॥

पञ्चापि देवतरवोऽधरिताः स्वदान-

लीलायितैर्वसुमतीकुसुमध्वजेन ।

संभूय काञ्चनशिलोच्चयचूलिकायां

किं मन्त्रयन्त्यवनिवृत्रहणं विजेतुम् ॥ ५५॥

वसुमत्या वसुधराया अतिरूपरामणीयकेन कुसुमध्वजेन श्रीनन्दनेन । 'निषधवसुधा-
मानां कस्य प्रियाङ्गमुपेयुषः' इति नैषधे । 'सर्वातिशायिशरीरसौन्दर्याद्भूमीस्मरेण'
इति तद्वृत्तिः । स्वदानस्य निजवितरणस्य लीलायितैर्विलसितैरधरितास्तिरस्कृताः पराभूताः
सन्तः पञ्चापि पञ्चसंख्याका अपि कल्प-पारिजात-मन्दार-हरिचन्दन-संताननामानो
देवतरवः सुरद्रुमाः । उत्प्रेक्ष्यते—काञ्चनशिलोच्चयस्य स्वर्णशैलस्य मेरोश्चूलिकायां
शिरःशिखरे संभूय एकत्र मिलित्वा सर्वेऽप्येकीभूय अवनेर्धुमेवृत्रहणं पुरंदरमकब्बरसाहि
विजेतुमभिवर्तुं किं मन्त्रयन्ति रहसि आलोचनमिव कुर्वन्ति । रहस्यालोकनं मन्त्रः'
इति हैम्याम् । तथा पाठान्तरम्—तत्र कूलंकषाणां नदीनां प्रणयी पतिः समुद्रः सनेभिः ।
स्यन्दनचक्रधाराकारो यस्याः सा भूमिस्तस्यास्तमीविबोद्धुः रजनिरभणस्य । अकब्बरभूपते-
रित्यर्थः । विजिगीषयेव स्वाभिभवविधातुर्विजेतुमिच्छयेव अनिमिषान्देवान् संप्रणीयन्ति ।
तोषयन्ति । समीहितदानादिना प्रीता हि देवा अभीष्टसिद्धिं ददते इत्यर्थः ॥

श्लोकाथ

पृथ्वी परना कामदेव जेवा अकण्ठर पादशाहथी अतिहानना विलासवटे अपमानित
थयेला कदप, पारिजात, मंदार, हरिचंदन अने संतान नामनां पांय कदपवृक्षो मेरुप-
र्वतनां शिखरउपर जेकठां थध'ने जेणे राजने ज्यतवा माटे मंत्रणा करता न डोय !
ही. सौ. १४

अथैवा रागने लुताधैप पोतानी छिन्नसिद्ध भाटे अण्णे हेवोने स'तुष्ट करता न डोय । ॥५५॥

सर्वानुवाद इव यन्महसां विहायः-

पान्थः किमु प्रतिनिधिर्हुतश्रुकपयोधेः ।

वज्रोऽनुकार इव कायलता हुताश-

पङ्क्तिः पुनः सहचरस्तडितां विलासः ॥ ५६ ॥

यन्महसाम् अकम्बरसाहेभ्यः प्रतापानां विहायः पान्थो गगनाध्वनीनः सहस्र-
रश्मिः सर्वं समस्तरुपमनुवदतीति सर्वानुवादः पुनरप्यभिधानमिव । पुनः पयोधेः समु-
द्रस्य हुतश्रुकं ज्वालाजिह्वो वडवामुखः प्रतिनिधिः प्रतिबिम्बमिव । पुनर्वज्रो वासवहस्त-
दम्भोलिः अनुकारः सादृश्यमिव । पुनर्हुताशानां पावकानां पङ्क्तिर्मालिका कायलता
शरीरयष्टिरिव । पुनस्तडितां विद्युतां विलासो विजृम्भितं सहचरः सखा । स्निग्धः
सहचरो मित्वं सखा ' इति हैम्याम् ॥

श्लोकार्थः

अकम्बर आदृशाहो प्रतापसूय अण्णे सहुना नामरुपे अन्थे । अर्थात् इरीषी
वडवानलानां प्रतिनिधिरुपे, वज्रणी समानतारुपे, अग्निनां शरीररुपे अने विद्युतनां
विलासरुपे प्रगट् श्ये । ॥५६॥

ऐश्वर्यमशित इव प्रभुतां सुरेन्द्रा-

दोजो रवेर्निधिपतेष्व वदान्यभावम् ।

भोगीश्वरादवनिगौरवसाहसित्व-

मादाय योऽम्बुजमुवा निरमायि भूमान् ॥ ५७ ॥

यो भूमान् अकम्बरसाहिः अम्बुजमुवा नारायणनाभिनीरजजन्मना ब्रह्मणा । उत्प्रेक्ष्यते-
ईशत ईश्वरादैश्वर्यमीश्वरताम् । तथा सुरेन्द्रादेवनायकात्प्रभुतां स्वामितां सामर्थ्यं वा ।
पुनः रवेः सहस्रकिरणदोजः प्रतापम् । 'यदोजसो यद्यशसः स्थिताविमौ' इति तेषधे । ओजः
शब्देनात्र प्रतापः । च पुनर्निधिपतेर्वैश्रवणाद्वदान्यभावं दानशीलताम् । पुनर्भोगीश्वरात्
शेषनागनाथादवनेर्मैदिनीमण्डलस्य गौरवस्य साहसित्वं सहनशीलताम् । 'सहिवहिचलिः
पतिभ्यो यङ्गन्तेभ्यः किकिनौ वाच्यौ' 'सासहिः वावहिः चाचलिः पापतिः' इति प्राक्कि-
याकौमुद्याम् । आदाय गृहीत्वा निरमायि निष्पादित इव ॥ इत्यकम्बरसाहियशः
प्रतापदातृतादिगुणाः ॥

શ્લોકાર્થ

બ્રહ્માએ બાણે ઇન્ધરનું ઐશ્વર્ય, સુરેન્દ્રની પ્રભુતા, સૂર્યની ઓજસ્વિતા (પ્રતાપ) કુબેરની દાનવીરતા, અને શેષનાગની પૃથ્વીને ધારણ કરવારૂપ સહનશીલતા અથવા સાહસિકતાને ગ્રહણ કરીને અકબર બાદશાહનું નિર્માણ કયું હતું ! ॥૫૭॥

ક્ષોણીક્ષિતઃ ક્ષિતિરુહાનિવ વાયુરંદ્રઃ

પ્રાચ્યાનનામયદકબ્જરભૂમિપાલઃ ।

તસ્માદિશો જગૃહિરેડપિ ચ દાક્ષિણાત્ય-

ક્ષ્મામૃદ્ધરેણ શરભાદિવ સિન્ધુરેણ ॥ ૫૮ ॥

અકબરનામા ભૂમિપાલઃ ક્ષિતિરક્ષિતા પ્રાચ્યાન પૂર્વદિગ્ભવાન પૂર્વદિકસંબન્ધિનો વા ક્ષોણીક્ષિતઃ પાર્થિવાન્ । ‘મહીક્ષિત્પાર્થિવો મૃર્ધામિષિકો મૃપ્રજાનૃપઃ’ इति हैम्याम् । અનામયત સ્વપદપ્રણતાન્ પ્રણયતિ સ્મ । ક ઇવ । વાયુરંદ્ર ઇવ યથા વાતવેગઃ ક્ષિતિ-રુહાન્ પાદપાન્ નામયતિ નત્રીકરોતિ । અપિ ચ પુનસ્તસ્માદકબ્જરમુદ્ગલપાતિસાહેર્દક્ષિ-ણસ્યાં દિશિ ભવા દાક્ષિણાત્યાસ્તે ચ તે ક્ષ્મામૃતઞ્ચ રાજાનસ્તેષાં ભરેણ વૃન્દેન દિશો જગૃહિરે પલાયિતમ્ । ‘પલાયિતસ્તુ નષ્ટઃ સ્યાદ્ગૃહીતદિગ્મિશરાહિતઃ’ इति हैम्याम् । શરભાદિવ । યથા અઘ્રપદાત્કુઞ્જરારાતેઃ સકાશાત્ । ‘શરભઃ કુઞ્જરારાતિરુત્પાદકોડષ્ટપા-દપિ’ इति हैम्याम् । સિન્ધુરેણ । જાતિવાચિત્વાદેકવચનમ્ । નિજાહિતત્વેન હનનમી-તેર્ગજેન પ્રપલાયયતે ॥

શ્લોકાર્થ

અર્થઁ વાયુ જેમ વૃક્ષોને નમાવે તેમ ભૂપાલ અકબરે પૂર્વદિશાનાં રાજાઓને નમાવ્યા, અને અઘ્રપદથી જેમ હાથીઓ દિશાઓમાં પલાયન થઈ બચ તેમ દક્ષિણદિશાનાં રાજાઓ દિશાઓમાં પલાયન થઈ ગયા. ॥૫૮॥

આજ્ઞા યદમ્બુનિધિનેમિવિધોરધારિ

શીર્ષેવ મૃર્દ્ધિ ધરણીરમણૈરુદીચ્યૈઃ ।

પાશ્ચાત્યભૂમિપતયો યતયો વમ્બુ-

ર્મીતેર્વિરાગત ઇવોજ્જિતસઙ્ગરજઃ ॥ ૫૯ ॥

यश्चासौ अम्बुनिधिनेमौ वसुधावलये विधुश्च तस्याकम्बरभूपते राज्ञः आज्ञा शासन-
मुदीर्च्यैः उत्तरस्यां भवैधरणीरमणैः पृथिवीपतिभिर्मूर्ध्नि स्वमस्तके शीर्षे 'सेस' इति
लोकप्रसिद्धा । अधारि ध्रियते स्म । तथा पाश्चात्यभूमिपतयः पश्चिमदिक्संबन्धिनो भीते-
रकम्बरसाहिसाध्वसातिरेकाद्यतयस्तापसा बभूवुः संजाताः । 'वैखानसो वानप्रस्थो भिक्षुः
सांन्यासिको यतिः' इति हैम्याम् । किमूताः । उज्झितस्त्यक्तः सङ्गस्य गृहगृहिणीधनैश्च-
र्यादितंगमस्यानुषङ्गस्य रङ्गश्चित्तोत्साहो यैः । उत्प्रेक्ष्यते—विरागत इव । यथा वैराग्या-
त्तापसीभवन्ति । तेऽपि च विरागिणस्त्यक्तसङ्गरङ्गाः स्युः ॥ इत्यकम्बरस्य चतुर्दिगाक्रमणम् ॥

श्लो० ५९

वसुधाना विधु अकम्बर राज्ञानी आज्ञाने उत्तरदिशानां राज्ञ्योऽपि शेषनागनी जेम
शि ।धार्थ' करी, अने भादशाहेना लयथी पश्चिम दिशानां राज्ञ्यो धनधान्य, कुटुम्बपरि-
वारने। त्याज करीने जाले तापस जनी जयां । ॥५९॥

सर्वे जनाः सृजति राजनि यत्र राज्यं
प्रहृत्तिषल्लवितचित्तपथा बभूवुः ।
दुःस्थैरिवापि न परं प्रतिपल्लक्ष-
क्षोणीमहेन्द्रमहिला निवहैः सुखांशः ॥ ६० ॥

यत्र यस्मिन्नकम्बरे राजनि चतुरम्बुधिमेखलाखण्डले राज्यं सकलविपुलामण्डलैश्चर्यं
सृजति कुर्वति सति सर्वे समस्ता अपि जनाः प्रजालोकाः प्रहृत्त्या प्रमोदेन । 'ह्लाद
इति योगविगाभात् ह्रस्वः प्रहृत्तिः' इति प्रक्रियाकौमुद्याम् । कृत्वा पल्लविताः बहलीश्च
ताश्चित्तपथा मनोवृत्तयो येषां तादृशा बभूवुः संजाताः । परमयं विशेषः । अथ वा परं
केवलं प्रतिपक्षा अकम्बरसाहेष्वेतोवचनादिनिर्विपक्षीभूता मनसैव चिरुद्धविधित्सवो वा
न तु कायेन कथंचिदपि प्रभविष्णवः तादृग्विधा विरोधिनस्ते च लक्षा लक्षसंख्याका ये
क्षोणीमहेन्द्राः पूर्वावस्थापेक्षया क्षितिक्रदमुखाः महानुपास्तेषां महिला अवरोधवध्वस्तासां
निवहैः समूहैः दुःस्थैरिवापि निर्धनैरिव सुखस्य सातस्य शर्मणो लेशोऽप्यशोऽपि नावापि
न प्राप्तः । महाराजा अपि यत्प्रतिपक्षतया परिभव' प्राप्य सर्वं राज्यं जनपदपुरग्रामत्रवि-
णादि निर्गम्य द्रमकीभूय वनेचरा इव कान्तारान्तरचारिणो बभूवुः । अतस्तपस्विनीभि-
स्तद्वनिताभिः कुतः सुखांशोऽपि प्राप्यत इत्यर्थः ॥

श्लो० ६०

अकम्बर भादशाहेना राज्ञ्यभां सर्वे प्रजानो प्रमोदथी प्रकुद्विलत चित्तवाजा जन्थां।

परंतु दापो शत्रुराज्योनी स्त्रीज्योने समुह इरिद्रीपुत्रनी जेम सुधनो देशभात्र पषु
भास करी शकी नहि ॥६०॥

मेरुगिरिष्विव गभस्तिरिव ग्रहेषु

वर्हिर्मुखेष्विव वृषा प्रमुखो नृपेषु ।

आक्रम्य चक्रिवदसौ क्षितिशक्रचक्रं

शास्ति स्म साहिरखिलां चतुरन्धिकाञ्चामी ॥६१॥

असौ साहिरकन्वरः अखिलां समग्रामपि चत्वारोऽन्तुधयः समुद्राः काञ्ची मेखला
यस्यास्तादृशी पृथ्वीम् । यद्यप्युत्तरस्यां चक्रिताध्यस्य भरतक्षेत्रस्य पर्यन्तो हिमवद्गिरिः
तथापि कविसमयानुसार्यदो वचः । तथा च रघुवंशे—‘पयोधरीभूतचतुःसमुद्रां जुगोप
गोरूपधरामिवोर्वीम्’ इति । तथा च नैषधे दमयन्तीस्वयंवरसमागमे भूपतीनाम्— ‘रम्येषु
हर्म्येषु निवेशनेन सपर्यया कुण्डिननाकनाथः । प्रियोकिदानादरत्नप्रताभिरुपाचरञ्चारु स
राजचक्रम् ॥ चतुःसमुद्रीपरिखे नृपाणामन्तःपुरे वासितकीर्तिदारे । दानं दयाखनूतमातिथेयी
चतुष्टयीरक्षणसौविदल्लाः ॥’ इति । शास्ति पालयते । किं कृत्वा । चक्रिवत् चक्रवर्तिवत् क्षितिश-
क्राणां सृधाभिषिक्तानां महानृपाणां चक्रं वृन्दमाक्रम्य स्वसेवकीकृत्य । असौ किभूतः । गिरिषु
सर्वपर्वतेषु मेरुः सुवर्णाचल इव । यथा ग्रहेषु मङ्गलप्रभृतिष्वष्टासंख्येषु गभस्तिर्भास्कर इव ।
ग्रहपतित्वात् । ‘ब्रह्माब्धिनीगो नृपतिर्विकर्तनः’ इति हैम्याम् । यथा वर्हिर्मुखेषु वृन्दारकेषु
वृषा पुरंदर इव । तथा नृपेषु समस्तभूपतिषु प्रमुखो मुख्यः ॥ इत्यकन्वरवर्णनम् ॥

१दोः१३१३

जेम पर्वताभां मेरु, ‘भगल’ आदिग्रहोभां सूर्य, देवोभां धर्म, तेम सर्वराज्योभां
श्रेष्ठ ज्योवा अकभर भादशाडे अकवतीनी जेम सर्वे राज्योने वश करी थारसमुद्र
पथतानी पृथ्वी उपर राज्य कथु ॥६१॥

श्रीआगरापुरमुपेत्य कियन्ति वर्षा-

ण्यम्भोधिनेमिविधुना वसतिर्वितेने ।

भूकरूपेन मधुरामिव हेमपद्म-

निष्पातिपौष्पकपिशार्कमुताकलापाम् ॥ ६२ ॥

अम्भोधिनेमेः समुद्रकाञ्च्या विधुना सुधाकरेणाकन्वरेण पातिसाहिना दिल्लीनगरात्

श्रिया विविधलक्ष्या कलिताम् आगरा इत्यभिधानं यस्यास्तादृशीं पुरीं नगरमुपेत्यागत्य
 कियन्ति कतिचिद्वर्षाणि यावत्स्थितिः वसतिर्वितेने विहिता । स्थित इत्यर्थः । केनेव ।
 भूकश्यपेनेव । यथा वसुदेवेन शौर्यपुराणमथुरामागत्य कियन्ति हायनानि वसतिर्वितन्यते
 स्म । 'वसुदेवो भूकश्यपो दन्वुरानकदुन्दुभिः' इति हैम्याम् । किभूतां पुरम् । हेमपद्मानां
 जाम्बूनदारविन्दानां निष्पातिभिर्नितरां पतनशीलैरथ वा काञ्चननीरजेभ्यो गलद्भिः ।
 'पशुपतिजटावृट इव विकसितकनकमलकुवलयोच्छलितरजःपुञ्जपिञ्जरितराजहंसावतंसया'
 इति चम्पूकथायां हेमपद्मानां सद्भाव इति । पौष्पैः परागैः कपिशो पिङ्गीकृतपया यार्कसुता
 भानुनन्दना सैव कलापः कलधौतमेखला ग्रस्यां सा ताम् ॥

श्लोकाध

जेभ वसुदेवे शौर्यपुरीथी आवीने मथुराभां स्थिरता करी हती तेभ पृथ्वीना थंद्र
 अकेभर भादशाडे द्विह्दी नगरथी सुवष्पुं केभदीनी परागथी जेना पाष्पी थीजा जनी
 गथां छे तेवी यमुनाइप जेभदावाणी आआ नगरीभां आवीने केटवांकवर्ष स्थिरता करी ॥६२॥

[तस्यौ समाः स कियतीः पुरमागराख्यां

भूमान्विभूष्य मथुरामिव वृष्णिखनुः ।

भर्तुर्विशेष सरसा सरसीरुहास्या

इयामाङ्कमर्कतनुजा भजते स्म यस्याः ॥

स भूमण्डले सुदृगलेन्द्रतया विख्याती भूमानकम्बरः आगरा इत्याख्या नाम यस्याः
 स्तादृशीं पुरं नगरीं विभूष्यालङ्क्य कियतीः कियत्संख्याकाः समा वर्षाणि । 'हायनोऽब्दं
 समाः शरत्' इति हैम्याम् । यावत्तस्थौ स्थितिमकार्षति । क इव । वृष्णिखनुरिव ।
 यथा वृष्णेनधकवृष्णेः खनुर्नन्दनो वसुदेवोदसारः कंसोपरोधेन कतिचित्संख्याकान् संवत्स-
 रान् स्थितवान् । यस्य 'आगराख्यायाः पुरो मथुरापुर्याश्च अकैतनुजा कालिन्दी अङ्गं
 समीपं भजते स्म सिषेवे । 'अङ्गो मृषारूपकलक्ष्मसु । चित्राजौ नाटकाद्यंशे स्थाने
 क्रोडेऽन्तिकागसोः ॥' इत्यनेकार्थः । केव वशेव । यथा पत्नी भर्तुरन्तिकमुत्सङ्गं भजते ।
 किभूता । सह रसैः पानीयैः शृङ्गारादिभिर्वा वर्तते या सा सरसा । पुनः किभूता । सर-
 सीरुहं पद्मं तदेव तद्वद्भा आस्यं वदनं यस्याः । पुनः किभूता । इयामा कृष्णवर्णा । 'जम्भन्तरे
 न विहृड्य उत्तममहिलाण जं कियंपि कम्मं । कालिन्दी कन्हविरहे अज्जवि कालं जलं
 वृहद् ॥' इति वृत्तरत्नाकरवृत्तौ । पक्षे षोडशवार्षिकी ॥ पाठान्तरम् ॥]

પાઠાન્તર-શ્લોકાર્થ

જેમ વસુદેવે કંસનાં આગ્રહથી કેટલાકવર્ષ મથુરાને અલંકૃત કરી હતી તેમ અકબર બાદશાહે કેટલાંક વર્ષપર્યંત આગ્રાનગરીને અલંકૃત કરી. તે આગ્રા અને મથુરાની સમીપમાં યમુના વહે છે. શૃંગાર આદિ રસથી યુક્ત વિકસ્વર કમલજેવા મુખવાળી અને શ્યામવર્ણી તરૂણી સ્ત્રી [જેમ સ્ત્રી શૃંગાર આદિ રસ (પાણી) વડે યુક્ત હોય તેમ યમુના જલવડે યુક્ત છે, જેમ સ્ત્રીનું વિકસ્વર કમલ જેવું મુખ હોય છે તેમ યમુના પણ કમલમુખી છે ! જેમ સ્ત્રી શ્યામવર્ણી તરૂણી હોય તેમ નદી શ્યામવર્ણીય પાણીવાળી છે] ! જેમ સ્ત્રી પતિના ઉત્સાહને સેવે તેમ યમુના પણ મથુરા અને આગ્રાનાં અંકને (સમીપતાને) સેવે છે !

સ શ્રીકરીપુરમવાસયદાત્મશિલ્પિ-

સાર્થેન હાવરસઃ સવિધે ધરેશઃ ।

ઇન્દ્રાનુજાત ઇવ પુણ્યજનેશ્વરેણ

શ્રીદ્વારકાં જલધિગાધવસંનિધાને ॥ ૬૩ ॥

સ ધરેશઃ અકબરધરણીરમણઃ આત્મનઃ સ્વાજ્ઞાવશવર્તિના શિલ્પિસાર્થેન વિજ્ઞાનિ-
નિવહેન હાવર इति नाम्नः सरसः प्राक् साहिनैव स्वयं खानितस्य द्वादशकोशमितस्य
तटाकस्य सविधे पार्श्वे श्रीकरी इति नाम्नीं पुरं नगरं अवासयत् वासयति स्म । क इव ।
इन्द्रानुजात इव । यथा ‘शक्रावरजो विष्णुः दाशार्हः । पुरुषोन्मोऽब्धिशयनोपेन्द्रावज्जे-
न्द्रानुजाः ॥’ इति हैम्याम् । तथा ‘का नु जे मम मिजे दनुजारौ’ इत्यपि नैषધે । ‘पुण्यज-
नानां यक्षाणामीश्वरेण स्वामिना । ‘केलाशोकायक्षवननिधिपुण्यकिंपुरुषेश्वरः’ इति
हैम्याम् । शक्रादिष्टधनदेन । जलधिगानां नदीनां धवो भर्ता समुद्रस्तस्य संनिधाने समीपे
श्रिया स्वर्णरत्नादिसमृद्ध्या सयुक्तां द्वारकानाम्नीं पुरीं वासयामास निवेशयति स्म ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કૃષ્ણ માટે ઇંદ્રની આજ્ઞાથી કુબેરે સમુદ્રની સમીપમાં ધનધાન્યાદિથી સમૃદ્ધ દ્વારિકા નગરી વસાવી હતી તેમ અકબર બાદશાહની આજ્ઞાથી સ્વયં બનાવેલા ‘હાવર’ નામના સરોવરની નજીક શિલ્પીઓના, સમુદે “ શ્રીકરી ” (સીકર) નામની નગરી વસાવી હતી. ॥૬૩॥

प्राक्काश्यपीपतिरकध्वरपातिसाहि-

स्तस्याः पुरः प्रतिभटान्प्रचलन्विजेतुम् ।

आशा दशापि कुरुते स्म फते स यस्मा-

त्तस्मात्फतेपुरमिति प्रददे तदाहाम् ॥ ६४ ॥

तस्मात्कारणात् काश्यपीपतिरवनिनायकः तस्याः श्रीकर्या आह्वानं नाम फतेपुरमिति प्रददे दत्तवान् । करोति स्मेत्यर्थः । यत्तदोर्नित्याभिसंवन्धाद्यस्मान्कारणात् सोऽकध्वरपातिसाहिः प्राक् पूर्वं वासनसमये तस्याः श्रीकर्याः पुरो नगर्याः प्रतिभटान् प्रत्यर्थिपार्थिवान् विजेतुं प्रचलन् प्रतिष्ठमानः दशापि प्राची-आग्नेयी-दक्षिणा-नैर्ऋती-प्रतीची-वायवी-उत्तरा-पेशानी-नागी-ब्राह्मीलक्षणा आशा दिशः फते स्वायत्ताः । यवना हि विजयस्याभिधां 'फते' इति कथयन्ति इति । 'दशदिगन्तजिता रघुणा यथा' इति रघुवंशे । दशदिशां जयः कुरुते स्म कृतवान् । जैनमते तु महानद्यादिषु इतस्ततः पयःप्रवाहागमनैर्निम्नोभयधूम्रभागनिवासि शबरादिग्रामाः शैलसंधिगह्वरमव्यगतमिल्लपल्लयो वा अधोदिग्वर्तिनः तथा पर्वतोपरिकोट्यादय ऊर्ध्वदिग्भाज इति तत्त्वम् इति दशदिग्जयः जिगायेत्यर्थः ॥

श्लो० ६५

अकध्वर आदशाहे शत्रुराज्योने एतया भाटे प्रथम श्रीकरी नगरीथी अथाष्ट कथुं,
दशे दिशाज्योने स्वाधिन करी हती अर्थात् दिग्विजय कथ्ये हतो. 'इते' कथ्ये हतो.
(यवने विजयने 'इते' कहे छे.) तेथी श्रीकरीनुं नाम 'इतेपुर' राखवाभां आ०युं ॥६४॥

गौरीमहेश्वरगणा स्फटिकावनद्ध-

मव्या सजेवधिपतिः प्रचलत्कुमारा ।

कर्णातिथीभवदिभाननधीररावा

कैलासभूमिरिव या नगरी रराज ॥ ६५ ॥

या श्रीकरीनगरी कैलासभूमिः स्फटिकाचलक्षोणीव रराज राजते स्म । किंभूता । गौरीभिः काञ्चनचारुवर्णवर्णनीयवर्णिनीभिः कलितानां महेश्वरगणां महेश्वरानामगणित-द्रविणवतां व्यवहारिणां गणां व्रजा यत्र । पक्षे पार्वतीसंयुतशंभुः तथा गणाः पार्यदाः प्रमथादयो यस्याम् । पुनः किंभूता । स्फटिकादुज्ज्वलमवनद्धं सुधाकल्पितं गृहविपणिग-

અમયં મધ્યં યસ્યામ્ । પક્ષે સ્ફટિકરત્નૈરવનન્દં વદ્ધં મધ્યં યસ્યાઃ સ્ફટિકાદ્રિત્વાત્ । પુનઃ કંભૂતા । સહ શેવધીનાં નિધાનાનાં પતિભિઃ સ્વામિભિઃ અગણિતાગ્રમાણદ્રવિણત્વાત્પ્રતિસ્થા- ત્તનિક્ષિપ્તાનેકનિધિનાયકૈરીશ્વરૈર્વૈતંતે યા । પક્ષે સઘનદા । ‘કૈલાસૌકાગ્રસઘનનિધિકિપુ- હ્યેશ્વરઃ’ इति हैम्याम् । પુનઃ કિંભૂતા । પ્રચલન્તઃ ક્રીડાકૃતે સ્વતન્ત્રમિતસ્તતઃ પરિત્રા- મ્યન્તઃ કુમારા રાજામાત્યસામન્તમહેશ્યાદીનાં ઘાલકા યત્ર । પક્ષે પ્રચલન્ પિત્રોર્મિલનાર્થં ગમાગમં કુર્વન્ કુમારઃ સ્વામિકાર્તિકો યત્ર । સ્કન્દસ્યાન્યત્રાપિ સ્થિતિસંભવાદ્રમાગમૌ યુક્તૌ । તથા—‘સુગન્ધિગન્ધમાદનાધિવાસિનઃ સ્કન્દદેવસ્ય દર્શનાર્થમિતો ગતવાનસ્મિ’ इति चम्पूकથायाम् । અથવા ગૌરીનન્દનત્વાત્તત્રાપિ માતુઃ પાર્શ્વેડવસ્થિતત્વાત્ત્વેતિ દ્વયો રપિ કર્મધારયઃ । પુનઃ કિંભૂતા । કર્ણાતિથીમવન્તઃ શ્રવણપ્રાધુર્ણા જાયમાના હિમાનાં મદગન્ધવન્નુરસિન્ધુરાણામાનનેશ્યો વક્ત્રેશ્યોડ્યર્થાન્નિર્ગતા ધીરાઃ પાનીયપૂર્ણાગ્રમાણશ્રાવણસં- વન્ધિજલધરધ્વનિતાનુકારિણો રાવા ગમ્મીરગર્જારવા યસ્યામ્ । પક્ષે શ્રૂયમાણો ગણનાયક- ધીરધ્વનિર્યસ્યામ્ । વિનાયકસ્યાપિ ગૌરીતત્ત્વજન્વાત્ ॥

શ્લોકાર્થ

‘શ્રીકરી’ નગરી કૈલાસભૂમિની જેમ શોભતી હતી. તેમાં [અંચનવર્ણીય મહિલાઓ સહિત શ્રેષ્ઠીઓના સમૂહ હતા; જેવી રીતે કૈલાસમાં પાર્વતી સહિત ઈશ્વર અને પ્રમથ આદિ ગણો છે. નગરીના મધ્યભાગ સ્ફટિકની જેમ ઉજ્જ્વલ હતા, જેવી રીતે કૈલાસ સ્ફટિક રત્નોવાળો છે. નગરીમાં ધનાઢય માણસો વસતા હતા, જેવી રીતે કૈલાસ ઉપર કુબેર વસે છે । નગરીમાં આમતેમ શ્રેષ્ઠીપુત્રો અને રાજકુમારો ક્રીડા કરી રહ્યા હતા, જેવી રીતે કૈલાસમાં કાર્તિકસ્વામી આમતેમ ક્રીડાને કરે છે. નગરીમાં મહોન્મત્ત હાથીઓનાં ગર્જનવના શબ્દ સંભળાઈ રહ્યાં હતા, જેવી રીતે કૈલાસ જલસહિત મેઘોના ગર્જનવવાળો છે । આ રીતે કૈલાસભૂમિની જેમ શ્રીકરી નગરી શોભી રહી હતી. ॥૬૫॥

ભૂમિભૂતાં પ્રતિભટં સુમનઃસુ મુરુચં

જિણૂગ્રધન્વપવિપાણિસહસ્રનેત્રમ્ ।

પ્રેક્ષ્ય પ્રશ્નું હરિમિવ સ્વમુપેતમુર્વ્યાં

પ્રીતેરનૂપગતવત્યમરાવતીયમ્ ॥ ૬૬ ॥

યં નૂપમ્ । યન્મુર્તિમિત્યર્થઃ । ઉર્વ્યાં મહીમણ્ડલે ઉપેતમાગતં સ્વમાત્મીયં પ્રશ્નુ સ્વામિનં હરિમિન્દ્રં પ્રેક્ષ્ય વિલોક્ય । વિજ્ઞાયેત્યર્થઃ । પ્રીતેઃ સ્વસ્વામિનિ સ્નેહાતિરેકાત્ અનુ પૃષ્ઠે. ઉપગતવતી સમાયાતા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઈયં શ્રીકરીશ્યા અમરાવતી હન્દ્રનગરીવ । કિંભૂતં યં હરિં ચ । ભૂમિભૂતાં વિપક્ષક્ષોળીક્ષિતાં પવૈતાનાં ચ પ્રતિભટં વિદ્વેષિણં નિહન્તુકમ્ ।

હી. સૌ. ૧૬

પુનઃ કિંમૃતમ્ । સુપ્તુ શોભનં મનો યેષાં નિરવચહૃદયેષુ મહત્સુ દેવેષુ ચ મુખ્યમગ્રગણ્યમ્ ।
પુનઃ કિંમૃતમ્ । જિષ્ણું જયનશીલં તથા ઊગ્રં પ્રચળદં સ્વાસહજપરઃસહસ્રસંહારકારકં
ધન્વ કોદળદં યસ્ય । તથા પવિર્વેજમાકૃત્યા પાળૌ હસ્તે યસ્ય । પ્રાયઃ પુણ્યવતાં પાણિ-
પાદેષુ વજ્રચક્રાઢકુશાદિલક્ષણાનિ સ્યુઃ । તથા સહસ્રં દશશતસંખ્યાકાનિ નેત્રાણિ
લોચનાનિ યસ્ય । ‘સહસંહી રાજા’ इति લોકવાક્યમપિ । ચરપ્રધાનપુરોહિતાદીનાં
દૃગ્મિર્મૂપાલાઃ પश्यन्तीति કવિસમયોઽપિ । પશ્ચાત્કર્મધારયઃ । શકસ્ય ત્વેતાનિ નામા-
ન્યેવ સન્તિ ॥

૧૧૦ાકાર્થ

અકબર રાજના રૂપે પોતાના સ્વામી ઈંદ્રને પૃથ્વી ઉપર આવેલા બેધને, તેની
પાછળ અત્યંત સ્નેહથી ઈંદ્રપુરી અમરાવતી બાજુે શ્રીકેરી રૂપે આવીને રહી ન હોય !
જેમ ઈંદ્ર પર્વતોના શત્રુ કહેવાય છે તેમ-રાજ-શત્રુરાજ્યો પ્રત્યે શત્રુ હતો, જેમ ઈંદ્ર
દેવોમાં મુખ્ય હોય છે તેમ આ રાજ સભ્યન પુરૂષોમાં મુખ્ય હતો. જેમ ઈંદ્રના હાથમાં
વજ્ર હોય છે તેમ આ રાજના હાથમાં જયશીલ પ્રચંડ ધનુષ્ય હતું. અથવા રાજના
હાથમાં વજ્રની આકૃતિ હતી. (પ્રાયઃ પુણ્યવંત પુરૂષોનાં હાથ પગમાં વજ્ર, ચક્ર, અંકુશ
આદિ લક્ષણો હોય છે.) જેમ ઈંદ્રને હબર નેત્ર હોય છે તેમ રાજ સૈનિકો, પ્રધાનો અને
પુરોહિત આદિની દૃષ્ટિથી બેતો હોવાથી હબર આંખોવાળો હતો. આવા ઈંદ્રની જેમ
શાસતા અકબર બાદશાહેને પૃથ્વી પર આવેલો બેધને તેની પાછળ અમરાવતી શ્રીકેરી-
રૂપે આવીને રહી ન હોય ! ॥૬૬॥

સ્પર્ધાં યયા વિદધતં ત્રિજગજ્જયિન્યા

દૃષ્ટ્વા વલેર્મૃદ્ધમિયં કચિદૌચિતી ન ।

ધ્યાત્વેતિ પવ્વજનુષા પ્રતિષાતિરેકા-

તિક્ષ્ણઃ ક્ષણાત્ક્ષિતિતલે વલિના કિમેષઃ ॥૬૭॥

પદમજનુષા વ્રજ્ઞાણા હત્યમુના પ્રકારેણ ધ્યાત્વા વિચિન્ત્ય પ્રતિષાતિરેકાદનુચિતવિમા-
વનોદ્ભૂતકોપાતિશયાત્ । ઉત્પેક્ષ્યતે—વલિના વલિનામ્ના દૈત્યેન સાર્ધમ્ । અન્ન સાર્ધપદા-
ધ્યાદારઃ । અથ વા વલિના વલવતા વિધિના । વલવન્ત વિના કાપિ કાર્યસિદ્ધિર્ન
સ્યાત્ । અતઃ યથ વલિશૃઢઃ ક્ષણાન્નિમેષમાત્રાત્ક્ષિતેઃ પૃથિવ્યાત્તલે અધોભાગં ક્ષિપ્તઃ પાતાલે
પ્રવેશિતઃ । ‘વલિસદ્મ દિવં સતથ્યવાગુપરિ સ્માહ દિવોઽપિ નારદઃ’ इत्युपरि
સ્થિતિર્વલિગૃહસ્ય નૈષપે । इति કિમ્ । ત્રિજગજ્જયિન્યા ભુવનચિત્રીયાવન્નગરીજયનશી-

लया यया श्रीकर्या नगर्या सार्ध स्पर्धामभ्यसूयां विदधतं कुर्वाणम् । वलेर्गृहं नागलोकं
दृष्ट्वा स्वयमन्विष्य इयमनया श्रीकरीपुरा सह स्पर्धाकृतिः ववचित्कुत्रापि नौचिती न
युक्तिमती इति चेतसि विचार्य ॥

श्लोकार्थ

त्रष्टे जगतनी लक्ष्मीने लुतपावाणी श्रीकरी नगरीनी साधे स्पर्धा करता णदिगुढने
नेधने 'आ प्रकारे धर्ष्या करवी ते योग्य नथी' ओम विचारीने, अनुशित थवाना
लथथी ज णष्टे प्रह्लाथे ओकक्षषु मात्रमां णदिगुढने (णदिनाभना दैत्य सहित) पृथ्वीनां
तण्णिये अर्थात् पातालाभां ईश्री द्वीधुं न डोय ! ॥६७॥

निर्वर्ण्य वर्ण्यविभवैः स्वभवैः पुरीं यां
संस्पर्धया निजजयाय समुज्जिहानाम् ।
तद्भूतभूरितरभीतिविहस्तचेताः
किं द्वारका प्रविशति स्म पयोधिमध्ये ॥६८॥

द्वारका नारायणनगरी पयोधिमध्ये समुद्रसलिलदुर्गान्तराले प्रविशति स्म प्रविष्टा ।
उत्प्रेक्ष्यते—तस्याः श्रीकरीपुर्याः सकाशाद्भूता उत्पन्ना भूरितरा अतिमहती या भीतिभयं
तया कृत्वा विहस्तं व्याकुलीभूतं चेतो मनो यस्याः । किं तादृशीव किं कृत्वा । स्वस्याः
श्रीकर्या भवैरुत्पन्नैर्धर्ण्यैर्जगत्त्रयजनवर्णनीयैर्विभवैः श्रीभिः संस्पर्धया अभ्यसूयया कृत्वा
निजस्य द्वारवत्याः आत्मनो जयाय पराभवनाय समुज्जिहानामुद्यतां प्रगल्भानां कृतो-
द्यमानां वा यां श्रीकरीपुरीं निर्वर्ण्य दृग्गोचरीकृत्य । इति समुदायेन नगरीवर्णनम् ॥

श्लोकार्थ

द्वारिका नगरनी समुदनी मध्यमां जधने रडि. पोताना वलवनी साधे स्पर्धा-
करती कृष्णपुरी-द्वारिकानो परालव करवा भाटे सलज थयेद्वी त्रष्टे जगतमां प्रशंसनीय
वैलववाणी श्रीकरीने नेधने लथाकान्त णनेला चित्तवाणी द्वारिका णष्टे समुद्रनां तणीये
जधने नेडी न डोय ! ॥६८॥

अथ पृथग्वर्णनम्—

धात्रीधृतौ फणसहस्रभृताभ्यसूयां
विभ्रद्भुजंगविभुनाम्बरसुम्बिमौलिः ।

सालः स्मयेन कपिशिर्षिककोटिमुच्चै-
र्धर्तुं मरुद्गृहमिव स्वयमप्यधत्त ॥६९॥

सालो यत्प्राकार- स्मयेन गर्वाविशवशवदतया । उत्प्रेक्ष्यते—स्वयमप्यात्मनोऽपि मरु-
द्गृहं स्वर्गं धर्तुमुद्रोढुं धारयितुमुच्चैरूर्ध्वमुपरिष्ठात् कपिशिर्षिकाणामट्टालकानां 'कासीसां'
इति प्रसिद्धानां कोटिमधत्त धृतवानिव । सालः किं कुर्वन् । भुजंगविभुना शेषनागनाय-
केन सममभ्यसूयामीष्यां स्पर्धां विब्रह्मयानः । किमुतेन भुजंगविभुना । धात्र्या धरित्र्या
धृतौ धारणविषये कृणानां स्वशिरसां सहस्रं दशशती विभर्तीति । सालः किभूतः
अम्बरमाकाशं चुम्बतीति शिखरेण स्पृशतीत्येवशीलो मौलिर्धर्ता यस्य । अभ्रलिह इत्यर्थः ॥

श्लो० ६९

धरतीने धारण्यु करवा भाटे ळेले ङ्गरङ्गुल्यो अनारी छे तेवा शेषनागनी साधे
स्पर्धा करता नगरीना आ गगनचूणी किदवाये अङ्ककारथी स्वर्गदौकने धारण्यु करवा
भाटे ळले ङंथां डोडो कांगरायो धारण्यु कथां न डोय ॥६९॥

यद्वप्रवज्ररुचिसंचितशक्रचाप-

चक्राभ्रचुम्बिकपिशिर्षिकराजिराभात् ।

युद्धं विधातुमहितेन विधुं तु देन

मित्रान्तिकं किमु समीयुरमी सगोत्राः ॥७०॥

यस्या नगर्याः वज्रः प्राकारः तस्य तत्संवन्धिनां वा वज्राणां गर्भसंदर्भीकृतकुलिशर-
त्नानां रुचिभिः कान्तिभिः संचितानि पुष्टानि कृणानि प्रकटीकृतानि वा शक्रचापचक्राणि
इन्द्रधनुर्मण्डलानि । अथ च वज्रशक्रकोदण्डचक्राख्यानि आयुधानि यस्यां तादृशी । तथा
अभ्रमाकाशं चुम्बन्त्यालिङ्गतीत्येवंशीला अन्नकपा कपिशिर्षिकाणां राज्ञिः पङ्क्तिः आभा-
द्वर्भौ । उत्प्रेक्ष्यते—अहितेन शत्रुणा विधुं तु देन राहुणा नार्थं युद्धं सग्रामं विधातुं कर्तुं
मित्रस्य सुहृदः मृत्यस्य चान्तिकं समीपममी सगोत्राः स्वजनाः किमु नमेता उपगता
इय । सगोत्रत्वं तु वृत्ताकारत्वेन प्राकारावत्त्वेन च नभः पान्थत्वेन प्रभाकारत्वेन च ।
तथा सगोत्रा हि सायुधाः संग्रामसमये नगोत्रनभीषे प्रायः समायाजन्ति इति रीतिरित्यम् ।
तत्रापि कश्चित्सगोत्रोऽयनिष्ठो भावदेवः च मन्थये परं मित्रः ततः सधंमप्युचिनमेयेति ॥
इति प्राकारः ॥

શ્લોકાર્થ

વજ્રરત્નોની કાન્તિથી ઇંદ્ર ધનુષ્યનાં મંડલો જેમાં પ્રગટ થયાં છે તેવો શ્રીકરી નગરીનો ગગનચૂંબી કિલ્લો શોભતો હતો તે બાજુ ઇંદ્રધનુષ્યનાં મંડલો પોતાનાં શત્રુ રાહુની સાથે યુદ્ધ કરવા માટે સૂર્યરૂપ મિત્રની પાસે આવેલા સગોત્રીઓ—સ્વજનો ન હોય ! ॥૭૦॥

યત્રાપણેષ્વગુરુચન્દનગન્ધધૂલી

ચન્દ્રપ્રકીર્ણકમળીસુરદુષ્યમુરુયા ।

જ્ઞાનૈર્જિનૈસ્ત્રિજગતીવ સમસ્તવસ્તુ-

વીથી વ્યલોક્યત નૈર્નિજનેત્રપદ્મઃ ॥ ૭૧ ॥

યત્ર ફતેપુરે આપણે વ્યવહારિણાં હાથે સમસ્તાનાં વસ્તુનાં ક્રયાગકાનાં વીથી શ્રેણી નૈર્નગરગ્રામજનપદજન્મભિર્જનૈર્નિજનેત્રપદ્મઃ સ્વનયનારવિન્દૈર્વ્યલોક્યત સમીક્યતે સ્મ । કિંમૂતા । અગુરુઃ કાકતુષ્ઠા, ચન્દનાઃ શ્રીલક્ષ્મણાઃ, ગન્ધધૂલ્યઃ કસ્તૂરિકાઃ, ચન્દ્રાઃ કર્પૂરાઃ સુવર્ણાનિ વા, પ્રકીર્ણકાનિ ચામરાણિ મળયશ્ચન્દ્રકાન્તાથાઃ સર્વજાતિરત્નાનિ વા સુરદુષ્યાણિ દેવકુલાનિ વાસાંસિ મુખ્યાન્યાદીનિ પ્રધાનાનિ વા યસ્યામ્ । કેરિવ । જિનૈરિવ । યથા વીતરગિઃ કેવલિભિઃ કેવલજ્ઞાનૈઃ કૃત્વા ત્રિજગતિ ત્રિલોક્યે સમસ્તવસ્તુવિસ્તારો વિલોક્યતે । સમસ્તવસ્તુવિસ્તારો લોકે ધ્વ નાલોકે, તત-ત્રિજગદ્ગ્રહણમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કેવલી ભગવંતો ત્રણે જગતની સમસ્ત વસ્તુઓનાં વિસ્તારને જુએ છે, તેમ નગરવાસીઓનાં નેત્ર કમલો ફતેહપુર નગરની હુકાનોમાં અગુરુ, અંદન, કસ્તૂરિકા, કર્પૂર, સુવર્ણ, છૂટીછૂટી ચામર આદિ વસ્તુઓ, ચન્દ્રકાંત આદિ રત્નો અને દેવદૂષ્ય આદિ સુંદર વસ્તુ વિગેરે સમસ્ત વસ્તુઓ જોતાં હતાં. ॥૭૧॥

શ્રેણીભવન્ત્યુભયપક્ષવલક્ષરત્ન-

હટ્ટાવલી વિલસતિ સ્મ ફતેપુરસ્ય ।

સુસ્વામિસંમદિતયત્રપદ્મધાત્ર્યા

વક્ષઃસ્થલીકલિતમૌક્તિકમાલિકેવ ॥૭૨॥

ફતેપુરસ્યાકબ્જનગરસ્ય શ્રેણીભવન્તી દ્વિપદ્ધિકયા જાયમાના ડમયપક્ષયોદ્ધયોઃ
પાર્શ્વયોઃ । ‘શય્યાં જહન્યુમયપક્ષચિનીતનિદ્રાઃ સ્તમ્બેરમાઃ’ इति रघुवंशे । ‘ડમયામ્યાં
દ્વામ્યાં પક્ષામ્યાં પાર્શ્વમ્યાં પરિવર્તનેન કૃત્વા ચિનીતા અપહસ્તિતા નિદ્રા યૈઃ’ इति
तद्वृत्तौ । વલ્લક્ષરત્નાનાં સ્ફટિકમણીનાં સ્ફટિકોપલકલ્પિતાનાં હટ્ટાનામાપણાનામાવલી
ધોરણી વિલસતિ સ્મ શુશુભે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સુશોભનો નીતિમાન સ્વામી અકબ્જરસાહ-
સ્તેન સંમદો હર્ષઃ સંજાતોઽસ્યાસ્તયા સંમદિતયા સંજાતાનન્દયા યત્પુરસ્ય ફતેપુરનગરસ્ય
પદ્મધાન્યા અરચિન્દ્રપન્દિરયા લક્ષ્મ્યા વક્ષઃસ્થલે સ્વહૃદયે આકલિતા ધૃતા પરિહિતા મૌલિ-
કમાલિકાં મુકાંહારલતેષ્વ ॥ इति हट्टावली ॥

શ્લોકાર્થ

ફતેહપુર નગરની બંને બાજુએ સ્ફટિક રત્નોની બનેલી (હટ્ટાનો) શેાભતી
હતી. તે બાજુ નીતિમાન અકબરરૂપ માલિકની પ્રાપ્તિથી હર્ષિત થયેલી ફતેપુરની
લક્ષ્મીએ પોતાનાં વક્ષસ્થલ (હૃદય) ઉપર મુકતાહાર ધારણ કર્યો ન હોય ! ॥૭૨॥

વેદમવ્રજાઃ પુરિ વિભાન્તિ મળીમરીચિ-

સંચારચૂર્ણિતતમીતિમિરપ્રસારાઃ ।

સ્ફૂર્ત્યા વિજિત્ય સુમનોનગરી ગૃહીતા

મન્યે વિમાનનિવહા અનયાદસીયાઃ ॥ ૭૩ ॥

પુરિ ફતેપુરનગર્યાં વેદમવ્રજા ગૃહગણા વિભાન્તિ । કિંમૂતાઃ । મળીનાં વિવિધર-
ત્નાનાં મરીચીનાં કાન્તીનાં સંચારેણ પ્રસારેણ ચૂર્ણિતાઃ સ્પન્દશઃ કૃતાઃ સમીતિમિરાણાં
નિશાન્ધકારાણાં પ્રસારા વિસ્તારા યૈઃ । તત્રાહમેર્થ મન્યે માનયામિ જાને ઉત્પ્રેક્ષે વા ।
અનયા નગર્યાં સ્ફૂર્ત્યા સ્વવિશ્વૃષાવિસ્ફૂર્જિતેન સુમનોનગરી અમરપુરી અમરાવતી
વિજિત્ય પરિમૂય અદસીયાઃ સ્વઃપુરીસવન્ધિનો વિમાનનિવહાઃ ગૃહીતા દ્વાદત્તા દ્વ ॥

શ્લોકાર્થ

વિવિધ પ્રકારનાં રત્નોની કાન્તિના પ્રસારથી રાત્રિના અંધકારના ન્યાં ટૂંકા
કરાયા હતા તેવી ફતેપુર નગરીનાં ગૃહોની પાંક્તિ શેાભતી હતી, તે મને લાગે છે કે
પોતાની શેાભાથી સ્વર્ગપુરી અમરાવતીને જીતીને તેની પાસેથી આ નગરીએ બાજુ દેવેનાં
વિમાનો ગ્રહણ કર્યા ન હોય ! ॥૭૩॥

चित्ते विचिन्त्य भयमग्रपथेऽभियाति-
स्वर्भाणुतो निजपरिच्छदमप्यशेषम् ।

आदाय यद्विविधरत्ननिकेतकायाः

सार्तं क्षिताविव वसन्ति सितांशुसूर्याः ॥७४॥

यज्ञगर्या विविधानामनेकजातीयानां रत्नानां कंकजनादीनां मणीनां ये निकेता
निकोचितचञ्चुररचनासंदर्भितभवनास्त एव कायाः शरीराणि येषां ते । सितांशवः
श्वेतकान्तयश्नद्वाः सूर्या आदित्याः । उत्प्रेक्ष्यते—क्षितौ पृथिव्यां सार्तं सुखं यथा स्यात्तथा
वसन्ति निर्विघ्नं स्थितिं कुर्वन्ति । किं कृत्वा । अग्रपथे मेघमार्गे गगने अभियातिः
प्रतिपत्थी यः स्वर्भाणुर्बिभ्रुतुदः तस्मात्सकाशाच्चित्ते स्वमानसे भयं निजग्रसनसा-
ध्वसं विचिन्त्य विमृश्य अपि पुनः अशेषं समस्तमात्मपरिच्छदं ग्रहनक्षत्रतारकादिपरी-
वारमादाय सार्धं गृहीत्वा ॥

श्लोकाध

इतेपुरभां अनेक जतिनां रत्नानां गृहो शोभता हतां, 'आकाशभां शत्रुभूत
राहुनो भय रडेदो छे माटे पृथ्वी पर निर्विघ्नपक्षे सुप्रपूर्वकं रक्षी शक्य' आवे।
विचार करीने जाणु सूर्य, अर्द्र-ग्रह, नक्षत्र आदि पोताना परिवारने साथे धर्षने
आ नजरीभां आनीने वस्था न होय ! अर्थात् रत्नानां अनेकां अ गृहो जाणु सूर्य
अर्द्र-ग्रह-नक्षत्र आदि न होय ! तेवां शोभता हतां ॥७४॥

उन्नालनीरजमिव श्रियमापदेका—

स्तम्भं निकेतनमकव्वरभूमिमानोः ।

वंश्या रवेरिव परेऽपि गृहा वहन्ते

शोभां मणीद्युतिविभासितदिग्विभागाः ॥७५॥

अकव्वरनामा भूमेर्विश्वभराया भानुभास्वास्तस्य पतावता राज्ञः एक एवाधस्ताद्भागे
स्तम्भ आधारस्थूणा यस्य तादृशं निकेतनमेकस्तम्भमवचनं श्रियं शोभासापलभते स्म ।
किमिव । उन्नाल नीरजमिव । यथा उत ऊर्ध्वमुदुच्चैः सलिलाद्बहिर्वति जनलोचनगो-
चरं वा नालं मृणालं यस्य तादृक् नीरजं कमलं श्रियं शोभामाप्योति । अपि पुनरक-
व्वरसाहेः परेऽप्येऽपि गृहाः सप्तभूमिकादयः प्रासादाः शोभां विभूषां वहन्ते । भासन्ते

इत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—रथेः स्य वंश्याः सगोत्राः इव । एकस्मिन् वंशे भवाः समुत्पन्ना वंश्याः प्रोच्यन्ते एकवंशजाः प्रायः सहसा भवेयुरिति । अत एव मणीनां भवनगर्भसद-
र्भभूतानां नानाविधरत्नानां द्युतिभिर्ज्योतिर्भिर्विभासिताः प्रकाशिता उद्द्योतिता दिशां
दशानामप्याशानां विभागाः प्रदेशा यैः ॥ इति नगरनृपग्रहाः ॥

શ્લોકાર્થ

પાણીની બહાર અર્થાત્ ઉંચી મૃણાલ (નાલ) વાળું કમલ જેમ શેણે તેમ
આધારરૂપે એકજ સ્તંભવાળો (અર્થાત્ એકઠુંડિયો) અકબર બાદશાહનો મહેલ શેભા
પામ્યો હતો. તેમ જ બાદશાહના બીજા પલ્લ (સાત માળનાં છ માળનાં વગેરે)
મહેલો, વિભૂષાને ધારણ કરે છે તે મહેલો બહુ મધ્યભાગમાં જડાયેલા રત્નોની કાન્તિથી
જેણે દિશાઓનાં વિભાગો પ્રકાશિત કર્યા છે તેવા પ્રકારના સૂર્યના સ્વર્ણશીય—સગોત્રીય
ન હોય ! ॥૭૫॥

छायापथे निरवलम्बतया वसन्ती

संख्यातिपातिमखभुग्भरभारितेव ।

पौरस्फुरत्पुरनिभादमरावतीयं

भूमौ समं निजजनैर्न्यपतत्त्रુटित्वा ॥૭૬॥

पौरैर्नागरैर्नगरवासिभिर्भिनिखिलजनैः स्फुरन्निर्भरभूतं दृश्यमानं विलसन्ना यत्पुरं
फलेपुराभिघननगरं तस्य निभान्कपटान्निजजनैः स्वदेवीदेवलोकैः समम् । उत्प्रेक्ष्यते—इयं
प्रत्यक्षलक्ष्या अमरावती पुरदरपुरीय द्युटित्वावस्थानाद्ब्रह्ममवाप्य न्यपतत् । अयो-
ध्मपीठं निपतिता स्थिता चावाप्याधारम् । किंभूता । छायापथे छायारूपे न तु क्रमादिमोचिते
स्थाने तादृशे पथे मार्गे गगने निरवलम्बतया निराश्रयभावेन वसन्ती वासं
विदधती । तिष्ठन्तीत्यर्थः । पुनः किंभूता । संख्यां गणनामतिपतन्ति अतिक्रामन्तीत्येव
शीला ये मखभुजो देवास्तैषां भर्त्रीयैर्मार्गः गौरवं संजातोऽस्या इति भारिता भार-
शुक्ला जाता नम्रीभूता । अत एव त्रुटित्वा पतिता इत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

નાગરિકોથી વિલાસને ધારણ કરતાં એવા ક્ષેત્રપુરના બહાને—છાયારૂપ આકાશમાં
નિરાશ્રયન પથે રહેવાથી અને અસંખ્ય દેવોના ભારથી નમ્ર બની ગયેલી અમરાવતી
(સ્વર્ગપુરી) બાળે (દેવદેવીઓના) પરિવાર સાથે સ્વર્ગમાંથી તૂટીને પૃથ્વી ઉપર
આવી ગઈ હતી. ॥૭૬॥

स्मारावरोधनधियं विदुषां ददाना
 यस्मिन्स्मिताम्बुजदृशः श्रियमाश्रयन्ते ।
 गोष्ठीं विधित्सव इवात्र चतुर्निकाय-
 देवाङ्गनाः कुतुकिता मिलिता मिथोऽम् ॥७७॥

यस्मिन् दत्तेपुरे स्मिताम्बुजदृशः स्मेरारविन्दनयनाः श्रियं शोभामाश्रयन्ते विभ्रते । किं कुर्वाणाः । ददानाः प्रयच्छन्त्यः 'काम् । स्मेरस्य मदनस्येदं स्मेरं तादृगवरोधनमन्तः पुरं तस्य धियं बुद्धिम् । केषाम् । विदुषां पण्डितानाम् । 'स्मारावरोधभ्रममाचद्वृत्ती' इति नैषधे । उत्प्रेष्यते—अयुः प्रत्यक्षाः चतुर्णां भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कविमानवासिलक्षणानां निकायानां जातिविशेषाणां देवानामङ्गनाः स्त्रियः मिथः परस्परम् अत्र नगरे अयुः जगज्जननयनविषया मिलिता इव । किमृताः । गोष्ठीं विधित्सवः अन्योन्यं गोष्ठीं स्वस्ववार्तां कर्तुं काङ्क्षन्त्यः । अत एव किमृताः । कुतुकिताः कुतुकं स्वपरस्परस्वान्तप्रवृत्तिप्रविधाने कौतूहलं हृदयोच्छासो जातमासामिति कुतुकिताः ॥ इति नरनार्यः ॥

श्लो॥३४॥

पठित पुत्रुषेने पणु कामदेवनां अंतःपुरने अम कशवे अवी आ नगरनी
 विवक्षित कामनयना—अवी शोभाने धारणु करे छे ते आशु आर निक्षयनी
 (भवनपति, व्यंतर, अथैतिष्ठ अने वैभानिक) देवांगनाओ कौतुकथी परस्पर ओष्ठो
 कशवा भाटे आ नगरभां भणी न होय । ॥७७॥

स्वर्गे सुरेश इव शेष इवाहिगेहे
 चन्द्रो दिवीव निधिनाथ इवालकायाम् ।
 ग्रीणन्प्रजा दशदिशां विजयं विधाय
 तस्यां पुरि क्षितिपतिः स्म करोति राज्यम् ॥७८॥

दशानामपि दिशां हरितामासमुद्रक्षितेर्विजयं स्वायत्तीकरणं विधाय कृत्वा प्रजाः प्रकृतीः समस्तलोकान् ग्रीणन् संतुष्टान् कुर्वन् । स क्षितिपतिः जगत्प्रसिद्धिमानक-
 स्वरपातिसाहिः तस्यां दत्तेपुरनाम्न्यां पुरि नगर्यां राज्यं करोति स्म । समग्रनगरजनपद-
 गजचक्रैश्वर्यं भुनक्ति स्म । क इव । सुरेश इव । यथा स्वर्गे देवल्लोके देवेन्द्रो राज्यं
 पालयति । पुनः क इव । शेष इव ' यथा अहिगेहे नागल्लोके शेषनागाधिपो धरणेन्द्रो वा
 ही. सौ. १६

રાજ્યં કુરુતે । પુનઃ ક ઇવ । ચન્દ્ર ઇવ । યથા દિવિ આકાશે નિશાપતિર્વ્યૌતિષામૈશ્વર્યં
કુરુતે । પુનઃ ક ઇવ । નિધિનાથ ઇવ । યથા અલકાયાં નિધીનાં સમસ્તમહીમણ્ડલગતનિ
ધાનાનાં નાથઃ સ્વામી ધનદઃ રાજ્યં પાલયતિ ॥ હત્યકચ્ચરવાસિતફતેપુરવર્ણનમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સ્વર્ગમાં ઈંદ્ર, નાગલોકમાં શેષનાગ આકાશમાં ચંદ્ર અને અલકાપુરીમાં
જેમ ધનદ (કુબેર) રાજ્ય કરે છે તેમ હશે દિશામાં દિગ્વિજય કરીને પ્રાજ્ઞનોને
ખુશ કરતો અકબર આદલાહ ફતેપુર નગરમાં રાજ્ય કરે છે. ॥૭૮॥

ગાન્ધર્વિકાઃ ક્વચન ઘોષવતીં વહન્તો

ગાયન્તિ યત્ર નવપશ્ચમર્ગમ્ભીતમ્ ।

પ્રસ્થાપિતાસ્તમુપવીણયિતું મધોના

સ્વર્ગાયનાઃ સ્વજયશક્તિત્વેતસેવ ॥૭૯॥

યત્રાકચ્ચરસભાયાં ક્વચન કુત્રાપિ પ્રદેશે ઘોષવતીં વીણાં વહન્તઃ કરે ધારયન્તઃ
ગાન્ધર્વિકાઃ ગાયનવરા इतरगायनजनगानेभ्योऽसाधारणोऽश्रुतपूर्वत्वान्नवीनઃ પચ્ચમનામા
રાગો મર્મે મધ્યે યસ્યાસ્તાદર્શી ગીર્તિ ગાનં ગાયન્તિ ગેયવિષયીકુર્વન્તિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
સ્વસ્યાત્મનો જયે પરામવે અસૌ સ્વર્ગે સમેત્ય મા માં જયતાદિતિ શક્તિં શક્ત્યાયુક્ત
જાતં ચેતો યસ્ય તાદૃશેન મધોના શક્રેણ ત સાદિં વીજયા કૃત્વા ઉપ સમીપે સમેત્ય ગાતું
ગાનગોચરીકર્તું પ્રસ્થાપિતાઃ પ્રેષિતાઃ સ્વર્ગાયના હાહાહૂહૂપ્રમુખા દેવગન્ધર્વા ઇવ ॥

શ્લોકાર્થ

અકબરની રાજ્યસભામાં વીણાને ધારણ કરનારા ગાંધર્વિકો (શ્રેષ્ઠ ગાયકો)
મધ્યમાં નવીન પંચમ રાગવાળું અદ્ભુત ગાયન કરતા હતા. તે બાંધે ‘સ્વર્ગમાં આવીને
આ આદલાહ મારે પરાભવ ન કરે,’ આ પ્રકારનાં શકિત ચિત્તાવાળા ધ્રુવે ગાવામાટે
સ્વર્ગનાં ગાયકો (‘હાહા’ ‘હૂ હૂ’ આદિ ગાંધર્વ દેવો) શોકદયા ન હોય ! ॥૭૯॥

યસ્યાં મહીમદનસંસદિ નર્તકેષુ

નૃત્યં મનોનયનવૃત્તિહરં સ્જત્સુ ।

સપ્તસ્વરૈસ્તદુદિતાપ્રમિતપ્રસત્તિ—

સપ્તાક્ષલક્ષિમુદિતચ્ચનિતૈરિવાસે ॥૮૦॥

यस्यां वर्णनागोचरीकर्तुमारब्धायामतिशायिरूपत्वान्महीमदनो भूमीमनोभरकञ्चर-
पातिसाहिस्तस्य संसदि सभायाम् । 'निषधवसुधामानां कस्य' इति नैषधे । नर्तकेषु
नृत्यकारकेषु मनसां तथा नयनानामथाच्चतुरचित्तलोचनानां वृत्तेर्व्यापारस्य हरमपहारकम्
अनन्यवृत्तिविधायकं नृत्यं ताण्डवं सृजत्सु कुर्वत्सु सत्सु । पद्म-ऋषभ-गान्धार-मध्यम-
पञ्चम-धैवत-निषधनामभिः सप्तभिः स्वरैरासे । सप्तस्वराणां तानमानवृष्टानामिर्वभूव
इत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—तस्मादकञ्चरसाहेरुदिता प्रकटीभूता या अप्रमाणा प्रमाणातीता
असाधारणा प्रसन्ति. प्रसन्नता यस्यास्तादृश्याः । स्वामि—अमान्य—सुहृत्—कोश-राष्ट्र-
दुर्ग—सैन्यलक्षणानि सप्तसंख्याकान्यङ्गानि अवयवा यस्यास्तद्विधायाः लक्ष्म्या राज्यश्रियाः
समासमध्ये लक्ष्मिशब्दो ह्रस्वोऽपि दृश्यते । यथा—'चरणलक्ष्मिकरणग्रहणोत्सवे' इति
ऋषभनम्रस्तवे । तथा—'लक्ष्मीर्लक्ष्मिहरेः स्त्रियाम्' इति शत्रुप्रभेदेऽपि । मुदितध्वनितैरिव
प्रमोदमेवुरमनस्त्वेन शब्दितैरिव ॥

श्लोकाथं

कामदेव समान आदृशाहनी सखाभां नृत्यकारो मन आने नयनतुं हरषु करे तेवा
अद्भूत नृत्यने करते छते आषु सातस्वरैर्मांथी (पद्म, ऋषभ, गान्धार, मध्यम, पञ्चम
धैवत आने निषध) प्रगट थयेदी असाधारणु कैटिनी प्रसन्नता जेमां छे तेवी
सप्तांगलक्षी (स्वामि, अमान्य, मित्र, कोश, राष्ट्र, दुर्ग आने सैन्य) नी प्रसन्नताने।
सूर न डोय ! (नृत्यकारोना नृत्यशी अकभरशाहने प्रभाषातीत प्रसन्नता थती
हती.) ॥८०॥

कुत्रापि मौरजिकमण्डलवाद्यमान—

माद्यन्मृदङ्गनिनदाननुकर्तुकामः ।

जैनं पदं परिचरन्विगतावलम्बः

श्रेयोऽनुतिष्ठति घनः किमु कामवर्षी ॥८१॥

कुत्रापि साहिसभायाः कस्मिंश्चित्प्रदेशे मुरजान्वादयन्तीति मौरजिका मृदङ्गवादका-
स्तेषां मण्डलेन संदोहेन वाद्यमानानां विविधताः पाणिमिस्ताड्यमानानां तथा माद्यतां
भोजनदानलोभेन मदवतां गम्भीरनिजाभ्यां मृदङ्गानां मर्दलानां निनदानं शब्दानुकर्तुं
सदृशीभवितुं कामोऽभिलाषो यस्य तादृक् घनो जलधरः श्रेयः सुकृतं पुण्यमनुतिष्ठति
करोतीव । किभूतः । विगतो निर्यातोऽवलम्ब आश्रयः स्वजनादिवर्गः स्वामिनगराद्युपष्टम्भो
यस्य । एतावता एकाकी गगने स्थितत्वात् च निराधारः । पुनः किभूतः । काममतिशयेन
जनमनोमिलाषं वा वर्षति प्रचुरपयोवृष्टिं कुरुते प्रददातीत्ये शीलः कामवर्षी । पुनः किं

કુર્ષ્વેન । જૈનં જિનોઽર્હન્નાયણશ્ચ તત્સંબન્ધિ પદં ચરણં પરિચરન્ સેવમાનઃ । અર્હચ્ચરણં વિષ્ણુપદં ચ ભજમાનઃ । આકાશો તિષ્ઠન્નિત્યથઃ ॥

શ્લોકાર્થ

આદ્યશાહની સભાના કોઈ વિભાગનાં મૃદંગવાદકોની મંડલીવડે બળવાતા મદવાળા મૃદંગોની ગંભીર ધ્વનિની તુલના કરવાની ઇચ્છાવાળો મેઘ બાણે સુકૃત કરતો હોય તેમ એકાકી બનીને આકાશરૂપ નિરાલંબન સ્થાનમાં રહેતો મનુષ્યની અભિષ્ટ પૂર્તિ માટે પ્રચુર વર્ષા કરતો તેમ જ જૈનપદ (આકાશ)ની ઉપાસના કરતો રહ્યો । ॥૮૧॥

સ્વર્ગે ન કિંચિદપિ દાનમવાપ્નુવદ્भिः
પ્રાપ્તૈસ્તદાપ્તુમવનીં ધનદાદ્ધરેન્દ્રાત્ ।
દેવૈર્ન તુમ્બુરુમ્સૈઃ ક્વચન પ્રવીણૈ—
વીણા અવાદિપત કર્ણમુર્ધાં કિરન્ત્યઃ ॥૮૨॥

ક્વચન સભાયાઃ કુત્રચિત્સ્થાને પ્રવીણવીણાવાદનાતિનિપુણૈર્વૈળિકૈર્વીણાવાદકૈર્વીણા વિપરુચ્ચયોઽવાદિપત વાચન્તે સ્મ । કિં કુર્વન્ત્યો વીણાઃ । કર્ણયોઃ શ્રૌતૃશ્રવણયોઃ સુધામત્યન્તાહ્લાદકારિત્વાદમૃતં કિરન્ત્યો વર્ષન્ત્યઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તુમ્બુરુનાંમા કશ્ચિત્સુરગાયનવિશેષઃ સ મુખ આદિર્યંષાં તૈઃ । દેવગાયનૈરિત્યથઃ । નેત્યુત્પ્રેક્ષાર્થે । કિંમૃતૈર્દેવૈઃ । અવનીં ભૂમીં પ્રાપ્તૈરાગતૈરિવ । કિં કર્તુમ્ । અવન્યા ભૂમેર્ધનદાદતિવદાન્યતયા ધૈશ્રવણાદ્ધરેન્દ્રાદકચ્ચરાત્સકાશાદ્ધાનં મનઃસમીહિતધનં આપ્તુમધિગન્તુમ્ । તર્હિ કિમ્ । સ્વર્ગે દાનં નાસ્તિ । તદેવાદ્—કિંમૃતૈર્દેવૈઃ । સ્વર્ગે દેવલોકે કિંચિદપિ સ્તોકમાત્રમપિ દાનં વિશ્રાણનં પ્રવિણાદિ । નેતિ નિષેધે । નાવાપ્નુવદ્भिः અલભમાનૈઃ । દેવેન્દ્રાદીનાં દદમુષ્ટિતયા વસુધાર્યાં વદાન્યબાહુલ્યાદુપેતમિતિ ॥

શ્લોકાર્થ

સભાનાં કોઈપણ સ્થાને વીણાવાદકો કાનમાં અમૃતતુ સિંચન કરતી વીણા વગાડતા હતા. તે બાણે સ્વર્ગમાં કંઈ પણ દાન ન મળવાથી, પૃથ્વી પરના કુબેર અકબર શાહ પાસેથી દાન લેવા માટે સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી ઉપર આવેલા તુંબુરુ આદિ ગાંધર્વદેવો ન હોય ! ॥૮૨॥

एषैव पूस्त्रिजगतीजयिनी निवस्तु—

मौचित्यमावहति भो हरितां महेन्द्राः—

कुत्रापि वेणुरिति वैणविकैः प्रणुन्नो

वस्तुं किमाह्वयति तानिह सान्द्रनादैः ॥८३॥

कुत्रापि साहसिभायाः क्वचन प्रदेशे वैणविकैः वेणुं वादयन्तीति व शवादेकैर्गन्ध-
र्वजनैः प्रणुन्नः प्रेरितः । वादित इत्यर्थः । वेणुर्वंशः 'वासली' इति प्रसिद्धः । सान्द्रैः
स्नेहलैः श्रवणहृदयप्रेमोत्पादकैर्बहलैर्निरन्त्रैर्वा नादैर्निजनिनादैः कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते— इति
हेतोस्तान हरितां महेन्द्रान् इह फतेपुरनाम्नि साहिनगरे वस्तुं वासं विधातुं किमाह्वयति
आकारयतीव । अन्योऽपि कश्चिज्जनः केनापि प्रेरितः कमप्यनिर्दिष्टनामानमाकारयति ।
इति किम् । भो इति संबोधने । अहो हरितां महेन्द्राः दशानामपि दिशामधीशाः,
त्रिजगतीजयिनी त्रिभुवननिखिलनगरीनिर्जयनशीला एषैव फतेपुरलक्षणापू. पुरी निवस्तुं
वस्तुं निवासं विधातुमौचित्यमाह्वयतामावहति दधातीति ॥

श्लो० ८३

राजसत्त्वानां कैर्ध पण्डु प्रदेशभां स्नेहल ' (कथं) अने मनने आनन्दहाथी) स्वदेशां
वंशवाहको वांसणी अजयता हता, ते वांसणी बाण्डे डे इशे दिशाना दिगूपादो ! त्रष्टे
जगतनी लक्ष्मीने पराजय करवावाणी कृतेपुरी नगरीभां वास करवो योग्य छे ' भाटे त्यां
आवी निवास करवानां प्रेरणा करती हती. ॥८३॥

कुत्रापि केलिविहगा मगधा इवोर्वी—

मानोर्मुदा जयजयेदमुदीरयन्ति ।

शास्त्रास्तुधेरिव मुधालहरीदहन्त—

स्थास्नोः कथाश्च कथका. कथयांवभूतुः ॥८४॥

कुत्रापि सभायाः कस्मिन्नपि भूमिभागे केलिविहगा राजशुकसारिकाप्रमुखपतत्रिणः
मुदा इष्टफलावलीप्राप्तिप्रमुदितमनस्त्वेन उर्वीमानोरतिशायिप्रतापवन्त्वेन वसुधाविचस्वतः
अकव्वरस्य जयजयेद हे साहे, त्वं चिरं विगलितावधिः जय जय सर्वोत्कर्षेण वर्तस्व
सर्वोत्कर्षेण वर्तस्व इदमेतदुदीरयन्ति । 'तदर्थमध्याप्य जनेन तद्वने शुका विमुक्ता
पटवस्तमस्तुवन' इति नैषधे । कथयन्ति । क इव । मगधा इव । यथा भागधा मङ्गलज-
यशब्दादिकथकाः जयजयशब्दं राज्ञो वदन्ति च पुनः कथकाः पुराणोदितव्याख्यानका-

રિણઃ પુરાતનકથાકથચિતારો વા બ્રાહ્મણાદયઃ પુરુષાઃ કથા મહાપુરુષચરિતાનિ કથયાં-
વમ્ભુઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—હૃદન્તહૃદયમધ્યે સ્થાઓઃ સ્થાયુકસ્ય નિવસનશીલસ્ય શાસ્ત્રામ્ભુવે-
ર્વાઙ્મયસમુદ્રસ્ય સુધાલહરીરમૃતતરંગાનિવ ॥

શ્લોકાર્થ

સભાનાં કોઈ એક સ્થાનમાં શુક-સારિકા આદિ કોઠા કરનારાં પક્ષાંઓ મંગલ
પાઠકોની જેમ, ‘હે રાજન્ તમે ચિરકાલ જય પામે, જય પામે ! આ પ્રમાણે
ખેલતાં હતાં, તેમ જ પ્રાચીન કથાકારો (બ્રાહ્મણો વગેરે) મહાપુરુષોનાં ચરિત્રો
કહેતા હતા, તે બધું—હૃદયમાં રહેલા શાસ્ત્રપી સમુદ્રના અમૃતમય તરંગો
ન હોય ! ॥૮૪॥

યસ્યામદીજ્યત વિશ્વશ્વમૈઃ સુરેન્દ્રઃ

સ્વર્વર્ણિનીભિરિવ વારવિલાસિનીભિઃ ।

રેજે પુનર્નૃપતિમૂર્ધ્નિ સિતાતપત્રં

રાજત્વનિર્જિત ઇવોપચરન્મૃગાઙ્કઃ ॥૮૫॥

યસ્યામકન્વરસભાયાં વિશ્વરકન્વરપાતિસાહિઃ વારવિલાસિનીભિઃ વાલ્લભ્યજનવીજ-
નાતપત્રધારણાદિપ્રકારૈઃ પાર્થિવસેવાવિધાયિકાભિઃ પળ્યાઙ્કનાજાતિભિઃ વારસારઙ્કલોચ-
નાભિઃ ચમરૈર્વાલ્લભ્યજનૈઃ કૃત્વા । ‘ચમરચ્ચામરોડપિ ચ’ इति शब्दप्रभेदे । અવીજ્યત
વીજ્યતે સ્મ । ક ઇવ । સુરેન્દ્ર ઇવ । યથા વાસવઃ સ્વર્વર્ણિનીભિરુર્વશીપ્રમુખાભિરપ્સરોભિઃ
દિવ્યપ્રકીર્ણકૈર્વીજ્યતે । પુનરપરોકૌ યત્યાં સંસદિ નૃપતિમૂર્ધ્નિ પાતિસાહિમસ્તકે સિતાત-
પત્રં સિતાતપત્રારણં રેજે ભાતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—રાજત્વેન રાજભાવેન નિર્જિતઃ સન્નુપચરન્
સેવાં કુર્વાણો મૃગાઙ્કઃ સુધાદીધિતિરિવ । યો યેન વિજિત્ય નિજસેવકીકૃતઃ સ તસ્યાત-
પતિત્રારણાદિના સંનિધૌ તિષ્ઠન્નનિશં સેવાં વિધતે ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ રંભા ઉર્વશી આદિ દેવાંગનાઓ ઇન્દ્રને આમરવીએ તેમ રાજસભામાં અકબર
ખાદશાહની બન્ને બાજુએ વારાંગનાઓ આમર વીંઝતી હતી, તેમ જ રાજભાવ વડે
પરાભવ પામેલો ચંદ્ર આવીને બધું નિરંતર સેવા કરતો ન હોય ! તેમ રાજના
મસ્તક ઉપર છત્ર ચોભતું હતું, (જે જેનાથી પરાભવ પામે તે તેની નિરંતર સેવા

करे, ओ न्याये नष्टे यद्वा आपीने सेवा करोता न होय ! ओम छत्र शोभतुं
हस्तुं । ॥८५॥

शृङ्गारिताः क्वचन मत्तमत्तङ्गजेन्द्रा
विन्ध्याञ्जनावनिभृतोरिव तुङ्गशृङ्गाः ।
वाजिब्रजाः क्वचन सन्ति परैरसह-
तेजोजितैः कजकरैरुपदीकृताः किम् ॥८६॥

यत्र सभायां क्वचन कुत्रचित्प्रदेशे शृङ्गारिताः सिन्दूरतैलादिभिः तथा चमरकाञ्च-
नरचितपट्टवन्धादिभिर्विभूषिताः मत्ता मदोद्धुराः सप्तसु स्थानकेषु द्वौ कपोलौ द्वे पार्श्वे
द्वौ शिरःपिण्डौ मेढ्रं च । अथ च कुत्राप्येवं दृश्यते यथा—‘द्वौ गण्डौ लोचने द्वे च गुदं
मेढ्रं करः पुनः । मदच्युतिर्भवेत्तत्तस्यिति स्थानेषु हस्तिनाम् ॥’ इति । पश्चात्तद्वक्षिता रावा
तच्छाल्विदो विदन्तीति । एतेषु स्थानकेष्वविरलमदप्रवाहन्नरन्तोऽत्युत्कटा मतङ्गजेन्द्राः
गजराजाः सन्ति सजलजलधरगलगर्जितं कुर्वन्तो विचरन्ते । उत्प्रेक्ष्यते—विन्ध्या जलगज-
बालकात्रि, विन्ध्याचलः अञ्जननामा च अवनिभृत, तयोस्तुङ्गा गगनाङ्गणलिङ्गिनः शृङ्गाः
शिखराणीव । शृङ्गः पुनपुसकलिङ्गः । क्वचन वाजिब्रजाः शृङ्गारिताः । अत्राप्येतद्विशेषणम् ।
सुवर्णखलीनपर्याणादिभिः शोभिताः तुरङ्गमगणाः सन्ति वितिष्ठन्ते । उत्प्रेक्ष्यते—परैः
सर्वैरिवारैरसह्यानि सोढुमशक्यानि यानि तेजांसि प्रबलप्रतापाः तैः कृत्वा जितैः
परिभूतैः कजकरैः पद्मपाणिभिः । ‘मित्रो ध्वान्तारातिरजाशुहस्तः’ इति हैम्याम् ।
भास्करीः । सूर्याणां बाहुल्यावद्बहुत्वम् । द्वादशात्मा च हेलिः’ इति हैम्याम् । उपदीकृता
दौकिता इव ॥

श्लो॥८७

राजसभायां विन्ध्यायत्नं अने अञ्जनं पर्वतानां गगनरुपशीं शिखरं जेवा सिंहर
तेव अने सुवर्णानां पट्टमं आदिशी सुशोभितं भद्रोन्मत्तं गंधकस्तिम्बो हता. तेम न
कथांक (राजसभायां) दुरभने भाटे असह्यं प्रतापवाणा आदशाहनां प्रतापशी पराभव
येमेवा सूर्यपडे नष्टे पोतानां अश्वोनुं लेटणुं कराशुं न होय ! तेवां अधोना
सभूहं हतां. ॥८६॥

शौर्याजिगीषुमवगत्य निजं सुगेन्द्रै
रेजेऽनुनेतुमिव यं प्रतितैर्भृगैः स्वैः ।

સ્કન્ધેન યેન વિજિતૈર્વનૈસ્તુરજ્ઞ—

દ્વૈત્યૈર્નિષેવિતુમિવોપગતૈઃ યસ્યામ્ ॥૮૭॥

ચ પુનર્યસ્યાં સભાયાં ક્વચન મૃગેઃ કૃગ્ગતારૈર્હરિણૈ રેજે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—શૌયાન્ શૂર-
ભાવાન્ યં નૃપં નિજમાન્માનં જિગીષુઃ જેતુમિચ્છુમવગત્ય જ્ઞાત્વા મૃગન્દ્રેઃ સારફરાજૈસ્તમ-
નુનેતું પ્રસાદયિતું સ્વાતુકલીકતું સૈરાન્મીયસેચકૈર્નૃગન્દ્રત્વાત્પ્રહિતૈઃ સેવાકૃતે પ્રેષિતૈઃ
સારફુર્નૈરિવ । ચ પુનર્યસ્યાં ક્વચિત્રેજે । તુરજ્ઞદ્વૈત્યૈર્વનત્પજ્ઞજન્મભિઃ । ‘રજસ્વલો વાહરિપુઃ
ઇતિ હૈમ્યામ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—યેનાકબ્ધરેણ સ્કન્ધેન નિજાંસત્યલેન કૃત્વા વિજિતૈઃ ! અત
પ્રવ તં નૃપં નિષેવિતુમુપાસનાગોચરં નેતું’ વનજૈર્વન્યૈઃ ક્રાસરૈરિવોપગતૈઃ ॥

શ્લોકાર્થ

શૌર્યથી પોતાને છુતવાની ઇચ્છાવાળા રાજાને મૃગેશ્રો (સિંહો) એ રાજાની
મહેરખાની મેળવવા માટે પોતાનાં સેવકરૂપ મૃગોને રાજાની સેવા કરવા માટે બહુ
મોકલ્યા ન હોય ! તેમ જ રાજાનાં સ્થંધાથી પરાલભ પાનેલા અશ્વોનાં પ્રતિપક્ષી
વન્યપશુઓ (કાસરો) રાજાની સેવા કરવા માટે બહુ આવેલા ન હોય ! ॥૮૭॥

દ્વીપાધિપત્વમિદં નો વનવાસભાજો

ચદ્વીપિનો મમ નિરર્થકમેવ નામ ।

તત્તત્પ્રભોઃ પ્રદિશ કલ્પિતકલ્પશાસ્ત્રિ-

ન્દ્રીપિત્રજો મજતિ વ્રતમિતીવ શૂપમ્ ॥૮૮॥

યસ્યાં ક્વચિત્સ્યાને દ્વીપિત્રજો વ્યાપ્રસન્નહો મૃપં મજતે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઇતિ વ્રતમિવ
કથયિતુમિવ । ઇતિ કિમ્ । મમ દ્વીપિનિ નામ નિરર્થકમિવ વર્તતે । દ્વીપાનિ સન્ન્યત્સ્યંતિ
દ્વીપી દ્વદ્વમભિધાનં વ્યર્થમેવાસ્તિ । ચત્કારણાદિહ જગતિ મૃમળલે વા મમ દ્વીપાધિપત્વ-
મેવ નાસ્તિ । મમ કિન્નરસ્ય । વનવાસ ભાજઃ । દ્વીપાધિપત્વં તુ દૂરે તિષ્ઠતુઃ દ્વીપનગરાદિ
મધ્યે સ્થિતિરપિ નાસ્તિ । इदं તુ જન્મુદ્દીપમ્ । તદ્વામાદિત્વપિ સિયરેભાવઃ । નિરિગહરે
વાસભાજઃ સ્થિર્થિ કુર્વાણસ્ય । તત્તત્પ્રભોઃ પ્રદિશ કલ્પિતકલ્પશાસ્ત્રિ-
પૂરણે કલ્પશાસ્ત્રિન સ્વસ્ત્રો હે પ્રભો હે સાહે. તન્મમત્વં દ્વીપાધિત્વં પ્રદિશ દેહિ ।
ઇતિ વિજ્ઞાનુમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

વળી સલામાં કેડાં સ્થાનમાં વાઘોનો સમૂહ રાજાની સેવા કરે છે ! શા માટે !
‘શાસ્ત્ર’ ‘દ્વીપી’ નામ નિરર્થક છે કારણ કે જેની યાત્રે દ્વીપો હોય તેને દ્વીપી કહેવાય

મારું દ્વીપાધિપતિ પછું તો દૂર રહેા પછુ દ્વીપ કે નગરમાં પછુ મારું સ્થાન નથી ! અર્થાત્ અમારાં ભાગ્યમાં વનવાસ જ છે તેથી હે રાજન્ જગતમાં કદપવૃક્ષ સમાન એવા હે પ્રલો, આપ મારું દ્વીપાધિપતિપછું મને આપો ! આવી વિશ્વમિ કરવા માટે બળે આદશાહની સેવા કરતા ન હોય ॥૮૮॥

પ્રાચીપતિ વિબુધરાજબલારિષાતિ—

જિણ્ણું સહસ્રનયનં શતકોટિપાણિમ્ ।

દૃષ્ટ્વા ભ્રમાદિવ હરેઃ સ્વપતેરુપેતાઃ

સ્વઃસુશ્રુવો વ્યશુરિહામિતવારવધ્વઃ ॥૮૯॥

સમાયામમિતાઃ પ્રાણાતીતાસ્તામ્બલજલવાલવ્યજનાદિવાહિન્યો વારવધ્વો વારવિ-
લાસિન્યો વ્યશુઃ શુશુભિરે । ઉત્પ્રેક્ષયતે—સ્વઃસુશ્રુવોઽપ્સરસઃ ઉપેતા આગતાઃ । કસ્માત્સ્વ-
સ્યાત્મનઃ પત્યુર્મર્તુર્હેરેરિન્દ્રસ્ય ભ્રમાઙ્ગાન્ત્યા । કિં કૃત્વા । દૃષ્ટ્વા । અર્થાચ નૃપમ્ । કિંમૃતમ્ ।
પ્રાચીપતિ પૂર્વદિક્સ્વામિનમ્ । ગુર્જરદેશાપેક્ષયા ક્ષેપુરસ્ય પૂર્વદિગ્બર્તિત્વાત્ । પુનઃ
કિંમૃતમ્ । વિબુધાનાં પण्डितानां राजानमधीश्वरम् । सर्वशास्त्रकलापारगामित्वात् । પુનઃ
કિંમૃતમ્ । બલેન કલિતા બલિષ્ઠા ચે અરયો વૈરિણસ્તેષાં ઘાતિનં હનનશીલમ્ । પુનઃ
કિંમૃતમ્ । જિણ્ણું જયનશીલમ્ । સર્વેન્નાપ્યપ્રતિહતત્વાત્ । પુનઃ કિંમૃતમ્ । સહસ્રનયનં
સહસ્રાક્ષમ્ । પુનઃ કિંમૃતમ્ । શતશઃ કોટયઃ સ્વર્ણાદીનાં શતસહસ્રલક્ષાઃ પાણૌ यस્ય
પ્રબલકોશકલિતમ્ । इन्द्रार्थे पूर्वापाति देवराजं बलनामदैत्यस्य रिपोर्घातिनं नाम्ना जिण्णुं
સહસ્રનયનં બ્રહ્મસ્તં ચ ॥

૧લોકાથ

રાજસભાનાં અનેક વાશંગનાઓ શોભી રહી હતી. તે બધે પોતાનાં પતિ ઇન્દ્રની
બ્રાન્તિથી રંભા આદિ અપ્સરાઓ સ્વર્ગમાંથી આવેલી ન હોય । શુર્જરદેશની અપેક્ષાએ
ફેતેપુર પૂર્વદિશામાં હોવાથી રાજા પૂર્વદિશાનો અધિપતિ હતો ઇન્દ્ર પછુ પૂર્વદિશાનો
અધિપતિ ! સકલ શાસ્ત્રોના રહસ્યને બધુનારાપડિતો વડે રાજા સેવ્ય હતો, ઇન્દ્ર
વિષુધો દેવો વડે સેવ્ય ! હુધર્મ એવા પછુ શત્રુઓનો રાજા નાશ કરનાર હતો ઇન્દ્ર
' ગલિ ' નામનાં દૈત્યોના નાશ કરનાર ! રાજા જયશીલ હતો, ઇન્દ્રનું નામ પછુ જિણ્ણુ !
રાજા હાથને વિષે કરેડો સોનામહોરો રહેલી હતી અર્થાત્ અખૂટ ભંડાર હતો,

દિ. સૌ. ૧૭

ઈંદ્રના હાથમા વજ્ર । આ પ્રમાણે રાજા ઈંદ્રસમાન હોવાથી, અપ્સરાઓ બાણે ઈંદ્રની બ્રાન્તિથી બાદશાહની સલામાં આવી ન હોય ! ॥૮૯॥

ઋર્ધ્વદમા ક્વચન મૌલિવિભાસિદ્ધતાઃ

શ્રીઋણ્ઠમિત્ત્રમિવ ગીલ્લિતિ રાજરાજિઃ ।

શૈલા ઇવૈતદ્ભિભૂતમદ્વીપતીનાં

મુક્તામણીવમુગળાદ્યુપદાઃ સ્ફુરન્તિ ॥૯૦॥

ક્વચન ક્વાપિ સભાયાં રાજા મહામહીન્દ્રાણાં રાજિઃ શ્રેણી શીલિતિ । અર્થાન્સભાપ-
તિત્વાત્ । ય નૃપં ભજતે । કિંમૂતાઃ । ઋર્ધ્વદમા ઋર્ધ્વીભૂતાઃ । પ્રાયોઽકલ્પરસાહિસમાજે
સર્વેઽપિ જનાઃ સામન્તાદયઃ ઋર્ધ્વીર્મૃદય સંનિબ્ધન્તે इति રીતિગમીત્ । પુનઃ કિંમૂતાઃ ।
મૌલૌ મસ્તકે વિલસતશીલૌ સ્થાયુયૌ હસ્તૌ યસ્યાઃ । કમિવ । શ્રીઋણ્ઠમિત્ત્રમિવ । યથા
વૈશ્રવણં યક્ષેશ્વરત્વાદ રાજાં યક્ષાણાં રાજિધોરણી શીલિતિ । ‘યશ્નઃ પુણ્યજનો રાજા’ इति
હેમ્યામ્ । પુનઃ ક્વચન પનેનાકલ્પરસાહિના અભિભૂતાનાં સ્વસેવકીયુતાનાં મદ્વીપતીનાં
રાજાં મુક્તા મૌલિકાનિ, મળયો રત્નાનિ । અથુના ‘જવાહર’ इति પ્રસિદ્ધાઃ । વસ્તુનિ
સ્વર્ણરુપ્યથનાનિ, તેષાં ગળા આદૌ યાતાં તાદૃશ્ય ઉપદાઃ પ્રાપ્તાનિ ઢોંકનકાનિ
‘મિટ્ટણા’ इति પ્રસિદ્ધાઃ સ્ફુરન્તિ । ક ઇવ । શૈલા ઇવ । યથા અત્યુચ્ચાઃ શૈલા વીદ્યન્તે ।
યથા અતિવહન્યોઽબ્રહ્મહાઓપદા દૃશ્યન્તે ॥

શ્લોકાથે

રાજસભામાં ઉંચા થઇને રહેલા તેમજ કુબેરનાં મિત્રોની જેમ મસ્તકે અંજલિ
નેડીને રહેલા એવા રાજાઓની પંકિત શોભતી હતી (પ્રાયઃ અકબર બાદશાહની
રાજસભામાં સામંતો આદિ સર્વજનો ઉંચા થઇને જ રહેતા હતા તેવી પ્રથા હતી)
તેમ જ પરાશવ પામેલા રાજાઓનાં મૌકિતકો, રત્નો સુવર્ણો આદિ ઝવેરાતના ભેટબાંઓ
પર્વતોની જેમ દેખાતા હતાં અર્થાત્ રાજસભામાં ભેટબાંઓના ઢેરના ઢેર હતા ॥૯૦॥

શીલન્તિ યં ક્વચન સંસદિ લોકપાલાઃ

શચ્યા ઇવ પ્રિયતમં ચ ચતુર્દિગીશાઃ ।

સાક્ષા ઇવ ક્વચન વીરરસાશ્ર વીરાઃ

સેનાન્યયેવ ચતુરજ્ઞચમૂરનૂનાઃ ॥૯૧॥

ચ પુનઃ સંસદિ સભાયાં ક્વચન પ્રદેશે ચત્તમૃગાં ગ્રાચી-અવાચી-પ્રતીચી-ઉદીચી, લક્ષણાનાં દિશાં હરિતામીશાઃ સ્વામિનો લોકપાલાઃ રાજાનો યમકવ્ચરં શીલન્તિ । કમિવ । યથા શચ્યા ઇન્દ્રાણ્યાઃ પ્રિયતમં પ્રાણનાથં પુરંદરં સોમયમવરુણવૈશ્રવણાભિધાનાશ્ચતુર્દિઙ્નાયકા લોકપાલાઃ શીલન્તિ । ચ પુનઃ ક્વચન ક્વાપિ વીરાઃ સુભટાઃ શીલન્તિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સાઙ્ગાઃ સશરીરા વીરનામાનઃ પઞ્ચમા રસાઃ ઇવ । પુનઃ અમૂના સુદદત્તનુવ્રનિશિતશસ્ત્રાદિદ્વિચત્વારિંશદુપગરણકલિતા ચત્વારિ ગજવાજિરથપદાતિ લક્ષણાનિ અઙ્ગાન્યવયવા યત્યાસ્તાદશી ચમૃઃ શીલતિ । કમિવ । સેનાન્યમિથ । અત્ર પવ હવાર્થે । યથા ચક્રવર્ત્યાદિસેનાપતિં ચતુરઙ્ગિણી સેના સેવતે । અથવા । સેનાન્ય સ્વામિકાર્તિકં ચતુ સ્કત્યા સુરસેના સેવતે । દેવૈઃ સ્કન્દમેવ સેનાનીત્વેઽભિષિચ્ય તારકો નિહતઃ । પતદ્વિસ્તરઃ પરસમયે ॥

૧લોકાર્થ

જેમ ઇદ્રાણીના પ્રાણનાથ ઇન્દ્રને ચાર લોકપાલ (પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, અને દક્ષિણ) એ ચાર દિશાનાં સેન, યમ, વરુણ અને કુબેર) સેવે છે તેમ રાજસભામાં ચાર દિશાના રાજાઓ અકબરની સેવા કરે છે. વળી રાજસભામાં સાક્ષાત્ દેહધારી વીરરસ સમાન વીરસુભટો અકબરની સેવા કરે છે, તેમજ જેમ ચક્રવર્તીના સેનાપતિને ચતુરંગિણી સેના સેવે તેમ ૪૨ ઉપકરણોથી યુક્ત ચતુરંગી સેના (ગજદળ, અશ્વદળ, રથદળ અને પાદદળ) અકબરની સેવા કરે છે. ॥૬૧॥

આકાશવત્કવિવુથશ્રિયમાદધાના

નીરેશિતાર ઇવ જિણ્ણરમામિરામાઃ ।

શ્રીદા ઇવ પ્રદધતોઽત્ર વદાન્યમાર્વં

સમ્યા વિમાન્તિ ધિપણા ઇવ વાગધિશાઃ ॥૧૨॥

અત્રાકબરસભાયાં સભાયાં સાધવઃ સમ્યાઃ સભાસદઃ રાજસભોપવેશ્વરઃ વિમાન્તિ શોભન્તે । કિમૂતાઃ । કવિતયા કાવ્યકર્તૃત્વેન । ચતુક્તં સ્વર્ગવાપહારિણા કેનચિદ્વિદુષા— ‘વયમપિ કવયઃ કવયઃ કવયઃ કવયશ્ચ સિદ્ધસેનાધાઃ । યયપિ ડલયોરૈવ્યં તર્ત્ક કલમીયતે કરમઃ ॥’ इति । तथा बुधतया पाण्डित्येन श्रियं शोभायाम् सामस्त्येन सर्वकलावेतृत्वेन दधानाः सभाया विभूषां कुर्वाणा वा । किंवत् । आकाशवत् । यथा आकाशः कवीनां शुक्रानां बुधानां रोहिणीनन्दनानां च श्रियं लक्ष्मीमा सामस्त्येन विभ्राणाः कुर्वाणा वा सन्ति । सूर्याणां द्वादशत्वेन बाहुल्यादग्रहाणामपि बाहुल्यम् । सूर्याणां ग्रहपतित्वात् ।

પુનઃ કિંમૃતાઃ । જિષ્ણુત્વેન સુમદતયા શૌર્યેણ જયનશીલતયા રમા લક્ષ્મીઃ તયા અભિરામા ગજાશ્વગ્રામાદિચહુવિમૃતિપ્રાજિનઃ । 'જિતે ચ લમ્યતે લક્ષ્મીઃ' इति वचनात् । शत्रुं कैत्राणां सुमदानां हि प्रायः स्वामिनो ग्रामान्ददते इति रीतिः । के इव । नीरेशितार इव । 'धानं दीशः सरस्वान, इति हैम्याम् । वारिपतिर्नदीपतिश्चेति संयोगाद्वा । यथा समुद्रा जिष्णुरमाभ्यां कृष्णतत्पत्नीभ्यां कृत्वा मनोज्ञाः । समुद्रशायी कृष्णः । लक्ष्म्यास्तज्जायात्वेन सांनिध्यम् । पुनः किंमृताः । वदान्यभावं दानशोण्डतां प्रकर्षेण दधतो विभ्रतः । के इव । श्रीदा इव । यथा धनदा दानशीलत्वं दधते । पुनः किंमृताः । वागश्रीशः । प्रगल्भवाग्विलासाः । 'वागिशो वाक्पतो' इति हैम्याम् । क इव । धिपणा इव । यथा सुराचार्याः । 'धिपणः फाल्गुनीभवः । गीर्धृहृत्योः पतिः' इति हैम्याम् । वाचाभधीश भवन्ति ॥

શ્લોકાઠ્ઠ

અકબરની સભામાં સભાસદો શોભે છે. જેમ આકાશ શુક્ર અને ધુધની શોભા ધારણ કરે છે તેમ કવિતાથી અને પાંડિત્યથી સભાની વિભૂષા કરવા તેમજ જેમ સમુદ્ર વિષ્ણુ અને લક્ષ્મીવડે મનોહર છે તેમ શત્રુનો જથ્થો કરવાથી રાજાદ્વારા ઇનામમાં પ્રાપ્ત થયેલા હાથી, घोडा, ગ્રામ આદિ લક્ષ્મીવડે શોભાયમાન અને કુળેરની જેમ દાનેશ્વરી એવા સભાજનો વડે અકબરની રાજસભા શોભે છે. ॥૯૨॥

स्वस्त्रैर्गजैत्रमणिकल्पितशिल्पचञ्च-

त्पाञ्चालिकापहतलोचनचित्रवृत्तिः ।

पूर्वापराम्बुनिधिसીममहीमघोनो

या संसदाप सुपमां बलमित्समेव ॥ ॥૯૩॥

પૂર્વાપરામ્બુનિધી પ્રાચ્યપ્રતીચ્યસમુદ્રો સીમા અવસાનં મર્યાદા ચસ્યાસ્તાદૃશ્યા મહ્યા મૃમેમઘોનો વાસવસ્ય સંસત સમા સુપમાં સાતિશાયિશોભાં પ્રાપ્ત લેમે । કેવ બલમિ-ત્સમેવ । યથા વલનામાનં દાનવેન્દ્રં મિનત્તિ હન્તીતિ વલમિત્પુરંદરસ્તસ્ય સમા પર્યંત સુધર્માનાગ્રી સુપમામાપ્નોતિ । કિંમૃતા । સ્વઃ સ્વર્ગસ્ય સ્ત્રીણાં સમૃદ્ધઃ સ્વૈર્ણ સુરાજ્ઞનાગ-ગણસ્તસ્ય જૈત્રીમિર્જયનશીલાભિઃ મણિભિર્વિવિધરત્નૈઃ કલ્પિતં રચિત શિલ્પં વિજ્ઞાનં તેન ચચ્ચન્તીભિઃ શોભમાનાભિઃ । અથવા મણિભિર્નિર્મિતં વિજ્ઞાન યાસાં તથા ચચ્ચન્તીભિઃ પાન્ચાલિકાભિઃ પુત્રિકાભિરપહતા સ્વાયત્તીકૃતા સ્વાસુ પક્તાના વિહિતા લોચનાનામર્થાદ્લોકોકાન્તાનયનાનાં મનસાં ચેતસાં ચ વૃત્તિર્વ્યાપારો યયા સા ॥

इत्यकवरसभावर्णनम् ॥

શ્લોકાર્થ

દેવાંગનાઓને પણ શરમાવે તેવી, વિવિધ રત્નોથી ઘનાવેલી કે જેણે બેનારાનાં મન અને નયનની પ્રવૃત્તિને સ્તંભિત કરી દેનારી એવી પુતળીઓ જેમાં છે તેવી, સમૃદ્ધ-પથ્થરોત્તી પૃથ્વીના રાજ્ય અકબરની રાજસભા ઇંદ્રની સુધર્માસભાની જેમ અપૂર્વ શોભાને ધારણ કરતી હતી ॥૯૩॥

ગોઘ્ઠીં સ્વજન્નિસિતાંશુરશેપશાસ્ત્રા-

ધીતીંચ તત્સદસિ કોવિદમેદુરાયામ્ ।

ધર્મં વિશિષ્ય પરિચેતુમના ઇતિ સ્મ

સામાજિકાનનુયુનક્તિ કદાચિદેષઃ ॥૯૪॥

પણોડકબ્બરઃ ક્ષિતિસિતાંશુરશેપશીરોહિણીરમણઃ કદાચિત્ કસ્મિંશ્ચિત્સમયે વિશિષ્ય વિશેષપ્રકારેણ કૃત્વા ધર્મં મોક્ષસાધકં માર્ગં પરિચેતું પરિચિતિગોચરીકર્તું મનોડ્વન્તઃ કરણં યસ્ય સઃ । તસ્યાં પૂર્વવ્યાર્વાણંતસ્વરૂપાયાં સદસિ સમાયાં સમાજિકાન સમ્યાનિત્યમુના પ્રકારેણાનુયુનક્તિ સ્મ । પમ્પ્રછેત્યર્થઃ । કિંમૃતાયાં સદસિ । કોવિદૈ- નિરબ્રધવિઘ્નાચિતુરવિશારદવૃન્દૈર્મેદુરાયાં પુષ્ટાયાં મૃતાયામ્ । મણિહતાયામિત્યર્થઃ । ક્ષિતિસિતાંશુઃ કિં કુર્વન । ગોઘ્ઠીં ચિનોદવાર્તા સ્વજન્નિર્મિમાણઃ । ક ઇવ । અશેષશાસ્ત્રા- ધીતીંચ । યથા અશેષેષુ સમસ્તેષુ શાસ્ત્રેષુ વ્યાકરણસાહિત્યપ્રમાણચ્છન્દોવેદજ્યોતિરલંકાર- નીતિચાળક્યાદિષુ શાસ્ત્રાયેષુ અધીતમધ્યયનમસ્યાસ્તીત્યધીતી સર્વશાસ્ત્રાખ્યેતા ગોઘ્ઠીં સ્વજતિ ॥

શ્લોકાર્થ

સર્વશાસ્ત્રોના (વ્યાકરણ, સાહિત્ય, પ્રમાણ, છંદ, વેદ, જ્યોતિષ, અલંકાર ન્યાય અને આણુક્યનોતિ આદિના) જ્ઞાતાની જેમ તેમજ વિશેષ પ્રકારે શોક્ષસાધક ધર્મમાર્ગોના પરિચય કરવાના ચિત્તવાળા અકબર બાદશાહ, પંડિતો વડે શોભતી રાજસભામાં વિવિધ પ્રકારની ગોઘ્ઠી કરતા, સભાસદોને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછતા હતાં. ॥૯૪॥

કિં પમ્પ્રછ તદેવાહ—

માસ્વાનિવ પ્રકટયત્યનવદ્યમાર્ગં

પ્રાણાન્નિજાનિવ પિપર્તિ સમગ્રસત્ત્વાન્ ।

ધત્તે સ્પૃહામિહ ન સિદ્ધિઃ ક્વચિદ્યો-

ડ્નુક્રોશશાલિપદવીમિવ યોજનૌષઃ ॥૯૫॥

વિશ્વાસુમત્સુ સમદ્વપરમેશિતેવ

સદ્ગં કુસદ્ગમિવ શાન્તમના જહાતિ ।

યઃ પોતવત્તરતિ તારયતે પરાંશ્ચ

સંસૃત્યુદન્વતિ સ કશ્ચિદિહાસ્તિ સાધુઃ ॥૯૬॥ (યુગ્મમ્)

इह ममाज्ञावर्तिनि महामण्डले सर्वदर्शनेषु वा स प्रसिद्धिमान् साधुर्महात्मा कश्चि-
त्कोऽपि अस्ति वर्तते । यत्तदोर्नित्यसंबन्धात् स कः । यो महात्मा भास्वान् मार्तण्ड
इवानवद्यं निष्पापं मार्गं पन्थानं प्रकटयति प्रकाशयति । तथा यो निजानात्मीयान्मा-
णान् अस्त्रनिव समग्रान् सर्वान् सस्वान् प्राणिनः पिपतिं पालयति । तथा यः सिद्धा
मुक्तात्मेव इह विश्वे पुत्रकलत्रधनादिसंसाराभिषङ्गे वा क्वचित्कुत्रापि पदार्थे स्पृहां
वाञ्छां न धत्ते दधाति सृजति वा । पुनर्योजनानां चतुःक्रोशीमानानां मार्गप्रमाणविशे-
षाणामोषः समूह इव अनुक्रोशेन दयया । 'कृपानुकम्पानुक्रोशः' इति हैम्याम् । अनुगतैः
परस्परं संबद्धैः क्रोशैर्गव्युत्तिभिः शालते शोभते इत्येवंशीलां पदवीं मार्गमाचार
पन्थानं च धत्ते । तथा यः परमेशितेव परमेश्वर इव विश्वेषां त्रयाणां भुवनानां
समस्तेषु वा असुमत्सु जन्तुषु समा समभावा स्वपरव्यवसायरहिता एकस्वभावैव दृक्
दृष्टिर्यस्य । तथा यः शान्तमुपशमशालि मित्त्रामित्वेषु समतया समपरिणामतया प्रव-
र्तमानं वा मनः स्वान्तं यस्य तादृक् सन् कुसङ्गं कुकुत्सितं पाप्ममिर्व्यसनिभिः पिशु-
नैर्वा सङ्गं संगममिव । सङ्गं प्रमुदाप्रमुखसंबन्धं धनभोगविलासादिकं संगमं वा जहाति
स्वयं त्यजति । च पुनः संसृतिः संसारः स एवागाधोऽपरचक्षुरलक्ष्यतलः उदन्थानपारः
समुद्रः तस्मिन् पोतवधानपात्र इव स्वयं तरति परपारं प्रयासं चिन्तयन् सुखेन प्रयाति,
परांश्च तारयते परं पारं लम्बयते ॥

શ્લોકાર્થ

શું પૂછતા હતા તે કહે છે ?

મારા સામ્રાજ્યમાં અથવા સર્વદર્શનોમાં પ્રસિદ્ધ કોણ મહાત્મા છે કે જે સૂર્યની
જેમ નિરવધ [પાપરહિત] માર્ગને પ્રગટ કરે છે । તેમજ પોતાના પ્રાણોની માફક સમસ્ત
પ્રાણીઓનું જેઓ પાલન કરે છે । મુક્તાત્માની જેમ વિશ્વમાં (પુત્ર પરિવાર આદિમાં)

કોઈપણ પદાર્થમાં સ્પૃહા રાખતા નથી । તેમજ ચોજનનાં (આરકોશ) સમૂહની જેમ પરસ્પરના સંબંધથી શોભતા એવા માર્ગ આચારને ધારણ કરે છે. અને પરમાત્માની જેમ વિશ્વના પ્રાણીઓ પ્રત્યે સમદૃષ્ટિ ધારણ કરે છે, વળી શાંત સ્વભાવવાળા મહાત્મા કે જેઓ સ્ત્રી આદિનો સંગ અને ધન-લોભ વિલાસ આદિનો સંગમ, વ્યસનોનો જેમ ત્યાગ કરે છે, તેમ જ જહાજની જેમ સંસારરૂપ અગાધ સમુદ્રને સ્વયં તરે છે, અને પાર ઉતારે છે, આવા પ્રકારના કોણ મહાત્મા છે (આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો.) ॥૯૬-૯૭॥

વાचं सुधामिव निपीय ततः समुद्र-
नेमीतमीवरयितुः श्रवणाञ्जलिभ्याम् ।
सामाजिकैः स जगदे द्विजचन्द्रिकाभिः
संवर्धितस्फुरदुरःस्थलतारहारैः ॥९७॥

તતઃ સાદિપ્રશ્નનન્તરં સામાજિકૈઃ પાર્ષદૈઃ સ સાદિર્જગદે ભાષિતઃ પ્રત્યુત્તરં પ્રવીયતે સ્વ । કિંમૂતઃ । નિજવદનપદ્મવિરાજિદ્વિજાનાં દશનાનાં ચન્દ્રિકાભિઃ કાન્તિભિઃ । દન્તાધિકારે ચન્દ્રિકાશબ્દેન કાન્તિરેવોચ્યતે । યથા રઘો—‘દશનચન્દ્રિકયા વ્યવમા-
સિતમ્’ ઇતિ । સંવર્ધિતાઃ સમ્યક્પ્રકારેણ વૃદ્ધિઃ નીતાઃ સ્ફુરન્તો દીપ્યમાના ઊરઃસ્થલે
વૃક્ષઃસ્થાને સ્થિતાસ્તારા ડઝ્ઝચલાસ્તારકસદૃક્ષા વા હારા મુક્તાકલાપા યૈઃ । કિં કૃત્વા ।
શ્રવણે કર્ણાવેવાઙ્ગલો યો જિનપાણિઃ ઇકોડઙ્ગલિઃ તામ્યાં દ્વાભ્યાં કૃત્વા સમુદ્રનેમ્યા
ક્ષોભેઃ તમીવરયિતુઃ શર્વરીવરસ્યાકબ્જરપાતિસાહેઃ પૂર્વપ્રરૂપિતપ્રશ્નલક્ષણાં વાર્ણીં નિપીય
સાદરં શ્રવણવિષયીકૃત્ય । કામિવ । સુધામિવ । કશ્ચિદ્ભાગ્યવાન પુમાન સદ્ગુરુપ્રદત્ત-
મન્ત્રારાધનવિધિના પૂર્વપ્રેમ્ણા વા પ્રાચીનાવીર્ણાંતિશાધિપુણ્યેન વા પ્રસન્નીભૂતસુધામુજા
પ્રદત્તં પીચ્છમઙ્ગલિભ્યાં પિવતિ ॥

શ્લોકાર્થ

પૃથ્વીપરના ચંદ્ર એવા અકબર બાદશાહેના વચનામૃતનું કર્ણપુટ વડે પ્રેમપૂર્વક પાન કરીને (સાંભળીને) જેમના મુખરૂપી કમલમાં દાંતોની કાંતિ શોભી રહી છે અને અત્યંત દેહીધ્યામાન મુકતાહારોથી જેમનું વક્ષસ્થલ શોભી રહ્યું છે, તેવા પાર્ષદો- સહાસદોએ આ પ્રમાણે કહ્યું ! ॥૯૭॥

અસ્માભિરીશિતરદ્વયત દર્ગનેપુ
 સર્વેપુ શેસર ઇવાસિલધાર્મિકાણામ્ ।
 એકઃ સ હીરવિજયાભિધ્વરિરાજઃ
 ક્ષમાપાલપદ્ધિપુ ભવાનિવ ભૂમિપીઠે ॥૯૮॥

હે રૂપે સર્વેષામ્ પૃથિવીપીઠે વિજયત્રિધાનાદૌ સમર્થોભવતીતિ રૂપેણ તસ્ય સંચો-
 ધનમ્ હે રૂપેણ સ્વામિન, અસ્માભિઃ શ્રીમત્સદસ્યૈઃ ભૂમિપીઠે નિઃશિલ્પમંદિનીમણ્ડલે
 સર્વેપુ સમસ્તેપુ જૈનબૌદ્ધશૈવસાંખ્યવૈશેષિકનાસ્તિકલક્ષણેપુ પદ્મ દર્શનેપુ શાસનેપુ । અથ
 વા ભાદ્રપ્રભાકરજૈમનીયાદિપુ પદ્મદર્શનાનાં શાસ્ત્રપ્રચારાશ્રયેષ્વરેપિ । સોડસાધારણગણિતાન-
 ણુગુણગર્ણેર્જગત્ત્રયે ચિહ્ન્યાતઃ ઈકો ન દ્વિતીયો ત્રિતીયો ચતુર્થો યસ્યાદ્દિતીયઃ હીરવિજય इत्याभिधा नाम
 यस्य तादृशः स्वरिष्याचार्येषु त्रिशत्प्रतिरूपादिपद्मगुणितपद्मत्रिशद्गुणै राजते दीप्यते
 इति राजा पनावता श्रीहीरविजयस्वरिपुङ्गवोऽद्वयत दर्शनगोचरीचक्रे नापरः । क इव ।
 भवानिव । यथा निखिलानां मुहलानां प्रतिष्ठानानां 'पट्टाण' इति प्रसिद्धानां विविधजातिनुरु-
 प्काणां राजपुत्राणां क्षमापालानां पृथिवीपतीनां पदिकपु मण्डलीषु भवान् माहीनामपि सादिर्द-
 श्यते उत्प्रेक्ष्यते—अखिलानामिदानींतनयुगजन्मनां समस्तानां धार्मिकानां धर्मकर्तृणां शैशव-
 ऽवतंस इव मुकुटो वा ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન, આ પૃથ્વી પર સર્વ શબ્દજોની પંક્તિમાં જેમ આપ એક જ છે.
 તેમ સ્વ દર્શકોમાં (જૈન બૌદ્ધ, સાંખ્ય, વૈશેષિક, શૈવ અને નાસ્તિક આદિ છએ
 દર્શનોમાં અથવા ભટ્ટ, પ્રાચીનર જૈમિનીય, આદિ છ દર્શનની શાખા પ્રશાખાઓમાં)
 અશ્વાધારણુ શુભોના બંધાર એવા અને સર્વધાર્મિકોમાં મુશુર પ્રમાણ એકજાતીરવિજય
 નામના આચાર્યને અમે ક્રેયા, ॥૯૮॥

અથ હીરવિજયસ્વરિગુણગર્ણપ્રશસ્તિઃ—

ત્રધ્યાપ્ય દેવગુણા સ્વવિનેયવર્ગઃ
 સ્વગ્ન્યાતયે પ્રતિશુભં પ્રદર્શનિર્વિનઃ ।
 મર્ચેન્ગાન્નત્રયિત્વં કર્તવિત્તર્કદાયા
 પ્રારભ્યને સ્મ વગુર્ધાર્પણેઃ પૂર્વમાત્ ॥૯૯॥

सभायां साधुभिः सभ्यैः सभास्तारैः वसुधाधिपतेर्भूमण्डलाखण्डलस्य पुरस्तादग्रे तदीयान् हीरविजयसुरिसंवन्धिनः कतिचित्सर्वान्मना कथयितुमशक्यतया कियत्संख्या-
कान् गुणान्कवयितुं स्तोतुम् । 'इदं कवयति कवते' इति क्रियाकलापे । प्रारभ्यते स्म ।
उत्प्रेक्ष्यते—देवगुरुणा सुराचार्येण बृहस्पतिना अध्याप्य पाठयित्वा स्वयं सर्वशास्त्रकलापा-
रगामिनो विधाय स्वख्यातये सर्वावनीबलये निजप्रसिद्धिविहितये भुवं प्रति भूमीमण्डले
प्रहितैः प्रस्थापितैः स्वचिनेयवर्गैर्निजान्तेवासिवृन्दैरिव ॥

श्लोकार्थ

डवे हीरविजयसूरीना गुणानुं वधुन शङ्क थाय छे.

जबो बृहस्पतिजे पोतानी प्रतिष्ठा भाटे सर्व शास्त्रोना पारगाभी भनावीने पृथ्वी
छपर मोक्षलेखा पोताना शिष्येना समूह डोय तेवा सभासदोजे पाठशाहनी समक्ष
हीरविजयसूरीना कटकाडे गुणानुं वधुन करवाना प्रारंभ कर्यो. ॥६६॥

एतस्य दृष्टिरजनिष्ट विभो सदक्षा

भिक्षाचरेऽमृतभुजामपि सार्वभौमे ।

भक्तेऽप्यभक्तिकृति वार्षिकवारिदस्य

वृष्टिर्यथेक्षुविपिने कनकद्रुमे च ॥१००॥

हे विभो स्वामिन, एतस्य हीरविजयसुरेर्दृष्टिर्हे भिक्षया प्राप्तमात्रेण चरति वृत्तिमा-
जीविकां विदधातीति भिक्षाचरो भिक्षुकः । दरिद्र इत्यर्थः । तस्मिंस्तथा अमृतभुजां
सुधाशनानां देवानां सार्वभौमै चक्रवर्तिनि पुरदरे च सदृशा निविशेषा सदृशी अजनिष्ट
संजाता । पुनर्भक्ते स्वसेवासक्ते भक्तिनिभेरान्तःकरणतया शनांशुकादिदायके वा तथा
अभक्तिकृति अवज्ञाकारिणि अनिष्टविधायिनि वा पुंसि तुल्यैव अस्य सुरेर्दृष्टिरजनिष्ट ।
यथा वर्षासु भवो वार्षिकः वर्षाकालसंवन्धिनो वारिदस्य बहुलसलिलाखण्डधारावर्षिणो
मेघस्य वृष्टिर्वर्षणमिक्षूणां रसालानां 'सेलडी ग्रुंदगरी' इति प्रसिद्धानां विपिने वने ।
क्षेत्रे इत्यर्थः । तथा कनकतरौ धतूरकवृक्षे च सदृशैव संजायते ॥

श्लोकार्थ

डे स्वामिन, वर्षाकाशमां जेम मेघनी धारा शेरडीना जेतारभां डे धतुराना वृक्ष
छपर समान यखे वर्षे छे, तेम हीरविजयसूरीनी दृष्टिजे दरिद्री डोय डे छंङ्ग डोय,
दि. सौ. १८

ભક્ત હોય કે અભક્ત હોય-નિંદક હોય-કે પ્રશંસક હોય તે દરેક ઉપર સમાનરૂપે રહેલી છે ॥૧૦૦॥

સંધ્યાભ્રવિભ્રમમિવાધ્રુવભાવભાજ-

મુદ્ધાવયન્મવમમહ્નુરતાં ચ સિદ્ધેઃ ।

આવેદયત્યસુમતઃ કુલયાતયામો

વંશ્યાનિવાયતિહિતઃ સ હિતાહિતાર્થમ્ ॥૧૦૧

સ હીરવિજયસૂરિરસુમતઃ સકલમવિકજન્તુન પ્રતિ હિતાનિહરલોકેષ્ઠાન । તથા અહિતાન ક્રયોરપિ લોકયોરનિષ્ઠવિધાયિનોડયાન્ ભાવાન્પદાર્થાન્ચા આવેદયતે કથયતિ । ક ઇવ । કુલયાતયામ ઇવ । યથા ગોત્રવૃદ્ધઃ પુમાન્ વંશ્યાન્નિજપુત્રપૌત્રાદિકાન્ પ્રતિ હિતાહિતાર્થાનાવેદયતે શુભાશુભાન્ ભાવાન્ કથયતિ હિતમહિતં ચ વક્તિ । સૂરિઃ કિં કુર્વેન્ । સંધ્યાભ્રાણાં સંધ્યાકાલસંજાતવિવિધનીલપીતરક્તાદિરાગકલિતામ્રકાણાં દિવસા-વસાનપિન્ (છ) પ્રભવત્રિવિધરાગાણાં વિભ્રમં ત્રિલાસમિવ । અધ્રુવભાવભાજમશાશ્વતપરિણા-મજુષ્ઠં ભવં સંસારમુદ્ધાવયન્ પ્રકટીકુર્વેન્ । ચ પુનઃ કિં કુર્વેન્ । સિદ્ધેર્મહાનન્દનગર્વા અમહ્નુરતામનશ્ચરત્વં શાશ્વતસુખાનુષક્ષિતાં પ્રકટયન્ પ્રકાશયન્ । અર્થાજ્ઞાનાં પુરસ્તાત્ । અતઃ યથા સૂરિર્યાતયામશ્ચ કિલક્ષણઃ । આયતાવુત્તરકાલે હિરપરલોકાદૌ સાંસારિકસર્વવ્ય-વહારાદૌ ચ હિતઃ શુભચિન્તકઃ પથ્યવક્તા ચ ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન્, ભવ્યજીવોની આગળ સંધ્યાના રંગની જેમ સંસારના સ્વરૂપની ક્ષણ ભંશુરતા અને મોહની અવિનશ્વરતાને બતાવતા હીરવિજયસૂરિ કુલવૃદ્ધ પુરુષની જેમ ભવ્ય પ્રાણીઓને ભાવી શુભાશુભ ભાવોને કહેનારા છે. ॥૧૦૧॥

યસ્મિન્નતાવધિ વસન્તિ પરે નિમગ્ના

મીનવ્રજા ઇવ જના વૃજિનાવગૃહાઃ ।

તસ્માદ્ભવામ્બુનિધિતઃ સ પૃથગ્વધ્રુવ

પદ્માન્તરાદ્દનરસાદિવ પુન્ડરીકમ્ ॥૧૦૨॥

સ સૂરિસ્તસ્માદવાઙ્મનસગોચરીશ્રૂતપૂર્વપારાદ્નન્તાનન્તપુદ્ગલપગવર્તિનિવર્તનનૃત્તદ્વધારા સંસારો દેવાગાધાપારત્વેનામ્બુનિધિઃ સમુદ્રસ્તસ્માન્મકાશાન્ પૃથક્ વધ્રુવ મિત્તો

જ્ઞાતઃ । સંસારં નિરસ્ય મોક્ષમાર્ગે સંયમે તસ્થિવાનિત્યર્થઃ । કિંમૃતાત્તસ્યાત્ । પદ્મઃ પાપમન્તરે મધ્યે યસ્ય । કેવલપાપમયાદિત્યર્થઃ । ‘અહઃ કલક્રમધં પદ્મઃ’ इति हैम्याम् । કિમિવ । પુણ્ડરીકમિવ । યથા સિતામ્બોજં પુણ્ડરીકં પદ્મઃ કર્દમોઽન્તરે મધ્યે તલે યસ્ય તાદૃશાત્ ધનરસાત્સલિલાત્પૃથક્ ભવતિ । ન કઃ । યસિન્ ભવામ્બુનિધૌ સંસારસમુદ્રે વૃજિનૈઃ પાપકર્મભિરવચ્ચૃદ્ધા આશ્લિષ્ઠ્યા વ્યાપ્તઃ પાપભરભારિતાઃ સન્તઃ પરે ઇતરે बहुल-સંસારિણો જના લોકા વિગતો વિશેષેણ યાતોઽવધિઃ સીમાવસાનં યત્રેતિ ક્રિયાવિશેષણમ્ । અનન્તાનન્તસમયમિત્યર્થઃ । લીનાસ્તલ્લીનમાનસા વસન્તિ સંતિષ્ઠન્તે । ક ઇવ । મીનવ્રજા ઇવ । યથા મત્સ્યાઃ સમુદ્રે નિમગ્ના ઇવ તિષ્ઠન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

(હે સ્વામિન,) જે સંસાર સમુદ્રમાં પાપકર્મોથી વ્યાપ્ત અનંત જીવો મત્સ્યોની જેમ લીન બનીને રહ્યા છે, તે સંસાર સાગરથી આ આચાર્ય જુદા થયા છે. (અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગે સંયમમાં રહેલા છે,) જેમ કમલ જલ અને પંક (કાદવ) માં ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ જલ અને કાદવથી ભિન્ન રહે છે; (તેમ આચાર્ય સંસારથી વિરક્ત બનીને રહ્યા છે.) ॥૧૦૨॥

સંત્રસ્યદેળરમણીદગપાદ્મરજ્જો-

ત્સજ્જપ્રણર્તિતકટાભપરમ્પરાભિઃ ।

ચેતસ્યવિશ્યત મુમુક્ષુમણેર્ન તસ્યા-

લોકસ્ય મધ્ય ઇવ ચણ્ડરુચીરુચીભિઃ ॥૧૦૩॥

તસ્ય હીરવિજયસ્ય મુમુક્ષુમણેઃ શ્રમણમાણિક્યસ્ય ચેતસિ ચિત્તે સંત્રસ્યન્તીનાં લુબ્ધ-કાદીનામાકસ્મિકમયાકુલતયા પલ્લયમાનાનામેળરમણીનાં સારજ્ઞાદ્ગાનાનાં દગિવ ચટુલ્લો-ચનમિવ દક્ દૃષ્ટિયાસાં તાસામ્ । ચપલવિલોચનાનાં છોળામિત્યર્થઃ । દર્શાં નયનાનામપા-જ્ઞયોર્નેત્રપ્રાન્તયોરેવ રજ્જયોર્નેત્રનસ્થાનકયોરુત્સર્જ્જે ક્રોડે પ્રણર્તિતાભિસ્તાણ્ડવં કારિતાભિઃ કટાક્ષાણામશ્ચિવિકૃણિતાનાં પરમ્પરાભિર્ધોરણીભિર્નાવિશ્યત ન પ્રવિષ્ટમ્ । કામિરિવ । ચણ્ડરો(રુ)ચીરુચીભિરિવ । યથા તીવ્રકિરણસ્ય આસ્કરસ્ય રુચિભિઃ કાન્તિભિઃ । રુચીશબ્દો દીર્ઘધ્વકારાન્તોઽપ્યસ્તિ । યથા નૈષધે—‘વરુણગ્રહિણીમાશામાસાદયન્તમમું રુચીનિચયમિવ’ इति । ‘નો ચેત્તા ચણ્ડરોચીરુચિરુચિરુચી’ इति जिनशतकेऽपि । અલોકસ્ય જીવાજીવાદીનામનાધારક્ષેત્રસ્ય મધ્યે વિચાલેન પ્રવિશ્યતે । અલોકેષુ સૂર્યાદીનાં ન પ્રકાશઃ । પરશાસનેઽપિ દૃશ્યતે । યથા રઘુવંશે—‘સોઽહમિન્યાવિશુદ્ધાત્મા પ્રજાલોપનિ

मीच्छिः । प्रकाशश्चाप्रकाशश्च ओकाशश्च इवाकृतः । 'कर्मण्येवाङ्मयं प्रकाशः परब्रह्मात्मनाम्' इति वदुर्वर्त्ता । 'ओकाशोक्कर्मणाः' इति ह्येवम् ॥

સુધેન્દ્રચંદ્ર

સરખીન હરણિની આંગે જેવી આંગેવાળી આંગેની દિગ્દિપ નૃત્યભૂમિના મધ્ય
ભાગમાં નૃત્ય કરી રહેલો કાગોળો પરંપરા (અથાન્ ઓંગેના કાગોળ આદિ હાવલાવો)
શ્રમહુશિષ્યમણી દ્વારવિન્ય સૂરિના ચિન્નમાં પ્રવેશી ગઈ તહી, જેમ સૂર્યનાં પ્રગટ
કિરણો અટોકમાં પ્રવેશી ગયા તથી તેમ. ॥૧૦૮॥

सुप्रसन्नस्यैवमिति

द्विद्वयजनिमतां नयता विमोहम् ।

नहंन यद्यपिपतेः पुनः प्रगेमे

नागेन नागदन्ताय स्वाहा ॥२०४॥

[illegible]

સંક્રાન્તશક્રવલિધામધરાપદાર્થ-
 સાર્થે જિનાગમકપોહિચિતાન્તરાણે ।
 સંક્રાન્તિરાપિ ન કદાપિ હૃદાત્મદર્શે
 દ્વારીશ્વરસ્ય કિમનન્નતયાજ્ઞજેન ॥૧૦૫॥

દ્વારીશ્વરસ્ય હૃત્ હૃદયમેવાતિસ્વચ્છત્વાદાત્મદર્શો દર્પણસ્તત્ર અજ્ઞજેન કંદર્પેણ કમનઃ કલાકેલિઃ । ‘અનન્યજોડ્ઙ્ગઃ’ इति हैम्याम् । કદાપિ કસ્મિન્નપિ કાલે સ્વાપજાગ્રદ-
 વસ્થાતારુણ્યતરુણીદર્શનાદિસમયેડપિ સંક્રાન્તિઃ સંક્રમણં પ્રતિવિમ્બં પ્રવેશં ચ નાપિ ન પ્રાપે । યસ્ય મનસિ કસ્મિન્નપિ પ્રસ્તાવે સ્મરોદ્રેકો નાસીદિત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—અનન્નતયા અશરીરત્વેનેવ સંક્રામણં તુ દેહસ્યેવ સ્યાત્તસ્ય તુ સ યથા નાસ્તિ તસ્માત્કુનઃ સંક્રાન્તિરિતિ ।
 કિંચૂતે હૃદાત્મદર્શે । સંક્રાન્તાઃ પ્રતિવિમ્બિતાઃ શકસ્યેન્દ્રસ્ય વલેર્વલિનામ્નો દાનવેન્દ્રવિશે-
 ષસ્ય ધામ્નોર્મેન્દિરયોઃ સ્વર્ગપાતાલયોઃ । તથા ધરાયા નિઃશ્ચિલમહીમણ્ડલસ્ય ચ પદાર્થાનાં ઘટપટસ્તમ્મકુલ્મધાનવદાનવારિમાનવાચનેકચસ્તુનાં સાર્થાઃ સમૂહા યત્ર । પ્રતિવિમ્બં ચ નિર્મલે વસ્તુનિ સ્યાત્ । અતઃ યથા પુનઃ કિંચૂતે હૃદાત્મદર્શે । જિનાગમો જૈનસિદ્ધાન્તઃ યથા કવઃ ધ્યાનયં તેનોલ્લિખિતમુત્તેજિતં દેદીપ્યમાનં નિર્મિતમન્તરાલં મધ્યે યસ્ય ॥

શ્લોકાર્થ

જેના હૃદયરૂપી અરિસામાં સ્વર્ગલોક, પાતાલલોક. અને મધ્યલોકના ઘટપટ આદિ પદાર્થોનો સમૂહ સંક્રાન્ત થયો છે, તેમ જ જૈન સિદ્ધાંતરૂપી સરાણુથી દેહીપ્રમાન જેના મધ્યભાગ પ્રકાશિત થયો છે તેવા હીરવિજયસૂરિના હૃદયરૂપી દર્પણમાં કામદેવનું પ્રતિબિંબ ક્યારે પણ પડી શક્યું નહીં. (અર્થાત્ પ્રતિબિંબ શરીરધારીનું હોય પરંતુ કામદેવ તો અશરીરી છે તો કામદેવનું પ્રતિબિંબ ક્યાંથી પડી શકે ?) ॥૧૦૫॥

નીત્વા વહિર્નિજમનઃસદનાગ્નિહન્ય-
 માનં વિભાવ્ય વિશુના સ્વમરાતિભાવાત્ ।
 નશ્યન્નિવાન્યજનહૃત્પરમાણુમધ્યે
 રાગો ત્રિવેશ વિવશશયતાદધાનઃ ॥૧૦૬॥

રાગોડનુરાગઃ સાંસારિકઃ સ્નેહઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—નશ્યન્નિવાન્યમાનઃ સન્ અન્યેષાં દ્વારિચ્ચિત્તિકાનામિતરેષાં જનાનાં હૃત્ હૃદયમેવ પરમ ઉત્કૃષ્ટો યોડણુઃ સર્વલધુરતિ-

સુદમસ્થાનં તસ્ય મધ્યે વિચાલે વિવેશ પ્રવિષ્ટવાન । નૈયાયિકાનાં મતે હિ મનસઃ
પરમાણુત્વમુચ્યતે । યથા નૈષઘે—‘યત્પથાવધિરણુઃ પરમઃ સ્તા યોગિધીરપિ ન પશ્યતિ
સાક્ષાત્ । ચાલયા નિજમનઃપરમાણી દ્વીદરીશયહરીકૃતમેનમ્ ॥’ इति । किंभूतः । विवशं
व्याकुलत्वमाह—किं कृत्वा । निजस्यात्मनो मनश्चित्तमेव सदनं वात्सलोऽर्थे तस्माद्बहिर्वा-
ह्यप्रदेशभूमौ नीत्वा निःसार्य कर्षयित्वा । निष्कास्येत्यर्थः । अरातिभावात्प्रतिभवं
दुःखदायकत्वेन धैरित्वाद्विभुना सूरिणा निहन्यमानं सार्यमाणं स्वमात्मानं विभाव्य
दृष्ट्वा विज्ञाय वा ।

શ્લોકાર્થ

રાગ પ્રત્યેની શત્રુતાવાળા આચાર્ય વડે પોતાના મનરૂપી ઘરમાંથી બહાર કાઢી
મૂકાયેલો અને આચાર્ય વડે પોતાને હણાતો—ઝણીને, રાગ (સાંસારિક દુઃખ) ઝણે
ભાગતો ભાગતો અન્ય જનોના હૃદય—પરમાણુમાં પ્રવેશો ગયો ! (નૈયાયિકોએ મનને
પરમાણુ માન્યું છે.) ॥૧૦૬॥

एतेन दुर्गातिरशोष्यत भूपमुख्य
ग्रीष्मोष्मणैव विगलजलपङ्कपङ्क्तिः ।
उल्लङ्घ्यते स्म भवपद्मतिरप्यनेन
पाथोजिनीप्रियतमेन यथाश्र्वीर्यी ॥१०७॥

हे भूपमुख्य सकलराजचक्रचक्रवर्तिन, एतेन सूरिणा दुर्गतिः सम्यङ्निवृत्त्यसंयमार-
चनतो दुष्टा अनन्तदुःखदायका नरकतिर्यग्लक्षणा कुगतिरशोष्यत निषिद्धा निष्ठापिता
स्वतः । केनेव । ग्रीष्मोष्मणैव यथा निदाघदायेन विगलन्ति तापातिरेकान्निर्यान्ति विशुष्य
गच्छन्ति जलानि पानीयानि यस्यास्तादृशी पङ्क्तानां जम्बालानां पङ्क्तिः श्रेणी शोष्यते ।
अपि पुनरनेन गुरुणा भवपद्मतिः भाविनी भूतोपचारात्सारमार्गं उल्लङ्घ्यते स्म अति-
क्रान्तः । केनेव । पाथोजिनीप्रियतमेन । यथा पञ्चिनीप्राणनायेन सूर्येण अभ्रवीची
गगनपदवी मेघमाला वा उल्लङ्घ्यते ॥

શ્લોકાર્થ

હે સકલ રાજચક્ર ચક્રવર્તી, ગ્રીષ્મ ઋતુના તાપથી જેવું જલ શોષાઈ ગયું છે
તેવો કાદવ જેમ મુકાઈ બચ તેમ આચાર્યે અનંત દુઃખદાયી એવી નરક તિર્યચ રૂપ

હુર્ગતિને સંયમની આરાધનાથી દૂર કરી, તેમ જ જેમ સૂર્ય આકાશનું ઉલ્લંઘન કરે
છે તેમ આચાર્યે ભવની પરંપરાનું ઉલ્લંઘન કર્યું ! ॥૧૦૭॥

વાચંયમાવનિમૃતઃ શમનામસામ-

યોનિપ્રતીપકલિતાઙ્ગમનોગુહાયામ્ ।

સ્વાલમ્ભમીલુક ઇવોત્કટકોપકુમ્ભી

કર્તુ પ્રવેશમપિ નો પ્રભવિષ્ણુરાસીત્ ॥૧૦૮॥

હે સકલરાજચક્રહ્રદામણે, વાચં વાણીં યમયન્તિ સાવચવ્યવહારે પ્રવર્તમાનાં નિય-
ન્ત્રયન્તીતિ વાચંયમા વાગ્ગુત્તિધારકા । વાક્કથનેન મનઃકાયગુત્તી સમેતે । મધ્યગ્રહણેન
આગ્નત્યોગ્રહણં કાર્યમ્ । ‘તુલાદળદસ્યેવ’ इति न्यायेन । तथा ‘ढक्कायसमारम्भे’ इत्यत्र
સમારમ્ભ इति मध्यमपदग्रहणेन संरम्भारम्भयोरान्तयोः पदयोग्रहणम् । ‘तुलादण्डन्या-
येन’ इति श्रीरत्नशेखरसुरिपादाः आहप्रतिक्रमणखत्रवृत्तौ प्रोचुः । तेषां संगुमित्रयधारिणां
સાધૂનાં તેણુ વાવનિમૃત્પાર્થિવઃ પર્વતશ્ચ તસ્ય શમઃ પ્રશાન્તરસઃ સ યવ નામાભિધાનં
યસ્ય તાદૃશાઃ । સામવેદાષોનિરુપત્તિર્યસ્ય । શ્રૂયતે ચ—નારાયણનામ્યમ્મૌરુહકુહરકુટીર-
મધિશયાનસ્ય વેદવિચાનિગદતો ભગવતઃ પિતામહસ્ય બૃહદ્ગથાન્તરવિકીર્ણાભાસનામાનિ
ગાયતઃ સામશ્લોકરસનિષ્પન્દાદુદપયન્ત પેરાવતસુપ્રતીકપ્રભૃતયોઽઙ્ગૈઃ દિગ્ગજેન્દ્રાસ્તેભ્યોઽમ
વંન મદ્રમન્દમૃગમિશ્રજાતયો ગિરિચરનદીચરોભયચારિણઃ । પ્રસિદ્ધં ચૈતત્ સામજા
ગજાઃ’ इति चम्पूकथायाम् । તસ્ય તેષાં વા પ્રતીપઃ શત્રુઃ કેસરી તેન કલિતોઽઙ્ગ ઉત્સઙ્ગો
યસ્યાસ્તાદશ્ચીમ્ । મનઃ ચિત્તમેવ ગુહા કંદરા તસ્યામુત્કટો મદોદ્ગતઃ કોપઃ ક્રોધ યવ
કુમ્ભી હસ્તી પ્રવેશમપિ કર્તુ પ્રભવિષ્ણુઃ સમર્થાં નાસીત ન બધુવ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વસ્યા-
ત્મન આલમ્ભો વ્યાપાદનં તત્ર મીલુકો વિમ્બદિવ ॥

શ્લોકાથ

હે સ્વામિન ! વાચંયમ-શ્રમણરાજ શ્રી હોરવિજયસૂરિની મનરૂપી શુદ્ધામાં, કે
જ્યાં શાંતરસરૂપી સામવેદમાંથી જેમની ઉત્પત્તિ થઈ છે (ચમ્પૂ કથામાં હાથીઓને
સામવેદજ સામવેદથી ઉત્પન્ન થયેલા કહ્યા છે.) તેવા હાથીઓના શત્રુ સિંહથી જેના
મધ્યભાગ યુકત છે, તેમાં મદોદ્ગત જોયો ક્રોધરૂપી હસ્તિ પ્રવેશ કરવા માટે પણ સમર્થ
થઈ શક્યો નહીં. તે જાણે પોતાનો ભય લાગી ગયો ન હોય ! ॥૧૦૮॥

श्लोकाथ

हे पृथ्वीयन्द्र, आचार्य वडे अपमानित थयेदो मान-अहंकार इरीथी पाछो आवीने पोताना शत्रु आचार्य'ने छतवाने छिछो ते पोताने सहाय करवाने भाटे न्हावे शत ने द्विपक्ष जगतना छुवोनी उपासना करतो रह्यो न होय ! (अर्थात् आचार्य पांसेथी अलिमान पण पलायन थछं गयुं हुतुं) ॥११०॥

विद्वेषिणीयमिति येन निहन्यमाना
 शिश्राय शंवरमसौ दितिजं प्रणश्य ।
 स्थातुं न तत्र विभुरेतदुदीतभीतेः
 प्रत्यङ्गिनं त्रिभुवने भ्रमतीव माया ॥१११॥

इयमस्माक प्रतिभवं विद्वेषिणी वैरिणी महाहानिविधायिनी इति कृत्वा निहन्यमाना भार्यमाणा सती असौ प्रायः संसारवर्तिसर्वजनहृदयसदत्वेन जगत्प्रतीता माया शठता दम्भचर्या । कपटवर्तिरित्यर्थः । प्रणश्य कथंचित्प्राप्त्या प्रपल्लय्य शंवरं शंवरनामानं दितिर्दानवमाता तस्या जायते स्मेति दितिजस्तं शिश्राय श्रिता । एतस्मात्स्वरैरुदीतायाः प्रादुर्भूताया भीतेभयात् तत्रापि शंवरसमीपेऽपि स्मरेण घातित्वान्स्थातुं स्थितिं कर्तुं न विभुरसमर्था सती । उत्प्रेक्ष्यते—निर्विघ्नस्थानाभावात्त्रिभुवने त्रैलोक्येऽपि प्रत्यङ्गिनं जन्तुन् जन्तुन् प्रति भ्रमति पर्यटतीव ॥

श्लोकाथ

द्वेष करवा लायक अथवा नाश करवा लायक अेवी माया (शठता-कपटकिंया) भड्डा भुरीभते आचार्य पांसेथी लागीने दितिनां पुत्र शंवरनी पासे रही. शंवर पासे पण आचार्य'ना लयथी रहेवा भाटे समर्थ थछं शकी नही, तेथी निर्विघ्न स्थानना अलावभां न्हावे दोळना प्रत्येक छुवभां न्हावे लागी रही न होय ! ॥१११॥

संतोषतोयनिधिमध्य इवास्य मग्नो
 दग्धः किमुद्धतसितप्रणिधानवह्नौ ।

हि. सौ. १९

जग्धोऽथ वा चरणकेसरिणा करीव

लोभः प्रभोरिति न चेत्किमनक्षिलक्ष्यः ॥११२॥

हे प्रभो स्वामिन, सूरैर्लोभः । उत्प्रेक्ष्यते—संतोषः घृतिः निर्लोभता स एव तोय-
निधिः समुद्रस्तस्य मध्ये गर्भे जलान्तराले मग्नो द्रुहित इव । अथ वा उत्प्रेक्ष्यते—
उद्धतः प्रस्वलन सितप्रणिधानमेव शुक्लव्यानमेव वह्निर्वालाजिह्वः तत्र तन्मध्ये दग्धो
भस्मीभूत इव । अथ वा करीव हस्तीय चरणं चारित्र्यं तदेव केसरी पञ्चाननस्तेन
जग्धो भक्षितः कुक्षिगतीकृतः इव । इति चेन्न तर्हि किं कथमनक्षिलक्ष्यः न लोचन
गोचरः कदाचिदपि लोभो न दृश्यत इत्यर्थः ॥

श्लोकार्थ

हे नाथ, आचार्यश्रीनां दोष तो संतोषरूपी समुद्रना तजिये जडने जाणु जेके !
अर्थात् दूषी जये । अथवा जाणु शुक्लध्यानरूपी अग्निभां भस्मीभूत धर्ष जये ।
अथवा तो जाणु आदिनरूपी केसरी सिंह दोषरूपी हस्तिना केजिये करी जये । नो
तेम न होथ तो आचार्यभां कथारेथ यणु ते दोषातो केम नथी ? ॥११२॥

तृष्णां महीतलमहेन्द्र विश्वविरत्या

यो वागुरामिव कृपाणिकया न्यकुन्तत् ।

दुःखान्यलम्बितमुग्धजनैर्निपत्य

यस्यां मृगैरिव भवं विपिनं भ्रमद्भिः ॥११३॥

हे महीतलमहेन्द्र हे भूमीमण्डलाखण्डल, यो विश्वहीरविजयसूरिः तृष्णां नानाभिला-
षस्वरूपां स्पृहां विरत्या निखिलाभिलाषविरमणरूपनियमेन कृत्वा न्यकुन्तन् चिच्छेद् ।
कामिव । वागुरामिव । यथा कश्चित्सकलजन्तुजातकृपापरः पुमान् वागुरां मृगजालिकां
कृपाणिकया क्षुरिकया कर्तार्यं वा कृन्तति छिनत्ति । यस्यां तृष्णायां वागुरायां भवं
संसारं विपिनमरण्यं च भ्रमद्भिर्गैर्हर्गिरिव मुग्धजनैर्गजानिलोकैर्निपत्य तदधीनीभूय
पतित्वा दुःखानि अनेकप्रकारात्मातपरम्परं अलम्बितं प्राप्ताग्निं ॥

श्लोकार्थ

हे पृथ्वीना धन् ! जेम कोछ कृपासिंधु महेत्मा हस्तीयानीं जाण (पाश) ने
छरीथी छेनी नाणे तेम आचार्यश्रीनीं तृष्णा—स्पृहा तो विरतीरूपी छरीथी छेदाई गध

સંમોહો મહાજ્ઞાનમ્ । 'સમોહધૂલીહરણે સમીરમ્' इति संसारदावस्तुतौ । स एव संतम-
सानि प्रसृमरान्धकाराणि तेषां संतत्या परम्परया सान्द्रितेषु नीरन्त्रीकृतेषु पुनः
किंभूतः । मानोऽहंकारः स एवावनीधरः पर्वतस्तस्य तटीभिः प्रपातस्थानकैः स्थपुटी-
कृतेषु विषमेषु विहितेषु । क इव । वर्त्मवेदीव यथा सदसन्मार्गवेत्ता पुमान् पथिषु
विमोहवतां मार्गामार्गदिगपदिक्शुद्धिविरहितानां पथिकलोकानां शिवस्य निरुपद्रव-
रूपस्य मार्गस्याख्याता वक्ता भवेत् । महापर्वतादिगद्वैरन्धकारैर्वहलीभूतेषु विषमेषु च ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામી ! જેમ કેઈ સન્માર્ગનો બહુકાર પુરૂષ પથિકોને નિરૂપદ્રવી સરલ માર્ગ
ખતાવે તેમ આત્માર્થ અતિનિખિડ અજ્ઞાનરૂપી અંધકારની પરંપરાથી ભયંકર તેમ જ
જેમાં અહંકારરૂપી પર્વતોની વિષમભૂમિ છે, તેવા સંસારરૂપી વિષમમાર્ગ વ્યાપ્ત—
મૂઠ બનેલા (ભૂલા પડેલા) જગતના જીવોને અનંત સુખમય મોક્ષમાર્ગ કહેનારા છે ॥૧૧૫॥

अर्थात्क्षमाधरपदं क्वचिदप्रवृत्तं

यस्यात्मनस्तु गिरिभूपतिभिर्विभक्तम् ।

જ્ઞાત્વા તદાપ્તુમિવ શીલતિ શાર્ઙ્ગપાણિ

पर्यङ्कमूर्तिधरकुण्डलिचक्रवर्ती ॥११६॥

पर्यङ्कस्य पल्यङ्कस्य मूर्तिं शरीरं धरतीति विभर्तीति तादृशः कुण्डलिनां भोगिनां
चक्रवर्ती सार्वभौमः शेषनागैन्द्रः शारङ्गपाणि केशव शीलति सेवते । 'शेषशय्याशायी
कृष्णः' इति श्रुतिः । उत्प्रेष्यते—तत्सूत्रेः स चात्तो हीरविजयनामा स्मरिराचार्यश्च तस्य
क्षमाधरपदम् आप्तुं लब्धुमिव । किं कृत्वा । यस्य द्वेरेर्यात्परमार्थवृत्त्या क्षमाधरपदमद्वै-
तभावेन क्वचिदन्यत्र पुरुषादावप्रवृत्तं कुत्रचित्कदाचित्केनापि न प्राप्तम् । तु पुनः आत्मनः
स्वस्य शेषनागस्य तु क्षमाधरपदं गिरिभिः कुलशैलादिशिलोच्चैः तथा भूपतिभिर्भूपालै-
र्विभक्तं विभागीकृतम् । गिरयो भूपालाश्च क्षमाधराः शेषनागोऽपि क्षमाधरः इति न
किमपि । शेषः । स्मरिसदृशस्त्वन्यः कोऽपि त्रैलोक्येऽपि क्षमाधरो नास्ति । क्षमा क्षान्तिः
क्षितिश्च विज्ञाय ज्ञात्वा ॥

શ્લોકાર્થ

આત્માર્થ મહારાજનાં “ક્ષમાધર” પદની પ્રાપ્તિ માટે પર્થક મૂર્તિ (શરીર) ને
ધારણ કરતો શેષનાગ વિષ્ણુની ઉપાસના કરે છે, કારણ કે “ક્ષમાધર” પદ પર્વતો,

શબ્દો અને શેષનાગ-આ ત્રણેમાં વિભક્ત છે, અર્થાત્ એ ત્રણેને ‘ક્ષમા (પૃથ્વી)ધર’ ઠહેવાય છે, પરંતુ આઆર્યમાં ‘ક્ષમાધર’ (ક્ષમા ધારણ કરનાર) પદ સર્વાંશે રહેલું નાહી, તેની પ્રાપ્તિ માટે બહુ શેષનાગ કૃષ્ણની ઉપાસના કરતો ન હોય ! ॥૧૧૬॥

ગમ્મીરભાવં દધતા જિનં ચ હૃદા વિગીતઃ પ્રશુણા પયોધિઃ ।

પાદારવિન્દે કિમ્મુષ્ય લક્ષ્મલક્ષાદુપાસ્ત્યૈ સ્થિતવાનુપેત્ય ॥૧૧૭॥

પયોધિઃ સમુદ્રઃ અમુખ્ય સ્વરૂપાસ્ત્યૈ સેવાયૈ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—લક્ષ્મણ, આકૃતિરૂપલા-
ચ્છનસ્ય લક્ષાત્કપદાદુપેત્યાગત્ય સમીપે સમેત્ય પાદારવિન્દે સ્વરિચરણકમલે કિં સ્થિત-
વાંસ્તસ્થાવિવ । કિંમૂતેન । પ્રશુણા સૂરીન્દ્રેણ ગમ્મીરભાવં ગામ્મીર્યં તથા ચ પૂનર્જનમ
ર્હન્તમ્ । ચન્દ્રસૂર્યાદિનાં રાજધાનીપુ પ્રાસાદસદ્ભાવાત્તત્ર ચત્તવારઃ ઋષભ-ચન્દ્રાતુલ્ય-ચારિ-
ષેણ-વર્ધમાન-નામાનઃ શાશ્વતજિનાઃ સન્તિ । જિનજાતિવાચિત્વાદેકવચ્ચનમ્ । તથા
લોકપ્રવાદેન કૃષ્ણં સમુદ્રશાયિત્વાદાશાહઃ । ‘પુરુષોત્તમોઽવિશયનોપેન્દ્રાવજ્ઞેન્દ્રાનુજઃ’ इति
हैम्याम् । तं दधता । अथ स्वरिस्तु जिनशासनाधारत्वाज्जैनत्वाच्च जिनं धीतरागं
विभ्रता । केन । हृदा हृदयेवान्तःकरणेन मध्येन च ॥

શ્લોકાર્થ

હૃદયમાં જિનેશ્વર ભગવંતને અને જાંબીયરને ધારણ કરનારા આ આર્ય, દેવથી
અપમાનિત બનેલો સમુદ્ર બહુ ચરણકમલમાં રહેલી આકૃતિ (રેખા) ને, પહેાને સેવા
કરવા માટે આઆર્યની પાસે આવીને રહ્યો ન હોય ! ॥૧૧૭॥

ધરેશ યેનાધરિતો મહિમ્ના સુજાતરૂપેણ ચ ધીરતાભિઃ ।

મહીધરો મન્યુશુજામુદીતત્રીઢાજ્જહીભાવમિવાવભાર ॥૧૧૮॥

हे धरेश पृथिवीपते, येन स्वरिणा महिम्ना स्वमाहात्म्येन निजगौरवेण, तथा सुष्ठु
शोभनं यज्जात प्रकटीभूतं रूपं सौन्दर्यातिशयः शोभनेन स्वर्णेन च, तथा धीरताभिः परीष-
दादि मिनिष्प्रकम्पताभिः अनन्यसामान्यधैर्यैर्वा अधरितः हीनीकृतस्तिरस्कृतः सन् मन्युभुजां
यज्ञांशाभ्यवहारिणां सुराणां शैलः पर्वतो मेरुहृदीतः प्रादुर्भूतो यो त्रीडो लज्जा तस्मात् ।
‘उदीतमातङ्कितवानशङ्कत’ इति नैषधे । तथा ‘त्रीडायां च भवेद्रीडो लज्जामात्रेऽप्यपत्रपा’
इति शब्दप्रभेदे । त्रीडशब्दोऽकारान्तोऽप्यस्ति । ‘स्मरत्रीडसमस्य गानया’ इति । त्रैप्रधे ।
जडीबभूव मूढः । विचेत इति यावत् । जातः ॥

લોકાર્થ

હે પૃથ્વીપતિ, આચાર્ય મહારાજનાં માહાત્મ્ય, સુવર્ણવર્ણીય દેહ અને અનન્ય ક્રોડિની પ્રીતિથી તિરસ્કૃત બનેલો સુરગિરિ-મેડેપર્વત, અતિથય લબ્ધથી ભણે જડ બની ગયો ન હોય ! ॥૧૧૮॥

બાહ્યં હન્તિ તમો દ્વિધાપિ સ વૃણામસ્તંગમી નાસ્તવા-

ન્વિશ્વસ્યૈવ વિવોધકૃત્સ જગતાં કૃત્સ્નપ્વૃણન્કૌશિકમ્ ।

પૃથ્વસ્તર્વરસાનસૌ નવરસાંશ્ચિન્વજ્ઞનાસ્તાપય-

જ્ઞાન્તાનેષ સ્વજન્મભો તદુપમાં ધત્તે ક્વ માસ્વાંસ્તતઃ ॥૧૧૯॥

હે પ્રભો સ્વામિન, તવસ્તસ્માત્કારણાત્ ભાતુઃ સૂર્યસ્તદુપમાં સૂરિસામ્યં ક્વ કુજ લભતે । અપિ તુ ન કુઞ્રાપિ । યતો હેતોઃ સૂર્યો વાહ્યં ચક્રુર્ગાંચર' લોકગતં તમોઽન્યકાર' રન્તિ પુનઃ સૂરિદ્વિધાપિ વાહ્યં તમોઽજ્ઞાનં મૌર્ખ્યં તથા વાહ્ય પાપમપિ વ્યાપાદયતિ । તથા ભાતુઃ અસ્તં નાશં ગચ્છતીત્યેવં શીલો ગમી । સૂરિસ્તુ ન વિચતેઽસ્તઃ ક્ષયોઽન્યુદયપ્રશ્નો વા યસ્યેતિ નાસ્તવાન । સર્વદોદયીત્યર્થઃ પુનઃ કિંશ્ચત । વિશ્વસ્યૈવ ભૂલોકસ્ય વિવોધકૃ-જ્ઞાગરકારકઃ ડહ્યોતકર્તા વા સૂરિસ્તુ જગતાં ત્રયાણાં મુચનાનાં પ્રતિવોધવિધાતા । માસ્વાન્કિં કુર્વેન । કૌશિકમુલુકલોકં કૃત્સ્નન પીડયન્ વાસ્તરે તસ્યાન્ધીમવનાત । ગુરુસ્તુ કૌશિકં પુરુષરં પૃણન્ અતિશાયિસંયમગુણૈઃ કૃત્વા પ્રીતિમુત્પાદયન્ । પુનઃ કિંશ્ચતઃ ભાતુમાન્ । સર્વાનિશેષાન્ રસાન્ ભૂમ્પણ્ડલગતપાનીયાનિ શુદ્ધભાદદાનઃ । 'પ્રીત્યે સહસ્રરશ્મિઃ મૃતલગતરુષ્ણરસાનાદત્તે ઇતિ શ્રુતિઃ । મુત્તીન્દ્રસ્તુ સરસઞ્ચાખ્યાનવિધાનાથમરે નચાન્ નવીનાન્નવસંખ્યાકાન્ ધૃજ્જારહાસ્યકરુણારોદ્રવીરં પ્રયાનકવીમન્સાદ્ભુતશાન્તાભિધાનાન રસાંશ્ચિન્વન્ પુષ્ટાન્કુર્વેન । પ્રાયશ્ચરિતાનુવાદેષુ સર્વેઽપિ રસાઃ સમાયાન્તિ ન તથા સિદ્ધાન્તવ્યાખ્યાનાદિષુ । પુનર્માર્તેન્દ્રઃ કિં કુર્વેન । જનાંલ્યોકાંસ્તાપયન્ સ્વક્રીયાનુષ્ઠાનકિ-ર્ણેસ્તાપસ્તાપભાજઃ સ્વજન્ । મથપરમ્પરાપરિચિત્કૃત્તુરુત્તરુગિતાંદીતદુઃમહદુઃખદાવાનલ-જ્વાળાપ્રતપાન્નૈકમ્બિકલોકાન્ ધ્વંસિતાપરસિદ્ધાન્તંવરુદ્ધજેનરાદ્વાન્તસંવન્નિવન્ધુરસ્વવ્યા-ધ્યાનપ્રાગલ્ભ્યપ્રગુણાનશુપયોધરામૃતધારાધોરણીમિઃ શાન્તાન્નિસ્તાપાઙ્ગીનયાન્ શાન્તરમયુ-કાન્ વા કુર્વાણઃ ॥

સ્રલોકાર્થ

હે સ્વામિન, સૂર્ય આચાર્યની સમાનતા કેમ પામી શકે ? અર્થાત્ ન જ પામી શકે. કારણ કે સૂર્ય બાહ્ય અધિકારનો નાશ કરે છે ત્યારે આચાર્ય અનુષ્ઠાનો અજ્ઞાન-

રૂપી બાહ્ય અંધકાર અને પાપરૂપી આભ્યન્તર અંધકાર એ બંને અંધકારનો નાશ કરે છે સૂર્ય અસ્ત સ્વભાવવાળો છે. આચાર્યનો તો સર્વદા અભયુદય વર્તે છે. સૂર્ય જગતના ભૂદોકરૂપી એક ભાગને જ પ્રકાશિત કરે છે ત્યારે આચાર્ય ત્રણે જગતનાં પદાર્થોને પ્રકાશિત કરે છે. સૂર્ય—કૌશિક ધ્રુવડના કુલોને પીડા કરનારો છે. (દિવસે ધ્રુવ અંધ બને છે.) આચાર્ય પોતાના સર્વોત્કૃષ્ટ સંયમાદિ ગુણોથી કૌશિક ઈન્દ્રને ખુશ કરે છે ! સૂર્ય ભૂમિ ઉપર રહેલા સર્વરસો (જલ) નું શોષણ કરે છે જ્યારે આચાર્ય તો વ્યાખ્યાનમાં મહાપુરૂષોનાં કથાનકોમા રહેલા શૃંગાર, હાસ્ય, કરૂણા, રૌદ્ર, વીર, ભયાનક બીભત્સ, અદ્ભુત અને શાંત એ નવે રસોતુ પોષણ કરે છે. તેમજ સૂર્ય પોતાનાં ઉભય કિરણોથી લોકોને સંતાપે છે. જ્યારે આચાર્ય તો ભવ પરંપરા વડે સંચિત કરેલા એવા પાપકર્મોના ઉદય-થી પ્રાપ્ત થયેલા દુઃસહ દુઃખોના દાવાનલમાં સંતપ્ત બનેલા ભગ્ય જીવોને ધર્મદેશનારૂપી અમૃતનું સિંચન કરી શિતલતા અર્પે છે. આવો મિસંવાદ હોવાથી સૂર્ય આચાર્યની સરખામણી, ક્યાંથી પ્રાપ્ત કરી શકે ? અર્થાત્ ન કરી શકે. ॥૧૧૯॥

યદ્વાગ્વિધિત્સયા ધાત્રાદત્તાં વીક્ષ્યામ્બુધિઃ સુધામ્ ।

સ્વેદાદિયોર્મિતુમુલૈઃ પતિતો રટતિ ક્ષિતૌ ॥૧૨૦॥

અમ્બુધિઃ ક્ષીરસમુદ્રોડ્ધર્થાલ્લભ્યતે ઊર્મીણાં ચતુર્દિગ્ગમનપ્રવૃત્તકલ્લોલકલાપાનાં તુમુલૈઃ વ્યાકુલશબ્દકોલાહલૈઃ કૃત્વા । ઉત્પ્રેશ્યતે—ક્ષિતૌ ભૂપીઠે પતિતઃ સત્ત્વ રટતિ રોદિતીવ વૃત્કુલતે इव । કિં કૃત્વા । યદ્વાત્તાં વાચયમચન્દ્રમસાં વાણીનાં વિધિત્સયા વિધાતુમિચ્છયા કરણસ્પૃહયા ધાત્રા જગત્સૃજા વ્રજાણા આદત્તાં યુદ્ધીતાં સુધાં સ્વામૃતં વીક્ષ્ય । ધનિકદોહનાવસરે પ્રેમાતિરેકા સ્વતર્ણકપાનકૃતે ગોર્ગવાં વા દુગ્ધમિવ હરિણા મન્યાનગમન્યાનકમન્યનસમયે તસ્માત્કથંચિચ્ચોરિત્વા રક્ષિતં પીયૂષં પ્રાપ્તં પ્રેક્ષ્ય ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યની વાણી બનાવવા માટે બ્રહ્માએ અહણ કરેલી પોતાની સુધા (અમૃત) ને એધને પૃથ્વીપર રહેલો ક્ષીરસમુદ્ર તરંગોના કોલાહલ શબ્દોના રૂપે ખેંચી બાંધે રૂદન કરતો ન હોય ! ॥૧૨૦॥

ન કદાચન ગોચરા મનાક્સ્મ મજન્તે પ્રમવિષ્ણુતાં પ્રભૌ ।

દશનાં ઇવ દન્તિનાં મહીમૃતિ વા માનુમતીવ તામસાઃ ॥૧૨૧॥

હે સાહે, પ્રભૌ સૂરીન્દ્રે સકલસામર્થ્યવતિવાચન કદાચન કસ્મિન્નપિ તારુણ્યાદિસમયે
ગોચરાઃ શબ્દરૂપગન્ધરસસ્પર્શાભ્યાઃ પञ્ચાપિ વિષયાઃ પ્રભવિષ્ણુતાં સામર્થ્યં ન ભજન્તે
સ્મ । તં ન પ્રાપ્તવન્તિત્યર્થઃ । ક ઇવ । દશના ઇવ । યથા દન્તિનાં ગજેન્દ્રાણાં દન્તકોશા
મહીયતિ પર્વતે ન પ્રભવન્તિ । વા પુનસ્તામસા ઇવ । યથા તામસાસ્તામસાં સમૂહા ઘ્ર્વા
વા માનુમતિ સહસ્રકિરણે ન પ્રભવન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

હે બાહશાહે ! જેમ ગજેન્દ્રનાં દંતુશળ પર્વતને તોડવા સમર્થ બની શકતા નથી,
ધ્રુવડોના સ્પર્શ સૂર્યનાં કિરણો લેદવા સમર્થ થઈ શકતા નથી, તેમ શબ્દ, રૂપ, રસ,
ગંધ, અને સ્પર્શથી ઇન્દ્રિયોના પાંચે વિષયો આચાર્યના અંતઃકરણમાં યત્કિંચિત્ માત્ર
પશુ પ્રવેશ કરવા માટે સમર્થ બની શકતાં નથી. ॥૧૨૧॥

સુધાધામદુર્ગધાત્રિકર્પૂરણીકુમુત્કુન્દશુભ્રૈયશોભિર્યતીન્દોઃ ।

કુદક્રોટિસંતીકમાનાયશોભિઃ પુનર્વિશ્વમીશપ્રયાગી (ગા)યતે સ્મ ॥૧૨૨॥

હે ઈન્દ્રે સકલભૂમણ્ડલૈશ્વર્યવાન ભવતોતિ ઈશસ્તસ્ય સવોધન દ્વે ઈશ્વર, યતીન્દોઃ
સુરેઃ સુધાધામામૃતકિરણશ્ચન્દ્રઃ, તથા દુર્ગધાત્રિઃ ક્ષીરસમુદ્રઃ, તથા કર્પૂરાણાં ઘનમારાણાં
પાર્યઃ શકલાનિ 'ફડસિ' इति પ્રસિદ્ધાઃ સમૂહા વા કુમુદાનિ કૈરવાણિ કુન્દાનિ મુચઃ
કુન્દકુલુમાનિ તદ્વત્ શુભ્રિરુજ્જ્વલૈર્યશોભિઃ કીર્તિભિઃ । પુનઃ કુદશાં કુપાત્રિકાણાં ક્રોટઃ
સંતીકમાનૈઃ પ્રસરદભિરયશોભિર્મંવીશ્યામાપકીર્તિભિઃ કૃત્વા વિશ્વમિદં જગત્ પ્રયાગી
(ગા)યતે સ્મ ગદ્ગાયમુનામંયોગવદાચરતિ સ્મ । સૂરિયશાંસ્યન્યુજ્જ્વલાનિ ગદ્ગાપ્રવાહા,
કુદશામપયશાંસિ શ્યામાનિ કાલિન્દીકલુપજલાનિ, તેપાં સદ્ગો નિશ્ચિલેડપિ લોકેડનો
વિશ્વમેવ પ્રયાગી(ગા)યતિ(તે) પ્રયાગં તુ ણકત્રાસ્તે ॥

શ્લોકાર્થ

હે ઇન્દ્ર ! ચંદ્ર, ક્ષીરસમુદ્ર, કપૂરની ફડસ, કુમુદ અને મયકુંદના પુષ્પ જેવો
આચાર્યનો ઉન્નતવલ યશ અને કુપાત્રિકોનો કાજલ સરળો શ્યામ અપયથ, તે બંને
વડે બાણે જગતમાં ગંગા-યમુનાના સંગમરૂપ 'પ્રયાગ' બની ગયું ન હોય ! અર્થાત્
આચાર્યનો ગંગાના પ્રવાહ જેવો ઉન્નતવલ યશ અને અન્ય ધર્મીઓનો યમુનાના જલ
જેવો શ્યામ અપયથ તે રૂપ બાણે પ્રયાગ તીર્થ બની ગયું ન હોય ! ॥૧૨૨॥

राजन्यस्य गुणान्गलन्मितिमुधास्पन्दान्निपीयादरा-

न्मद्भोज्या अपि मय्यनादरपरा भोगीश्वरा भाविनः ।

मां तातानुगृहाण तेन मुधयात्यभ्यर्थितः साग्रहं

तानश्रावयितुं किमम्बुरुहभूरेतान्विकर्णान्व्यधात् ॥१२३॥

हे राजन, अम्बुरुहभूर्ब्रह्मा तान् सूरिगुणान् अश्रावयितुं न अवगणोचरीकारयितुम् । उपेक्ष्यते—एतान् भोगीन्द्रान् विकर्णान्कर्णरहितान् व्यधात् कृतवानिव । ‘अश्रोत्राः कणि-
नस्तदेव रुचिरं नो चेदहिस्वामिना’ इति खंडप्रशस्तौ । किंभूतो वेधाः । तेन कारणेन
हे तात धातः, मामनुगृहाण मय्यनुग्रहं कुरु इत्यमुना प्रकारेण मुधया कक्कोलाख्येन पीयूषेन
साग्रहं सोपरोधमभ्यर्थितो याचितः । यत्तदोः संबन्धाद्येन कारणेन गलन्ती नित्यान्ती
मितिर्मानं वेधु । अग्रमाणानित्यर्थः । तादृशान् सुधास्पन्दान्मृतरसान् यस्य गुरोर्गुणान्
निपीय सादरं श्रुत्वा अहमेव भोज्यं भोजनं येषां ते मद्भोज्या अपि भोगीश्वरा- सर्वेऽपि
नागेन्द्राः मयि सुधायां विषये न विद्यते आदरः आदतिः पुरोऽग्रे येषाम् । अथ वा
आदरे तत्परता येषां ते अनादरपरा अस्वीकारपरायणा इत्यर्थः । भाविनो भविष्यन्ति ।
इत्ययं हेतुः ॥

श्लो०ार्थः

हे राजन, ब्रह्माद्ये नागेन्द्रोने कान् विनाना ज्ञानाऽप्या । शा भाटे ? आचार्यना
शुद्धोऽपि अभय अभुतरस आदर पूर्वक भावे लोभ्य येय छे, परंतु नागेन्द्रो अविविधभां
भारा विषे (शुद्धोऽपि सुधा विषे) अनाहारावाणा ज्ञानशे. आ हारणुथी हे पिताल, भारा
उपर कृपा करे. आ प्रकारे सुधानी आग्रहपूर्वकनी आर्थनाथी ज्ञाने ब्रह्माद्ये नागेन्द्रो
(नागेने) ने कान् विनाना ज्ञानाऽप्या न डोय । ॥१२३॥

सुरशिवरिणस्तुङ्गे शृङ्गे ध्वनिग्रहपारणां

त्रिदशसुदृशां गायन्तीनां गुणाञ्श्रमणेशितुः ।

रसिकमनसौ श्यामामाचराम्बरकेतनौ

किमयत इतो गीतिं श्रोतुं तमीदिवसात्यये ॥१२४॥

श्यामा शर्वरी सैव रामा वनिता तस्या वरो भर्ता । ‘यामिनीकामिनीपतिः’ इति
काव्यकल्पलतायाम् । चन्द्रः, तथा अम्बरकेतनः सूर्यः । ‘गगनध्वजाध्वगाः’ इति हैम्याम् ।
यथा गगनध्वजस्तथा पर्यायपरिवर्तनादम्बरकेतनः । ‘द्वयेऽपि भृशदाघेषु’ इति हैमी-
वचनात् । इति तौ तमी रात्रिर्दिवसौ वासरस्तयोरत्यये विरागे क्षये वा । प्रभते
दि. सौ. २०

संध्यायां चेत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—त्रिदशसुदृशां सुराङ्गनानां गीतिं गुणग्रामगानं श्रोतुं श्रवणविषयीकर्तुं किमयतः गच्छत इव । त्रिदशसुदृशां किं कुर्वन्तीनाम् । सुरशिखरिणः सुपर्वपर्वतस्य तुङ्गे गगनालिङ्गिनि श्रुते शिखरे गायन्तीनां गानगोचरीकुर्वन्तीनाम् । कान् । अमणेशितुः स्वरिराजस्य गुणान् । किंभूतां गीतिम् । ध्वनिग्रहपारणां रसिकायितमान-ससनुजानां श्रवणानाम् । श्रुतौ श्रवः । शब्दाधिष्ठानपैश्वर्यमहानादध्वनिग्रहाः ॥ कर्णः श्रोत्रं श्रवणं च इति हैम्याम् । पारणाम् । यथा उपोषितानां षड्रससरसीकृतरसवतीवल्लने पारणा तदास्वादे चातितृप्तिः स्यात् तथा स्वरिगुणगीतिश्रवणेन कर्णानां तृप्तिः स्यात् । अत एव श्रुतिपारणां गीतिं श्रोतुं प्रयातः कुत इतोऽस्मात्स्थानान्महोः समीपे शिखरसन्निधाने । किंभूतौ । स्वादरसिकमनसौ सरसगानाकर्णने रसिकहिते उत्सुकतायुक्ते चेतसी ययोस्तौ ॥

श्लोकाधः

भेदपवर्तना गजनयुंशी शिखरे उपर आचार्यना शुभे भाती देवांगनाभ्यानां गीतोने सांलणवा भाटे उत्सुक भनेला अेवा यंद्र अने सूर्य, रात्रि अने हिवसनी संध्याना समये, अही'याथी पोताना कानोने पारल्लुं क्राववा भाटे (सांलणवा भाटे) जल्ले जतां न होय । जेम कोर्ध तपस्वी उपवासना पारल्ले षड्रस बोअन वडे तृप्ति पात्रे तेम यंद्र अने सूर्य आचार्यना शुभेने सांलणीने जल्ले अत्यंत तृप्ति अतुलवता न होय ॥१२४॥

धन्यास्ते नृपते फलेग्रहि पुनस्तेषामभूजीवितं

तैः प्रापे स्वजनुःफलं प्रथमतो गण्याश्च पुण्यात्मनाम् ।

वैर्लावण्यसुधां न्यपीयततमामाकण्डमुत्कण्ठितैः

सूरैः स्मेरमुखाम्बुजन्मनि शरच्चन्द्रे चकोरैरिव ॥१२५॥

हे नृपते हे नरनाथ, जगति ते पुरुषा धन्याः कृतपुण्याः पुण्यवन्तः । पुनस्तेषां पुरुषाणां जीवितं प्राणितव्यं फलेग्रहि सफलमभूत्संबातम् । पुनस्तैरेव मानवैः स्वजनुषः निजावरस्य फलं सार्थयभावः प्रापे लब्धम् । च पुनस्ते मानुषाः पुण्यात्मनां पवित्रात्मनाम् । सुकृतवतामित्यर्थः । मध्ये प्रथमत आदितो गण्याः पुण्यवन्तो जनास्तानादौ संस्थाप्य गज-नीयाः संख्यागोचरीकर्तव्याः । ते के । यैरुत्कण्ठा औत्सुक्य जाता येषां ते उत्कण्ठिता स्तैरुत्कण्ठितैः सद्भिः सुरेर्हीरविजययतिराजस्य स्मेर विकसितं यन्मुखाम्बुजं तस्मिन्विषये लावण्ये सौन्दर्यमेव सुधाम् आकण्डं कण्ठं मर्यादीकृत्य नितरामतिशयेनापीयततमामापीता आस्वादिता । कैरिव । चकोरैरिव । यथा शरच्चन्द्रे जलधरविरामसमयोदयमानसुधाकिरणे न्योत्स्नाप्रियैः पीयूषं पीयते ॥

૧લોકાકાથ

હે રાજન તે જ પુરૂષો ધન્ય છે, તેઓનું જ જીવન સફલ છે, અથવા તેઓએ જ જન્મના ફલને ગ્રહણ કર્યું છે, અથવા તેઓ જ પૂરુષવંતોમાં શ્રેષ્ઠ છે કે જેઓએ આચાર્યના વિકસ્વર સુખરૂપી કમલમાં રહેલી સુંદરતારૂપી સુધાતું ઉત્સુકતા પૂર્વક આકંઠ પાન કર્યું છે ! જેમ યકોર પક્ષીઓ શરદ પૂર્ણિમાના ચંદ્રમાંથી અમૃતતું પાન કરે તેમ આચાર્યના સુખરૂપી દર્શનામૃતતું પાન કર્યું છે. ॥૧૨૫॥

તાડકાંકાં ઇવ કર્ણપૂરપદવીમાલમ્બમાના પુન-

વિભ્રાણા હૃદયે શ્રિયં ત્રિજગતાં સુક્તાકલાપા ઇવ ।

હર્ષાદુદ્ધુષિતા વયં સ્મૃતિવશાદ્દેષાં પ્રિયાણામિવ

ક્ષોણીભૂષણ ભૂષણૈરિવ ગુણૈસ્તૈર્ભૂષ્યતે સ પ્રમુઃ ॥૧૨૬॥

હે ક્ષોણીભૂષણ મેદિનીમण्डलમण्डન, ભૂષણૈર્મણીસ્વર્ણાભરણૈરિવ તૈર્જગજનવિખ્યાતૈર્-ગુણૈઃ કૃત્વા સ પ્રમુઃ ભૂષ્યતે અલંક્રિયતે । તે કે । ચે ગુણાસ્તાડકાંકાંઃ કુण्डલા ઇવ । કુण्डलશદ્ધઃ પુનપુત્તકલિङ्ગે । ‘કમલં મલં તુ શલશાલકુण्डલા’ इति लिङ्गानुशासने । કર્ણો શ્રવણૌ પૂરયન્તીતિ, કર્ણો શ્રવણી પૂર્યંતે ચૈર્વા, તેષાં પદવીં પદમાલમ્બમાનાઃ આશ્રયન્તઃ સન્તીત્યધ્યાહારઃ । પુનર્યે ગુણાઃ સુક્તાકલાપા ઇવ મૌલિકદ્વારા ઇવ ત્રિજગતાં ત્રિભુવન-જનાનાં હૃદયે મનસિ વક્ષસિ ચ શ્રિયં શોભાં વિભ્રાણાઃ સન્તિ । પુનર્યેષાં પ્રિયાણામિદ્વા-નામિવ સ્મૃતિવશાત્સ્મરણયોગાદ્વયં શ્રીમત્સભ્યા અપિ હર્ષાચ્ચેતઃ પ્રસન્નતાયા વશાત્પ્રમોદાદ્વા-દુદ્ધુષિતા રોમાશ્ચિતાઃ સ્મઃ ॥

૧લોકાકાથ

હે પૃથ્વી ભૂપણ ! આચાર્યના ગુણો જગતનાં જીવોનાં કણ્ઠપથમાં રહેલા કુંડલોની જેમ શોભે છે અને જગતના જીવોના હૃદય પર સુકતાહારની જેમ શોભા ધારણ કરે છે, વળી પ્રિયજનોની સ્મૃતિની જેમ આચાર્યની સ્મૃતિવશાત્ અમે પણ હર્ષવડે દોમાંચિત બની જઈએ છીએ, એવા અસાધારણ ગુણોના લાંઠાર આચાર્ય શોભે છે. ॥૧૨૬॥

પણ્ડા ચિત્રશિસ્ખિન્દનાં તન્નુજવચ્ચેત્સ્યાદસાધારણી

યસ્યાસ્યે ભુજગપ્રભોરિવ ભવેજ્જિહ્વાસહસ્રં પુનઃ ।

યસ્યાપ્યસ્ખલિતા મુરેશ્વરસરિદ્વીચીવ વાક્વાતુરી

સંસ્તોતું પ્રભવેન્ન સોઽપિ મુગુરોર્યાવદ્ગુણાન્ભૂમણે ॥૧૨૭॥

હે મૂમળે ક્ષોળીમાળિક્ય, સોડપિ પુમાન સુગુરોદ્દીરસૂરેયાવતઃ સમસ્તાન । 'યાવ
 ઝનનરઝનવ્રતી' ઇતિ નૈષધે । 'સમસ્તલોકરાગોત્પાદને વ્રતમસ્યાસ્તિ' ઇતિ તદ્વૃત્તૌ । ગુણાન
 સંસ્તોતુ' સમ્યક્તયા સર્વપ્રકારેણ વર્ણયિતું ન પ્રભવેન્ન સમર્થોભવેત્ । સ કઃ । યસ્ય પુંસઃ
 ચિત્રશિખણ્ડિનાં સપર્ષીણામ્ । 'સપર્ષયશ્ચિત્રશિખણ્ડિનઃ' ઇતિ હૈમ્યામ્ । તનુજવન્નન્દસ્યેવ
 બૃહસ્પતેરિવ । 'વિચિત્રવાવિચિત્રશિખણ્ડિનન્દનઃ' ઇતિ નૈષધે । પળડા તચ્ચાનુગામિની
 મતિશ્ચેદિ અસાધારણી વિશ્વે કસ્યાપિ સદૃશી ન સર્વેભ્યો વાગ્દેવતાવાચસ્પતિપ્રમુખમ-
 લ્લભુદાનવમાનવેભ્યોડમ્યધિકા । 'સાધારણી ગિરમુખર્ણુધનૈષધામ્યામ્' ઇતિ નૈષધે ।
 સાધારણાત્સ્વાર્થે' ભો વિકલ્પો ડીપોડપિ વિકલ્પોક્તિઃ । સાધારણી સાધારણ' ઇતિ
 પ્રક્રિયાકૌમુદ્યામ્ । અપિ પુનર્મુજગમ્પ્રભોનાંગરાજસ્યેવ યત્યાસ્યે યદીયવદ્ને જિહ્વાનાં
 રસનાનાં સહજે ત્રિસહજી વા इत्यर्थोल्लभ्यते । ભવેત્ । અપિ પુનઃ સુરેશ્વરસરિતો
 ગગનગઙ્ગાયાઃ । 'સિદ્ધસ્વઃસ્વર્ગિરવાપગાઃ' ઇતિ હૈમ્યામ્ । યથા સુરાપગા તથા સુરેશ્વરાપગાપિ ।
 તથા 'સુરેશ્વરતદિનીતીરસ્થસિદ્ધાઙ્ગનાઃ' ઇતિ ભોજપ્રબન્ધેડપિ । બીચીવ જાતાવેકવચનમ્ ।
 કલ્લોલમાલિકેવેન્યર્થઃ । યસ્ય વાક્ચાતુરી વચનવિલાસઃ કુત્રાપિ વર્ણનાદૌ અસ્થલિતા
 અકુળ્લતા ક્વાપિ ન સ્થલતિ ।

૧લોકાકાર્થ'

હે ભૂમણિ ! સમર્ષિના પુત્ર બૃહસ્પતિના જેવી જેની અસાધારણ મતિ હોય,
 શેષનાશની જેમ જેના મુખમાં હજાર બેહજાર જીહ્વાઓ હોય, તેમ જ જેની વાક્યાતુરી
 ગંગાનાં તરંગોની જેમ અસ્ખલિત હોય, તેવો પણ પુરૂષ હીરવિજયસૂરિના શુણોળી
 સ્તુતિ કરવા માટે સમર્થ થઈ શકે નહીં. ॥૧૨૭॥

દૃશો ગોચરો ન શ્રુતેઃ પ્રાધુણ્ય પ્રણીતઃ પરઃ કશ્ચિદસ્મામિરીદક્ઠ્ઠ ।

વિધાત્રા વિધાયૈનમારોપિ વિદ્મો ધ્વજોડધીશ સત્સર્ગસૌધાગ્રશૃંગ્ગે ॥૧૨૮॥

હે અધીશ હે નાયક, અસ્માભિઃ સ્વપરાનેકદેશે દૃશ્વભિઃ શ્રીમત્સભાસ્તારૈરીદગદ્ગૈત-
 ગુણમણિગણરોહણધરણીધરઃ પરોડન્યઃ કશ્ચિત્કોડપિ દૃશો લોચનસ્ય ગોચરો વિષયઃ
 ચક્ષુર્લેશ્યઃ તથા શ્રુતેઃ પ્રાધુણ્યઃ કર્ણસ્યાપ્યતિથિર્ન પ્રણીતઃ । ન દૃશો નાપિ શ્રુત इत्यर्थः ।
 અત્ર વયમેવ' વિદ્વાઃ—વિધાત્રા વેદસા સતામુત્તમાનાં સર્ગઃ સૃષ્ટિનિર્માણં સ ધ્રુવ સૌધં
 મન્દિર' તસ્યાગ્રશૃંગ્ગમુપરિતનશિખર' તત્ર ધ્વજઃ કેતુરારોપિતઃ । કિં કૃત્વા । પત્નં દુરિ
 વિધાય નિર્માય ॥ ઇતિ હીરવિજયસૂરિગુણવર્ણનમ્ ॥

૧લોકાકાર્થ'

હે અધીશ ! અમારા વડે અદ્વિતીય શુણોળો ભંડાર એવા બોળ કોઈ પણ પુરૂષ
 ભોવામાં તેમ જ સાંભળવામાં પણ આવ્યો નથી. તેથી અમે ભણીએ છીએ કે

સત્પુરૂષોની સુવિદિરૂપી મહેલના શિખર ઉપર પ્રહ્લાએ આ હીરસૂરિને બનાવીને ખરેખર એક ધનનું બલે આરોપણ કર્યું છે ! ॥૧૨૮॥

અવનિરજનિજાનિઃ પ્રેમરોમાશ્ચિતાક્ષો
નિગદિતમિતિ તેષાં કર્ણપેયં પ્રણીય ।
રણરણકિતચેતા જાયતે સ્મ વ્રતીન્દોઃ
ક્રતુશુજ ઇવ સિદ્ધેર્દાયિનો દર્શનાય ॥૧૨૯॥

અર્થ. ક્ષોણી તસ્યાઃ । રજની રાત્રિર્જાયા યસ્ય । ‘જાયાયા નિઙ્ઠુ યલોપશ્ચ’ ઇતિ । રજનિજાનિશ્ચન્દ્રઃ ‘અકલ્પરપાતિસાહિઃ વ્રતીન્દોઃ સૂરિશ્વરસ્ય દર્શનાય અવલોકનાર્થ’ રણરણક ઔત્સુક્યં જાતં યસ્મિન્સ્તદ્રણરણકિતં ચેતો મનો યસ્ય તાદૃશો જાયતે સ્મ વશ્મૃત્ । કિંમૃતઃ । પ્રેમ્ણા સ્નેહેન રોમાન્ધ્રેન પુલકેન ચ યુક્તમજ્જં યસ્ય । કસ્યેવ । ક્રતુશુજ ઇવ । યથા કશ્ચિત્સિદ્ધેરભિલષિતસ્ય દાયિનો દાનશીલસ્ય દર્શનાર્થમુત્કળમના ભવેત્ । કિં કૃત્વા । ઇતિ પૂર્વોક્તપ્રકારેણ તેષાં સમ્યાનાં નિગદિતં ભાષિતં સૂરિસ્તુતિરૂપં વચઃ કર્ણયોઃ પેયં પાતું યોગ્યં શ્રવણાર્હં પ્રણીય કૃત્વા ॥

શ્લોકાર્થ

સભાસદોવડે પૂર્વેક્રીત પ્રકારે વર્ણન કરાયેલા હીરવિજયસૂરિના શુદ્ધોને સંભાળીને જેમ કોઈ દેવ સિદ્ધ પુરુષના દર્શન કરવા માટે ઉત્કંઠિત બને તેમ પૃથ્વીરૂપી રાત્રિના પતિ ચંદ્ર સમાન અકબર બાદશાહ હીરવિજયસૂરિના દર્શન કરવા માટે ઉત્કંઠિત ચિત્તવાળો બન્યો. ॥૧૨૯॥

અવનિવલયવાસવો વશીન્દોર્જગદતિશાયિગુણેકતાનચેતાઃ ।
વસુપુરુષમિવાત્મદિષ્ટદિષ્ટં સ્વસવિધમેનમુપાનિનીપુરાસીત્ ॥૧૩૦॥

અવનિવલયવાસવો મૃમળહલાલખંડલઃ પનં સૂરિં સ્વસવિધં નિજસમીપમુપાનિનીપુરા-
નેતુમિચ્છુઃ આસીત્ । કિંમૃતઃ । જગન્તિ ત્રીણિ મુવનાન્યતિશેરતે અતિક્રામન્તિ શ્વયેવંશીલા
યે ગુણાસ્તેષુ પક્તાર્તં લયાનુગમૈકાગ્રં ચેતો યસ્ય માનસં યસ્ય સઃ । કમિવ । વસુ-
પુરુષમિવ । યથા આત્મનો નિજસ્ય દિષ્ટેન ભાગ્યેન દિષ્ટં દત્તં સ્વર્ણનરં સ્વસ-
મીપમાનયતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કોઈ પુણ્યવંત પુરૂષ, પોતાના ભાગ્યે આપેલા સુવર્ણ પુરૂષને પોતાની પાસે

લાવવા ઇચ્છે તેમ ત્રણે જગતને અતિક્રમણ કરે તેવા આચાર્યના સર્વોદ્દૃષ્ટ શુભોને સાંભળવામાં હતાચિત્ત બનેલો પૃથ્વીને ઇન્દ્ર અકબરબાદશાહ આચાર્યશ્રીને પોતાની પાસે લાવવા માટેની ઇચ્છાવાળો બન્યો. ॥૧૩૦॥

યં પ્રાપ્નત શિવાદ્દસાધુમઘવા સૌભાગ્યદેવી પુનઃ

પુત્રં કોવિદસિંહસીંહવિમલાન્તેવાસિનામશ્ચિમમ્ ।

સંજાતો દશમોઽન્ન દેવવિમલન્યાવર્ણિતે હીરયુ—

ક્સૌભાગ્યાભિધહીરસૂરિચરિતે સર્ગો રસૈરુજ્જ્વલઃ ॥૧૩૧॥

અત્રાસ્મિન્ હીરસૌભાગ્યમિતિ નામ યસ્ય તાદૃશે હીરસૂરેર્હીરવિજયગણધરસ્ય ચરિતે દશમઃ સર્ગઃ સંજાતઃ સમભવત । કિંભૂતઃ । રસૈઃ વીરવરુણાવીરમત્સશાન્તાદિભિર્નામભિઃ કૃત્યા ઉજ્જ્વલો દીપ્યમાનઃ ॥

इति पण्डितसीहविमलशिष्यपण्डितदेवविमलविरचितायां स्वोपज्ञाहिरसौभाग्यनाममहाकाव्यवृत्तौ दिल्लीमण्डलनगरनागरहमांउतन्नन्दनाकव्वरसाहिरिपुदिग्विजयफतेपुरस्थापनासाहित्यभासाहितप्रभ्रस्तभ्यप्रोक्तश्रीहीरविजयसूरिगुणवर्णनो नाम दशमः सर्गः ॥

ઉપસંહાર

વહ્નિકુકુલને વિષે ઇન્દ્ર સમાન શિવ નામના શ્રેષ્ઠી અને સૌભાગ્યદેવીના જન્મભત સુપુત્ર દેવ વિમલગણે કે જેઓ નિરંતર સરસ્વતી દેવીની ઉપાસનામાં તત્પર હતા અને સર્વસુનિઓમાં સિંહ સમાન એવા સિંહવિમલગણેના પ્રથમ શિષ્યપણે પ્રસિદ્ધ દેવવિમલગણેએ જેમાં જગદ્ગુરુ શ્રીહીરવિજયસૂરિનું સવિસ્તર જીવન વૃત્તાંત છે. એવા “હીરસૌભાગ્ય” નામના મહાકાવ્યના સ્વોપજ્ઞટીકા સહિત રચના કરી, તે મહાકાવ્યને દિલ્હીદેશના વર્ણનથી પ્રારંભીને શ્રીહીરસૂરિના અદ્વિતીય શુભોના વર્ણન પૂર્વકનું વીર-કરુણા આદિ નવે રસોવડે ઉત્તમ આ દશમો સર્ગ સમાપ્ત થયો. ॥૧૩૧॥

શુભં ભવતુ

एकादशः सर्गः ।

अथाहातुमीहांवभूवाब्धिनेमीतमीशो मुनीनां सुनासीरमेनम् ।

प्रबोधाय धर्मात्मनः किं निजस्यावतीर्णं पुनर्हेमचन्द्रं व्रतीन्द्रम् ॥ १ ॥

अथ सभ्यजनवर्णितश्रमणेन्द्रगुणश्रवणानन्तरमब्धिनेमेः समुद्रमेखलाया भूमेस्तमीशो रात्रिपतिश्चन्द्रः । भूपतिरित्यर्थः । सः अकब्बरसाहिः एनं श्रीहीरविजयनामानं मुनीनां सुनासीर वाच्यमपुरंदरमाहातुं स्वसमीपे समाकारयितुमीहांवभूव वाञ्छति स्म । धर्म एव आत्मा स्वरूपं यस्य भाविनिभूतोपचारात् तादृशस्य निजस्याकब्बरात्मनः प्रबोधाय धर्मावबोधार्थम् । अथ च धर्मात्मनः कुमारपालस्य । 'कुमारपालश्चौलुक्यो राजर्षिः परमार्हतः । मृतस्त्वमोक्ता धर्मात्मा मारिव्यसनवारकः ॥' इति हैम्याम् । प्रबोधाय प्रतिबोधकृते पुनर्द्वितीयवारभवतीर्णं गृहीतावतारं हेमचन्द्रं व्रतीन्द्रं हेमाचार्यमिव ॥

श्लोकाथं

ढुवे पृथ्वीपति अऊअरने; साधुओभां छन्द समान आत्थार्थं देवने पोतानी पासे
पोदापवानी छच्छा थछ, ते छच्छा नछे पोताने प्रतिबोध करवा भाटे न डोय ! अथवा
राजकुमारपाक्षने प्रतिबोध करवा भाटे डेअथन्द्राथार्थं नछे अवतार दीधा न डोय ॥१॥

ततोऽज्जहवद्दूतयुग्मं वियुग्मीकृतारातिपक्षः क्षमाकर्मसाक्षी ।

पयोराशिपर्यन्तराष्ट्रप्रतिष्ठा मनीषीव यद्वेद निःशेषभाषाः ॥ २ ॥

ततः स्वरेराकारणाकाङ्क्षानन्तरं क्षमायाः क्षणेः कर्मसाक्षी भास्वानकब्बरसाहिः स्वस-
भायां भूमौ च प्रसिद्धं ख्यातिमत् दूतयुग्मं संदेशहारकद्वन्द्वमज्जहवदाकारयामास ।
किंभूतः क्षमाकर्मसाक्षी । वियुग्मीकृताः वियोगं स्त्रीभिः समं विच्छेदं प्रापिताः अरातीनां
वैरिणां पक्षा वंशा रिपुवर्गा येन । किंभूतं दूतयुग्मम् । यत् निःशेषाः समस्ता भाषा
विविधदेशोक्तीर्वेद जानातीति । क इव । मनीषीव । यथा विद्वान्निःशेषाः षडपि
संस्कृत-प्राकृत-मागधी-शौरसेनी-पैशाची-अपभ्रंशी-लक्षणा भाषा वेत्ति । किलक्षणा भाषाः ।
पयोराशयश्चत्वारः समुद्राः पर्यन्तः प्रान्तो येषां तादृशा ये राष्ट्रा देशाः राष्ट्रशब्दः
पुनर्पुंसके । 'अष्टापदद्वाराष्ट्रातक्रजटराः' इति लिङ्गानुशासने । तेषु प्रतिष्ठा माहात्म्यसि-
द्धिर्यासां ताः ॥

श्लोकाथं

त्यारपछी स्त्री परिवार साथे शत्रुपक्षने विद्योणी भनावनार अने पृथ्वी पर सूथं

સમાન અકબર બાદશાહે, ચાર સમુદ્ર પર્વતના દેશોમાં પ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત ભાગધી, શીરસેની પીશાચી, અને અપભ્રંશ આ છ એ ભાષાઓનાં બહુકાર પુરૂષ જેવા ભાષાના વિશારદ બે-દૂતોને પોતાની પાસે બોલાવ્યા. ॥ ૨ ॥

વિપક્ષાન્નિક્ષતૌ ક્ષમામૃતો હન્તુમેતો દુલોકાદિવાલ્પહલઃ સ્વર્ગિવર્ગૈઃ ।

દ્વિપત્કાલરાત્રીચિતાનેકવીરં દ્વિપાં પર્યદીતિ સ્તવીતિ પ્રશ્નં યત્ ॥ ૩ ॥

યદ્દૂતયુગ્મ દ્વિપાં શત્રુણાં પર્યદિ સમામધ્યે પ્રશ્નં સ્વસ્વામિનમિત્યમુના પ્રકારેણ સ્તવીતિ વર્ણયતિ । કિમૂતં પ્રશ્નમ્ । દ્વિપતાં પ્રતિપક્ષલક્ષણાં કાલરાત્રિઃ પ્રલયનિશા । યસ્યાં યામિન્યાં કાલિકા સર્વાન્ સત્વાન્કુક્ષિગતાન્કરિષ્યતિ તદ્વાચરિતાનામશેષીકૃતાશેષ-દ્વિપઃ સંખ્યાતિગા વીરાઃ સુભટા યસ્ય તમ્ । इति किम् । યદસ્માકં સ્વામી દુલોકાદેવ-ભવનાત્સ્વર્ગાત્સ્વર્ગિવર્ગૈર્દેવવૃન્દૈઃ સમં વિપક્ષાન્વૈરિણ યવ તદ્ભૂપાન્વા ક્ષમામૃતઃ ક્ષોણીપાલાન્પ-ર્વતાંશ્ચ હન્તું ન્યાપાદયિતુમુચ્છેતું ક્ષિતૌ પૃથિવ્યામેત આગતઃ આલ્પહલઃ શક્ય હવાસ્તે ॥

શ્લોકાર્થ

વળી તે બન્ને દૂત શત્રુરાજાઓની સલામાં પોતાના સ્વામીની સ્તુતિ કરતા કહે છે : સુદ્ધમાં હરાયેલા શત્રુરાજાઓની રાણીઓનાં કાબલ મિશ્રિત અશુભલના પ્રવાહની યમુના નદીમાં કીકા કરી રહેલો અમારા સ્વામીનો યથારૂપી રાજહંસ, ખરેખર પ્રશંસાપાત્ર છે. ॥ ૩ ॥

હતારાતિસારઙ્ગદ્ગજ્જલાઙ્ગસ્રવદ્વાપ્પમાનૂદ્ધવારિપૂરે ।

અભિષ્ઠૌતિ લીલામરાલાયમાનં યશો થત્પ્રભોવૈરમાજાં સમાજે ॥ ૪ ॥

યદ્દૂતયુગ્મં વૈરમાજાં વિદ્વેષિણાં સમાજે સમાયાં હતાઃ સ્વસ્વામિના સંગ્રામાઙ્ગણે ન્યાપાદિતા યે અરાતયઃ વિપક્ષક્ષોણીન્દ્રાઃ તેષાં સારઙ્ગદ્વશો મૃગલોચનાઃ પ્રિયતમાસ્તાસાં દુર્ગ્ગ્યો નયનેભ્યઃ ક્વજ્જલમઙ્ગનમઙ્ગકે ક્રૌંઢે અર્થાન્મધ્યે મિશ્રીયૂતત્વાચેષાં તાદશાઃ સ્રવન્તો ગલન્તો નિરન્તરનિષ્પતન્તો વાષ્પા આમ્બુ(શ્રુ)ધારાસ્ત યવ માતૃદ્વદ્વા સ્વર્ચસુતા યમુના તસ્યા વારિપુરે પયઃપ્રવાહે લીલામરાલાયમાનં ક્રીડાલસરાજહંસ હવાચરત્ પ્રભોઃસ્વામિનો યશઃ શ્લોકમભિષ્ઠૌતિ વર્ણયતિ ॥

શ્લોકાર્થ

તે બે દૂત શત્રુરાજાઓની સલામાં કાલરાત્રિની (જે રાત્રિને વિષે કાલિકા સર્વ-પ્રાણીઓને ઉદરસ્થ કરે છે તે કાલરાત્રિ કહેવાય) જેમ જેણે શત્રુરાજાઓને કુક્ષિગત કર્યા છે એવા પોતાના સ્વામીની આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરે છે:—શત્રુરાજાઓરૂપી પર્વતોને હણવા માટે દેવસમૂહ સહિત પૃથ્વી ઉપર આવેલો બણે ધન્ન ન હોય ! ॥ ૪ ॥

વચોવૈદુષીમેતદીયામધૃષ્યાં નિરૂપ્ય પ્રતીપૈઃ ક્ષિતીશૈઃ પ્રણેશે ।

યદુર્વીચિમોરાગમાત્પ્રાગ્ગમસ્તેરિવાનૂરોચિસ્તમિશ્રપ્રસારૈઃ ॥ ૫ ॥

પતદીયાં દૂતયુગ્મસંબન્ધિનીમધૃષ્યામનાકલનીયાં પ્રતિપક્ષપક્ષલક્ષસ્વાન્તક્ષોમકારિકાં
વચોવૈદુષીં વચનચાતુરીં નિરૂપ્ય પ્રેક્ષ્યાર્થાદિવધાર્યં યદુર્વીચિમોઃ યસ્યાકચ્ચરસાહેરાગમાદ-
મિષેણૈનરાગમાત્પ્રાક્ પૂર્વમેવ પ્રતીપૈર્વિરોધિમિઃ ક્ષિતીશૈર્મૃપાલૈઃ પ્રણેશે પ્રપલાયિતમ્ ।
કૈરિવ । તમિશ્રપ્રસારૈરિવ । યથા ગમસ્તેર્માનોઃ આગનાદુદયાત્પૂર્વમનૂરોચિઃ અરુણપ્રમાં
ધિમાવ્ય । ધ્વાન્તવિસ્તારૈઃ પ્રણસ્યતે ॥ આદિતશ્ચતુર્ભિઃ કુલકમ્ ॥ ઇતિ દૂતસ્વભાવઃ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સૂર્યોદય પૂર્વે અરુણોદય ભેદને અંધકારસમૂહ ભાગી નાથ છે, તેમ શત્રુ-
ઓનાં હૃદયને ક્ષુભિત કરનારી એ દૂતોની વાક્યાતુરીથી, અકબર બાદશાહેના આગમન
પૂર્વે જ શત્રુરાજઓ પલાયન થઈ જતા હતા. ॥ ૫ ॥

ચિરં જીવ નન્દેતિ દૂતૌ નિગદ્યાધિર્ષં નેમતુર્મૂર્ધિનં પાણી પ્રણીય ।

પુનસ્તૌ સુધાસાધિમાનં દધત્યા સંભાવયામાસ વાચેવ દૃષ્ટ્યા ॥ ૬ ॥

હે પ્રમો, ત્વં ચિરં વહુકાલં ગલિતાવધિસમયં જીવ મેરુમહીધરસમાનમાયુઃ પરિપાલ્ય ।
તથા નન્દ પુરંદરવત્પરમસમૃદ્ધિમાન ભવ । इत्यमुना प्रकारेण निगद्य आशीर्वाचनं कथ-
यित्वा । तथा मूर्ध्नि भस्તके पाणी स्वहस्तौ प्रणीय संयोज्य । शिरस्याङ्गलिं विधायेत्यर्थः ।
તૌ દૂતૌ સંદેશદ્વારકૌ અધિર્ષં સ્વામિનં નેમતુઃ પ્રણમતઃ સ્મ । પુનઃ સોઽકચ્ચરસાદિઃ તૌ દૂતૌ પ્રતિ
સુધયેવ પીયુષેનેવ સાધિમાનં મધુરિમાણં શુભ્રિમાણં ચ દધત્યા ધારયન્ત્યા । ‘ત્વયાદૂતઃ
કિં ભરસાધિમમ્મનઃ’ ઇતિ નૈવચે । વાચેવ વાણ્યેવ દૃષ્ટ્યા દૃશ્યા વિલોકનેન કૃત્વા સંભા-
વયામાસ । પ્રસન્નદશા વ્યલોકયદિત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

હે પ્રમો, આપ શિરંજીવો ! આપ દીર્ઘાયુ બનો ! આપ સમૃદ્ધિવાન બનો !
આવા આશીર્વાચન સંભળાવીને મસ્તકે અંજલિ કરીને તે બંને દૂતોએ બાદશાહેને
નમન કર્યું. ત્યારબાદ અકબર બાદશાહે સુધાની સમાનતા ધારણ કરતી વાણીની જેમ
પ્રસન્ન દૃષ્ટિથી અર્થાત્ પીયૂષભરી દૃષ્ટિથી તે બંને સામે જોયું. ॥ ૬ ॥

ततः क्षोणिशक्रावर्यं तौ बुभुक्षु स्म युङ्क्तः स्ववक्राम्बुजे वाग्विलासैः ।
सरित्प्रेयसश्चेतसस्तादृशानां पुनः केन येन प्रतीयेत पारः ॥ ७ ॥

ततः साहिता दृष्टिसंभावनानन्तरं तौ द्वौ वाग्विलासैर्वचनवैचित्र्यीभिः स्ववक्राम्बुजे निजवदनकमले युङ्क्तः योजयतः स्मेत्यर्थः । किं कर्तुमिच्छ । बुभुक्षु बोद्धुमिच्छ ज्ञातुं काङ्क्षन्तौ । कम । क्षोणिशक्रस्य साहेराशयं मनोभिप्रायम् । येन कारणेन सरित्प्रेयसः समुद्रस्य पुनस्तादृशानां महान्मनां चेतसो हृदयस्य च पारः परतीरं पूर्णाशयभावः केन पुनः प्रतीयेत ज्ञायते । अपी तु न केनाप्यवबुध्यते ॥

श्लोकाथ

त्यार पछी भादशाहना आशयने जाणुवानी छिछावाणा भ'ने हूतोअे पोताना
सुअकभलमां वाएणीने विदास येनये; अर्थात् भोदथा. भरेभर ! समुद्र सभा ग'लीर
आशयवाणा भडापुरुषोनां श्रित्तने ताग केणु पाभी शके ? अर्थात् केअर्धन पाभी शके. ॥ ७ ॥

हरिर्वा कृतान्तः प्रचेताः कुबेरः किमु त्वद्विगम्भोजद्वन्द्वक्षकेषु ।
यदेतेषु केनापि कृत्यं भवेत्तत्प्रगल्भीभवावस्तदाहाविधासु ॥ ८ ॥

हे ईश, हरिरिन्द्रः, तथा कृतान्तो यमः तथा प्रचेता वरुणः, तथा कुबेरो वैश्वयणाः, मनेषु चतुर्षु मध्ये चैद्यदि ते तव पकेनाप्यन्यतमेन कृत्यं कार्यं भवेत्स्यात् । उन्प्रेक्ष्यते—
नृद्विगम्भोजदृशां तव पूर्वादक्षिणापश्चिमोत्तरालक्षणाणां नाम्नां दिङ्मृगाक्षीणां रक्षकेषु
किमु रक्षाकारकंष्विव सौचिहलेष्विव । यतो हरिर्धानरः, कृतान्तः कालः अथवा कृतस्यो-
पकारस्यान्तोऽवसानं यस्मिन् स कृतं किमपि न वेत्ति कृतघ्नः, तथा प्रचेताः सुमना
गजपत्नीं जननीं मनुते । तथा कुन्तिसदृशीरः, पर्वविधानामवरोधरक्षणं युक्तमेवेति ।
नृदन्तःपुररक्षकेषु तद्वि तदाहाविधासु तेषामिन्द्रादीनां चतुर्णां लोकपालानां प्राकारणप्रका-
रेषु प्रगल्भीभवाव उद्यमं कुर्वः । तमाकारयाव इत्यर्थः ॥

श्लोकाथ

हे स्वामिन् ! इन्द्र, यम, वरुण अने कुबेर ओ आरने आपनी दिशादृषी
राष्ट्रीओना रक्षक (दंष्टुकी) तरीके जाणु राभ्या न होय ? तैम ते आर दिङ्पादीभांशी
नेतुं शय होय तेने भोलाववानो अमे प्रयत्न करीओ. ॥ ८ ॥

त्रिलोक्या इवाभीजितुर्भूमिर्मर्तर्भवन्तो भवेत्कोऽपि वैमुन्यभाग्यः ।
पुरस्तादुद्वेप्यन्त्यजानन्वानाङ्केष्वनन्तानि दुःस्त्रानि स्त्रानिः मयानाम् ॥ ९ ॥

હે ભૂમિભર્તઃ હે ધરણીરમણીરમણ, યઃ કોઽપિ વિપક્ષાદિકો ભવત્તસ્ત્વત્તઃ સકાશાત્ વૈમુખ્યમાક્રુ પરાઙ્મુખતાભાજી ભવેત્ । કસ્માદિવ । ત્રિલોક્યાશ્ચિમુવનસ્ય અધીશિતુઃ સ્વામિનઃ પરમેશ્વરાદિવ । યથા કોઽપિ પાપાત્મા પરમેહિનઃ પરાઙ્મુખો ભવતિ । કિં કુર્વેન્ । અજાનન્ અવિદન્ । કાનિ । વનાઙ્કેષુ કાનનાનાં કોઢેષુ મધ્યેષુ પુરસ્તાદગ્રે ઉદે-
પ્યન્તિ પ્રકટીભવિષ્યન્તિ ઉત્પત્સ્યમાનાનિ અનન્તાન્યપારાણિ ન વિચ્યતેઽન્તોઽવસાન્ ચેષાં તાદૃશાનિ દુઃખાનિ । યઃ કિંભૂતઃ । સ્મયાનામહકારાણાં જ્ઞાનિરાકરઃ સ્થાનમ્ । અથ ચ ભગવતઃ પરાઙ્મુખોઽપિ પાપ્મા અનાદિકાલ્લાનામાત્યાકીન્ શૈવશાસનમિતિ ગર્વાવેશવશંવદો દુર્બુદ્ધિર્વનાઙ્કેષુ સૂક્ષ્મવદરસાધારણપ્રત્યેકવનસ્પતિકાયાદિમધ્યેષુ પુરસ્તાદ્ગ્રાવિસંસારપરમ્પરાસુ પ્રાદુર્ભવિષ્યન્તિ સંપત્સ્યમાનાનિ અનન્તાનિ અનન્તકાલવેદ્યાનિ દુઃખાનિ હેદનભેદનાઘનેકવે-
દના ન જાનીતે । મિથ્યામતમૂઢીભૂતત્વાન્ન વેત્તીત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન ! ભવિષ્યનાં અનન્તાનન્ત દુઃખોની ખાણરૂપ નિગોઢ આદિ દુર્ગતિઓનાં દુઃખ નહીં ખાણનાર મિથ્યાત્વી પાપાત્મા પુરૂષ ત્રણ લોકના અધિપતિ એવા પરમાત્માથી પરાંબુખ બને તેમ જંગલમાં વસવાટના કારણે ઉત્પન્ન થતાં ભવિષ્યનાં દુઃખોની પરંપરા નહીં ખાણનાર અહંકારની ખાણરૂપ એવો કેાણ મૂર્ખ શત્રુ છે, કે જે આપનાથી વિશુષ બને ? ॥ ૬ ॥

અસંખ્યેષુ સંખ્યેષુ વિદ્વેષિલક્ષાવિલક્ષીકૃતેર્વિબ્રદુત્સેકભાવમ્ ।

વિચિત્સુમૃદં ભૂધર્વાદ્યભાગ્યસ્ત્વયા પૂર્વદેવેશવત્કેશવેન ॥૧૦॥

હે ભૂધર્વ પૃથિવીપ્રિયતમ, ઔહત્યવાન્ ઉદ્ધતતયા ઉન્મત્તત્વેન વા યુક્તઃ કોઽપિ નૃપઃ ત્વયા ભવતા સાહિના સમં મૃદં યુદ્ધં વિચિત્સુઃ કર્તુમિચ્છુર્ભવેત્ । કિંવત્ । પૂર્વદેવેશવત્ । યથા દાનવેન્દ્રઃ કેશવેન નારાયણેન સાર્ધં સંગ્રામં વિધાતુમિચ્છતિ । ‘અસુરા દિતિદનુજાઃ પાતાલૈકઃ સુરાયઃ । પૂર્વદેવાઃ શુકશિષ્યાઃ’ इति हैम्याम् । યઃ કિંભૂતઃ । અસંખ્યેષુ સંખ્યાતીતેષુ અનેકેષુ સંગ્રામેષુ સંખ્યેષુ વિદ્વેષિણાં વૈરિણાં લક્ષણાં શતસહસ્રાણાં વિલક્ષીકૃતેર-
ભિભવનાદુત્સેકભાવઃ ગર્વાવેશવશંવદતામ્ । ‘અપદા વિચિત્સુઃ શશ્વન્તોત્સેકાઃ કોસલેશ્વરમ્’ इति रघौ । વિબ્રહ્ધાન ॥

શ્લોકાર્થ

હે પૃથ્વીપાલ ! દાનવેન્દ્ર જેમ નારાયણની સાથે યુદ્ધ કરવા ઇચ્છે તેમ અસંખ્ય યુદ્ધોમાં લાખો શત્રુઓને પરાજિત કરનાર એવા આપની સાથે અભિમાની બનેલો ઉદ્ધત એવો કેાણ રાજા છે, કે જે આપની સાથે યુદ્ધ કરવાની સ્પૃહા રાખે છે ? ॥ ૧૦ ॥

ભવચ્છિદ્રદર્શી ભવેદ્રા યદન્યઃ પુરોભાગિવદ્ભાગધેયૈર્વિશ્લુકઃ ।

પ્રણીયાન્નુકૂલીભવન્માનસં તં પદાબ્જે પ્રમોર્ઝ્યમૂયં નયાવઃ ॥ ૧૧ ॥

હે પ્રમો સ્વામિન, જા પુનર્યદિ અન્યઃ પરઃ કોઽપિ ત્રૈભવવાન્ પુરોભાગિવદ્ભુવનજ-
નદોષદર્શનૈકતાનદદિરિવ ભવતસ્તવ છિદ્રાણિ સ્વેન પરાભવિતુમિચ્છયા સાશ્વત્યત્વેન
દેશાદિજિવૃક્ષયા વા અપગુણાન્દોષાન્પશ્યતીત્યેવંચીલો ભવચ્છિદ્રદર્શી ભવેજ્ઞાતઃ સ્વાત્ કિં
ભાગધેયૈઃ સુકૃતૈર્વિશ્લુકો ભાવિરાજ્યાદિવ્રજાત્યુર્થેસ્ત્યક્તઃ । તં પૂર્વોક્તં સકલમપ્યનુકૂલી-
ભવત્તવ સેવાહેવાકિભાવં ભવન્માનસં મનો યસ્ય તાદૃશં પ્રણીય કૃત્વા પ્રમોઃ સ્વામિનઃ
પદાબ્જે ચરણકમલાશ્લેકે મૂઝ્યમૂયં નયાવઃ અમરીમાવ પ્રાપયાવઃ ॥ ત્રિભિર્વિશેષકમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન ! આપના છિદ્રોને જોનાર જે કોઈ વૈભવશાહી હોય તે ખરેખર
તેનાં ભાગ્યથી પરવારી ગયો છે ? અર્થાત્ ભાગ્યહીન થઈ ગયો છે હે સ્વામિન આપ
હજી તો તેજોને આપની સેવામાં અનુકૂળ મનવાળા બનાવીને આપના અશ્લુકમદે
બ્રમરરૂપે લઈ આવીએ ! ॥ ૧૧ ॥

તપસ્વી સમસ્મા શ્મશાનાશ્રયો વા ત્રિદણ્ડી જટી વા મઠી રુઢમાલી ।

વ્રતી વાઢવો ધૂમપઃ સોમપો વા ભવેદ્યેન તે કૃત્યમાદિશ્યતાં સઃ ॥ ૧૨ ॥

હે સાહે, તપસ્વી તાપસઃ સહ અસ્મના અસિતોદ્બલિતેન વર્તતે યઃ સ સમસ્મા ।
યોગીત્યર્થઃ । શ્મશાને પ્રેતવને આશ્રયો યસ્ય સ શ્મશાનવાસી ચેદકાદિકુમન્વસાધકઃ ।
તથા ત્રિદણ્ડી ત્રયો દણ્ડા યસ્ય ન કાપિલઃ ત્રિશૂલી વા તથા જટા અસ્માવગુણ્ડિતકેશ-
કલાપઃ અસ્થાસ્તીતિ જટી વૃહજ્ઞટાધારકઃ । તથા મઠો નિવસનસ્થાનં છાત્રપઠનશાલા વા
અસ્થાસ્તીતિ મઠી મઠવાસી । તથા રુઢાનાં વિકચનરકપાલાનાં માલા હૃદયે હારોઽસ્થા-
સ્તીતિ કપાલી । તથા વ્રતી મૌનનગ્નવાદિનિયમવાન્ સાંન્યાસિકો વા યતી વા । તથા
વાઢવો વ્રાહ્મણઃ । ધૂમં પિવતી મન્ત્રાદિસાધનકૃતે કષ્ટક્રિયાર્થં વા ઋર્ષેપાદાધઃશિરા
દ્રુમશિખાસુ સ્વશરીરલમ્બનપૂર્વં ધૂમપાનકર્તા । સોમપઃ અમૃતવહ્નીરસપાત્રી વા, પતેપુ મયે
યેન કેનાપિ તે તવ કૃત્યં કાર્યં સ્યાત્સ આદિશ્યતાં પ્રસાદતાં કથ્યતામ્ ॥ इति
वृत्तवचनानि ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન્ ! કોઈ તપસ્વી, શ્મશાનમાં રહેલો કોઈ મન્ત્રસાધક, ત્રિદંડી, જટાધારી
મઠવાસી કે મનુષ્યની જોવારીઓની માળા પહેરનારો કોઈ બુઝાહી, સાંન્યાસી, વ્રાહ્મણ

पृक्ष साधे उपर पञ्च भांधीने नीचे भस्तक लटकावीने कष्ट करनादे। धूअपाथी अथवा
अमृतपाथी केई हँव विशेष, आ जधाभांथी आपने जेनुं कार्य होय. आप आजा
आपो के जेथी तेजेने अये जोदावी लावीजे. ॥ १२ ॥

निगद्येति विश्रान्तयोरेतयोस्तां गिरं श्रोत्रधर्माध्वनीनां प्रणीय ।

अमृतान्त वाचः पयोराशिः काञ्चीशचीशेन शङ्के सुधाया वयस्यः ॥ १३ ॥

पयोराशिः समुद्रः काञ्ची मेखला यस्यास्तस्या भूमेः शचीशेन पुरंदरेण वाचो
वाण्यः अमृतान्त गृहीताः । वभाषे' इत्यर्थः । तत्र वाक्षु अहमेव शङ्के वितर्कयामि
उत्प्रेक्षे वा—वाचः सुधाया अमृतस्य वयस्यः सख्य इव । किं कृत्वा । इत्यमुना प्रकारेण
निगद्ये साहेः पुरः कथयित्वा विश्रान्तयोर्मौनमाधाय स्थितयोः प्तयोर्वृतयोस्तां
पूर्वप्रतिपादितां गिरं वाणीं श्रोत्रयोः स्वश्रवणयोरेव वर्तमानमार्गयोरध्वनीनां पार्थी
प्रणीय ॥

श्लोकाथ

आ प्रभाषे कहीने गौन रडेला हुतोनी वाणी सांलणीने समुद्रपर्यंतनी भूमिने।
छंद्र अकभर आदशाह जोह्यो, तेनी वाणी जेहे सुधानी सणी न होय तेवी हती. ॥ १३ ॥

धनैरायुरापूर्तिभिश्च प्रजानां प्रचेतस्तया कोशसंपूरणैश्च ।

भजन्तेऽनुकूलां प्रवृत्तिं दिगीशाः प्रवाहा इवावारपारप्रियाणाम् ॥ १४ ॥

हे वृत्तौ, दिगीशाश्चत्वारोऽपि हरिन्महेन्द्राः मम मनोरुचितां ममाभिलषितां वा
प्रकर्षेण वृत्तिं वर्तनम् । व्यापारमिति यावत् । भजन्ते श्रयन्ति । ममानुकूलिकरणार्थं
प्रयतन्ते । केः कृत्वा । धनैरिन्द्रो मेघवर्षणैः । 'जानामि त्वां प्रवरः (कृति) पुरुषं कामरूपं
मघोनः' इति मेघवृत्तकाव्ये । 'इन्द्रादिष्टो मेघो वर्षति' इति श्रुतिश्च । च पुनरायुरापूर्तिभिः
यमः प्रजानां ममापत्यानां सकललोकांनामायुषो जीवितकालस्य आ सामस्त्येन पूर्तिभिः
संपूर्णैर्विदायुर्जीवितप्रदातैः । अर्थायुष्कं कमपि न यमो गृह्णातीत्यर्थः । च पुनः प्रजानां
प्रकृतीनां प्रचेतस्तया प्रकृष्टचित्तत्वेन साधुवृत्तितया वरुणः । प्रजानामित्युभयत्रापि
लालाघट्यायन्यायेन संबध्यते । च पुनर्मम कोशानां भाण्डागाराणां रत्नत्वर्णरजतादीनां
संपूरणैः पूरणीकरणैर्भरणैर्धनदः । के इव । प्रवाहा इव । यथा अवारपारप्रियाणां पयोराशि-
पत्नीनामोषाः कूलं तटमनु लक्ष्मीकृत्य प्रवृत्तिं प्रवतेन प्रसरणं गमनं भजन्ते गच्छन्ति ॥

શ્લોકાર્થ

હે હૃત, જેમ નદીઓને। પ્રવાહ અતુદ્ગળ વહે છે તેમ આરે દોષપાદો મને
અતુદ્ગળ પ્રવૃત્તિ કરે છે, તે આ પ્રમાણે ઈન્દ્ર મેઘની વર્ષા કરીને, યમ પ્રભજનોનાં
આયુધ્યની પૂર્તિ કરીને, વરુણ પ્રભજનોના ચિત્તમાં સદ્વૃત્તિ પ્રેરિત કરીને અને કૃષ્ણ
મારા ખજાનાને સ્વર્ણ રત્ન આદિ સંપતિથી પૂર્ણ કરીને મને અતુદ્ગળ રહે છે. ॥ ૧૪ ॥

નૃપૈર્મૃદ્ધિન માલેવ દગ્ધે સમાજ્ઞા પુરોઘૈરિવાભાવિ મૃપૈઃ પ્રતીપૈઃ ।

અહં દેવવર્ત્તસ્તુતસ્તાપસાદૈસ્તતસ્તૈર્માસ્તે ન કિંચિદ્વિધેયમ્ ॥ ૧૫ ॥

હે દુર્તો, યસ્માદ્દેતોઃ નૃપૈરન્યરાજભિર્માલેવ પુષ્પદામવન્મૃદ્ધિ સ્વમસ્તકે મદાજ્ઞા મમ-
શાસનં દગ્ધે છુતા । પુનઃ પ્રતીપૈઃ મૃપૈઃ પ્રતિપક્ષક્ષોણીન્દૈર્મમ પુરોઘૈઃ પદાતિભિરિવાભાવિ-
મૃતં વમુવે । પુનસ્તાપસાદૈઃ પરિવ્રાજકમર્મુલ્લરહં દેવવર્ત્તિજામીટદેવતેવ સંસ્તુતઃ । તત.
કારણાતૈર્યુષ્મન્પ્રોકપ્રતીપનૃપતિતાપસાદિભિર્મમ કિંચિત્કિમપિ વિધેયં કાર્યં નાસ્તે ન
વિદ્યતે ॥ इति दूतप्रोक्तलोकपालादिषु कृत्याभावकथनम् ॥

શ્લોકાર્થ

હે હૃત, પુષ્પમાલાની જેમ રાજાઓ મારી આજ્ઞા શિરોધાર્ય કરે છે અને શત્રુરાજાઓ
મારા સૈનિકો જેવા બની ગયા છે, તેમ જ તાપસ્યાદી પરિવ્રાજકો જેમ ઇષ્ટદેવતાની
સ્તુતિ કરે છે, તેમ મારી સ્તુતિ કરે છે ! તે માટે રાજાઓ કે તાપસ્યોગુ માટે કંઈ
પણ પ્રયોજન નથી, ॥ ૧૫ ॥

પુનઃ પ્રસ્તુતં વક્ત્રી—

પુરં લાટલ્હમ્સીલ્હામાયમાને પ્રતીરેડમ્બુવેઃ કિં તુ ગન્ધારનાન્નિ ।

પ્રમાર્વેશ્ચુવં ભાસયન્દીરસૂરીધરઃ સાધુધર્મસ્તત્માનિવાસ્તે ॥ ૧૬ ॥

હે દુર્તો, કિં તુ ધનન્યુન્યમાસ્તે । અમ્બુધેઃ સમુદ્રસ્ય પ્રતીરે તટં ગન્ધાર્વ ઇતિ નામાભિગા-
યસ્ય તાદૃશો પુરં નગરે હીનચ્છરીશ્વરઃ । શ્રીહીનચિજયશ્ચિપુન્દર આસ્તે ચિપને । ચિન્નં
પુરે । લાટ ઇતિ નામ મળ્ડલમ્બ 'લાટદેશ' ઇતિ પ્રમિદ્ધમ્બ લક્ષ્યાઃ ત્રિયા અર્ધાન્દરા-
પટ્ટે લ્હામાયમાને નિલકવદાચરિતે । હીરસ્રગ્ધિઃ કિં કુવંન । પ્રમાર્વમાર્ધાન્ધ્યઃ પ્રમાર્વિર્ગા ।
'સપ્રમાવઃ પ્રમાવચત' ઇતિ હૈમ્યામ્ । મુવ મ્મીમળ્ડનં આનયન ડાંગ્રાં નવન

દીપ્યન્વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તત્ત્વમાન શરીરયાદિ વિગ્રાણઃ સાધુધર્મ' હવ યત્યાચારઃ કિમ્ । 'ધર્મો' યમૌપમાપુણ્યસ્વભાવાચારધન્વસુ । સત્સદ્ગુ' હન્યહિસાદૌ ન્યાયોપનિષદોરપિ ॥' इति 'धर्म' दानादिके' इत्यनेकार्थः ॥

શ્લોકાર્થ

હવે પ્રસ્તુત વાત કહે છે—

પરંતુ હે દૂત, મારે એક કાર્ય છે. સમુદ્રના કિનારે રહેલું અને લાટ દેશની લક્ષ્મીના લલાટપટ ઉપર તિલક સમાન 'ગંધાર' નામનું નગર છે, તે ગંધાર નગરમાં પોતાના પ્રભાવથી બૂમંડલને વિબૂષિત કરનારા શ્રી હીરસૂરિ નામના આચાર્ય વિદ્યમાન છે. તે બધું મૂર્તિમાન ધર્મ ન હોય. ॥ ૧૬ ॥

असातस्य लेशोऽपि तेनैकपद्यां यथावाप्यते नात्मना ब्रह्मणीव ।

शिवानामिवावासमत्रानयेतां भवन्तौ ततः स्वरिसारङ्गराजम् ॥ १७ ॥

हे वृत्तौ, भवन्तौ तथा तेन प्रकारेण ततो गन्धारनगरतस्तं हीरविजयनामानं स्वरि-
ष्वाचार्येषु सारङ्गराजं कण्ठीरवमत्र मत्पाश्र्वे आनयेताम् । उत्प्रेक्ष्यते—शिवानां सर्वकल्या-
णानामावासं वासस्थानकमिव । तथा कथं येन प्रकारेण तेन स्वरिणा एकपद्यां गन्धारफले-
पुरयोरन्तरालमार्गे । 'पदन्वेकपदी पद्या पद्धतिर्वैतर्भवर्तनी' इति हैम्याम् । असातस्य दुःखस्य
लेशोऽप्यंशोऽपि न वाप्यते न लभ्यते । केनेव । आत्मनेव । यथा मुक्तात्मना ब्रह्मणि
मोक्षे दुःखांशो न प्राप्यते । 'क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुषः' इति हैम्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

તે માટે હે દૂત, તમે જાને કલ્યાણના સ્થાનરૂપ અને આચાર્યોમાં સિંહ સમાન શ્રી હીરસૂરિને મારી પાસે લઈ આવો. પરંતુ જેમ મુકતાત્માઓને મોક્ષમાં હુઃખને અંશમાત્ર પણ નથી હોતો તેમ તેઓને ગંધારથી ક્ષેત્રપુર સુધીના માર્ગમાં તકલીફને લેશમાત્ર પણ ન થવો જોઈએ. ॥ ૧૭ ॥

मदीयानुगः साहिबः खान आस्ते द्वितैषी पितेवाङ्गिनां गुर्जरेषु ।

ददातां युवां तस्य निःशेषवाच्यं दधानं स्फुरन्मानमेतन्मदीयम् ॥ १८ ॥

हे वृत्तौ, गुर्जरेषु धरित्रीजनपदेषु मध्ये मदीयानुगो मम सेवकः साहिबः साहिब-
नामा खानः । 'खान' इति नाम यवनजातौ प्रसिद्धम् । सामन्त इत्यर्थः । आस्ते विद्यते ।

કિંમુતઃ । અઙ્ગિનાં ગ્રાણિનાં પિતેવ જનક इव हितमायतावभीष्टमिच्छत्यभिलषतीत्येव-
शीलो हितैषी इष्टाभिलाषुकः । हे दूतौ, पतन्मया भवतोर्हस्ते समर्प्यमाणं मदीयं मम
संबन्धि स्फुरन्मानम् । राजल्लेखमित्यर्थः । ‘करमान’ इति यवनभाषया लेखाख्या । तस्य
साहिबखानस्य ददातामर्पयताम् । स्फुरन्मानं किं कुर्वाणम् । निःशेषं समस्तमपि वाच्य-
मुदितं(दन्त) मम हृदयहार्दं दधानं धारयत ॥

શ્લોકાર્થ

હે દૂત, શુભ્દેશમાં પિતાની જેમ પ્રભનો હિતકાંક્ષી ‘સાહિબખાન’ નામનો
મારો સામંત છે, સમસ્ત લેખને વાંચીને મારા અભિપ્રાયને ધારણ કરનારા તેને મારું
આ કર્મમાન આપજો. ॥ ૧૮ ॥

यदास्तेऽन्य आत्मेव मे देहभेदात्स कर्ता ततः सर्वमस्मद्विधेयम् ।

निवृत्ते निगद्येति भूसार्वभौમે परां प्रीतिरन्तर्दधाते स्म दूतौ ॥ ૧૯ ॥

હે દૂતૌ, તૌ અન્તઃકિત્તે પરાં પ્રીતિં દધાતે સ્મ દધતુઃ । કસ્મિન્સતિ । ભૂસાર્વભૌમે
અકલ્બરે इति निगद्य भाषित्वा निवृत्ते विरामे सति । इति किम् । यत्कारणात् स
साहिबखानः मम देहस्य शरीरस्य भेदात्पार्थक्यादन्यः अपरः आत्मा जीव इवास्ते
विद्यते ततः कारणात्स साहिबखानः सर्वं समस्तमप्यस्मद्विधेयमस्माकीनं कार्यं कर्ता
करिष्यति ॥ इति दूतयोः साहेः स्वरिसमाकारणादेशः ॥

શ્લોકાર્થ

હે દૂત, તે સાહિબખાન મારો જ આત્મા છે, દેહથી ભિન્ન હોવા છતાં પણ
અમે બંને એક જ છીએ. તે માટે સાહિબખાન મારું કોઇ પણ કાર્ય કરી આપશે, આ
પ્રમાણે કહીને અકબર બાદશાહ નિવૃત્ત થયા ત્યારે બંને દૂત અંતરમાં ખૂબ જ
આનંદિત બન્યા. ॥ ૧૯ ॥

ततो दूतयुग्मं क्षमापूपलेखं प्रतस्थे समादाय तत्संनिधानात् ।

अनूनां तनूयुद्धहर्त्नेतदीयामिलापः प्रसर्पन्प्रतीव व्रतीन्द्रम् ॥ ૨૦ ॥

તતો મુપાલાદેશાનન્તરં દૂતયુગ્મં સંદેશહારકઢઢં તસ્ય માહે સંનિધાનાન્મમીપા
ત્રેતસ્યે પ્રચ્ચાલ । કિં કૃત્વા । ક્ષમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ પ્રપા મામ્યાન તમ્ય લેગ મ્કુન્મ્નાં

सम्यक् शिरस्यारोपणपूर्वमादाय गृहीत्वा । उत्प्रेक्ष्यने—अनूनां संपूर्णां तन् शरीरमुद्गहन
विभ्राणः । तथा व्रतीन्त्रं स्वरिराजं प्रति प्रसर्पेन गच्छन् । एतदीयोऽकञ्जरसाहिसंवन्धी
अभिलाषः कामः मनोरथ इव ॥

श्लोकाश्

त्याः पथी भ'ने हूतोऽये राजतुं इरमान लधने आहशाह पासेथी प्रयाषु कथुं,
ते लधे सूरिशज प्रत्ये अभन कश्ता जेवा अकभर आहशाहने भूति'भ'त अभिलाष
न डोय । ॥ २० ॥

प्रबुद्धैरवोधीति नोत्तालफालं चलद्वीक्ष्य जड्बालदूतद्वयं तत् ।

स्पदस्फूर्तिरस्यैर्यभाजं मनोभिस्ततस्तेन तेभ्योऽथ बाधीयते स्म ॥ २१ ॥

उत्ताला अतिम्बरिता फाला गगनगामीनि उल्ललरूपा गतिविशेषा यस्य तादृशं
तत्साहिसंवन्धि साद्विषेष्टं वा जड्बालमतिवेगवद्गतिकं दूतद्वयं संदेशहारकयामलं
चलत्पथि प्रसर्पत् वीक्ष्य बिलोक्य प्रबुद्धैर्विद्वद्भिरेतन्नावोधि न ज्ञातम् न मनस्यवधा-
रितम् । इति किम् । न स्थिरतां भजन्ते इत्यस्यैर्यभाजः चपलाशयास्तेषां मनोभि-
श्चित्तस्माद्वृत्तयुग्मात्किमिति उत्प्रेक्षायां विचारणायां वा । स्पदानां गतिवेगानाम् ।
'रयो रहस्त्वरः स्पदः' इति हैम्याम् । तथा 'स्पदज्ञाङ्कारितपत्त्रपद्धतिः' इति नैषधे ।
स्फूर्तिरतिस्वरितता अधीयते स्म पठिता । अथ वा तेन दूतद्वयेन तेभ्यो मनोभ्योऽधीयते
स्म शिष्यते स्म किम् । इति संशयोत्प्रेक्षा ॥

श्लोकाश्

अतित्वरित गतिथी आक्षता भ'ने हूतोनी वायुवेगी गति जेध'ने प'ठितपुत्रे
भाषी शक्या नही' के यपण आशयवाणाओनां मन पासेथी आ हूतोऽये शु' शिक्षण
दीधु' ह्ये ? अथवा आ हूतोऽये मन पासेथी शिक्षण जेण'यु' ह्ये ?' अर्थात् हूतोनी
'न जेवी शीघ्र गति हती. ॥ २१ ॥

क्रमाभ्यामतिक्रम्य संदेशहारिद्विकं ग्रामकुल्याचलारामसीमाः ।

मुदाहम्मदावादमागात्क्रमात्तत्सहाध्यायि किं रंहसां मारुतानाम् ॥ २२ ॥

क्रमादनुक्रमतः स्वादेशपरदेशप्रचलनपरिपाट्या तत्साहिसंवन्धि संदेशहारिद्विकं
दूतद्वयं मुदा हर्षोत्कर्षेण अहम्मदावादमागादकमिपुरमाजगाम । 'मा गास्त्वं खेदमन्दिरम्,'
हि. सौ. २२

तथा 'अरे त्वं साध्वस मागाः' इति सारस्वतव्याकरणादौ । ग्रामाः संधवयास्तोकचातु-
र्थादिगुणा यस्मा लघुपुराणि वा उपलक्षणान्नगरपुरपत्तवादीन्यपि, तथा कुल्या लघुमह-
द्वादित्यः, अचलाः पर्वताः, आरामाः उद्यानानि उपलक्षणाद्भगवत्तारण्यादीन्यपि, सीमा
ग्रामनगरादीनां क्षेत्रभूमयो देशवसानमुचो वा, ताः क्रमाभ्यां स्वपदाभ्यां न तु यानैरतिर-
भ्योल्लङ्घ्य । उन्प्रेक्ष्यते-दूतद्वन्द्वं मारुतानां पवनानां रंहसां वेगानां सह सार्धमप्येतीत्येवंशीलं
सहाभ्यायि एकगुरुसमीपेऽधीतिकृत्किम् । वेगेन तुल्यत्वादियमुत्प्रेक्षा ॥ इत्येकमिदं
दूतगमनम् ॥

श्लो॥३॥

पवनवेगी गतिशी आसता इतो गाम, नगर, कुल, पर्वतो, उद्यान अने सीमा
क्षेत्रे आहिते अतिक्रम्य अमुकेमे छर्षपूर्वक अभिधावाह नगरभा पडोऽभ्या, ते आद्ये इतो
पवनना सहाभ्यायि न होय । अर्थात् ओके शुरुणी पासे आद्ये अलयास कर्यो न होय ॥ २२ ॥

रणे वैरिणां पार्थिवा येन देहा हताः पेतुर्वीमिवाम्बां मिलन्ति ।

ययौ तत्पुराधीशितुः संनिधाने द्वयं दूतयोर्मुद्गलक्षोणिभर्तुः ॥ २३ ॥

दूतयोः शासनहारिणोर्द्वयं युगलं तस्याहम्भवावादान्मनः पुरस्य नगरस्याधीशितु-
स्त्रासिनः मुद्गलानां काविलमण्डलजन्मनां यवनजातिविशेषाणां क्षोणिभर्तुर्भूषस्य संनि-
धाने समीपे ययौ । तस्य कस्य । येन साहिबखानेन रणे संग्रामाद्गणे वैरिणां शत्रूणां
पृथिवीपरमाणुभिरारब्धाः पृथिवीविभागाः पृथिवीनिबन्धिनः । 'पार्थिव' हि निजमाजिपु-
वीरा गौरवाद्गुरुरास्य भजन्ते' इति नैषधे । देहाः शरीराणि हताः करवालैव्यापादिताः
सन्तः पेतुः । क्षितौ पतन्तीत्यर्थः । उन्प्रेक्ष्यते-उर्वीमम्बां क्षोणीं मातरं मिलन्तीव
पृथिव्युत्पत्तत्वेन स्नेहात् ॥

श्लो॥३॥

ते जने हत, अडुमहावाहना स्वाभी भोगलवशीय साहिबखान पासे गया, ते
साहिबखान वडे संग्रामभां छेदुला शत्रुओना पार्थिव शरीर छत्रु मुधी पृथ्वी ६५२
पडथां छता, ते आद्ये ! स्नेहशी पृथ्वीमाताने भल्या न होय ! ॥ २३ ॥

मुवर्णश्रियाद्वैतयालंकृताया मुधास्पन्दिनान्वैदुषीभूषितायाः ।

कुमार्या इव स्मापतेः पत्त्रिकाया अस्मै तेन पाणिग्रहः कार्यते स्म ॥ २४ ॥

तेन दूतद्वन्द्वेन असौ साहिबखानः क्षमापतेर्भूमिभर्तुः कुमार्याः कन्याया इव क्षमापते-
रकब्धरसाहेः पत्त्रिकायाः स्फुरन्मानस्य पाणिना हस्तेन ग्रहणमादाय स्वीकरणं वा पाणि-
ग्रहण परिणयनं च कार्यते स्म निर्माप्यते स्म । पाणौ ग्राहितेन्यर्थः । किभृतायाः पत्त्रि-
कायाः कुमार्याश्च । अद्वैतया अनन्यसामान्यया सुशोभनानां वर्णानामक्षराणां हेमश्च श्रिया
लक्ष्म्या सुवर्णतुल्यया वा श्रिया अलंकृताया भूषितायाः । पुनः किभृताया । सुधाममृतं
स्पदन्ते क्षरतीति प्रचवतीत्येवशीला या वाग्वैदुषी वचनचातुरी तथा भूषितायाः ॥

श्लोकार्थ

इतो वडे, सुवर्णाक्षरीनी अद्वैत लक्ष्मीथी अदां कृत तेमञ्च सुधा स्पदन जेवी
वथन चातुरीथी सुशोभित जेवी अपञ्चु करेवी आदशाहनी पत्रिकाजुं साहिबखाने
राजकन्यानी जेम पाणिग्रहणु कथुं ॥ २४ ॥

ततः कोशवद्भूमहेन्द्रस्य मुद्रां प्रमोदादुपादाय लेखं दधानम् ।

विमुञ्चाक्षराण्यक्षिलक्षणाणि कुर्वन्विवेदाशयं तस्य निःशेषमेषः ॥ २५ ॥

ततो लेखादानानन्तरमेषः साहिबखानः तस्य स्फुरन्मानस्य निःशेषं समग्रमप्याशय-
मभिप्रायं रहस्यं विवेद जानाति स्म । किं कुर्वन् । विमुञ्च मुद्रयित्वा अक्षराणि वर्णान-
क्षिलक्षणाणि लोचनगोचरान् कुर्वन् । किं कृत्वा । प्रमोदादानन्दाल्लेखं साहिस्फुरन्मानमुपा-
दाय 'तसलीम' इति यवनप्रसिद्धेन नाम्ना प्रणामपूर्वं तदुपरि स्वशिरोमोचनपूर्वं वा
गृहीत्वा । किं कुर्वाणं लेखम् । भूमहेन्द्रस्य राज्ञः कोशं भाण्डागारमिव मुद्रां मुद्रणं
निमीलन दधानम् ॥ इति साहिस्फुरन्मानस्यार्पणं वाचनं च ॥

श्लोकार्थ

त्यारपछी लंडारनी जेम आदशाहना करमानने प्रणाम करीने, (तेना पर भस्तक
सुश्रीने) अक्षरी वांशीने साहिबखाने तस्त जे आदशाहना समस्त अलिप्रायने जाली
दीधी, अर्थात् समग्र अलिप्रायथी विहित अन्था, ॥ २५ ॥

पुरस्तात्तयोः प्रीतिमान्मुद्रगलेनो गिरं वासयामास वक्रारविन्दे ।

विनिर्यद्द्विजश्रेणिशोचिर्विमिश्रस्मितेनेव तन्वन्मरालैकलीलाम् ॥ २६ ॥

प्रीतिमान् स्नेहार्द्रहृदयो मुद्रलेशः साहिबखानः तयोर्दूतयोः पुरस्तादग्रे वक्रारविन्दे
वदनकमले गिरं वर्णीं वासयामास स्थापयति स्म । वभाषे इत्यर्थः । अथ च गिरं

સરસ્વતીં દેવીં મુખપદમે વાસિતવાન । સરસ્વત્યાઃ સનિધાને ત્વચસ્યં વાહેન હંસેન ભાવ્યં
તદેવ દર્શયતિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—વિનિર્યઢદનાદ્વહિર્નિઃસરદ્વિજાનાં દન્તાનાં શ્રેણ્યોર્મલિક્કયોઃ
શોચિઃ કાન્તિસ્તેન વિમિશ્રેણ કરમ્ચિત્તેન સ્મિતેન કૃત્વા મરાલસ્ય રાજહંસસ્ય પકામત્રિ-
તીયાં લીલાં ચિલાસં શોભાં વા તન્વદ્વિસ્તારયન્નિવ ॥

શ્લોકાર્થ

સ્નેહાદ્રં હૃદયવાળા સાહિબખાને બંને હૂતોની સમક્ષ મુખકમળમાં વાણી થોજી.
અર્થાત્ મુખરૂપી કમળમાં સરસ્વતીની સ્થાપના કરી, (તેથી જ) મુખમાંથી નીકળતી દંત
શ્રેણિની કાન્તિથી મિશ્રિત સ્મિત વડે બાજુ રાજહંસની અદ્વિતીય લીલાને વિસ્તારતો
ન હોય ! ॥ ૨૬ ॥

પ્રથુર્ભદ્રવાન્કચ્ચિદાસ્તે દમાર્કંસુતોઽકબ્ધરો વબ્ધરોર્વીશવંદયઃ ।

જિતાશ્ચળદોર્દળદવીર્યેણ येन न्यवात्सुदिगन्तेषु शङ्के दिगीशाः ॥ ૨૭ ॥

કચ્ચિદિષ્ટપરિપ્રશ્ને અવ્યયમ્ । ઢિવચનસ્યાપ્વચ્યયાદ્વિમક્તેલુંક્ । હે વૃત્તો, અકબ્ધરઃ
પ્રથુર્નઃ સ્વામી ભદ્રવાન કુશલી આસ્તે । કિંમૃતઃ । દમાર્કનામ્નો રાજાઃ સુતઃ । પુનઃ
કિંમૃતઃ । વબ્ધરનામા ઉર્વીશો મુદ્ગલેન્દ્રસ્તસ્ય વંશે મોચે ભવઃ વચ્ચઃ । અહમેવ શબ્દકે
ઉત્પ્રેક્ષે । યેનાકબ્ધરસાહિના ચળદેન પ્રવલેન પ્રતિભટોદ્ભટભૂમીમહેન્દ્રાસલેન દોર્દળદયોધે-
જપરિધયોર્વીર્યેણ પરાક્રમેણ જિતાઃ પરિમૃતાઃ સન્તઃ દિગીશાશ્ચત્વારોઽષ્ટો દશ વા દિગીશા
દિક્પાલા દિશાં હરિતઃમન્તેષ્વવસ્તાનેષુ ન્યવાત્સુરિનિવસન્તિ સ્મ કિમુ શબ્દકે ર્વાર્થે ॥

શ્લોકાર્થ

હે હૂતો, બખબરવીય હુમાયુના મુખન અમારા સ્વામી બાદશાહ અકબર કુશલ
છે ને ? મને એમ લાગે છે કે (ઉત્પ્રેક્ષા) બાદશાહના પ્રયત્ન બાહુબળથી પરાલભ પામેલા
થારે (દકપાલી, તે માટે જ બાજુ દિશાઓના છેડે બંધને વસ્ત્રા ન હોય ! ॥ ૨૭ ॥

चतुर्वर्धिसंवर्तकीभूततेजस्ततः सन्ति जैवात्रिकास्तस्य पुत्राः ।

महीचारिणः पूषविद्वेपिगोत्रद्विपद्यक्षराजाद्भजाता इवैते ॥ ૨૮ ॥

હે વૃત્તો, ચતુર્વૃધિપ્રતીચ્યાપાચ્યોદીચ્ચલશ્રણેષુ વાર્ધિષુ સમુદ્રેષુ સ પ્રત્યેકીભૂતા યદ્યા
નલભાવં પ્રાપ્તા તેજસાં પ્રતાપાનાં તત્તિર્મળહી ચમ્ય તમ્ય સાહેઃ પુત્રાઃ શેખરી—વાદી-

દાનિયા-ઇત્યભિયાનાસ્ત્રયોઽપિ નન્દના જૈવાત્રિકા દીર્વાંયુષઃ સન્તિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે-મહીચારિણઃ ક્ષોણ્યાં કૌતુહલેન સંચરણશીલા પૃષ્ઠચિદ્વેષી ईश्वरो ગોત્રદ્વિષત્પર્વતરિપુરિન્દ્રો યક્ષરાજો ધનદસ્તેપાં ક્રમેણાઙ્ગજાતાઃ । સ્વામિકાર્તિક-જયન્ત-નલ-કૃવર-નામાનસ્તનુજા ઇવ ॥

શ્લોકાર્થ

હે દૂતો, વાં, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને દક્ષિણ એમ ચાર સમુદ્રમાં જેના પ્રતાપનો સમૂહ વડવાનલરૂપે બન્યો છે તે બાદશાહના શેખર, પહાડી અને દાનિયા આ નામના ત્રણે પુત્રો દીર્ઘાયુષ્ય છે ને ! એ ત્રણે પુત્રો, કૌતુકથી પૃથ્વી પર આવેલા ઇશ્વરપુત્ર કાર્તિકસ્વામી, ઇન્દ્રપુત્ર જયન્ત અને ધનદપુત્ર નલકૃવર બધે ન હોય ! ॥ ૨૮ ॥

અયે સ્વસ્તિમન્ત્યો નૃપામ્ભોજનેત્રા ઉપેતા ઇવ હ્માં હરેરિન્દુવત્ક્રાઃ ।

પરીવાર આસ્તે શિવઃ સોઽપિ યેનાવનીન્દોર્મનો જ્ઞાનિનેવાન્વગામિ ॥ ૨૯ ॥

અયે દૂતો, નૃપામ્ભોજનેત્રા અકબ્બરસાહેઃ કમલલોચનાઃ સ્ત્રિયઃ સ્વસ્તિમન્ત્યઃ કુશલિન્યઃ વર્તન્તે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે-હ્માં મહીમુપેતાઃ સમાગતાઃ હરેઃ શર્ચીકાન્તસ્ય જયવાહિનીવલ્લભસ્ય વાસવસ્ય ઇન્દુવત્ક્રાઃ કાન્તાઃ પ્રિયા ઇવ । અપિ પુનરવનીન્દોર્મનીતમીરમણસ્ય રાજ્ઞઃ સ પરપક્ષવિજયિત્યેન લ્હ્યાતઃ પરિવારઃ સ્વજનાદિપરિજનઃ શિવો નિરુપદ્રવો વર્તેતે । સ કઃ ! યેન પરીવારેણ જ્ઞાનિના જ્ઞાનવતેવ જ્ઞાનાભિપ્રાયેણેવાવનીન્દોઃ પાતિસાહેર્મનો માનસમન્વગામિ । ઇક્ષિતાકારજ્ઞાતૃત્વેન મનસોઽભિલષિતમેવ વિધીયતે ઇત્યનુગમ્યતે । ‘અયે કિયદાવદુષૈષિ વૂરમ’ ઇતિ નૈષધે ॥

શ્લોકાર્થ

હે દૂતો, પૃથ્વી પર આવેલી બધે ઇન્દ્રની ઇન્દ્રાણીઓ ન હોય તેવી બાદશાહની બેગમો કુશલ છે ને ? તેમ જ જ્ઞાનીપુરૂષની જેમ બાદશાહના ઇચ્છિત આકારનો બધુકાર સ્વજન પરિવાર પણ ઉપદ્રવ રહિત છે ને ? ॥ ૨૯ ॥

અનીકં શુભં શૂભજો યેન જજ્ઞે યુગાન્તાન્ધકદ્વેષિણેવારિચક્રે ।

પ્રજા આસતે પ્રીતિમાજઃ પ્રજાવન્મુદા પ્રશ્રયામાસ તાવિત્યધીશઃ ॥ ૩૦ ॥

હે દૂતો, શૂભજઃ અકબ્બરસાહેઃ તદ્વિજિત્વરતયા સર્વત્ર પ્રસિદ્ધમનીકં વાજિવારણ-રથપદાતિરૂપં ચતુરઙ્ગકટકં શુભં કલ્યાણકલિતં વર્તેતે । તત્કિમ્ । યેનાનીકેન અરીણાં

ઈરિણાં ચક્રે કુન્દે સેનાયાં વા । 'વચ્ચિનીચમ્વક્રમ' इति हेम्याम् । यद्वागम्य प्रजा-
 कालस्यान्वयकनाम्नो दानवस्य हेरिणा जघ्नुषेव पनायना शंभुनेय जगो संजानम् । भंग-
 कन्वेन यभवे इत्यर्थः । 'अये जगज्जीवपियं शिव यद्व' इति नेपथे । पुंभुन' पण
 प्रकृतयो लोकाः प्रजायन्मन्तव इव प्रीति प्रमोदं स्नंतां वा भजन्ते इति प्रीतिभाज मणिः ।
 अर्थादाः अक्रमिपुरप्रभुः इत्यमुना प्रवारेण तौ वृत्तौ प्रश्रयामास घृण्टति स्म ॥ इति माहि-
 रानहृतमाहितपिवागादीनां कुडालप्रभः ॥

સેનાકાર્થ

‘હે હતો, બાદશાહની સર્વદેશ પ્રસિદ્ધ અતુરંગી સેના કલ્યાણમતી છે ને ? એ
 સેનાએ, જેમ ઈશ્વરે કલ્યાણતકાલના અધિક નામના દૈત્યનો સંહાર કર્યો હતો. તેમ
 હરશ્મનોની સેનામા પ્રલયકાળનો સંહાર થયો હતો. વળી હે હતો, બાદશાહની સંતનિની
 જેમ પ્રીતિવાળી પ્રજા પણ આનંદમાં છે ને ? આ પ્રમાણે આદિબળને દર્શાવે
 વિવિધ પ્રશ્નો પૂછ્યા. ॥ ૩૦ ॥

સ્થિતોઽદિઃ મુરણામિવાક્રમ્ય સર્વો દિગઃ માહિરામ્ને પ્રમો પર્વતામ્ ।
 મુતાઃ શક્તિભેદા દવ મ્ફર્તિમન્તઃ મુલિન્વ્યઃ મુમુક્ષ્વોઽપિ મિં રાજન્યઃસ્વઃ ॥ ૩૧ ॥

કુન્દે ઈર્યમાનામિવાધીમ માદ્રેઃ પરીચામન્ત્રે અનાનદ્વિની રનઃ ॥
 મરાનન્દયુક્તાથ મુક્તાન્મવત્તન્પ્રજા ઇન્યમું તદ્દ્રવ્યં પ્રન્યયોત્તન ॥ ૩૨ ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારબાદ બન્ને દૂતોએ આ પ્રમાણે પ્રત્યુત્તર આપ્યા: હે સ્વામિન, સર્વદિશાએ પર આક્રમણ કરીને સુખપૂર્વક રહેલા બાદશાહ અકબર દીર્ઘાયુ વર્તે છે. તેમજ પ્રભુત્વ, ઉત્સાહ અને મંત્ર એ ત્રણ શક્તિઓની જેમ બાદશાહના ત્રણે પુત્રો સ્ફુર્તિમંત છે. વળી, રાજદક્ષીની સખીઓ ન હોય તેવા પ્રકારની બાદશાહની રાજરમણીઓ કુશલવંત છે. વળી હે સ્વામિન, ધૈર્યવાન અને સત્યવાન પુરૂષોના કુલની જેમ બાદશાહના પરિવારમાં નિરોગિતા વર્તે છે, તેમ જ સુકતાત્માઓની જેમ પ્રભાજનો મહાનંદ લોગવી રહ્યા છે, આ પ્રમાણે દૂતોએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો. ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥

નિપીયેતિ તદ્વાગ્નિલાસામૃતં સ હૃદં દન્તિવત્પ્રીતિમન્તર્જગાહે ।

અવેત્ય પ્રસન્તિં પુનઃ પાતિસાહેરવૈતિ સ્મ સંપ્રાપ્તસર્વસ્વવત્સ્વમ્ ॥ ૩૩ ॥

સ સાહિવશ્વાનઃ ઇતિ પૂર્વોક્તપ્રકારેણ તયોર્દૃતયોર્વાગ્નિલાસો વચનચાતુરી સ પદા-મૃતં સુખાં નિપીય સાદરં શ્રવણગોચરીકૃત્ય અન્તશ્ચિત્તે પ્રીતિં મોદં જગાહે પ્રાપ્નોતિ સ્મ । કિંવત્ । દન્તિવત્ । યથા હસ્તી અમૃતં પાનીયં નિતરાં પીત્વા હૃદં દ્રહમવગાહતે । પુનર-પરાયંકથને । શ્વાનઃ પાતિસાહેરકબ્જરધરાધિરાજસ્ય પ્રસન્તિં સ્વસ્મિન્વિષયે પ્રસાદં સંતુષ્ટિ-પુષ્ટિમવેત્ય હૃદ્ગોચરિકૃત્ય સ્વમાત્માનં સંપ્રાપ્તં હસ્તે અધિગતં સર્વસ્વં નિઃશેષશ્મામળહ-મધ્યવર્તિત્રવ્યમ્ ડપલક્ષણાત્ રાજ્યાદિગ્રહઃ સર્વપદાર્થસાથો વા ચેન । તદ્વદવૈતિ સ્મ જાનાતિ સ્મ બુબુધે ॥

શ્લોકાર્થ

દૂતોની વચનચાતુરીરૂપી સુધાનું બાદરૂપર્વક પાન કરીને (સાંભળીને) સાહિબખાન હાથીની જેમ પ્રીતિરૂપી સરોવરમાં મસ્ત બની ગયો. વળી, પોતાના ઉપર બાદશાહની પ્રસન્નતા બાણીને, પોતાને સર્વસ્વ મળી ગયું હોય તેમ અત્યંત આનંદિત બન્યો. ॥ ૩૩ ॥

અથાકારિતાઃ શ્રાવકાસ્તેન મૃત્યૈશ્ચકોરા ઇવ શ્વેતભાસા મયૂચ્ચૈઃ ।

ક્રમાત્તેऽપિ તેષાં ગતાઃ સંનિકર્ષે નિદેશં પ્રમોર્નિર્દિશન્તિ સ્મ સર્વમ્ ॥ ૩૪ ॥

અથ વૃત્તવચનાનન્તર તેન સાહિવશ્વાનેન મૃત્યૈઃ સ્વસેવકૈઃ શ્રાવકા અકમિપુરબુદ્ધ-શ્રાદ્ધા આકારિતા આહૂતાઃ । કેનેવ । શ્વેતભાસેવ યથા ચન્દ્રમસા મયૂચ્ચૈઃ સ્વકિરણેન્ન-કોરા જ્યોત્સ્નાપ્રિયાઃ આકાર્યન્તે સ્મ । અપિ પુનઃ તે મૃત્યા ક્રમાત સ્વસ્વામિનિદેશશ્રવ-

णप्रणामकरणपरिपाट्या तेषामकमिपुरतपापक्षआन्धानां सनिकर्ष समीपं गताः प्राप्ताः सन्तः
प्रभोः स्वस्वामिनः सर्वे निदेशमाज्ञां निदिशन्ति स्म निवेदयन्ति स्म कथयन्ति स्म ॥

श्लोकांशः

जेम अन्द्र, पोताना किरणोद्गारा यकोरने जोलावे छे तेम साहिबजाने पोताना
सेवके द्वारा अभहावाहना आवकेने जोलाव्या. ते सेवके पञ्च आवकेनी पासे गया अने
पोताना स्वाभीना आदेशनुं निवेदन कथुं. ॥ ३४ ॥

समानीयमाना असीभिर्जनास्तेऽप्यराजन्त मध्येपुरं दानशौण्डाः ।

महामात्रवृन्दैर्द्विपेन्द्रा इवोर्वीपतेर्मन्दिरं दानधारां किरन्तः ॥ ३५ ॥

असीभिः साहिवखानभुत्सैर्मध्येपुरमकमिपुरस्य मध्ये । 'पारे षण्ड्या वा समस्यते'
समासआव्ययीभावः । 'गङ्गायाः पारे पारेगङ्गम् । गङ्गायामध्ये मध्येगङ्गम्' इति प्रक्रिया-
कौमुद्याम् । तत्रन्मध्येपुर सम्यक् स'माननादिप्रकारेणास्ते आन्धा अपि व्यराजन्त शुशुभिर ।
किञ्चुताः । दानशौण्डाः बहुद्रव्यप्रदायिनः विश्राणनेन विख्याता वा । 'शौण्डा विख्यातम-
त्तयोः' इत्यनेकार्थः । के इव । द्विपेन्द्रा इव । यथा महामात्राणां हस्तिपकानां 'माहत'
इति प्रसिद्धानां वृन्दैराधोरणगणैः उर्वीपते राज्ञो मन्दिरे नीयमाना गजराजा विराजन्ते ।
किं कुर्वन्तः । दानधारां मदवारिबुष्टिं कुर्वन्तः सृजन्तः क्षरन्तः ॥

श्लोकांशः

जेम महापतो वडे लवाथेला महजलनी वर्षा करता गजेन्द्रो राजमहेलने शोलावे
तेम साहिबजाननां सेवके वडे सन्मानपूर्वक जोलावथेला दानेश्वरी आवके अभहावाहनी
मध्यमां शोलाता हुता. ॥ ३५ ॥

जना जैनपक्षैकदक्षाः क्षितिक्षित्समाजं विशन्ति स्म संभूय सर्वे ।

ततस्सोऽप्यनर्घ्योपदापूर्णपाणीन्स्ववन्धूनिवास्थापयत्तानुपान्ते ॥ ३६ ॥

सर्वे समस्ता जनाः जिनानां वीतरागाणामयं जैनः स चामो पक्षत्र । जिनशामन-
मित्यर्थः । तत्रैकतया अक्षितीयत्वेन दक्षा अतिनिपुणा जनाः आन्धाः स भूय षड्भ्रम मित्रिन्या
क्षितिक्षितः खानस्य समाजं सर्वां विशन्ति स्म । नभामन्ये ययुर्मित्यर्थः । तनां जनाग-

मनानन्तरं सोऽपि खानः अनर्घ्याभिः प्रज्ञस्याभिरूपदाभिः प्राभृतैः पूर्णाः भृताः पाणयो हस्ता येषां तान् जनान् रवदन्धूनात्मस्वजनानिव उपान्ते स्वसमीपे अस्थापयदुप-
वेशयति स्म ॥

श्लोकाथ

जैनशासनभां यतुर मेवा ते सर्वं श्रावकोऽग्रे लेगा यथं साहिष्यभाननीं सभाभां
प्रवेश कुर्या, त्वार पष्ठी महाभूद्वयवान् लेट्वाजोऽथी भरेला ह्यथवाणा ते श्रावकोने
भाने स्वजन भ'धुजोनी जेम पोतानी पासे जेसवा भाटे स्थान आ'धु' ॥ ३६ ॥

अमी मूलकर्मैव तच्चित्तवृत्तेः पुरः प्राशृतं भूमिभर्तुर्विमुच्य ।

अलीकातिथीभूतहस्ताऽरविन्दाः प्रमोदप्रगल्भाः स्म भापन्त इत्यम् ॥ ३७ ॥

अलीके ललाटे अतिथीभूतानि प्रायुणानि तानि हस्ता पवारविन्दानि पद्मानि
तेषां कृताञ्जलय इत्यर्थः । अमी श्राद्धाः प्रमोदेन हर्षेण प्रगल्भाः सोत्साहा इत्यम्रे
वक्ष्यमाणमभाषन्त प्रोचुः । किं कृत्वा । भूमिभर्तुर्वपस्य पुरोऽग्रे प्राभृतं दौकितिकं विमुच्य
दौकयित्वा । उन्प्रेक्ष्यते—तस्य साहिबखानस्य चित्तवृत्तेर्नानोव्यापारस्य मूलकर्म कार्मणमिव ॥

श्लोकाथ

जेजोनां करकभ'त ललाट'पट पर अतिथि भ'न्या छे अर्थात् अ'ज'दि जेदीने ड'ध'थी
लेसाहित भनेला ते श्रावको २०००० आगण लेट'लुं धरीने आ प्रकारे जेदथा ! तेभनी
वाष्ठी साहिबभाननी यित्तवृत्तिने आकर्ष'वा भाटे'लुं जेछे कामलु न होथ ॥ ३७ ॥

नृणां शासिता त्वं वयं शासनीयाः वयं सेवकास्त्वं पुनः सेवनीयः ।

नियोज्या वयं त्वं नियोक्तासि यस्मात्तदादिश्यतां कृत्यमस्माकमीव ॥ ३८ ॥

हे ईश, त्वं यस्मात्कारणात् त्वं नृणां नराणां शासिता पालयिता असि, पुनर्वयं
शासनीयाः पालयितव्याः स्मः । पुनस्त्वं सेवनीयः सेवितव्यः सेवितुं योग्योऽसि;
पुनर्वयं सेवकाः सेवाकारणाः स्म । पुनस्त्वं नियोक्ता कार्ये प्रयोजकोऽसि, पुनर्वयं
नियोज्याः कर्तव्ये निर्देश्याः स्म । तत्तस्मात्कारणादस्माकं कृत्यं कार्यमादिश्यतां प्रसाधताम् ॥
इति श्राद्धानामाकरणं तत्प्रश्नश्च ॥

द्वि. सौ. २३

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન, આપ શાસનકર્તા છો, અમે શાસનીય છીએ આપ સેવ્ય છો, અમે સેવક છીએ. આપ પ્રત્યેક કાર્યના નિયોજક (પ્રેરક) છો અમે નિયુક્ત (પ્રેર્ય) છીએ. માટે હે સ્વામિન; અમને કાર્યની આજ્ઞા કરમાવો. ॥ ૩૮ ॥

સ ઝવેડથ વાચેતિ પીયૂષવર્ષ કિરન્કૈતવાદન્તનિર્યદ્યતીનામ્ ।

ચતુર્દિક્ષુ ચળ્હાંશુવદ્યત્પ્રતાપો ભ્રમત્યવિધનેમીચરોઽકબ્વરોઽસ્તિ ॥ ૩૯ ॥

અથ શ્રાદ્ધજનપ્રશ્નનન્તરં સ સાહિવચ્ચાનો વાચા વાળ્યા કૃત્વા હત્યગ્રે વક્ષ્યમાણમ્હે વમાપે । કિં કુર્વેન । દન્તેભ્યો દશનેભ્યો નિર્યાન્તીનાં નિઃસરન્તીનાં મૃતીનાં કાન્તીનાં કૈતલાત્કપદાત્પીયૂષવર્ષમમૃતવૃષ્ટિ કિરન્વિસ્તારયન્નિવેતીર્યં ગર્ભિતોત્પેક્ષા । કિમ્હે તદેવાહ-
હે જનાઃ, અકબ્વરનામા અવિધનેમીચરઃ આપાથો નાયકપર્યન્તપૃથ્વીનાથોઽસ્તિ । યત્પ્રતાપ-
શ્ચતુર્દિક્ષુ પૂર્વાપરદક્ષિણોત્તરાલક્ષણાસુ હરિત્સુ ભ્રમતિ પર્યટતિ । કિંવત્ । ચળ્હાંશુવત્ ।
યથા માસ્વાંશ્ચતુરાસામુપરિ ભ્રમતિ ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી, હાંતોમાથી નીકળતી કાંતિના પહાને સુધાવૃષ્ટિ કરતી ન હોય તેવી વાણીથી સાહિબખાન બોલ્યો ! હે શ્રાવકો, સૂર્યની જેમ ચારે દિશાઓના જેમનો પ્રયત્ન પ્રતાપ પ્રસરી રહ્યો છે તે સમુદ્રાન્ત-ભૂમિપતિ અકબ્વર નામના બાદશાહ છે. ॥ ૩૯ ॥

યયા જ્યોત્સ્નયેવાવદાતીક્રિયન્તે દિશઃ સસ્મિતા વા સ્વકાન્તૈઃ ક્રિયન્તે ।
સક્ષીભિર્વિશિષ્યેવ ગોશીર્ષંચન્દ્રદ્વૈઃ પત્રમહૃગૈકર્તાલંક્રિયન્તે ॥ ૪૦ ॥

કદાચિજ્ગત્કર્ણપૂરાયમાણાં ગુણશ્રેણિસાકર્ણ્ય તાં હીરશ્વરેઃ ।
તમાદ્વાતુકામેન તેનાત્મદૂતાવિહ પ્રેપિતૌ દર્શનોત્કણ્ઠિતેન ॥ ૪૧ ॥

હે જનાઃ, તેનાકબ્વરપાતિસાહિના હાહામ્મદાવાદે મત્યાશ્ચર્વે વા આત્મદૂતૌ સ્વસંદેશ-
હારકૌ પ્રેપિતૌ પ્રહિતૌ સ્તઃ । તેન કિં કર્તુકામેન । ત જગત્પસિદ્ધગુણધાર્મ હીરવિજયશ્ચરિમા-
દ્વાતુમાકારયિતુ કામોઽભિલાષો यस્ય તાદ્રશેન । અતઃ પથ પુનઃ કિમ્તેન । દર્શનોત્કણ્ઠિતેન
ગુરોરાલોકજોત્સુક્યમાજ્ઞા । કિં કૃત્વા । કદાચિત્કસ્મિન્નપિ સમયે જગતાં શુભનાનાં કર્ણો
શ્રવણૌ પૂર્વેતે અનયેતિ કર્ણપુરા । અથવા કર્ણપૂરો કર્ણાસરણે તદ્વાચચરિતાં - ચાવજ્ગજ્જન-

નાદ્વાદિનીં હીરસૂરેર્ગુણાનાં શ્રેણીં ધોરણીમાકર્ણ્ય શ્રુત્વા । તાં કામ્ । યયા ગુરુગુણશ્રેણ્યા
જ્યોત્સ્નાયા ચન્દ્રચન્દ્રિકાયેવ દિશઃ સર્વા અપ્યાશા અવદાતીક્રિયન્તે પ્રવેતા વિધીયન્તે ।
અથ વા સ્વકાન્તૈરાન્માન્મભર્તૃભિર્દિશો નિજનિજદિગ્ગ્જ્ઞા નર્મલીલાવશાત્સરિમતાઃ સહાસાઃ
ક્રિયન્તે સૃજ્યન્તે । વા અથ વા । સખીમિર્વયસીભિર્મણ્ડનકારિકાભિર્વા ગોચીર્ષકાણાં
ચન્દનાનાં ચન્દ્રાણાં કર્પૂરાણાં ચ દ્રવૈઃ પલ્કૈઃ કૃત્વા યત્ર લ્હીભિઃ । ‘દેવ ભવઙ્ગૈરિવધ્રુવદને
વને ચ નાગરુચિતાશ્ચન્દનપત્રમઙ્ગલઃ’ इति चम्पૂકથાચામ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—વિશિષ્ય વિશેષ-
પ્રકારેણાલંક્રિયન્તે સૂચ્યન્તે ઇવ ॥ યુગ્મમ્ ॥

૨લોકાકાથ

હે શ્રાવકો, તે હીરવિજયસૂરિની ગુણ જિને સાંભળીને, તેમનાં દર્શન કરવાને
ઉત્સુક અકબર બાદશાહે તેમને પોતાની પાસે બોલાવવા માટે પોતાના સંદેશ વાહકો
મારી પાસે અહીં (અમદાવાદ) મોકલ્યા છે. કેવી ગુણુશ્રેણિ સાંભળીને! (૧) અન્દ્રની
અન્દ્રિકાની જેમ જે ગુણુશ્રેણિએ સર્વદિશાઓને ઉત્પલ કરી છે. અથવા (૨) સ્વસ્વ
ભર્તાર વડે જેમ દિશાઓ સરિમતા કરાય છે તેમ દિશાઓ ગુણુશ્રેણિથી સરિમતા બની
છે, અથવા (૪) જેમ શણુગારનારી સખીઓ ગોશીર્ષ અંદનના પ્રવાહીથી પોતાની
સખીને પત્રાવલિથી શણુગારે તેમ દિશાઓ હીરવિજયસૂરિની ગુણુશ્રેણિથી અલંકૃત
બની છે । ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥

સમુદ્રોડપિ મીર્તિ દધદ્વારિપૂરાદિથુદ્ધોડપિ કાર્ણ્યં પુનર્વિઅદન્તઃ ।

શુવો વાસવેનૈષ લેખો વિશેષપ્રવૃત્તિ વહંસ્લેસવત્પ્રેપિતથ ॥ ૪૨ ॥

હે જનાઃ, ચ પુનર્શુવો વાસવેનાકબ્ધેણ પૃથ્વીપુરંદરેણ વિશેષપ્રવૃત્તિ સ્વહૃદયામિ-
પ્રાયનિવેદકાવાર્તાં વહન્દધત્ પથ મત્કરકિસલયવર્તો લેખવત્ દેવ ઇવ લેખઃ સ્ફુરન્માન
પ્રેષિતઃ પ્રહિતોડસ્તિ । કિં કુર્વન । સહ મુદ્રયા મુદ્રણેન જનુષામધુરણેન વતેતે યઃ ।
મુદ્રાયુક્ત ઇત્યર્થઃ । સમુદ્રઃ પયોધિરપિ વારિપૂરાજ્જલપ્લવાદ્ગીર્તિ મયં દવત્ ધારયન્ । પુનઃ
કિં કુર્વન । વિશુદ્ધો ધવલોડપિ કાર્ણ્યં મધિવર્ણશ્યામિપાં અન્તઃ વિષ્ણુક્લયન્ ॥

૨લોકાકાથ

હે શ્રાવકો, અકબરબાદશાહે સ્વહૃદયનેા અભિપ્રાય જણાવતા પત્રની જેમ પોતાની
મહોરછાપ સહિત કરમાન પત્ર પણ મોકલાવ્યો છે, તે પત્ર સમુદ્રરૂપ હોવા છતાં પણ

પાણીના પ્રવાહથી બધા પામે છે અને પ્વેત (સૂકે) હોવા છતાં પણ સપીની અક્ષર
પ્રકિતિય ધ્યામતા ધારણ કરે છે. ॥ ૪૨ ॥

અનુર્નાતિમપ્રાપ્તમ્મૃત્યુવર્ગે નિજાઓકનાવિધ્કૃતાનક્રુર્વર્ગે ।

મવિધ્યન્યમુખ્ય જ્યયો યન્મમાયેઃ સરસ્યા ઇવાકાલમેયેઃ કજાનામ્ ॥ ૪૩ ॥

ત્રિયામાવિરામા ઇવામ્મોજવન્થુ ત્રીનાન્દ્રં ત્તો ય્યમેશાનયધ્વમ્ ।

નિગથેતિ સ્થાનેન સંમાન્ય તે સ્વાન્વિમૃષ્ટા નિવામાન્યયુઃ પ્રાન્નિમ્લતઃ ॥ ૪૪ ॥

સાહિત્વાલેન નાન્ના દ્વિતિ પૂર્વોક્તે નિગદ્ય કથયિત્વા સમાન્ય સંમાનં ચ પ્રદાય
વિષ્ણુઃ પશ્ચાન્મેયિનાઃ શ્રાદ્ધાઃ પ્રેનિમ્લતો હૃષ્ણાનસાઃ મ્લતઃ સ્વાન્વિવાસાન્ યયુર્જન્મુઃ ।
નિજનિકેતનસ્થાનેતુ ગતા इत्यर्थઃ । દ્વિતિ કિમ્ । હે હીરણ્મિમ્લકજનાઃ, તતઃ કારણાત
ય્યમેષ મવન્ત પથ ત્રીનાન્દ્રં સ્મરિમાનયધ્વમ્ । અથ ગન્ધારનગરાદકમિપુરે શ્રાદ્ધારયત ।
કે ઇવ । ત્રિયામાવિરામા ઇવ । યથા વિભાવરીણાં વિરામ્ય દિવસાવસાનમમયા ઇમ્મોજવન્થુ
યાસ્કરમથ જીવજ્ઞોકે રોઢઃકંદરે ચા ઝાનયન્તિ । તતઃ કુતઃ । યતઃ કારણાન્નિજાનામાન્ય-
નામાત્મોકનામુદ્ગજાનિન્વેન મીમાશયત્વાદ્દર્શનાદેવાવિધ્કૃતઃ પ્રગદ્ભાવં પ્રાપિનઃ ઝાનકો
મયે તસ્ય સર્ગઃ સૃષ્ટિર્યેસ્ટાદૈરનુન્નીતિરવિતર્કિતૈરજાતપૂર્વઃ સંત્રાજૈરથાન્ હીરણ્મિસમીપે
સમાગતૈર્મૃત્યુવર્ગેર્મમ સેવકગર્ણેરમુખ્ય હીરવિજયસૂરેઃ સમાયેસ્થાનસ્ય ચિત્તસ્વાસ્થ્યસ્ય
ચા જ્યયો જ્યપગમઃ જ્યયો અવિચ્યતિ । કેમમિવ । કજાનામિવ । યથા સરસ્યા નહન્તરસ-
કજસ્ય કમન્સ્ય । જાતિવાચિત્વાદિકચ્ચતમ્ । મર્વજાનીયામ્મોજવનસ્ય શ્રદ્ધાદમેયેઃ સમય-
સંમાનપયોથૈરર્થયો ધવતિ । ‘યવતીમુત્તપદ્માનાં લેહે મધુનર્દ ન જઃ । ચાલતપ્રિવાદ્યા-
નાગક્રાન્તજલદોદયઃ ॥’ इति रघुवंशे ॥ इति राजनगरश्रादधानां न्वाનइतहीरचिजयसूरी-
श्वराकारणादेशः ॥

શ્લોકાર્થ

‘હે હીરવિજયસૂરિજીના બહુત શ્રવકો ! અમારા સેવકોને હીરવિજયસૂરિજી
પાસે મોકલવાથી અથ્થર મોકલ જાતિને જોતાં જ અભિપ્રાયને તરુી બહુવાથી આ
પ્રમાણે સૂચની આશંકા ઉપન્ન થશે. જેમ પ્રદયકાળના સેવોપદે સુદોવરમાં રહેલા
કમલોને નાથ થાય તેમ કદાચ આશંકાશ્રીના સ્વાસ્થ્ય અથવા ચિત્તના સમાધિનો નાથ
થશે, તે માટે હે શ્રવકો, રાત્રિના વિરામ સમયે જેમ સૂચને લવણ તેમ તમે જ તે
સૂરિજીને અમદાવાદમાં યોદ્ધાવી લાવો’ આ પ્રમાણે કહીને સાહિજખાને તેઓનું
અન્નાનપૂર્વક વિરજન કર્યું. ત્યારબાદ શ્રવકો દૃઢ્યમાં અત્યંત આનંદને શ્રાવણ કરતા
યોત યોત નાં સ્થાને ગયા. ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥

विचिन्त्यात्मचित्ते तदादेशमर्हन्मतस्योदयस्वर्द्रुमस्येव वीजम् ।

तपापक्षमुख्याखिलाश्राद्धलोका मिलित्वा मिथः प्रोचुरानन्दसान्द्राः ॥ ४५ ॥

तपा इति नाम यस्य तादृग्गणस्य गच्छस्य पक्षः स्वीकारो येषां ते तपापक्षाः । 'अपक्षपातेन परीक्ष्यमाणः पक्षः' इत्यनेकार्थवृत्तौ । तेषु मुख्याः श्रेष्ठा अखिलाः समग्राः श्राद्धलोकाः श्रावकजना मिलित्वा एकत्र संभूय मिथः परस्परमानन्देन सान्द्रा व्याप्ताः प्रोचुः कथयन्ति स्म । किं कृत्वा । आत्मचित्ते निजमनसि तदादेशं साहिवखानाज्ञा-मर्हन्मतस्य जिनशासनस्य य उदयः स एव स्वर्द्रुमः कल्पवृक्षः तस्य बीजं निदानमुत्पत्ति-कारणमिति विचिन्त्यालौच्य ॥

श्लोकार्थ

साङ्ख्यभाननी जिनशासनरूपी कल्पवृक्षना भीजं समान आज्ञाने मनभां विशारीने अत्यंत आनंदित भवेत्ता तपगणनां मुख्य मुख्य सर्वे श्रावकै ओकत्र यथने परस्पर वार्तादाप करवा लाग्या ॥ ४५ ॥

इतः शासनं शासितुर्नः प्रजानामितो वन्दनीया विभोर्वन्द्यपादाः ।

इदं सौरभारोपणं जातरूपे त्रिरेखे पयःपूर्तिरप्याविरासीत् ॥ ४६ ॥

इतोऽस्मिन्पार्श्वे एकपक्षे प्रजानां शासितुरकमिपुराधिपतिसाहिवखानस्य शासन-मादेशः । तथा इतोऽपरस्मिन्पार्श्वे विभोः सूर्योर्वन्द्यास्त्रिभुवनजननमस्करणीयाः पादाश्रयणा वन्दनीयाः प्रणतिगोचरीकार्याः । तर्हि इदमेतज्जातरूपे सुधर्णे सौरभस्य सुगन्धताया आरोपणं कर्तव्यमस्ति । पुनस्त्रिरेखे शङ्के पयसां दुग्धानां पूर्तिः पूरणमा-विरासीत्प्रकटीभूतम् ॥

श्लोकार्थ

ओक भाग्यु अभहावाहनी प्रजना शासनकर्ता साङ्ख्यभाननी आज्ञा अने भीज भाग्यु विश्ववर्द्धनीय आराध्यपाद श्री आचार्यदेव ते भरेभर अत्यसुवर्ण भां सुगन्धने। आदेश करवा जेवुं छे (सोनाभां सुगंध जेवुं) अथवा दक्षिणावर्तशे भभां दधसुं भगट तथा जेवुं थयुं । ॥ ४६ ॥

हृदन्तर्मुनीन्दोर्निर्नसा पुरास्ते नियुक्ता पुनः स्वामिनेदं तदासीत् ।

प्रतिस्थानमालोकमानान्मनुष्यान्समेत्य स्वयं पद्मवासा वृणीते ॥ ४७ ॥

પુરા પૂર્વે હૃદન્તરર્ત્તિમશ્ચિત્તમધ્યે મુનીન્દોઃ સુરીન્દ્રસ્ય નિનંસા નન્તુમિચ્છા આસ્તે વિચત્તે । પુનસ્તદુપરિ સ્વામિના સ્થાનેન નિયુક્તા આદિષ્ઠાઃ । તર્હિં દ્વિમાસીદેતજ્ઞાતમ્ ।
કિં પ્રતિસ્થાનં પ્રતિ આલોકમાનાન્પશ્યતો મનુષ્યાન્ જનાન્ સ્વયમાત્મનૈવ સમેત્યાગત્ય પદ્મવાસાઃ કમલાલયા લક્ષ્મીવૃણીતે વરયતિ ॥

શ્લોકાર્થ

પૂર્વે પોતાના હૃદયમાં આચાર્યશ્રીને નમન કરવાની ઇચ્છા તે હતી જ, તેમાં રાજ્યના શાસક સાહિબખાને આદેશ કર્યો ! તે ખરેખર પ્રયાણમાં મુહૂર્તને ભેટાં મનુષ્યોને લક્ષ્મીદેવી સ્વયં આવીને વર્ષા જેવું થયું ! (અર્થાત્ થેર બેઠે લક્ષ્મીદેવીએ આવીને આંહલો કર્યો જેવું થયું) ॥ ૪૭ ॥

અલં મન્દુવદ્વો વિલમ્બૈઃ સગર્ભાસ્ત્વરધ્વં વ્રજામઃ પ્રભોઃ સંનિધાને ।

વિમુશ્યેતિ સર્વેઽમિનિર્યાણયોગ્યં મુહૂર્તં મિથો નિર્ણયન્તિ સ્મ પૌરાઃ ॥ ૪૮ ॥

સર્વે પૌરા નાગરિકાઃ રાજનગરશ્રાવકાઃ इत्यसुना प्रकारेण विमृश्य विचारयित्वा
અમિનિર્યાણસ્ય સ્વપ્રસ્થાનસ્ય યોગ્યમુચિતં મુહૂર્તં શુભવાસરવેલાં નિર્ણયન્તિ સ્મ । દ્વિજ-
જ્યૌતિવિકૈર્નિર્ધારયન્તિ સ્મ । इति किम् । हे सगर्भा भ्रातरः, वो युष्माकं मन्दवल्कि-
યાસુ કુણ્ઠાઃ સાલસા વા તુન્દપરિમૃજા વા સૂક્ષ્મા વા તદ્વત્સેષામિવ વિલમ્બૈઃ પ્રતીક્ષણૈરલ-
પૂર્યતાં સ્વરધ્વ શીઘ્રીભવત । પ્રભોગુરોઃ સંનિધાને સમીપે ગન્ધારવન્દિરે વ્રજામો યામઃ ॥
इत्यकमिपुरश्चाङ्गानां गुरुवन्दनालोचः ॥

શ્લોકાર્થ

આ પ્રમાણે પરસ્પર વિચારીને, રાજનગરનાં શ્રાવકોએ પ્રયાણવું જોયિત મુહૂર્ત
નિર્ધાર્યું; અર્થાત્ પ્રાણણ જ્યોતિષીઓ દ્વારા શુભ દિવસ નક્કી કર્યો શા માટે ?
હે મનુષ્યો, તમારે હવે પ્રમાદી પુરૂષની જેમ વિલંબ કરવાથી સયું ! જલદી કરો !
આપણે આચાર્યશ્રીને પાસે ગાંધાર નગરમાં જલદી જઈએ. ॥ ૪૮ ॥

अथारुह्य वाह्नानि ते श्राद्धलोकाः पुरे भूमिशृङ्गारगन्धारसंज्ञे ।

प्रभुं वन्दितुं प्रीतिमन्तः प्रचेलुर्जिनं स्वर्गिवर्गा इव क्षोणिपीठे ॥ ४९ ॥

अथ मुहूर्तवासरागमनानन्तरं भूमेः क्षोणीलक्ष्म्याः शृङ्गारे मण्डनायमाने भूषाभूते गन्धार
इति संज्ञां नाम यस्य तादृशे पुरे प्रभुं हीरविजयस्वरि वन्दितुं नमस्कृतुं ते पूर्वप्रोक्ताः
आद्वलोकाः आवकजनाः प्रचेलुः प्रतिष्ठन्ते स्म । किं कृत्वा । बाह्यानि रथादिनी बाहना-
न्यारुह्याभ्यास्य । किंभूताः । प्रीतिमन्तः प्रमोदमेदुराः । क इव । स्वर्गिवर्गा इव । यथा
क्षोणिपीठे भूमीमण्डले जिनं तीर्थनायकं नेतुं नमस्यतु सिंहगजाश्वफणिगरुडादीनि
स्वस्वायनान्यग्निरुह्य देवाः प्रचलन्ति व्रजन्ति ॥

श्लोकाथं

जेम पृथ्वीमंडल पर जिनेश्वर लखवानने नभस्कार करवा भाटे सिंहे, गज, अश्व
सर्प अने गरुड आदि वाहनो पर स्वार थधने देवो जय तेम आचार्यश्रीने नभस्कार
करवा भाटे ढर्षपूर्वक रथ आदि वाहनो पर आइठ थधने पृथ्वीमंडलना आलुपलुप
गंधार नगर तरङ्ग आदथा. ॥ ४९ ॥

शिवश्रीविवाहोत्सुकीभूतचिचैर्यथा यात्रिकैः सिद्धधात्रीधरस्य ।

प्रयाणैरभूयःप्रमाणैरमीभिः समीपे शमीन्दोः समागम्यते स्म ॥ ५० ॥

अमीभिः आर्द्धैर्न विभते भूयो बहु प्रमाणं येषां तादृशैः प्रयाणैर्निशावासादिलक्ष्णैः
प्रीतिविनप्रचलनैः शमीन्दोः सूरैः समीपे पाश्वर्गे गम्यते स्म समागतम् । यथा यात्रि-
कैर्विविधतीर्थयात्राविधायकैर्जनैः स्तोकमानैरल्पप्रमाणैः सिद्धधात्रीधरस्य श्रीशत्रुंजयशैलस्य
संनिधाने गम्यते । किंभूतैः आर्द्धैः यात्रिकैश्च । शिवश्रिया मुक्तिलक्ष्म्या विवाहे पाणिग्रह-
णकरणे उत्सुकीभूतमुत्कण्ठितं चित्तं मनो येषां तैः ॥ इति गन्धारे आद्वानां गमनम् ॥

श्लोकाथं

मुकितइपी कन्थानुं पाणिअहंषु करवाभां उत्सुक चित्तवाणा यात्रिको अविरत
प्रयाणवटे शत्रुंजय पर्वतनी समीपे पडोये तेम राजनगरनां आवडो ढर्षपूर्वक अविरत
प्रयाणवटे आचार्यभट्टाराजनी समीपे पडोन्था. ॥ ५० ॥

स्फुरन्दाहुशाखः सपाणिप्रवालः प्रवर्हश्रियं विभ्रदभ्रान्तशोभाः ।

नखानूनल्लुनार्चिरुधन्मरन्दो नमन्नागरीनेत्रविभ्राजिभृङ्गः ॥ ५१ ॥

द्विजोद्भासितः सिद्धिसस्यैकधारी भवश्रीष्मतिग्मांशुतापापहारी ।

शिवाध्वन्यसंसेव्यमानो न्यभालि व्रतीन्द्रोऽध्वशाखी स तैः पौरपान्यैः ॥ ५२ ॥

તૈરકમિપુરસત્તૈઃ તત્રાગતૈર્વા પૌરૈર્નાગરૈરેવ પાન્થૈર્યાન્યુકિપુરપથિકૈઃ સ સર્વજગદ્વિ-
 ક્ષ્યાતો હીરવિજયનામા વ્રતીન્દ્રઃ સ્થરિરેવાધ્વશાસ્ત્રી માર્ગચ્છાયાતરુઃ ન્યભાલિ નિરીક્ષિતઃ ।
 કિંમૂતઃ । સ્ફુરદ્ધાહુર્ભુજિવ શાસ્ત્રા યસ્ય । પુનઃ કિંમૂતઃ । સહ પાણિપ્રવાલેન હસ્તપલ્લવેન
 વર્તતે યઃ । પુનઃ કિં કુર્વન્ । પ્રવર્હા પ્રકૃષ્ઠમથ ચ પ્રકૃષ્ઠાનાં વર્હાણાં પત્રાણામ્ । 'વર્હઃ પર્ણે
 ણીચારે કલાપે' इत्यनेकार्थः । શ્રિયં શોભાં વિભ્રહધત્ । પુનઃ કિંમૂતઃ । ન બ્રાન્તત્વેન
 મિથ્યાબ્રમજ્ઞાનત્વેન સત્યજ્ઞાનતયૈવ શોભતે इत्येवंशीलः । તથા દ્રુમાર્થે અન્યુચ્ચૈસ્તરત્વાદા-
 કાશે અવસાનત્વેન શાલતે इत्येवंशीलः । પુનઃ કિંમૂતઃ । નચા પ્વાનૃનાનિ સર્વાવિયથસંપૂ-
 ર્ણાનિ સૂનાનિ કુસુમાનિ યસ્મિન્ સ તથા । અચિરચાન્નજ્ઞાનામેવ કાન્તિરેવોષન્યમ્કટી-
 મવન્મરન્દો મધુ યત્ર । પુનઃ કિંમૂતઃ । નમન્તીનાં ભક્તિપ્રદ્વૃત્તયા ચરણારવિન્દે લગન્તીનાં
 નાગરીણાં ગન્ધારનાગરિકનારીણાં નેત્રાણિ લોચનાન્યેવ વિત્રાજિનઃ શોધનશીલા મૂઢા બ્રમરા
 યત્ર । પુનઃ કિંમૂતઃ । દ્વિજૈર્દંશનૈઃ શકુન્તૈશ્ચ ઉદ્ભાસિતઃ શોભિતઃ । પુનઃ કિંમૂતઃ । સિદ્ધિ-
 ક્ષુત્તિરેવ અથ વા સિદ્ધયોઽષ્ટાવણિમાયાઃ, અથ વા તથા તપઃ શક્તયો વિવિધલઘ્યસ્તા
 યથ સસ્યાનિ ફલાનિ તેષામેકોઽદ્વિતીયોઽન્યેષુ તાદૃક્સાદૃશ્યાભાવાદ્વરતીત્યેધેશીલો ધારી
 ધારકઃ । પુનઃ કિંમૂતઃ । ભવઃ સંસારઃ સ યત્ર ગ્રીષ્મ ઉષ્ણકાલઃ તસ્ય તિગ્માલુઃ સાર્યકં
 નામ ચણ્ડકિરણસ્તસ્ય ઝ્યેષ્ઠમાસસંબન્ધી તાપસ્તદુપરિ ચ તપનતાપો મહાનિદાઘસ્તસ્ય
 હન્તા અપહન્તીત્યેવંશીલઃ । અત્ર શીલે તૃષ્ । હન્તા હનનશીલઃ । વૃક્ષચ્છાયાયાં તાપોપ-
 શાન્તિઃ સ્યાદિતિ । પુનઃ કિંમૂતઃ । અધ્વન્યૈર્મોક્ષમાર્ગપ્રસ્થિતપાન્થૈઃ સમ્યગ્જ્ઞાનચારિત્રાદિઃ
 પલ્લવપુષ્પફલાદાનપૂર્વકં સેવ્યમાન ઉપાસ્યમાનઃ । વૃક્ષયમોઃ સર્વેઽવ્યત્રૈવ દર્શિતાઃ
 સન્તીતિ ॥ યુગ્મમ્ ॥

૧૧૦૬૩૦

સુક્રિતપુરીના પથિકે એવા અમદાવાદના તે શ્રાવકોએ વિશ્વવિખ્યાત હીરવિજય
 સૂરિરૂપ વડવૃક્ષે બેસ્યું.

હીરવિજયસૂરિ.

[ઉપમેય]

૧. સ્ફુરાયમાન બાહુ [હાથ]

૨. હાથ

૩. પરિવાર

૪. નખ આદિ સર્વ અવયવ

૫. નખોની કાન્તિ.

૬. નગરવાસી સ્ત્રી પુરૂષો.

વટવૃક્ષ

[ઉપમા]

૧. શાખા.

૨. પલ્લવ

૩. પત્ર

૪. પુષ્પ

૫. પુષ્પરસ.

૬. ભ્રમર.

७. दंतपङ्क्ति	७. पक्षी
८. सिद्धिद्वय इण	८. इण
९. संसारतापने हरनार	९. श्रीभक्ताणो ताप हरनार
१०. सुसुखोत्थी उपास्य	१०. पथिकोत्थी सेव्य
११. सत्यज्ञानशी उन्नत	११. गगनस्पशी उन्नत

स्कुराशमान भाहुद्वय शाभावाणा, हाथद्वय पदलवथी युक्त, परिवारद्वय पत्रोनी शोभा धरावता, अत्यन्त सत्यज्ञानद्वय उत्ततिथी शोभता, नष्पादि संपूर्ण सर्व अवयवद्वय पुष्पोवाणा, नभोनी कान्तिद्वय भक्तद्वयवाणा, लक्ष्मिपूज्यं हृदयवाणा, विनम्र नगरवासीद्वय भगवद्वाणा, दंतपङ्क्तिद्वय पक्षीउत्थी सुशोभित, सिद्धिद्वय इणोने धारण करनारा, संसारद्वय श्रीभक्ताणोना प्रथांतापने हर करनारा अने भोक्तृभागांना पथिकोत्थी उपास्य श्री ह्रीरविजयसूरिने जेथा. ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

नभोभोदगर्जोर्जितस्तोत्ररावप्रतिध्वानितोपान्तपाथोधिमध्याः ।

मुदा हीरसूरीन्द्रपादारविन्दं व्यधुर्मूर्ध्नि लोहोत्तमोत्तंसवत्ते ॥ ५३ ॥

ते आह्वा मुदा प्रमोदेन हीरसूरीन्द्रस्य हीरविजयसूरिपुरंदरस्य पादारविन्दं चरण-
कमलं लोहोत्तमानां सुवर्णानामुत्तंसवद्वतंसशेखरमिष मूर्ध्नि निजमस्तके व्यधुः कुर्वन्ति
स्म । किं भूताः । नभसः आवणमासस्य योऽम्भोदो वारिवर्षी मेवस्तस्य गर्जा गर्जितध्व-
निस्तद्वर्जिताः प्रबला तत्सदृशा वा स्तोत्राणां गोयमसोहमेत्यादिकानां सूरिन्दोः स्तु-
तिपाठानां रावाः शब्दास्तेः प्रतिध्वानित प्रतिशब्दयुक्त कृतमुपान्ते समीपे गन्धारसंनिधौ
यः पाथोधिः समुद्रस्तस्य मध्यं जलान्तरालं यैः । समीपे दूरे वा जलधौ प्रतिध्वनिर्ह-
स्यते । यथा नैषधे नलस्य दमयन्तीपरिणयनगमनावसरे—‘विचित्रवादित्रनिनादसृङ्खिलः
सुदुरचारी जनतामुखारवः । ममौ न कर्णेषु दिगन्तदस्तिनां पयोधिमध्यप्रतिनादमे-
दुरः ॥’ इति ॥

श्लोकार्थ

गंधारणी पासि रहेला समुद्रना मध्यभागमां जेना पडधा पडे तेवा प्रकारना श्रावण
मासना भेधनी गर्जना समान स्कुराशमान ध्वनिथी स्तुति करी राजनगरना श्रावकोजे
हृदयपूजक ह्रीरविजयसूरिनां अरबुडमलेने सुवर्णनां सुगटनी जेम पोताना भक्तक उपर
धारण कर्था. ॥ ५३ ॥

दि. सौ. २४

पयःपूरितप्रावृषेण्याम्बुदानामिव स्तोककैरुन्मुखत्वं दधानैः ।

स्फुरद्वाग्विलासामृतं पातुकामैः पुरस्तात्प्रमोस्तेरगृह्यन्त वाचः ॥ ५४ ॥

तैः आद्वैः प्रमोर्गुरोः पुरस्तादग्रे वाचो वचनान्यगृह्यन्त आदत्ताः । किं कर्तुकामैः । स्फुरन्ती चित्ताह्लादकत्वेनोल्लसन्ती या वाग्वाणी तस्या विलासो वैचित्र्यं स एवामृत सुधारसः तत्पातुमास्वादयितुं कामोऽभिलाषो येषां तैः । पुनः किं कुवोणैः । उन्मुखत्वं मुखदनावलोकनार्थं किंचिदुच्चैः संमुखभाव दधानैर्धारयद्भिः । कैरिव । स्तोककैरिव । यथा अमृतं पयोदपयः पातुकामैः अत एवोन्मुखत्वमुच्चैर्वदनतां चञ्चुपुटत्वं विभ्राणैश्चातकैः पयोभिः सलिलैः पूरितानां भूतमध्यानां तथा प्रावृषेण्यानां वर्षाकालसंवन्धिनाम् । प्रावृषेरेण्यप्प्रत्ययः । अम्बुदानां मेघानां पुरस्ताद्वाचो गृह्यन्ते । यदुक्तम्—‘विलपति तृषा सारङ्गोऽयं त्वमुन्नेतिमानहो जलमपि च ते संयोगोऽयं कथंचिदुपस्थितः । उपकृतिकृते प्रह्वं तेऽतः कुरुष्व यदग्रतो भ्रमति पवनः कस्त्वं कोऽयं क्व ते जलबिन्दवः ॥’ तथा ‘एक एव खगो मानी चिर जीवतु चातकः । पिपासितो वा त्रियते याचते वा पुरंदरम् ॥’ इति ॥

श्लोकाध्वं

वर्षाश्रुतना जलपरिपूषुं भेषोनी सन्भुज भनेदा आतङ्गो जेम अवाज कुरे तेभ
हीरविभयस्मरिनी आगण छेदासयुक्त वाष्पीना विलासश्च अमृततुं पान करवानी धृष्टाशी
राजनगरना श्रावकेभ्ये वात करवाने आरंभ कर्था ॥ ५४ ॥

सखीभूतदिवसुभ्रवः सौविदल्लीकृतौदार्यधैर्यादिभास्वद्गुणौघान् ।

चतुर्वीचिमत्स्नातिके रत्नगर्भावरोघेऽनिशं वासयन्कीर्तिदारान् ॥ ५५ ॥

विपसान्विपक्षसमाभृतसहस्रान्मृजन्मुद्गलाखण्डलः पूर्वदेशे ।

विभो वर्ततेऽकव्वरो द्रष्टुकामः किमाशां निजामुग्रधन्वावतीर्णः ॥ ५६ ॥

हे विभो हे गुरो, पूर्वदेशे इतः पूर्वस्यां दिशि मेवातमण्डले अकव्वरनामा मुद्गलानां यवनजातिविशेषाणां काविलजनपदजन्मनामाखण्डलो वासत्रो वर्तते । उत्प्रेक्ष्यते—निजा-मात्मीयामाशां दिशि प्राचीं द्रष्टुं स्वचक्षुषा निरीक्षितुं कामोऽभिलाषो यस्य तादृशः । उग्रं प्रबलं द्वेष्टैरघृष्य धन्व देवायुध शक्रधनुर्वा स्वाभाविकोदण्डो वा यस्य स उग्रधन्वा शक्र इवावतीर्णः क्षोणीमण्डल इवाजगाम । किं कुर्वत । विपक्षा चैरिणः अथ वा विशिष्टाः पुत्रपौत्रमित्वभ्रातृस्वजनानिकादिकाः पक्षा येषां तादृग्विधा ये क्षमाभूतो भूयन्त । अथ

ચ વિશેષા વૈશિષ્ટ્યભાજઃ સર્વત્રોદયસામર્થ્યવન્તઃ પક્ષા ગચ્છતો યેષાં તાદૃશા યે ક્ષામાભૂતઃ
પર્વતાશ્ચ તેષાં સહસ્રાન્ સહસ્રસંખ્યાકાન્ વિપક્ષાન્ વિગતાઃ પક્ષાઃ પરીવારાઃ સહાયા વા
મિત્રવાણિ વા પક્ષતયશ્ચન્દ્રાશ્ચ યેષાં તાદૃશાન્ સૃજન્ કુર્વન્ । પક્ષતિશ્ચન્દ્રેન પક્ષા અપ્યુ-
ચ્યન્તે । યથા નૈષધે—‘દિવમહ્લાદમરાદ્ધિરાગતાં ધનરત્નકપાટપશ્રતિઃ’ ઇતિ । કિં કુર્વન્ ।
અનિશં નિરન્તર રત્નગર્ભાં ભૂમિરેવાવરોધોઽન્તઃપુરં તત્ર કીર્તય પ્થ દારાઃ પત્ન્યસ્તાન્
વાસયન્ સ્થાપયન્ નિવાસં કારયન્ । કિંભૂતાન્ કીર્તિદારાન્ । સંક્ષીભૂતા વયસ્યો જાતાઃ
દિક્સુધ્રુવઃ આશાવશા દિગ્ગજ્ઞા યેષાં તાન્ । પુનઃ કિંભૂતાન્ । સૌવિદહ્લીકૃતા અન્તઃપુર-
રક્ષકાઃ કૃતાઃ કઞ્ચુકિભાવં પ્રાપિતાઃ । કઞ્ચુકિનો હિ પુરુષા નૃપાણામવરોધરક્ષાવિધા-
યિનઃ સ્યુરિતિ સ્થિતિઃ । ઔદાર્યં દાનશૌણ્ડતા । અતિદાતૃત્વમિત્યર્થઃ । ધૈર્યં દેવદાનવ-
માનવાદિભિરચાલનીયસત્ત્વં ધીરતા આદૌ યેષાં તાદૃશા ભાસ્વન્તો ભુવનેષુ સ્ફૂર્તિમન્તઃ
જગચ્ચેતશ્ચમત્કારકારિણો વા ગુણાનામોષાઃ સમૃદ્ધા યેષુ યેષાં વા । કિંભૂતા રત્નગર્ભાં ।
ચત્તવારઃ પ્રાચ્યપ્રતીચ્યાપાચ્યોદીચ્યલક્ષણાશ્ચતુઃસંખ્યાકા યે વીચિન્તઃ કલ્લોલમાલિનઃ
સમુદ્રા પથ સ્નાતિકા પરિચા યત્ર । અત્ર ગમિતોત્પ્રેક્ષા ॥ યુગ્મમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

હે ગુરૂદેવ ! અહીંથી પૂર્વ દિશામાં મોગલવંશીય કાચુલ દેશાધિપતિ અકબર નામના
રાજેન્દ્ર છે; જેની આરેખાણુ કદલોલવાળા ચાર સમુદ્રરૂપ ખાઇઓવાળી પૃથ્વીરૂપ
અંતઃપુરમાં જેની દિશાઓરૂપ સ્ત્રીઓ રાખી છે તેની કીર્તિરૂપ રાણીઓને નિરંતર વાસ
કરાવતા જેણે ઐતિહાસ-ધૈર્ય આદિ ચમત્કારી શુભોને અંતઃપુરના રક્ષક બનાવ્યા છે અને
હજારો શત્રુરાજાઓને જેણે પરિવાર રહિત બનાવ્યા છે તેવો અકબર ખાદશાહ, જાણે
દેવાશુધ સહિત ઇદ્ર પોતાની દિશા (પૂર્વ) ને જોવા માટે આવેલો ન હોય ! તેવો
શોભે છે. ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥

જગન્માનસાનામિવાકૃષ્ટિરમીન્સુધાધામવદ્વિભ્રતઃ શુભ્રિમાણમ્ ।

કદાચિત્સમાકર્ણ્ય યુગ્મદ્ગુણૌધાન્પ્રભૂન્પ્રેક્ષિતું કાન્કશ્વતા તેન સાક્ષાત્ ॥ ૫૭ ॥

તન્મન્નિદેશં નૃપસ્યેવ લેખં કરે વિભ્રતઃ પ્રેપિતાદ્દૂતયુગ્માત્ ।

પ્રભોઃ સૂક્ષ્મદર્શીં શાસ્ત્રસ્ય હર્દિં વિદિત્વા મુદા સાહિવઃ સ્થાનમુત્કલ્પ્યઃ ॥ ૫૮ ॥

ઇવાનૂરર્ચિષ્યતીન્પૂર્વશૈલં તદીયાન્તિકં પૂજ્યપાદાન્નિનીપુઃ ।

સહાયાનિવાહૃય નઃ શ્રીમુનીન્દો મુખં પ્રેપયામાસ વઃ સંનિવાને ॥ ૫૯ ॥

હે શ્રીમુનીન્દો, સાહિવ્વેતિ નામા જ્ઞાનેષુ યજ્ઞનસામન્તેષુ મુખ્યઃ શ્રેષ્ઠઃ સ મુદા
 દર્શન સહાયન સહીતથ વા અનુજીવિન ઇવ નઃ અસ્માન આહ્યાકાર્ય સુલે યથા સ્વાત્તથા
 વહુમાનપુરઃસરં ન તુ વલેન વો યુષ્માકં સંનિધાને સમીપે પ્રેષયામાસ પ્રહિણોતિ સ્મ ।
 સાહિવ્વજ્ઞાનઃ કિં કર્તુમિચ્છુઃ । પૂજ્યપાદાન શ્રીમદ્ગવચ્ચરણાંસ્તદીયાન્તિકમકવ્વરસાહિવ-
 પાર્શ્વં નિનીષુઃ નેતુમિચ્છુઃ । ક ઇવ । અનૂરુચિ । યથા સૂર્યસારથિરુણઃ અર્ચિવ્યતીન
 ભાસ્કરાન પૂર્વશૈલમુદયાચલ નયતિ । ઇતાવતા અનેનોપમાનેન કૃત્વા દ્વયોરપ્યમુદયઃ
 સ્વચિત્તઃ । કિં કૃત્વા । દૂતયુગ્માત્સદેશદ્વારિદ્વન્દ્વાત્પ્રમોરકવ્વરસાહે સ્વસ્વામિનઃ હાર્દ
 હૃદયામિપ્રાપ્ય વિદિત્વા જ્ઞાત્વા । ક ઇવ । સ્વપ્રદર્શીય । યથા કુશાગ્રચમતિઃ શાસ્ત્રસ્ય
 હાર્દમુપનિષદં રહસ્યં વેત્તિ । દૂતયુગ્માર્તિક કુર્વતઃ । કરે સ્વહસ્તે લેખં સાહિષ્કુરન્માનં
 વિચિત્રો ધારયતઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—નૃપસ્યાકવ્વરપાતિસાહેધૈતિમન્તં દેહમાજં મૂર્તે વા નિદેશમા-
 જ્ઞામિવ । પુનઃ કિલ્લક્ષણાત્ । તેન સાહિનૈવ પ્રેષિતાત્સ્વચં ગુર્જરેષુ પ્રસ્થાપિતાત્ । કિં
 કુર્વતા । પ્રમુખ શ્રીમદ્ભગવત્પાદાન સાક્ષાત્પ્રત્યક્ષેણ સ્વપુરઃપાદાવથારિતામિજનયનનલિ-
 નામ્બાં પ્રેક્ષિતુ વિલોકયિતુ કાઢ્ઢતા સમીહમાનેન । કિં કૃત્વા । કદાચિત્કસ્મિન્નિદિપિ
 વ્યતિકરે વિવિધવિદ્વદ્ગોષ્ઠીસમયે ગુપ્તદગુણીધાન શ્રીમતાં ગુણગણાન સમાકર્ણ્ય સમ્યક્પ્ર-
 કારેણ શ્રવણગોચરીકૃત્ય । શ્રુત્વેત્યર્થઃ । ગુણાન કિં કુર્વતઃ । સુધાધામવત્પીઠૃષકાન્તીશ્ચન્દ્રા
 નિવ શુભ્રિમાણં પ્રવેતમાવં વિચિત્રો ધારયતઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—જગતાં ત્રિમુચનજનાનાં સુરાસુર-
 નરાણામન્તઃકરણાનામાકર્ષણે સ્વસમીપાનયને રમ્મીન રચ્ચુરિવ ॥ ત્રિભિવિશેષકમ્ ॥

શ્લોકાંકથં

હે ભગવાન, ત્રણે જગતના ચિત્તને આકર્ષવા માટે રબજી સમાન અને ચંદ્ર જેવા
 ઉજ્જ્વલ અપના ગુણોને ડેહી સમયે રાજસભામાં સાંભળીને સાક્ષાત્ આપશ્રીના દર્શનને
 ઇચ્છતા એવા અકબર બાદશાહે, બાણે સાક્ષાત્ મૂર્તિમંત રાજાની આજ્ઞા ન હોય તેથી
 પત્ર બે ફોટાના હાથમાં આપીને સાહિબખાન પાસે આપશ્રીને બોલાવવા માટે મોકલ્યા
 છે. સામંતોમાં શ્રેષ્ઠ એવા સાહિબખાને, જેમ સૂક્ષ્મદર્શી પુરૂષ શાસ્ત્રોનાં રહસ્યને બાણે
 તેમ બાદશાહના અભિપ્રાયને બાણીને, જેમ સૂર્યનો સારથિ અરૂણ સૂર્યને ઉદયાચલ
 પર લઈ બધ તેમ આપશ્રીને બાદશાહની પાસે લઈ જતા માટે, મિત્રની જેમ અમને
 બોલાવીને, આપશ્રીની પાસે મોકલ્યા છે. ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ ૫૯ ॥

સુવર્ણોડપ્યવર્ણઃ સુરાવાસવાસી ન લેહોડપિ મૂકોડપ્યુદન્તં ત્રુવાણઃ ।

પ્રમ્તો ગૃહતાં નાગરૈરિત્યુદિત્વા સ લેહઃ પુરોડમોચિ વાચ્યમેન્દો ॥ ૬૦ ॥

નાગરૈરકમિપુરશ્રાવૈરિત્યુમુના પ્રકારેનોદિત્વા કથયિત્વા વાચ્યમેન્દોઃ સામુમુખા-
 રુચે સુરે, પુરોડ્યે અકવ્વરસાહિમ્નિહિતો લેહઃ સ્કુરન્માનાપરનામા અમોચિ મુન્તઃ । દ્વરીજા

पाणिपदमे समर्पित इत्यर्थः । इति किम् । हे प्रभो, अयं लेखो गृह्यताम् । किंभूतः । सुशोभनो वर्णो ब्राह्मणादिविद्यते यस्य । पुनः किंभूतः । अवर्णः न विद्यते वर्णो यस्य । इति विरोधः । विरोधशान्तौ तु विशिष्टः शुक्लादिरथ वा शोभनं स्वर्णम् अथ वा चित्रमालेख्यं वा यस्मिन् सः । अथ कृष्ण इव इयामा वर्णा अक्षराणि यत्र । 'वर्णः स्वर्णं मखे स्तुतो ॥ रूपे द्विजादौ शुक्लादौ कुययामक्षरे गुणे । भेदे गीतक्रमे चित्रे यशस्ताल-विशेषयोः । अङ्गरागे च वर्णं तु कुङ्कुमे' इत्यनेकार्थः । पुनः किलक्षणः । लेखो देवोऽपि सन् सुराणां निर्जराणामावासे वसतीत्येवंशीलः । अयमपि विरोधः । लिख्यते लिपीक्रियते स्वहृदयगतोदन्तादिरत्रेति लेखः । पुनः किंभूतः । मूकः अवागपि वचनरहितोऽपि उदन्त वाचिकं सर्वसमाचारं ब्रुवाणो वदन् । अयमपि विरोधः । शान्तौ तु प्रेषकेणान्तर्लिपिविष-यीकृतं सविस्तरं वाचिकः कथयन् ॥ इति आद्यानामकम्बरसाहिबखानयोरुदन्तकथनपूर्व-गुरूणां तत्स्फुरन्मानार्पणम् ॥

श्लोकाथं

'हे प्रभो, आ लेख अहंशु करो' आ प्रभाषे कहीने राजनगरना आवाक्याये मुनिअंद्रश्री आआथ'देवनी आगण ते लेख (इरमान) भूकथो. सुशोभित वषुो (अक्षरो) थी युक्ता डोवा छतां पषु वषुथी (ब्राह्मण आदि नतिथी) रहित, देव डोवा छतां पषु स्वर्णवासी नही' अने वचन रहित (भूषो) डोवा छतां विस्तृत समाचार आपते। ते लेख आवाक्याये श्रीहीरविजयसूरिनी आगण भूकथो. ॥ ६० ॥

प्रदेशीव केशित्रतिक्षोणिशकैरसौ बोधनीयो नृपः पूज्यपादैः ।

महान्तो हि विश्वोपकृत्यै यतन्ते घनाः किं न सर्वं जगज्जीवयन्ति ॥ ६१ ॥

पूज्यपादैः श्रीपूज्यैरसौ नृपोऽकम्बरपातिसाहिः बोधनीयः प्रतिबोधयितव्यः धर्मे स्थापनीयः । क इव । प्रदेशीव यथा केशित्रतिक्षोणिशकैः केशिनामगणधरैः प्रदेशी नाम नृपो बोधितः श्रीमज्जिनधर्मे स्थापितः । हि यस्मात्कारणात् महान्तः सन्तो विश्वस्य जगज्जनस्य उपकृत्यै उपकारकृते यतन्ते उद्यमं कुर्वन्ति । तदेव दृष्टान्तयति—घना मेघाः सर्वं समस्तं सचराचरं जगद्विश्वजनं किं न जीवयन्ति । अपि तु स्वचारिवृष्टिभिर्जीवयन्त्येव । यदुक्तम्—'संप्रति न कल्पतरवी न सिद्धयो नापि देवता वरदाः । जलद त्वयि विश्राम्यति जगतोऽपि हि जीवितारम्भः ॥' इति जीवनदायित्वाच्च ॥

श्लोकाथं

हे पूज्य, जेम केशीगणधरे प्रदेशीराजने प्रतिबोध कथो हुतो तेम आपश्रीये अकम्बर आदशाहने धर्मभाग्यां स्थापित करवे। योग्य छे. कारणके सन्तपुत्रो ज

વિધના ઉપકારને માટે પુરૂષાર્થ કરે છે. શું એવા સકળ જગતને
જીવાડના નથી ! ॥ ૬૧ ॥

અપેક્ષાં ચ ન ક્વાપિ કુર્વન્તિ સન્તઃ સ્વભાવેન કિં તૂપકુર્વન્તિ સર્વાન ।

કિમભ્યર્થિતાનિ પ્રસૂનાનિ કૈશ્ચિજ્જનાન્સૌરભૈઃ સ્વૈર્યદામોદયન્તિ ॥ ૬૨ ॥

ચ પુનઃ ક્વાપિ કુત્રાપિ સ્થાને ચઃ કશ્ચિદભ્યેત્યાત્પર્ય મામભ્યર્થયતે તસ્યાહં કૃત્યં
કારોમીત્યપેક્ષા । તાં ન કુર્વન્તિ કિં તુ સન્તઃ સ્વભાવેનૈવ સર્વાનુપકુર્વતે । પરેપામા-
ત્મવ્યતિરિક્તાનાસુપકારપરાયણાઃ સ્યુઃ । તદેવ દર્શયતિ—કૈશ્ચિદભોગાદ્ગરક્ષિભિઃ પુરુષ-
રાગત્ય પ્રસૂનાનિ કુસુમાનિ કિમિતિ પ્રશ્ને અભ્યર્થિતાનિ યદ્વ્યયમભ્યેત્ય અસ્માન્સ્વસૌરભૈઃ
સુગન્ધીકુરુતેતિ કિં પ્રાર્થિતાનિ । યત્કારણાત્ સ્વૈરાત્મીયૈઃ સૌરભૈઃ પરિમલૈઃ કૃત્વા જનાન
લોકાનામોદયન્તિ સુરમીકુર્વન્તિ । ‘આમોદો ગન્ધહર્ષયોઃ’ इत्यनेकार्थः ॥

શ્લોકાર્થ

સત્પુરૂષો કોઈપણ સ્થાને પ્રાર્થનાની અપેક્ષા રાખતા નથી, અર્થાત્ “જે કોઈ
મારી પાસે આવીને ખૂબ અભ્યર્થના કરે, તેનું હું કામ કરું” આવી અપેક્ષા ન રાખે
પરંતુ પોતાના સ્વભાવથી જ સર્વપર ઉપકાર કરે છે શું અભ્યર્થિત પુરૂષો મનુષ્યોને
પોતાની સૌરભથી સુવાસિત કરે છે ? અર્થાત્ ‘અમને તમારી સૌરભથી સુવાસિત કરો’
એવી પ્રાર્થનાની અપેક્ષા વિના જ પુરૂષો સુવાસ આપે છે. ॥ ૬૨ ॥

કદાચિદ્વસન્તસ્ય સંદેશવાચોઽપિ ચ પ્રેપિતા ક્વાપિ કિં કુઙ્ગલક્ષ્મ્યા ।

મૃગાક્ષીસિવોત્કળટકાં મઙ્ગરીભિઃ પ્રસૂનૈરયં હાસયમાસ યત્તામ્ ॥ ૬૩ ॥

અપિ પુનરર્થે । અપિ ચાપગર્થે ચ । કદાચિત્કન્મિત્રપિ નમયે ક્વાપિ કૃત્વાપિ સ્થાને
સુઙ્ગલક્ષ્મ્યા ઘનશ્રિયા વસન્તમ્ય વસન્તમમયસ્ય કિં મંતેઽઘાત્ચઃ ઉદન્તાઃ પ્રેપિતા પ્રતિતા-
મન્તિ । યત્કારણાદયં વસન્તસ્નામુચાનેન્દિરાં મૃગાક્ષીં સ્વમારજ્જ્વલોચનાં પ્રેયસીમિય પ્રસૂન-
સ્મેરકુમુભઃ કૃત્વા હાનયમામ । કાન્તોઽપિ સ્વકાન્તાં પ્રસૂનાદિકીદામિ હાસયમિ ।
હાસ્યકન્તિતામિય ચકારેન્યર્થઃ । કિંમ્વનાં શ્રિયં કાન્તાં ચ । કન્તિતાનિ મુરખિનમયન્તામા
નામાનપાદેષુ નવપ્રકટીભવન્કુમુમસોર્કન્કળટકાં સર્ગમાશકઞ્ચુકામુર્યં ગંગાન્તાં ચ ।

શ્લોકાર્થ

કોઈપણ સ્થાને કોઈપણ સમયે શું વનલક્ષ્મીએ વસંત ઋતુને સંદેશો પાઠવ્યો હતો । કે જેથી વસંતે એ વનલક્ષ્મીને પોતાની પ્રેમિકાની જેમ કુસુમોથી હસાવી હતી ? ના, જેમ પ્રેમી પોતાની પ્રેયસીને પુષ્પકીડા આદિથી પ્રસન્ન કરે છે, હસાવે છે, તેમ આ વસંત નવપલ્લવિત મંજરીઓ યુક્ત પુષ્પોથી અતિરોમાંચિત વનલક્ષ્મીને હસાવે છે, અર્થાત્ નવપલ્લવિત કરે છે. ॥ ૬૩ ॥

કિમભ્યર્થ્યતે કેનચિચ્છંદરોચિર્યદુર્વીદિવૌ ભાસયત્યેષ યદ્વા ઃ
વિપક્ષાનિવૌદ્રાસયત્યન્ધકારાનુનયૌજયત્યજ્ઞનામી રથાજ્ઞાન્ ॥ ૬૪ ॥

યદ્વા અથ વા કેનચિચ્છંદરોચિઃ સૂર્યઃ કિમભ્યર્થ્યતે । યત્કારણાદેષ ચ્છંદરોચિઃ ઊર્વીદિવૌ ભ્રુમીનભસી ભાસયતિ પ્રકાશયતિ । પુનર્વિપક્ષાન્ શત્રુન્ ઇવ અન્ધકારાન્સ્તમાન્સિ । અન્ધકારશબ્દઃ પુઠ્ઠીવલિક્ષ્ણયોઃ । ‘નેત્રં વક્ષપવિત્રપત્રસમરાસીરાન્ધકારાન્’ इति लिङ्गानुशासने । ઊદ્રાસયતિ લોકમધ્યાન્નિષ્કાસયતિ । પુનર્વિયોગવ્યાકુલ્હાન્ રથાજ્ઞાન્નકવાકાન્જ્ઞનાભિઃ સ્વરથાજ્ઞીભિઃ સ્ત્રીભિઃ સમં યોજયતિ । સંગમં કારયતીત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

અથવા તો કોઈપણ સમયે ચક્રવાક આદિએ સૂર્યને શું પ્રાર્થના કરી છે કે ‘અમેને પ્રકાશિત કરો’ ના, છતાં પણ સૂર્ય આકાશ અને પૃથ્વીને પ્રકાશિત કરે છે અને શત્રુની જેમ અન્ધકારને દૂર દૂર હાંકી કાઢે છે. વળી વિયોગ વ્યાકુળ ચક્રવાકને સ્વપ્રેમથી ચક્રવાકી સાથે સંગમ કરાવે છે. ॥ ૬૪ ॥

અયાચ્યન્ત કિં વામ્બુદાઃ કેનચિત્કિં યદુર્વીધરાણાં વ્યપોહન્તિ તાપમ્ ।
જલૈર્જીવિયન્તીહ વપ્પીહવાલાન્સ્વનાદૈશ્વ વૈદ્યમ્મુક્લાવયન્તિ ॥ ૬૫ ॥

કિં ચ પુનરર્થઃ । કેનચિત્પર્વતચાતકાદિના કિમમ્બુદા મેવા અયાચ્યન્ત પ્રાર્થિતાઃ । યત્કારણાદુર્વીધરાણાં પર્વતાનાં યદ્વા ઉર્ધ્વા ધરાણાં શૈલનાં ચ । ‘ઘ્રાવાપર્વતમૂધરધરાઃ’ इति हैम्याम् । તથા ‘ધરઃ કૂર્માધિપે ગિરૌ । કર્પાસકૂલે’ इत्यनेकार्थः । તાપં નિદાઘદાઘં વ્યપોહન્તિ નિગ્નન્તિ શમયન્તિ । યદુક્તમ્—‘ધારાધરા યથા ધરાધરાણાં નિદાઘદાઘૌઘવિવાતદક્ષાઃ’ इति । પુનરિદં જગતિ વપ્પીહવાલાન્શ્રાતકકપોતાન્ જલૈઃ સ્વવૃષ્ટિસલિલપાનૈઃ

કૃત્વા જીવયન્તિ । પુનઃ સ્વનાદૈર્નિજગર્જારિવૈવૈદ્યં વિદૂરપર્વયે બાલવાયુનાપરનામવૈદ્યરત્ન-
શઙ્કામ્ । જાતાવેકચચનમ્ । ઉદ્ભાવયન્તિ પ્રકટયન્તિ । મેઘગર્જિતૈર્હિ વિદૂરશૈલે વૈદ્યશ-
લાકાઃ પ્રાદુર્ભવન્તીતિ કવિસમયઃ ।

૨ શ્લોકાર્થ

વળી, કેાઇપણ સમયે પર્વતો અને આતક આદિએ મેઘોને પ્રાર્થના કરી હતી કે જેથી મેઘો પૃથ્વી અને પર્વતોના તાપ શમાવે છે અને જગતમાં આતક-કબુતર આદિને સ્વવૃદ્ધિથી જલપાન કરાવીને છવાડે છે । વળી પોતાની ગર્જનાવાડે વિદૂર પર્વત ઉપર વૈદ્યશૈલોને પ્રગટ કરે છે । (કાવ્યશ્રેયોમાં કહ્યું છે કે મેઘની ગર્જનાઓથી વિદૂર પર્વત ઉપર 'વૈદ્ય' રત્ન પ્રગટ થાય છે.) ॥ ૬૫ ॥

ઉપાકારિ કિં કૈરવૈર્વાં ચકોરૈર્યદેતાન્સિતાંશુઃ પૂણત્યેષ કિં વા ।

સગોત્રાઃ પુનશ્ચન્દ્રિકાઃ કિં ધરિત્ર્યાઃ શુચીકુર્વન્તે તાં યદેતાઃ સુધાવત્ ॥ ૬૬ ॥

કિં વા અથ વા કૈરવૈઃ કુસુદૈર્વાં અથ વા ચકોરૈર્યોત્ક્રાંતિઃ કિં સિતાંશોચ્છન્દસ્ય ઉપાકારિ ઉપકૃતમ્ । યથસ્માત્કારણાદેષઃ પ્રત્યક્ષઃ સિતાંશુરેતાન્કૈરવચકોરાન્ પૂણતિ પ્રીણયતિ । વિકાશામૃતજ્યોત્સ્નાપાનૈરિતિ શ્લેષઃ । 'પૂણત પ્રીણને' તુદાદિર્ધાતુઃ । પુનશ્ચન્દ્રિકાશ્ચન્દ્રજ્યોત્સ્નાઃ કિં ધરિત્ર્યા ભૂમેઃ સગોત્રાઃ સજ્ઞાતયઃ સન્તિ । ચત્કારણાદેતાઃ કૌમુદ્યઃ તાં વસુંધરાં સુધાવદમૃતાપ્ઞાવા इव । 'છોહ' इति લોકપ્રસિદ્ધાઃ સુધા इव શુચીકુર્વન્તે ધવલયન્તિ । 'સુધાવન્તો વૃદ્ધયન્તે અતઃ પ્રચુરાઃ પ્રસાદાઃ વહિશ્ચ ધારणेન્નાઃ' इति ચમ્પૂકથાયाम્ ॥ इत्यુપકારકરણકથનમ્ ॥

૨ શ્લોકાર્થ

શું કેરવો (ચંદ્રવિકાસી કમલ) એ અને ચકોરોએ ચન્દ્ર પર ઉપકાર કરેલો છે કે જેથી આ ચન્દ્ર એ કેરવોને અને ચકોરોને ખુશ કરે છે ? વળી ચન્દ્રિકા શું પૃથ્વીની સગોત્રીયા-સગી છે કે જે પૃથ્વીને સુધાની જેમ પવિત્ર હોયલ કરે છે. ॥ ૬૬ ॥

न चैवं हृदा चिन्तनीयं शमीन्दो दधानोऽसिवत्स्वेन निस्त्रिंशभावम् ।

तमः श्वेतकान्तेरिव म्लेच्छमौलिः कदाचित्स मे मा विद्व्याद्विरुद्धम् ॥ ६७ ॥

શમઃ શ્વાન્તિઃ શત્રૌ મિત્રે ચ સમભાવો વિચિત્રે ચેષાં તે શમિનસ્તેષાં મન્યે હન્દુરતિઃ શાયિશાન્તિરસમુદ્ધાર તત્સંવોધનમ્ । ત્વયા હૃદા મનસાપ્યેવયુગા પ્રકારેણ ન નૈવ ચિન્ત-

નીથં વિચારણીયમ્ । एकवचनं तु भक्तिवशात् वीतरागस्तवजयतिहुअणप्रमुखादौ दृश्यते-’
‘तवाङ्गे भृङ्गतां यान्ति नेत्राणि सुरयोषिताम्’ इत्यादि । तथा ‘तुं सामयितुं मायवण-
तुमित्तपिथं कुरु’ इत्यादि । यदेष असिवत्कराल इव स्वेनात्मना निखिंशभाव’ क्रूरस्वभावम्
‘क्रूरे नृशंसनिखिंशौ’ इति हैम्याम् । पक्षे निखिंशतां चन्द्रहासताम् । ‘करवालनिखिंशकृ-
पाणखङ्गाः’ इति हैम्याम् । दधानो विभ्राणः । स्लेच्छानां मुद्गलानां मध्ये मौलिः मुकुटः
अकम्बरपातिसाहि, कदाचित्कस्मिन्नपि प्रश्नोत्तरीप्रतिवचनादिसमध्ये भवत्समीपं गतस्य
मम विरुद्धं दुष्टमनार्थेन’ मा विदध्यान्मा कुर्यात् । क इव । तम इव । यथा सैहीकेय;
श्वेतकान्तेश्चन्द्रस्य कदाचित्पूर्णिमाप्रान्ते एव नान्यदिनेषु, इति विरुद्धगिलनलक्षणं
विरुद्धं विदधाति ॥

શ્લોકાર્થ

હે શમભાવીજન ઇદ્ર ! આપ મનમાં પણ એવું વિચારશે નહીં કે “આ તલવારની
એમ ક્રૂરસ્વભાવવાળો મોઝલોમાં મુગટ સમાન અકબર કથારે પણ મારાથી વિરૂદ્ધ
આચરણ ન કરી એસે ! એમ રાહુ ચન્દ્રને પૂર્ણિમાનાં પ્રાન્તભાગમાં જ ગ્રાસ કરે છે
તેમ આ બાદશાહ છેલ્લે છેલ્લે પણ કદાચ વિરૂદ્ધ કરે” ! આવા પ્રકારની લેશમાત્ર પણ
ચિંતા કરશે નહીં ॥ ૬૭ ॥

अपि स्वापकर्तुर्जनस्योपकारं प्रकुर्वन्त्यसौचित्ती सत्तमानाम् ।

कुठारं स्वशाखाविशेषाल्लुनानं यतो गन्धसारः सुगन्धीकरोति ॥ ६८ ॥

हे प्रभो, स्वस्यात्मनोऽवकर्तुर्विरोधं विधातुरपि जनस्य उपकारं शिष्टाचारतां दान
मानभोजनादिकं प्रकर्षेण कुर्वन्ति । असावेषा पूर्वोक्तलक्षणा सत्तमानां महतामौचित्ती
उचितकारिता योग्यता स्वभाव एव वर्तते रीतिरेवास्ति । यतः कारणात् गन्ध एव
सारं यस्य फलपुष्पवर्जितत्वात् । ‘यद्यपि चन्दनविटपी विधिना फलपुष्पवर्जितो विहित,’
इत्युक्तत्वात् चन्दनद्रुमः स्वशाखाविशेषाज्जिजिषायापि लुनान छिन्दानमपि कुठार परशु
सुगन्धीकरोति सुरभयति ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાને અપકાર કરનાર મનુષ્ય પર પણ ઉપકાર કરવો તે ખરેખર સત્યુદ્દેશોનો
સ્વભાવ જ હોય છે. તેઓ’ આચિત્ત જ હોય છે; એમ ચંદનવૃક્ષ પોતાની શાખા
પ્રશાખાઓનો છેદ કરનાર કુઠારને પણ સુગંધિત કરે છે. ॥ ૬૮ ॥

દિ. સૌ. ૨૫

મહાત્માથ વા યેન નીયેત તાપં પ્રયત્યેત તેનૈવ તસ્યોપકર્તુમ્ ।
દહેયો નિર્જં ચૂર્ણયિત્વા કુશાનોં તમેવ સ્વયં ધૂપયેત્કાકતુળઃ ॥ ૬૯ ॥

અથ વા ઇતિ સ્મરણગર્ભે પશ્યાન્તરે વા મહાત્મા સત્તમઃ યેનાનાર્યેણ પુંસા તાપ સંતાપં નીયેત પ્રાપ્યેત તેનૈવ મહાત્મના તસ્યૈવ સ્વોપતાપકર્તુઃ પુરુષસ્યૈવ ઉપકર્તુઃ સમ્યગ્વિધાતુ પ્રયત્યેત પ્રયત્નઃ ક્રિયેત । તદેવ દર્શતિ—યઃ પુમાન નિજમાત્માનમગુરુમેવ ચૂર્ણયિત્વા શકલીકૃત્ય કુશાનોં સ્વલગ્નલગ્ને દહેદમસ્મીકુર્યાત્ સ્વાલયેદ્વા સ કાકતુળઃ કૃષ્ણાગુરુઃ તમેવ સ્વદાહકારિણ પુમાસં ધૂપયેત્સુગન્ધી કુર્યાત્ । તસ્ય સર્વાક્ષાણ્યપિ આસચેદેઽ ॥

શ્લોકાર્થ

મહાત્માઓને બેઓ સંતાપે છે, મહાત્માઓ તેઓ પર ઉપકાર કરે છે, અર્થાત્ અપકારી પર પણ ઉપકાર કરે છે. જેમ કૃષ્ણાગરૂ ધૂપ પોતાને ચૂર્ણકરીને અગ્નિમાં બાળનાર પુરૂષોને પણ સુવાસિત કરે છે. ॥ ૬૯ ॥

સતાં સ્વોપકર્તાપકર્તાં ચ ચિત્તેડય વૈકાં તુલાં પ્રાપ્નુતો નિર્વિશેષમ્ ।
વિષેન્દુ ઇવાનન્નદસ્યોઃ સુષોર્વાવિવાન્ધેઃ પુનઃચન્દ્રિકાઙ્કાવિવેન્દોઃ ॥ ૭૦ ॥

અથ વેતિ પુનઃ પશ્યાન્તરે । સ્વસ્યાત્મનઃ ઉપકર્તા ઉપકારકઃ, ચ પુનરર્થે સ્વસ્વાપકર્તા વિરુદ્ધકૃત, યતીં દ્વાપિ સતામુત્તમાનાં ચિત્તે અન્તઃકરણે ઇકાં સાધારણીં તુલાં સાદૃશ્ય પ્રાપ્નુતઃ । સદૃશીભાવ લભેતે ઇત્યર્થઃ । કથમ્ । નિર્ગતો વિશેષો માત્રાપમાનલક્ષણો યત્ તન્નિર્વિશેષમ્ । ક્રિયાવિશેષણમ્ । કસ્યેવ । અનન્નદસ્યોરિવ । યથા શંભોર્ધિપં કળ્પદાહ-કૃત્કાલક્રૂદં તથા હન્દુઃ કૃદામણિશોભાકૃષ્ણઃ । પુનઃ કસ્યેવ । અન્ધેરિવ । યથા સમુદ્રસ્ય જગજીવનોર્ધં સુધા પીયૂષં તથા ઊર્વો વિજાશિલસલિલરોપકુદ્મદવાલલ્લઃ । પુનઃ કસ્યેવ । હન્દોરિવ । યથા ચન્દ્રિકા જગદુદ્ગોત્તરવિવાયિકા ચન્દ્રગોલિકા તથા અન્નઃ સ્વકલ્પદા-યકાં લાઙ્છનં ચ તુલ્યાં તુલાં લભેતે નિર્વિશેષભાવ મજતઃ ॥ ઇતિ સતામપકારકારિણ્ણુ-પકારકરણચિન્નસિઃ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ શંકરને વિષ અને ચંદ્ર પ્રત્યે સમાન ભાવ છે, જેમ સમુદ્રને જગતી સંજીવનીરૂપ સુધા અને બલકું શોષણ કરનાર વડવાનલ તરફ સમાનભાવ છે, તેમજ અન્દને અન્દ્રિકા અને પોતાને કલંક દાયક લાંછન પ્રત્યે સમાનભાવ છે તેમ ઉત્તમ

પુરુષોના ચિત્તમાં પોતાના ઉપકારી અને અપકારી તરફ એક સાધારણ તુલા હાથ છે, અર્થાત્ સમાનભાવ હોય છે. ॥ ૭૦ ॥

સમુત્કણ્ડુલં માનસં મેદિનીન્દ્રઃ પ્રભૌ યદ્વિભત્યેષ સૈષ્યે કરીવ ।

જલસ્યેવ દુગ્ધેન સઙ્ગં સિસુક્ષોસ્ત્વયા કિં પુનર્વાચ્યમસ્યોપકૃત્યૈ ॥ ૭૧ ॥

યત્કારણાદેષોઽકબ્ધરનામા મેદિનીન્દ્રઃ પૃથિવીપુરંદરઃ પાતિસાહિઃ પ્રભો શ્રીમદ્વિષયે સમુત્કણ્ડુલમ્ । ‘સોત્સુકમુત્કણ્ડુલમ્’ इत्याचारप्रदीपे प्रतिक्रमसूत्रवृत्तौ च । श्रीमद्रत्नशेखर-
सूत्रिकृतौ । उत्कण्ठाकलितं मानसं मनो विभर्ति धत्ते । क इव । करीव । यथा गजेन्द्रः
स्वमदशोभाविधायिनि सैष्ये शिशिरभ्रतौ उत्कण्ठितं मनोवृत्तिं दधाति । ‘करिणां हि
शिशिरतौ मद्दोम्बावो भवेत्’ इति वाग्धटकाव्यानुशासने । तत्कारणात् पुनरस्य पाति-
साहेरुपकृत्यै उपकृतिकरणाय किं वाच्यं श्रीमतां वक्तव्यं किमस्ति । अस्य किं कर्तु-
मिच्छोः । त्वया भगवता समं सङ्गं संयोगं मिलनं सिसुक्षोः कण्डुमिच्छोः कर्तुंकामस्य ।
केनैव कस्य । दुग्धेनैव जलस्य । यथा जलं पयसा साकं सङ्गं सिसुक्षति विधातुमिच्छति ॥

શ્લોકાથ

તેથી હે પ્રભો, જેમ ગજેન્દ્ર પોતાના મદનની શોભાને કરનાર શિશિરઋતુ પ્રત્યે ઉત્કંઠા ધારણ કરે છે; તેમ અકબરબાદશાહ આપના પ્રત્યે ઉત્કંઠિત ચિત્તવૃત્તિ ધારણ કરે છે. તે માટે હે પ્રભો. જેમ જલ દૂધ સાથે સંગ કરવા ઇચ્છે તેમ આપના સાથે સંગ કરવા ઇચ્છતા અકબરબાદશાહ પર ઉપકાર કરવા માટે આપને શું કહેવા યોગ્ય છે ! ॥ ૭૧ ॥

પ્રણિગ્નવ્ને વ્યાધવન્નૈકસત્ત્વાનસસ્વીકૃતાશેષવિદ્વેષિવર્ગઃ ।

તતો હેમચન્દ્રેણ ચૌલુક્યમ્ભૂમાનિવાસૌ ત્વયાકબ્ધરો વોધનીયઃ ॥ ૭૨ ॥

તતઃ કારણાત્ સત્ત્વમત્વહેતોઃ ત્વયા શ્રીમતા અસૌ અકબ્ધરો નામ મુદ્ગલપાતિસાહિ-
વૌધનીયઃ પ્રતિવોધં પ્રાપયિતવ્યઃ । કેનેવ । હેમચન્દ્રેણેવ । યથા હેમાચાર્યેણ ચૌલુક્ય-
મ્ભૂમાન કુમારપાલમ્પાલઃ પ્રતિવોધં લક્ષ્મિતઃ । અસૌ કિં કુર્વેન । વને કાનને ઉપલક્ષણાન્નિ-
રિગદ્ધરારણ્યાદૌ વ્યાધવલ્લુબ્ધક इव नैकान्मानातीतान् सत्त्वान् मृगादिप्राणिनः प्रणिग्न-
व्यापादयन् । पुनः किमुत । असस्वीकृताः वररहिताः कृता धैर्यापगमात् कानरा विहिता
वा । ‘सत्त्व’ द्रव्ये गुणे वित्ते व्यवसायस्वभावयोः । पिशादाबातमभावे च बले प्राणेषु

જન્તુયુ ॥' इत्यनेकार्थः । व्यवसायरहिता वा निर्मिताः अज्ञायाः समस्ता विद्वेदिणां वगाः
पश्ना येन सः ॥

१. શોકાર્થ

એમ શ્રી હેમચન્દ્રચરિત્રે કુમારપાદને પ્રતિગ્રોધ કર્યો હતો, તેથી રીતે, એમ
શિકારી અનેક પ્રાણીઓને સત્વ-પ્રાણ રહિત કરે તેમ સમસ્ત શત્રુવર્ગને સત્વહીન
કરનારા અકબરબાદશાહને આપે પ્રતિગ્રોધ કરવે! એર્થએ ॥ ૭૨ ॥

हिमोर्वीधरोर्वीध सिन्धोः सुराणां कृपाया उपादानमुक्तिस्त्वदीया ।

महत्त्वं विमोर्लेनस्यते चित्तवृत्तौ पयो मौक्तिकत्वं घनस्पेय शुक्तौ ॥ ७३ ॥

हे प्रभो, त्वदीया श्रीमत्संवन्धिनी उक्तिवचनचानुरी संक्षिप्तवर्णदेशना चाग्विद्वत्तां
वा विमोः स्वामिनोऽकब्ररस्य चित्तवृत्तौ मनोविषये महत्त्वं मौक्तिकत्वं अनिष्टां कृत्यन-
प्राप्त्यति । किमिव । पय इव । यथा घनस्य स्वातिनश्चतस्रस्य जलधरस्य वृष्टिमुक्तं
वारि शुक्तौ शुक्लिकायां विषये मौक्तिकत्वं मुक्तामलभावं लभते । किमनन् । कृपाया
जगज्जीवदयाया उपादानं मूलकारणम् । केव । हिमोर्वीधरोर्वीध । यथा हिमाचलवन्मुथा
सुराणां देवानां सिन्धोर्नद्याः गङ्गायाः उपादानं मौलं कारणम् । 'बुद्धिर्मनस्यश्चात्रवादाधि-
र्भवति भागीरथी' इति जिनमते । शैवे तु हिमवतो गङ्गा प्रभवति' इति भवेत् ॥

१. શોકાર્થ

હે સ્વામિન્, એમ દેવદત્તી ગંગાનું ઉપાદાન દારણ હિમાલયની પૃથ્વી છે તેમ
કરણના મૂળ કારણરૂપ આપની મુધાસારિણી ધર્મદેશન છે, એમ સ્વાતિનશ્ચત્રના મેધનું
જલ છીપમાં મૌકિતકરૂપે પરિણમે તેમ બાદશાહની ચિત્તવૃત્તિમાં આપની દેશના
પ્રતિષ્ઠ કરશે. ॥ ૭૩ ॥

पयोदा इव प्रावृषेन्या नमन्तः प्रमोश्चक्रपाणेः पदं संस्पृशन्तः ।

निगद्येति वाचयमेन्द्रोः पुरस्तान्यपेवन् जोंषं मुखे श्राद्धमुख्याः ॥ ७४ ॥

ते श्राद्धमुख्या अकमिपुरसक्तथावકપુજવા: वाचयमेन्द्रो: साधुमुधारच: स्ते: पुग्ना-
दित्यमुना प्रकारेण નિગદ્ય કચયિન્યા । વિજાપ્યેત્યર્થ: । મુખે નિજાનને જોષે નર્ગીયાધે
ન્યપેવન્ન સેવન્તે સ્મ । મૌનં કૃત્વા સ્થિતા: । કિં કુર્વન્ત: । નમન્ત: પ્રણમનપદ્મીભવન્ત: ।

पुनः किं कुर्वन्तः । संस्पृशन्तः अर्थान्मस्तकेन संघट्टयन्तः वन्दमानाः । किम् । पदं चरणम् । कस्य । प्रभोः स्वरेः । किंभूतम् । चक्रं चक्रिण आयुधविशेषं रथाङ्गं पाणौ आकृत्या महापुरुषत्वेन हस्ते यस्य । के इव । पयोदा इव । यथा प्रावृषेण्डा यर्षाकालसंबन्धिनो वारिवृष्टिदिशिदिष्टमेघा नमन्ति समुन्नम्यायान्ति । जलभरपूर्णत्वादभूमावुपेत्य लगन्ति । तथा चक्रपाणेर्विष्णोः पदं गगनमण्डलं च स्पृशन्ति ॥ इति प्रभोः साहिसमीपे गगनार्थं श्राद्धानां विज्ञप्तिः ॥

श्लोकाथ

जेम वर्षाभ्रतुना भेद्ये (पाण्डिथी परिपूष्ये ङोवाथी) आवीने भूमिने स्पर्शे छे, तेम जेमना ङाथमां यक (यकवतींनुं शस्त्र) आदि शुभ लक्षणे छे तेवा यन्द्र समान सूरिणनां यरणेने स्पर्शे करता-वडन करता, पूर्वोक्त प्रकारे विज्ञप्ति करीने ते प्रभुभ श्रावकेअये सुभपर भौनभाव धारभू कथी अर्थात् भौन करीने उला रह्या ॥ ७४ ॥

तदीयां गिरं कर्णिकावत्सुवर्णाङ्कितां स्तुतिस्तुक्तावलीशालमानाम् ।

विमुक्ताङ्गरागोऽपि भोगीव योगीश्वरः कर्णपूरीचकारेति चित्रम् ॥ ७५ ॥

विमुक्तास्त्यक्ताः अङ्गस्य स्वशरीरस्य रागाः स्नानोद्धर्तनविलेपनभूषणधारणादयो येन तादृशोऽपि सन् । योगिनां यमनिमकरणप्राणायामप्रत्याहारधारणाध्यानसमाधिनामधेयानामष्टाङ्गयोगसाधकानां मनोवाक्काययोगवतां वा साध्वनामीश्वरो नायको राजा स्वरिः भोगीव सांसारिकभोगभागिव तदीयां श्राद्धसंबन्धिनीं गिरं विज्ञप्तिवार्णीं कर्णिकावत्कर्माभूषणमिव कर्णौ पूर्यन्ते अनयेति कर्णपुरा तामकर्णपूरां करोति स्मेति कर्णपूरीचकार इति चित्रं महदाश्चर्यमास्ते । यतः कर्णभूषणं तु भोगीन्द्रस्यैव युज्यते न तु योगीन्द्रस्य । अयं तु योगीन्द्रोऽपि सन् कर्णिकां दधारेत्याश्चर्यम् । किंभूतां कर्णिकाम् । सुवर्णेन काञ्चनेनाङ्कितां घटिताम्, मुशोभना वर्णा अक्षराणि तैः कलिताम् । पुनः किंभूताम् । सुष्ठु हृदयाह्लादविधायिन्य उक्तयो वचनचातुर्यं एव मुक्तावली मोक्तिकपङ्क्तिः तथा शालमाना शोभमाना । पक्षे श्लेषे शस्येरैक्यात् शुक्तीनां शुक्तिसंबन्धिनीनां उक्तानां मुक्ताफलानाम् । एतावता भद्रगजवंशानां निषेधः । आवली माला प्रान्तनिवद्धा धोरणी तथा शालमाना दीप्यमाना ॥

श्लोकाथ

योगीश्वर (यम, नियम, करण, प्राणायाम प्रत्याहार, धारणा, ध्यान अने समाधि अष्टांगयोगेना साधक योगीश्वराना अधिपति) आचार्यदेवे शरीरराश्री मुक्त ङोवा छतां

પણ ભોગીપુરૂષની જેમ શ્રાવકોની વાણીને કાનનાં આભૂષણની જેમ ધારણ કરી ! આ મોટું આશ્ચર્ય ! કારણકે કાને આભૂષણ તો ભોગીન્દ્રને શેલે, નહીં કે શોગિન્દ્રને ! શોગિન્દ્ર થઈને આચાર્યદેવે તે ધારણ કર્યું તે આશ્ચર્ય ! તે શ્રાવકોની વાણી સુંદર અક્ષરોવાળી હતી, કષ્ટિંકા પણ સુવર્ણની હોય છે ! તે વાણી સુકિત (વચન ચાતુરી) થી સુશોભિત હતી કષ્ટિંકા પણ સુકિત (મોતી)ની માળાથી દેદીપ્યમાન હતી (આવી વાણીને આચાર્યદેવે સાંભળી) ॥ ૭૫ ॥

મહીમણ્ડલાન્તઃ કિમાર્ચિર્ભવન્તં પુનઃ શાસનસ્યોદયં શ્રીજિનેન્દોઃ ।

અશોષાવનીશાસિતુઃ શાસનં તન્નિશમ્યેત્યસૌ ચિન્તયામાસ ચિત્તે ॥ ૭૬ ॥

અસૌ હીરવિજયસૂરિઃ અશોષાવનીશાસિતુઃ સમસ્તક્ષિતિપાલપાલયિતુરકબ્ધારસ્ય તત્સ્વસ્થાકારણલક્ષણં શાસનમાદેશં નિશમ્યાકર્ણ્યં હત્યયુના પ્રકારેણાગ્રે વક્ષ્યમાણં ચિત્તે સ્વમનસિ ચિન્તયામાસ વિચારયતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તચ્છાસનં પુનરસ્મિન્વર્તમાને કલિ-કાલેડપિ મહીમણ્ડલાન્તઃ પૃથિવીપીઠમધ્યે આર્ચિર્ભવન્તં પ્રકટં જાયમાનં શ્રીજિનેન્દોર્મહા-વીરસ્ય ભગવતઃ શાસનસ્યોદયમમ્યુદ્ગમમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

સંપૂર્ણ પૃથ્વીના પાલક અકબરનો આદેશ સાંભળીને શ્રી હીરવિજયસૂરિએ મનમાં વિચાર્યું કે શું અકબરનો આ આદેશ કલિકાલમાં પણ સમગ્ર પૃથ્વી પર પ્રગટ થતો જિનચન્દ્ર ભગવાન મહાવીરના શાસનનો અભ્યુદય છે ! ॥ ૭૬ ॥

અયં હન્તિ દાવાગ્નિવદ્દન્યજન્તૂન્પ્રચ્છન્દાશયો દ્વન્ડ્વદ્વદાસ્તે ।

મિતૌ સ્વં નિધાનં ધનીવાવનીન્દોસ્તદેવસ્ય ચિત્તે કૃપાં નિક્ષિપામિ ॥ ૭૭ ॥

ચત્કારણાદયમકબ્ધારો મુદ્ગલપાતિસાહિઃ દવાગ્નિવદ્દાવાનલ ઇવ વને ભવાન વન્યાન કાનનોત્પન્નાનં જન્તૂનં શશંગવરવરાહહરિણાદિસ્ત્રાનં હન્તિ નિપાતયતિ સ્વતન્ત્રાન્વેટક-ક્રીડાવશંવદતયા વ્યાપાદયતિ । પુનર્યન્ત્રકારણાદયં હમાહનન્દન દ્વન્ડ્વદ્વદ્યમ ઈવ । પ્રચ્છન્દો રૌદ્રો નિર્દય આશયશ્રિતમમિપ્રાપ્ય, પરિણામો વા यस્ય તાદૃશ આસ્તે । તત્કારણાદેવસ્યાવનીન્દોરકબ્ધારસાહેશ્વિત્તઃકરણે કૃપાં દયાં વિશ્રમન્ત્રોપગિ કરુણાં

નિશ્ચિપામિ સ્થાપયામિ । ક ઇવ । ધનીવ । યથા ધનવાન પુમાન સ્વમાત્મીયં નિધાનં
સુવર્ણરૂપકમણિમૌક્તિકપૂર્ણકુમ્ભમન્જુષાકટાહાદિકં નિર્ધિ ક્ષિતી વસુધાવિષયે નિશ્ચિપતિ
ન્યાસીકરોતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ હાવાનલ વનવાસી જીવોને ભસ્મીભૂત કરે છે તેમ અકબરબાદશાહ પણ
પૃથ્વી પર ફર ચિત્તવાળા હંડધારી ચમના જેવો છે; તેા જેમ શ્રીમંતપુરૂષ પોતાના
નિધાનને ભૂમિમાં સ્થાપન કરે છે, તેમ હું બાદશાહના અંતઃકરણમાં કંઈનાં સિંચન
કરું સ્થાપન કરું. ॥ ૭૭ ॥

દધાનેન ધર્મ્યા ધુરં કિં ક્ષિતીન્દ્રઃ કૃતઃ સંમુખીનઃ સ કેનાપિ ધર્મે ।
ફલામ્બુદ્ગમે વિશ્વલોકેપૃથ્વેન પ્રસૂનવ્રજેનેવ વિસ્મેરશાશ્વી ॥ ૭૮ ॥

ધર્મ્યા ધર્મસંબન્ધિનીં ધુરં ધુર્વી દધાનેન વિવ્રતા । ધર્મેધુરંધરેણેત્યર્થઃ । કેનાપિ
સત્તમેન સ ક્ષિતીન્દ્રઃ પાતિસાહિઃ ધર્મે જૈનધર્મેવિષયે સંમુખીનોઽભિમુખઃ કૃતઃ વિહિતઃ ।
કેનેવ । પ્રસૂનવ્રજેનેવ । યથા વિશ્વલોકેપૃથ્વેન સમસ્તજગજ્જનાનન્દવાયિના કુસુમપ્રકરેણ
વિસ્મેરશાશ્વી ધિનિદ્રુમ-ફલાનાં સ્વજાતિયોગ્યાનાં સસ્યાનામમ્યુદ્ગમે પ્રાદુર્ભાવે સંમુખઃ
ક્રિયતે । યતઃ પ્રાયઃ કુસુમેભ્ય યવ ફલાત્યાવિર્ભવન્તિ । યદુક્તમ્—‘અહો અમેઘજા
વૃષ્ટિરહો અકુસુમજં ફલમ્ । અહો પુરાકૃતં પુણ્યં યદ્દદ્યો નાથલોચનૈઃ ॥’ इति जिनस्तुतौ ॥

શ્લોકાર્થ

જગદાનંદી પુષ્પોનેા સમૂહ જેમ નવપલ્લવિત વૃક્ષને ફલના પ્રાદર્શાવમાં સન્મુખ
કરે છે, (અર્થાત્ ફલોનેા આવિર્ભાવ પ્રાયઃ પુષ્પોથી જ થાય છે.) તેમ બાજુ ધર્મધુરાને
ધારણ કરતા આચાર્યદેવે કોઇપણ રીતે પૃથ્વીપતિને જૈનધર્મ સન્મુખ કર્યો ન
હોય ? ॥ ૭૮ ॥

કિમાવિર્ભૂવે સ્વભાવેન ધર્મે ધિયા જ્ઞાંભવે કાશ્યપીશાસિતુર્વા ।
યદન્તર્મદીયાગમં લિપ્સતેઽસૌ વિલાસીવ પુન્સ્કોકિલઃ પુષ્પકાલમ્ ॥ ૭૯ ॥

અથ વા કાશ્યપીશાસિતુર્મુપાલસ્ય ધિયા બુદ્ધ્યા સ્વભાવેન સહજેનૈવ જ્ઞાંભવે જૈને ।
‘શંસુઃ સ્વયંભૂર્મગવાન જગત્પ્રમુસ્તીર્થકરઃ’ इति हैम्याम् । ધર્મે કિમિતિ ચિત્તકે પ્રશ્ને વા ।

આવિર્વૃદ્ધે પ્રકટીશ્રુતમ । યયમ્માન્કારણાદસૌ નૃપઃ અન્તશ્ચિત્તમધ્યે મદીયાગમં મમાગમનં
 ત્લિપ્સતે કામયતે વાચ્છતિ । ક ઇવ । પુંસ્કોકિલ ઇવ । યથા પુમાન્કોકિલઃ પુણ્યકાલ
 વસન્તસમયં સમીહતે । કિમ્નઃ । ચિત્તાની ક્રીડાલાલસઃ । વસન્તે હિ કોકિલાનાં
 મદોદયસ્તતસ્તર્ગવ ક્રીડામકિઃ ॥

શ્લોકાર્થ

અને રાજાની શુદ્ધિ સ્વાભાવિકરૂપણે જ જૈનધર્મમાં પ્રગટ થઇ; કારણકે જેમ
 વિલાસી પુરૂષ કોકિલ વસંતકાલને ઇચ્છે (વસંતઋતુમાં જ નરકોકિલીને મળેના ઉદય
 હોય છે; માટે ત્યારે જ તે ક્રીડા સકત હોય છે) તેમ રાજાના અંતઃકરણમાં મારાં
 આગમનની સ્પૃહા રાખે છે. ॥ ૭૯ ॥

અથો જલપતસ્તાન્પ્રતિ શ્રીવ્રતીન્દોઃ શ્રિતીન્દોર્દધાનસ્ય નિર્દેશમન્તઃ ।

ધ્વનિર્નિર્વર્મો દૌકિતો વાહિનીનાં ધવેનેવ ગમ્મીરિમશ્રીજિતેન ॥ ૮૦ ॥

અથો સત્ચન્દ્રાન્દ્રકથનાનન્તર તદુક્તિશ્રવણાદનુ મનસિ વિમર્શાનન્તરં વા તાન્ શ્રાઢા-
 ન્પ્રતિ જલપતઃ પ્રતિવદતો મુનીન્દોર્હીરગુરોર્ધ્વેનિઃ શબ્દો નિર્વર્મો નિઃશેષતયા ભાતિ સ્મ ।
 ‘અક્ષયીજવલચ્ચેન નિર્વર્મો’ इति रघुवशे । किं कुर्याणस्य । व्रतीन्दोः श्रितीन्दोर्मंदितौच-
 न्द्रस्य पातिसाहेनिर्देशमादेशमन्तः स्वचित्तविषये । ‘आज्ञा शिष्टिनिराङ्गनिम्बो दशो
 નિયોગશાસને’ इति हैम्याम् । दधानस्य विघ्नाणस्य । उन्प्रेक्ष्यते—गम्भीरिमश्रिया
 ગામ્ભીર્યલક્ષ્મ્યા । ‘ગમ્ભીરિમગુરુરુમ્’ इति पाण्डवचरित्रे । जितेनाभिपूतेन वाहिनीनां
 નદીનામ્ । सेनानामित्यप्यर्थः । धवेन भर्त्रा स्वामिना वा सेनान्या समुद्रेणैव दौकित
 ઉપદાકૃત ઇવ ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યાર પછી, પૃથ્વીચન્દ્ર એવા રાજાનાં આદેશને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરતા
 અને શ્રાવકો પ્રત્યે એલતા એવા મુનિચંદ્રશ્રી હીરવિજયસૂરિના ધ્વનિ બાણે, પોતાની
 ગાંભીર્યલક્ષ્મીથી પરાલપ પામેલા સરિતાપ્રતિ સમુદ્રદ્વારા લેટણાડે કરાચો ન હોય; તેવો
 શોભતો હતો. ॥ ૮૦ ॥

निनंसोर्जिनाधीशकल्याणकोर्वीमभूत्पूर्वमेवाशयः पूर्वदेशे ।

विहर्तुं ममार्हन्मताम्भोजभृङ्गा यियासोरिवाशा विजेतुं नृपस्य ॥ ८१ ॥

हे अर्हन्मतं श्रीमज्जिनशासन तदेवाम्भोजं विजृम्भमाणकमलं तत्र भृङ्गा भमरा जिनशासनैकतानमानसाः हे आह्वाः, पूर्वदेशे प्राचीमण्डले विहर्तुं विहारं विधातुं पूर्वं नृपाकारणश्रीमन्कथनेभ्यः प्रागेव ममाशयः परिणामः अभूद्रभूव । मम किं कर्तुमिच्छोः । जिनानां सामान्यकेवलितानाधीशास्तीर्थनायकत्वादहन्तश्चतुर्विंशतितीर्थकृतस्तेषां जन्मदीक्षा-केवलज्ञानमोक्षगमनप्रमुखकल्याणकानामुर्वीं भूमिं निनंसोर्नन्तुमिच्छोः । कस्येव । नृपस्येव । यथा आशाश्चतस्रोऽपि दिशो विजेतुं स्वायत्तीकर्तुं यियासोर्गन्तुमिच्छोः नृपस्य चक्रिणो विजयिनो मण्डलीकभूपालस्य वा पूर्वं पूर्वदेशे विहर्तुं गन्तुमभिप्रायो भवति । विजयी राजा हि पूर्वं पूर्वदिशि यातीति स्थितिः ॥

श्लोकार्थ

श्रीजिनशासनइपी कभलने विषे जमर समान डे आवडे, दिगुविजय करवा भाटे यकेवतीं जेम पूर्वदिशा तरक्ष जवा धन्ते तेम राजाना आदेश पडेलां ज भने श्रीजिनेश्वरभगवंतना जन्म, दीक्षा, केवलज्ञान, अने मोक्ष गमनइप कल्याणकभूमिने नभन करवानी धन्छाणी पूर्वदिशा तरक्ष विहार करवानी भावना थर्धं छती. ॥ ८१ ॥

समागान्ममाह्वाननं भूमिभानोः पुनर्वप्यभट्टेरिवामस्य राज्ञः ।

दिनारम्भगन्मोहनिद्राशयालुं ततस्तत्र गत्वा तमुद्वोधयामि ॥ ८२ ॥

हे आह्वाः, पुनर्नमश्चिक्तीषोरुपरि भूमिभानोरकञ्चरसाहेर्ममाह्वाननमाकारण समागात् सम्यग्रीत्या अनुकूलवृत्त्या न बलहठप्रकृत्या । आह्वाननशब्दोऽपि दृश्यते । यथा चम्पूक-थायाम्—‘तत्तत्तस्य कृतादरस्य रभसादाह्वाननं दूरतस्तच्चाङ्के विनिवेश्य बाहुयुगलेना-श्लिष्य संभाषणम् । ताम्बूलं च तदर्धचर्चितमतिप्रेम्णा मुखेनापित पाषाणोपम हा कृतं हृदय स्मृत्या न किं दीर्यसे ॥’ इति । ‘समागान्मह्वानमुर्वीमघोनः इति पाठान्तरं वा । उर्वीमघोनः पृथ्वीपुरदरस्याकञ्चरस्य मम सम्यग्ज्ञानपूर्वकमाह्वानमाकारणमागात् । कस्येव । वप्यभट्टेरिव । यथा वप्यभट्टिरैरामस्य गोपालगिरिराजनगरराजितकान्यकुब्जजनपदनाय-कस्य राज्ञो भूपालस्याकारणं समागात् । ‘पितृदत्तराज्योपविष्टामराजेन स्वप्रधानपुरुषान्प्रे-ष्यातिमैत्र्यादगुरुपाश्र्वाङ्घ्र्यभट्टिराकारितः’ इति तत्प्रबन्धात् ज्ञेयम् । ततः कारणात् तत्र पूर्वदेशे गत्वा तमकञ्चरपातिसाहिमहमुद्रोधयामि उत्प्रावत्येन सम्यग्ज्ञानशालिनं करोमि ।

પ્રતિવોધયામીત્યર્થઃ । કિંમૃતમ્ । મોહોઽજ્ઞાનમેવ નિદ્રા તન્દ્રા તયા કૃત્વા શ્યાલું શયન-
શીલમ્ । સદસદ્વિકેકામાવવિકલીભૂતમિત્યર્થઃ । કિંવત્ । દિનારમ્મવત્ । યથા પ્રભાતં
મોહચેત નિદ્રયા શ્યાનં જગજ્જાગરયતિ ॥

૨૧૦૩૩ર્થ

તેથી હે શ્રાવકો, જેમ ગોપાળગિરી નામની રાજધાનીથી ચોભતા કાન્યકુબજ
(કનેજ) દેશના સ્વામી આમરાજાનું શ્રીઅપ્પમટ્ટીસૂરિને બોલાવવા માટેનું આમંત્રણ
હતું તેમ મને સન્માનપૂર્વક બોલાવવા માટેનું બાદશાહનું આમંત્રણ આવેલું છે, તો હું
ત્યાં જઈને જેમ પ્રભાત, નિદ્રાધીન મનુષ્યોને જાગત કરે તેમ મોહનિદ્રામાં સૂતેલા
બાદશાહને જાગત કરું, અર્થાત્ પ્રતિબોધ કરું. ॥ ૮૨ ॥

તતઃ પૂર્વદ્ધરીન્દ્રવત્પ્રાચ્યદેશે પ્રણમ્યા મયા શ્રીજિનાધીશિતારઃ ।

મયાતઃ પ્રયાતે યતસ્તત્ર ધર્મોઽધિગન્તા વિવૃદ્ધિ મૃગાદ્ધૈ કલાવત્ ॥ ૮૩ ॥

તતઃ કારણાત્ પૂર્વદ્ધરીન્દ્રવત્પ્રાચીનાચાર્યવત્ મયા પ્રાચ્યદેશે પૂર્વદિક્ષાન્દલે શ્રીજિનાધી-
શિતારઃ શ્રોમજ્જિનનાયકાઃ પ્રણમ્યા નમસ્કરણીયાઃ યતઃ કારણાન્ મયિ હતોઽસ્માત્સ્થાના-
દ્ગુર્જરેભ્યો વા તત્ર મેવાતમન્દલે સદ્વિપાશ્વે વા પ્રયાતે સતિ ધર્મો વિવૃદ્ધિ વિશેષેણ વૃદ્ધિ
પુષ્ટિ દીપ્તિ વા અધિગન્તા પ્રાપ્સ્યતિ । ‘અધિગતં વિધિવષદપાલયત’ इति રથો । અધિ-
ગત પ્રાપ્તમ્ । અધિગત્ય જગત્યધીશ્વરાદથ મુક્તિ પુરુષોત્તમાત્તતઃ’ इति નૈવધે । અધિગત્ય
પ્રાપ્ત્યેતિ સ્વસ્તનીપ્રયોગસ્તાતારૌતારમ્ । કિંવત્ । કલાવત્ । યથા મૃગાદ્ધૈ ચન્દ્રે પૂર્વદેશં ગતે
સતિ કલા વૃદ્ધિમધિગच्छति ॥

૨૧૦૩૪ર્થ

તે માટે પૂર્વાચાર્યની જેમ મારે પણ પૂર્વદિશામાં રહેલા શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતોને
નમન-વંદન કરવું જોઈએ. તેથી અહીંથી ત્યાં મેવાત દેશમાં મારા જ્વાથી જેમ
અન્દ્રમાં હલાની વૃદ્ધિ થાય તેમ શ્રીજેનધર્મ વૃદ્ધિ-પુષ્ટિ પ્રાપ્ત કરશે. ॥ ૮૩ ॥

પ્રતિષ્ઠાસમાનસ્ય મે વાહ્નિપેધી કિંતં કાઙ્ક્ષતા કેનચિન્ધો નિગદ્યા ।
યદત્રાન્તરાયીભવન્નમ્બુદાનામિવાવગ્રહઃ કસ્ય ન સ્યાદનિષ્ઠઃ ॥ ૮૪ ॥

હે શ્રાદ્ધાઃ, પ્રતિષ્ઠાસમાનસ્ય પૂર્વદેશાન પ્રતિ પ્રસ્થાતુકામસ્ય પ્રચલિતુમિચ્છતો મે મન હિતમાયતો ઇષ્ટં સમીહિતાર્થ કાઢ્ઢતા વાઙ્છતા કેનચિચ્છ્રાત્ત્વેન સાધુના વા ચતુર્વિ ધસંધમધ્યે કેનાપિ નિષેધી નિષેધકા નિષેધં પ્રતિપાદયિત્રી વાકૂ વાણી નો નિગદ્યા ન વાચ્યા ન કથનીયા । યત્કારણાદત્ર કાર્યે મમાન્તરાયીભવન્ વિગ્નકર્તૃત્વેન્ જાયમાનઃ કસ્ય હિતૈષિણો ધર્મવૃદ્ધિવિધાતુઃ પુંસોઽનિષ્ટો દ્રેષકારી અસૂયાકારણં ન સ્યાત્ । અપિ તુ સર્વસ્યાપિ ધાર્મિકસ્યાનિષ્ટ એવેતિ । ક ઇવ । અવગ્રહ ઇવ । યથામ્બુદાનાં જલદાયકાનાં મેઘાનામવગ્રહો વૃષ્ટિરોધવીધાયી જગતોઽપ્યનિષ્ટઃ સ્યાત્ ॥

શ્લોકાર્થ

હે શ્રાવકો, પૂર્વદેશ તરફ પ્રયાણ કરવાની ઇચ્છાવાળા મને હિતસ્વી એવા કેાધપણ સાધુ યા શ્રાવકે નિષેધકારી વાણી બોલવી નહીં. કારણકે જેમ વરસાદને રોકવાથી જગતનું અનિષ્ટ થાય છે તેમ આ કાર્યમાં નિષેધ કરનાર અર્થાત્ અંતરાય કરનાર કેાને અનિષ્ટ ન થાય ? ॥ ૮૪ ॥

અનધ્યાયિકાસ્યે તિથિર્વાસ્યતે સ્માશ્રયે પ્રાણુણીવેત્સુદિત્વાથ તેન ।

નિજાસ્યામૃતાંશોસ્તિથીનાં પ્રણીત્વં તદા સાર્થકં સ્વેન નિર્મિત્સતેવ ॥ ૮૫ ॥

અથેતિ પૂર્વાક્કથનાનન્તરં તેન હીરસૂરિણા ઇતિ પૂર્વવાક્યમુદિત્વા કથયિત્વા શ્રાદ્ધ-પુરસ્તાન્નિવેષ આસ્યે સ્વવદને અનધ્યાયિકા યસ્યાં તિથૌ કિમપિ નાધીયતે સ્નાનધ્યાયિકા તિથિઃ । ‘પ્રતિપત્પાઠનાશિની’ ઇતિ વચનાત્ । વાસ્યતે સ્મ વાસિતા । મૌનં કૃત્વા સ્થિત-મિત્યર્થઃ । કેવ । પ્રાણુણીવ । યથા આશ્રયે સ્વગૃહે કાપિ પૂર્વપરિચિતાપ્યપરાપ્યભ્યાગતિકા સૌજન્યાસ્થાપ્યતે આદરપૂર્વ રક્ષયતે । ઉત્પ્રેક્ષયતે—તદા તસ્મિન્નવસરે નિજાસ્યામૃતાંશોરા-ત્મીયવદનચન્દ્રસ્ય તિથીનાં પ્રતિપદાદિદિનાનાં પ્રણયતિ કરોતિ ઇતિ પ્રણીસ્તસ્ય તિથિ-કારકત્વમ્ । ‘તિથિપ્રણી વ્યમિધાનત્વાત્ શ્વેતવાજ્યમૃતસૂસ્તિથિપ્રણી’ ઇતિ હૈમ્યામ્ । સાર્થકં સત્યાર્થં નિર્મિત્સતા નિર્માતું કર્તુમિચ્છતા વાઙ્છતેવ ॥ ઇતિ હીરસૂરિપ્રતિવચનમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કેાધ મનુષ્ય પરિચિત મહેમાનને આદરપૂર્વક પોતાના ઘરમાં આશ્રય આપે તેમ આચાર્યદેવે એ પ્રમાણે કહીને, પોતાના ગુણમાં અનધ્યાયિકા (જે તિથિમાં નવો અભ્યાસ કરવાનો નિષેધ છે, તે પ્રતિપદા-પકવો આદિ તિથિઓને અનધ્યાયિકા કહેવાય

છે) તિથિને આશ્રય આપ્યો, અર્થાત્ મૌન ધારણ કર્યું. પોતાના મુખરૂપ ચન્દ્રનું તિથિરૂપે કરવાનું તે બહુ સત્યાર્થનું નિર્માણ કરવા માટે ન હોય ? ॥ ૮૫ ॥

પ્રમોર્વાક્ષુધાસારમાકણ્ઠમેને સર્કર્ણા નિર્પીય સ્વર્કર્ણાઙ્ગલિભ્યામ્ ।

મૃજન્તો નિમેષાનપિ ક્ષ્માં સ્પૃશન્તો દ્વયુઃ સૌમનસ્યં તદાશ્ચર્યમેતન્ ॥ ૮૬ ॥

પતે સર્કર્ણાઃ પ્રાજ્ઞાઃ શ્રાદ્ધાઃ નિમેષાન્નયનનિમીલનાન્મીલનાનિ મૃજન્તઃ કુર્વન્તોઽપિ પુનઃ ક્ષ્માં શ્રોણીં સ્પૃશન્તોઽપિ પાદાભ્યાં મુખં સંઘટ્ટયન્તોઽપિ ચન્તુમનસાં ભાવઃ સૌમનસ્યં દેવત્વં દ્વયુઃ ધારયન્તિ સ્મ । દેવા હિ નિમેષાન્ન કુર્વન્તે ધૃમીમપિ ન સ્પૃશન્તિ ચ । પતે નુ તયાં નેતિ દત્તમ્નહદાચ્ચરેમતિશયિ ચરિત્રમ્ । વસ્તુનસ્તુ શોભનમત્તન્નમનસ્સ્વમિતિ । કિં કૃન્વા । પ્રમોર્હૌરમ્પરેષાંક વાણી સૈવ સુધા પીયૃષ તસ્યા આત્મારો વેગવતી મૃગ્ધિઃ । અથ વા સુધાયા અમૃતાદપિ સારં વસ્તુ શ્રેષ્ઠઃ પદાર્થઃ । તં પીન્વા । કથમાકણ્ઠં કણ્ઠપીઠં યાચન્ આસ્વાદ્ય સાદરં શ્રુત્વા વા ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રાજ્ઞ આવકોએ, હીરવિજયમુરિની વાણીરૂપ શ્રેષ્ઠ સુધાનું પોતાના કણોરૂપી અંજલિવડે આક્રં પાન કરીને, નિમેષ-ઉન્મેષ કરતા તેમજ પગવડે ભૂમિને સ્પર્શ કરતા હોવા છતાં પણ દેવત્વને ધારણ કર્યું ? આ ખરેખર મોટું આશ્ચર્યકારી ચરિત્ર છે, કારણકે દેવો નિમેષ રહિત હોય છે અને ભૂમિને સ્પર્શ કરતા નથી હોતા ! ॥ ૮૬ ॥

કિરન્ત્યામૃતં પ્રીણિતાનેકજન્તોગિરા તસ્ય ધારાકદમ્બા ડ્યાર્મા ।

સમુદ્ધાસિન્ધોમાવલીકોરકાઙ્ગા ઇદં વ્યાહરન્તિ સ્મ પૌરાઃ પ્રમોદાન્ ॥ ૮૭ ॥

અમી સ્કમિપુરીયાઃ પૌરાઃ શ્રાદ્ધાઃ ઇદં વક્ત્યમાણં વ્યાહરન્તિ સ્મ વસાપિરે । કિમ્ । સમુદ્ધાસિની પ્રોલ્લસનશીન્ના ક્ષોમાવલી રોમરાત્રી ષ્વ કોરકાઃ કથિકા અઙ્ગે ચપુલ્લતાયાં ચેયાં ને । કયા કૃન્વા । પ્રીણિતાઃ પ્રીતિં પ્રાપિનાઃ અનેકે યાચજ્ઞાતીયા જન્તવઃ પ્રાણીનાં ચેન તાદૃશસ્ય ગુરોરન્નૃતં સુધાં કિરન્ત્યા વિસ્તારયન્ત્યા અવ્યાનામમૃત-

पानं कारयन्त्या गिरा वाण्या । उप्रेक्ष्यते—धाराकदम्बा इव । यथा धाराभिर्जलवाह-
वृष्टिभिराहिताः संसिकाः; कदम्बा धाराकदम्बाः कोरकिनाङ्गाः कुञ्जलकलितशाखा
भवन्ति ॥

श्लो० ८७

जेम मेघ धाराथी सिन्ध्याथेली पृथ्वी अंकुरित भने तेम अनेक प्राणीओने तृप्त
करनारी गुड्देवनी वाणीइप सुधाथी जेमनां शरीर छेदसित रोमराजवाणां भन्थां छे
तेवा अकमिपुरना श्रावके छर्षपूर्वक आ प्रभाखे भोल्या. ॥ ८७ ॥

“किरन्त्यामृतं तस्य लोकंपृणस्याम्बुवाहस्य वृष्ट्येव धाराकदम्बाः ।

गिरोल्लसिलोमावलीकुङ्मलाङ्गा इदं व्याहरन्ति स्म पौराः प्रमोदात् ॥ ८७ ॥

पौरा नागरिकाः प्रमोदादानन्ददिदं वक्ष्यमाणं व्याहरन्ति स्म भाषन्ते स्म । किम् ।
उल्लसतीत्येवंशीला उल्लासिनी या लोमावली रोमराजी सैव कुञ्जलाः कोरकाः
कलिका येषु तादृशान्यङ्गानि काया येषाम् । कया । तस्य हरेर्गिरा वाण्या । तस्य
किलक्षणस्य । लोकंपृणस्य त्रैलोक्यलोकस्याह्लादोत्पादकस्य । गिरा किं कुर्वन्त्या । अमृतं
सुधारसं मोक्षं वा किरन्त्या विस्तारयन्त्या पायन्त्या ददन्त्या च । अमृतपानमिव प्रीति-
मुत्पादयन्त्या मुक्तिदायिन्त्या च । कोरकिनाङ्गाः क इव । धाराकदम्बा इव । यथा
विश्वसौहित्यविधायिनोऽम्बुवाहस्य मेघस्यामृतं घनसलिलं वितन्वन्त्या वृष्ट्या वर्षणेन
कृत्वा धाराकदम्बाः प्रोल्लसल्लोममालिङ्गातुल्यैः कोरकैः कुसुमकलिकाभिः कान्ताः कायाः
शाखाप्रतिशाखारूपा देहा भवन्ति । धाराभिर्जलदञ्जलवृष्टिभिराहिताः कदम्बद्रुमाः
धाराकदम्बा । धाराहताः किल कदम्बाः पुष्पन्तीत्यशास्त्रे सिद्धान्तेऽपि च वृज्यते—
‘धाराहपकयम्बसमुच्छसिरोमकूवा’ इति । तथा ‘सोकेनेव वहन्ति पुष्पपुलकं धाराकद-
म्बद्रुमाः’ इति चम्पूकथायाम् । वर्षाकालमधिगत्योज्ज्वलिता नीपाः धाराकदम्बाः ।
रजसि ये पुष्पन्ति ते धूलीकदम्बाः । वर्षान्तु ये पुष्पन्ति ते धाराकदम्बाः’ इति । चम्पूक-
थाटिप्पणवैः ॥” इति पाठान्तरम् ॥

श्लो० ८८

पाठान्तर—

जेम मेघनी वृष्टिथी पृथ्वी नवपदवनि भने तेम जगतने आनन्ददायक जेवा
आत्थार्थमहाशजनी त्रजे लोकेने आह्लाद करनारी वाणीइप अभृतनी वर्षाथी अकमिपुरना
श्रावके रोमायित शरीरनाणा थयेला छर्षपूर्वक आ प्रभाखे । ॥ ८७ ॥

નહિન્ના નિજાં દૂષિતામદ્વયર્થિ તપોમિત્યજન્તૃર્થેષ્વધ્યાનમુલ્લેઃ ।

સુમેતઃ કિનાદત્ત સૂરીન્દ્રદેહં ન વેદા પ્રતિકાગ્રથેયઃ સ કસ્માન્ ॥ ૮૮ ॥

સુમેતઃ સુવર્ગાચરઃ । ઉન્નરક્યતે—સૂરીન્દ્રસ્ય દેહં કાયં કિનાદત્ત શુદ્ધિતવાનિવ ।
નરિન્દ્રારીરો વધુવેન્યયોઃ । કિં કુર્વેત્ । ઋષ્યેષ્વર્થોક્ત્ય યન્તસ્યાતં સમ્યક્ સમીચીતાસમીચી
નતયા વા ત્યિર્નિર્નિન્દા યા તન્દ્રસુષૃત્તપોમિતિરત્તગનાદિકાદ્યૈર્મનિયમવિશેષિવાં કૃત્વા
નહિન્ના દત્તનયા જાડચેત દૂષિતાં કલ્પક્ષિતાં નિજામત્મીયામદ્વયર્થિ વપુષ્ઠાં ત્યજન્તુચ્ચન ।
પદં વેદા ગ્રાહે સ સૂરિઃ કન્માન્કારણાન્ અગ્રનીકાશમત્તાધારગં થેયં ધારિમા યસ્ય સઃ ।
સ્તૈર્નર્થાન્નાકાશિતઃ કય મતેન ॥

૨લેખાર્થ

અતિ દુર્નતતા (અતિ ઉંચાણ) અને નિરાહારરૂપ તપ આદિ ઠપ્પથી પોતાની
દૂષિત ૪૭૩૩૩૫ શરીર ભૂતાનો ત્યાગ કરીને મેરૂપરતે બાણે આચાર્યદેવના શરીરને ધારણ
કરું ન હોય ! બે એમ ન હોય તો આચાર્યદેવમાં અજ્ઞાધારણ થેય તો કેથી
રીને હોય ? ॥ ૮૮ ॥

યદુદ્યત્યને ધૂવવમ્યોપકર્તુ સ્વયં સૂરિકર્ણીરવસ્પદિ સાધુ ।

વિનૈતં કયં સોઽવવુચ્યેત ઝીમાન્સયા કાર્તિકૈકાદર્શામવિશયાયી ॥ ૮૯ ॥

સૂરિકર્ણીરવઃ હીરવિજયસૂરિર્નિહઃ સ્વયમાન્મના યદુદ્યત્યસ્યાકલ્પરસ્યોપકર્તુસુપકારં
કર્તુમુશન્તને ધ્યાનમ્પદે ઉચ્ચં પ્રયત્નં કુરુતે । હિ નિશ્ચિન્તમ । તન્સાધુ સમ્યક્ । યન્કાર-
ગાદેનં સૂરિઃ કિના સ ઝીમાન્ મહાપ્રાણઃ કયં વેત પ્રકારેગાવબુલ્યેત સમ્યગ્જ્ઞાનમવાનુયાન ।
કા હવ । અવિશયાયીવ । યયા કાર્તિકમાન્સ્યૈકાદર્શો શુક્લૈકાદર્શો હરિપ્રબોધનિર્થિ
દેવદટગીયકાદર્શો ત્રામન્તરેગ કુળઃ કયં જાગર્તે । યપાંસમયમનુચ્ચીકૃત્યાધ્વો સમુદ્રે
શતે ક્ષેત્રેશીલોઽવિશયાયી ॥

૨લેખાર્થ

આચાર્યોમાં સિંહ સુમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિ સ્વયં અક્ષરપ્રાદશાહ પર દીપકાર કરવા
માટે તૈયાર થયા તે ૪ અક્ષર સુંદર છે. કેમકે આચાર્યમહારાજ વિના મહાશુદ્ધિયાળી

રાજા કોનાથી પ્રતિબોધ પામી શકે ? કાર્તિક સુદી એકાદશી (દેવ ઉડી એકાદશી) વિના સસુદ્રમાં સૂતેલા કૃષ્ણ કેવી રીતે જાગે ? અર્થાત્ કોનાથી જાગે ? ॥ ૮૯ ॥

અહો પદ્યતાસ્ય પ્રભોઃ સાહસિક્યં પરં येन नापेक्षते कंचनापि ।
द्विजेशद्विपद्वेषिपૂषप्रदीपैः प्रतीक्ष्येत किं क्वापि साहायकाय ॥ ૯૦ ॥

અહો इति परस्परसंबोधने । आतरः अस्य प्रभोः श्रीगुरोः साहसिक्यं साहसतां साहसकर्मतां सहसा वर्तते इति साहसिकः । ‘ओजः सहाम्भसा वर्तते’ इति इह । तस्य भावः कर्म वा साहसिक्यम् । ‘अहो महीयस्तव साहसिक्यम्’ इति नैषधे । पश्यत विलोकयत । येन कारणेनायं परमन्थं कंचनापि कमपि नापेक्षते न काङ्क्षति । युक्तोऽयमर्थः । द्विजेशश्चन्द्रः’ द्विपद्वेषी केसरी, पूषा सूर्यः, प्रदीपः कज्जलध्वजः, एतैश्चन्द्रादिभिः क्वापि कुत्रापि विषये । किमिति प्रश्ने । साहायकाय साहाय्यकृते । योपधाद्गुरुपोत्तम् हुङ् । रमणीय सहायाद्वा साहायकं साहाय्यम् इति प्रक्रियाकौमुद्याम् । प्रतीक्ष्येत परापेक्षा क्रियेत । अपि तु सर्वत्र स्वयमेव प्रागल्भ्यते । यदुक्तं सत्त्वे—‘रथ-स्यैकं चक्रं भुजगयमिताः सप्त तुरगा निराहम्बो मार्गश्चरणरहितः सारथि रपि । रथियात्येषान्तं प्रतिदिनमपारस्य नभसः क्रिया सिद्धिः सत्त्वे भवति महतां नोपकरणे ॥ विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधिर्विपक्षः पौलस्त्यो रणभुवि सहायाश्च कपयः । तथाप्याजौ रामः सकलमवधीद्राक्षसकुलं क्रियासिद्धिः सत्त्वे भवति महतां नोपकरणे ॥’ इत्यादि ॥ इति ह्रीरगुरोः आदिकृतस्तुतिः ॥

શ્લોકાર્થ

અહો ! આચાર્યશ્રીની સાહસિકતા તો જુઓ ! કે એઓ કોઈની પણ અપેક્ષા રાખતા નથી શું ચન્દ્ર, સૂર્ય, સિંહ અને મંત્રીપે પોતાની સહાયતા માટે ક્યારે પણ કોઈની અપેક્ષા રાખી છે ? “ કહ્યું છે : રથનું એક જ ચક્ર, સર્પ પ્રમાણુ લાંબા સાત અશ્વો, આકાશ એવો નિરાલંબન માર્ગ, ચરણ વિનાનો સારથિ, છતાં પણ સૂર્ય આકાશનાં અનંત માર્ગે નીરંતર પર્યટન કર્યા કરે છે. ખરેખર, મહાપુરુષોના સત્ત્વમાં જ કાર્ય સિદ્ધિ રહેલી છે. નહીં કે સાધનોમાં લંકા એવી નગરીનો વિજય, પગવડે સસુદ્રનું ઉલ્લંઘન; શત્રુપક્ષ પણ કુર અને બળવાન એવી રાક્ષસ જાતિ; રણભૂમિમાં પોતાના સહાયક તરીકે વાનરો; છતાં પણ સંઘામમાં રામચંદ્રજીએ સમસ્ત રાક્ષસ કુલનો વધ કર્યો ! ખરેખર; મહાપુરુષોના સત્ત્વમાં જ કાર્યસિદ્ધિ રહેલી છે પરંતુ સાધનોમાં નહીં. ॥ ૯૦ ॥

તતોઽન્યૈઃ સમં સાધુભિઃ સૂરિસિંહઃ સમુદ્દિશ્ય પૂર્વાં દિશં સ પ્રતસ્યે ।
જિગીષુઃ સમગ્રાન્દિગન્તાનનેકૈરિવાસ્તુઢલોઽમ્મોધિનેમેરનીકૈઃ ॥ ૧૧ ॥

બ્રાહ્મપ્રશંસાનન્તરં સ હીરચિજ્જનનામા સૂરિપુ નિર્મયત્વાત્સાહસિકત્વાચ્ચ સિંહ इव
તિહઃ પૃચ્છાનનઃ અન્યૈઃ સ્વપારિપાશ્વૈકમૃતૈરપરિઃ સાધુભિઃ શ્રમણૈઃ સમં સાર્થં પૂર્વાં પ્રાચીં
દિશમુદ્દિશ્ય મનસિ કૃત્વા પ્રતસ્યે પ્રસ્થાનં કૃતવાન । ક इव । આસ્તુઢલ इव । યથા
સમગ્રાન્દિગન્તાન્દિગ્વિભાગાન્ । દિશાવસાનમૂર્ત્યર્થાવદિત્યર્થઃ । જિગીષુઃ સ્વીચિકીર્ણઃ
અમ્મોધિનેમેઃ પૃથિવ્યાઃ આસ્તુઢલઃ પુરહૂતો મૃમાન અનેકૈર્ગજાશ્વરથપતિપ્રકરપરિકલિતાનીકૈઃ
કટકૈઃ સાકં પ્રાચીં હરિતમુદ્દિશ્ય પ્રતિષ્ઠતે ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યાર પછી, આરે દિશાઓના છેડે રહેલી સમગ્ર સેનાની સાથે દિગ્વિજય કરવા
માટે જેમ ચક્રવર્તીરાજ પૂર્વદિશા તરફ પ્રયાણ કરે તેમ અનેક સાધુઓની સાથે
સૂરિસિંહ હીરવિજયસૂરિએ પૂર્વદિશાને મનમાં ધારણ કરીને પ્રયાણ કર્યું ॥ ૬૧ ॥

અલંકારમાલાં દધાનાં વસાનાં દુક્કલાનિ પુષ્પાણિ પાળી પ્રણીય ।
કની પ્રાગમૂત્સંમુક્ષીના મુનીન્દોઃ પુરઃ પ્રાદુરાસેવ મૂર્તા જયશ્રીઃ ॥ ૧૨ ॥

મુનીન્દોઃ સુરેઃ પ્રસ્થાનાવસરે પ્રાક પૂર્વં કની કન્યા કુમારિકા સંમુક્ષીના અભિમુખા
અમવત । સંમુક્ષમાજગામેત્યર્થઃ । કિં કૃત્વા । પુષ્પાણિ ચિકસિતકુસુમાનિ પાળી સ્વહસ્તે
પ્રણીય કૃત્વા । આદાયેત્યર્થઃ । કિં કુર્વાણા અલંકારમાલામાભરણશ્રેણીમલંકારાન્
મણિસુવર્ણમૃગણાનિ કુસુમમાલિકાં ચ વા દધાના વિપ્રાણા પરિધરન્તી ઘા । પુનઃ કિં
કુર્વાણા । દુક્કલાનિ ક્ષોમાણિ પદ્મકૂલપ્રમુખાદિવ્યવસનાનિ વાસના વસ્ત્રેભ્યેતિ પરિદધાના ।
વત્પ્રેક્ષ્યતે—મુનીન્દોઃ સુરેઃ પુરોઽગ્રે મૂર્તિમતી સશરીરા જયશ્રીર્જયલક્ષ્મી. પ્રાદુરા-
સેવ પ્રકટીમૃતેવ ॥

શ્લોકાર્થ

મુનિચન્દ્ર આચાર્યશ્રીના પ્રયાણ સમયે, સુવર્ણ રત્નોનાં આભુષણો તેમજ પુષ્પોની
માલાઓ ધારણ કરીને અને દેશશ્રી વત્સોર્ણ પરિધાન કરેલી કુમારિકાઓ હાથમાં પુષ્પો
લઈને આચાર્યશ્રીની સન્મુખ આવી તે બધે આચાર્યદેવની સમક્ષ મૂર્તિમતી જયલક્ષ્મી
પ્રગટ ન થઈ હોય ? ॥ ૬૨ ॥

विधास्यामि सांनिध्यमभ्यासमेवानिशं तस्थुषी ते किमेतद्विवक्षुः ।

असौ शासनस्वर्मुगाक्षी समेता पुरः सौरभेयी बभूव व्रतीन्दोः ॥ ९३ ॥

व्रतीन्दोर्हीरसूरेः पुरोऽग्रे सौरभेयी सवन्ता गौर्वभूव संमुखं समेता । उत्प्रेक्ष्यते—
असौ प्रत्यक्षा शासनस्वर्मुगाक्षी सिद्धायिकानाम्नी श्रीमन्महावीरजिनशासनदेवतेव समेता
समागता किमु । किं कर्तुमिच्छुः । एतदत्रैव कान्ये प्रोच्यमान विवक्षुर्वक्तुमिच्छुः कथयितु-
कामा । किं तदेवाह—हे सूर्ये, अहं शासनसुरी अभ्याहे श्रीमत्समीपे एव तस्थुषी स्थित-
वती सती अनिशं निरन्तरमहोरात्रमेव ते तव महावीरपट्टधारिणः सूर्यः सांनिध्यं
सत्यवसरे श्रीमत्समीहितकार्यं विधास्यामि करिष्यामि । दुष्करमपि भवदीप्सितार्थं
साधयिष्यामीति ॥

श्लोकाथ

हीरविजयसूरिनी समक्ष वाछडा सहित गाय आवी; ते लक्ष्णे आत्मायने क'छ
कडेवानी छच्छावाणी, वीरशासननी अधिष्ठायिका भुगनयना सिद्धायिका नामनी देवी
साक्षात् न आवी होय । 'हे आत्माय', शासनदेवी जेवी हुं आपनी :समीप रहिने,
गीरंतर आपना अभिदधित कार्यने करती रहीश अर्थात् आपनुं अभिदधित दुष्कर पण्य
कार्य साधी आपीश. ॥ ६३ ॥

प्रशान्तै रसैः पूरितः पूर्णकामो भवांस्तूर्णमेवास्तु मद्बन्धुनीन्दो ।

सकान्तोत्तमाङ्गे स्थितः पूर्णकुम्भः पुरोऽभूदिति व प्रभोर्वक्तुकामः ॥ ९४ ॥

सह कान्तेन भर्त्रा विद्यते या सा तस्याः सकान्तायाः सधवायाः स्त्रिय उत्तमाङ्गे
मस्तके स्थितः पूर्णकुम्भो जलभरमृतकलशः प्रभोः सूर्यः पुरोऽग्रे अभूत्सजातः । अभिमुखः
समाजग्मिवानित्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—प्रभोर्हीरविजयसूरिरित्यमुना प्रकारेण वक्तुकामः
कथयितुमना इव । इति किम् । हे मुनीन्दो, भवान्मद्बद्धमिव प्रशान्तैः प्रकर्षेण
शान्तनामभिरुपशमलक्षणै रसैः सर्वेभ्योऽपि रसेभ्यः प्रशस्यन्वान्महानन्ददायित्वाच्च
बहुत्वम् । पूरितः परिपूर्णभूतः भूतः सन् तूर्णं शीघ्रमेव पूर्णाः सिद्धा निष्पन्ताः कामा
अभिलाषा यस्य तादृशोऽस्तु भवतात् । यथाहं रसै सलिलैः पूरित आकण्ठपीठं पूर्णः
भूतमध्यः सजातोऽत एव पूर्णः जलादानलक्षणः कामो मनोरथो यस्य ॥

हि. सौ. २७

શ્લોકાર્થ

સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીના મસ્તક પર જલપૂર્ણ કુંભ આચાર્યશ્રીની સન્મુખ આપ્યો. બાણે એ કહેવા માટે ન આપ્યો હોય કે 'હે મુનીન્દ્ર, મારી જેમ આપ પણ સર્વસોમાં શ્રેષ્ઠ પ્રશાંતરસવડે (શમજલથી) પરીપૂર્ણ છો, તેથી આપના પણ સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થશે. ॥ ૯૪ ॥

પ્રણીયામિભૂતિં સુધાસ્યઃસ્રવન્તીતમીકાન્તમુખ્યાઃખિલદ્વેષમાજામ્ ।

કિમ્ શ્લોક એતસ્ય મૂર્તઃ સમેતો દધિ વ્યાલુલોકે પુરસ્તાદનેન ॥ ૯૫ ॥

અનેન હીરગુહણા પુરસ્તાદગ્રે દધિ પયઃ સુતો વ્યાલુલોકે વીક્ષ્યતે સ્મ । સંમુખં દધિ દૃષ્ટમિત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મૂર્તસ્તદ્ગમાનેતસ્ય સ્વરેઃ શ્લોકો યશઃ કિમ્ સમેત આગત इव । કિં કૃત્વા । સુધા પીયૂષમ્, સ્વઃસ્રાવન્તી ગજ્ઞા, તમીકાન્તચન્દ્રઃ, મુખ્યાઃ પ્રકૃષ્ટા યેષામાદૌ વા તાદૃશા અખિલાઃ સમસ્તાઃ સ્વૈત્યશ્રિયા દ્વેષમાજો વૈરિણઃ પ્રતિપક્ષાઃ તેષામભિમૂર્તિં પરામવં પ્રણીય વિધાય કૃત્વા ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવે પોતાની સન્મુખ હાથે બેસું । તે બાણે પોતાની ઉન્નવલતાની સાથે સ્પર્ધા કરતા સુધા, ગંગા અને ચન્દ્ર આદિ પ્રતિપક્ષી થયુઓના પરાભવ કરીને, આચાર્યશ્રીને સાક્ષાત્ દેહધારી થશ ન હોય ॥ ૯૫ ॥

યદોજોજિતઃ કિં પ્રસત્યૈ સમેતઃ પુરો હવ્યવાહો ગલદ્વાયુવાહઃ ।

યતીન્દ્રેણ ગર્જનાજોઽપ્યાલુલોકે પ્રયાણે પ્રભોર્દુન્દુભિ દન્ધ્વનન્કિમ્ ॥ ૯૬ ॥

યતીન્દ્રેણ સ્થરિણા પુરોઽગ્રે હવ્યવાહો વહ્નિરાલુલોકે નિરીક્ષિતઃ । કિંમૂતઃ । ગલન્નિર્ગ-
ચ્છન્ વાયુવાહો ધૂમો યસ્માત્ । નિર્જ્વલ ઇત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—યેન સ્થરિણા ઓજસા સ્વદ-
લપ્રતાપેન કૃત્વા જિતો મૂતઃ સન પ્રસત્યૈ અર્થાત્સ્થરેઃ પ્રસન્નીકરણાર્થ કિં સમેતઃ સમાગત
इव । અપિ પુનઃ સ્થરિણા ગર્જન વૃદ્ધિતં વિદધત ગર્જારવં ગલગર્જિત કુર્વાણઃ ગજો વારણો
હસ્તી । પુર આગચ્છન્નિત્યધ્વાહાર્યમ્ । આલુલોકે દદૃશૈ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પ્રભોઃ પ્રયાણે
પૂર્વદિકપ્રસ્થાને દન્ધ્વનન્નતિશબ્દાયમાનો દુન્દુભિરેવ નિઃસ્વાન इव ખેરીવ વા પટહો વા ।
'ખેરીદુન્દુભિરાતક' इति ત્રયોઽપ્યેકાર્થા હૈમ્યામ્ । શાસ્ત્રાન્તરે પૃથગર્થા અપિ પ્રયા

दृश्यन्ते । मेरी प्रसिद्धा मदनमेर्यपि । दुन्दुभिर्निःस्वानो राजवाद्यमानकः पटहः 'ढोल'
इति प्रसिद्धः ॥

श्लोकाथ

ढीरशुद्धेवे पोतानी सभक्ष निधूम अग्नि जेथो । ते जेणे आचार्यश्रीना प्रताप
वडे 'पराभव' पाभेलो अग्नि, तेजोश्रीनी प्रसन्नता प्राप्त करवा भाटे साभे आये न
डोय । वणी, आचार्यदेवे गजना करता गजेन्द्रने सन्मुख जेथो ते जेणे आचार्यश्रीना
प्रयाजुभां मडाध्वनि करती हुंहुनि न डोय ॥ ९६ ॥

त्वयारोपि केतुः कुले योगभाजामितीवालपन्तं क्वणैः किंकिणीनाम् ।

स्वमूर्ध्ना विहायः स्पृशन्तं स केतुं मुमुक्षुक्षितीशोऽक्षिलक्षीचकार ॥ ९७ ॥

स मुमुक्षुक्षितीशः । निजागे इति ज्ञेयम् । केतु'ध्वजमक्षिलक्षीचकार लोचनगोचरी-
कुरुते स्म पश्यति स्म । किं कुर्वन्तं केतुम् । स्वमूर्ध्ना निजमस्तकेन कृत्वा विहाय
व्यामाङ्गणं स्पृशन्तं संघट्टयन्तम् । अम्बरचुम्बितमित्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—किंकिणीनां
क्षुद्रघण्टिकानां क्वणैः रणच्छणितिशब्दैः इत्यालपन्तं गुरु प्रति कथयन्तमिव । इति किम् ।
हे प्रभो, त्वया योगभाजां योगीन्द्राणां कुले वंशे केतुः पताका ध्वज आरोपितः ॥

श्लोकाथ

ते मुनिपतिञ्चे पोतानी आगण भरतक वडे आकाशने स्पर्शती गगनयुंणी ध्वज जेथ.
ते जेणे पोतानी धुधरीञ्चेनां रणुअणु शण्ड वडे आचार्यश्रीने आ प्रभाजे कडेती न डोय
हे 'डे प्रलो, अरेअर आये शेगीन्द्रोना कुलभां ध्वज गडाये' ॥ ९७ ॥

सशब्दानिवाब्दान्पतद्वारिधारान्ध्वनद्भृङ्गनिर्घ्रसान्सान्द्रसालान् ।

निरीक्ष्य शणं नृत्यतः क्लृप्तकेकारवान्केकिनो दक्षिणानैक्षतासौ ॥ ९८ ॥

असौ स्वरिदक्षिणान्दक्षिणदिग्विभागवर्तिनः अनुकूलान्वा केकिनो मयूरनैक्षत आलो-
कते स्म । कतिचन शकुना दक्षिणविभागस्थिता सिद्धिविधातारो भवन्ति । यदुक्तम्—
'जम्बूवासमयूरो भारद्वाहेतवेवनडलेअम् । दंसनमेव पसन्थं पयाहिणे सन्वसंपत्ती ॥' इति ।
किंभुतान्केकिनः । क्लृप्तो विरचितः कृतः केकारवो यैस्ते । केकिनां वा केका शुक्लापा-
ङ्गोऽस्य वा केका । अत एव केका विद्यते येषां ते केकिनः तान् । पुनः किं कुर्वतः ।

નૃત્યતઃ તાણ્ડવમાડ્ધવચન્તઃ । કિં કૃત્વા । ક્ષણં નિમેષમાત્રં સાન્ધ્યાન સન્ધ્યાયાન સન્તે-
હાન્વા સાલાન્ધુમાન્વૃક્ષાન્નિરીક્ષ્ય દ્ધ્વા । કિંમૃતાન સાઠાન । ધ્વનન્તો મઝ્જુગુહારવં
કુર્વન્તઃ શબ્દાયમાના મૂઢા અમરા ચેષુ । પુનઃ કિંમૃતાન । નિર્યન્તોઽવિરલં નિર્ગન્તો
નિઃસ્તરન્તો રસા મકરન્દા ચેભ્યસ્તાન । કાનિચ । અબ્દાનિચ । યથા સહશબ્દૈર્ગાંજરૈર્વે-
ર્તન્તે ચે તે તથા । પતન્ત્યો નિરસ્તરં નિયાન્ત્યો વારિણાં જલનાં વારા રેન્નાકારા દ્વયો
ચેભ્યસ્તાદૃશાન । મેધાનાલોક્ય મયૂરા નૃત્યન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

ગર્જના સાથે જલવૃષ્ટિ કરતા મેધાને લોકને, તેમ જ જેમાંથી નિરંતર ઝડી
રહેલા મકરંદમાં લોહપી બનેલા ભ્રમરોવળા સાલવૃક્ષને ક્ષણમાત્ર લોકને દેહાદ્ય સાથે
નૃત્ય કરતા મયૂરોને આચાર્યદેવે દક્ષિણ દિશામાં લેયાં, દક્ષિણ બાજુ રહેલા કેરડાકે
શુક્ર સિદ્ધિપ્રદ હોય છે. દહુ છે કે ‘જંબૂ, વામ, મયૂર, ભારદ્વાજ પક્ષી, નકુલ
વિગેરેનું’ દક્ષિણ ભાગમાં દર્શનમાત્ર પ્રદત્ત છે, સર્વ સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરાવનાર છે ॥ ૯૮ ॥

અવામેવ ચામાપ્યમુખ્યાનુકુલં ચુક્રજ દ્રુમે મહ્યમાદાય દેવી ।

ત્રિલોકીમિત્રાકારયન્તેવનાયૈ વિભોર્દક્ષિણીભૂય ચાપોઽપ્સુવાચ ॥ ૯૯ ॥

દેવી કૃષ્ણવદિકાપોતકી નામા । ચુક્રજં સુરયાન્તેવકાન્ચે—‘પોતકીદયિનપિચ્છાન-
ચ્છવિ;’ इति । લોકેનુ દેવીતિ પ્રસિદ્ધા । તિષ્ઠન્દકદરિતરો સ્થિતા ઉપવિન્દા સત્રી
ચામાપિ સત્યભાગવતિન્યપિ અથ ચ વામાપતિકુલાન્યુચ્યતે । પરં નાત્ર પરમાર્થતઃ । અવા-
મેય દક્ષિણેવ અનુકુલેવ વેન્યથૈઃ । અમુખ્ય સુરેરનુકુલનાયતૌ હિતશ્ચક્રં ચુક્રજ વમાપે ।
વર્ધમાનસ્વરાત્ કૃતવતી । કિં કૃત્વા । મહ્યસયુદ્ધં ‘કૃષિ’ इति પ્રસિદ્ધમાદાય યૌહિત્વા
મશયિત્વા । અપિ પુનઃ ચાપઃ કિક્રીદિવિઃ નીલપક્ષિવિશેષઃ । લોકે ‘નીલવાત’ इति
પ્રસિદ્ધઃ । દક્ષિણીમૃયાપતત્યભાગવર્તી કૃત્વા તોરણં વદ્ધ્વા પ્રદક્ષિણીકૃત્ય ચા ઉવાચ
કૃતે સ્મ । ડમ્યશ્યતે—વિભોઃ સુરીશ્વરસ્ય સેવનાયૈ સેવાકરણાય ત્રિલોકી
વિશ્વવત્રીમાકારયન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

દેવચંદ્રી આચાર્યદેવની શાળીબાજુએ હોવા છતાં પણ દક્ષિણભાગની જેમ પેતાનું
ભક્ત્ય લઈને વૃક્ષ પર જોડેલી અદ્ભુત શબ્દ કરતી હતી, આચાર્યને હિન્દુદેવી ભેદની

હતી. અને ચાપપક્ષી (નીલવર્ણું પક્ષી) આચાર્યશ્રીને પ્રદક્ષિણા આપીને બોલતું હતું તે બાણે ત્રણે લોકને સૂરીશ્વરની સેવા કરવા માટે બોલાવતું ન હોય ! ॥ ૬૬ ॥

મમાગ્રે દ્વિજિહ્વા યથા યાન્તિ દૂરે તવાપીતિ વશ્તુર્વદન્દક્ષિણોઽભૂત ।

તવાધીશ વામોઽપ્યવામોઽસ્તુ મદ્વત્સ્વરસ્ય સ્વરઃ કિં વ્રવીતીવ વામઃ ॥ ૧૦૦ ॥

વશ્તુર્નકુલઃ પ્રમોર્દક્ષિણોઽનુકૂલો દક્ષિણદિગ્ભાગભાગભૂત । વામાદક્ષિણદેશે જગામૈત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઈતિ વદન્કથયન્નિવ । ઇતિ इयं ગમિતોત્પ્રેક્ષા । ઇતિ કિમ્ । હે અધીશ, યથા મમાગ્રે દ્વિજિહ્વા મુજગા દૂરે યાન્તિ તથા તેનૈવ પ્રકારેણ તવાપ્યગ્રે દ્વિજિહ્વા દ્વિરસના મત્સરિણઃ સ્વભાવઃ પિશુના દૂરે યાન્તુ । પુનઃ સ્વરસ્ય ગર્દભસ્ય સ્વરઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે ઇતિ વ્રવીતીવ ભાવતે इव । કિંમૂતઃ । વામઃ સઘ્વભાગવર્તી । ઇતિ કિમ્ । હે અધીશ, તવ વામોઽપિ પ્રતિકૂલોઽપિ મદ્વદહમિવાવામોઽસ્તુ અનુકૂલો ભવતાત્ ॥

શ્લોકાર્થ

નોળીથો આચાર્યશ્રીને ઠાળી બાજુથી જમણી બાજુ ગયો. તે બાણે કહેતો ન હોય કે ‘હે સ્વામિન્ મારી પાસેથી જેમ દ્વિજહવા (સર્પો) દૂર બાજ છે તેમ આપની પાસેથી દ્વિજહવા (હુજનો) દૂર બાણો !’ વળી ગર્દભને અવાજ પછી ઠાળીબાજુએ થયો; તે બાણે કહેતો ન હોય કે ‘હે સ્વામિન્, આપનું પ્રતિકૂળ પછી મારી જેમ અનુકૂળ થાયો !’ ॥ ૧૦૦ ॥

યતો જન્મિનામીપ્સિતં શર્મં દત્તસે પ્રમો મિન્ધિ નસ્તેન તિર્યક્ત્વદુઃશ્ચમ્ ।

ઈતીવ સ્મ વિજ્ઞપ્યતે તિત્તિરૈષૈઃ સ સવ્યાપસવ્યોદ્ભવધ્વાનયાનૈઃ ॥ ૧૦૧ ॥

તિત્તિરાઃ સ્વરકોણાઃ । લોકે ‘ગણેશ’ ઇતિ પ્રસિદ્ધાઃ ષ્ણા સૃગાઃ હરિણાસ્તૈઃ સવ્યાપસવ્યચોર્વામદક્ષિણયોરુદ્ભવન્તિ પ્રકટાનિ જાયમાનાનિ યાનિ ધ્વાનાઃ શબ્દાઃ તથા યાનાનિ ગમનાનિ તૈઃ કૃત્વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ સ્વરિરિતિ વિજ્ઞપ્યતે સ્મ । તસ્ય પ્રમોરિતિ વિજ્ઞપ્તિર્વિધીયતે સ્મ । ઇતિ કિમ્ । હે પ્રમો, યતઃ કારણાત્ત્વં જન્મિનાં પ્રાણિનામીપ્સિતં મનોવાચ્છિતં શર્મં સુખં દત્તસિ દદાસિ તેન કારણેન ત્વં નોઽસ્માકં તિર્યક્ત્વસ્ય તિર્યક્ત્વેન વા યદ્દુઃખં કષ્ટમસુખં વા મિન્ધિ મેદય નાશયેતિ ॥

શ્લોકાર્થ

વળી તેતર પક્ષીઓ (ગણેશ) અને હરણો વામ અને દક્ષિણ ભાગમાં પ્રગટ થયેલા શબ્દો અને ગમનદ્વારા બાણે આચાર્યદેવને વિશ્વપિત કરતાં હતાં કે ‘જેમ આપ મનુષ્યોને ઇચ્છિત સુખ આપો છો તેમ અમારા તિર્થચપણનાં હુઃખને પણ દૂર કરો !’ ॥ ૧૦૧ ॥

વ્યપોહેકદક્ત્વં ત્વમસ્મદ્વિગાનં રસન્તીતિ કિં વાયસાસ્તસ્ય વામાઃ ।
શુભાયામરી ભૈરવા વામ્યુપેતાપ્યવામાભવદ્ભૈરવી નિઃસ્વનન્તી ॥ ૧૦૨ ॥

વામાઃ સન્ધે ભાગે વર્તમાના વાયસાઃ કાકાઃ ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઈતિ રસન્તિ કિમ્ इत्य
વદન્તીવ । इति કિમ્ । હે પ્રમો, ત્વમસ્મદ્વિગાનમસ્માકમપવાદ લોકે નિન્દકારિ
પકદક્ત્વં કાળક્ષત્વં ધૂર્તતામિત્યપિ ધ્વનિઃ વ્યપોહ નિરાકુરુ । અપિ પુનઃ નિઃસ્વનન્તી
શબ્દાયમાના ભૈરવી પક્ષિવિશેષઃ । લોકે ‘ભૈરવ’ इति પ્રસિદ્ધા આવામા દક્ષિણા
અનુકૂળા અભવત્સંજાતા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—શુભાય કલ્યાણકર્ણાર્થે ભૈરવી ભવાનીનામા ભવાની
ત્યમિધાના અમરી દેવી વામ્યુપેતા સમાગતા ॥

શ્લોકાર્થ

હાવી બાબુઓ કાગડાઓનાં અવાજ થયા. બાણે કહેતા ન હોય કે ‘હે સ્વામિન,
લોકમાં થતા એકાક્ષીપણાના-ધૂર્તતાના અમારા અપવાદ (નિંદા) ને દૂર કરો.’ વળી
ભૈરવ પક્ષીનો અવાજ જમણી બાબુ થયો. બાણે આચાર્યશ્રીના શ્રેય માટે ભવાનીદેવી
આવી ન હોય ? ॥ ૧૦૨ ॥

અમુખ્ય મુખ્યાઃ શકુનાઃ પરઃશતાઃ પરેડ્યમ્બુવન્શુમશંસિનઃ પથિ ।
તદર્થસિદ્ધેરુપગન્તુકાયાશ્ચિદ્વાનિ કિં પ્રાવપ્રકટીભવન્તિ ॥ ૧૦૩ ॥

અમુખ્ય શ્રીહીરસુરેઃ પથિ માર્ગશુભશંસિનઃ શુભોદર્કકથયિતારઃ પરેડ્યેડપિ પુરવનસ-
વન્ધિનઃ પરઃશતાઃ શતશઃ મુખ્યા પ્રશસ્યા અશ્રુવન્સંજહિરે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઉપગન્તુકાયા
આગમનશીલાયાઃ । મવિખ્યન્ત્યા इत्यર્થઃ । ‘આગમને ગમનાર્થાઃ સમમ્યુપાદ્યન્તઃ પરાઃ
કથિતાઃ’ इति ક્રિયાકલ્પે । તદર્થસિદ્ધેસ્તસ્ય સુરેરર્થસિદ્ધેઃ કામિતકાર્યનિષ્પત્તેઃ પ્રાક
પૂર્વ પ્રકટીભવન્તિ પ્રકાશાનિ જાયમાનાનિ ચિદ્વાનિ કિંલક્ષણાનીવ । શકુનશબ્દઃ
પુનપુસકે દ્રશ્યતે ॥

श्लोकार्थः

आवी रीते हीरविजयसूरीना प्रयाणु समये शुभ संदेशने कडेनारां थीन सेंकडे शुभ शुकेने थया. ते ळे ळविष्यभां थनारी आचार्यदेवनी धर्माथसिद्धिना शुभ लक्षणे प्रगट थयां न होय ? ॥ १०३ ॥

वाचोऽनुविम्बाभिरिवाङ्गनाभिराशीभिर्ध्वन्यभिनन्द्यमानः ।

महोदयोदर्कविधायिनो धिया विमृश्य सूरिः शकुनान्पुरोऽचलत् ॥ १०४ ॥

सूरिस्तपागच्छनायकः महानतिशायी उदयो मोक्षत्र स पवोदर्क उत्तरकालजं फलं विदधति कुर्वन्तीत्येवंशीलान् शकुनान् धिया स्वबुद्ध्या विमृश्य विचार्य पुराग्रे अचलच्चाल प्रतिष्ठते स्म । किं क्रियमाणः । अध्वनि प्रस्थानमार्गे अङ्गनाभिः आङ्गवधूभिराशीभिर्मङ्गलशंसनवाणीभिरभिनन्द्यमानः स्तूयमानः उत्प्रेक्ष्यते—अङ्गनाभिर्वाचो वाग्देवताया अनुविम्बाभिः प्रकृतिभिरिव । सरस्वतीदेवीप्रतिविम्बाभिरिव ॥ इति हीरविजयसूरेः प्राचीं दिशं प्रति प्रस्थितौ शुभशकुनानि ॥

श्लोकार्थः

वाणी-यतुरतामां ळे सरस्वतीदेवीनी अतिकृति न होय, तेवी मुहाणु ओम्भाथी भंगलगीता वडे स्तुति करीता तपागच्छाधिपति आचार्ये, ळविष्यभां महान् अलुह्य करनारा शुभशुकनेने स्वयुद्धिथी निर्धार करीने पूर्वदिशा तरङ्क प्रयाणु कथुं. ॥ १०४ ॥

द्विवेललीलाप्रविसारिवेलापयोयुजाभ्यां परिरभ्य भूम्ना ।

मत्तेभयानामिव वल्लभेनाम्भोराशिना स्वाङ्गमवाप्यमानाम् ॥ १०५ ॥

महीयसी नाम मही स्रवन्ती विजृम्भिहैमाञ्जरजःपिशङ्गाम् ।

वेणीमिव स्वर्णमयी नदीशनेमीन्दिरायाः प्रभुस्लललल्लवे ॥ १०६ ॥

प्रभुर्हीरसूरिः मही नाम स्रवन्ती नदीमुल्लल्लवे उत्तरति स्म । किलक्षणाम् । महीयसीमतिशयेन महतीम् । महत्प्रमाणामित्यर्थः । पुनः किलक्षणाम् । विजृम्भिनां विकसनशीलानां हैमानां काञ्चनसंवन्धिनामञ्जानां कमलानां रजोभिः पीतपरागैः कृत्वा पिशङ्गां पीतवर्णां संजाताम् । उपेक्ष्यते—नदीशनेमीन्दिरायाः । सरित्पतिमेखलालक्ष्यमूमीश्रिया

इत्यर्थः । स्वर्णमयी काञ्चनरचितां वेणीं स्त्रीशिरोरुहाभरणं संयतानां केशानामुपरि धीयते । केशाः संयतास्तन्मध्ये क्षिप्यते वा सा स्वर्णमयी प्रलम्बा गजशुण्डाकारा वेणीत्युच्यते । स्वर्णवेणीति शिरोरुहमूषणमधुना दक्षिणस्यां श्रूयते दृश्यते च । महीं किं क्रियमाणाम् । अम्भोराशिना समुद्रेण स्वाङ्कं निजोत्सङ्गमवाप्यमानाम् । केन कामिव । दलभेन मत्तेभयानामिव । यथा स्वकान्तेन मदोदधुरसिन्धुरगमना स्वप्राणप्रिया स्वकी-यक्रोडं प्राप्यते । किं कृत्वा । द्वे वेले वारौ यत्र तद्विवेक लीलया स्वभावेन नेपाधितः विश्वस्वाभाव्यतः प्रकर्षेण विसरणशीलयोर्विस्तारिण्योर्वैल्योरम्भोवृद्धयोः पयसी सलिले पव भुजे बाहू ताभ्यां कृत्वा भ्रूमा बाहुल्येन परिरम्य वपुषोरेकीकरणेन गाढमालिङ्ग्य ॥

श्लोकांशार्थ

पोताना पतिवडे गाढ आदिंगन करायेली कैध गजगामिनी श्री जेम पतिना उत्संगने प्राप्त करे, तेम स्वाभाविक रीते जे जे वजतनी ओट-भरतीइप (जलवृद्धिइप) जे लुगवडे गाढ आदिंगन करायेली पोताना पति समुद्रना उत्संगने प्राप्त करेकी अने सुवर्ण कभल (पीतवर्णीय कभल) नी थीणी पराग वडे पीतवर्णीया, अनेली मोठी 'मछी' नामनी नदीने आयाय'डेवे पार करी. ते मछीनदी समुद्रनी मेणदाइप लक्ष्मीनी अण्डे सुवर्णभय वेणी न होय ? (तेणी शोभली होती.) ॥ १०५ ॥ १०६ ॥

क्वापि स्थपुटितां क्वापि द्रुमद्रोणीसमाकुलाम् ।

क्वचिद्ब्रह्मदाहिनीकां किराताकलितां क्वचित् ॥ १०७ ॥

द्विपद्वीपिद्विपद्वेज्यमुख्यजन्तुचितां क्वचित् ।

पदवीं क्षोणिभृत्क्षोणीमिव स्मरिलङ्घयत् ॥ १०८ ॥

स्मरिः क्षोणिभृतः पर्वतस्य तल्लाददेशाधिपस्य च क्षोणीं महरोर्वीं क्षमीमिव पदवीं मार्गमलङ्घयत् अतिक्रामति स्म । किंभूताम् । क्वापि कुत्रापि प्रदेशे स्थपुटितां विषमो-न्नतत्व संजातमस्यामिति स्थपुटिता तथा क्वापि स्थाने द्रुमाणां द्रोणीभिर्विविधतद्रे-णीभिः समाकुलां निर्भरभूताम् । द्रोणिशब्दः श्रेणीवाची । यथा चम्पूकथायाम्—'भिल्ली-पल्लवशङ्कया विचिनुते सान्द्रद्रुमद्रोणिषु' इति । 'द्रोणी तु नीवृतिभेदे शैलसंधौ च' इत्यने कार्यः । तथा 'द्रोणिरिदन्तोऽपि समूहायैवाची च' इति तदवच्छिन्नः । तथा क्वचिद्ब्रह्म-चिद्देशे ब्रह्मन्त्यो महीधरकुण्डादिभ्यो निःसरन्त्यो वाहिन्यो नवो यत्र । पुनः क्वचिद्ब्रह्म-रादिषु नीरागमननिम्नप्रदेशादिषु वा कोतरा इति प्रसिद्धेषु किरातैर्मिल्लैराकलितां सप-क्ताम् । पुनः क्वचिदरण्यादौ द्विषा मत्तमतङ्गजा द्वीपिनो व्याघ्रचित्रकाया द्विपद्वेभ्याः

केसरिणस्त एव मुख्याः प्रकृष्टाः प्रमुखा वा ये जन्तवो वनसत्त्वास्तेषामुचितां निवास-
योग्याम् ॥ शुग्मम् ॥

श्लोकार्थ

वैद्या-नीत्या विषम प्रदेशवाणी, वृक्षपङ्क्तिज्योत्थी गीय, वही रडेदी नदीज्योत्थी
व्याप्त, केरि केरि प्रदेशभां लिहल परिवारोत्थी युक्त, तेम ज भटोन्मत्त ह्योत्थी, वाध,
बिन्ना, सिन्डो आदि जंगली पशुज्योत्थी लयंकर पर्वतनी शुक्र जेवी लाटदेशनी
भूमिने आचार्यदेवे वटावी. ॥ १०७ ॥ १०८ ॥

क्रमाद्वटदले फुल्लाम्भोजे भृङ्ग इवागमत् ।

स्तम्भतीर्थस्य सङ्घेन तस्मिन्प्रभुरवन्द्यत ॥ १०९ ॥

क्रमाद्विहारपरिपाठ्या प्रभुहैरस्तुरिषटदले 'वटदल' इति नाम्ना प्रसिद्धे पुरे आगम-
दाजगाम । क इव । भृङ्ग इव । यथा फुल्ले विकसिते अम्भोजे कमले मधुकर आगच्छति ।
पुनस्तस्मिन्वटदलाग्रामे प्रभुः स्तम्भतीर्थसंघेन साधुसाध्वीश्रान्दश्रान्दीरुपजनसमुदायेन अवन्द्यत
समेत्य नमस्कृतः ॥

श्लोकार्थ

जेम विकसित कमलभां भ्रमर आवे तेम विहारना कमे 'वटदल' नगरभां
आचार्यदेव पधार्या, त्यां अंलातना सङ्घे आवीने आचार्यदेवने वंदन कथुं, ॥ १०९ ॥

भक्तिप्रहमना जिनाधिपमताधिष्ठायिनी निर्जरी

तस्मिन्नक्तमवाकिरद्रतिपतिं नीरन्प्रमुक्ताफलैः ।

, श्रुत्वा तीर्थकरानुकारिभगवन्माहात्म्यमुत्कण्ठिता

विभो वन्दितुमागताः प्रियतमा राज्ञः खतारोत्करैः ॥ ११० ॥

तस्मिन्वटदलाग्रामे भक्त्या सेवामक्त्या प्रह नम्रं प्रवर्णं निर्भरं वा मनो मानसं
यस्यास्तादृशी जिनमतस्य श्रीजिनशासनस्य अधिष्ठायिनी अधिष्ठापिका निर्जरी सिद्धा-

यिका नाम्नी देवता नक्तं रात्रौ । कर्त्तुं प्राये देवतानां नक्तमेवागमस्य दृश्यमानत्वात्
 श्रूयमाणत्वाच्च निशि । नीरन्ध्रचिच्छद्वैधरहितैः । रक्षितैरित्यर्थः । मुक्ताफलैर्मौक्तिकैर्-
 तिपाति श्रीहीरविजयसूरिभवाकिरञ्जयामास । 'अवाकिरन्वयैवृद्धास्तं लाजैः पौरयेपितः'
 इति रघुवंशे । तत्र वयमेव विद्वां जानीमः । उत्कण्ठता उत्कण्ठिताकलिता उन्सुकी-
 भूता सती स्वताराणां स्पृशरणीश्रुतानामान्प्रपरिवारीश्रुतानां तारकाणां तारकामिधनेवकानां
 ज्योतिषां चोत्करैः समृद्धैः सार्धं राज्ञः कस्यचिन्नुपस्य चन्द्रस्य वा प्रियतमा राक्षी
 रात्रिर्वा वन्दिन्तुं नमस्कर्तुमागता समतेव । किं कृत्वा । तीर्थकरं श्रीमज्जिनराजमनुक-
 रोति युगप्रधानादिमहिम्ना सदृशीभवति इत्येवंशीलं भगवतः सूरिन्द्रस्य माह्वान्यं
 महिमानं श्रुत्वा समाकर्ण्य ॥

श्लोकार्धं

ते षट्पद नगरभां जितशासनानी अधिष्ठायिका 'सिद्धायिका' देवीञ्च रात्रि सभये
 हीरविजयसूरि उपर छिद्र विनानां (वेध कथां विनानां) भोतीञ्चानी वृष्टि करी,
 (प्रायः कलिकाक्षभां देवदेवीञ्चोत्तुं आगमन रात्रिभा ज जन्माय छे.) ते ज्ञे
 युगप्रधानता आदि महिभावडे श्रीतीर्थंकर भगवन्तनी समानता धारक्षु करनार।
 आचार्यदेवना भक्षाभ्यने सांभणीने उत्कृष्टित भनेवी य-द्रप्रिया रात्रि, येताना सेवकद्वय
 ताराञ्चोना समूह सङ्घित पंडन करवा माटे आणी न छेय ? ॥ ११० ॥

तत्रानन्द्य जनान्दिनानि कतिचिद्वाच्यमाधीशिता
 वर्त्मान्तिक्रमितुं क्रमात्प्रववृत्ते भूमेः समं साधुभिः ।

वाचा चन्द्रिकया तमः प्रशमयन्नेवांश्चकोरान्पृष्ण-
 स्ताराणां निवहैर्विहायस इव ज्यामाङ्गनानायकः ॥ १११ ॥

वाच्यमाधीशिता मुनिनायकः क्रमादनुक्रमेण साधुभिः स्वकपारिपार्श्वकथमग्रेः सम
 सार्धं भूमर्धरिज्या वर्त्म पन्थानमतिक्रमितुमुल्लङ्घयितुं प्रववृत्ते प्रचक्रमे प्रवृत्तः । किं
 कृत्वा । तत्र षट्पदलाश्रये कतिचित्क्रियन्ति दिनानि चास्तरान् यावज्जनात् भविकण्ठाका-
 नानन्द्य प्रह्लाथ प्रमोदमेदुरान्विधाय । सूरिः किं कुर्वन् । वाचा स्ववचनविलानेन
 कृत्वा तमोऽज्ञानं पापं वा प्रशमयन्निष्ठापयन् शान्तिं नयन् वा । च पुनर्नेवाश्रयानि ।
 नेत्रशब्दः पुंस्त्रीवलिङ्गयोः । पृष्णन् संपीतिसुत्पादयन् । क इव । ज्यामाङ्गनानायक इव ।
 यथा चन्द्रस्ताराणां ज्योतिषां निवहैर्वज्रैः सह विहायस आकाशस्थ वर्त्मान्ध्वानमति-

कमितुं प्रवर्तते सोऽपि शशी चन्द्रिकया कौमुद्या जनानानन्दयति । तथा तमो निशान्ध-
कारं प्रशमयति तथा चकोराश्च प्रीणाति । श्यामा रात्रिः सैवाङ्गना स्त्री तस्या नायकः
पतावता विधुः । 'यामिनीकामिनीपतिः' इत्यादिपदानि काव्यकल्पलतावृत्तौ । अथ च
श्यामा षोडशवार्षिकी तरुणी सैवाङ्गना पाणिगृहीत्री तस्या नायकः पतिः । सर्वेषां स्मर-
शास्त्राणां रहस्यानां वेत्ता अनुभविता च नायकः प्रोच्यते । सोऽपि क्वचित्कार्यवशाद्गतो
निवृत्तो वा सज्जनैः समं भ्रमेमार्गमुल्लङ्घ्यते स्वतादृग्विधचातुर्यचर्यनायिकामयीभूतमन-
स्त्वाद्वा वाचान्यानप्यानन्दयति ये हार्दिकं वेत्ति तामेव वादयामि इति विरहरूपं तमः
पापमपि प्रशमयति भाविस्वभामिनीसयोगत्वात् स्निग्धत्वाच्च परमेत्राण्यपि प्रीणयति ॥

श्लोकाध

येभ रत्रिंशी ओनो पति यन्द्र यन्द्रिकावडे अंधकारने शभावतो, यडोदोने
आनंद आपतो ताराओ सहित आकाशभागंनुं उल्लंघन करे तेभ आचार्यदेव पटहल
नगरमां डेटलांक दिवसेनी स्थिरता करी धर्मदेशना वडे अज्ञानरूप अंधकारने शभावता
लघ्यश्रवोनां नथन यडोदोने आनंद आपता, अनुकसे साधुओ सहित विहारभूमिनुं
उल्लंघन करवा भाटे प्रवृत्त थया. ॥ १११ ॥

क्वचित्पवनवर्त्मवन्मृगपतङ्गचित्रान्वितं
क्वचिन्मदनमेदुरं कुलमिवैणकान्तादृशाम् ।

क्वचित्कुरुनिकेतवत्ससहदेवभीमार्जुनं
विराटनृपगेहवत्क्वचन कीचकैरञ्जितम् ॥ ११२ ॥

क्वचिन्नृपसमीपवद्विविधवाहिनीमण्डितं
क्वचित्कलितमग्निविद्धवनवच्छिखिस्फूर्जितैः ।

करीन्द्रकुलसंकुलं क्वचिद्विन्ध्यभूमीध्रुव-
अलङ्घ्यत यतिक्षितिद्विजपतिः स वर्त्म क्रमात् ॥ ११३ ॥

स यतिनां श्रमणानां मध्ये क्षितेः क्षोण्या द्विजपतिश्चन्द्रः । राजेत्यर्थः । क्रमाद्विहार-
परिपाठ्या वर्त्म मार्गं व्यलङ्घ्यत अतिक्रान्तवान् अलङ्घयामास । किभूतं वर्त्म । क्वचि-

તપ્રદેશે મૃગાઃ કુરઙ્ગાઃ ઉપલક્ષણાદન્યેડપિ વન્યશ્વાપદાઃ તથા ચિત્રાઃ સર્પજાતિવિશેષાઃ
 લોકે 'ચિત્રદિ' इति પ્રસિદ્ધા ઉપલક્ષણાત્તત્તજ્ઞાતયશ્ચ । અથવા ચિત્રા આલુપર્ણી ઇન્દ્રવારુણી
 વા ઉપલક્ષણાત્સર્વૌષધયસ્તાભિરન્વિતમ્ । કિંવત્ । પવનવર્ત્મવચ્ચથા આકાશં મૃગો મૃગ-
 શીર્ષં પતઙ્ગઃ સૂર્યઃ તથા ચિત્રા નક્ષત્ર તૈર્યુતમ્ । 'ચિત્રાદન્ત્યાં સુમદ્રાયાં નક્ષત્રૌષધિમે
 દયોઃ । દિવ્યશ્ચીસર્પયોરાલુપર્ણ્યાં ચ' इत्यनेकार्थतिलके । પુનઃ કિંમૂતમ્ । મદ્નૈર્મંળહલ
 इति નામ પ્રસિદ્ધૈઃ પાદપૈર્મેદુરં મૂતમ્ । કિમિવ । કુઠમિવ । યથા પળકાન્તા મૃગાઙ્ગના
 હરિણ્યસ્તાસાં દશ દ્વ દ્વશોડતિષ્પલાનિ લોચનાનિ યાસાં તાસાં સ્ત્રીणां વૃન્દ' મદ્નેન
 કેદપૈનોપચિતમ્ । પુનઃ કિંમૂતમ્ । સહ સહદેવૌષધિવિશેષેસ્તથા મીમૈરામ્લવેતસૈઃ
 તથા અર્જુનૈરર્જુનનામશૃક્ષવિશેષૈર્વર્તંતે યત્તત્ । કિં ચ કુરુનિકેતવત્ યથા કુરુણાં કૌરવવ-
 શીયનૃપાણાં પાળ્કુનાં રાજામ્ । મહત્સ્વાદ્મહુવચનમ્ । કુરોઃ પાળ્કોનૃપત્ય વા શૂહ સહ
 સહદેવો માત્રીનિન્દનઃ મીમાર્જુનો કુન્તીસુતૌ વૃકોદરકિરીટિનો તૈયુક્તમ્ । 'સહદેવૈનેકેન
 સ્પર્ધમાના અનેકૈઃ સહદેવૈઃ સંગતાઃ' इति ચમ્પૂકથાયામ્ । પુનઃ કિંમૂતમ્ । ક્વચિત્કુચિ-
 સ્થાને કીચકૈઃ સચ્છિદ્રવશૈઃ વેણુભિઃ અઙ્ગિચત્ કલિતમ્ । કિંવત્ । વિરાટનૃપનેહવત્ ।
 યથા વિરાટરાજસ્ય ગેહં કીચકૈર્વિરાટનૃપપત્ન્યાઃ સુદેષ્યાયા શતસહોદરૈઃ કલિતં સહિતમ્ ।
 પુનઃ કિંમૂતમ્ । ક્વચિત્પ્રદેશે વિવિધા લઘુવૃદ્ધાદશે વાહિન્યો નચસ્તાભિર્મંળિહતમ્ ।
 કિંવત્ । નૃપસમીપવત્ । યથા રાજાઃ પાશ્વૈઃ વિવિધાભિર્ગંજહરયથપદાતિપ્રમુક્ષાભિઃ
 સેનાભિર્ભૂષિતં ભવતિ । 'વાહિની સિન્ધુસૈન્યયોઃ' इत्यनेकार्थः । પુનઃ કિંમૂતમ્ । શિશિનાં
 મયૂરાણાં વિવિધૈઃ સ્ફૂર્જિતૈઃ કેકારવતાળ્હવક્રીઢાદિવિલાસૈઃ કલિતમ્ । કિંવત્ । અગ્નિ-
 વિદ્મવનવત્ યથા અગ્નીહોત્રીયાણાં શૃદ્ધં શિશિનાં દક્ષિણાશિહવનીયગાર્હેપત્યાભિધાનાં
 ત્રયાણાં હુતાશનાનાં વિસ્ફૂર્જિતૈઃ સ્ફૂર્તિભિઃ કલિતં ભવેત્ । પુનઃ કિંમૂતમ્ । કરીન્દ્રાણાં
 ચૂથનાથાનાં કુલૈવશૈઃ સંકુલં વ્યાપ્તમ્ । કિંવત્ । વિન્ધ્યશૂમીપ્રવત્ । યથા વિન્ધ્યાચલો
 ગજેન્દ્રકુલૈઃ સંકુલો ભવતિ ॥ इति गन्धाराकमिपुरमश्वमागवर्णनम् ॥

શ્લોકાર્થ

તે સુનિરાજ આચાર્યદેવે વિહારના કામે માર્ગનું ઉલ્લંઘન કર્યું, તે માર્ગ કેવો
 હતો ? જેમ આકાશમાર્ગ મૃગશીર્ષ, સૂર્ય અને ચિત્રા નક્ષત્રવડે યુક્ત હોય છે તેમ
 એ માર્ગ હરણ ચિત્રા આદિ વન્ય પશુઓ વડે યુક્ત હતો, જેમ મૃગનયના સ્ત્રીઓનું
 કુલ કંદર્પથી પુષ્ટ હોય તેમ એ માર્ગ મદન નામના વૃક્ષોથી ભરપૂર હતો, જેમ
 પાંડુરાજનું ઘર સહદેવ, ભીમ અને અર્જુનથી યુક્ત હતું તેમ કોઈ પ્રદેશ સહદેવ
 નાંમની વિશિષ્ટ ઔષધિથી. ભીમ-આમ્લ અને વેતસ જાતિના વૃક્ષોથી તેમજ અર્જુન
 નામના વૃક્ષોવડે સહિત હતો, જેમ વિરાટ રાજાનું ઘર વિરાટ રાજાની રાણી સુદેષ્યાના
 સો ભાઇઓ કિંચકોથી યુક્ત હતું તેમ કોઈ પ્રદેશ સચ્છિદ્ર વાંસોથી યુક્ત હતો. જેમ

રાજા વિવિધ પ્રકારની સેનાથી શોભાયમાન હોય તેમ જો માર્ગ નાની મોટી નદીઓથી શોભિત હતો. જેમ અગ્નિહોત્રીઓનું ઘર 'દક્ષિણાગ્નિ, હવનીય, અને ગૃહપતિ' જેમ ત્રણ પ્રકારની સ્કુટિથી યુક્ત હોય, તેમ જો માર્ગ મયૂરોના વિવિધ પ્રકારના કેકારવ-તાંડવકોડાદિ વિલાસોથી યુક્ત હતો. જેમ વિન્ધ્યાચલની ભૂમિ ગજેન્દ્રોના કૂલોથી વ્યાપ્ત હોય તેમ આ માર્ગે કોઈ પ્રદેશ ગજેન્દ્રોના સમૂહથી યુક્ત હતો. આવા પ્રકારનો માર્ગ આચાર્યદેવે ઓળંગ્યો. (ગન્ધારથી અમદાવાદ વચ્ચેના માર્ગનું આ વર્ણન છે. ॥ ૧૧૨ ॥ ૧૧૩ ॥

વિબુધપતિપુરંધ્રીવન્ધુરાવ્ધલીલં

જિનપદકૃતશોભં સંચરચ્છવેતદન્તિ ।

તટમિવ વરટાયા વલ્લભઃ સ્વર્વહાયા

અકમિપુરસમીપં ભૂપયામાસ સુરિઃ ॥ ૧૧૪ ॥

સુરિકમિપુરસમીપમહમ્મદાવાદનગરપાર્શ્વે ભૂષયામાસાલંકરોતિ સ્મ । કિંમૂતઃ । વિબુધપતીનાં કોવિદપુરંધ્રાણાં પુરંધ્રીભિઃ શુકકામિનીભિઃ વન્ધુરાઃ તરુણકામિજનમનોહરાઃ આરબ્ધાઃ પ્રક્રાન્તા લીલા વનવસન્તતસ્કુસુમાવચયહલીસકગાનનૃત્યાન્દોલનાદિવિલાસા યત્ર । પુનઃ કિંમૂતમ્ । જિનાનાં તીર્થકૃતાં પદૈઃ સ્થાનૈઃ । પ્રાસાદૈરિત્યર્થઃ । કૃતા વિહિતા શોભા યત્ર । પુનઃ કિંમૂતમ્ । સંચરન્તઃ સમ્યક્ સમીचीनं સ્વરોચમાનસલ્લકીધ્રુપ્રમુખં ચરન્તો ભક્ષ્યન્તઃ । અથ વા સમ્યક્ સ્વહસ્તિનીમિશ્વરમસ્વર્ણપદ્મવન્ધવઙ્ચશન્દવાદિત્રિવિધવિરુ-દાવલીપ્રકટનપૂર્વકં પ્રચલન્તઃ શ્વેતા ભદ્રજાતિજાતત્વેનોઽઞ્ચલા દન્તિનો ગજેન્દ્રા યત્ર । ક ઇવ । યથા વરટાયા રાજહસ્યાઃ । 'વારલા વરલા હસી વારટા વરટા ચ સા' इति हैम्याम् । तथा 'नवप्रसूतिर्वरटा तपस्विनी' इति नैषधे । वल्लभो भर्ता राजहंसः । स्वर्वहया गगननिभ्रगाया गङ्गायास्तटं तीरं भूषयति । किलक्षणं तटम् । विबुधपतिः सुरेन्द्रस्तस्य पुरंघ्रीभिः पत्नीभिः कमनीयप्रक्रान्तजलजन्मोपचयमज्जनोन्मज्जनादिजलविला यत्र । पुरंघ्रीशब्दो दीर्घोऽप्यस्ति । यथा 'अखिलापुरंघ्रोनेत्रनी-' इति नैषधे । तथा जिनस्य विष्णोस्त्रિभिस्तारारूपैः पदैः कृता निर्मिता शोभा यत्र । अथ वा जिनपदे आकाशे विरचिता श्रोत्रेण । पतावता गगनगङ्गेत्युपपन्नम् । तत्रैव च शक्रक्रान्तानामुपलक्षणात्सुरा-ङ्गनानां च जलक्रीडाया औचित्ती । तथा संचरन् जलपानाद्यर्थमागच्छन्नૈરાવળો યત્ર ॥

શ્લોકાર્થ

દેવાંગનાઓથી મનોહર, જલક્રીડા આદિ વિવિધ પ્રકારની ક્રીડાઓ સહિત અને જેમાં ઐરાવત્ હાથી સંચરે છે તેવી આકાશમાં રહેલી દેવગંગાના તીરને જેમ રાજહંસ

शोभावे तेभ, आयायदेवे पडितेनी खीओथी मनोहर, विविध प्रकारनी कीशओथी
युक्त जिनमहिरोवडे सुशोभित तेभश्च श्वेतहस्तिओना सन्ध्याथी युक्त अकमिपुर
अमीपनी भूमिने शोभायी. ॥ ११४ ॥

प्रभोरागमनोदन्तः प्रससार पुरान्तरे ।

चान्दनीय इवामोदः क्षितौ मलयभूमतः ॥ ११५ ॥

प्रभोर्हीरखरेरागमनस्यापादावधारणस्योदन्तः प्रवृत्तिः समाचारः पुरान्तरे अकमिपुर-
मध्ये प्रससार विस्तरति स्म । क इव । आमोद इव । यथा चान्दनीयः श्रीखण्डद्रुम-
संबन्धी परिमलः मलयाचलस्य आषाढभ्रमरस्य क्षितौ भूमौ प्रसरति ॥

श्लोकाथ

जेभ अहंननी सुवास भलयायलनी भूमिमां प्रसरी जय तेभ हीरविजयसूरिना
आगमनना सभाय्यर अकमिपुरनगरमां (अभहावाहमां) सर्वत्र प्रसरी गथा. ॥ ११५ ॥

विज्ञायागमनं यतिक्षितिपतेरामोदमेदस्वितां

प्राप्ताः पौरपरम्परा मधुक्रतोर्व्यूहा इवोर्वीरूहाम् ।

गन्तुं संमुखमस्य नश्यदतनोः सज्जीवभृशस्ततः

श्राद्धा राजगृहोद्भवा इव मृगारातिध्वजस्यार्हतः ॥ ११६ ॥

ततस्तदागमनश्रवणानन्तरं पौरपरम्परा नागरिकपङ्क्तयः अकमिपुरआचक्रमकराः नश्यन्
क्षेपितया हन्तुं प्रतिश्रुतत्वेनः मृतिमीतेः पलायमानः अतनुरनङ्गो यस्मात् ॥ 'अतनुना
नवमम्बुदमाम्बुदम्, इति नैषधे । तस्यास्य खरेरभिमुखं गन्तुं सज्जीवभृशः । के इव ।
श्राद्धा इव । यथा राजगृहे नगरे उत्पत्तिर्येषां तादृशाः श्राद्धाः मृगारातिः सिंहा ध्वजभिद्
यस्य तस्यार्हतस्तीर्थकरस्य । महावीरदेवस्येत्यर्थः । संमुखं प्रयातुं सज्जा भवन्ति स्म ।
किंभूताः आमोदेन हर्षेण मेदस्वितां पुष्टतामाहादोल्लसितरोमाञ्चक्रञ्चुकोपचितकायत्वं
प्राप्ता इत्यर्थः । किं कृत्वा । यतिक्षितिपतेर्मुनिराजस्य आगमनमकमिपुरसमीपे समवसरणं
विज्ञायावगत्य । क इव । व्यूहा इव । यथा मधुक्रतोर्वसन्तसमयस्यागमनं प्रादुर्भावं
ज्ञात्वा उर्वीरूहां वृक्षाणां समूहा आमोदमेदस्वितां परिमलोपचिततां प्राप्नुवन्ति ॥

શ્લોકાથ

જેમ વસન્તઋતુનું આગમન બાણીને વૃક્ષસમૂહ પરીમલથી પુષ્ટ અને તેમ જેમાંથી કામદેવ ચાલ્યો ગયો છે તેવા મુનિપતિના આગમનનાં સમાચાર બાણીને હ્રુટ-પુષ્ટ બનેલા અકમિપુરના શ્રાવકો, જેમ રાજગૃહીનગરીનાં શ્રાવકો ભગવાનમહાવીરની સન્મુખ ગયા હતા તેમ આચાર્યદેવની સન્મુખ જવા માટે સજ્જ થયા. ॥ ૧૧૬ ॥

પર્યાણ્યન્તે સ્મ વાહા હરિહરય ઇવોત્તીર્ણવન્તઃ ક્ષમાયાં
ત્રણ્યપ્રાપ્તાવલમ્બામ્બરચરણભવદ્ભૂમનિર્વેદભાજઃ ।

શઙ્ગાર્યન્તે ગજેન્દ્રા ગિરિગુરુવપુષઃ વલ્લપ્તસિન્દૂરપૂરા
વિદૂમઃ પ્રાતસ્ત્યસંધ્યાઃ કુનયસમુદવજ્જ્યોતિરસ્તં નયન્ત્યઃ ॥ ૧૧૭ ॥

વાહાસ્તુરગાઃ પર્યાણ્યન્તે સ્મ પલ્પયનકલ્પિતાઃ ક્રિયન્તે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ત્રણાપિ કસ્મિન્નપિ પ્રદેશે અપ્રાપ્તમનાસાદિતમાલમ્બનમૂર્ધ્વીમવનોપવેશનાદિસ્થિત્યાધારસ્થાનં યન્ન તાદૃશોઽમ્બરે ગગનાઙ્ગણે ચરણં પરિભ્રમણં તસ્માદ્ભવન્નુત્પદ્યમાનો યો મુદ્ધા બાહુલ્યેન નિર્વેદઃ સ્વેદઃ તં મજન્તીતિ તાદૃશાઃ સન્તઃ ક્ષમાયાં પૃથિગ્ચામવતીર્ણવન્ત આગતા ઇન્દ્રાશ્વા ઇવ । ‘શતૈસ્તમક્ષણામન્મિષવૃત્તિમિર્હરિં વિદિત્વા હરિમિશ્ર વાજિમિઃ’ इति रघुवंशे शक-स्याश्वानां बाहुल्यं न त्वेक एवोच्चैःश्रवाः । अथ वा सूर्याश्व इव । पुनर्गजेन्द्राઃ શુઙ્ગાર્યન્તે સ્મ રક્તપીતામ્બરચરમરકિકિણીષણ્ટાચનેકશુઙ્ગારયુક્તા નિર્મયન્તે સ્મ । કિંમૃતાઃ । ગિરિઃ પર્વતસ્તદ્વદગુરુ મહદ્ગુપુઃ શરીર યેવામ્ । પર્વતપ્રાચા ઇન્યર્થઃ । પુનઃ કિંમૃતાઃ ક્લૃતો રચિતઃ સિન્દુરાણાં શુઙ્ગારમૂષણાનાં પૂરઃ સમૃદ્ધો યેષુ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પ્રાતસ્ત્યાઃ પ્રાતઃકાલીનાઃ સંધ્યા ઇવ । કિં કુર્વન્ત્યઃ । કુનયાનાં શાક્યાદીનાં કુમતાનાં વા સમુદાયો ગણઃ સ એવ જ્યોતિર્મહનશ્ચત્રતારકાદિસ્તદસ્તં નાશં નયન્ત્યઃ પ્રાપયન્ત્યઃ ॥

શ્લોકાથ

(આચાર્યદેવના સ્વાગતાર્થે) અશ્વો પલાણુવામાં આવ્યા. નિરાલંબન આકાશમાં ચિરકાલ ભ્રમણ કરવાથી ખૂબ ખેદ પામેલા । અર્થાત્ કંટાળીને ગયેલા ઈન્દ્રના અશ્વો બાણે પૃથ્વીપર ઉતરી આવ્યા ન હોય તેવા અશ્વો પલાણુ યુક્ત કરવામાં આવ્યા વળી

સિંહર આદિ શૃંગાર આભૂષણોના સમૃદ્ધની રચનાવાળા અને પર્વત જેવા મોટા ધરીરવાળા ગજેન્દ્રો શણગારવામાં આવ્યા. તે બધે શાક્ય આદિ કુમતના સસુદાયરૂપ ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારા અદિનો નાશ કરતી પ્રાતઃકાલીન સૂર્યા ન હોય ? ॥ ૧૧૭ ॥

ભૂમ્યા વ્યોમેર્ણ્યેવાશૃષત રવિરથાઃ પદ્મહસ્તૈઃ શ્રિતાઙ્ગાઃ
કૈશ્વિત્સજીક્રિયન્તે કનકમણિમયાઃ સત્તુરજ્ઞાઃ શતાઙ્ગાઃ ।

પૃક્તિઃ પાદાતિકાનાં વિવિધમણિગણાલંકૃતીરુદ્વહન્તી
રામસ્યાદસ્પૃશન્તી યુવમપિ સુમનઃશ્રેણિવત્સજ્જતિ સ્મ ॥ ૧૧૮ ॥

કૈશ્વિત્પુરુષૈઃ સન્તઃ શોભનાસ્તુરજ્ઞાઃ અશ્વા ચેષુ તાદૃશાઃ શતાઙ્ગાઃ સ્પન્દના રથાઃ સત્સજીક્રિયન્તે । કિંમૃતાઃ । કનકં સ્વર્ણં મળયો રત્નાનિ પ્રચુરાણિ પ્રધાનાનિ ચા ચેષુ । પુનઃ કિંમૃતાઃ । પદ્મહસ્તૈઃ ક્રોડાયૈર્ હસ્તે ગૃહીતકમલૈઃ, અથવા ભાગ્યવત્તયા પદ્મમાકૃત્યા હસ્તે ચેષાં તૈઃ । શ્રિતાઙ્ગાઃ સેવિત ઇત્તજ્ઞો ચેષામ્ । ઇત્યેભ્યતે—જ્યોત્સ્ના નમતા સમમીર્ણ્યા સ્પર્શોદ્ભૂતાન્યસ્યયા ભૂમ્યા પૃથિવ્યા રવિરથાઃ કૃર્ણ્યસ્પન્દના ઇવાશૃષત ક્રિયન્તે સ્મ । તેઽપિ કમલપાણિભિર્માસ્કરૈરધિષ્ઠિતમધ્યાસ્તયા સુવર્ણમણિમયાઃ શોભનાશ્વાઃ । તૃયાંણાં વાહુલ્યાગ્રયાનામપિ વાહુલ્યમ્ । પુનઃ પાદાતિકાનાં પત્તીનાં મહેમ્યાનાં સાર્થમ્ । મશશ્ચાઃ પત્તિજના ધવન્ત્યેવ । અથ વા પાદચારિણીમલ્યગ્રન્યન્વાહ્વાહનાભાવસ્તેન ચરણચારિતા તેષાં પૃક્તિઃ પરમ્પરા સઙ્ગતિ સ્મ । કિં કુર્વન્તી । વિવિધાનામનેકપ્રકારાણાં મણિગણાનામર્થાત્સ્વર્ણરત્નરાજીનામંકૃતીર્મૂષણાનિ રુદ્વહન્તી ધારયન્તી । પુનઃ કિંમૃતા । રામસ્યાદસ્પૃશન્તીરિવદનોત્સુક્યાદ્મુખં શ્રોણીમણ્ડલમપ્યસ્પૃશન્તી ન સંવદ્યન્તી । કિંવત્ । સુમનઃશ્રેણિવત્ । યથા દેવરાજી યુવં ન સ્પૃશતિ । પાદામ્બામિતિ શેષઃ । રત્નાલંકારકૃતીશ્ચ ધત્તે ॥

૨થોઽકાર્થ

કોઈ પુરુષો સુંદર અશ્વસહિત યુવણ્યમય અને રત્નમય રથોને તૈયાર કરતા હતા. તે બધે આકાશ સાથે સ્પર્શ કરવાથી આકાશ પાસેથી પૃથ્વીએ, જેના મધ્યભાગ સૂર્યવંદ અલંકૃત છે તેવા સૂર્યના રથો ગ્રહણ કર્યા ન હોય ? વધી વિવિધ પ્રકારનાં મણિ માણેકના અલંકારોને ધારણ કરતી પાદચારીઓની પંક્તિ, આચાર્યશ્રીના મુખકમલને જોવાની ઉત્સુકતાથી દેવોની જેમ પૃથ્વીને પણ સ્પર્શ કર્યા વિના (સત્ત્વ ધર્મને) ચાલતી હતી ? ॥ ૧૧૮ ॥

प्रसाधिकाभिः परमाणुमध्या विभूषिताङ्ग्यः पुपुषुर्विभूषाम् ।

निनंसयेवोपनता व्रतीन्दोर्भुजंगलोकाद्भुजगेन्द्रवध्वः ॥ ११९ ॥

प्रसाधिकाभिर्मण्डनकारिणीभी रमणीभिः । 'प्रसाधिकालम्बितमग्रपादमाक्षिप्य काचिद्भ्रवरागमेव' इति रघुवंशे । विभूषितं विचित्रपत्रवल्लीरचनाभिरलंकृतमङ्गं वपुर्लता यासां तादृश्यः । परमाणुमध्याः कृशोदर्थः । 'अध्यापमयामः परमाणुमध्याः' इति नैषधे । भूषां शोभां पुपुषुः चिन्वन्ति स्म । दधुरित्यर्थः । उन्प्रेक्ष्यते—भुजंगलोकाग्नगभवनाद्भ्रतीन्दोः स्रूरीन्द्रस्य निनंसया नन्तुमिच्छया उपनता आगता । 'उपनमन्ति तमीशसमुत्सुकाः प्रणयतो वरितुं सकलाः श्रियः' इति ऋषभवनव्रतनवे । 'उपनमन्त्यागच्छन्ति' इत्यवचूर्णौ भुजगेन्द्रवध्वः, नागनायकनायिका इव ॥

श्लोकार्थ

प्रसाधन साधनोत्थी जेमणु शरीर सुशोभित भनाभ्युं छे तेनी श्रीओ (कृशोदरि) शोभा वधारती हती ते जणु व्रतीन्दु श्रीआयार्देवने नभस्कार करवा भाटे नागद्वीक. भांथी आवेदी नागेन्द्रनायिकाओ न होय ! ॥ ११६ ॥

सुदृशां शिरसि व्यलीलसत्कलशाली मणिहेमनिमिता ।

स्तनवैभवमर्त्तिसतेव यद्विजिगीषुः परमभ्युपेयुषी ॥ १२० ॥

सुदृशां सकान्तकामिनीनां शिरसि मस्तके कलशानां कुम्भानां माली श्रेणी व्यलीलसत् विलसति स्म । शुशुभे इत्यर्थः । उन्प्रेक्ष्यते—स्तनानामर्थात्तन्कामिनीकुचण्डलानां वैभवेन तुङ्गतादिशोभया भर्त्तित्वा अभिभूता सती तद्विजिगीषुस्तान् कुचान् पुनर्व्याघुदण विजेतुमिच्छुरभ्युपेयुषी । अभिमुखमुपेता समीपे समागता वा ॥

श्लोकार्थ

सुनयना सौभाग्यवती श्रीओनां भस्तक उपर भण्डि जडित सुवर्णना कणशोनी श्रेणी शोभती हती, ते जणु कामिनीओनां उन्नत स्तनोना वैभवथी परालव पाभेदी छती, इरीथी ते स्तनोने छतवाणी धिछावाणी कलशोनी श्रेणी सन्मुप आवी न होय ? ॥ १२० ॥

विहायोङ्गणालिङ्गिगेहाग्रशृङ्गानिलालोलकेतुवणत्तिकिणीभिः ।

पुरी प्रेक्ष्य स्वरिं किमायान्तमन्तर्भवत्प्रीतिरातन्तनीतीव गीतिम् ॥ १२१ ॥

आयान्तं स्वस्यान्तिकं समागच्छन्तं स्वरिं हीरगुरुं प्रेक्ष्य व्यालोक्य अन्तर्मध्ये अर्था-
ग्निरजचिते भवन्त्युत्पद्यमाना प्रीतिः प्रमोदो यस्यास्तादृशी पुरी अहम्मदावादाभिधाना
नगरी । गीतिं गानमातन्तनीति अतिशयेन सृजतीव विस्तारयतीव वा । कामिः ।
विहायोङ्गणं गगनाजिरमालिङ्गन्त्याग्लिषन्तीत्येवंशीलानां गेहानां महेभ्यभवनानामप्राणि
उपरितनानि शृङ्गाणि शिखराणि तेष्वनिलैः पवनैराढोलाञ्छन्त्या ये केतवो वैजयन्त्यः
पताकास्तेषां क्वणन्तीभिः शब्दायमानाभिः किकिणीभिः भृष्टघण्टिकाभिः घुर्वरि
कामिः कृत्वा ॥

श्लो० अर्थः

श्रीमतीनां गगनयुग्मी भडेदीना शिखर उपरं रडेदी पवन प्रेरितं यथैव
ध्वजयोगी रङ्गकटी घुघरीयो द्वारा, पोतानी पासे पधारता सूरिश्चरने लोभने हृदयभां
अत्यंत आनंदने धारण कृती अभवावाह नगरी लघु गीत गाती न डोय ? ॥ १२१ ॥

तुमुलैर्वन्दिवृन्दानां तुरस्वरकरम्वितैः ।

भूपरीरम्मकाम्भोदनिर्हादैरिव निर्वभे ॥ १२२ ॥

वन्दिवृन्दानां मङ्गलपाठकप्रकराणां तुमुलैः कोलाहलैः बहुदानादानमनोरथैरुपर्युपरि
पततां व्याकुलशब्दैर्निर्वभे तस्मिन्नवसरे निमग्नं शुशुभे । किञ्चित् तुमुलैः । दूराणामनेक-
जातीयवादित्राणां स्वरैः शब्दैः करम्वितैः मिश्रीकृतैः । व्याप्तैरित्यर्थः । 'अक्षयीजघ-
लयेन निर्वभे' इति रघौ । उत्प्रेक्ष्यते—भुवो भूमीन्द्राराया भूमिसामिन्त्याः परीरम्भकस्य
आलिङ्गनदायिनः अम्भोदस्य मेघस्य निह्रादैः गर्जारवैरिव ॥

श्लो० अर्थः

अनेक प्रकारना वाजिनेना सूनेयी मिश्र भंगणपाठकेना कोलाहले शोला प्राप्त
कृती. ते लघु ! लुभित्य लामिनीने आदिगन आपनारा मेघने गर्जरव न
॥ १२२ ॥

केऽपि कुतूहलकलिता वन्दितुमितरे विलोकितुं केचित् ।
विकसितसुरतरुसुममिव मधुपास्तमुपागमन्पौराः ॥ १२३ ॥

केऽपि केचन नागरिकाः कुतूहलेन कौतुकेन कलिताः सहिता उत्सुकीकृता वा सन्तः । पुनः इतरे केचित् अन्ये केचन तं गुरुं वन्दितुं नमस्कर्तुमपरे केचन विलोकितुं तदुत्सवं द्रष्टुं पौरा नागरिकास्तं स्वरिसुपागमनं स्वरिसमीपे समागच्छन्ति स्म । के इव । मधुपा इव । यथा भ्रमरा विकसितं विजृम्भितं सुरसरोः कल्पवृक्षस्य सुमं पुष्पम् । जातिवाचित्वादेकवचनम् कुसुमसमूहमुपायान्ति ॥

श्लोकाथं

जेभ भभरो कदपवक्षना विकस्वर पुष्पसमूह पासे आवे तेभ केटलाक नागरिके
कौतुकवाणा थथेला केटलाक नागरिके वदन करवाने तो केटलाक नागरिके उत्सव
जेवा भाटे आथार्थदेवनी समीपे आवता हता. ॥ १२३ ॥

प्रभोः पदाम्भोजयुगं पुरीजना नमस्कृतेर्गोचरतां नयन्तः ।
प्रमोदनिर्यन्नयनाश्रुविन्दुभिः श्रान्तं पथा संस्रपयन्ति मन्ये ॥ १२४ ॥

पुरीजना अहम्मदावादावातिश्रान्तसमूहाः प्रभोः स्तरेः पदाम्भोजयुगं चरणारविन्दद्वन्द्वं नमस्कृतेर्नमस्कारस्य प्रणामस्य गोचरतां विषयत्वं नयन्तः प्रापयन्तः सन्तः प्रमोदेनानन्देन निर्यतां निर्गच्छतां नयनाश्रूणां लोचनसलिलानां विन्दुभिः कणैः कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते-पथा मार्गेण । मार्गोल्लङ्घनेनेत्यर्थः । श्रान्तं प्राप्तकृतं संस्रपयन्ति स्नानं कारयन्ती व । मन्ये इवार्थे ॥

श्लोकाथं

अभहावाहना नागरिके आनंदथी डर्पाश्रु वहावता आथार्थदेवना थरलुकमलेने
नभस्कारने विषय भनावता, जल्ले भागना उल्लङ्घनथी श्रमित थथेलावे स्नान करवता
न होय ? तेम हुं भातु छुं. ॥ १२४ ॥

सुसुशुक्षोणीन्द्रकमकमलभक्तिप्रणमन-
क्रियाश्लिष्यत्पांसुप्रसरविलसद्भालफलकाः ।

श्लोकाथ

त्यारणाह, अभद्रावाहनां आथायदेवना आगमनने अभद्रावाहना अधिपति
साहिबखाने कानना अतिथिइये मनायु. (अर्थात् सांख्य) ते आगमन सदेश
भाषे विकस्वर पत्रोनी श्रेष्ठीथी शोभता सुवर्णकमलनुं आभुषण न डोय ? ॥ १२६ ॥

चतुरङ्गचमूचलनप्रसृतै रजसां निवहैरितां दयितान् ।
सममाह्वयतीव पुराधिपतिर्यतिनाथनिर्नसुरसौ प्रचलन् ॥ १२७ ॥

असौ साहिबखाननामा पुराधिपति; राजनगरराजः रजसां रेणूनां निवहैः समूहैः
हरितां दयितान् दिक्पालान् सम समकालमेवाह्वयति । अथ वा आत्मना सम सार्धमा-
कारयतीव । अर्थात्प्रभुं नन्तुम् । किभूतैः । चत्वारि चतुःसंख्याकानि वाजिचारण-
रथपदातिलक्षणान्यङ्गानि अवयवा यस्यां तादृश्याश्चम्बाः सेनायाश्चलनेन प्रसृतैः
प्रतिदिशं विस्तृतैः । असौ किभूतः । यतिनाथं हीरसूरिं निर्नसुर्नमस्कर्तुमिच्छुः सन्
प्रचलन्प्रतिष्ठमानः ॥

श्लोकाथ

सूरिलने नभवा भाटे अतुरंगी सेना सहित आक्षता साहिबखान, शोतरङ्ग
प्रसरती रणवडे भाषे मुनिपतिने नभवा भाटे आर द्विक्पालाने ओलावतो
न डोय ? ॥ १२७ ॥

तत्पुराधिपतिसाधुधरित्रीनाथयोः पथि युगं मिलति स्म ।
कौमुदीदयितनिर्जरराजाचार्ययोर्द्वयमिवैककराशौ ॥ १२८ ॥

तत्पुरस्याहम्मदावादनगरस्याधिपतिः साहिबखानस्तथा साधूनामनगराणां मध्ये
धरित्रीनाथो महीपतिः राजा तयोर्युगं युगलं पथि सूरिसमागमनमार्गे मिलति स्म एकत्र
भवति स्म । किमिव । द्वयमिव यथा एक एव एककः स चासौ राशिश्च मेषादिकः एक-
राशिस्तस्मिन् कौमुदीदयितश्चन्द्रः तथा निर्जरणां सुराणां राजा स्वामी पुरंदरस्तस्याचायां
वृहस्पतिः । 'शैशावावधि गुरुर्गुरुस्य' इति नैषधे । तयोर्द्वन्द्वं मिलति ॥

શ્લોકાર્થ

નગરનો અધિપતિ સાહિબખાન અને મુનિઓના અધિપતિ હીરવિજયસુરિનું
મિલન માર્ગમાં જ થયું ! તે બંને થંદ્ર અને પૃહસ્પતિ, બન્નેનું એક જ રાશિમાં
મિલન થયું ન હોય ? ॥ ૧૨૮ ॥

નમતિ સ્મ મુનીશ્વરં પુરીપુરહૂતોઽમિતભક્તિનિર્ભરઃ ।

શિશ્વરીવ ગરીયસીં શ્રિયં ફલપ્લુક્તેઃ કલયન્નિલાતલમ્ ॥ ૧૨૯ ॥

જ મીચતે સ્ત્રેત્યમિતા પ્રમાણરહિતા તાદૃશ્યા મક્ત્યા નિર્ભરઃ સોત્સુકઃ તાદૃશઃ પુરી-
પુરહૂતઃ રાજનગરાલ્પહલઃ મુનીશ્વર નમતિ સ્મ । પ્રમોઃ પ્રણામં કૃતવાનિત્યર્થઃ । ક
ઈવ । શિશ્વરીવ । યથા ફલાનાં સસ્યાનાં પ્લુક્તેઃ ધોરણ્યા ગરીયસીમતિયુર્વી શ્રિયં
શોભાં કલયન્નિલાતલમ્ વૃક્ષઃ ફલાતલં મૂમીમ્પ્લહલં નમતિ ॥

શ્લોકાર્થ

એમ કુલોની અતિભારે શોભાને ધારણ કરતું વૃક્ષ ભૂમંડલને નમે તેમ અત્યંત
ભક્તિથી ઉત્સુકતાવાળા નગરપતિએ મુનીશ્વરને નમન કયું. ॥ ૧૨૯ ॥

પ્રેક્ષપ્રસ્ફલિતાસ્થિલામ્બરચરત્રાતે પ્રણીતે ક્ષણે

પૌરાણાં પ્રકરૈઃ પ્રવેશિતમતિપ્રીત્યા પુરસ્થાન્તરે ।

આગૃહ્ણાનયતિ સ્મ તત્પુરપતિઃ સૂરીશ્વરં સ્થાન્યૃહા-

ન્નેતં સંપ્રતિકાશ્યપીપતિરિવ શ્રીમત્સુહસ્તિપ્રશ્નમ્ ॥ ૧૩૦ ॥

યસ્મિન્પુરે પૌરૈઃ પ્રમોઃ પ્રવેશઃ કારિતઃ તત્પુરસ્થાહમ્મદાવાદનામ્નો નગરસ્ય પતિઃ
સ્વામી જાનઃ પત્નં સુરિશ્વરમાગૃહ્ણાત્યાગ્રહં વિજ્ઞાતિ વિધાય સ્થાનં યૃહાન્નિજાનં મવનાનં
આનયતિ સ્માનીતવાનં । ક ઇવ । સંપ્રતિકાશ્યપીપતિરિવ । યથા સંપ્રતિ નામા કાશ્યપી-
પતિઃ પૃથ્વીનાથઃ શ્રીમન્ત સુહસ્તિનામાનં પ્રશ્નં સુરિં સ્થાનસૌધાન્પ્રત્યાનિનાય । જ્ઞાવપિ
વિશિનદિ—યત્ કિમૃતમ્ । અતિપ્રીત્યાધિકપ્રમોદેન પૌરાણાં નાગરાણાં પ્રકરૈર્વૃન્દેઃ
પુરસ્થાહમ્મદાવાદસ્ય પાટલીપુત્રસ્ય નગરસ્ય ચ અન્તરે મધ્યે પ્રવેશિતં પ્રવેશં કારિતમા-

नीतम् । कस्मिन्सति । प्रेक्षया विलोकनेन, अथ वा प्रेक्षार्थं दर्शनार्थं प्रस्खलिताः कौतु-
कातिरेकातिस्थिरीभृताः अखिलाः समस्ता अम्बरचराः सिद्धगन्धर्वविद्याधरदेवतादिका
नभश्चारिणो निरन्तरगमनगामिनो यत्र तादृशे क्षणे महोत्सवे प्रणीते अर्थान्पौरै
कृते सति ॥

श्लोकार्थः

जे भडोत्सवने जेवा भाटे अत्यंत ठीतुकथी आकाशमां समस्त गगनविहारी देव
दानव, गांधर्व' अने विद्याधरो वज्रे रे स्थिर र्ध गया हुता तेजो, नागरिकवृन्दोद्धार
अमहाबाहमां प्रवेशभडोत्सव कशे छते, जेम संप्रतिशब्द "सुखसि" नामना
आत्माथ'देवने विज्ञप्ति करीने पोताना लवनमां लई गयो हुतो तेम साङ्ख्यभ्यान
श्रीह्रीरविजयसूत्रिने आग्रह पूर्वक विज्ञप्ति करीने पोताना लवनोमां लई
गयो. ॥ १३० ॥

शृङ्गैरम्बरचुम्बिभिर्विदधतं विघ्नं विवस्वद्गतः
प्रासादं त्रिदशार्चयेव परमं प्राप्य भूषाभरम् ।

भूभञ्जैव हिरण्यं प्रदलितप्रोन्मादिभावद्विषा
रम्योर्णायुमयं विनेयनिहितं तेनासनं शिश्रिये ॥ १३१ ॥

तेन स्वरिणा रम्यं प्रशस्यमूर्णायुमयं कम्बलिकारूपमासनं विहरः शिश्रिये भेजे ।
किंभूतमासनम् । विनेयेन शिष्येण निहितं स्थापितम् । आस्तीर्णमित्यर्थः । केनेव । भूभ-
ञ्जैव । यथा भूपतिना विशिष्टं वस्तु नीयते अर्थात् स्वस्वामिने नीयते प्राप्यते इति ।
विनेयाः सुलेयकास्तैर्निहितं हिरण्यं सौवर्णमासनं ग्राह्यते । किंभूतेन स्वरिणा राज्ञा च ।
प्रदलिता हता प्रोन्मादिनो दुर्धरा भावा अन्तरङ्गाः, तथा प्रोन्मादी प्रकर्षेण उन्मत्तो भाव
आशयः स्वभावो वा येषां तादृशो द्विषो वैरिणो येन श्रितम् । किं कृत्वा । त्रिदशस्य
देवस्य अर्चया प्रतिमयेव । प्रासादं देवगृहं भूपतिनिकेतनं च । 'प्रासादो देवभूपानाम्'
इति हैम्याम् । परममतिशायिन भूषाभर शोभासमुदयं प्राप्यत्यर्थादान्मनैव लम्बयित्वा ।
प्राप्येति क्रियारत्नसमुच्चये । प्रासादं किं कुर्वन्तम् । अम्बरमाकाशं चुम्बत्यालिङ्गति
स्वयैः संवद्व्यतीत्येवंशीलैः शृङ्गैर्गात्मीयशिखरैः कृत्वा विवस्वतः सूर्यगगनस्य विघ्नमन्त-
रायं दधतं कुर्वाणम् ॥ इति सूरैरुपगृहागमनोपवेशने ॥

શ્લોકાર્થ

દેવપ્રાસાદની જેમ ગગનચુંબી શિખરો વડે સૂર્યની ગતિને સ્થપિત કરતા એવા રાખના સુશોભિત મહેલને, દેવપ્રતિમાની જેમ પ્રાપ્ત કરીને, જેમ રાજ સુવર્ણમય આસન ઉપર બિરાજે તેમ અત્યંત ઉન્નત અંતરંગ શત્રુઓનો જેમણે નાશ કર્યો છે. એવા આઆર્યદેવ સુવિનીત શિખરવડે પાથરવામાં આવેલા સુંદર ઉનના આસન ઉપર બિરાજમાન થયા. ॥ ૧૩૧ ॥

ઉપાયનીકૃત્ય મળીહિરણ્યદુકૂલદામાભરણાદિ ભૂમાન્ ।

કૃતાઙ્ગલિઃ સંમદમેદુરાઙ્ગઃ સ મૃત્યવત્કૃત્યવિદિત્યુવાચ ॥ ૧૩૨ ॥

સ ભૂમાન રાજા સાહિવત્તાનઃ इत्यमुना प्रकारेण उवाच गुरोः पुरो वभाषे । किंभूतः । कृत्यमुचितानुचितकार्यं वेत्ति जानातीति । अवसरोचितवैतेत्यर्थः । पुनः किंभूतः । संमदेन हर्षेण कृत्वा मेदुरमुपचीयमानमङ्ग वपुर्धस्य सः । पुनः किंभूतः । कृताङ्गलिः विहितहस्तद्वितीययोजनः । किंचत् । मृत्यवत् । यथा भक्तः सेवकः कृताङ्गलिपुटः स्वस्वामिपुरो वक्ति । किं कृत्वा । मण्यो रत्नानि, हिरण्यानि सुवर्णानि, दुકूलानि क्षોमाणि उपलक्षणादपराण्यर्थशुकरत्नकम्बलादीनि, दामानि मुक्ताहारादीनि, आभरणानि रजतकनकवटितविविधभूषणानि, तान्यादौ प्रथमं यत्र तादृक् वस्तुजातम् । पदार्थसार्थ-मित्यर्थः । उपायनीकृत्य दौकयित्वा ॥

શ્લોકાર્થ

સુવર્ણ, રત્ન, વસ્ત્ર અને મુકતાહાર આદિ આભુષણોનું આઆર્યદેવની આગળ લેટણું ધરીને હર્ષવડે રોમાંચિત અંગવાળા અવસરના બાણકાર રાજ સાહિબખાન સેવકની જેમ અંજલિ કરીને આ પ્રમાણે બોલ્યા. ॥ ૧૩૨ ॥

કિમુવાચ તદેવાહ—

સાહિશ્રીમદકન્બરાવનિમ્નુજેત્યાદિદ્રુમાસ્તે મમ
દુન્નસ્યન્દનવાજિવારણમુર્ણં સંપૂર્ણં તત્કામિતમ્ ।

શ્રીહ્રીશ્વરહીરહીરવિજયં સંપ્રાપયેસ્ત્વં મમા—
શ્યાસં સ્વીયમિવાદ્રિયસ્વ તદિદં વિશ્રાણ્યમાર્ગં મયા ॥ ૧૩૩ ॥

हे प्रभो, तत्कारणात् मया विश्राण्यमानं तुभ्यं गुरवे दीयमानमिदं प्रत्यक्षं श्रीम-
त्पुरो दौकितं सर्वं वस्तुजातमाद्रियस्व स्वीकुरुथ । किमिव । स्वीयमिव । यथा जनैः
आत्मीयमशेषवस्तुजातमङ्गीक्रियते । यत्तदोर्निन्यामिसंवन्धान् यत्कारणात् ॥ साहिना
पातिसाहिना श्रीमता स्वभुजोपार्जितदशदिक्चक्रलक्ष्मीवता अकल्बरनाम्ना अवनिभुजा
भूमीभामिनीभोक्त्रा । पृथ्वीपालेनेत्यर्थः । इत्यमुना प्रकारेण आदिष्टं लेखद्वारा प्रसादित-
मास्ते । स्फुरन्माने लिपीकारितमस्तीत्यर्थः । इति किम् । श्रिया संयमलक्ष्म्या कीर्तिन्दि-
रया च युक्ता ये सूरिणामाचार्याणामीश्वरा अणिमादिसिद्धिविधिलब्धिभाजो महत्तमा-
स्तेषु सर्वोत्कृष्टत्वात् हीरोऽमृत्यवज्जमणिः । मुख्य इत्यर्थः । तादृशं हीरविजयं सूरि-
ममान्यासं पार्श्वं प्रापयेः सम्यक् समानादिप्रकारेण प्रेषयेः । किं कृत्वा । धुम्रानि
सुवर्णरजतमाणकादीनि व्रज्याणि, स्यन्दना रथाः, वाजिनस्तुरगाः, वारणा हस्तिनः,
तन्मुखे वदने वा आदौ यस्य तादृशं तत्कामितं सूरिसमीहितं संपूर्णं संपूर्णीकृत्य । सूरि-
र्यन्मार्गयति तत्तदर्पयित्वा कतेपुरे मत्समीपे शीघ्रं संप्रेषणीय इत्यर्थः ॥

श्लो० १३३

“ हे प्रभो, भारावडे आपवा लायक आ जे कंठ पक्षु वस्तु छे ते आत्मीय
जननी जेम भारा प्रत्ये अनुग्रह करीने आप ग्रहण करे; कारण्डे अकणर पादशाडे
भने आदेश क्यो छे” के ‘द्र०य, सुवर्ण, रथ, अश्व के हाथी आदि जे कंठ आपने
अक्षिप्त होय ते पूछ करीने आचार्योभां कोहिनूर समान श्रीहीरविजयसूरिने भारी
पासे शीघ्र भेड़दो।’ ॥ १३३ ॥

स्वामिन्मे गन्धवाहा इव धृततनवः स्वान्तवेगास्तुरङ्गाः

सोदर्याः कज्जलाद्रेरिव मदमुदितभ्रान्तभृङ्गाः करीन्द्राः ।

न्वप्रेष स्वेन सृष्टा यदुपतय इवोद्यद्रथाङ्गाः शताङ्गाः

पत्तिव्राताश्च मूर्तिं दधत इव रसा वीरनामान एते ॥ १३४ ॥

हे स्वामिन गुरो, मम मदीया एते श्रीमत्प्रत्यक्षलक्ष्यास्तुरङ्गाः अश्वाः सन्ति ।
किंभूताः । स्वान्तघन्मन इव त्वरितो वेगो येषाम् । उत्प्रेक्ष्यते—धृततनवः अङ्गीकृताङ्गाः
गन्धवाहाः पवना इव । च पुनरेते दृग्गोचरा गर्जजलधारासुवादिनः करीन्द्राः कुञ्जरराजा

वि. सौ. ३०

વર્તન્તે । કિંમૂતાઃ । મદેન કરિકપોલસ્થલનિર્ગલદ્વહલદાનજલપાનેન મુદિતા દૃષ્ટાઃ અત
 પથ બ્રાન્તાઃ પરિતો બ્રમણીકારિણો મૂઝા બ્રમરા યેષુ તે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—કજ્જલાદ્રેરબ્રજનગિરેઃ
 સોદર્યાઃ સહોદરા ઇવ । ડ્યામતયા તુઙ્ગતયા વા બ્રાતર ઇવ । પુનરેતે શ્રીપુરસ્કૃતાશ્ચામર-
 ધ્વજનન્દિધોષાચલક્રુતાઃ શતાઙ્ગાઃ રથા વિચન્તે । કિંમૂતાઃ । ઉત્પ્રાબલ્યેન વાયુવેગેન
 ચલદ્રથાઙ્ગ રથપાદો યત્ર । ‘ઈળ્ ગતૌ’ હત્યસ્ય ધાતોઃ શતૃપ્રત્યયે યત્ ઇતિ નિષ્પચતે ।
 ‘યદારુણદારણં પ્રકુર્વાણમ્’ ઇતિ વ્યાસષષ્ટિકે કાવ્યે । પ્રયોગસ્તુ ક્રિયારત્નસમુચ્ચયે ।
 કે ઇવ । યતુપતય ઇવ । યથા વાસુદેવેશાઃ ઉચ્છદીપ્યમાનં રથાઙ્ગ પ્રતિભજપ્રતિહતં ચક્ર
 નામાયુધવિશેષો યેષાં તાદૃશાઃ સ્યુઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યન્તે—શતાઙ્ગાઃ ત્વષ્ટ્રા વિશ્વકર્મણા દેવવાર્ધ-
 કિના સ્વેનાત્મના સૃષ્ટા નિર્મિતા ઇવ । પુનરેતે શ્રીમત્પુરસ્તાદ્ધ્વદમાઃ પત્તિવ્રજાઃ પદાતિ-
 પ્રકરા જાપ્રતિ સન્તિ । ‘સત્તાયામસ્ત્યાસ્તે જાગર્તિ ચ વિચતે ચ પ્રિયતેડય’ ઇતિ
 ક્રિયાકલાપે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મૂર્તિં તનું દધતાં વિગ્રાણાઃ વીર ઇતિ નામ યેષાં તાદૃશાઃ
 પશ્ચમા રસા ઇવ । અસ્મિન્કાવ્યે સંબોધનપદાદગ્રે મે ઇત્યાદેશોડસ્તિ । સ તુ યથપિ
 સારસ્થતવ્યાકરણે ‘સંબોધનપદાદગ્રે ન ભવન્તિ વસાદયઃ’ ઇત્યુક્ત્વાત્તદનુસારેણ સંબોધ-
 નપદાદગ્રે પતે વસાદય આદેશા ન ભવન્ત્યેવ, તથાપ્યન્યત્ર ક્વાપ્યાદેશા દૃશ્યન્તે । યથા
 વાક્યપ્રકાશે—‘મિત્ર તે મે મોદતે મનઃ’ ઇત્યુક્તેઃ । તથા વૈતાલિકકૃતૌ ચિક્રમાદિત્યસ્તુ-
 તાવપિ—‘સ્વચ્છેડન્તર્માનસેડસ્મિન્કથમવનિપતે તેડમ્યુપાનામિલાષ’ ઇત્યુક્ત્વાચ્ચ । અત્રાપિ
 સ્વામિત્રિતિ સંબોધનાદગ્રે ‘મે’ ઇત્યાદેશપદ પ્રયુક્તં ન દોષાયેતિ ॥

શ્લોકાર્થ

‘હે સ્વામિન, મારી પાસે મનોવેળી અશ્વો છે, તે બાણે સાક્ષાત્ દેહધારી પવન
 ન હોય ? વળી, મદજલના પાનમાં હર્ષિત અનેલા બ્રમરા જેના પર પરિબ્રમણ કરી
 રહ્યાં છે, તેવા ગજેન્દ્રો છે, તે બાણે સાક્ષાત્ અંજનગિરિના સહોદરો ન હોય । અને
 વાસુદેવના સુદર્શન ચક્ર જેવા જેનાં ચક્રો છે તેવા રથો મારી પાસે છે, તે બાણે દેવેના
 વાર્ધકિ (સુધાર) વડે બનાવેલા ન હોય ? તેમ જ હે સ્વામિન, મારી પાસે પાથલ
 (સેનિકો) નો સમૂહ છે તે બાણે સાક્ષાત્ મૂર્તિમંત વીરરસ ન હોય ? ॥ ૧૩૪ ॥

સ્વર્ણં તદેતદ્ભવદઙ્ગચઙ્ગિમશ્રીસ્પર્ધિશિષ્ણાવિતિતીર્થવો રુપા ।

નિશ્ક્ષિપ્ય વહ્નો ચ ધનૈર્નિહત્ય ષ્છિન્દન્તિ ટઙ્કૈરિવ યત્કલાદાઃ ॥ ૧૩૫ ॥

હે ગુરો; હંદ શ્રીમત્પુરો ઢૌકિતં સ્વર્ણં કાશ્ચનં તત્પત્તિદ્વચનીયમવાસ્તે । અથ થા
 તથાત્સવન્ધનિષ્ઠમ્ । તત્કિમૂતમ્ । યત્સુવર્ણં મયતાં શ્રીમતામઙ્ગસ્ય વપુષધઙ્ગિમા ચારુતા

तस्य श्रिया लक्ष्म्या राजते । ,जिनवचनपद्धतिरुक्तिचङ्गिममालिनी' इति पद्मसुन्दरकृतमालवरागजिनध्रुवपदे । स्पर्धते इत्येवंशीलमत एव कारणात् शिक्षां ताडनादिदण्डं वित्ति-
तीर्षवो दातुमिच्छन्; कलादाः स्वर्णकाराः रुषा अनौचित्यकरणोद्भूतभूमकोपेनेव बह्वौ
वैश्वानरे निक्षिप्य क्षेपयित्वा । च पुनर्घनैर्लोहमयकुट्टनोपकरणैर्निहत्य कुट्टयित्वा
टङ्कैरायसतीक्ष्णमुखटङ्कनकैश्च छिन्दन्ति शकलीकुर्वन्तीव ।

श्लोकाश्च

वणी डे स्वाभिन् आपने खेटण्णुअपे करयेछुं सुवण्णुं, ते णण्णे आपणा क'शन
वण्णीय शरीरणी सुंहरता आथे रुपधां करे छे ते भाटे सुवण्णुंकादोअये (सोणीआअये) तेने
शिक्षा आपणा भाटे दोपथी अग्निभां-नाणी धणुवडे कुट्टयुं न डोअ अने टांङ्गणा वडे
तेलुं छेहन कयुं न डोअ ? ॥ १३५ ॥

स्फूर्जज्ज्योतिर्जलदपथवद्बृन्दमेतन्मणीनां

मुक्तापङ्क्तिस्ततिरिव सतां शुद्धिमचां वहन्ती ।

यानव्राता व्रतिषु शिविकाद्या विमाना इवामी

वासांस्येतान्यपि सुमनसांमंशुकानीव सन्ति ॥ १३६ ॥

हे व्रतिषु व्रतिनः संयमिनः पाति रक्षयति पालयतीति व्रतिपस्तस्य संबोधनम् ।
प्लतप्रत्यक्ष जगज्जगिति कान्तिततिनिर्दलितान्धकार मणीनां नानारत्नानां वृन्दं वर्तते
किंभूतम् । स्फूर्जद्दीप्यमानं ज्योतिर्दीप्तिर्यस्य । किंयत् । जलदपथवत् । यथा जलदानां
पन्था मार्गो गगनम् । स्फूर्जन्ति जगज्जगिति कान्तिमन्ति ज्योतींषि ग्रहनक्षत्रतारका
यत्र तत् । पुनरेषां श्रीमल्लोचनगोचरसंचरिण्युर्मौक्तिकमाला विद्यते । किं कुर्वन्ती ।
शुद्धिमत्तामतिशयेन निर्मलत्वं वहन्ती धारयन्ती । केव । सतां ततिरिव । उत्तमपङ्क्तिर्नि-
र्मलाशयतां वहते । निष्कलङ्कितं वा धत्ते । च पुनरिमे बहुजनवाङ्माः शिविका योप्यया-
नमाद्यं प्रथमं येषु लोके 'पालङ्गी' इति प्रसिद्धा । तत्तयानव्राताः सुखासनचक्रडोलभि-
धानोपवेशनोचितासनसंघाता वर्तन्ते । उत्प्रेक्ष्यते—विमाना इव । विमानशब्दः पुंस्त्रीव-
ल्लिङ्गे । यथा 'धनविधनविमानाः' इति लिङ्गानुशासने । पुनरेतानि श्रीमत्परिधानार्थमा-
नीतानि वासांसि वस्त्राणि सन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—सुमनसां देवानामंशुकानि देवदृष्यानीव ॥

શ્લોકાર્થ

વ્રતનું પાલન કરનારા હે સ્વામિન, જેમ જ્યોતિશ્ચક્ર આકાશને પ્રકાશિત કરે છે તેમ આ વિવિધ પ્રકારના રત્નોની કાંતિનો સમૂહ અંધકારને દૂર કરનાર છે અને મોતીઓની શ્રેણી ઉત્તમ પુરૂષોના શુદ્ધ આશયની જેમ નિર્મળતાને ધારણ કરે છે, વળી, વિમાન જેવા શિબિકા આદિ વાહનોનો સમૂહ છે તેમ જ આપશ્રીને ભેટાણાંરૂપે કરેલા આ રેશમી બાંધે બાંધે દેવદૂધ ન હોય ! તેવા પ્રકારનાં છે. ॥ ૧૩૬ ॥

અનુગૃહાણ ગૃહાણ પુરસ્કૃતં ત્વમિદમન્યદપીહિતમાત્મના ।

વિફલયન્તિ યતઃ સુજનાઃ સુરાવનિરુદ્ધા ઇવ ન ક્વચિદર્થનામ્ ॥ ૧૩૭ ॥

હે પ્રભો, ત્વ મમનુગૃહાણ મમોપરિ પ્રસાદં કુરુ । મય્યનુગ્રહં કૃત્વા હદં ત્વત્પ્રત્યક્ષં પુરસ્કૃતં ત્વદગ્રે મયા દૌકિતં વસ્તુજાત ગૃહાણ । અપિ પુનરન્યત્પરમપિ આત્મનઃ સ્વસ્ય સમીહિતં કામિતં ચ માર્ગયિત્વા યાચિત્વા ચ સ્વીકુરુ । યતઃ કારણાત્ સુજનાઃ સન્તઃ ક્વચિત્કુઞ્જાપિ સ્થાને અર્થનાં યાચના ન વિફલયન્તિ ન મોઘીકુર્વન્તિ । ક ઇવ । સુરાવનિરુદ્ધા ઇવ । વથા કલ્પવૃક્ષાઃ ક્વચનાપિ પ્રાર્થનાં ન નિષ્ફલીકુર્વન્તે ॥

શ્લોકાર્થ

હે પ્રભો ! તો આપની સામે ભેટાણાંરૂપે કરાયેલી આ સમસ્ત વસ્તુઓ મારાં પ્રત્યે અનુશ્રદ્ધ કરીને આપ સ્વીકાર કરો. તેમ જ ધીરુ પણ કંઈ આપને અભિષ્ટ હોય તે મહેરબાની કરીને મને દરમાવો કારણ કે જેમ કલ્પવૃક્ષે અર્થાંજનોની પ્રાર્થનાને ભાંજ કરતા નથી તેમ સત્પુરૂષે પ્રાર્થનાભાંજ કરતા નથી, અર્થાત્ મારી પ્રાર્થના સફળ કરો. ॥ ૧૩૭ ॥

અલિક્કચુમ્બિકરામ્બુજયામલઃ પ્રકટયન્વિનયં સ વિનેયવત્ ।

ઇદમ્મુદીર્યં વચોવ્યવહારતો નિવૃત્તે શ્રમણાધિપતેઃ પુરઃ ॥ ૧૩૮ ॥

સ સાહિવલ્લાનઃ શ્રમણાધિપતેઃ સ્વરેઃ પુરોઽગ્રે ઇદં પૂર્વોક્તમુદીર્યં કથયિત્વા વચોવ્યવહારતો વાગ્વ્યાપારાન્નિવૃત્તે નિવૃત્તઃ । કિંમૂતઃ । અલિકં માલં ચુમ્બત્યામ્લિષતીત્યેવંશીલં કરાવેવામ્બુજે પદમે તયોર્યામલં દ્વન્દ્વં યસ્ય માલસ્થલે સ્થાયિ કરકમલયુગલઃ । કૃતાંજલિરિત્યર્થઃ । પુનઃ કિં કુર્વન । વિનેયવત્ સુશિષ્ય ઇવ વિનયં શક્તિનમ્રતાં પ્રકટયન્ પ્રકાશયન્ ॥ इति साहिवल्लानस्य स्वरिपुरो वस्तुग्रहणविषया चिह्नसि ॥

श्लोकार्थ

करकमलजुं जेडलुं ललाटे लगाडीने अर्थात् अंजलि करीने शिष्यनी जेम विनय
भावने प्रगट करतो साहिणभान, सूरिणी आगण पूर्वोक्त प्रकारे पोलीने
निवृत्त थयो. ॥ १३८ ॥

गृहृतो गिरसुदीत्वरदन्तव्रातदीधितिरभासत सूरैः ।

निर्गता वहिरिव प्रणिधानक्षीरनीरधिलसल्लहरीव ॥ १३९ ॥

गिरं प्रत्युत्तरवाणीं गृहृत आददानस्य भाषमाणस्य सूरैर्हीरगुरोरुदीत्वर उद्गच्छन्ती
प्रकटीभवन्ती दन्तानां दशनानां व्रातस्य व्रजस्य दीधितिः कान्तिः अभासत शोभते
स्म । उत्प्रेक्ष्यते—वहिर्हृदयाग्राघप्रदेशे निर्गता निःसृता प्रणिधानं तदेव क्षीरनिधिः
तुग्धोदधिः तस्य लसन्ती स्फूर्जन्ती लहरी वीचीव ॥

श्लोकार्थ

प्रत्युत्तर वाणीने अडलु करता आचार्यदेवनी प्रगट थती हांतीनी कान्ति शोभती
हती. ते जे लुहृदयप्रदेशभांथी अडार नीकणती अधिधानइप क्षीरसमुद्रना स्फुरायमान
तरंगोनी लहरीयो न होय ! ॥ १३९ ॥

कलिक्षितीन्द्रानिव दुर्वलश्रुतींश्चक्रीकृतास्यान्धृतचापलान्पुनः ।

क्षमां सकोपानिव निघ्नतस्त्यजेदूर् तुरङ्गान्स्पृहयज्जिवश्रियम् ॥ १४० ॥

हे खान, शिवस्य कल्याणसिद्धेश्च श्रियं लक्ष्मीं स्पृहयन् कामयमानः साधुरुत्तमो
मुनिश्च कलिक्षितीन्द्रान्कलिकालोत्पन्नधृपालानिव तुरङ्गान्वाजिनः दूर विप्रकृष्टं त्यजेत्
मुञ्चेत् । किंभूतान् तुरङ्गान् कलिनृपांश्च । दुर्वलश्रुतीन् लघुकर्णान् । परापवादप्रकटनपटु-
पिशुनवचनाकर्णनपरान् । पुनः किंभूतान् । चक्रं जातिस्वभावात्कुटिलं कृतमास्यं वदनं
यैः । तथा परोपकारादिकरणे वैमुख्यमाजः । पुनः किंभूतान् । धृतमङ्गीकृतं चापलं
वक्रगमनोल्लनफालादि यैस्तथा । परदारगमनादिमकलितस्वभावान् । पुनः किं कुर्वतः ।
सकोपानिव क्रोधोद्यतानिव । क्षमां क्षोणीं निघ्नतः पदप्रहारादिना प्रहरतः सकोपाः
क्षान्तिमुपशमं घातयन्ति । नृपास्तु नवीनकरणकरणजननिग्रहदण्डादिना पृथ्वीं पीडयन्ति ॥

श्लोकार्थ

हे राजन, मोक्षलक्ष्मीनी स्पृहा करनारा उत्तममुनि कलिकालनां राजांजोनी जेम
अश्वीने हस्तथी च त्यज हे. जेम राजहर्जनानां पत्रन सांख्यधामां तत्पर होय छे तेम

અશ્વો દુર્બળ કાનવાળા હોય છે. જેમ રાજા પરોપકારાદિ ધર્મકૃત્યોથી પરાઉચુખ હોય છે તેમ અશ્વો જાતિ સ્વભાવથી યુગ્મને વિષે કુટિલતાને ધારણ કરનારા હોય છે. જેમ રાજા પરદારાગમન આદિમાં ચપલતા ધારણ કરનારા હોય છે તેમ અશ્વો ઉછળવું-છલાંગ મારવી આદિ જાતિમાં ચપલતા ધારણ કરનારા હોય છે. જેમ રાજા નવા-નવા કર આદિ નાખીને પ્રભને પીડા કરનારા હોય છે તેમ અશ્વો કોપ સહિત પૃથ્વીને ખુરીવડે પ્રહાર કરનારા હોય છે. આ રીતે રાજાની જેમ અશ્વો પણ ત્યાજ્ય છે ॥ ૧૪૦ ॥

મદોદ્ભૂતત્વં મધુપાનુષક્ષિતાં માતૃજ્ઞતામાશ્રયશાસિષાતિતામ્ ।

યસ્માદ્વહન્તે નૃપતે મતૃજ્ઞાઃ સતાં તદેષાં ન શિવાય સંગમઃ ॥ ૧૪૧ ॥

હે નૃપતે રાજન, યસ્માત્કારણાત પતે ત્વયા મદર્થમાનાયિતા અમી મતૃજ્ઞાઃ હસ્તિનઃ મદૈઃ ક્ષીવતામિઃ દાનપ્રવાહૈશ્ચ ઉદ્ભૂતત્વમુન્મત્તામ્, તથા મધુપૈર્મધુપાનવિધાયિભિર્મદૈશ્ચાનુષક્ષઃ સજ્જોડ્સ્યેષામિતિ મધુપાનુષક્ષિનઃ તત્તામ્, તથા માતૃજ્ઞતાં ચણ્ડાલતામસ્પૃશ્યમાવગજતામ્ તથા આશ્રયાણાં સ્થાનદાયિનાં છાયાશનાદિપ્રદાનૈઃ સુલ્કારિણાં વા શાસિનાં શાસ્ત્રાઃ પુત્રપૌત્રપૌત્રાદીનાં વિસ્તારા વિગન્તે યેષાં તે શાસિનસ્તેવામાશ્રયમૂતાનાં કુટુમ્બમાજાં કુટુમ્બવૃદ્ધાનાં પોષકાણાં વા । ,શાસ્ત્રા દુર્માંશે વેદાંશે ભુજે પશ્ચાન્તરેડ્ઞતિકે' इत्यनेकार्थः । 'पक्षान्तरे संततिविशेषे' इत्यवच्छिन्निः । દુર્માણાં વ ઘાતિતાં હનનશીલતાં વદન્તે વિચ્રતે । તત્કારણાદેષાં ગજાનાં સંગમઃ સતાં સાધૂનાં ન શિવાય ન શુભાય મોક્ષાય વ ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન, તમે જે મારા માટે હાથી જતાવો છો તે પણ મહોન્મત્ત હોવાથી અને ભ્રમરોનો સંગ કરનારા (મધુપ-મધપાન કરનારાઓનો સંગ કરનાર) હોવાથી અને માતંગ-ચંડાલ હોવાથી અસ્પૃશ્ય છે, તેમ જ આશ્રય સ્થાનરૂપ વૃક્ષોનો નાશ કરનારા એટલેકે ઘાતકી હોવાથી સંતપુરૂષોને તેનો સંગ કરવો તે પણ કલ્યાણ (મોક્ષ) માટે નથી. ॥ ૧૪૧ ॥

દ્યુતકૃદિવાસવિલસન્નરિયુકઃ પિશુનવત્પુરાધીશ ।

નિર્વૃણ્વદ્ધિઃ સદ્ધિઃ જ્ઞતાજ્ઞરાશિર્નિ કામ્યેત ॥ ૧૪૨ ॥

હે પુરાધીશ રાજનગરનાયક, નિવૃણ્ઢિઃ નિવૃત્તિ સુખં મોક્ષં ચ કાઢ્ઢિઃ સાધુભિઃ । ‘નિવૃણોમિ નગતો વસુમત્યાં સ્વારસાતલભવાહવશઢ્ઢી’ કતિ નૈષલે । ‘નિવૃત્તિ ન પ્રાપ્નોમિ’ કતિ તદ્વૃત્તિઃ । શતાઢ્ઢરાશિઃ સ્યન્દનનિવહઃ । શતાનિ શતશઃ અઢ્ઢાનિ ઉપસર્જનમૃતાઃ પ્રકારાઃ કલેશાદયો યેપુ તે ભવા જન્માનિ તેષાં ગણઃ મધપરમ્પરા ન કામ્યેત ણાભિલખ્યેત । ‘અઢ્ઢમન્તિકગાત્રયોઃ । ઉપસર્જનમૃતે સ્યાદમ્યુપાયપ્રતીકયોઃ ॥’ કત્યનેકાર્થઃ । તથા ‘ગૌણોપસર્જનેપાપ્રાણ્યપ્રવાને’ કતિ હૈમ્યામપિ । કિમૃતઃ । અક્ષેણ રથાવયવવિશેષેણ વિલસન્ શોભમાનઃ । ક ઇવ । ઢૂતકૃદિવ । યથા ઢૂતકારઃ અક્ષૈઃ પ્રાસકૈઃ ‘પાસા’ કતિ પ્રસિઢ્ઢતામભિવિશેષેણ નક્ત દિનં લસન્ ક્રીઢન્ રમમાણો મવેત્ । ‘લસ શ્લેષક્રીઢનયોઃ’ કત્યય ધાતુઃ । પુન કિમૃતઃ । અરાઃ સન્ત્યનયોઃ રથપાદયોઢ્ઢકયોસ્તે અરિણી રથાઢ્ઢે તામ્યાં યુક્તઃ કલિતઃ । ક ઇવ । પિશુન ઇવ યથા ઢ્ઢિજિહ્વઃ જલઃ અરિમિયુકો મવતિ । પ્રાયઃ જલ્લાનાં વહવો વૈરિણઃ સ્યુઃ । અથ વા અરિત્વેન વૈરિમાવેન સર્વેષામપિ શત્રુતથા યુક્તઃ । જલઃ જલુ જગતોઽપિ શત્રુમૃતો ન કસ્યાપિ મિત્રમિતિ । યદુક્તમ્—‘મૃગમીનસજ્ઢનાનાં તૃણજલસ’ તોષવિહિતવૃત્તીનામ્ । લુપ્થકધીવરપિશુના નિષ્કારણવૈરિણો જગતિ ॥’ કતિ ॥

શ્લોઢાર્થ

હે રાજનગર નાયક ! યુયુઢ્ઢ ઝેવા સત્પુરૂષેને રથસમૂહ કે જે “શતાંગરાશિ” કહેવાય છે, ઝેટલેકે જેમાં સેંકડો પ્રકારની ભવપરંપરા રહેલી છે તેવા પ્રકારની શતાંગરાશિ (રથો) કઢાપિ ઇચ્છનીય નથી, કે જે રથ જુગારીની જેમ “અક્ષ” ને (રથનો અવયવ) ધારણ કરે છે, જુગારી પણ ‘અક્ષ’ પાસાવડે નીરંતર ઢૂતક્રીડાસકત હોય છે, વળી, રથ “અરિયુક્ત” હોય છે, અરિયુક્ત અકેમાં આરાઝો ધારણ કરે છે, જેમ ઢ્ઢજનો “અરિ શત્રુ યુક્ત” હોય છે ? (પ્રાયઃ ઢ્ઢજનોને ઘણા શત્રુઓ હોય છે, અથવા સ્વયં વૈરભાવને ધારણ કરતો હોવાથી તેના કોઈ મિત્રો હોતા નથી. કહું છે કે મૃગ, મત્સ્ય અને સજ્જન ઝે ત્રણે અનુક્રમે તૃણ, જલ અને સંતોષવૃત્તિવાળા હોય છે તો પણ શિકારી, મચ્છીમાર અને ઢ્ઢજન ઝે તેનાં નિષ્કારણ વૈરિઓ હોય છે.) ॥ ૧૪૨ ॥

રાજનહુતાશા ઇવ હૈતિમીષણાઃ પુનર્ગિરીવા ઇવ રુઢ્ઢતાઢ્ઢિતાઃ ।

શાન્તાત્મનામાર્દ્રહૃદાં મહાત્મનાં નૌચિત્યમેતે દધતે પદાતયઃ ॥ ૧૪૩ ॥

હે રાજન મૃપતે પતે ઢ્ઢ્ઢ્ઢમૃચ્ચવઢ્ઢાકૃતયઃ પદાતયઃ પાદચારિણઃ શાન્તઃ શમવાનાત્મા સ્વરૂપ યેષાં તેષાં શાન્તાત્મનામ્ । તથા આર્દ્ર યાવઝ્ઞન્તુજાતોપરી કૃપયા ક્લિન્નમ્ ।

પૂર્ણમિત્યર્થઃ । હૃદયં યેષાં તેષામાર્દ્રહૃદાં મહાત્મનાં સતાં સાધુનાં વા ઔચિત્યં યોગ્યતાં ન દદ્યતે વિભ્રતે । કિંમૃતાઃ । હૃતાશાઃ કૃશાનવ ઇવ હેતિર્મિર્ધિવિધાયુધૈર્જ્વાલાવહીમિશ્ર શ્રીષણા મયાનકાઃ અતિભીતિકારિણઃ । પુનઃ કિંમૃતાઃ । રુદ્રતયા ચણ્ડત્વેન અદ્વિતાઃ કલ્પિતાઃ । ક ઇવ । ગિરીશા ઇવ । યથા હૈશ્વરા રુદ્રામિધાનત્વેનાન્વિતાઃ । યતઃ પકાદશ રુદ્રાઃ । ‘રુદ્રોઢ્ઢીશો વામદેવો વૃષાઢ્ઢુઃ’ ઇતિ હૈમ્યામ્ ।

શ્લોકાઢ્ઢથ

હે રાજન, પ્રશાંત ચિત્તવાળા અને કંડેણુદર્દ્રહૃદયવાળા મહાત્માઓને, પ્રથંડઆકૃતિ ધારણ કરનારા અને અગ્નિ જેવા ભયંકર શસ્ત્રો વહન કરનારા પદ્ધાતિઓ (સૈનિકો) કંડોની જેમ રાખવા ઉચિત નથી. ॥ ૧૪૩ ॥

માદ્યન્ત્યષ્ટાપદૈઃ પૃથ્વીકાન્ત કૈતવજીવિનઃ ।

સન્તઃ સંયમસામ્રાજ્યા ન પુનર્નયચક્ષુષઃ ॥ ૧૪૪ ॥

હે પૃથ્વીકાન્ત મુદ્રામિનીવલ્લભ, કૈતવેન દુરોદરેણ જીવન્તિ પ્રાણાન્ધારયન્તીતિ કૈતવજીવિનો ઘૂતકારાઃ અષ્ટાપદૈઃ શારિકલૈઃ ઘૂતક્ષીઢોપકરણચિશેષૈઃ કૃત્વા માદ્યન્તિ મદેન દૃષ્યન્તિ । પુનઃ સન્તઃ સાધવઃ અષ્ટાપદૈઃ સ્વર્ણેઃ કૃત્વા ન મદયુક્તા ભવન્તિ નિર્ગ્રન્થત્વાન્નિ-
ષ્પરિગ્રહત્વાચ્ચ । કિંમૃતાઃ । સંયમસ્ય ચારિત્રસ્ય સામ્રાજ્યમૈશ્વર્યં યેષામ્ । તથા નયે નૈગમાદિસપ્તમેદમિન્ને ન્યાયે વા ચક્ષુર્દર્શનં યેષાં નય પય ચક્ષુર્યેષાં વા ॥

શ્લોકાઢ્ઢથ

હે પૃથ્વીવલ્લભ, જુગારીઓ ‘અઠાપદ’ એટલેકે સોગર્હઓથી ખૂશ થાય છે પરંતુ સંયમ જેવ જેમતું સામ્રાજ્ય છે અને ન્યાય-પ્રમાણિકતા જેવ જેમની થકુ છે તેવા મહાત્માઓ કદાપિ ‘અઠાપદ’ એટલે કે સુપણ્થી હપ્થુકત બનતા નથી. ॥ ૧૪૪ ॥

ધામસાધિમમૃતઃ કલયન્ત્યઃ સ્ત્રીત્વમાત્મનિ પુનર્વનિતાવત્ ।

ત્યક્તગેહશૃદ્ધિણીદ્રવિણાનાં પ્રીણયન્તિ ન મનો મણિમાલાઃ ॥ ૧૪૫ ॥

હે વૃષ, ન્યક્તાનિ શુક્તાનિ ગેહાનિ મન્દિરાણિ શૃદ્ધિણ્યઃ સ્ત્રિયઃ દ્રવિણાનિ ધનાનિ ચૈસ્તેષાં સાધુનાં મનશ્ચિત્તં મણિમાલા રત્નશ્રેણયો ન પ્રીણયન્તિ ન તોષયન્તિ । કિંમૃતસ્ય । ધાત્રાં

તેજસાં સાધિમાનં ચારિમાણં સ્ફૂર્તિં વિઞ્ઞતીતિ । ‘ત્વયાદતઃ કિં નરસાધિમન્નમઃ’ इति नैषधे । કિં કુર્વન્ત્યઃ । આત્મનિ સ્વે સ્ત્રીત્વં સ્ત્રીલિજ્ઞતાં કલ્પન્ત્યઃ । કિંવત્ । વનિતાવત્ । યથા નાર્યઃ ધામસુ સૌધેષુ સાધુતાં ધારયન્તિ । યતો ગૃહમળ્હનાઃ સ્ત્રિયઃ । અથ વા । ‘ઘરઘરણીરૂપઘરચલ્હનહી’ इति लोकोक्तिः । પુનરાત્મનિ વિષયે સ્ત્રીત્વં વનિતા-ભાવં વિધતે ॥

૧૪૫કાર્થ

તેજની સુંદરતા ધારણ કરતી તેમજ વનિતાની જેમ પોતાના વિષયમાં ઓદિંગતાને વહેન કરતી એવી મણીની માલાઓ, ઘર ગૂહિણી, સ્ત્રી અને ધન આદિનો જેમણે ત્યાજ કર્યો છે તેવા મહાત્માઓના ચિત્તને ખુશ કરતી નથી. ॥ ૧૪૫ ॥

વિઞ્ઞાણા અપિ વાહ્યતો વિશદતાં છિદ્રં દધત્યન્તરા

તેનામી ઉચિતા ન મૌક્તિકગણા દ્વેધાપિ શુદ્ધાત્મનામ્ ।

ભૂપ સ્તમ્ભજુપો જહાત્મવદમી યેન વ્રજા વીવધૈ-

વાધન્તે ચ પરાંસ્તતો મતિમતામેર્મિર્ન કૃત્યં પુનઃ ॥ ૧૪૬ ॥

हे भूप हे पृथ्वीपाल येन कारणेन अमी मौक्तिकगणा वाह्यतो वहिस्ताज्जनदृग्गोचरे विशदतां निर्मलतामुज्ज्वलत्वं विञ्ज्ञाणा अपि धारयन्तोऽपि अन्तरा मध्ये छिद्रं रन्ध्रं दोषमप्यगुणं वा दधति धारयन्ति अर्थात्पिशुनवदित्यर्थादनुकमप्यवधारणीयम् । यथा खलो बाह्ये विशदतां हासितवदनत्वं दधानोऽपि परानर्थप्रथाविधायि दुष्टाशयतां धत्ते । यदुक्तम्—‘मुखं पद्मसमाकारं वाचा चन्दनशीतला । हृदयं कर्तरीतुल्यं त्रिविधं धूर्तलक्षणम् ॥’ इति तेन कारणेन द्वेधापि वहिरन्तरापि शुद्धोऽप्युज्ज्वलः निर्मलो निष्पाप आत्मा स्वरूपं येषां तेषां महात्मनाममी नैचितानि योग्याः । पुनर्हे भूप, यतो हेतोरमी यानव्रजाः बाह्यनसमूहाः जहात्मवज्जहात्मान इव स्तम्भान् स्थूणान् जाड्यं च जुषन्ते सेवन्ते इति स्तम्भजुषः । च पुनः परानन्यान् जन्तून् वीवधैः स्वभारैः कृत्वा वाधन्ते पीडयन्ति । ततः कारणादेर्मिर्मतिसतामखण्डपण्डाशालिनां साधूनां न कृत्यं न किमपि कार्यं विधत्ते ॥

૧૪૬કાર્થ

હે રાજન, મોતીઓના સમૂહ દુર્જનની જેમ બહારથી ઉજવણીને ધારણ કરતો હોવા છતાં પણ અસુંદરથી છિદ્ર-દોષોને ધારણ કરે છે. તે માટે શુદ્ધ આશયવાળા

દિ. સૌ. ૩૧

મહાપુરૂષો માટે તે પણ યોગ્ય નથી. (કહ્યું છે કે સુખ, કમલસમાન આકૃતિવાળું, વાણી ચંદનસમાન શીતળ અને હૃદય કાતર જેવું આ ત્રણે પૂર્વનાં લક્ષણો છે.) વળી હે રાજન, આ વાહનોનો સમૂહ થાંભલાની જેમ જડતા ધારણ કરે છે અને પોતાનાં ભારવડે વળનથી અન્યને હેરાન કરે છે. તે કારણે પંડિતપુરૂષોને એતું પણ પ્રયોજન નથી. ॥ ૧૪૬ ॥

भूमीन्दोऽसिचया एते उचिता एव शस्त्रिणाम् ।

भवादृशां न चास्माकं शमसौहित्यशालिनाम् ॥ १४७ ॥

હે ભૂમીન્દો વસુધાસુધાકર, એતે અસિચયાઃ સ્વરૂપાણાઃ શસ્ત્રાણિ પ્રહરણાનિ ધરન્તિ રક્ષયન્તીત્યેવંશીલાનાં ભવાદૃશાં વિવિધાયુધધારિણાં વિરોધિવધવિધાનોદ્ધતક્રોધોદ્ધુ-
રાણાં યુષ્મદ્વિધાનામેવ ઊચિતા યોગ્યાઃ । અથ ચ વાસ્તવાર્યે સિચયા વશ્ત્રાણિ યુષ્માદૃશાં વહુમૂલ્યત્વાદ્ભૂમીન્દ્રાણામેવ યોગ્યાનિ । ન પુનઃ શમેન શાન્તરસાસ્વાદેન યત્સૌહિત્યં તૃપ્તિસ્તિસ્તિયા શાલન્તે શોભન્તે इत्येवंशीलानां मित्रामित्रजनसदृशदुःशमस्मादृशामु-
ચિતાઃ । યદુક્તમ્—‘ભુક્તીમહિ લયં મૈક્ષ્યં જીર્ણં વાસો વસીમહિ । શયીમહિ મહીપીઠે કુર્મીમહિ કિમીશ્વરે ॥’ ઇતિ ॥ ઇતિ જ્ઞાનસ્ય તુરજ્ઞાદિપ્રદાનાગ્રહે ગુરોઃ પ્રતિવચનાનિ ॥

श्लोकाथ

હે રાજન, આ તલવાદોનો સમૂહ આપના જેવા શસ્ત્રધારીઓ માટે યોગ્ય છે, પરંતુ શાંતરક્ષમાં જ તૃપ્તિનો અનુભવ કરનારા એવા અમારા માટે યોગ્ય નથી ॥ ૧૪૭ ॥

एष निपीय कवेरि वचं श्लेषविशेषवतीं व्रतिभर्तुः ।

प्रीतमना इति तं प्रति वार्णी वासयति स्म पुनर्वदनाव्जे ॥ १४८ ॥

પ્રીતં ગુરોરતિનિર્લોભતાનિમાલનાત્સંતુષ્ટં મનો માનસ યસ્ય તાદૃશ ઇષ સાહિવજ્ઞાનઃ
इत्यमुना प्रकारेण तं स्मरिं प्रति वदनाव्जे निजमुखकमले वार्णी गिर वाग्देयतां वासयति
स्म वासितवान् । ઉવાચેત્યર્થઃ । અથ ચ લક્ષ્મીમિવ વાગ્વાદિનીં પદ્મવાસિની કૃતવાનિ-
ત્યપ્યયૈધ્વનિઃ । કિં કૃત્વા । કવેઃ કાવ્યકર્તુરિવ અથ ચ કવેઃ શુકસ્યેવ । ‘અજ્ઞમમ્બ્યાસ-
મુપેયુષા સમં મુદેવ દેવઃ કવિના વુષેન ચ’ ઇતિ નૈપથે । કવિઃ કાવ્યકર્તા । તથા શુકઃ

बुधो विद्वान् । चन्द्राङ्गजश्च । तथा उशना भार्गवः कविः इति हैम्याम् । अथ चार्यं
मुहूर्त्तवादसुरः असुराणां गुरुत्वाच्च कविवान्यान्मुचितमेव सूरिः सुराणां गुरुर्नासुराणामिति
वचनाच्च सूरः श्लेषोक्तीनां विशेषा अतिशया विद्यन्ते यस्यां सा श्लेचविशेषवती
तादृशीं वाचं भारतीं निपीप सादरं श्रुत्वा ॥

श्लोकार्थः

कविनी वाष्पी जेवी, विशिष्ट अर्थ प्रकाशित करनारी कलेशुद्धत शुद्धभाषाजी
वाष्पी सांभलीने, शुद्धी निर्दोषताथी संतुष्ट भनेका साहिबजाने येताना शुभकर्मदमां
सरस्वतीदेवीनी स्थापना करी, अर्थात् ते गोष्ट्या ॥ १४८ ॥

याश्चा मे क्रियतां फलेग्रहिरसौ द्रोणिर्द्रुमाणामिव

प्रोन्निद्रा मधुना स तुष्यति यथा पृथ्वीमहेन्द्रो मयि ।

इत्यावेद्य निवृत्तिमीयुषि पुराधीशे वशीन्द्रो गिरं

जग्राहोष्णऋतौ कृतव्यवसितौ मेघाम्बुधारामिव ॥ १४९ ॥

इत्यमुना पूर्वोक्तप्रकारेण आवेद्य कथयित्वा निवृत्तिपुण्यसमुपेयुषि मौनमासेतुषि
पुराधीशे साहिबजाने सति सूरिर्हीरगुरुर्गिरं वार्णी जग्राहोपावत् । वभाषे इत्यर्थः ।
क इव । मेघ इव । यथा कृता निर्मिता व्यवसितिः स्वसमयोचितप्रबललूकातापपयः शोष-
प्रमुखा व्यापृतिर्येन तादृशे उष्णऋतौ निदाघसमये निवृत्ते सति जलधरः प्रावृषेण्यपयोधरः
अम्बुधारां वारिवृष्टिं गृह्णाति । इति किमावेद्यं । हे गुरो, श्रीमता मे मम याश्चा प्रार्थना
फलेग्रहिः सफला क्रियताम् । केनेव । मधुनेव । यथा वसन्तेन ऋतुना द्रुमाणां विविध-
जातिरूपां द्रोणिः श्रेणिः प्रोन्निद्रा विकसिता फलकलिता क्रियते । तथा यथा येन
प्रकारेण स पृथिवीमहेन्द्रः अकब्बरसाहिर्भयि तुष्यति दृष्टचित्तो भविष्यति तथा
विधीयताम् ॥

श्लोकार्थः

हे स्वामिन, जेम् वसंतऋतु पृक्षानी श्रेष्ठिने नवपक्षवित करे छे तेम् भारी
प्रार्थना इलवती भनावो. जेथी अकब्बरगोष्ट्याहं भारापर संतुष्ट थाय' आ प्रभाष्टे

કહીને સાહિજખાન મૌન રહ્યા ત્યારે જલશોષણાદિ વ્યવસાય, ગ્રીભમ્નક્રતુ સમાપ્ત થતાં જેમ વર્ષાઋતુ મેઘધારા વરસાવે તેમ આચાર્યદેવે વાણી વરસાવી. અર્થાત્ જોલ્યા. ॥ ૧૪૯ ॥

રક્ષામી જગદક્ષિનો ન ચ મૃષાવાદં વદામઃ ક્વચિ-
ત્રાદત્તં ગ્રહયામહે મૃગદ્વ્યાં બન્ધૂમવામઃ પુનઃ ।

આદધ્મો વ પરિગ્રહં નિશિ પુનર્નાશ્રીમહિ દ્રુમહે
જ્યોતિષ્કાદિ ન મૃષણાનિ ન વયં દધ્મો તૃપૈતાન્વતાન્ ॥ ૧૫૦ ॥

હે નૃપ, વયમેતાન્ વ્રતાન્ નિયમવિશેષાન્ દધ્મો ધારયામઃ । વ્રતશબ્દઃ પુનરુપસંકે । તાનેષ પૃથક્કૃત્ય દર્શયતિ—વયં જગતાં ત્રયાણામપિ ભુવનાનામક્ષિનો અન્તર રક્ષામઃ સ્વસંતાનવ-ત્પાલયામઃ । ચ પુનઃ ક્વચિત્ પ્રાણત્યાગંપિ મૃષાવાદં મિથ્યામાષાં ન વદામો દ્રુમઃ । પુનઃ ક્વચિદ્ગ્રાસાદાષ્વગ્ન્યાદાવપિ ચાદત્તં કેનાપિ સ્વામિગ્રમુખેન અવિશ્રાણિત તૃણાદપિ ન ગ્રહયામહે ન મૃદ્ધીમઃ । પુનર્મૃગદ્વ્યાં સર્વાંસામપિ સ્ત્રીणाં બન્ધૂમવામઃ । મુક્તાશેષવિપયા-મિલાષતયા વિશ્વવનિતાઃ સ્વમગિનિતુલ્યા ગણયામઃ । પુનઃ પરિગ્રહં ધનધાન્યક્ષેત્રક્રિ-યાણકાંશુકાદિવસ્તુરૂપ્યસુવર્ણરૂપ્યસ્વર્ણાદિમયસ્થાલકચ્ચાલકાદિકલુપ્યઙ્ગિપદ્મચતુષ્પદલક્ષણં નવવિધવસ્તુનાં સંગ્રહં નાદધ્મઃ કિમપિ સંસારહેતુશ્રુતતયા પરિગ્રહમાત્રં નૈવ રક્ષયામઃ । પુનર્નિશિ રાત્રિવિષયે નાશ્રીમહિ સર્વયાપિ નૈવ મુક્તામઃ । પુનર્જ્યોતિષ્કાદિનિમિત્તલક્ષણં ચન્દ્રગ્રહાદિકં ન દ્રુમહે કદાપિ ન કથયામઃ । પુનર્મૃષણાનિ મણિસ્વર્ણાદિમયાન્યામ્ભરણાનિ ન દધ્મઃ, વપુષિ ન ધારયામઃ કત્ર દધ્મ ઇતિ ક્રિયા ઘણટાલાલાન્યાયેન ઉભયત્ર વ્રતમૃષણાદિષુ યોજનીયા ॥

અર્થોક્તિ

હે રાજન્, અમે જગતનાં ક્ષુદ્રમાં ક્ષુદ્ર પણ જંતુઓનું રક્ષણ કરીએ છીએ. (સ્વસંતાનની જેમ પાલન કરીએ છીએ) પ્રાણી તે પણ અસત્ય જોલતા નથી. માલિકની રમ સિવાય એક તુલ્ય પણ અહણ કરતા નથી. જગતની સર્વેશ્વીએ પ્રત્યે બન્ધુભાવ ધારણ કરીએ છીએ. અર્થાત્ ભગિનીભાવ ધારણ કરીએ છીએ. ધન ધાન્યાદિ નવવિધ વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરતા નથી. રાત્રે જોજન કરતા નથી. જ્યોતિષ આદિ નિમિત્તોને કહેતા નથી. અમે આ વ્રતોને ધારણ કરીએ છીએ. ॥ ૧૫૦ ॥

વાહાઃ પશ્ચ મહાવ્રતાનિ કરિણઃ ક્ષાન્ત્યાદિધર્મા દત્ત
શ્રીલાજ્ઞાસ્વરયા નવદ્વયમિતાઃ પાર્થે સહસ્રાઃ સદા ।

मुक्तास्वर्णमणीगणाः पुनरमी येषां मुनीनां गुणा

यानान्यद्भुतभावनाश्च यशसां पुञ्जाः पुरोगामिनः ॥ १५१ ॥

विश्वस्फूर्जदमारिशिष्टपटहा मोहाद्यरिध्वंसिनः

साम्राज्यं दधतेऽनिशं दशदिशां ये सार्वभौमा इव ।

ये श्वेतांशुकक्षालिनः कुमुदिनीकान्ता इव क्षमापते

ते प्राप्तास्त्रिलोकामिता इव वयं नाशस्महे किंचन ॥ १५२ ॥

हे क्षमापते खान, प्राप्तानि सर्वात्मना लब्धानि अखिलानि समस्तानि कामितानि वाञ्छितानि मानसिकवाचिककायिककामा यैस्तादृशा इव ते वयं किंचन किमपि नाशस्महे न कामयामहे । ते के । येषामस्मार्कं प्राणातिपात-मृषावाद-अदत्तादान-मैथुन-परिग्रहविरमणलक्षणानि पञ्च महाव्रतान्येव बाह्याः पट्टजात्यतुरङ्गाः सन्ति । पुनर्येषां क्षान्त्यादयः क्षमा-आर्जव-मार्दव निर्लोभतारुण्यमुक्तिः तपःसंयम-सत्य-निष्कपटारूपशौच-अकिंच । ब्रह्मचर्यलक्षणा दशविधस्तानुवर्माभिधानाः करिणः पट्टजेत्रा विद्यन्ते । पुनर्येषां पार्ष्वे संनिधाने सदा निरन्तरं नवद्वयमिता नवानां नवसंख्यानां द्वयं युगलमेतावता अष्टादश तेन मिताः प्रमाणीकृताः । 'नवद्वयद्वीपपृथग्जयश्रियाम्' इति नैपथे । सहस्रा दशशतानि । सहस्रशब्दः शुक्लवलिङ्गे । शीलाङ्गा इत्याख्या नाम येषां तादृशा रथाः एतावता अष्टादशसहस्राः शीलाङ्गरथा वर्तन्ते । पुनर्येषां मुनीनां साधूनां सप्तविंशतिसंख्याका गुणाः । यथा—वर्णनां प्राणातिपात-मृषावाद-अदत्तादान-मैथुन-परिग्रह-रात्रिभोजन-विरमणलक्षणानां व्रतानां परिपालनम्, तथा वर्णनां पृथ्वी-जल-अनल-वायु-वनस्पति-त्रासल-क्षणानां कायानां रक्षा, तथा पञ्चानां श्रवण-नयन-घ्राण-रसन-स्पर्शननास्त्रामिन्द्रियाणां निग्रहः, निर्लोभता, क्षमा, भावसत्यक्रिया, विशुद्धिता, मनोवचनकायानां जयः, संयम-योगयुक्ता, शीतातपादिवेदनासहनम्, उपसर्गसहनं चेति मुक्तास्वर्णं मणिगणाः मुक्तिककाञ्चन रत्ननिकरा आसते । पुनर्येषामद्भुता आश्चर्यकारिण्यः द्वादशसंख्याका भावनाः अनित्य-अशरणसंसार-एकत्व-अन्यत्व-अशौच-आश्रय-संवर-कर्म-निर्जर-अधर्मस्त्राख्यातता-बोधिलक्षणाः । अथवा पञ्चानां महाव्रतानां पञ्चपञ्चसंख्याभिः पञ्चविंशतिर्भावनाः । यथा मनोगुति-दया-समिति-आदाननिक्षेपासमिति-वर्णासमिति-दृष्टान्नपानग्रहणम् एताः प्रथमव्रतस्य पञ्च भावनाः, तथा हास्यविरति-लोभविरति-भयप्रत्याख्यान-क्रोधप्रत्याख्यान-आलोच्यभाषणम् एता द्वितीयव्रतस्य पञ्च भावनाः । आलोच्यावग्रहयाञ्चा, अभीक्ष्णवग्रहयाञ्चा, देशकालापेक्षा एतावन्मात्रावग्रहयाचना, सामानधार्मिक्यः सकाशादवग्रहयाचनम्, अनुज्ञापितान्नपानभोगः, एतास्तृतीयव्रतस्य पञ्च भावनाः । स्त्रीषण्डपशुमद्वेदमस्त्रीमुक्तासनकुड्मन्तरत्न-जनम्, सरागस्त्रीकथाचिचर्जनम्, पूर्वक्रीडातभुक्त्यादिस्मृतिनिषेधनम्, स्त्रीणां रम्याङ्गावय-षावलीकनस्वाङ्गलानोद्वर्तनादिसंस्कारनिराकारणम्, प्रणीतगलत्सन्नेहविन्दुकातिरसोन्मादक-द्रव्यवहुलान्नपानपरिभोगनिवारणम् एताश्चतुर्थव्रतस्य पञ्च भावनाः । मनोज्ञे शब्दे रागः

मनोज्ञे शब्दे द्वेषः, मनोज्ञे रूपे रागः अमनोज्ञे रूपे द्वेषः, मनोज्ञे गन्धे रागः अमनोज्ञे गन्धे द्वेषः, मनोज्ञे रस्ते रागः अमनोज्ञे रस्ते द्वेषः मनोज्ञे स्पर्शे रागः, अमनोज्ञे स्पर्शे द्वेषः यथा पञ्चमव्रतस्य पञ्च भावनाः । संख्यया पञ्चविंशतिर्जाताः । अथ या पञ्चोन्विशदपि स्वयमृष्टाः । एता भावना वासना यानानि चानानि सन्ति । च पुनर्येषां पुनर्गमामिह, अग्रेगमनशीलाः यशस्तां श्लोकानां पुञ्जा व्रजा वर्तन्ते । पुनर्येषां विषये धेनीक्येऽपि स्फूर्जन्तो वाद्यमाना अमारेर्जीवदयायाः शिष्टयः शिक्षणानि आशा वा त एव तद्वत्ता वा पटहा आनकोढोषणानि निःस्वाननिरचना वा । पुनः मोह आदिर्येषां तथाविधा अरयः क्रोधमानमायालोभमनोभवमिथ्यात्वाद्याः शत्रवः तान् ध्वंसन्ति निघ्नन्तीत्येवंशीला मोहाद-
रिध्वंसिनः सन्तीति धैरिचिजयकारिणः । पुनर्ये सार्यभोमाद्यकयस्तिन इव अनिशं निरन्तरं प्राची आग्नेयी-अपाची-तर्जनी-प्रतीची-वायवी-कौंचेरी-पेशानी-पातादभुयन-वाग्रीदक्षणायां दशानां दिशामाशानाम् । 'दशदिगन्तजिता रघुणा यथा' इति रघुवंशे । 'माताज्यं सुरासुगनराराध्यत्वाधिपत्यं दधते विव्रते । पुनर्ये कुमुदिनीकान्ताः धैर्यिणीयह्मभावाः इव श्वेतैरुज्ज्वलैरशुकैर्वस्त्रैः । सार्ये कः । किरणं । 'वरुणगृहिणीमाशामादयन्तममं रूची निवसयसि च यांशभ्रान्तक्रमेण निरशुकम्' इति कपये । 'वाग्निहीनं च पद्महीनं वा इति' तद्वृत्तिः । शालन्ते शोभन्ते इत्येवंशीलाः । अवेताम्यरा इत्यर्थः ॥ इति स्वसंयमसमृद्धिनिर्णयणम् ॥

श्लो३५

પહેલાવ્રતની પાંચ ભાવના હાસ્યનો ત્યાગ, ભયત્યાગ ક્રોધ ત્યાગ; વિચારીને ખાલવું એ બીજા વ્રતની પાંચ ભાવના, વિચારીને અવગ્રહ (સ્થાન) ની ચાચના કરવી, વારંવાર અવગ્રહની ચાચના; દેશકાળની અપેક્ષા રાખીને અવગ્રહની ચાચના; સાધર્મિક પાસે અવગ્રહની ચાચના; અને અનુજ્ઞા પામેલા આહાર પાણીનું ગ્રહણ તે રૂપ ત્રીજામહાવ્રતની પાંચ ભાવના. સ્ત્રી; પશુ; નપુંસક આદિ વસતિનો ત્યાગ; સ્ત્રીકથાનો ત્યાગ; પૂર્વકીડિત ભોગોની વિસ્મૃતિ; સ્ત્રીઓના અંગોપાંગના નિરીક્ષણનો ત્યાગ અને માદક પદાર્થના ભક્ષણનો ત્યાગ; આ ચોથા મહાવ્રતની પાંચ ભાવના, મનોહર (સુંદર) શબ્દમાં રાગ અને અમનોહર ખરાબ શબ્દમાં દ્વેષ; સુંદરરૂપમાં રાગ, અને અસુંદરરૂપમાં દ્વેષ સુગંધમાં રાગ. અને દુર્ગંધમાં દ્વેષ સ્વાદિષ્ટમાં રાગ. અને અસ્વાદિષ્ટમાં દ્વેષ. કામલ રૂપમાં રાગ. અને કઠોર-કંકશમાં રૂપ ન કરવો આ પાંચમાં મહાવ્રતની પાંચ ભાવના આ પાંચમહાવ્રત પચ્ચીશ ભાવનારૂપીઆશ્રયકારી વાહનો, અને જેઓની આગળ યશના સમૂહ ચાલી રહ્યા છે. વળી. જીવદથાની શિક્ષારૂપી જેઓની અમારિપડહ ત્રણે લોકમાં સ્ફુરાયમાન વાગી રહ્યો છે, અને કામ, ક્રોધ, મોહ, માન, લોભ અને મિથ્યાત્વ તે રૂપ મોહ શત્રુનો જેઓ નીરંતર બંધ કરનારા છે. ચક્રવર્તીની જેમ દશેદિશમાં જેઓનું સામ્રાજ્ય વ્યાપી રહ્યું છે. તેમજ ચન્દ્ર જેવા ઉજવલ વસ્ત્રોને ધારણ કરનારા અર્થાત્ શ્વેતાંબર એવા અમને કોઈ પણ બાતની અપેક્ષા હોતી નથી. ॥ ૧૫૧ ॥ ૧૫૨ ॥

શ્રીરામે ભરતેનેવ મક્તેન સ્વામિનિ ત્વયા ।

ઇદં યદુચ્યતે સર્વં તદશ્વત્યૌચિતીં યતઃ ॥ ૧૫૩ ॥

હે ભૂપતે, શ્રીરામે શ્રિયા વલ્લભવ્રતલક્ષ્મ્યા, અથ વા શ્રિયા પાયાધિપુત્ર્યા લક્ષ્મ્યા, અવતારત્વાત્સીતયા । યથા નારાયણો રામરૂપેણાસતીર્ણસ્તથા લક્ષ્મીરપિ જ્ઞાનકીકાચેના-વતારમાદત્તવતીતિ દ્વૈવસમયઃ । તથા યુક્તઃ રામઃ કૌસલ્યાનન્દનસ્તસ્મિન્ શ્રીરામચન્દ્રે ભરતેનેવ કૈકેયીતનુજેનેવ સ્વામિન્યકબ્ધરનુપે મક્તેન સેવામક્તેન ત્વયા મવતાં ઇદં ગજાશ્વરથસ્વર્ણાદિપ્રદાનં સર્વં યદુચ્યતે કથ્યતે તત્સર્વં ત્વયિ શ્રીમતિ વિષયે ઔચિતીં યોગ્યતામરૂચિતિ ગચ્છતિ । યુક્તમેવેત્યર્થઃ । યતઃ શાસ્ત્રે પ્રોકમસ્તિ તદગ્રેતનકાવ્યેનૈવ નિર્દિશતિ ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન. શ્રીરામચન્દ્રજી પ્રત્યે કૈકેયી પુત્ર ભરતની જેમ અનન્ય ભક્તિ હતી તેમ બાદશાહઅકબરને વિષે અનન્યભક્તિ ધારણ કરનારા એવા ગજ, રથ, અશ્વ, સુવર્ણ આદિ આપવા માટે જે કહ્યું તે બધું તમારા માટે યોગ્ય છે. ॥ ૧૫૩ ॥

ઉપકર્તુ જલદાં ઇવ પરપુષ્ટાં ઇવ પુનઃ પ્રિયં વક્તુમ્ ।

સ્નેહિતુમિવ દ્વપદ્માઃ પ્રાયઃ પ્રભવન્તિ ભુવિ સુજનાઃ ॥ ૧૫૪ ॥

હે ભૂમીપાલ; જલદાં મેઘાં ઇવ ઉપકર્તુ જગતોઽન્યુપકારં કર્તુમ્, પુનઃ પરેઃ કાકેઃ પોષ્યન્તે સ્મ ઇતિ પરપુષ્ટાઃ કોકિલાં ઇવ પ્રિયં મૃદં વક્તું ભાષિતુમ્, પુનઃ દ્વપદ્મા નયનનલિનીં ઇવ । કમલનલિનપદ્મારવિન્દશબ્દાઃ પુનપુનઃકલિજ્જયોઃ । સ્નેહિતુ સ્નેહં મૈત્ર્યં કર્તુ પ્રાયો બાહુલ્યેન ભુવિ પૃથિવ્યાં વિષયે સુજના ઉત્તમજનાઃ પ્રભવન્તિ સમર્થાં ભવન્તિ । યદુક્તમ્—‘સ્નેહલા નૈવ નેત્રેભ્યો ઘનેભ્યો નોપકારિણઃ । પિકેભ્યો નો પ્રિયાલાયા દૃશ્યન્તે ભુવને પરે’ ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન, મેઘો ઉપકાર કરવા માટે, કોકિલો પ્રિય બોલવા માટે તેમ જ કમલ જેવા નયનવાળા સજ્જનો, પ્રાયઃ મૈત્રી કરવા માટે આ પૃથ્વી પર જન્મે છે. (કહ્યું છે કે—નેત્રો સિવાય કોઈ સ્નેહાળ નથી, મેઘો સિવાય કોઈ ઉપકારી નથી અને કોકિલો સિવાય કોઈ પ્રિયભાષી નથી.) ॥ ૧૫૪ ॥

કિં બહુનાશુશ્લૂનોરિવાત્મભર્તુર્વિધાતુરાદેશમ્ ।

નીતિમતો દાશરથેરિવ રાજન્ધર્મલાભોઽસ્તુ ॥ ૧૫૫ ॥

હે રાજન, કિં બહુના શૂચિષ્ઠભાવેન કિમસ્તુ ન કિમપિ । તતસ્તવ ધર્મલાભઃ ધર્મલાભ ઇતિ નામ્ના અસ્મત્પક્ષસંમત આશીર્વાદોઽસ્તુ ભવતાત્ । તવ કિં કર્તુઃ । આત્મભર્તુ સ્વસ્વામિનઃ અકન્વરસાહેરાદેશમાજ્ઞાં વિદધાતીત્યેવશીલસ્ય । કસ્યેવ । આશુગદ્ધનોરિવ । યથા પવનાત્મજન્મા દૃષ્ટમાન સ્વસ્વામિનો રામચન્દ્રસ્યાદેશવિધાતામીત્ । પવનસ્ય નામપરાવૃત્તિર્વેહુથા દૃશ્યતે । યથા હૈમ્યામ્—‘દૃષ્ટમાન વજ્રકણ્ઠકઃ મારુતિઃ’ ઇતિ । તથા ચમ્પૂકથાયામ્—‘પ્રમજ્જનાઃ સ્ખલિતાજ્ઞનાધરપ્રવાલાઃ’ ઇત્યાદિ । પુનસ્તવ કિલક્ષણાસ્ય । નીતિમતો યુક્તિન્યાયોપપન્નસ્ય । કસ્યેવ । દાશરથેરિવ । યગ દાશરથસ્યાપત્યે દાશરથિઃ શ્રીરામઃ ન્યાયવાનાતીત્ ॥ ઇતિ સ્મરિણા તસ્ય સ્વામિભક્તતા પ્રકાશિતા ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન, વધુ શું કહેવું ! પવનપુત્ર હનુમાનની જેમ થોતાના સ્વામી અકથર બાદશાહની આજ્ઞાનું પાલન કરવામાં તત્પર અને રામચન્દ્રશુની જેમ ન્યાયનિષ્ઠ જેવા તમને ‘ધર્મલાભ’ રૂપ આશિષ હો. ॥ ૧૫૫ ॥

तदुदितमधिगत्य चित्रमन्तर्दधता तेन पुरीपुरंदरेण ।

इव कजमलिनाथ चुम्बता तच्चरणयुगं यतिकुञ्जरो व्यसर्जि ॥ १५६ ॥

अथ स्वरिवचनानन्तरं तेन पुरीपुरंदरेण अकमिपुराधिपतिना साहिबखानेन यतिः कुञ्जरः श्रीहीरविजयस्वरिः । व्यसर्जि विसर्ज्यते स्म । स्वस्थानगमनायानुमेने । स्ववसर्जिं प्रति प्रेषित इत्यर्थः । तेन किं कुर्वता । तच्चरणयुगं स्वरिपादारविन्दद्वन्द्वं चुम्बता स्पृशता । केनेव । अलिनेव । यथा क्रमरेण कजं कमलं चुम्ब्यते । पुनः किंभूतेन । तदुदितं स्वरिभाषितमधिगत्य विज्ञाय सम्यगवगम्य अन्तः स्वान्तःकरणे चित्रमाश्रयं दधता विभ्रता ॥

श्लो३।३।३

त्यारपली, सूरिन्द्रनी शर्वचातने हृदयभां धारणु करीने आश्रयभग्न भनेदा नगरपति साहिबखाने भ्रमरनी जेम सूरिणनां थरणयुगलने स्पर्श करीने स्वस्थाने जवा भाटे अनुभति आपी ॥ १५६ ॥

वसतिमसुमच्चेतांसीव प्रविश्य महोत्सवं

वचनविषयातीतं स्फीतं वितन्वति पूर्जने ।

सरसिरुहभूः प्रोज्जुम्भाम्भोरुहीव मुखं स्थितः

कतिचन दिनांस्तस्मिन्सूरीश्वरोऽगमयत्पुरे ॥ १५७ ॥

सूरीश्वरो हीरविजयस्वरिः तस्मिन्नकमिपुरे कतिचन कियत्संख्याकान् दिनानगम. यदतिक्रामति स्म । किंभूतः । मुखं यथा स्यात्तथा स्थितः । क इव । सरसीरुहभूरिव । यथा पद्मभूर्ब्रह्मा प्रोज्जुम्भाम्भोरुहि विकसिततामरसे तिष्ठति । 'ताम्यस्तामरसान्तरालं वसतिर्देवः स्वयंभुरभूत' इति खण्डप्रशस्तौ ब्रह्मणः कमले वसतिः । किं कृत्वा । वसतिः सुपाश्रयं प्रविश्य उपाश्रयमध्ये गत्वा । स्थित्वेत्यर्थः । कानीव । असुमच्चेतांसीव यथा जनानां भव्यलोकानां चेतांसि मनांसि प्रविवेश । चित्तेषु प्रविष्ट इत्यर्थः । अत्रैकवचनस्य बहुवचनोपमास्ति । अन्यत्रापि क्वाप्येवं दृश्यते । यथा रघुवंशेऽप्येवं दृश्यते—'वैदर्भनि-दिष्टमथो कुमारो नारीमनांसीव चतुष्कमन्तः' इति । कस्मिन्सति । पूर्जने राजनगरानेक-आवकवर्गो वचनानां वाचां विषयाद्गोचरादतीतमतिशायित्वाद्वाग्वचरमतिक्रान्तम् ।

વક્રમન્થ્યમિત્યર્થઃ । પુનઃ સ્ફીત પદે પદે ક્ષણે ક્ષણે ચ વર્ધમાનમેવ ન તુ હીયમાનં
મહોત્સવમતિમહં ચિતન્વતિ વિસ્તારયતિ કુર્વતિ સતિ ।

શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી, નગરવાસીઓએ પગલે પગલે વાણીથી વર્ણન ન કરી શકાય તેવો
મહોત્સવ કરે છતે ભવ્યજીવોના ચિત્તમાં બાણે પ્રવેશ કર્યો હોય તેમ ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ
કરીને, જેમ બ્રહ્મા વિકસિત કમલમાં રહે તેમ સૂરીશ્વરે સુખપૂર્વક કેટલોક સમય
અમઠાવાદમાં વ્યતીત કર્યો. ॥ ૧૫૭ ॥

યં પ્રાપ્ત શિવાદસાધુમધવા સૌભાગ્યદેવી પુનઃ

પુત્રં કોવિદસિંહસીંહવિમલગ્નતેવાસિનામગ્રિમમ્ ।

તદ્બ્રાહ્મીક્રમસેવિદેવવિમલગ્નવાર્ણિતે હીરયુ-

ક્તસૌભાગ્યાભિધીરસૂરિરચિતે સર્ગોઽયમેકાદશઃ ॥ ૧૫૮ ॥

પણિતદેવવિમલગણિવિરચિતે હીરસૌભાગ્યનામ્નિ મહાકાવ્યે પકાદશાનાં સંખ્યાપૂરણઃ
પકાદશઃ સર્ગઃ સંજાતઃ इति ॥

इति पण्डितसींहविमलगणिशिष्यपण्डितदेवविमलगणिविरचितायां स्वोपज्ञहीरसौभा-
ग्याभिधमहाकाव्यवृत्तौ अक्ववरसाहिपुरस्तादाकारितवृत्तद्वन्द्वागमनविज्ञापनतत्प्रेषणाकमिपु-
रपतिपाश्वैगमनश्राद्धाकारणसाहिप्रवृत्तिकथनसूरिपाश्वर्षप्रस्थापनतद्वागमनतद्वाचिककथनस्फुर-
न्मानार्पणसूरिप्रस्थानशकुनभवनराजनगरागमनखानसंमुखगमनस्वसद्वनानयनगजाश्वादिहो-
कनतन्निषेधनखानचमत्कृतिकरणवसत्यागमनादिपणनौ नाम एकादशः सर्गः ॥

શ્લોકાર્થ

વણિકકુલમાં ઇન્દ્રસમાન શિવનામના શ્રેષ્ઠિના અને સૌભાગ્યદેવીના જન્મબત સંયુગ
દેવવિમલગણી, કે જેઓ નીરંતર સરસ્વતીદેવીની ઉપાસના કરવામાં તત્પર હતા અને
સાધુઓમાં સિંહ સમાન સિંહવિમલગણીના પ્રથમ શિષ્યરૂપે પ્રસિદ્ધ હતા, તે દેવવિમલ
ગણીવડે, જેમાં જગદયુર શ્રીહીરવિજયસૂરિત્વં સવિસ્તર જીવનવૃત્તાત આવે છે એવા
“હીરસૌભાગ્ય” નામના મહાકાવ્યની સ્વોપરીટીકા સહિત રચના કરાઇ. તે મહાકાવ્યનો
અકબરબાદશાહેવડે દ્વૈતોદ્ધારના આચાર્યદેવને આમંત્રણ માટેની વિજ્ઞપ્તિથી પ્રારંભીને
અમઠાવાદના રાત્રી સાહિબખાનવડે કરાયેલા સન્માન સત્કાર આદિના વૃતાંત સહિતનો,
અગ્નીયારમો સર્ગ સમાપ્ત થયો. ॥ ૧૫૮ ॥

द्वादशः सर्गः ।

सूरिराजोऽथ संप्रस्थितस्तत्पुरान्मेवढाभ्यां पुरोगाम्युकाभ्यां युतः ।

श्लोकचन्द्रातपथेतिताशामुखो यामकाभ्यां शशी पूर्वशैलादिव ॥ १ ॥

अथ राजनगरे कतिचनदिनस्थित्यनन्तर सूरिराजः श्रीहीरविजयसूरिः तत्पुरादहम्म-
दाबादनगरात्सम्यक् पदे पदे संमानमहोत्सवपूर्वकं प्रस्थितः पुरश्चाल । किंभूतः । पुरो
गुरोरे गामुकाभ्यां गमनशीलाभ्यां मेवढाभ्यां भौदीकमालनामाभ्यां साहिप्रहितदूताभ्यां
दूतानां लेखहारकाणां च । मुद्रलजातिप्रसिद्धं मेवाडा इत्यभिधानं प्रीच्यते । पुनः किंभूतः ।
श्लोको यशः स एव चन्द्रातपश्चन्द्रिका तेन प्रवेतितानि उज्ज्वलीकृतानि आशानामर्थाद्दश-
दिगङ्गनानां मुखानि चदनानि येन । क इव । शशीव । यथा चन्द्रश्चरवशात्पुरः समे-
ताभ्यां पुनर्वसुतारकाभ्यां युक्तः । 'पुनर्वसुतु यामकौ' इति हैम्याम् । युक्तः पूर्वशैलात्पाची-
पर्वतात्प्रतिष्ठते । किंभूतः शशी । यशःसदृशचन्द्रगोलिकया उज्ज्वलीकृद्दिङ्मण्डलः ॥

श्लोकार्थ

जेनी यशङ्गुणी चन्द्रिकावटे दिशाभोता सुण ढिबवळ कशायां छे तेवे। अन्द्र यमळ
(पुनर्वसु अने पुष्य) सहित जेम पूर्वायलथी प्रयाणु करे तेम राजनगरमां डेटळाक
ढिवसोनी स्थिरता करीने, स्थाने स्थाने सन्मान पाभेला हीरविजयसूरिछाजे, आदशाडे
मोठवेला मोही अने कभाल नामना आगण याही रडेला जे मेवाडी इतोनी साथे,
अमहावाडथी भडोत्सवपूर्वक प्रयाणु कथुं ॥ १ ॥

कुत्रचिद्वाणिनी स्रग्विणी शालिनी यत्र लोकंपृणा क्वापि वातोर्मिका ।

हंसमाला क्वचित्क्वापि कन्या मृगी कुत्रचिन्मालती पुष्पिताग्रा पुनः ॥ २ ॥

क्वापि शार्दूलविक्रीडितं दृश्यते क्वापि दृष्यद्भुजंगप्रयातं पुनः ।

सूरिशीतघृतेः सर्पतः पद्मतौ छन्दसां जातिवत्कुञ्जभूमिः स्मै भूत् ॥ ३ ॥

सूरिशीतघृतेः हीरसूरिचन्द्रस्य पद्मतौ मार्गे सर्पतः प्रचलतः कुञ्जभूमिर्वनावनी छन्दसां
विविधवृत्तानां जातिरेव स्म भूत् बभूव । 'स्मयोगेऽप्यटो लोपमिच्छन्ति' इति सारस्वत-
व्याकरणे । यत्र कुञ्जभूमौ छन्दोजातौ च कुत्रचित्प्रदेशे वाणिनी । 'छेका मत्ता च वाणिनी'

ઈતિ હૈમ્યામ્ । તથા 'યસ્મિન્મહીં શાસતિ વાણિનીનાં ત્રિદ્રાં વિહારાર્ધપથે ગતાનામ્' इति रघुवंशे । उद्याने क्रीडार्थं समेता दृश्यते । किंभूता वाणिनी । स्रग्विणी स्रजो मुकाफलानां सरिविशेषाः कुसुमानां माला द्वारा विचन्ते यस्याः । पुनः शालिनी अतएवानेकालंकारैः शालते शोभते इत्येवंशीला । तथा वाणिनी, स्रग्विणी, शालिनी चैतास्तिस्रोऽपि छन्दोजातयः । तथा क्वापि प्रदेशे लोकान् कुसुमावचयग्रथनान्योन्यपरिघापनान्दोलनगमनतर्नादिमानेककौतुकक्रीडाकारिणो जनान्पृणातीति लोकंपृणा सकलजनसुखकारका वातानां पवनानामूमिका वीची समेति । अथ च छन्दसि वातोर्मिकाजातिः । पुनः क्वचित्कमलाकरादिषु हंसमाला राजमरालराजी क्रीडन्ती दृश्यते । हंसमाला छन्दोजातिश्च । क्वापि स्थाने स्मेरोद्यानादौ कन्या पुष्पावचयार्थमागता पुष्पाजीविकुमारिका विलोक्यते । अथ च कन्या छन्दोजातिः । पुनः क्वापि सजलशार्दूलप्रदेशादौ मृगी स्वरलघुबालकलिता सारङ्गी चरन्ति नीरीक्ष्यते । मृगी छन्दोजातिश्च । पुनः कुत्रचित्क्रीडाकाननादौ मालतीजातिनामलता प्रेक्ष्यते । किं लक्षणा । पुष्पितं कुसुमितं प्रक्षन्परम्परापरिचितमग्रं शिखरं यस्याः सा तथा । जातिः पुष्पिताग्रा च द्वे अपि छन्दोजाती । क्वापि कारस्करकोटरविलादौ दृष्यतां दर्पं मदं विभ्रतां मदोन्मादिनां भुजंगमानां सर्पाणां प्रयात गमनं निभात्यते । भुजंगप्रयातं छन्दोजातिश्च । पुनः क्वापि गिरिगह्वरादीनां प्रदेशे शार्दूलानां व्याघ्राणां चित्रकायानां वा अथवा अन्यर्हिंस्रस्वापदविशेषाणां विशेषेण निजमहिलाभिर्बालैर्कां समं क्रीडितं विलसितं विभाज्यते शार्दूलविक्रीडितनाम्नी छन्दोजातिश्च-॥ युग्मम् ॥

શ્લોકાર્થ

(વહાર કરતા સુનીન્દ્ર હીરવિજયસૂરિણી વિહારભૂમિ વિવિધ પ્રકારની છંદોની ભતિરૂપે બની ગઈ. તે આ પ્રમાણે કોઈ કોઈ વનભૂમિમાં રહેલી પુષ્પોની માળાઓથી સ્રગ્વિણી, અનેક ભતિના અલકારોથી શોભતી એટલે શાલિની, અને ભત્તાંગનાઓથી યુક્ત હોવાથી વાણિની. (સ્રગ્વિણી; શાલિની અને વાણિની એ ત્રણે છંદની ભતિઓ છે) કોઈ પ્રદેશમાં સકલજંતુઓને સુખકારી એવી પવનની ઉર્મિઓ વહે છે; (વાતોર્મિકા-છંદ); સરોવરમાં ક્રીડા કરી રહેલા રાજહંસોની પંક્તિઓ શોભે છે. (હંસમાલા) કોઈ પ્રદેશમાં પુષ્પોને એકઠા કરવા માટે આવેલી માળીની કન્યાઓ ભેવામાં આવતી હતી. (કન્યા-છંદ) કોઈ પ્રદેશમાં હરણીઓ દેખાતી હતી. (મૃગી-છંદ) કોઈ પ્રદેશમાં વિક્ષસ્વર પુષ્પોના અગ્રભાગ ઉપર રહેલી માલતી નામની લતાઓ ભેવામાં આવતી હતી. (માલતી) અભિમાનથી ઉદ્વેગ એવા સર્પો જતા આવતા દેખાતા હતા. (ભુજંગ) તેમ જ પર્વતોની શુક્ર આદિમાં શાર્દૂલ-સિંહ આદિ પશુઓની ક્રીડા ભેવામાં આવતી હતી. (શાર્દૂલ વિક્રીડિત) આ રીતે વનભૂમિ છંદ ભતિરૂપ બની. ॥ ૨ ॥ ૩ ॥

૧. વાણિનીવતન્ત્રે વ સ્થાન્યદ્યોગેડહાગમામવાવિવાનાત્સ્વશૂદિતિ ષઠઃ સઘુઃ ।

निम्बजम्बीरजम्बूकदम्बद्रुमान्स्मेरमाकन्दकारस्करं कीरवत् ।

लङ्घयन्ग्रामसीमापुरीः स प्रभुः प्राप्तवान्पत्तनस्वोपकण्ठं क्रमात् ॥ ४ ॥

स प्रभुः हीरसूरीश्वरः क्रमादग्रामानुग्रामविहारपरिपाट्या वत्तनस्याणहिल्लापाटकनाम-
पुटभेदनस्य उपकण्ठं संनिधानं प्राप्तवानासादयामास । किं कुर्वन् । ग्रामान् लघुपुराणि
संनिवेशान्वा सीमासुभयोर्ग्रामयोर्नगरयोर्वा मध्यभूमी ग्रामसमीपभूत्वा पुरीर्महान्नगराणि
विश्वलपुरमहीशानकादीनि लङ्घयन्प्रतिक्रामन् । किं च कीरवत् । यथा शुको निम्बान्
पिचुमन्दान् जम्बीरान् जम्बिलान् वृक्षविशेषान् जनप्रसिद्धान् जम्बून् श्यामफलान्प्रसिद्धान्
कदम्बान्नीपान् धाराकदम्बान् धूलीकदम्बांश्च जातिद्वयविशिष्टान् एतानेव द्रुमान् पादपान्
लङ्घयन् मुञ्चन् स्मेरं वसन्तऋतुना विकसितं परलवदलकलिकाकुसुमफलकलितं कृतं
माकन्दकारस्करं सहकारतर्हं प्राप्नोत्यधिगच्छति ॥

श्लोकाथ

जेम पोपट वींभडो; जंभीर; जंभु जने कडंभ आदि वृक्षोने त्यज्जने विहस्वर
जेना आभ्रवृक्षेने सेवे तेम हीरविजयसुरिण गाम; नगर जने सिमाडा आदिनुं
छेदधन करीने अतुकेमे अणुछिद्वपुर पाटणु पासे पधार्या, ॥ ४ ॥

श्रोत्रपत्रैर्निपीय प्रभोरागमायेयपीयूषमानन्दमेदस्विनः ।

तत्पदाम्भोजमभ्येत्य भेजुर्जनाः पान्यसार्था इव स्मेरदुर्वीरुहम् ॥ ५ ॥

जनाः पत्तनश्रद्धालोकाः अभ्येत्यागत्य तत्पदाम्भोजं स्मरिचरणारविन्दं भेजुः सेवन्ते
स्म । प्रणमन्ति स्मेत्यर्थः । के इव । पान्यसार्था इव । यथा पथिकप्रकराः अभ्येत्य
वृत्तात्समागत्य निदाघदाघतप्तीकृताङ्गाः प्रबलपथश्रमश्रान्ताश्च सन्तः स्मेरन्तं विकसन्तमुर्वीरुहं
बहुलपल्लवदलफलच्छायाच्छन्नं मार्गवर्तिमहीरुहं भजन्ते । 'स्मेरदम्भोरुहारामपवमानमि-
षानिलः' इति पाण्डवचरित्रे । जना किभूताः । आनन्देन प्रमोदेन मेदस्विनः उपचयवन्तः
स्फुरद्भोमाञ्चकञ्चुकपुष्पपुषः । किं कृत्वा । प्रभोः श्रीगुरोरागम आगमनं तदेवामेय
प्रमाणातीतं पीयूषममृत श्रोत्रपत्रैः कर्णपर्णद्वन्द्वैर्निपीवातितृप्ततया पीत्वा । सादरं श्रुत्वे-
त्यर्थः । अथ च 'पीयूषोऽमिनव' पथः' इति ह्यस्याम् । सवस्कपयःपानाच्च पुष्टाङ्गा भवन्त्येव ॥

श्लोकाथ

श्रीहीरविजयसुरिणना आगमनइप प्रमाणातीत अमृतनुं कानोपडे पान करीने
अर्थात् सांभगीने छष्ट-पुष्ट जनेला पाटणुना श्रावडोजे, जेम मार्गथी श्रुमित जनेला

मुसाइरे। आपीने विक्खवर वडना वृक्षेनो आश्रय करे तेम, आपीने आयाय'महाराजना
यरथुक्कमलने। आश्रय कर्यो अर्थात् नभस्कार कर्या। ॥ ५ ॥

आजगामानाय कम्माङ्गजन्मा यतिक्ष्मातलाखण्डलः संमुखं तत्प्रभोः ।

द्वरिणाप्यर्णवेनेव शीतद्युतेः पिप्रियेऽद्वैतमस्योदयं पश्यता ॥ ६ ॥

अथ सूरः पत्तनसमीपे समागमनानन्तरं कम्मानामसाधोरङ्गजन्मा नन्दने विजयसेन-
नामा यतिषु सुसुष्ठुषु अथ वा यतीनां मध्ये क्ष्मातलस्य महीमण्डलस्याखण्डलो वासवः ।
सूरीन्द्र इत्यर्थः । तस्य प्रभोः श्रीहीरविजयसूरीन्द्रस्य संमुखमभिमुखमाजगाम समागच्छति
स्म । अपि पुनरस्य विजयसूरैरद्वैतमन्यसामान्यमुदयं वैभवातिशयप्रादुर्भावं पश्यता
स्वयं विलोकयता सता सूरिणापि हीरगुरुणापि पिप्रिये प्रमुदितमद्वैतप्रीतिमत्ता समाजा-
यत । केनेव । यथा शीतद्युतेः कौमुदीदयितस्याद्वैतमभ्युदय पश्यता समुद्रेण चन्द्रजनकेन
प्रीयते । यस्माद्ये समुत्पद्यन्ते स तेषां पिता, चतुर्दशानामपि रत्नानां समुद्रे समुत्पन्नत्वा-
त्समुद्र एव पिता । यथा लक्ष्म्याः प्रसिद्धं नाम क्षीरोदतनया हैम्याम्, तथा चन्द्रोऽपि
प्रसिद्धः समुद्राङ्गजः । तथा च नैषधे—‘सिताम्बुजानां विरहस्य यच्छलाद्भावलिङ्गस्यामलि-
तोदरश्रियाम् । तमः समच्छायकलङ्कसंकुलं कुलं सुधांशोर्वहुलं बहन्निव ॥’ इति । ‘कुलशन्देन
समूहं वशं वा बहति’ इति तद्वृत्तिः ॥

श्लो० अर्थ

शुद्धमहाराजने पाठेषु पासे पधारेवा अष्टीने, साधुओभां छन्दः सभान कभाश्रेणीना
पुत्रः आयाय'देव विजयसेनसूरिण्य सन्मुख पधार्या, समुद्र जेम अन्द्रोदय जेतां
आन'हित भने तेम हीरविजयसूरि विजयसेनसूरिणेनो अद्वितीय उदय जेठ अत्यन्त
आन'हित भन्त्या, ॥ ६ ॥

हीरस्वरिक्रमद्वन्द्वनप्रीभवत्तन्मुखं प्राप कामप्यनन्यां श्रियम् ।

कल्पितानल्पसख्यः कथंचिन्मिथः संगतः पङ्कजेनेव शीतद्युतिः ॥ ७ ॥

हीरसूरः स्वगुरुश्रीहीरविजयसूरः क्रमद्वन्द्वे चरणयुगले नप्रीभवत्संजायमानं तन्मुखं
विजयसेनसूरिवदनं कामपि वचनगोचरातीतामसाधारणीं श्रियं शोभां प्राप लभते स्म ।
उन्प्रेक्ष्यते—मिथः परस्परं कथंचित्केनापि प्रकारेण कल्पितं निर्मितमनल्पं बहुदृष्ट च

સખ્ય મૈત્રીભાવો યેન તાદૃશઃ ક્ષીતચુતિશ્ચન્દ્રઃ પદ્મજેન પદ્મેન સમં સંગતો મિલિત ઇવ ।
ચરણસ્યામ્ભોજોપમા વદનસ્ય ચ ચન્દ્રસામ્યમિત્યુત્પેક્ષા ॥

૨લોકાકાથં

પોતાના ગુરૂદેવ શ્રીહીરવિજયસૂરિજીનાં ચરણકમલમાં નમી પડેલું વિજયસેનસૂરિ-
જીનું સુખચન્દ્ર કોઇ અનેરી શોભાને ધારણ કરતું હતું; બાણે કોઇ પણ રીતે પરસ્પરની
જીભરબન મિત્રતા થઇ હોય તેમ ચન્દ્ર કમલની સાથે મળ્યો ન હોય ! ॥ ૭ ॥

પ્રશ્નયામાસ મહારકાધીશ્વરોડનામયાદિ મ્યયં તસ્ય સૂરીશિતુઃ ।

તેન રેજે પુનઃ સૌડધિકં સ્ત્રુના યૌવરાજ્યાન્વિતેનૈવ શ્રૂવાસવઃ ॥ ૮ ॥

મહારકાધીશ્વરો વૃહદ્રણધરાધિરાજો હીરવિજયસૂરીશ્વરઃ સ્વયમાત્મના તસ્ય સૂરી-
શિતુર્વિજયસેનસૂરેરનામયાદિ નીરોગતાપ્રમુખં સમાધિકુશલતાદિક પ્રશ્નયામાસ પૃચ્છતિ
સ્મ । પુનઃ સ હીરમહારકઃ તેનાચાર્યેણ સમાધિકં રેજે વર્મો । ક ઇવ । શ્રૂવાસવ ઇવ ।
યથા પૃથિવીપુરહૂતો રાજા યૌવરાજ્યેન યુવરાજસ્ય ભાવસ્તેન યૌવરાજ્યપદવીભાવેન યુક્તેન
યુવરાજેન સ્ત્રુના નન્દનેન કૃત્વા રાજતે ॥

૨લોકાકાથં

આચાર્યોમાં રાજસમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિ શરીર સ્વસ્થતા આદિની કુશળવાર્તા
પૂછતા હતા, અને જેમ રાજા યુવરાજની સાથે શોભે તેમ હીરવિજયસૂરિએ વિજયસેન-
સૂરિજીની સાથે અધિક શોભા પ્રાપ્ત કરી. ॥ ૮ ॥

નૈકકાયાન્પ્રણીય સ્વયં દર્શયન્દ્વાદશાર્ચિઃ સ્વચાતુર્યસુર્વ્યામિવ ।

શિષ્યસાર્થા મિથો નવ્યકાવ્યૈસ્તતઃ સંસ્તુવન્તિ સ્મ તૌ સૂરિભૂમાસ્કરૌ ॥ ૯ ॥

તતો વિજયસેનસૂરિસમાગમનાનન્તરં શિષ્યસાર્થા વિદ્વદ્વિનેયવ્રજા મિથઃ પરસ્પરં
નવ્યકાવ્યૈઃ સચસ્કકવિત્વૈઃ કૃત્વા તૌ હીરવિજયસેનનામાનો સૂરી ઇવ શ્રૂમાસ્કરૌ સૂરિ-
રાજૌ । ‘મધ્યંદિનાવધિ વિધેર્વસુધાવિવસ્વાન’ इति नैषધે । પ્રતિ સંસ્તુવન્તિ સ્મ વર્ણયા-
માસુઃ । વિજયસેનસૂરિ હીરવિજયસૂરિ શ્રીહીરવિજયસૂરિશિષ્યા તુષ્ટુઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
નૈકાન્વહૂન કાયાન સૂતીઃ પ્રણીય કૃત્વા । ‘નિષેધાર્થનકારસ્થ સમાસત્વાન્નલોપાભાવો

નિવેધાર્થવાચકૌ તત્ર નિવેધાર્થવાચી નકારસ્તત્ર લોપો ન ભવતિ નૈષધેત્યાદૌ જ્ઞેયઃ નગ્રસ્તુ લોપો ભવત્યેવ' इति प्रक्रियाकौमुद्याम् । उक्तत्वात्समासत्वाच्च नकारस्यानादेशो न स्यादिति । द्वादशाक्षिवृहस्पतिरुर्व्यां पृथिव्यां स्वयमात्मनૈव स्वस्यात्मनश्ચાતુર્ય નિપુણતાં દર્શયન્નિવ । અથ વા દર્શયન્ દ્વાદશાક્ષિરિવ ॥

શ્લોકાર્થ

તથા ૫૪ શિખ્યેના સમૂહ ૫૨૨૫૨ નવનવા ધ્વન્યેની રચના કરીને સૂરિભાસ્કરોની સ્તુતિ કરતા હતા; તે બાજુ બૃહસ્પતિ સ્વયં અનેક શરીરને ધારણ કરીને પૃથ્વી ઉપર પોતાની આતુરી અતાવતો ન હોય ॥ ૯ ॥

तत्समीक्षोत्सुकीभूतदिङ्नायके पौरपुङ्गवैः प्रणीते महाहम्बरे ।
धामिवेन्द्रो जयन्तेन भट्टारकस्तेन सूरिन्दुना प्राविशत्पत्तनम् ॥ १० ॥

મહારકઃ । યથાપિ મહારકશબ્દેન પૂજ્યત્વહ્યાપનમ્ 'પાદા મહારકો દેવઃ પ્રયોજ્યાઃ પૂજ્યનામતઃ' इति हैम्यामुक्तत्वात् पूज्यवादाः तथा भूपतिर्भोजदेवः तथा अहैन्द्रभट्टारकं गृहीत्वेत्यादौ प्रशस्त्यार्थप्रकारकत्वं दृश्यते, तथाप्यत्र जैनशासनानुसारेणाधुना लोककृदया भट्टारकशब्देन बृहन्नगाधिपस्तच्छिष्यस्तस्मिन्बृहन्नगाधिपे विद्यमाने आचार्य इत्युच्यते इतिसंप्रदायः । श्रीहीरविजयसूरिः तेन सूरिन्दुना विजयसेननाम्ना सूरिचन्द्रेणाचार्येचन्द्रमसा साकंपत्तनं पुटभेदेन प्राविशत्प्रविशति स्म । 'द्वीपान्तरेभ्यः पृथिवीपतिभ्यः क्षणादवापે पुટभेदेन તત્ત્વ इति नैषધે । क इव । इन्द्र इव । यथा पुरंदरो जयन्तेन निजजन्द्वेन जयदत्तेन सम धां दिवं नन्दनादौ क्रीडित्वागत्य प्रविशति । कस्मिन् सति । पौरपुङ्गवैर्नागरिकनिकरैर्महा-हम्बरे अतिशयितોત્ત્વે પ્રણીતે કૃતે સતિ । કિંશૂતે મહાહમ્બરે । તસ્ય મહાહમ્બરસ્ય સમીક્ષા સમ્યક્સર્વપ્રકારેણાલોકનં તત્રોત્સુકીભૂતા ઉત્કપિઠતા જાતા દિઙ્નાયકા દિવપાલા યત્ર ॥ इति हीरसूरेः पत्तने समागमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

જે ઉત્સવને જોવા દિઙ્નાયકો ઉત્કપિઠ થયા છે તેવા નાગરિકોવડે કરાયેલા મહા મહોત્સવ પૂર્વક, જેમ ધન્વં પોતાના પુત્ર જયંતની સાથે સ્વર્ગપુરીમાં પ્રવેશ કરે તેમ મહારકાચાર્ય હીરવિજયસૂરિજીએ વિજયસેનસૂરિ સાથે બાણહિલપુર પાટણમાં પ્રવેશ કર્યો. ॥ ૧૦ ॥

देशनामन्दिरं श्रीजिनेन्दोः पुरो व्यालुलोके वसत्यां व्रतीन्द्रस्ततः ।

आप्तमारादुकामेव लोकत्रयी वप्रत्रितयीकैतवात्समीयुषी ॥ ११ ॥

ततः पत्तने प्रवेशानन्तरं व्रतीन्द्रः स्वरिः वसत्यामुपाश्रये पुरस्तात् श्रीजिनेन्दोः श्रिया त्रिलोक्याधिपत्यलक्ष्म्या कलितस्य जिनानां सामान्यकेवलानां मध्ये इन्दुः सर्वाह्लादकत्वार्थ-
करस्तस्य यदग्रे वपर्यमानं सुरासुरनरेषु प्रसिद्धं वा देशनामन्दिरं समवसरणं व्यालुलोके
विलोकते स्म । इष्टवानित्यर्थः । तस्मिन् । यत्र धर्मदेशनामन्दिरे वप्रत्रितय्याः प्राकार-
त्रयस्य कपटात् । उत्प्रेक्ष्यते—आप्त श्रीजिनेन्द्रमारादुकामा सेवितुमभिलषन्ती लोकत्रयी
त्रिलोकी समीयुषी समागतेव ॥

श्लोकाथ

नगर प्रवेशं यथा ग्राह श्री हीरविजयेस्वरिण्यो उपाश्रयणी आश्रय श्रीजिनेश्वर
लग्नवतुं समवसरणं ज्ञेयं । ते समवसरणं, त्रयं गठना षडाने नष्टे त्रिलोकी
श्रीजिनेश्वरलग्नवतुनी उपासना कृत्वा भाटे आसी न होय ? ॥ ११ ॥

यत्र वापीषु पश्यन्ति शंभुश्रियं वारिदेव्यः स्मितभोजनेत्रैरिव ।

अर्हतेव स्ववाचाभृतं निर्जितं सेवितुं तं पुनस्तासु संतिष्ठते ॥ १२ ॥

यत्र समवसरणे वापीषु जलसंपूर्णदीर्घिकासु वारिदेव्यो जलदेवताः स्मितानि
विकसितानि अम्भोजानि कमलानि तान्येव नेत्राणि नयनानि तैः । उत्प्रेक्षते—
विकचकमललोचनैः कृत्वा शंभुश्रियं तीर्थकृतमनुष्ठितशिक्षायाश्चतिशायिलक्ष्मीं पश्यन्ति
विलोकयन्तीव । पुनरर्हता जिनेन्द्रेण स्ववाचा मधुरिमाद्वैतात्मगिरा अभृतं पीयूषं निर्जित-
मभिमृतं सत् । उत्प्रेक्ष्यते—पुनस्तं जिनेन्द्रं सेवितुमुपासितुमिव तासु वापीषु संतिष्ठते
समेत्य स्थितम् ॥

श्लोकाथ

समवसरणुनी वाप्योभां जलदेवीयो विहस्वरं कमलरूपी नेत्रोपदे, तीर्थकृन्नी
शोभाशो अतिशयोनी लक्ष्मी ज्येति न होय ! वणी लग्नवतुनी वाष्णीनी अद्वितीय मधु

दि, सौ. ३३

રાત્રિથી 'પરાલંબ પામેલું' અમૃત બાણે ફરીથી જિનેશ્વરની ઉપાસના કરવા માટે આવીને રહ્યું ન હોય ? ॥ ૧૨ ॥

યત્ર સોપાનપત્તિઃ શિવાદ્ મહાગેહમારોહમુદેઽધિરોહિણ્યમાત્ ।

નિમ્નગેત્યાત્મકૌલીનનિર્મુષ્ટયે જાદ્વવીવોત્તરજ્ઞાગતાર્હત્પદે ॥ ૧૩ ॥

યત્ર ભગવત્સમવસરણે સોપાનપત્તિઃ મારોહણશ્રેણી અમાદ્વમૌ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—શિવ મોક્ષમિત્યાહા નામ યસ્ય તાદૃશ મહાગેહમત્યુક્તસ્થાનસ્થિતપ્રાસાદમારોહમુદ્ધૃષ્ટૈશ્ચદિતુમધિરોહિણી નિઃશ્રેણિકેવ ઊઠે દ્વાર્થે । અથ વા ચિત્કર્કયામિ- 'તપઃકૃશાઙ્ગાસ્ત-શૈલમારોહુ ન વચં ક્ષમાઃ । ચટિષ્યતિ કથં પ્રૌઢદેહોઽયં ગજરાજવત્ ॥' इति ऋषिमण्डलवृत्तौ । वा अथवा इयं निम्नगा नीचगामिनी । कामिन्यो नीचगामिन्यः इत्यप्यर्थध्वनिः । इत्यमुना प्रकारेण आत्मनः स्वस्य कौलीनस्य जनापवादस्य निर्मुष्ये विनाशनाय अर्हतैलोक्यनाय-कस्य पदे चरणे समवसरणरूपे वा स्थाने आगता समागतवती । उत्तरज्ઞા ઉત્તરજ્ઞાનમુદ્ધૃષ્ટૈસ્તરાઃ સોપાનરૂપાસ્તરજ્ઞાઃ કહ્યોલા યસ્યાસ્તાદૃશી જાદ્વવી જદ્વકન્યા ગજેવ ॥

શ્લોકાર્થ

સમવસરણી સોપાન પત્તિઃ એ બાણે મોક્ષરૂપી મહેલ પર-મારોહણ કરવા માટેની નિસરણી ન હોય, તેવી શોભે છે, અથવા 'નિમ્નગા'-'નીચગામિની' એવા પોતાના લોકાપવાદને દૂર કરવા માટે બાણે અરિહંત ચરણરૂપ સમવસરણમાં સોપાનરૂપે જેના તરંગો અન્યાં છે તેવી અંગાનહી આવીને રહી ન હોય ? ॥ ૧૩ ॥

યત્ર સૃષ્ટૈરિવ શ્રેયસે તોરણૈઃ સાર્વવિશ્વાધિપત્યામિષેકક્ષણે ।

યેન નેતું જનાન્યુક્તિપુર્યામિવોદ્વાદિતૈર્દ્વારવારૈઃ પુનઃ પુસ્ફુરે ॥ ૧૪ ॥

યત્ર સમવસરણે તોરણશ્ચતુર્વિક્રપતોલીપુ પ્રણીતૈર્વૈદિઞ્ઞારૈર્વૈવંદનમાલાભિર્વા પુસ્ફુરે શુશ્રુમે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સાર્વસ્ય તીર્થંકરસ્ય વિશ્વેષાં ત્રિજગતામાધિપત્યં સ્વામિત્વમ્ । રાજ્યમિત્યર્થઃ । તસ્ય તત્ત્વ વા અમિષેચનં સ્થાપનં તસ્ય ક્ષણે પ્રસ્તાવે મહોત્સવે વા શ્રેયસે કલ્યાણકૃત્યે સૃષ્ટૈર્નિર્મિતૈરિવ । લોકેઽપિ પ્રાપ્તો મહોત્સવસમયે તોરણાનિ બંધ્યન્તે । પુનર્યત્ર સમવસરણે દ્વારવારૈર્દ્વારદ્વારૈઃ પુસ્ફુરે સ્ફુરિતમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—યેન ભગવતા જનાન્યુમન્યલોકાન્ય મુક્તિપુર્યાં સિદ્ધિનગર્યાં મોક્ષમણ્યે નેતું પ્રાપયિતુમુદ્વાદિતૈર્મુકુલીકૃતૈરથાન્યુક્તિપુરીદ્વાર્મિરિવ ॥

श्लोकाथं

समवसरण्णुं आरे दिशाना धरो पर तोरणो शोभतां हतां; ते नञ्छे श्री तीर्थं करं
भगवत पर त्रञ्छे नगतां अधिपतिपणुनां अलिषेकं करवा भाटे दिक्कोणे स्वकट्याणुथै
तोरणो भांध्या न डोय वणी; समवसरण्णुनां गुह्या द्वारे नञ्छे लव्यलवोने मुक्तिरूपी
नगरी प्राप्त कराववा भाटेना द्वारे न डोय. ॥ १४ ॥

शंभुमुद्दिश्य मुक्तैः स्मरेणाशुगैर्मोघतां किं गतैरन्तरेऽवस्थितैः ।

दौकितैरात्मनः किं वपुर्लिप्सया पुष्पचापेन वाभ्राजि यस्मिन्मुमैः ॥ १५ ॥

यस्मिन् समवसरणे सुमैः पञ्चवर्णजानुप्रमाणाप्रमाणोज्ज्वलमानकुसुमैरभ्राजि रजैः ।
उत्प्रेक्ष्यते—स्मरेण मनोभवेन विरोधितया शंभुं पार्वतीपतिमहन्तं वा उद्दिश्य संकल्प्य
मुक्तैः क्षितैरसाधारणसिद्धयनुभावात् शंभुविषये पुनर्मोघतां विफलतां गतैः प्राक्तैः ।
अत एव वेध्या लब्धात् अन्तर्मध्ये विचाल एव स्थितैः पतितैराशुगैर्वाणैरिव कामस्य च
पुष्पधारत्वात् । अथ वा पुष्पचापेन श्रीमन्दनेन अनङ्गत्वादात्मनः स्वस्य वपुर्लिप्सया
शरीरप्राप्तिकाङ्क्षया दौकितैरुपदीकृतैः शरैः किं स्वविशिशैरिव ॥

श्लोकाथं

समवसरण्णुमां ननु (दीर्घाणु) प्रमाण पंथरंगी पुष्पोनां समूहं, कामदेवे धृश्चरने
उद्देशीने कूडेला पीतानां भाणो धृश्चरे निष्कृण्ण अनाय्याथी नञ्छे व्रथमां अ रङ्गी गथां
न डोय, तेषां शोभे छे, अथवा स्वयं अनङ्ग डोवाथी अङ्गी रूपुहाथी समवसरण्णुमां
कामदेवे छेठणाङ्गे करेला नञ्छे पीतानां भाणो न डोय. ॥ १५ ॥

धीरिमाधःकृते शीलतीव त्रपासंकुचदगौरवे स्वर्गिरौ विष्टरे ।

यत्र शौर्येण निर्जित्य वन्दीकृतः श्रीजिनेनेव पञ्चाननोऽधःकृतः ॥ १६ ॥

यत्र समवसरणे विष्टरे भगवदुपवेशनोचिते सिंहासने पञ्चाननः केसरी अथः
अर्थाजिनेन्द्रस्याधस्तात्स्थितः तिष्ठति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—श्रीजिनेन त्रिभुवनाधिपत्यलक्ष्मी-
विलासरसिकेन तीर्थकृता शौर्येण स्वशूरतया साहसिकत्वेन निर्जित्याभिभूय वन्दी-
कृतो वन्धुं विहितः सन् अधस्तस्थिवान् विष्टरे । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—धीरिम्णा सुरासुरनरा-

અચાહનાભારખર્ચેણ કૃત્વા અઘઃકૃતે પરિકૃતે નીચૈઃ કૃતે ન્યક્કારં પ્રાપિતે । અતઃ પવ
અપયા લજ્ઞાધિક્યેન સંકુચલ્લષ્ટમઘઃકૃતં ગુરુત્વસુચ્ચૈત્વરત્વં વપુષો મહત્ત્વં ચ વસ્ય
તાદૃશો શીલતિ । અયાંઙ્ગવન્તં સેવમાને સ્વર્ગિરો સુવર્ણચલે ॥

શ્લોકાર્થ

અમવસરશુભિર્માં રહેલા સિંહાસનની નીચે અર્થાત્ ભગવંતની નીચે રહેલા કૈશરી
સિંહ, ભગવંતની શૂરવીરતાથી પરાભવ પામેલા સિંહને બંદીરૂપે કરાયો ન હોય તેવો
ગ્રોભે છે. અર્થાત્ સિંહ બહુ ભગવંતના વંદનર્થે આબ્ધે ન હોય ! વળી, ભગવંતની
ધીરતાથી વિશસ્કૃત થયેલો સુરગિરી-મેરૂપર્વત દ્વન્નમના અતિરેકથી બહુ સંકુચિત
બનીને સિંહાસનરૂપે રહી ગયા ન હોય ! અર્થાત્ ભગવંતની ઉપાસના કરવા માટે
બહુ આશ્પાત્ મેરૂપર્વત આબ્ધે ન હોય ! ॥ ૧૬ ॥

અર્થતા ત્રાનુમાત્માશ્રિતાન્સંપ્રતેર્થીલુકાન્કિ ચતુર્દિક્સમેતાઙ્ગનાવ ।

યત્ર તેષાં ચત્ત્રો ગતીર્વા નિરાકર્તુમ્દે ચત્ત્રઃ કૃતા મૂર્તયઃ ॥ ૧૭ ॥

યત્ર સત્રવસરણે અર્થતા તીર્થકૃતા ચત્રચતુઃસંલ્યાકા મૂર્તયઃ કાયાઃ કૃતા નિર્મિતાઃ ।
અપ્રેક્ષ્યતે-સંપ્રતેઃ સંસારાત્ અનાદિચત્રવરપરમપરિશ્રમણુઃસ્થભરાત્ મીલુકાન્કિ વિન્ય-
તીત્યર્થશીલાન્ । તથા ચ ચતુર્દિક્સઃ પૂર્વાદક્ષિણાપશ્ચિનોત્તરારલક્ષણાન્યઃ ચત્રો હરિઃક્રમઃ
સનેતાન્ સ્વસનીયે સનાતનાન્ ઋત્ત પવાત્માન્ મગવન્તમ્ । 'સેવજ્ઞા ભાત્મા પુરુષઃ' इति
હૈન્યાન્ । આશ્રિતાન્ ટપેત્ય સ્વશરણીકૃતાન્ સવિકલોકાન્ કિં જ્ઞાતું રસિતુમિવ ચત્રો
જ્ઞેયો વિહિતાઃ । અથ વા કહે અહમેવ' વિચારયામિ । પૂર્વોક્તવિશેષણવિશિષ્ટાનામેવ
તેષાં જ્ઞાનાં ચત્રો મરકતિર્થસ્મુત્પ્સુરલક્ષણાશ્ચતુઃસંલ્યાકા અપિ ગતીર્નવાકિરાકર્તુમિવ
નિવારયિતુમિવ વા ચત્ત્રારો દેહા વિહિતા જ્ઞાતાઃ ॥

શ્લોકાર્થ

અમવસરશુભાં તીર્થંકર ભગવંતના આદે દિશાનાં સ્થાપન કરેલા આર પ્રતિબિંબો
ગ્રોભે છે; તે બહુ અનાદિઅક્ષીન સંપ્રદાયનાં પરિશ્રમણુ કરવાનાં હુઃખથી ભયભીત બનેલા
જેનાં આદે દિશાથી પોતાની સર્પિ આપેલા ભવ્યભવેને રક્ષણ આપવા માટે મનુષ્ય
બને દેવરૂપ આર ગતિનો દિગ્દેહ કરવા માટે બહુ આર મુખ કર્યાં ન હોય. ॥ ૧૭ ॥

भाति भामण्डलं राजवैरादिवाप्तस्य पृष्ठे प्रविष्टः प्रणश्यासुणः ।

ब्रह्मणा यत्र मुक्तः किमर्चिर्व्रजो विश्वकृत्तक्षिताङ्गस्य वा भास्वतः ॥ १८ ॥

यत्र श्रीजिनधर्मदेशनसदने आतस्य तीर्थकृतः पृष्ठे शिरसः पश्चात्पदेशे भामण्डलं ज्योतिःपुङ्गो भाति विभ्राजते दीप्यते वा उत्प्रेक्ष्यते—राज्ञा चन्द्रेण नृपेण वा सह वैराद्विरोधात् चन्द्रोदये क्वापि प्रणश्य याति स्वोदये च स्वकरैरेव प्रातश्चन्द्रश्रियं भुण्णाति । अत एव विरोधः । तस्मात्प्रणश्य प्रपलाय्य आतस्य विश्वस्तस्य अयं सर्वथापि प्राणत्यागेऽपि मङ्गं कस्मैचिदपि न ददाति इति विश्वास प्राप्तस्य मित्तस्य पृष्ठे प्रविश्य स्थितोऽरुणो भानुमानिव । वायवा ब्रह्मणा विधात्रा यत्र समवसरणे विश्वकृता देववार्धकिना तक्षितं तनूकृतं 'तान्यु' इति लोकोक्त्या तादृशमङ्गं कायो यस्य । स्वदयितादित्यतेजोसहिष्णुदक्षाङ्गजाभ्यर्क्षितदेववर्धकिना चक्रव्रममारोप्य उल्लिखितवपुष इत्यर्थः । तादृशस्य भास्वतो भास्करस्य अर्चिर्व्रजस्तेजोराशिरिव मुक्तः स्थापितः । 'आरोप्य चक्रव्रमभुण्णतेजास्त्वष्ट्रेव यन्त्रोल्लिखितो विभाति' इति रघुवंशे ॥

श्लोकार्थ

समवसरणुभां तीर्थं कर भगवन्तना पाछणना भागभां लामंडल-नयेतिपुंन शैले छे. ज्ये प्रभात समये यन्द्रनी शैलाने छुटवाना कारणे, यन्द्रनी साथे उत्पन्न थयेला वैरभावथी, सूर्यनो सारथी अङ्गु नासीने भगवन्तनी पाछण छुपाठ गये न होय ? कारणे आभूतशिशोमल्ली प्रभु प्राण्णते पणु भारा शत्रु यन्द्रना हाथभां मने सोपशे नही, आवा विश्वासथी न ज्ये पाछण रही गये न होय । अर्थात् सूर्यनुं तेज नही सही शकवाथी; ब्रह्माजे पोताना सुथार द्वारा जेनुं शरीर छेलावी नाज्युं छे, ते सूर्यनुं तेजराशि ज्ये भूकये न होय ? ॥ १८ ॥

किं प्रिये पूर्णिमाशर्वरी चन्द्रिका वक्रचन्द्रस्य पत्युर्द्विपार्थी श्रिते ।

कुन्तलैर्न्यक्कृते वाजुनेतुं स्वयं राजतोऽभ्यर्णयोश्चामराली प्रभोः ॥ १९ ॥

प्रभोवृषभतीर्थकृतोऽभ्यर्णयोः पार्श्वयोः प्रदेशयोश्चामराली वालव्यजनमाले राजतः शोभते । उत्प्रेक्ष्यते—पत्युः स्वभर्तुर्वैकचन्द्रस्य वदनविधोः । द्वयोः पार्श्वयोः समाहारो द्विपार्श्वी तामुपान्तद्वन्द्वं श्रिते । किंभूते । प्रिये द्वे कान्ते इव । एका पूर्णिमाशर्वरी राकांरात्रिः, अपरा चन्द्रिका ज्योत्स्ना । 'कौमुदी कुमुदीनीमदक्षजारोहिणीद्विजनिशौषधीपतिः' इति हैम्याम् । द्वयोरपि पतित्वात् द्वे अपि उपेत्य द्विपार्श्वी श्रिते । चन्द्रका-

મિન્યાવિવ વાયવા પ્રમોનામિયદેવસ્ય કુન્તલૈઃ પરિવ્રજ્યાયા ઉપાદાતૈઃ પચ્ચમુદિલોચવિર-
ચનાવત્સરે પ્રસરત્પવને પ્રેરિતાગતાં સ્તથૂલ્લહલહાયમાનામાનમૃર્ધજવિલોકનાનન્દિતપુરંદર-
પ્રાર્યનાશ્નરશ્નિત્રિકમુદ્રિમસ્તકપ્રશસ્તકુન્તલહસ્તેન ન્યક્કૃતા તિરસ્કૃતા સતી સ્વયમાત્મના
અનુનેનુમર્યાન્પ્રમુ પ્રસાદયિતુ વા શ્રિતે પ્રકીર્ણકપદ્મજ્યાવિવ ॥

૧૨ોકાથં

સમવસરણુમાં શ્રીઋષભદેવના બન્ને પડખે રહેલી આમદોની પંક્તિ શોભે છે, તે બંને ભગવંતના મુખરૂપી ચન્દ્રની પૃષ્ઠિમા અને ચન્દ્રિકા એ બે પ્રિયાઓ પોતાના શ્વામિના પડખે બાવીને રહી ન હોય, તેની શોભે છે અથવા દીક્ષા અવસરે પંચમુદ્રિ લેત્ય કહી રહેલા ઋષભદેવ ભગવંતની બાકી રહેલા એક મુદ્રિ પ્રમાણુ દેશોની પંક્તિ સુવર્ણ કલશની જેમ શોભતી હોઈને ઈન્દ્રની પ્રાર્થનાથી તેને લોચ નહીં કરવાથી, તે મુદ્રિ પ્રમાણુ મુંદર દેશથી તિરસ્કૃત થયેલી આમદોની પંક્તિ બંને ભગવંતની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરવા માટે બન્ને પડખાંને આશ્રયીને રહી ન હોય ? ॥ ૧૬ ॥

આતપત્નયી યત્ર રંજે વિભોઃ ક્ષમામ્વરોદયોતકૃત્તત્પસ્યામવમ્ ।

માં ત્રિલોક્યાઃ પુનર્ઘોતિકં ત્વં સજેતીવ વક્તું ત્રિમૂર્તિઃ ત્રિતોડયં જશી ॥ ૨૦ ॥

યત્ર સમવસરણેઃ વિભોસ્તીર્યનાથસ્ય આતપત્નયી રંજે ચિરાજને સ્મ । ઉન્મેષ્યતે—
इत्यमुना प्रकारेण वक्तुं कथयितुं तिस्रो मूर्तयः शरीराणि यस्य स त्रिमूर्तिः तादृशोऽयं भगवन्तं श्रितः सेवमानः दाशी चन्द्र इव । इति किम् । हे विभो, त्वत्पनस्या-श्रीमन्प्र-
सादान् अहं क्षमास्वरयोर्नृमीनमस्तोदृढचोत्तकृत् प्रकाशकर्ता अमवं संजातः । पुनस्तव मां त्रिलोक्या भुवनत्रयस्योद्वेगतकं प्रकाशकर्तारं नृजं कुरु । यथा तावापृथिव्यामृढचोत्त-
करोमि तथा स्वर्गपातालभूलोकेषु प्रकाशकारकं निर्माहि इत्यर्थः ॥

૧૨ોકાથં

સમવસરણુમાં ભગવંતના ઉપર ત્રણ છત્રો શોભે છે, તે બંને ચન્દ્ર, ભગવંતને આ પ્રમાણુ દેહેવા માટે ત્રણમૂર્તિ બનાવીને રહો ન હોય કે દેહ ભગવંત, આપની પ્રસન્નતાથી હું આકાશ પૃથ્વીને પ્રકાશિત કરનારો બનું ? અથવા આપ મને ત્રણે દોહને પ્રકાશક બનાવો ? ॥ ૨૦ ॥

— વિભ્રતીભિઃ સ્વગાન્પત્ત્રવિભ્રાજિનશ્ચન્દ્રહાસપ્રસૂનપ્રતાનાન્વહન્ ।

— ચૈત્યશાસ્ત્રી શિસ્ત્રાભિઃ શ્રિતાભિર્નમઃ સ્વર્ગિવૃક્ષાન્વિજેતું કિમુદ્યચ્છતે ॥ ૨૧ ॥

— યત્ર ધર્મદેશનવેશ્મનિ ચૈત્યશાસ્ત્રી અશોકતરુરપરો વા વટવૃક્ષાદિસાલદ્રુમાવસાન
ચૈત્યદ્રુમઃ નમો ગગનાઙ્ગુળં શ્રિતાભિઃ ગાહમાનાભિઃ શાસ્ત્રાભિઃ કૃત્વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વર્ગિવૃ-
ક્ષાન્ સુરદ્રુમાન્ કલ્પતરુન્ વિજેતું પરામવિતુમુદ્યચ્છતે ઉદ્યમં કરોતીત્વ સજ્જીભવતીત્વ
વા । કિંવતાભિઃ શિસ્ત્રાભિઃ । પત્તૈઃ પર્શ્વવિભ્રાજન્તે શોભન્તે હત્યેવંશીલાન્ સ્વગાન્ પક્ષિણો
વાણાંશ્ચ વિભ્રતીભિઃ ધારયન્તીભિઃ । ‘વાણપૃષ્ઠકથિશિસ્ત્રૌ સ્વગર્ધપક્ષ્યાઃ’ । તથા ‘વિદ્વગ્
વિહંગમલગ્નો સ્વગર્ધપક્ષ્યા અપિ’ इति हैम्याम् । ચૈત્યશાસ્ત્રી કિં કુર્વેન્ । ચન્દ્રઃ સુધાકરઃ
કર્પૂરો વા હાસો હસિતં તયોઃ ‘વેતિન્ના તુલ્યાનાં પ્રસૂનાનાં કુસુમાનાં પ્રતાનાન્
સ્તવકાન્ ચન્દ્રહાસ સંઙ્ગશ્ચ વહન્ વિભ્રાણઃ અન્યોઽપિ સુખટો વિરોધિના યોદધુમિચ્છુઃ
ચતુર્વિધાન્યાયુધાનિ ધત્તે । યથા—પાણિમુક્તાનિ શક્તિપ્રમુખાનિ, યન્ત્રમુક્તાનિ શરાદિકાનિ
અમુક્તાનિ શસ્ત્રિકાષાનિ, મુક્તામુક્તભેદદ્વયાત્મકાનિ ઘણ્ઢાદિમાનિ, इति । તથૈવાયં ચૈત્યતરુઃ
શરપ્રહણેન પાણિયન્ત્રમુક્તયોગ્રહણમ્ । ચન્દ્રહાસપ્રહણેન ચ મુક્તામુક્તયોઃ સંગ્રહઃ । તથા ચ
हैम्याम्—‘अत्रं तच्चतुर्विधम् । मुक्तं द्विधा पाणियन्त्रमुक्तं शक्तिशरादिकम् । अमुक्तं
शस्त्रिकादि स्याद्यष्टयाद्यं तु द्वयात्मकम् ॥’ इति ॥

શ્લોકાર્થ

સમવસરણમાં, ગગનાંગુળને ૨૫શીની-૨૬૬ અંશેક વૃક્ષ શેલે છે તે બાણે ચન્દ્ર
હાસ ખડગને ધારણ કરતી શાખાઓવડે કલ્પવૃક્ષને છતવા આટલે સજ્જ થયું
ન હોય ? ॥ ૨૧ ॥

— દેશનામન્દિરે યત્ર જામ્બૂનદઃ શકેતુઃ પુરશ્ચુસ્વતિ સ્મામ્વરમ્ ।

— કૌતુકાન્નાકિલોકં દિદ્દશુઃ ક્ષિતેસ્તીર્થમર્તુઃ પ્રસર્પન્નપ્રતાપઃ કિમુ ॥ ૨૨ ॥

— યત્ર ધર્મદેશનામન્દિરે શ્રીજિનરાજસમવસરણે જામ્બૂનદઃ સ્વર્ણનિર્મિતઃ શકેતુરિ-
ન્દ્રસ્વજઃ પુરો જિનેન્દ્રાયે અમ્બરમાકાશં સહસ્રયોજનપ્રમાણત્વેનાત્યુચ્ચૈસ્તરત્વાત્ ચુસ્વતિ
સ્પૃશતિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—કૌતુકાત્ હૃદયમધ્યેઽતિકુત્તહલાત્ નાકિનાં દેવાનાં લોકં ભુવને
વાસસ્થાન સ્વર્ગં દિદ્દશુર્દ્રુમિચ્છુઃ ક્ષિતેર્થમેઃ સકાશાત્પ્રસર્પન્તુચ્ચૈર્ગચ્છન્ તીર્થમર્તુર્જિને-
ન્દ્રસ્ય કિમુ પ્રતાપઃ ॥

શ્લોકાર્થ

— સમવસરણમાં એક હબાર યોજના પ્રમાણે ગગનચુંડી અને સુવર્ણમયે એવો ધન્દ્ર
સ્વજ ભગવંતની આગળ શેલે છે, તે બાણે કૌતુકથી સ્વર્ગલોકને બેવા આટલે કુપરથી
નીચે પ્રસરતો તીર્થકર ભગવંતને પ્રતાપ ન હોય ? ॥ ૨૨ ॥

विप्रलब्धं विधात्रेव रूपश्रिया स्वं त्रिदशयोऽवयान्ति स्म यद्वीक्षणत् ।

यत्र भान्ति स्म ते शालभञ्जीभराः श्रीसुताम्भोजद्विभ्रमभ्राजिनः ॥२३॥

यत्र श्रीमज्जिनेश्वरसमवसरणे ते जगत्त्रयीस्त्रैणजैत्रगात्रलताः शालभञ्जीभराः पाञ्चालिकाप्रकार. भान्ति स्म शुशुभिरे । किंभूताः । श्रीसुतस्य कमलानन्दनस्य स्मरस्य अम्भोजवृक्षमललीचना स्त्री रतिस्तस्या विभ्रमः शोभा विलासो वा तद्वद्विभ्राजन्ति इत्येवं शीलाः । अथ वा रतिवद्विभ्रमेण शोभया विलासेन वा शोभनशीलाः । ते कै । येषां पुष्पिकाप्रकाराणां वीक्षणाद्दर्शनात् त्रिदश्यः सुराङ्गना स्वमानमानं रूपश्रिया वपुर्वैभवेन विधात्रा जगदावत्पुरुषयोषिद्वर्गसर्गविधायिना विप्रलब्धं वञ्चितमिवावयान्ति स्म मैमिरे । 'मद्विप्रलब्धं पुनराह यस्त्वां तर्कः स किं तत्फलं वाचिमुकः' इति नैषधे । विप्रलब्धुं योग्य' विप्रलभ्यमिति तदर्थः ॥

श्लो० २३

समवसरणभुभां कामदेवनी यत्नी रतिना सौंदर्येन पञ्च शरभावे तेषां सौंदर्यवती पुतलीया शैलती हती, ते पुतलीयाने जेवाथी देवांगनाओ पौनाना शरीरिनी सुभंगतामी अद्वावडे वयना करारुं डोय, तेम भानती हती ? ॥ २३ ॥

आप्तलक्ष्मीलताया इवोद्यत्फलं वीक्ष्य विश्वेशितुर्देशनावैरम् तत् ।

गोचरी स्यान्न वाक्चेतसोर्यः क्वचित्समदं विन्दति स्म व्रतीन्द्रः स तम् ॥ २४ ॥

स व्रतीन्द्रो हीरविजयसूरिः तं मोहव्यासादनसदृशं संमदमानन्दं विन्दति स्म लभते स्म । तं कम । यः संमदः क्वचित्कुत्रापि स्थाने नभःकलोलिनीविलसत्कुलोलमा-ल्लास्वलितवाग्विलासशालिसुरासुरनरसूरिषु वा वाक्चेतसोवचनमनसोर्वा न गोचरी स्या-ल्लास्वलितवाग्विलासशालिसुरासुरनरसूरिषु वा वाक्चेतसोवचनमनसोर्वा न गोचरी स्या-द्विषयो भवेत् । किं कृत्वा । विश्वेशितुर्लोक्यनायकस्य श्रीमत्तीर्थकृतो देशनावेशमसम-वसरणं वीक्ष्य लोचनगोचरीकृत्य । किंभूतं तत् पूर्वव्यावर्णितस्वरूपम् । उत्प्रेक्ष्यते-आप्तस्य जिनराजस्य लक्ष्मीभुवनत्रैश्वर्यश्रीः सैव लता विकसद्वल्ली उद्यत्प्रकटीभवत्फलमिव ॥ इति पुरकृतानुसारेण समवसरणवर्णनम् ॥

श्लो० २४

तीर्थं कर लशवतनी औश्वर्यनी लक्ष्मीरूप लता तत्काव इलवती गनी न डोय । तेना प्रहारनी पूर्वोक्त स्वरूप वाणी समवसरणभुभिने जेधने हीरविजयसूरि भन अने वाणीथी अशोअर जेवा आनन्दने प्राप्त करनारा अन्या. ॥ २४ ॥

तीर्थकृद्वक्रचन्द्रेक्षणोद्वेलितानन्दसिन्धोरिवोद्भूतनूतामृतैः ।

स्वेन तत्राभिनोन्मूय नन्यैः स्तवैः श्रीजिनं नेमिवान्हीरसूरीश्वरः ॥ २५ ॥

हीरसूरीश्वरस्तत्र समवसरणे स्वेनात्मना नन्यैः सचस्कैः स्तुतिरूपवृत्तैः अभिनोन्मूय अतिशयेन भक्तिभरेण स्तुत्वा श्रीजिनं श्रीमद्भगवन्तं नेमिवान् प्रणमति स्म । उत्प्रेक्ष्यते— स्तवैः तीर्थकृतो जिनेन्द्रस्य वक्रं वदनमेव चन्द्रः पार्वणशार्वारीवरस्तस्येक्षणादालोकनादुद्वेलितस्य वेलामतिक्रान्तस्योत्कण्ठितस्य आनन्दो मानसान्तःप्रसरन्प्रमोदः स एव सिन्धुरथात्क्षीरनीरनिधिस्तस्मादुद्भूतैः प्रकटैर्जातैः अमृतैः सुधारसैरिव ॥

श्लो० ३४

हीरविजयसूरिण्ये स्वरथित नव नवा स्तोत्रोवडे श्री जिनेश्वरभगवतं नी स्तुति करी. अर्थात् नमस्कार कर्ता; ते स्तोत्रो, ज्ञेय श्री तीर्थकर भगवतं नमो भुजङ्गी यन्त्रने ज्ञेयाथी उल्लसित यथेष्टा आनन्दरूप क्षीरसमुद्रभांथी प्रगट यथेष्टा अमृतसरना उद्गाहो न डोय ! ॥ २५ ॥

सृष्टसर्वज्ञसंघः सुधाधामवद्रासरान्कांश्चिदत्रातिवाह्य प्रभुः ।

साधुवर्गैस्ततोऽन्वीयमानः पुरात्पूर्वदेशं प्रति ग्रीतिमान्प्रस्थितः ॥ २६ ॥

ततः पत्तने कतिचिद्विवसस्थित्यनन्तरं पुरादणहिल्लपाटकपत्तनात्पूर्वदेशं प्रति प्राचीनमण्डलं प्रति प्रस्थितः प्रचलति स्म । किं क्रियमाणः । साधुवर्गैर्विजयसेनसुरिप्रमुखानेकैर्मुनिमण्डलैरन्वीयमानोऽनुगम्यमानः । किं कृत्वा । तत्र पत्तने काश्चित्कतिचित्क्रियत्संख्याकान्वासरान्दिवसान् अत्र पत्तनमध्ये अतिवाह्य अतिक्रम्य । किंभूतः प्रभुः । सृष्टः कृतः सर्वज्ञेन जिनेन्द्रेण सार्धं सङ्गो भक्तिस्तवनादिको येन । किंभूतः । सुधाधामवत् । यथा अमृतकान्तिश्चन्द्रः सृष्टो निर्मितः सर्वज्ञस्य श्रीकण्ठस्य शिरःस्थितिलक्षणो येन स तादृगास्ते ॥

श्लो० ३४

शंकरना भस्तकं उपरं रडेष्टो जेम यं द्र शोषे, तेम सर्वज्ञ भगवतं नी आशाने शिरोधार्यं करनारा हीरविजयसूरिण्ये अष्टुष्टिल्लपुर पाटणुभां डेटलाक दिवसेनी स्थिरता

वि. लौ. ३४

કરીને વિજયસેનસૂરિજી આદિ સાધુ સમુદાયવડે અનુસરાતા અત્યંત હર્વપૂર્વક પૂર્વદિશા તરફ પ્રયાણ કર્યું ॥ ૨૬ ॥

સીમભૂમૌ વટાત્પલ્લિકાયાસ્તતો ભાવહસ્યાત્મયુઃ સ્થરિશીતદ્યુતેઃ ।

ચૈત્યમર્ચામિવ શ્રીજિનેન્દોર્ધુરોઃ પાદુકાં સ્તૂપમભ્યેત્ય સ પ્રાણમત્ ॥ ૨૭ ॥

તતઃ પસનાત્પ્રસ્થિતેરનન્તરં વટાત્પલ્લિકાયા વટશબ્દાદગ્રે પલ્લિકા વટપલ્લિકા 'વહલી' इति नाम्नी तस्याः सीमभूमौ ग्रामाद्वाह्यावनीप्रदेशे स्तूपमभ्येत्य स्तूपस्य समीपे समागत्य गुरोः स्वधर्माचार्यस्य पादुकां पदद्वयीस्थापनाप्रतिनिम्बं स स्मरिः प्राणमन्मस्करोति स्म । किंभूतस्य गुरोः । भावहस्य भावहनाम्नो व्यवहारिण आत्मभूतन्दनः स एव स्मरिशीतद्युतिः पतावता श्रीविजयदानसूरीन्दुस्तस्य । कामिव । अर्चामिव । यथा भव्यश्चैतय' श्रीजिनप्राप्तादभ्येत्य श्रीमत्तोयंकृत्यप्रतिमां प्रणमति ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી અનુક્રમે વહપહલી (વહલી) ગામની સીમાભૂમિમાં આચાર્યોમાં અંદ્રસમાન ભાવહરેષ્ઠીના પુત્ર વિજયદાનસરિજીની ચરણપાદુકાના સ્તૂપની પાસે આવીને, જેમ જિનપ્રાપ્તાદમાં જિનપ્રતિમાને નમસ્કાર કરે, તેમ હીરવિજયસૂરિજીએ પોતાના શુદ્ધેવ વિજયદાનસૂરિજીની ચરણપાદુકાને અત્યંત ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા. ॥ ૨૭ ॥

ब्रह्मपुत्री स्मितानेकपद्माङ्किता यत्पुरश्रीमणीमेखलेवाजनि ।

સૂરિકણ્ઠીરવોઽકુળલોકોત્સવૈઃ સિદ્ધપૂર્વં પુરં પાવનં તઙ્મધાત્ ॥ ૨૮ ॥

સૂરિકણ્ઠીરવઃ આચાર્યપદ્માનનઃ અકુળૈર્વહલીલૈકાનામુત્સવૈર્મહામહેસ્તત્રસિદ્ધં સિદ્ધપૂર્વં પુરમ્ । સિદ્ધપુરમિત્યર્થઃ । પાવનં પવિત્ર વ્યગ્રાચકાર । સિદ્ધપુરે જગામેત્યર્થઃ સ્મિતૈર્વિકસિતૈરનેકૈરનલૈર્પૌર્વવિચક્રકારૈઃ પદ્મૈઃ કમલૈરઙ્કિતા બ્રહ્મપુત્રી સરસ્વતી નામ્ના નદી યત્પુરશ્રિયા સિદ્ધપુરલક્ષ્યા મળીનાં રત્નચિતમેખલેવ કાન્ચીવ અજનિ સંજાતા ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી, આચાર્યોમાં સિંહસમાન હીરવિજયસૂરિજીએ નગરજનો દ્વારા કરાયેલા મહોત્સવપૂર્વક સિદ્ધપુર નામના નગરને પવિત્ર કર્યું. ત્યાં વહેતી વિકશ્વર કમલોત્પી

शुक्रत सरस्वती नामनी नदी ज्ञेये सिद्धपुरनी लक्ष्मीनी रत्नजडित मेखला जनी
गर्ध न डोय ! ॥ २८ ॥

श्रीमदाचार्यपादा उषित्वा कियद्वासकांस्तातपादैः समं वर्त्तन्नि ।

ते न्यवर्तन्त तेभ्यस्तदादेशतः सैकतेभ्यः पयोधेरिवाम्भःप्लवाः ॥ २९ ॥

श्रीमदाचार्यपादाः श्रीमन्तो विजयसेनस्वरयः तातपादैः श्रीहीरविजयस्वरिश्चरैः समं
वर्त्तन्नि मार्गे कियद्वासकान् कतिचित्संख्याकान् निवासान् । वासकशब्देन रात्रय
पयोच्यन्ते । तत्र दिवसास्तु स्वयमेव समेताः । उषित्वा स्थित्वा तेभ्यः श्रीमद्वारकेभ्यः
तदादेशतः तदाज्ञया तदनुशष्टया न्यवर्तन्त पश्चाद्भवलिरेः । के इव । अम्भःप्लवा इव । यथा
सैकतेभ्यस्तदेभ्यः सकाशात्पयोधेः समुद्रस्य अम्भःप्लवाः पयःपुरा निवर्तन्ते पश्चाद्गच्छन्ते ॥

श्लोकाथं

श्री विजयसेनसूरि आराध्यपाद् श्री हीरविजयसूरिणी साधे रस्ताभां डेटलाक
डिवसे रहीने, जेभ ससुद्रना किनाराथी पाणीनां पूर पाछां इरे तेभ आयाथ'ना
आदेशथी पाछा इथां ॥ २९ ॥

एष निघ्नंस्तमो विश्वमुद्बोधयन्कैश्चिदुद्यन्महोभिर्मुनीन्द्रैः समम् ।

तत्पुरात्प्रस्थितिं तेनिवान्पद्धतौ सार्वभौमो ग्रहाणामिवाग्रे ग्रहैः ॥ ३० ॥

एष हीरसूरिर्मुनीन्द्रैर्वाचकपण्डिताखण्डलैः समं तत्पुरात्सिद्धपुराभिधनगरात्पद्धतौ
मार्गे प्रस्थितिं प्रस्थानं तेनिवान् कुरुते स्म । क इव । सार्वभौम इव । यथा ग्रहाणां
चक्रवर्ती भास्वान् ग्रहैः सहाग्रे आकाशे प्रस्थितिं तनुते । 'ग्रहाविजनीगोबुपतिः' इति
हैन्यामुक्तत्वात् ग्रहपतित्वं भानोः । किं कुर्वन्नेष भानुश्च । तमोऽज्ञानं पापं वा ध्वान्तं
एष निघ्नं व्यापादयन् । पुनः किं कुर्वन् । विश्वं भुवनमुद्बोधयन्प्रतिबोधयन् बोधीवी-
जान्वितं वा विदधन् जागरयन् । किंभूतैः मुनिभिः । उद्यत्प्रकटीभवन्महः परवादिजनेषु
प्रतापो येषां तैः । उत ऊर्ध्वं यद्गच्छत् उपलक्षणादशदिक्षु स्फुरत् जगज्जगिति कुर्व-
न्महस्तेजो येषाम् ॥ इति पत्तनात् शिरोत्तरायावन्मार्गः ॥

श्लोकाथं

अंधकारने दूर करतो, जगतने जगत करतो अडोने यडवती' सूर्य' अडोनी साधे
आकाशभां प्रयाषु करे, तेभ अज्ञानइपी अंधकारने नाश करता अने जगतने प्रतिबोध

क२ता प्रगट प्रतापी हीरविजयसूरिणे सुनिभ'ङ्गनी साधे सिद्धपुरी आगण
प्रयाणु कथु' ॥ ३० ॥

भीरुभावाग्निर्जं व्यालमालाकुलं भीष्ममौज्याश्रमं नागपूरागता ।

किं महीमण्डलं मिल्लपल्लीपुरो हीरसूरीन्दुना व्याललोके क्रमात् ॥ ३१ ॥

हीरसूरीन्दुना श्रीहीरविजयसूरिचन्द्रेण क्रमाद्विहारपरिपाटीतः पुरोऽग्रे मिल्लानां
पुलिन्द्राणां पल्लीपुरी शिरोत्तराभिधानग्रामविशेषः ह्रस्वग्रामो वा व्याललोके इरगोचरीचक्रे
उन्प्रेक्ष्यते—महीमण्डलं पृथिवीपीठं प्रत्यागता । सप्तमी वा महीमण्डले समेता नागपू-
र्भोगावतीनाम्नी भोगिनगरीव । किं कृत्वा । भीरुभावात् । विभेतीत्येष शीला भीरुस्तस्या
भायस्तस्मात् । अथ वा स्त्रीस्वभावात् । 'योषिद्विशेषास्तु कान्ता मोहर्नितम्बिनी' इति
हैम्याम् । भीतिसौलभ्याच्च । व्यालानां विषधराणां मालाभिः श्रेणीभिराकुलं निर्भरभूतमत
एष भीष्मं भयानकं मनस्यन्त्यभयोत्पादकं निजमात्मीयमाश्रय निवासस्थानमौज्या त्यक्त्वा
'वसीत निर्भये स्थाने' इति वचनात् द्विजिह्वभरभूतं भोगिभवन मुक्त्वा क्षितौ समायाता
नागनगरीव ॥

श्लोकाथ

श्री हीरविजयसूरिणे अनुकमे आक्षतां आगण वीलपल्ली (वीलपुरी) नामनी
नगरी लोभ. ते सपोनी डारभावाथी व्याप्त डोर्धने अत्यंत लथानक डोवाथी लथ-
वीत भनेदी नागपुरी लोणवती बाले पोताना आश्रयस्थानने त्याग करीने पृथ्वी पर
आवीने रडी न डोय ॥ ३१ ॥

क्वापि शक्तिं बहद्भिः कुमारैरिवाम्भोजनाभैरिवोद्यद्गदाधारिभिः ।

यामिरूपैरिवामाति कादम्बरी सादरीभूतचित्तैः किरातैर्भूता ॥ ३२ ॥

या मिल्लपल्ली आमाति । किंभूता । वल्लवतामपि बहद्भिः किरातैर्भूता । तथा
कुत्रचित्स्थाने अम्भोजनाभैः कृष्णैरिव उद्यन्ती दीप्यमानां गदां सप्तवातुमयायुधविशेषं
धरन्तीत्येव'शीला गदाधारिणस्तादृशैः धारयन्ती शवरैर्न्याता । क्वचन पानधूमो काद-
म्बर्या मदिरापाने सादरीभूतं तत्परं संजातं चित्तं मनो येषाम् । कैरिव । अभिरूपैरिव । यथा
कोविदैः कादम्बरीनामा वाणकविकृतग्रन्थविशेषस्तस्मिन्नादरेण अध्यायनाध्यापनासक्तमा-
नसैर्जायते तादृशैः सुरापायिभिर्भिल्लैर्भूता ॥

શ્લોકાર્થ

શક્તિને વહેન કરનારા કુમારોથી અને કુબ્યુની જેમ દેહીપ્યમાન ગદાધારીઓથી વ્યાપ્ત, તેમજ જેમ પંડિતો કાદંબરી નામના કાવ્યરસનું પાન કરવામાં તત્પર હોય છે, તેમ મદિરાપાન કરવામાં તત્પર એવા ભીલો વડે વ્યાપ્ત એવી ભિલ્લપુરી શોભે છે ॥ ૩૨ ॥

તत्र विनासयन्नुर्जुनं शात्रवानस्ति पल्लीपतिः कङ्कपक्षाश्रितः ।

जिष्णुभावं सुभद्रानुपङ्गं पुनर्विभ्रदद्वैतधानुष्कतां पार्थवत् ॥ ३३ ॥

તત્ર શિરોત્તરાનામપલ્લ્યામર્જુનો નામ પલ્લીપતિઃ અસ્તિ વિચતે । કિંચત્ । પાર્થવ-
ન્મધ્યમપાણ્ડવ इव फाल्गुन इव । किं कुर्वन् । शात्रवान् विपक्षान् विशेषेण जीवं नाशं
प्राप्तयन्विनाशयन् । पुनः किञ्चतः । कङ्कानां जीवविशेषाणां पक्षाः पिच्छानि येषु ।
'पत्रं' पतत्र पिच्छं वाजस्तवूरुहम् । पक्षो गरुच्छदश्चापि' पति हैम्याम् । तन्नामन्येव
कङ्कपत्राणि बाणास्तेराश्रितः । उभयपार्श्ववद्धत्णीरः । अर्जुनोऽप्येतादृक् । पुनर्विशेषः
कङ्कस्य युधिष्ठिरस्य पक्षं सहायताम् अथ वा कङ्केन पक्षं सखिता अद्वैतप्रीतित्वात्
श्रितः । 'पक्षो मासार्थे' ग्रहसाध्ययोः । चुल्हीरन्ध्रे विले पार्श्वे' वर्गे केशात्परश्चये । पिच्छे
विरोधे देहाङ्गे सहाये राजकुञ्जरे' ॥ इत्यनेकार्थः । तथा 'अज्ञातशत्रुः शल्यारिधर्मपुत्रो
युधिष्ठिरः । कङ्कोऽजमीढः' इति हैम्याम् । पुनः किं कुर्वन् । जिष्णुभावं जयनशीलता-
मर्जुनामिधानं च । तथा सु शोभनानि भद्राणि मङ्गलानि तैः सुभद्रानामन्या स्वपत्न्या
च अनुपङ्गः सङ्गस्तं विभ्रद्धारयत् । पुनरद्वैतामसाधारणीं धानुष्कतां धनुर्धरतां
च विभ्रद्विधानः ॥

શ્લોકાર્થ

શિરોત્તરા નામની પલ્લીમાં અર્જુન નામનો પલ્લીપતિ બાણાવળી અર્જુનની જેમ
શોભે છે, અર્જુન જેમ શત્રુઓને ત્રાસ આપતો હતો તેમ પલ્લીપતિ શત્રુઓને ત્રાસ
આપતો હતો. પલ્લીપતિ કંકપક્ષીઓના પીંછાંવાળાં બાણોને ધારણ કરનારો હતો
અર્જુન કંક-યુધિષ્ઠિરના પક્ષને કરનારો હતો. અર્જુનની જેમ પલ્લીપતિ પણ જયશીલ
હતો. અર્જુન સુભદ્રા નામની પત્ની સાથે રહેનારો હતો, તેમ પલ્લીપતિ પણ સુભદ્રા
શુભમંગલો વડે યુક્ત હતો. વળી અર્જુનની જેમ અદ્વિતીય ધનુર્ધારી હતો. આ પ્રમાણે
બાણાવળી અર્જુનની જેમ પલ્લીપતિ શોભે છે. ॥ ૩૩ ॥

स्पर्धया यन्मुखालोकनप्रोल्लसत्संमदेनेव त्रिधिष्णुभिर्भक्तिभिः ।

सूरिमभ्येत्य नत्या निजं पावयन्नात्मगेहाननैवीक्षिपादाधिपः ॥ ३४ ॥

निषादाधिपोऽजुनः पुलिन्दराजोऽभ्येत्य गुरोः संमुखमागत्य नत्या पादारविन्दप्रण-
मनेन कृत्वा निजमात्मानं पावयन् पवित्रीकुर्वन् सन सूरिं हीरगुरुं स्वान गृहान् आत्मी-
यानि मन्दिराणि प्रत्यनैषीत् प्रापयामास । निनायेत्यर्थः । कामिः । भक्तिभिः । किल्ल-
णाभिः । त्रिधिष्णुभिः प्रवर्धनशीलाभिः । उत्प्रेक्ष्यते—यस्य सुरमुखं वदनं तस्यालोकनेन
दर्शनेन कृत्वा प्रकर्षेण उल्लसन् सर्वप्रकारेण वर्धमानो यः संमदः परमानन्दसंदोहस्तेन
सार्धं स्पर्धयेव संवर्धणेण ॥ इत्यजुनपल्लीपतिगृहागमनम् ॥

अथ चतुर्दशभिर्वृत्तैः किराताङ्गनां विशिनष्टि । चम्पूकथादौ तथाविधशवरदशावर्ण-
नदर्शनात् । संवन्धस्तु चतुर्दशवृत्ते वक्ष्यते किरातवशा स्वकाम्ना अब्रूहवदिति—

श्लोकाधः

अहदशराजं अजुनं आयायं महाशरजनीं आमे आवी नभश्शरं करीने पवित्रं थयो,
छतां सुरिश्चरणां भुण्क्षी यन्त्रेने लेवाथी उद्वसित आनंङ्गी साथे क्षपां करती
प्रवर्धमानं अक्षितवडे पोताने घेर अर्थं भयो ॥ ३४ ॥

स्मेरपद्मेभणा शृङ्गगुञ्जारवा हंसकोङ्कासिनीं सुस्मितश्रीभृताः ।

कर्णिकामादधाना रसोल्लासिनीः पद्मिनीनीलभासस्तथामोदिनीः ॥ ३५ ॥

किंभृताः मिल्लीः । उत्प्रेक्ष्यते—पद्मिनीरिव । पद्मिनीः स्त्रीः कमलिनीश्च । किंभृताः ।
स्मेराणि प्रबुद्धानि पद्मानि कमलानि तद्वत्तान्येव वा ईक्षणानि नयनानि यासाम् । पुनः
किंभृताः । शृङ्गानां अमराणां गुञ्जा इव रवो ध्वनिर्यासाम् । 'वाण्या शृङ्गीपिकीरवो' इति
काव्यकल्पलताकोत्पात् । पक्षे मधुकराणां गुञ्जारवो यासु । पुनः किंभृताः । हंसकंठपुरैः
पक्षे हंसा एव हंसकाः । स्वार्थे कः । तैर्मरालैरुद्गासन्ते प्रावल्येन शोभन्ते इत्येवंशीलाः ।
पुनः किंभृताः । सुशोभनां स्मितस्य ईषद्वसितस्य सदा हसितवदनत्वस्य वा तरुणार्क-
किरणसंपर्कवशविकसिततालङ्घनीं च विभ्रतीर्दधतीः । पुनः किंभृताः । कर्णिकां कर्णभूषणं
वीजकोशं च दधानाः । पुनः किंभृताः । नीला मरकतमणिसदृशा भातो दीनयो यासाम् ।
पक्षे नीलाः । पुनः किंभृताः । रसैः शृङ्गारादिभिर्विविधक्रीडारसैर्वा पक्षे मकरन्दैरुल्लसन्ती-

ત્યેવંશીલાઃ । રસૈઃ સલિલૈરુલ્લસન્તિ ઝહ્નવન્તીત્યેવંશીલા વા, વારિજત્વાત પુનઃ કિંમૂતાઃ ।
આમોદઃ આનન્દઃ પરિમલ્લઃ અસ્તિ આસામાસુ વા ॥

શ્લોકાર્થ

લિલ્લપુરીમાં લિલ્લત્રીઓ કમલિની જેમ શોભે છે. લિલ્લત્રીઓ કમલ સમાન નેત્રવાળી છે. કમલિની વિકસ્વર કમલોડૂપી નેત્રવાળી હોય છે; લિલ્લત્રી બ્રમરોના શુંબરવ સમાન સ્વરવાળી છે. પદ્મિની બ્રમરોનાં શુંબરવડૂપી સ્વરવાળી હોય છે. લિલ્લત્રી અંબરોથી શોભે છે, કમલિની કીડાકરી રહેલા હંસોથી શોભે છે. લિલ્લત્રી શિખર (હાસ્ય) ની શોભાને ધારણ કરનારી છે. કમલિની વિકસ્વરતાની શોભાને ધારણ કરનારી હોય છે. લિલ્લત્રી કાનનાં ભૂષણથી યુક્ત છે, કમલિની બીજ-કેશથી યુક્ત હોય છે, લિલ્લત્રી શૃંગાર આદિ રસોથી ઉલ્લાસ પામે છે. કમલિની પાણીથી ઉલ્લાસ પામે છે, અર્થાત્ શોભે છે. લિલ્લત્રી મરકતમણિની કાન્તિ જેવી નીલકાન્તિવાળી છે, કમલિની પશુ નીલવણીવાળી હોય છે. લિલ્લત્રી આનંદ ધારણ કરનારી હોય છે, કમલિની પરિમલને ધારણ કરનારી હોય છે. આ રીતે કમલિની જેમ લિલ્લત્રીઓ શોભતી હતી. ॥ ૩૫ ॥

મેઘલમાલિનીઃ શાલિપાદાઃ સ્ફુરન્તિકા દન્તિયાનાસ્તમાલતિવઃ ।

ગણ્ડશૈલોલ્લસત્પત્ત્રવલ્લીભૃતો વિન્ધ્યશૈલાઞ્જનોર્વીધરોર્વીરિવ ॥ ૩૬ ॥

પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—વિન્ધ્યશૈલો વિન્ધ્યાદ્રિસ્તથા અઞ્જનોર્વીધરઃ અઞ્જનશૈલઃ તયોર્હર્વીર્મ-
મીરિવ । કિંમૂતાઃ । મેઘલં સુવર્ણમણીકાઞ્ચીમદ્રિમચ્ચભાગં ચ મલન્તે ધારયન્તીત્યેવં-
શીલાઃ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । શાલિન્યઃ શોભનશીલાઃ પાદા ભૂષણારુક્તકરઙ્ગકલિતાશ્ચરણાઃ
પર્યન્તપર્વતા યાસામ્ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । સ્ફુરન્તો દીપ્યમાના દશ્યમાનાશ્ચ દન્તા પથ દન્તકા
દશના પર્વતા બદ્ધિસ્તિર્યદ્ધિનિર્ગતા ગિરિપ્રદેશાશ્ચ યાસાં યાસુ વા । પુનઃ કિંમૂતાઃ ।
દન્તિનાં મત્તમતઙ્ગાનાં યાનમિવ યાનં ગમનં યાસામ્ । મધ્યમપદલોપી સમાસઃ । પક્ષે
મરોભાનાં યાનં સ્વૈરગતિર્યત્ર । પુનઃ કિંમૂતાઃ । તમાલાસ્તાપિચ્છદ્રૂમવિશેષાઃ । યદુક્
નૈષધે—‘અવળપુરતમાલદલાહુકુર’ શશિકુરઙ્ગમુખે સખિ નિશ્ચિપ્ત’ इति । તદ્વત ક્યામા-
સ્તિવઃ શરીરકાન્તયો યાસામ્ । પક્ષે । તમાલમાલાભિઃ કૃષ્ણકાન્તયઃ । પુનઃ કિંમૂતાઃ ।
ગણ્ડશૈલયોર્ગણ્ડસ્થલયોરુલ્લસન્ત્યૌ વિચિત્રતયા સ્ફુરન્ત્યૌ યાઃ પત્રવલ્લયઃ પત્રવલ્લતાસ્તા
વિષ્વતીઃ । પક્ષે ગણ્ડશૈલાઃ પર્વતાત્પરિતઃ સ્થૂલાઃ ઉપલા મહત્પાષાણાસ્તેષુ ઝલ્લસન્ત્યો
વિકસન્ત્યઃ પત્રૈઃ પર્ણેરુપલક્ષિતા ઉપચિતા વા વલ્લવી વીરુધસ્તા વિષ્વતીઃ । ‘દેવ ભવદ્વૈ-

રિવધૂવદને ચ માન્તિ નારજ્ઞતરૂપશોભે ગણ્ડશૈલસ્થલાલંકારિણ્યો રોમ્મલતાઃ' इति वम्प-
कथायाम् गण्डयोः शैलोपमानम् । अथ वा गण्डशैलौ कपोलप्रदेशावित्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

વળી, અંજનગિરિ અને વિંધ્યાચલની ભૂમિની જેમ શિદ્ધલક્ષ્મીએ શોભતી હતી. પર્વત, મધ્યભાગમાં સુવર્ણ અને મણીને ધારણ કરે છે, તેમ શિદ્ધલક્ષ્મીએ કટી પ્રદેશમાં સુવર્ણમણીરચિત કંદોરને ધારણ કરનારી છે. પર્વતને પર્વતસાગ રહત હોય છે, તેમ શિદ્ધલક્ષ્મીએ અલતાથી (લાલરંગથી) મુશોભિત ચરણવાળી છે. શિદ્ધલક્ષ્મી ઉત્તરવળ દાંતની પંક્તિથી શોભે છે, પર્વત બહાર નીકળેલા દાદારૂપ ગિરિપ્રદેશવાળો છે. શિદ્ધલક્ષ્મી ગજગામિની છે તો જેના પર સ્વેચ્છાપૂર્વક મહોન્મત હાથીઓ ચાલી રહ્યા છે, તેવો પર્વત છે. શિદ્ધલક્ષ્મીએ તમાલસમાન કૃષ્ણવર્ણીય કાંતિવાળી છે, તો પર્વત તમાલ આદિ વૃક્ષોવાળો છે. શિદ્ધલક્ષ્મી કપોલપ્રદેશ ઉપર વિચિત્ર પ્રકારની પત્રાવલિની શોભાને ધારણ કરનારી છે. તો પર્વત ઘોટી શિલાઓ ઉપર ભેગાં થયેલાં પાંદડાંઓની પંક્તિવદ શોભે છે. ॥ ૩૬ ॥

भृङ्गनेत्रा मृणालीभुजा जुम्भिताम्भोजवक्रास्तरङ्गोलसत्कुन्तलाः ।

वन्धुरावर्तनामी रथाङ्गस्तनी हंसयाना यमीवारिदेवीरिव ॥ ३७ ॥

પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—યમી ધારિદેવીર્યમુનાજલદેવતા इव । किलक्षणाः । मकरन्दपानलुभ्यद-
म्भोहृद्भाभ्यर्णपरिभ्राम्यन्तो भृङ्गा अतिश्यामत्वाच्चञ्चलत्वाच्च भ्रमरा इव भृङ्गारवा इव
नेत्राणि नयनानि यासाम् । पुनः किभृताः । मृणाल्यः कमलनालानि । नालमृणालशब्दौ
त्रिव्वपि लिङ्गेषु । यथा—‘कुवलयमृणालमण्डलानालमृणालपदलाः’ इति लिङ्गानुशासने ।
ता इव । मृणाला एव वा भुजा वाहयो यासाम् । भुजाशब्दः पुंस्त्रीलिङ्गयोः । पुनः
किभृताः । जुम्भितानि विकाशं प्राप्तानि अम्भोजानि तद्वत्तान्येव वक्राणि वदन्तानि
यासाम् । पुनः किभृता । तरङ्गाः पवनप्रस्तरलुलत्कल्लोला इव । तरङ्गा एव वा जलसन्तो
विविधविच्छिन्ना स्फुरन्तः कुन्तलाः केशपाशा यासाम् । पुनः किभृताः । वन्धुरा मनोज्ञा
आवर्ता दक्षिणपार्श्वभ्रमणान्याकारविशेषा यासु तादृश्यः । पयोध्रमाः ह्रदादिषु सलिल-
मागत्य पश्चाद्वह्निता भ्रान्त्या च पुरः प्रचलति ‘गवर’ इति समुद्रावगाहिलोकेषु प्रसिद्धा
जलावर्तास्तद्वत् एव वा । नाभ्यस्तुन्दकूपिका यासाम् । पुनः किभृताः । रथाङ्गाश्चक्रवाका-
स्तद्वत् एव वा स्तना कुचा यासाम् । पुनः किभृताः । हंसानां यानं लीलागमनं तद्वन्मनोज्ञं
गमनं यासु । तथा हंसानां यानं जलक्रीडाकृते कमलनालवीजकोशवीजास्वादनाय
गमनागमनं यासु ॥

શ્લોકાર્થ

યમુનાનાં જલ જેવી શ્યામ સિલ્લસ્રીઓ શોભે છે. રસની લોહપતાથી ચપલ બનેલા બ્રમરો સમાન સિલ્લસ્રીઓનાં નેત્રો છે. યમુનામાં મહરંદપાનની લોહપતાથી બ્રમરો આમતેમ ભમી રહ્યા છે. કમળની નાલ સમાન કૌમળ ભુખવાળી સિલ્લસ્રીઓ છે. કમલની નાલરૂપ ભુખવાળી યમુના છે. વિકસ્વર કમળ જેવા મુખવાળી સિલ્લસ્રીઓ છે. વિકસ્વર કમલરૂપી મુખવાળી યમુના છે. ઉછળતા તરંગો સમાન કંથવાળી સિલ્લસ્રીઓ છે, ઉલ્લસિત તરંગોરૂપી કંથવાળી યમુના છે ! મનોહર દક્ષિણાવર્ત નાભિવાળી સિલ્લસ્રીઓ છે, મનોહર આવર્તોરૂપી નાભિવાળી યમુના છે, ચક્રવાક સમાન પુષ્ટ સ્તનવાળી સિલ્લસ્રીઓ છે, ચક્રવાક યુગલરૂપી સ્તનવાળી યમુના છે. હંસસરૂપી ગતિવાળી સિલ્લસ્રીઓ છે, જલક્રીડા કરવા માટે જેમાં હંસો ગમનાગમન કરી રહ્યા છે, તેવી યમુના છે. ॥ ૩૭ ॥

વિષ્ણોલ્લાસિનીચન્દનામોદિનીઃ પલ્લવોલ્લાસિજિહ્વાઃ પ્રહ્લનસ્મિતાઃ ।

વિમ્વદન્તચ્છદાઃ કુન્દમાલાઃ પિકીવ્યાહતા મૂર્તિમત્કુન્દદેવીરિવ ॥ ૩૮ ॥

પુનરુપેશ્વરે—મૂર્તિમતીઃ મૂર્તિ અઙ્ગીકૃતાઙ્ગોપાઙ્ગાઃ કુઞ્જલક્ષ્મીર્વનશ્રિય ઇવ । કિંમૂતાઃ । વિષ્ણુષુ પીઠેષુ અથ વા વિષ્ણૈરાસનૈર્ધિવિધાસનોપવેશૈરુપાવલ્યેન લાસન્તે इत्येव શીલાઃ । ‘વિષ્ણુઃ પીઠમાસનમ્’ इति हैम्याम् । પક્ષે વિષ્ણૈરનેમજાતિતરુભિઃ શોભનશીલાઃ । ‘વિષ્ણુ પીઠઃ ક્ષિતિરુહઃ કારસ્કરો વિષ્ણુઃ’ इत्यपि हैम्याम् । પુનઃ કિંમૂતાઃ । ચન્દના શ્રીખણ્ડા ઇવ પદ્મિનીત્વેન વિલેપનમૂર્તિર્વા મલયદ્રુમેઽથ આમોદઃ ‘શરીરસૌગન્ધ્ય’ પરિમલ્લ ચિદંતે યાસાં યાસુ વા । પલ્લવાઃ કિસલયાનિ તદ્રુપ્રવાલા યવ જિહ્વા અરુણાલ્લકુમારા રસના યાસામ્ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । પ્રહ્લનાનિ વિકલકુસુમાનિ ડઙ્ગલ્લત્વાસદ્ભક્તાન્યેવ વા સ્મિત મહિતં યાસામ્ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । વિમ્બાનિ વિમ્બીકલાનિ વિલ્વીકલાનિ પક્ષગોલ્લહકાનિ તદ્ભક્તાન્યેવ વા દન્તચ્છદા દશનપત્રાણિ અથવા યાસામ્ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । કુન્દનાં મુચકુન્દકુસુમાનાં માલાઃ ભ્રજો હારાઃ કુન્દદ્રુમાણાં શ્રેણયો યાસાં યાસુ વા । પુનઃ કિંમૂતાઃ । પિકીનાં કલકળીનાં વ્યાહત પશ્ચમાલપમધુરચ્ચનિરિવાલપિત યાસાં કોકિલાકલરવો યાસુ ॥

શ્લોકાર્થ

તે સિલ્લસ્રીઓ મૂર્તિમાન વનલક્ષ્મી જેવી શોભે છે. સિલ્લસ્રીઓ વિવિધ પ્રકારનાં આસનોથી શોભે છે, વનલક્ષ્મી અનેક બાતિનાં વૃક્ષોથી શોભે છે. સિલ્લસ્રીઓ ચંદનની

સુવાસ જેવી શરીરની સુવાસવાળી છે, વનલક્ષ્મી ચંદનના વૃક્ષોની સુવાસવાળી છે. લિલ્લસીઓ પ્રવાલસમાન લાલ જીભવાળી છે, વનલક્ષ્મી પ્રવાલરૂપી જીભવાળી છે. લિલ્લસીઓ વિકસ્વર પુષ્પસમાન હાસ્યવાળી છે. વનલક્ષ્મી વિકસ્વર પુષ્પોરૂપી હાસ્યવાળી છે. લિલ્લસીઓ બિંબીફલ (બીલોહા) સમાન લાલ અધરવાળી છે. વનલક્ષ્મી બિંબીફલરૂપી અધરવાળી છે. લિલ્લસીઓ મચકુંદ પુષ્પોની માલાવાળી છે, વનલક્ષ્મી મચકુંદ પુષ્પોરૂપી માલાવાળી છે. લિલ્લસીઓ કોકિલા સમાન મધુરકંઠવાળી છે, વનલક્ષ્મી કોકિલાના કંઠરૂપી આલાપવાળી છે. ॥ ૩૮ ॥

કચ્ચુકિપ્રાશ્ચિતાઃ શેષગેહા ઇવારામદેશા ઇવોત્ફલ્લપુષ્પાક્ષિતાઃ ।

કેકિમાલા ઇવાલંકૃતચન્દ્રકૈઃ પૂર્ણચન્દ્રાનનાઃ પૂર્ણિમાસીરિવ ॥ ૩૯ ॥

પુનઃ કિંમૂતાઃ । કચ્ચુકિમિઃ સૌવિદલ્લૈઃ પ્રકર્ષેનાશ્ચિતાઃ સહિતાઃ । ‘સૌવિદલ્લાઃ કચ્ચુકિનઃ’ इति हैम्याम् । तथा ‘काञ्चिज्जराजर्जरशबरकञ्चुकिकरावलम्बलीलागामिन्यः’ इति चम्पૂकથायाम् । शबरधिराजशबरीणामपि कञ्चुकिसत्तास्ते । शेषगैह्या इव । यथा नागाधिराजनिकेताः कञ्चुकिमियुजंगमैः संयुता भवन्ति । शेषनागस्य नागाधिपत्वात् । पुनः किंमूताः । उत्फुल्लैहन्मिवितैः पुष्पैः कुसुमैरक्षिताः कुसुमावर्तसहारादियुक्ताः । के इव । आरामदेशा इव । यथा वनप्रदेशाः प्रबुद्धप्रखनपरिचिता भवन्ति । पुनः किंमूताः । चन्द्रकैः ललाटपट्टे वृत्ताकारतिलकैर्लोकै ‘बांदलो’ इति नाम्ना प्रसिद्धैः अलंकृता भूयिताः । का इव । केकिमाલા इव । यथा मयूरराजी चन्द्रकैः कलापैः कलिता भवन्ति । ‘पिच्छं बहं शिखण्डकम् । प्रचलाकः कलापश्च मेचकश्चन्द्रकः समौ ॥’ इति हैम्याम् । पुनः किंमूताः । पूर्णः पार्ष्णः षोडशकलाकलितः चन्द्रः कौमुदीपतिरिवाननं वदनं याताम् । का इव । पूर्णिमासीरिव । पूर्णैः निशाकारैः सर्वकलाकलिते चन्द्रमसि सति सा पूर्णिमा राकेत्युच्यते । यथा हैम्याम् — ‘सा राका पूर्णं निशाकरे’ इति । किंમૂતા રાકાઃ । પૂર્ણચન્દ્ર યવાનનં મુખં યાતામ્ ।

શ્લોકાર્થ

જેમ નાગલોક નાગસહિત છે, તેમ લિલ્લસીઓ કંચુકીસહિત છે; વળી વનપ્રદેશની જેમ વિકસ્વર પુષ્પોની માલા આદિ અલંકારોથી સુશોભિત છે. મેર જેમ પીંછાંઓપડે શોભે, તેમ લિલ્લસીઓનાં લાલપ્રદેશ કુંકુંમ આદિના ચાંદલાઓથી શોભી રહ્યા છે. આ પ્રકારે પૂર્ણિમાના ચન્દ્રસમાન મુખવાળી લિલ્લસીઓ શોભે છે. ॥ ૩૯ ॥

मञ्जुसिञ्जानमञ्जीरविस्फूर्जितैः स्पर्धमाना ध्वनद्भिर्मरालैरिव ।

केलिवातायुपोतान्कचित्कुर्वतीर्गीतिभिर्योगिवद्वयानलीनानिव ॥ ४० ॥

पुनरुत्प्रेक्ष्यते—मञ्जुनि मनोहराणि सञ्जनानि रणञ्जणिति शब्दायमानानि मञ्जी-
राणि नूपुराणि तेषां विस्फूर्जितैर्विलसितैः कृत्वा ध्वनद्भिर्मुदमदकलरौप्यधनघर्घरीकरु-
चिरस्वर विरचयद्भिर्मरालैः राजहंसैः सार्धं स्पर्धमाना इव स्पर्धां कुर्वाणा इव । क्वचि-
त्कुत्रापि स्थाने केलये क्रीडाकृते समानीय रक्षितान् वातायुपोतान् सारङ्गशावान् गीतिभि-
र्माकन्दमञ्जरीपुञ्जास्वादनेऽद्विदिनीकुष्कुहरेष्वल्लानोस्वलितपरमृतप्रपञ्चितपञ्चमरागविरा-
गीकरणप्रवणस्वपाणिवीणाक्वणनानुगुणप्रगुणितामितस्फीतगीतैः कृत्वा काश्चन योगिवद्यौ-
गिन्द्रानिव ध्याने प्रणिध्याने मधुरगानाकर्णने च लीनान्निश्चलाङ्गान् कुर्वतीः ॥

श्लोकाश्च

मनोहर रञ्जय अवाज करता अञ्जना अञ्जकारथी ज्ञेते ते सिद्धजीवो
राजस्योनी गति साधे स्पर्धा करती न डोय, तेवी शोषे छे, वणी डेटलीक जीवो डोडा
करवा भाटे पाणेलो भृगुशिशुओने भधुरस्वरे गाधने योनिनी जेम ज्ञेते ध्यानमग्न-
निश्चल इरती न डोय । ॥ ४० ॥

स्वीयरूपश्रिया मानमातन्वतीः प्रेक्ष्यमाणा मुहुः स्मेरदम्भोरुहम् ।

भूषयाहं विशिष्ये किमेतद्गृहा श्रीरुतेतीव चित्ते विजिज्ञासया ॥ ४१ ॥

पुनः काश्चित्कि कुर्वाणा । मुहुर्वारंवारं स्मेरदम्भोरुहं विनिव्रत्कमलं प्रेक्ष्यमाणाः
पश्यन्तीः । उपप्रेक्ष्यते—चित्ते स्वमानसे इत्यमुना प्रकारेण विजिज्ञासया विशेषप्रकारे-
णावबोधधुमिच्छया । इति किम् । भूषया वपुःश्रिय कृत्वा अहं विशिष्ये विशेषा
भवामि । उताथ वा एतस्मिन्स्मेरदम्भोरुहे गृहमावासो यस्यास्तादृशी श्रीलक्ष्मीर्देवी
विशिष्यते । 'कथं च स देशः स्वर्गाद्विशिष्यते न' इति चम्पूकथयाम् । विवाद्यो
भवति स्म यः ॥

श्लोकाश्च

योताना इपनी शोभाथी अहंकार धारण करती डोड सिद्धजी वारंवार विकस्वर
कमलने जेती हती, ते ज्ञेते आ प्रकरनी विशेष जिज्ञासाथी जेती न डोय डे 'हु'

આ કમલથી પણ અધિક શોભાને ધારણ કરનારી બનું !' અથવા 'કમલનિવાસિની લક્ષ્મીદેવીથી અધિક સૌંદર્યવતી બનું' ! ॥ ૪૧ ॥

નિર્જિતસ્ત્વત્સલાસ્મન્યુલ્લેન દ્રિયા પદ્ય પાણ્દુભવન્પ્રામ્યતીન્દુરિદિવિ ।
વીક્ષ્યમાણા વપુર્વિગ્રમં દર્પણે દ્યુચયન્તીરિતીવ સ્મિતં તન્વતીઃ ॥ ૪૨ ॥

કાશ્ચિદ્દર્પણે આદર્શં વપુર્વિગ્રમં સ્વશરીરસૌન્દર્યં શોભા વીક્ષ્યમાણા નિભાલયન્તીઃ સતીઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્મિતમીષદ્ભસિતં તન્વતીર્વિસ્તારયન્તીર્વિદ્યધતીઃ સતીઃ । इत्यमुना प्रकारेण सूचयन्तीः कथयन्तीरिव । इति किम् । हे दर्पण, त्वं पश्य सावधानतया विलोकय त्वत्सखा तव मित्रमिन्दुखन्ध्रः । 'जलाच्च तातान्मुकुराच्च मित्रानभ्यर्च्य धत्तः खलु पद्मचन्द्रौ' इति नैषधे मुकुरचन्द्रयोर्मैत्र्यं मिथः । अस्मन्मुखेन अस्माकं वदनेन निजितः पराभवभरं प्रापितः सन् पाण्डुरोभवन् पाण्डुरो वपुषा जायमानः सन् धवलीश्वरशरीरः द्विधा क्लृप्ता कृत्वा दिधि निर्मानुषतया शून्ये नमसि भ्राम्यति पर्यटतीव ॥

અણકાશ

કેઈ ભિલ્લથી દર્પણમાં પોતાના શરીરની સુંદરતા ભેટી, કેઈક હસતી દર્પણને બાજુ આ પ્રમાણે કહેતી ન હોય કે 'હે દર્પણ, તું ભો, અમારા મુખની શોભાથી પરાભવ પામેલો તારો મિત્ર અન્દ્ર, પાંદુરોઅવાળો બનીને લલભથી નિર્જન આકાશમાં પથંટન કરી રહ્યો છે ! ॥ ૪૨ ॥

નિષ્કુટાનોકહોત્ફુલ્લપુષ્પોચયે પદ્મદાન્યાણિમિર્દરતઃ કુર્વતીઃ ।
સ્પર્ધિતાં વિગ્રતે ગાગિલાસૈઃ સહાસ્માકમેતે હૃદીસ્તીવ રોપોદયાત્ ॥ ૪૩ ॥

કાશ્ચિન્નિષ્કુટસ્ય ગૃહારામસ્ય 'અનોકહાનાં વિવિધજાતિપ્રરોપિતપાદપાનામુત્પુલ્કાનિ વિનિર્મોહતાનિ પુષ્પાણિ કુસુમાનિ તેવામુચ્ચયપ્રચુળદં ગ્રહણમ્ । 'ઉચ્ચિવન્તિ ચ માલ-તીષુ કુસુમશ્રદ્ધાલ્લભો માલિકાઃ' इति चम्पूकथायाम् । तथैवोच्चयः पदपदान् भ्रमराण पाणिभिः स्पर्करैः दूरतः विप्रकृष्टान् कुर्वतीः प्रणयन्तीः । उत्પ્રેક્ષ્યતે—हृदि हृदयमध्ये इत्यमुना प्रकारेण रोपोदयात्कोपप्रादुर्भावात् इव । इति किम् । यदेते पदपदा भ्रमराः अस्माक वाण्या वाचा सह स्पर्धितां संवर्षिन्नावग्रभ्यसुयाम् । 'वाण्या सङ्गीपिकीरयौ' इति काव्यकल्पलतावचनादभृङ्गीसाहचर्यायावृक्षोऽप्यागत एव । विग्नते धारयन्ति । कुर्वते इत्यर्थः । स्वद्वेषिणस्तु दूरमुत्सार्यत एवेति ॥

શ્લોકાર્થ

કેઈ શિલ્લશ્રી ગૃહઉદ્યાનમાં અનેક ભતિનાં વૃક્ષોના વિકસિત પુષ્પો ચૂંટતી હાથથી
બ્રમરોને દૂર કરતી હતી. ‘આ બ્રમરો અમારા વાણીવિલાસ સાથે ઇર્ષ્યા કરે છે, તેથી
તે શત્રુઓને દૂર જ કરવા બેઠોછે’ આ પ્રકારે હૃદયમાં પ્રગટ થયેલા દોષથી બાણે
બ્રમરોને દૂર કરતી ન હોય ! ॥ ૪૩ ॥

નાભિદધ્ને હ્રદેઽમ્મોવિહારાલસાસ્રસમુત્પાદયન્તી રથાઙ્ગાત્કવચિત્ ।

તદ્વિભૂષાં સ્તનાભ્યાં ગૃહીત્વા પુરા કિં પુનસ્તદ્ગુણ્ણીતિમાદિત્સયા ॥ ૪૪ ॥

કવચિત્કુત્રાપિ ગૃહોદ્યાનપ્રદેશે નાભિદધ્ને નાભિપ્રમાણે । ‘નાભીરમ્યા નીલતમાલકા,
इति चम्पूकथायाम् । ‘નીલા હરિતત્વિષસ્તમાલદ્રુમા નાભિરમ્યા નાભિદધ્નાઃ’ इति चम्पू-
टिप्पणકે । હ્રદે દ્રહે અમ્મોવિહારે જલકેલિકરણસમયે અલસા મન્થરા લમ્પટા વા
કાશ્ચિત્કિરાતીઃ રથાઙ્ગાત્ ચક્રવાકાત્ ત્રાસમાકસ્મિકં ભયમુત્પાદયન્તીર્જનયન્તીઃ સતીઃ ।
उत्प्रेक्ष्यते—પુરા પૂર્વે સ્તનાભ્યાં નિજકુલાભ્યાં કૃત્વા તેષાં રથાઙ્ગાનાં વિભૂષાં શોભાં
ગૃહીત્વા પુનઃક્રિતીયવારં તદ્ગુણાં ચક્રવાકશરીરાણાં પીતિન્નઃ પીતતાયાઃ આદિત્સયા
आदातुं ગૃહીતુમિચ્છયેવ ત્રાસમુત્પાદયન્તી । असद्रस्तुग्रहणे समीहा भवेत् यतः स्वयं
इयामवर्णत्वेन स्वर्णवर्णवपुः शोभादानमौचित्यञ्चति ॥

શ્લોકાર્થ

નાભિપ્રમાણે કીડાસરેવરમાં જલકીડા કરવામાં ચતુર એવી કેઈ શિલ્લશ્રી
અકવાકોને ભય પેદા કરતી હતી પૂર્વે પોતાના સ્તનોથી અકવાકોની શોભાને, ગ્રહણ
કરીને હવે પુનઃ સ્વયં કાળી હોવાથી અકવાકના શ્વેત શરીરની શોભા બાણે ગ્રહણ
કરવા આહતી ન હોય ! ॥ ૪૪ ॥

ક્યાપિ વિશ્લેષયન્તીર્વિકાન્જીવનાદ્ધાર્તારાધ્વાનુનર્મોમવાહા इव ।

રાક્ષસીવત્સપારાગિણીરુત્પલાકાહ્નિક્ષણીઃ વલ્લ્લપ્તકીલાલપાનાઃ પુનઃ ॥ ૪૫ ॥

ક્યાપિ ગૃહોદ્યાનદીર્ઘિકાદિપ્રદેશે કાશ્ચિત્ શશ્વરનાયકનિતમ્બિનીર્જીવનાઙ્ગલાત્સકાશાત્
वकान् बलाहकान् मीनाशिनेन जलचरान् पक्षिविशेषान् तथा धार्तराष्ट्रान् सितेततरप-
क्षान् राजहंसजातिविशेषान् विश्लेषयन्तीः परस्परं स्ववशाभिः बालकैर्वा वियोगं

નયન્તીઃ । ઉદ્ઘાયયન્તીરિત્યર્થઃ । કા ઇવ । મીમવાહા ઇવ । કુન્તીતનુજન્મત્રિકાપેક્ષજાતીયા મધ્યમપાણ્ડવસ્ય યુધિષ્ઠિરાનુજન્મનો વૃકોદરમુજા યથા વક્રાનિતિ વક્રનામાનં રાક્ષસમ્ । વહુત્વં તુ લઙ્કાધિપતિરાક્ષસરાજત્વાત્ । તથા ધર્તેરાષ્ટ્રાન ધૃતરાષ્ટ્રસ્યાપત્યાનિ ધૃતરાષ્ટ્રસ્ય પિતૃવ્યસ્ય શતં દુર્યોધનદુઃશાસનપ્રમુખાન્ પુત્રાન્ જીવનાઙ્ગીવિતવ્યાત્ વિશ્લેષયન્તીવિયો-
જયન્તીઃ । નિગ્નતીરિત્યર્થઃ । પુનઃ કાશ્ચિત્ક્ષપાસુ હરિદ્રાસુ । ‘હરિદ્રા કાઙ્ચની પીતા નિશાહ્યા ચરવર્ણિની’ ઇતિ હૈમ્યામ્ । રાત્રિસર્વનામભિરર્થે સતિ હરિદ્રૈવોચ્યતે । યથા ચમ્પૂકથાયામ્—‘ચરરજનીકરકાન્તે’ ઇતિ । ‘નિશાનમઃ સદશો મજ્જનગૃહે । કિલક્ષણા । ચરા । વિશિષ્ટવિજ્ઞાનોપેતા રજનીકરા હરિદ્રોદ્ગર્તનાદિકારકાઃ પુમાંસસ્તૈઃ કાન્તે પ્રધાને । નિશાનમસિ કિલક્ષણે । ચરઃ સર્વકલાસપૂર્ણો રજનીકરશ્ચન્દ્રસ્તેન મનોહ્રે’ ઇતિ ચમ્પૂ-
ટિપ્પનકે । રાગો વપુરુદ્ગર્તનાદિના આસત્તિર્વિધતે યાસામ્ । તથા ઉત્પલાનિ કુવલપાન્યાકા-
જ્ઞન્તીત્યેવંશીલાઃ । પુનઃ કલૃપ્તં રચિતં કૃતં કીલાલસ્ય પાનીયસ્ય પાનં યામિઃ । કિંવત્ । રાક્ષસીવત્ । યથા નિશાચર્યઃ રાક્ષસ્યઃ ક્ષપાયાં રજન્યાં રાગોઽસ્ત્યાસામ્ । રાત્રિચર-
ત્વાત્ । તથા ઉત્પાલભ્યેન પલં માંસમાકાઙ્ગતિ સામસ્ત્યેન વાઙ્મુક્તીત્યેવશીલાઃ । પલા-
દત્વાત્ । પુનઃ નિર્મિતં કીલાલસ્ય હધિરસ્ય પાનં યામિઃ । અસુકપત્વાત્ । ‘રાત્રિચરો
રાત્રિચરઃ પલાદઃ કીનાશરશ્નોનિકસાત્મજાશ્ચ । કવ્યાત્કર્તુરનૈઋતાસુકપઃ’ ઇતિ હૈમ્યામ્ ।
‘કીલાલ’ હધિરે નીરે’ इत्यनेकार्थः ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ લેીએ દૂર્યોધન આદિ ધૃતરાષ્ટ્રના સો પુત્રોને જીવનથી મુક્ત કર્યા હતા, તેમ
કોઈ બિલ્લશી ગૃહવાવડીમાંથી બગલા આદિ પક્ષીઓને જીવન-જલથી વિશેષ ક્ષાવતી
હતી । વળી, જેમ રાક્ષસી રાત્રિની રાગિણી, માંસભક્ષિણી અને લોહી પીનારી હોય
તેમ રાત્રિ રાગિણી કંમલોને ધ્રુવતી અને બિલ્લોચિત પીણુને પીતી બિલ્લશીઓ
શોભતી હતી. ॥ ૪૫ ॥

કેલિવાપીપયોમજ્જનવ્યાજતો નાગનારીર્વિજેતું વ્રજન્તીરિવ ।

નાગગેહોપસીદત્તદમ્મોજદ્ગ્વિભ્રમં કુર્વતીર્નિઃસરન્તીઃ પુનઃ ॥ ૪૬ ॥

કાશ્ચિત્કિરાતેશિતુઃ કાન્તાઃ કેલિવાપીપુ ક્રીડાકૃતે યા ગૃહોપવનદીર્ધિકાસ્તાસુ
પયસિ સ્વતન્ત્રસલિલાન્તરાલલેલનસમયે પયસિ પાનીયે મજ્જનાનાં ક્રીડારસાદ્વૃહનાનાં
દનુપ્રાદુર્ભવનવ્યતિકરે વા સલિલાદ્વહિર્નિર્ગચ્છન્તીઃ સતીઃ નાગગેહાદ્બુઙ્ગમભવનાદુપસી-

दन्तीनामागच्छन्तीनां तदम्भोजदृशां नागनिकेतननितम्बिनीनां बिभ्रमं विशेषेण भ्रान्तिं कुर्वतीः सृजन्तीरिव । पतद्दीर्घिकावारिवर्त्मना नागलोकात्कर्त्तृचिन्वभूमण्डलालोकनकुटुहलात्क्रीडाकृते वा निर्गता नागाङ्गना इवेति भ्रमः ॥

श्लोकाथ

पद्मीपतिनी केअ श्री डीडावावभां जलडीडा करती, दूषवाना जहाने जल्ले नागकन्या-
ज्जेने छतवा भाटे जती न डेय ! अथवा भूमंडणतुं डीतुक जेवा भाटे वावडीना
रक्ते नागडोडभांथी जहारे नीकणती, द्रष्टिभां जम येदा करती जल्ले नागकन्या
न डेय ! ॥ ४६ ॥

भास्वतः कान्तिवद्धारुणीरागिणीः शालिपत्रावलीः शालिशाखा इव ।

नन्दनानन्दिनीर्मन्दरोर्वीरिव ग्रीणयन्तीर्मनः साधुगोष्ठीरिव ॥ ४७ ॥

काञ्चित्किरातीः । वारुणी मदिरा तत्र विषये तत्पाने रागः अस्त्यासामिति रागिणीः ।
'काञ्चित्कादम्बरीमधुपानमद्वर्णितदृशः' इति चम्पूकथायां । भिल्लीनामपि मदिरापानं
इत्यते । किञ्चित् । कान्तिवत् । यथा भास्वतः सहस्ररश्मेः कान्तयो दीप्तयः वारुण्यां
वारुणविषपालस्य इयं दिग्वारुणी पश्चिमा दिक् तस्यां रागिण्यः । पश्चिमायां समेतस्य
सायं मार्तण्डमण्डलस्य मरीचयो रागरञ्जिताः सरागा भवन्ति । राग आसक्तिररुणिमा
व । पुनः किञ्चुताः । शालन्ते शोभन्ते इत्येवंशीलाः शालिन्यः पत्रावलयः पत्रलताः
यासाम् । का इव । शालिशाखा इव । यथा वृक्षाणां शिखाः शोभनशीलाः पत्राणां
पर्णानामावलयः श्रेणयोः यासु तादृश्यो भवन्ति । पुनः किञ्चुताः । नन्दनैर्निजाङ्गैः पुत्रै-
रानन्दः प्रमोदः अस्त्यासाम् । का इव । मन्दरोर्वीरिव । यथा मेरुभूमयः नन्दननामवने-
नानन्ददायिन्यः ताः । जिनशासने मन्दरो मेरुरुच्यते । यथा भक्त्यामरस्तवे—'किं मन्दरा-
द्रिशिखरं चलितं कदाचित्' इति । यथा स्नातस्य स्तुतौ 'मन्दररत्नशैलशिखरे जन्मा
मिषेकः कृतः' इति । मन्दरेषु पञ्चसु मेरुषु रत्नं लक्षयोजनप्रमाणान्वात्सर्वद्वीप-
समुद्राणां मध्यवर्तित्वान्नाभिस्थानकत्वाच्च रत्नम् । अपरे चत्वारो मेरवः चतुरशीतियोज-
नामावाः । जिनजन्माभिषेको मेरुं विनान्यत्र न स्यादिति । तथा सिद्धान्तेष्वपि मन्दर-
स्मरणं लभते । 'पञ्चयस्स'—इत्यादि । शैवशासनेषु तु मन्दर इन्द्रकीलशैलः । अत्र तु
जैनमतानुसारेणैव मेरुः । पुनः किं कुर्वतीः । मनः तद्विभ्रमचिन्तासक्रीडादिविलोककाना-
मन्तःकरणं ग्रीणयन्तीस्तोषयन्तीः । का इव । साधुगोष्ठीरिव । यथा साधूनां संसारमुमु-

શૂણામ । અથ વા સાધુભિઃ સત્તમૈઃ પુંભિઃ સમ ગોષ્ઠીઃ સંસારાપારપારાવારપારોત્તરગોપાય-
પ્રકથનેન સન્મતિશિક્ષાપ્રદાનેન ચ માનસં પરમાનન્દસંદોહાસાદનમેદુરં વિદ્યતીઃ ॥

શ્લોકાર્થ

સૂર્યની કાંતિ જેમ સાંજે વાડણી (પશ્ચિમદિશામાં) રાગિણી એટલેકે લાલ હોય છે, તેમ કોઈ ભિક્ષુએ વાડણી-મદિરાપાનમાં રાગિણી હતી. વળી, વૃદ્ધો જેમ પછોની પકિતવડે થોભે તેમ ભિક્ષુઓ પત્રાવલિવડે થોભતી હતી. મેરૂપર્વત જેમ નંદનવન વડે આનંદદાયી છે, તેમ ભિક્ષુઓ નંદન-પુત્રોવડે આનંદ પામતી હતી. તેમજ સ્વપુત્રોની ગોપી સંસાર તાપને દૂર કરી ચિત્તને શિતળતા આપે, તેમ ભિક્ષુઓ ચિત્તને શુદ્ધ કરતી હતી. (જેન શાશ્વતમાં પાંચ મેરૂપર્વતો કહ્યા છે; તેમાં મધ્યમેરૂ લાખ યોજન પ્રમાણ અને બાકીના ચાર મેરૂ ચોરાશી હજાર યોજન પ્રમાણ કહ્યા છે. દરેક ક્ષિત્રેશ્વર લગભગતોના જન્માભિષેક મેરૂપર્વત ઉપર જ થાય છે.) ॥ ૪૭ ॥

આશ્રમગર્ભીયસંદર્શવિભ્રાજિનીઃ શાલમઞ્જીરિવ સ્વૈરસંચારિણીઃ ।

સૂરિયાદાન્પ્રણમ્યાન્પ્રણન્તુ નિજાસ્ત્ર કાન્તાઃ કિરાતેશિતાજૂઠવત્ ॥ ૪૮ ॥

પુનરુપેક્ષ્યતે—આશ્રમગર્ભીયો મરકતરન્નસંવન્ધી । ‘મરકતં ત્વદમર્ગમે’ इति द्वैभ्याम् । યઃ સંદર્ભો રચનાવિશેષસ્તેન વિભ્રાજન્તે इत्यેવંશીલાઃ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । સ્વેચ્છયા સ્વતન્ત્રં દિવ્યાનુભવાન્કોકાશમ્પ્રધારાદિકૃતકીલિકાદિપ્રયોગાઘ્રા સંચરણશીલાઃ । इतस्ततઃ પરિ-
ભ્રમણસ્વભાવાઃ શાલમઞ્જીઃ પાઞ્ચાલિકા इव । एषુ સર્વેષ્વપિ વૃત્તેષુ દ્વિતીયાવહુવચનાનિ જ્ઞેયાન્યગ્રંથતસંદર્શવાત્ । एवं व्यावर्णितस्वरूपा निजा आत्मीयाः कान्ताः પ્રિયતામાઃ કિરા-
તાનાં ભિલ્લાનામીશ્રિતા સ્વામી અહુનસ્ત્ર મગવત્પાદપવિત્રીકૃતનિવૈકલ્પે પ્રણમ્યાન્ જગ-
જ્જનનમસ્કરણીયાન્ શ્રુરિપાદાન્ પ્રણન્તુ નમસિતુમશ્કવદ્વાકારયામાસ । इत्यन्तश्चतुर्दशभिઃ
કુલક્રમ્ ॥ इत्यर्जुनकिरातपतिप्रमदानां त्रिविधविलासचेष्टास्वरूपवर्णनम् ॥

શ્લોકાર્થ

પદ્મીપતિ અર્જુને સ્વયં આચાર્યને નમસ્કાર કરીને, મરકતમણી રચનાથી થોભતી અને દિવ્યાનુભાવથી સ્વયં ચાલતી પુતળીઓ જેવી ચોતાની પત્નીઓને, આચાર્યને નમસ્કાર કરવા માટે બોલાવી. ॥ ૪૮ ॥

जंगमं सार्वभौमं किमुर्वीभृतां सूरिशीतांशुमायान्तमालोक्य तम् ।

अर्जुनाम्भोजनेत्रास्तदङ्घ्रिद्वयं नेमुरानन्दसान्द्रीभवन्मानसाः ॥ ४९ ॥

अर्जुननाम्नः पल्लीपतेरम्भोजनेत्रा नलिननयनाः कान्तास्तस्य हीरसुरेरङ्घ्रिद्वयं चरण-
युगलं नेमुः प्रणमन्ति स्म । किंभृताः । आनन्देन प्रमोदेन कृत्वा सान्द्रीभवन्ति निविडानि
जायमानानि मानसानि मनांसि यासाम् । किं कृत्वा । सूरिश्वाचार्येषु ज्योतिश्चक्रायमा-
नेषु मध्ये शीतांशुं सुधाकरं चन्द्रमायान्तमात्ममन्दिरेषु समागच्छन्तमालोक्य स्वनयनयो-
र्गोचरीकृत्य । दृष्टेत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—जंगम संचरन्तं वसुधाविहरणशीलमुर्वीभृतां पर्वतानां
सार्वभौमं चक्रवर्तिनमिव । मेरुगिरिमिव ॥

श्लो० ४९

पल्लीपतिनी श्रीञ्जो ज्ञेयं जंगम भेदपर्वत न होय, तेवा आचार्येणे जेधने
अत्यंत हर्षित थध, अने सूरेश्वरनां अरबुकेभले नभस्काः कथाः ॥ ४९ ॥

कामिनीभिः किराताधिभर्तुस्ततो मौक्तिकौघैरवाकीर्यत श्रीप्रभुः ।

सोऽप्यवैश्वस्त्यलक्ष्मीमिवानश्वरीं स्वेन ताभ्यो ददौ धर्मलाभाधिपम् ॥ ५० ॥

ततो वन्दनानन्तरं किरातानां पुलिन्द्राणामधिभर्तुः स्वामिनः अर्जुनस्य कामिनीभिः
कान्ताभिः मौक्तिकौघैर्मुक्ताफलमण्डलैः श्रीप्रभुः श्रीमान् हीरविजयसूरिः अवाकीर्यत वर्धाप्यते
स्म । पुनर्वर्धापनानन्तरं सोऽपि श्रीप्रभुः स्वेनात्ममुखेन ताभ्यः किरातेन्द्रकामिनीभ्यः
धर्मलाभमेवाशिषं मङ्गलशंसनमाशीर्वादं ददौ दत्तवान् । उत्प्रेक्ष्यते—अनश्वरीं शाश्वतीम-
वैश्वस्त्यस्य अर्थात्तासामेवार्जुननारीणामवैधव्यस्य लक्ष्मीमिव । 'विश्वस्ता विधवा समे'
इति हैम्याम् । तथा 'नलात्स्ववैश्वस्त्यमनाप्तुमानता' इति नैषधे ॥

श्लो० ५०

वंदन कथा पछी अर्जुननी प्रियाञ्जो ज्योतीञ्जोनां सभूहश्री सूरेश्वरनेने वधाव्या
त्यारपछी ते श्रीञ्जोने आचार्ये 'धर्मलाभ'ना आशीर्वाद आभ्या, ते आशीर्वाद ज्ञेय
अर्जुननी श्रीञ्जोनी आश्रित अवैधव्यइपी लक्ष्मी (सौभाग्यलक्ष्मी) न होय ! ॥ ५० ॥

हि० सौ० ३६

देवानाम्भोदधारां सुधाया इव ज्येष्ठजामि मुनीन्द्रस्य पीत्वादरात् ।

मिल्लमर्तुजन्ममे मनःकानने बोधिफुल्ललताश्लेषिहर्षद्रुमः ॥ ५१ ॥

मिल्लमर्तुर्जुननाम्नो मिल्लानां शवराणां भर्तुर्नायकस्य पल्लीपतेर्मनो मानसमेव काननं वनं तत्र बोधिः सम्यक्त्वमेव फुल्लन्ती विकसन्ती लता बल्ली तथा आश्लेष आलिङ्गनमस्तस्य पतादशो हर्षद्रुमः प्रमोदपादपः प्रादुर्भवति स्म । किं कृत्वा । मुनीन्द्रस्य हीरसौदे-
शाना धर्मकथा सैव अम्भोदधारा मेघपथोवृष्टिस्तामादरादेकाग्रचित्ततया पीत्वा निपीय सादरं श्रुत्वा । उत्प्रेक्ष्यते—सुधायाः पीयूषस्य ज्येष्ठजामिं वृद्धभगिनीमिव ॥

श्लोकाथ

सुधानी भोटी भगिनीसमान आचार्यनी धर्मदेशनाङ्गी अभूतधारातुं आहर्षपूर्वकं पानं करीने, पद्वीपति अभुं ननां मनङ्गी वनमां बोधिङ्गी विकसित लताथी आदिङ्गित थयेदो ढर्षङ्गी वृक्ष भण्डे अगट थये न डोय । ॥ ५१ ॥

वर्णयामः किमस्यामृतस्त्राविणीं विभ्रतो भारती वज्रसूरीन्द्रवत् ।

वङ्कचूलो यथा धर्मघोषेण यद्येन रौद्रोऽपि मिल्लप्रभुर्वोधितः ॥ ५२ ॥

अस्य हीरसूरेः किं वर्णयामः किं किं स्तुतिगोचरीकुर्मः । अस्य किं कुर्वतः । वज्र-
सूरीन्द्रवद्रजस्वामिनाम्नः आचार्यपुरंदरस्येव अमृतस्त्राविणीं सुधारसोद्धारिणीम् । पीयूष-
घषिणीमित्यर्थः । भारती वाणीं वाग्विलासं विभ्रतो धारयतः । यत्कारणाद्येन भगवता
रौद्रोऽप्यतिकूरोऽपि मिल्लप्रभुः पुलिन्दपतिरजुनः बोधितः बोधिघोषेण प्रापितः । केनेव ।
यथा धर्मघोषेण सूरिचन्द्रेण चण्डोऽपि वङ्कचूलनामा राजपुत्रीपल्लीपतिः प्रतिबोधितः ।
कतिचिन्नियमान आहितौ द्वावपीत्यर्थः ॥

श्लोकाथ

हीरविजयसूरितुं शुं शुं वषुं न करीजे ? जेम “धर्मघोष” नामना आचार्ये
वंकचूल पद्वीपतिने प्रतिभोध आभ्यो इतो, तेम वज्रस्वामीना जेवी आचार्यनी
सुधा वरसती वाणीतुं पान करतो अतिकुंर जेवे। पणु अभुं न पद्वीपति प्रतिभोध
पाभ्यो. ॥ ५२ ॥

उत्पथे प्रस्थितास्तन्वतश्चापलं तत्र स्वरिः किरातान्परानप्यसौ ।
सत्पथेऽतिष्ठिपत्सत्स्वरक्षाव्रतै रश्मिभिः शूकलान्सादिवद्वाजिनः ॥ ५३ ॥

असौ हीरस्वरिस्तत्र शिरोत्तरानामग्रामे परानन्यानपि किरातान् भिल्लान् सत्त्वानां जन्तूनां रक्षा दद्यादहिंसा तदादिभिः सैव प्रथमा येषु तादृशैर्व्रतैर्विविधनियमैः कृत्वा सत्पथे शोभनमार्गे अतिष्ठिपत्स्थापयति स्म । किं वत् । सादिवत् । यथा तुरगाणां दूषणभूषणलक्षणप्रस्थापनरक्षणनर्तनधौरितादिगतिकारापणादिकलाकुशलः सादी अश्ववारः । 'अश्वारोहे चाश्ववारः सादी च तुरगी च सः' इति हैम्याम् । शूकलान्दुर्विनीतान् । 'दुर्विनीतस्तु शूकलः' इत्यपि हैम्याम् । रश्मिभिः बल्गाकशादिरञ्जुभिः कृत्वा सत्पथे सर्वजनान्ति-बाहिते वर्तमाने स्थापयति । किलक्षणान् किरातान् । उत्पथे हिंसादिविधाने दुष्टाध्वनिमार्गादितरस्थाने वा प्रस्थिताम्प्रवर्तमानान्प्रचलितान् । पुनः किंभूतान् । चापलं शूतमांसम-दिरावेद्यापापधिचौर्यपराङ्मनागमनाद्यनेकदुर्व्यसनेषु चञ्चलतां लौल्यं चक्रपदस्थापनगमनादि च तन्वतः प्रकुर्वतः आत्रियमाणां न्विस्तारयतश्च ॥ इत्यर्जुनपल्लीपतितत्सेवकानां नियमदानम् ॥

श्लो० ५३

जेभ घोदेस्वार वडेशिक्षित् अश्वीने आभुक्वडे सन्भार्गे लावे तेभ हीरविजयसूरिणे
ते शिशैत्तरा आभना छन्भार्गे आलनाश दूव्यसनी पीला पण्डु बिहलदोकांने एवोनी
रक्षाऽप अहिंसा आहिं न्तोना दानवडे सन्भार्गभां स्थापित कथ्यां ॥ ५३ ॥

स्वरिशीतांशुरापृच्छद्य भिल्लाधिपं संप्रणिन्ये पुरस्तादथ प्रस्थितिम् ।
तावदग्रे ददर्शार्जुं दोर्वीधरं विन्ध्यमभ्येतमेतं विनन्तु किमु ॥ ५४ ॥

अथार्जुनादीनां नियमदानानन्तरं स्वरिशीतांशुर्हीरस्वरिचक्रः भिल्लाधिपमर्जुनं किरात-राजमापृच्छद्य प्रप्रयित्वा पुरस्तादग्रे प्रस्थितिं प्रस्थानं गमनम् । प्रयाणमित्यर्थः । संप्र-णिन्ये करोति स्म । प्रभुर्भट्टारकस्तावदग्रे पुरतः अर्जुदनामानमुर्वीधरं पर्वतं ददर्शलोचन-गोचरीकरोति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—विन्ध्यं जलबालकापरपर्यायं शैलम् । 'विन्ध्यस्तु जल-बालकः' इति हैम्याम् । एतं स्वरिं विनन्तुं विशेषेण नमस्कृतुमभ्येत संमुखमागतमिव ॥

श्लो० ५४

त्यारपणी आचार्येभां यन्त्रसमान हीरविजयसूरिणे पदवीपतिने पूषीने त्यांथी
आगण प्रयाण्डु कथुं । त्यांथी आगण आलतां अनुकंठे 'अभुष्ट' नामना पर्वतने जेथो,
नण्डे ते पर्वत सूरिश्चरने नमस्कृत करवा भाटे सन्भुण आण्यो न डोय ! ॥ ५४ ॥

कापि शृङ्गे विनीले तमालैः शशी यस्य चूडामणीवत्कचानां चये

कापि शोणाश्मशृङ्गे पुनर्भानुमान्प्राग्गिरेः सानुनी वोदयैल्लक्ष्यते ॥५७॥

यस्यावुदाये क्वापि कुत्रापि स्थाने तमालैः समुल्लसद्ब्रह्मदलमण्डलसच्छवितापिच्छ-
पादपैर्विनीले अतीव श्यामलीभूते शृङ्गे शिखरे शशी चन्द्रमाः कचानां चये कामिनीके-
शापाद्यो चूडामणीवत् चूडारन्तमिव लक्ष्यते ज्ञायते वा । पुनरपरेऽर्थे क्वापि कुत्रापि प्रदेशे
शोणाश्मभिः पद्मरागमणिभिर्निर्मिते शृङ्गे कूटे भानुमान् सहस्ररश्मिः प्राग्गिरेरुदयाचलस्य
सानुनी प्रस्थे उदयनभ्युद्गमं लभमान इव लक्ष्यते निरीक्ष्यते ॥

श्लोकाथ

अर्धुदायलना कोष्ठं स्थानभां अतिनील जेवां तमालनां वृक्षेऽथी श्याम भनेलां
शिभरोभां रडेडो यन्द्रं जल्ले कामिनीना केशपाशभां रडेडो यूडाभक्षि (भार) न डोय
तेयो जल्लोतो डतो वणी कोष्ठं प्रदेशभां पद्मरागभक्षिजेऽथी निर्भाषु केशयेला शिभर
उपर रडेडो सूयं जल्ले उदयायलनां शिभर पर उगतो न डोय तेयो जल्लोतो डतो ॥ ५७ ॥

मौलिलीलायमानामृतांशुधरनिर्झराम्भोप्रवाहस्वरूपैरसौ ।

सातपत्रस्फुरन्नामरैर्भूभृतां राजभावं विभर्तीव भूमीधरः ॥५८॥

असौ भूमीधरः अर्धुदायलः सहातपत्रेण वर्तन्ते यानि तानि सातपत्राणि । तथा
स्फुरन्ति इतस्ततः प्रसरन्ति चञ्चलीभवन्ति यानि नामराणि रोमयुच्छानि तैः कृत्वा ।
उत्प्रेक्ष्यते—भूभृतां सर्वपर्वतानां राजभावं स्वामित्वमाधिपत्यं वा विभर्ति धारयतीव ।
किंभूतः । मौली शिरःशिखरोपरि लीलायमानो लीलया स्ववशेनाचरन् प्रवर्तमानः प्रचलन्वा
अमृतांशुः शीतदीधितिः । तथा क्षरतां शिखरान्तरालेभ्यो निःसरतां निर्झराणामम्भसां
पानीयानां प्रवाहा धारास्ता एवं स्वरूपमात्मा येषां तैः ॥

श्लोकाथ

शिभरो उपर वीलाङ्गे रडेला यन्द्रं प छत्रवडे अने अरल्लोनां पाणीना प्रवाह
स्वङ्ग यामरो वडे अर्धुदायल, जल्ले सर्वपर्वतोभां सार्वभौमता (यडेवार्तीपल्लु) धारल्लु
करतो न डोय ! ॥ ५८ ॥

ચંચલ બનેલી લતાની જેમ ઇશ્વરે નાટક કરેલું છે. પર્વતમાં ઝરણાંરૂપે નદી વહે છે ઝરણા સમાન ઉજ્જવલ એવી ગંગા નદી ઇશ્વરના મસ્તકમાં છે, અથવા વ્યવસ્થિત રૂપે આકાશગંગા ઇશ્વરના મસ્તકે રહેલી છે. પર્વત-અતિ ઉન્નતતા-અતિ વિસ્તાર અને પાતાલમૂલ હોવાથી પર્વતનો દશેદિશાઓમાં વાસ છે. ઇશ્વર દિશાઓરૂપી વસ્ત્રવાળો છે. આ રીતે અયુદ્ધાચલ ઇશ્વરનો સમાનતા ધારણ કરતો હતો. ॥ ૫૯ ॥

રત્નસાન્વૌષધીપ્રસ્થમુખ્યશ્રિયા મેરુમુખ્યક્ષમામૃજ્જયાદર્જિતામ્ ।

શૃંગ્ણુર્નિર્ગત્વરાણાં શ્વરાણાં નિમાત્કીર્તિમેતાં વિમર્તીવ મૂર્તીં ગિરિઃ ॥૬૦॥

યો ગિરિરર્હુદાચલઃ શૃંગ્ણુભ્યઃ સ્વશિખરેભ્યો નિર્ગત્વરાણાં નિઃસરણશીલાનાં શ્વરાણાં નિર્ચન્નિર્ઘેરપયઃપ્રવાહાનાં નિમાઘ્યાજાત્ મૂર્તીં શરીરવતીમેતાં જગજ્જનતાપ્રત્યક્ષલક્ષાં કીર્તિં પ્રશોવિસ્તૂર્તિં વિમર્તિં દધતીવ । કિંમૂતામ્ । રત્નસાન્વનાં મણિમયાનાં શિખરાણાં તથા ઔષધીનાં ફલપાકાવસાનિકાનાં વશીકરણસ્વર્ણરજતાદિકારિકાણાં વા લતાદ્રુમવિશેષાણાં પ્રસ્થાનાં વિવિધધાતુરસકૃપિકાદિસ્થાનકાનામપરશૃંગ્ણાણાં મુખ્યયા પ્રકૃષ્ટયા શ્રિયા તત્પ્ર-મુખયા વા લક્ષ્મ્યા વૈમવૈન ક્ષોભયા વા । મેરોર્મણિશિખરાણિ, હિમાચલે ત્વૌષધીપ્રસ્થં શૃંગ્ણમ્ । અતઃપય મેરુઃ સ્વર્ણાચલો મુખ્યઃ પ્રધાનો યેષુ । મુલ્હે ભાવો મુખ્ય આદિર્વા યેષુ તાદૃશાનાં ક્ષમામૃતાં પર્વતાનાં જયાત્પરામવનાદર્જિતાં સ્વાયસીકૃતામ્ ॥

શ્લોકાર્થ

અયુદ્ધાચલનાં શિખરમાંથી નીકળતા પાણીનાં ઝરણાનેખંડાને રત્નમય શિખરવાળા મેરુ પર્વત અને ઔષધિઓનાં સ્થાન રૂપ શિખરવાળો હિમાલય પર્વત એટલે કે મેરુ અને હિમાલય આદિ પર્વતોને જીતીને પ્રાપ્ત કરેલી બધે સ્વાક્ષાત્ કીર્તિ ન હોય તેવા અયુદ્ધાચલ શોભે છે. ॥ ૬૦ ॥

અર્જુનશ્રીદયો મર્ત્યમાલાસ્ફુરત્કંદરો મદ્રસાલોલ્લન્વૃસમ્ ।

વિપ્રતઃ સ્વઃસુમેરોરિવ સ્પર્ધયા યઃ પુરં ક્વાપિ ધત્તે ધરિત્રીધરઃ ॥૬૧॥

યો ધરિત્રીધરઃ અર્હુદપર્વતઃ ક્વાપિ કુત્રાપિ પ્રદેશે પુરં નગરં ધત્તે વિમર્તિં । ઉત્પ્રે-ક્ષ્યતે—સ્વ. સ્વર્ગં વિપ્રતો ધારયતઃ સુમેરોઃ કનકાચલસ્ય । ‘મેરુઃ સ્વર્ગાધારઃ’ इति परस्मये यदुक्तं च नैषધે—‘दिवमद्वादमराद्रिरागताम्’ इति । સ્પર્ધયા સંદર્ષણેવ । યઃ કિંમૂતઃ ।

અર્જુનાનાં કહુબદ્રુમાણાં મેરુપક્ષે સ્વર્ણાનાં ચ શ્રિયં શોભાં દધાતીતિ દધઃ । પુનઃ કિંમૂતઃ । મર્ત્યાનાં વિલાસાગતાઙ્ગનાયુતમનુષ્યાણાં પક્ષે અમર્ત્યાનાં સ્વાઙ્ગનાસંગતકિનરસિદ્ધગન્ધર્વાદિ-
દેવાનાં માલાભિઃ શ્રેણિભિઃ સ્ફુરન્ત્યઃ શોભમાનાઃ કંદરા ગુહા યસ્ય । પુનઃ કિંમૂતઃ । ભદ્રઃ
શ્રેષ્ઠૈરથવા કલ્યાણકલિતૈઃ કદાચિત્કેઽપિ તાન્ન સ્ખન્દ્યન્તિ તાદૃશૈઃ સાલૈઃ પાદપૈર્દેવદારુભિર્વા
લહ્લસન્નુલ્લાસંપ્રામુધન । મેરુપક્ષે—ભદ્રસાલનામ્ના મન્દરોપત્યકાવર્તિના વનેન ચ શોભમાનઃ ।
પુનઃ કિંમૂતઃ । ઋક્ષાણાં મલ્લકાનાં મહત્કે શાવૃતાઙ્ગનાં ‘રીંછિ’ इति લોકે પ્રસિદ્ધાનાં
વન્યસ્વાપદાનામ્ । મેરુપક્ષે—ઋક્ષાણાં નક્ષત્રાણામ્ । મૃઃ સ્થાનમ્ । ‘નક્ષત્રમૃઃ ક્ષત્રકુલપ્રસૂતે-
યુકો નભોગૈઃ સ્વલુ ભોગભાજઃ । સુજાતરૂપોઽપિ ન યાતિ યસ્ય સમાનતાં કાંચન કાશ્ચનાત્રિઃ ॥’
इति चम्पूकથायाम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ મેરુપર્વત સ્વર્ગને ધારણ કરે છે, તેમ તેની સાથેની સ્પર્ધાથી અર્ધુદાચલ
કેાઈ પ્રદેશમાં નગરને ધારણ કરે છે. અર્ધુદાગિરિ, કહુલ નામનાં વૃક્ષોની શોભાને ધારણ
કરનારો છે, મેરુ સુવર્ણની શોભાને ધારણ કરનારો છે. અર્ધુદાગિરિ ક્રીડાર્થે
અંગનાઓ સહિત આવેલા પુરુષોની શ્રેણીથી શોભાયમાન શુક્રાઓવાળો છે. મેરુપર્વત ક્રીડાર્થે
ભાર્યાઓ સહિત આવેલા દેવોની શ્રેણીઓથી શોભતી શુક્રાઓવાળો છે. અર્ધુદાગિરિ કેાઈ
પણ સમયે છેદાય નહીં તેવા પ્રકારના દેવદાર આદિ વૃક્ષોથી ઉલ્લાસ પામે છે, મેરુપર્વત
ભદ્રશાલ વનવડે શોભે છે. અર્ધુદાચલ રીંછો આદિ શ્યાપદોનાં સ્થાનભૂત છે, મેરુપર્વત
નક્ષત્રોનાં સ્થાન રૂપ છે. આ રીતે અર્ધુદાગિરિ મેરુ સાથે બાજુ સ્પર્ધા ધારણ કરતો
ન હોય ! ॥ ૬૧ ॥

અમ્બરાલિહિશ્રૃંગાવલીપલ્વલોપાશ્રયાઃ સ્પેરદમ્ભોજિની રાગિણીઃ ।

યોડમિકેનાપ્રપાન્થેન સાકં સદા મિત્રવત્કારયામાસિવાન્સંગમમ્ ॥૬૨॥

યોડુર્વદોડ્ઢિમિત્રવત્સલ્લેવ રાગિણીઃ શોણા અનુરક્તાશ્ચ સ્પેરન્તીર્વિકસન્તીઃ અનુગા-
તિરેકાત્સુખીમવન્તીશ્ચામ્ભોજિનીઃ પદ્મિનીશ્ચિયઃ કમલિનીશ્ચ । અમિકેન કામુકેન । ‘કામુકઃ
કમિતા કમ્ભોડુકઃ કામચિતામિકઃ’ इति હૈમ્યામ્ । તથા ‘પ્રત્યઙ્ગમસ્વામિકેન રક્ષાં
કર્તું મઘોનેવ નિજાશ્વમસ્તિ’ इति નૈષધે । અનુરાગિણા અપ્રપાન્થેન ભાનુના સાકં મદા
પ્રતિદિનં સંગમં સંયોગં કારયામાસિવાન્ નિર્માપયતિ સ્મ । પ્રિયમિત્રોઽપિ કયાચિદનુ-
રાગિણ્યા પદ્મિણ્યા કામિણ્યા સમં સ્વમિત્ર સંગમયતિ । કિંમૂતઃ । અમ્બરમાકાગ્રમા-
લિહિન્તિ સંસ્પૃશન્તીત્યેવંશીલાનાં શૃંગાણાં શિખરાણામાવલી શ્રેણી તત્ત્વાં ચ પલ્વલ્લા અગ્રા-

तसरांसि तेषु उपाश्रयः स्थानं यासाम् । 'केलती मदनयोरुपाश्रये' इति नैषधे । उपाश्रयः स्थानं साधूनामपि प्रसिद्धम् । अत्युच्चैस्तरशिखरसरसिरुहिणीनां रविणा संयोगः सुकर पवेति । पद्मिनीनामपि चन्द्रशालासंगतानाम् । 'चन्द्रशाला शिरोमृहम्' इति हैम्याम् ॥

श्लोकार्थः

जेभ केई प्रियाभन्न भडेदनी अगासीभां पोतानी अनुरागिणी जेवी कामिनी साथे भिन्नोः संगम करावे, तेभ अणुं हायद, गगनयुंणी शिथरो उपर रडेला सरावरभां जेनुं स्थान छे तेवी विकसित दाद कमलिनीना, पोताना भिन्न सूर्यनी साथे जण्डे हुंमेशां संगम करावतो न डोय । ॥ ६२ ॥

सिन्धुवैलोलोद्भवद्गौरवैर्दुर्वहां विभ्रतो भूतधार्त्री फणामण्डलैः ।

भोगिनां वासवस्येव विश्रान्तये निर्मितो नाभिजातेन यः क्षमाधरः ॥ ६३ ॥

यः अर्जुदाचलः । उत्प्रेक्ष्यते—भोगिनां भुजंगमानां वासवस्य पुरंदरस्य शेषनागना तस्य विश्रान्तये विश्रामं दातुं नाभिजातेन प्रजापतिना ब्रह्मणा निर्मितः कृत इव । किंभू- तस्य वासवस्य । सिन्धवः सर्वेऽपि समुद्राः, शैलाः मेरुहिमाद्रिकैलासाद्याः समस्ता अपि पर्वताः, तेभ्यः उद्भवद्भिरुत्पद्यमानैर्गौरवैर्भारैर्गुरुतरभरैर्दुर्वहां दुःखेन बोहुं शक्याम् । दुःखेन परानपेक्षत्वेन एकेन स्वयमेवासातेनोद्धते इति दुर्वहा तादृशीं भूतधार्त्री भूतानां चराचराणां गिरिसमुद्रादिमनुष्यपयन्तानां धरणीलां समग्रमध्यमलोक फणानां स्वशिरःस्कटानां मण्डलैश्चक्रवालैः कृत्वा विभ्रतो धारयतः ॥

श्लोकार्थः

सर्वे नदीज्यो अने समस्त पर्वतोना अतिक्षारथी हुःअपूर्वक वढन थई शके तेवा अरायर पहाथीने धारण करता पृथ्वीने, इष्टाज्योना समूहथी धारण करता नागेन्द्र शेष नागने विश्रांति आपवा भाटे जण्डे अष्टाज्ये आ अणुं हगिरि जनांजे न डोय ! ॥ ६३ ॥

कण्ठपीठीलुठत्पार्वण्येतस्त्वृत्तारकानायकोदात्तमुक्तालता ।

व्योम निर्भिद्य यातेन येनोच्चकैर्धार्यते भ्रूयतेवात्मभूषाकृते ॥ ६४ ॥

येन भ्रूयता अर्बुदाचलेन आत्मनः स्वशरीरस्य भूषाकृते शोभाविधानाय कण्ठपीठयां ग्रीवायाम् । यथा नैषधे—‘दधदम्बुदनीलकण्ठताम्’ राजमन्दिरवर्णने । कण्ठशब्देन कन्धरा । एतावता अधित्यका । पीठशब्दः स्त्रीक्रीबलिङ्गः । ‘जयत्युदरनिःसरश्चरसरोज-पीठीपठच्चतुर्मुखमुखावलीरचितसामनामस्तुतिः’ इति चम्पूकथायाम् । तथा ‘वशिक्रवक्रो-ष्टिककन्यकुञ्जपीटानितकमवहित्थम्’ इति लिङ्गानुशासनेऽपि । लुठन्तः इतस्ततो भवन्तो ये पार्वणाः पूर्णिमासंबन्धी श्वेतस्त्वृ चन्द्रमाः तथा तारकास्तारा उपलक्षणात् ग्रहनक्षत्राणि तेषां नायको मध्यमणिस्तेन युक्ता उदात्ता उदारा महाध्व्या वा । ‘उदात्तनायकोपेता’ इति चम्पूकथायाम् । ‘उदात्तो महात्मा महाध्व्यश्च’ इति तट्टिपनके । मुक्तालता मौक्तिकहारो ध्रियते । किमु । भ्रूयता किंभूतेन । व्योम गगनं निर्भिद्य अत्युच्चैस्तरत्वाद्भित्त्वा चिदार-यित्वा उच्चकैर्कूर्चं यातेन संप्राप्तेनेत्यत एव कधरायां ज्योतिश्चक्रमायातम् ॥

श्लो० ६५

राजानी जेम पोताना शरीरनी शोभा ने भाटे अर्धुंदायदे आकाशने लेहीने
७३ गयेदी कंधराइपी कंठपीठमां (गणाभां) आभ तेम जमणु करता पूषिंभाना अंद्रनी
७४ ७५ कंतिइय मध्यमखिवाणा अह, नक्षत्र अने ताराओइपी मुक्ताहार लाये धारण
कथे न डोय ! ॥ ६४ ॥

अभ्रविभ्राजियन्मेदिनीमृदुमृगुव्रातनिष्पातिपाथः प्रवाहोत्थितैः ।

उत्पतद्भिः पतद्भिर्नभःपद्मतौ बिन्दुवृन्दैरिवाभावि ताराभरैः ॥ ६५ ॥

उत्पतद्भिर्महत्प्रस्तरोपरि निपतनादुच्चैरुच्छलद्भिः । अत एव कारणान्नभःपद्मतौ गगनमार्गे पतद्भिर्गत्वा तिष्ठद्भिर्बिन्दुवृन्दैर्जलकणनिकरैः । उत्प्रेष्यते—ताराभरैः तारक-निकरैरिवावि भूतमिव । शुचिजलकणा एवाकाशे तारा वभुवुः । किंभूतैर्बिन्दुवृन्दैः । अत्रे नगनाङ्गणे विभ्राजिनां शोभनशीलानाम् । नभसंगतानामित्यर्थः । यन्मेदिनीमृदुमृगूनां यस्यार्बुदाचलस्य शृङ्गाणां भैरवझम्पारूपाणां वा तटानां व्रातेभ्यः समूहेभ्यो निष्पातिभ्यो निष्पतनशीलेभ्यः अधोनिर्गमनशीलेभ्यः पाथसां निर्झरनीराणां प्रवाहेभ्यो धाराभ्यः ऊत्थितैरुद्गतैः प्रादुर्भूतैः ॥

श्लोकाथ

अधुंदायल उपरथी अ'पा'पात करी रहेला जलप्रवाहो (अरणांजो) ना पडवाथी
जो'चे उछणतां जलभिंडुजो जल्ले आकाशभां ताराइपे गनी गया न डोय ! ॥ ६५ ॥

मित्रपुत्र्या सह स्थातुमप्यम्बरे ताम्रपादाय भूमेःपुनः स्वःसरित् ।

यद्गिरेर्वर्त्मना शालितालीमिलत्कुन्दमालाच्छलाद्गच्छतीवाम्बरम् ॥ ६६ ॥

शालिनीभिः शोभनशीलाभिः तालीभिः राजतालीनामभिस्तरुविशेषैः देशैकग्रहणेन
देशिनो ग्रहणम् । यथा भामाग्रहणेन सत्यतामेति । तैः समं मिलन्त्यः सङ्गं कुर्वन्त्यः
एकत्रोग्रतायाः कुन्दानां विकसितकुसुमकदम्बकवलक्षीकृतमुचकुन्दपादपानां मालायाः
श्रेण्याश्छलात्कपटात्स्वःसरिन्मन्दाकिनी यद्गिरेर्यस्यावुदगैलस्य वर्त्मना मार्गेण भूमे.
सकाशान्नभस्तलाद्भूमीमुत्तीर्य पुनस्तत्र गमनेन द्वितीयवारमम्बरमाकाशं गच्छतीव
यातीव । किं कृत्वा । मित्रस्य सख्युभानोर्वा पुत्र्या यमुनया सह अम्बरेऽपि गगनाङ्ग
णेऽपि स्थातुमेकत्र स्थितिं विधातुं यथा एकया मृत्या प्रयागे यमुनया सह तिष्ठामि
तथा अपरयापि मृत्या आकाशेऽपि यमुनया सहोहं वसामीति विचिन्त्य मित्रपुत्र्या
कालिन्दीनाम्नी सह सार्धमुपादाय गृहीत्वा ।

श्लोकाथ

“ओष्ठ भूर्तिइपे यमुनानी साथे प्रयागभां रहुं अने जीलभूर्तिइपे आकाशभां रहुं”
आ रीते विचारीने ओष्ठ रहवा भाटे आकाशगंगा, मित्र ओवा सूर्यनी पुत्री यमुनाने
साथे लडने राजताली नामनां वृक्षानी साथे उगेलां मयकुंद पुष्पानी मालाना पडाने,
गंगानदी पृथ्वी उपरथी इरी आ पर्वत भागे आकाशभां जल्ले जती न डोय ! ॥ ६६ ॥

रोहिणीरागिभ्रावन्नजत्यागिनं कान्तमेपाङ्गमुत्सृज्य कोपाकुल ।

औषधीसंततिर्निर्मिमीतेऽनिशं तापसीवत्पांसीव यस्मिन्गिरौ ॥ ६७ ॥

औषधीनां विधुवघ्ननाम् । चन्द्रस्य तत्पतित्वान् । ‘रोहिणीद्विजनिशौषधीपतिः’ इति
हेमचन्द्रवचनात् । संततिः श्रेणिर्यस्मिन् गिरौ अर्बुदपर्वते । उत्प्रेक्ष्यते—तापसीव परित्रा-

જિહારાજીવ અનિર્ણય નિરતર તપાસિ શીનોન્નપનિરશનાદિકથાનિ નિર્મિત્તે કરો-
તીવ । કિન્નતા । કાંપાકૃતા રોષોદ્રેકજલુકાકૃતાદયા । કિં કૃત્વા । રોહિણ્યાં દશાફ-
જાયાં રોહિણીનાન્યાં સ્વસપ્ન્યાં પત્ન્યાં વિષયે રાગિનાવાસ્તવ્યાનુરજાશયત્વાજિજ્ઞાસ્ય
તસ્યાગિનં ન્યજનશીલનેપાઙ્કું ચત્ત્રનતં કાન્તં સ્વનર્તારદુત્કૃત્ય ત્યક્ત્વા ।

શ્લોકાર્થ

અર્ધુદપર્વતનાં ઔષધિની શ્રેણી, પરિનાશિની એમ નિરંતર નિરાશાદિ કષ્ટરૂપ
તપસ્યા કરે છે. પેતાનો પતિ ચંદ્ર પેતાને ત્યાગ કરીને પેતાની શેઠ્ય શેઠિણીમાં
અત્યંત આકર્ષિત હોવાથી દેવદુહિત બાળને ઔષધિ ચંદ્રનો ત્યાગ કરીને અહીં રવધ
તપશ્રયાં કરતી ન હોય ! (ચંદ્રને ઔષધિપતિ કહેવાનાં આશ્ચર્ય છે.)

માસતે શાતકુમ્ભાભગર્મોપરુથ્રેણિસંવલ્લમશ્રુદ્ધયં કુત્રચિન્ ।

યસ્ય વિશ્વાતિશાયિશ્રિયં વીમ્નિતું મેલવિન્ધ્યાવિશાલ્પાનવન્તો સ્થિતો ॥ ૬૮ ॥

કુત્રચિત્રદેશે શાતકુમ્ભાનાં કાશ્વનાં તથા અન્નગર્મોપરનાં નરનરત્નાનાં વ
ધ્રેણિભિઃ સન્યક્પ્રકારેણ સ્થૂર્ન રચિતં દેવાદિલ્ કૌતુકાદિનિર્મિતં કૃદ્ધૃત્યં શિલ્પરહસ્યં
માસતે વીન્યતે ! લક્ષ્યતે—યત્ત્વ દિનાગ્રિત્વદગિરેઃ વિવેચ્યઃ સન્સપ્તપદેતેન્યોડપિ
વિશ્વેન્યા જગદ્ધયો વા અતિશાયિનીત્યમ્બધિકાં શ્રિયં શોભાં લક્ષ્મીં વા વીશિતું
સ્વહર્ગોચરીકર્તું સ્થિત્વાવાગત્ય વતન્તો તથા અલ્પીનવન્તો વપુષા લઘુભવન્તો સ્વશરીરે
સ્વસ્થે પ્રતીય મેલવિન્ધ્યો સ્વપાંચલજલ્પાલકૌટાલિકાઃ । ‘વિન્ધ્યાસ્તુ જન્માલકા’
इति हैन्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

અર્ધુદગિરિના કેઈ પ્રદેશનાં કુવર્ણ અને નરકંડ મહાવીર્ય વ્યતાવળાં લે શિખરે દોઢે
છે. તેર અને વિંધ્ય પર્વત અહીં ધરીર વાઝા થકન અર્થાત્ પેતાનાં ધરીર સહેલોને
અગત્યની સર્વોત્કૃષ્ટ શોભા એવા નાટે અહીં અર્ધુદ પર્વતનાં લે શિખર રૂપે રક્ષ
ન હોય ! ૧. ૬૭ ॥

વિભ્રતો વાહિનીર્યસ્ય વાર્ધિપ્રવાણાવિનીઃ શ્રીપરાભૂત ભૂમીભૂતઃ ।

તિષ્ઠતઃ ક્ષોણિમાક્રમ્ય પૂષાર્ચિષા વેદગર્ભઃ કરોતીવ નીરાજનામ્ ॥ ૬૧ ॥

વેદગર્ભો વ્રહ્મા યસ્યાર્ચુદભૂમીભૂતઃ પૃથા માસ્વાંસ્તસ્યાર્ચિર્લ્યોત્તિરથ ચ પૂષ્ણોર્ભનોસ્તુલ્યો જાઙ્ગલ્યમાનત્વાહુઃસહોઽર્ચિર્નિર્મમદ્રમચ્ચજસ્તેન નીરાજનામારાત્રિકાં કરોતીવેત્યુત્પેક્ષ્યતે—
અન્યસ્યાપિ રાજા આરાત્રિકોત્તારણં ક્રિયતે । યથા કસ્યાપિ ભૂમતો વેદગર્ભો વ્રાહ્મણઃ
અર્થાત્પુરોધાઃ । વેદગર્ભઃ इति સામિપ્રાયં નામ તેન વેદમન્ત્રોચ્ચારપૂર્વકં દીપ્તવદ્વિના
નીરાજનાં નિર્મિમીતે । યસ્ય કિં કુર્વતઃ । ક્ષોણિ ભૂમીમણ્ડલમાક્રમ્યાધિષ્ઠાય સર્વાત્મના-
ભિવ્યાપ્ય તિષ્ઠતઃ વસતઃ સ્થિતિં કુર્વતઃ । પુનઃ કિંભૂતસ્ય । વાર્ધાનાં ચતુઃસમુદ્રાણાં પ્રવાન
વારિપૂરાનાપ્લાવયન્ત્યતિક્રામન્તિ આક્રામન્તિ ચેત્યેવંશીલા વાહિનીર્નદીઃ સેનાશ્ચ વિભ્રતઃ
કિંભૂતસ્ય । શ્રિયા આત્મીયયા શોભયા ચતુરજ્જ્વલક્રાદિવૈભવૈઃ કૃત્વા પરાભૂતા વિજિતાઃ
સ્વપાદપદ્મમધુકરીકૃતા ભૂમીભૂતઃ પર્વતા નૃપાશ્ચ યેન સઃ ॥

શ્લોકાર્થ

આર સમુદ્રનાં પાણીના પૂરૈતું આક્રમણ કરીને રહેલી નદીઓ રૂપ જેની સેના છે,
પોતાની લક્ષ્મીથી પરાભવ કરીને જેણે પોતાના ચરણકમલનાં ભ્રમરરૂપે અન્ય પર્વતો રૂપ
રાજાઓ ખનાવ્યા છે, તેમ જ સંપૂર્ણ રીતે ભૂમંડલને વ્યાપીને જે રહેલો છે, તે અર્ધુદ
પર્વતની બાજુ પ્રહ્લા સ્થાની બાજવલ્યમાન કાંતિ વડે આરતિ કરતા નહોય ! ॥ ૬૬ ॥

યન્નમઃસન્નિશ્રુજ્ઞાઙ્ગણાલિન્ગિનાં કિંનરાણાં સમં યૌવતૈર્ગાયતામ્ ।

ગીતમાકર્ણ્ય રંકુર્મૃગાઙ્ક તદાભિમચેતા વ્રજન્નપ્રતોઽસ્ત્રેદયત્ ॥ ૭૦ ॥

રંકુર્મૃગાઙ્કસ્યાઙ્કમૃગઃ અગતઃ અર્ચુદાચલશ્રુજ્ઞાણિ સંત્યજ્ય પુરસ્તાદવ્રજન્ પ્રતિષ્ઠમાનઃ
મૃગાઙ્કં વિધુમલ્લેદયત મહત્ત્વેદમુત્પાદયતિ સ્મ । કિંભૂતો રંકુઃ । તદાભિમચેતાઃ તત્ર
કિનરકૃતગીતે આશિષ્તં વિલગ્નં ચેતી મનોવૃત્તિર્યસ્ય સઃ । કિં કૃત્વા । યસ્યાર્ચુદગિરેર્ન-
મસોઽમ્બરસ્ય સન્નો મિલનં વિચતે યેષાં તાદૃશાનિ શ્રુજ્ઞાઙ્ગણાનિ શિશ્વરોપરિતત્તપ્રદેશા-
સ્તાન્યાલિન્ગન્યાશ્લિષ્યન્તિ આશ્રયન્તીત્યેવંશીઙ્કસ્તાદૃગ્વિધાનામ્ । તથા યૌવતૈર્યુવનીનાં
કિનરીણાં ગણેઃ સમં સાર્ધં ગાયતાં સ્વરસેન ગાનં કુર્વતાં કિનરાણાં કિપુરુષાણાં ગીતં
મધુરધ્વનિલયમયગેયમાકર્ણ્ય શ્રવણપારણાં પ્રણીય ।

શ્લોકાર્થ

અર્ધુદાયલના અગનચુખી શિખરોનાં અથલાગે રહેલા કિન્નરોની સાથે કિન્નરીઓના વૃન્દ વડે ગવાતા મધુર ગીતોને સાંભળીને વ્યાક્રિપ્ત ચિત્તવાળા (સાંભળવામાં લીન બનેલો) થયેલો ચન્દ્રના લાંછન રૂપે રહેલો મૃગ બાણે આગળ ચાલતા ચાલતા ચંદ્રને ખેદ પમાડતો હોતો ! ॥ ૭૦ ॥

યત્ર ચન્દ્રોદયશ્ચ્યોતદિન્દૂપલપ્રસ્થસંસ્થાયુકોન્નિદ્રકુન્દદ્રુમે ।

રાજતે રાશિરિન્દિન્દિરાણાં સુધાસાગરે શેપશાયીવ શક્રાનુજઃ ॥ ૭૧ ॥

યત્રાવુદશૈલે ચન્દ્રસ્ય મૃગાલકયોદયેનામ્યુદ્રમેન શ્ચ્યોતન્તઃ ક્ષરન્તોઽમૃતરસં ક્ષયન્તો ચે દ્વૈતૃપલાશ્ચન્દ્રકાન્તમણયસ્તેષાં પ્રસ્થં શિખરં તત્ર સંસ્થાયુકો વસનશીલઃ ઉદ્રતત્વાન્સ્થાયી તથા ઉન્નિદ્રો વિકસિતઃ સ્મિતકુસુમવ્રજવિશદીકૃતો યઃ કુન્દદ્રુમઃ તથા દિન્દિન્દિરાણાં ભ્રમરાણાં રાશિઃ સમૃદ્ધો રાજતે શોભતે । ક ઇવ । દ્વિષ્ટાવરજ ઇવ । યથા સુધાયા ઉત્પત્તિસ્થાને ક્ષીરસાગરે શેષે નાગાધિરાજશય્યાયાં શેતે સ્વપિતિ ઇત્યેવ શીલઃ શેપશાયી કૃષ્ણઃ શોભતે ॥

શ્લોકાર્થ

સુધાના ઉત્પત્તિસ્થાન રૂપ ક્ષીર સમૃદ્ધમાં શેપનાગની શય્યામાં સૂતેલા જેમ કૃષ્ણ શેલે તેમ ચંદ્રના ઉદયથી જેમાંથી અમૃત રસ ટપકી રહ્યો છે અને ચંદ્રકાંત મણીઓનાં શિખર ઉપર રહેલી વિકસિત મયકુંદ પુષ્પમા રહેલી ભ્રમરોની રાશિ શેલે છે. ॥ ૭૧ ॥

મેરુમુલ્યાલિલોર્ધીધરાણામિવોપાત્તસારૈર્સૌ વેધસામૃજ્યત ।

એપ નિઃશેપભૂમીભૃતાં નિર્જયં નિર્મિમીતે ન ચેદ્રૈર્ભવૈઃ સ્વૈઃ કૃતઃ ॥ ૭૨ ॥

મેરુઃ સ્વર્ણાચ્છલો મુલ્યઃ સર્વોર્ચ્ચસ્તગ્ન્યાત ગન્તમાનુસુવર્ણમયત્યાચ્ચ પ્રકૃટ આદિમો વા મુખે આદો ભવ ઇતિ વ્યુત્પત્ત્યા પ્રથમો યેષાં તાદૃશાનામગ્નિલાનાં સમપ્રાણામુર્ધાધગણાં પર્વતાનામુપાત્તિરુપ નમીપે આગત્ય આર્તઃ સમ્પન્નવલ્લોકનપૂર્વઃ સંગૃહીતૈઃ નાર્ગઃ મર્વાનિશાવિપરમાગુદ્ગતૈઃ કૃત્યા । ઉત્પ્રવ્યન્તે—અર્સો અર્બુદાચ્છલો વેધમા જગત્કૃત્તા અમૃજ્યત મૃદો વિગત્તિત ઇવ । ઇવં ચેન્ન તદ્દિ ણ્યોઽર્બુદાદિઃ સ્વર્ગભૂમીર્ધર્મૈર્ભવઃ શોભાનિદ્રાગૈઃ કૃત્યા નિર્ગતઃ શેપોઽદિદ્રો ચેપુ ને નિઃશેપાઃ સમન્માન્તેષાં ભૂમીભૃતાં વાચનાગદ્ગિરીણાં નિર્જયં નિતરાં જયં પરિભવં કૃત. વસ્માન્કાન્કાગ્નિર્મિમીતે કરોતિ ॥ ઇત્યર્બુદાચ્છલવર્ણનમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

મેરૂ પર્વત આદિ સમસ્ત પર્વતોનાં સારભૂત શ્રેષ્ઠ દેશોને ગ્રહણ કરીને પ્રહ્લાએ
આ અર્ધુદાચક્રનું નિર્માણ કર્યું. એ એમ ના હોય તો પોતાના વૈભવથી અર્ધુદગિરિ
સમસ્ત પર્વતોનો વિજય કયાંથી કરી શકે ? ॥ ૭૨ ॥

આરુહ્યુર્ધ્વમુક્ષિતીન્દ્રસ્તતોડલંકરોતિ સ્મ દેશં સવેશં ગિરેઃ ।
ગૌરવેણાધિકોડહં ગિરિર્વાસ્ત્યસૌ ચેતસીતીવ હલ્લેસ્થવાન્વીક્ષિતુમ્ ॥ ૭૩ ॥

તતોડુર્ધ્વાદિર્દર્શનનન્તરમારુહ્યુર્ધ્વપર્વતોપરિભ્રમીમધ્યારોહુમિચ્છુઃ ચઢિતુકામો મુમુ
ક્ષુક્ષિતીન્દ્રઃ શ્રમણધરણીરમણો ગિરેહિમાદ્રિનન્દનસાનુમતઃ સવેશં સમીપવર્તિનં દેશં
સુભાગમલંકરોતિ સ્મ સૂચયામાસ । इत्यमुना પ્રકારેણ વીક્ષિતું વિલોકયિતું ચેતસિ
સ્વમાનસે હલ્લેસ્થવાનુત્કળકલિત ઇવ । इति किम् । ગૌરવેણ માહાત્મ્યેન ગુરુતયા ઘા
કૃત્વા અહમધિકો ગિરિર્વામ્યધિકોડસ્તિ । यद्यपि પરપ્રશમરસસુધાસમુદ્રમધ્યનિમગ્નમ-
નસાં કદાચિદ્વિપ્યાશયે લેશમાત્રમપ્યનુત્સુકતા સ્યાત્, તન્મહાત્મમૌલીનાં તેષાં સ્વરીણાં
સ્વપ્નેડપિ નાયમમિપ્રાયઃ પ્રાદુર્ભવેત્ । किंतु केवलं कवेरियं कल्पनामात्रोत्प्रेक्षेति । अथ
घा छात्रस्थयात्कदाचिदुत्કलिकालेशः संभवत्येव गौतमादीनामपि शक्रादिकृतनाटका-
वलોકने ॥

શ્લોકાર્થ

અર્ધુદાચક્રને એવા બાદ, મુમુક્ષુઓના ઈર્ષ આચાર્યે તેનાપર ચઢવાની ઇચ્છાથી
પર્વતની તળેટી અલંકૃત કરી અર્થાત્ તળેટીમાં પધાર્યા બાજુ કે માહાત્મ્ય વડે હું
અધિક છું કે પર્વત ? આવી ઉત્કંઠા મનમાં પેદા ન થઈ હોય ! (યદ્યપિ પ્રશમરસમાં
મગ્ન મહાત્માઓને ક્યારે પણ આવા પ્રકારની ઉત્સુકતા થાય નહીં તો પ્રશમરસમહો-
દપિ એવા હીરવિજયસુરિને તો સ્વપ્નમાં પણ આવી ઉત્કંઠા પ્રગટ થાય જ નહીં. આ
તો કવિની કલ્પના છે. ॥ ૭૩ ॥

અર્ધુદાધિત્યકામઅવિઆજિનીં સુરિર્સિંહઃ સમારોહુમારબ્ધવાન્ ।

किं व्यवस्यञ्जगन्मूर्धसंस्थायिनीमुद्विषक्षुर्महानन्दसीमन्तिनीम् ॥ ७४ ॥

सुरिसिंह अत्र आकाशे विभ्राजते इत्येवंशीलाम् । अम्बरचुम्बिनीमित्यर्थः । अथ वा अत्रैर्मर्धैः कृत्वा शोभनशीलाम् । 'गिरौ तिष्ठन्ति वारिदाः' इत्युक्ते । अर्बुदस्य हिमाद्रिनन्दनशैलस्याधित्यकामृध्वमृमिकां समारोढुं सम्यक्प्रकारेण चदितुमारब्धवान् प्रारम्भते स्म । सिंहस्य तु भूधराधित्यकाव्यारोहणं युक्तमेव । उत्प्रेक्ष्यते—जगतां व्रजानां भुवनानां मुग्धि मस्तके संस्थायिनी जगत्त्रयोपरि संतिष्ठते निवसनशीला इत्येवंशीलां महानन्दो मुक्तिरेव सीमन्तिनीं प्रौढकुमारिकामुद्विक्कुरुद्वोढुमिच्छुः परिणेतुकामः सन् व्यवस्यन् व्यवसायमुद्यमं कुर्वाण इव ॥

श्लोकाथ

आचार्यैर्भां सिंहसमान हीरविजयसूरिभ्यो जगन्मुंषी अर्बुदपर्वत उपर्युदवानो
भारं धर्ये । ते नष्टे त्रष्टे जगत्ता मस्तके उपरं रडेही मुक्तिरूपी कुमारिकाने
परत्पुवानी ध्वज्याथी आवे। उद्यमं धर्ये न होय ॥ ७४ ॥

तद्गुणश्रेणिनिर्वर्णनानन्दितो वातपूर्णभित्कीचकानां वज्रैः ।

अद्रिरभ्यागतस्येव तस्यान्तिकागामिनः प्रीतिमानपृच्छति स्वागतम् ॥ ७५ ॥

प्रीतिः स्नेहः प्रमोदो वा विद्यते यस्य तादृशोऽद्रिरर्बुदाचलः अन्तिके स्थनमीपे आगच्छति आयातीत्येवंशीलस्य तस्य स्ररेः वातेन वायुना पूर्णभयतामन्तःपूर्यमाणानां कीचकानां सच्छिद्रवृक्षानां वज्रैर्निःस्वानैः । 'स कीचकैर्मरुतपूर्णरन्ध्रैः वृजद्भिरापादि-
तव'शकृत्यम्' इति रघौ । स्वागतं सुखेनागमनादिवातां पृच्छति प्रश्नयतीव । कस्ये-
व । अभ्यागतस्येव । यथा स्वसमीपे समेतस्य प्रियप्रावृणिकस्य स्नेहकलितः स्वाजन्या-
त्प्रमोदकलितः प्रियत्वात्स्वागतं पृच्छत्यनुयुनक्ति । किंभूतः अद्रिः । तस्य हीरसुरेगुणानां
श्रेणिनिर्वर्णनादृशनादानन्दितः प्रहृष्टमानसो जातः ॥

श्लोकाथ

आचार्यनी शुणुश्रुष्वि लेवाथी आनंदित जनेवो 'अर्बुदाचल' योतानी सश्रीपे
आवेला आचार्य'तु' पवनथी पूरु'थयेला छिद्रवाणा वांसना मधुर आवाज वडे, प्रीति-
पूर्वकं नष्टे स्वागतं करतो न होय ॥ ७५ ॥

लोलरोलम्बकोलाहलप्रस्तुतस्फीतकीर्तिस्तवामोदमेदस्विनी ।

यत्र सस्यैर्नताङ्गी लताविग्रहावाकिरत्कुञ्जदेवी प्रमूढैः प्रभुम् ॥ ७६ ॥

यत्रार्बुदगिरौ कुञ्जदेवी । जातावेकवचनम् । वनदेवता प्रमूढैः प्रबलपवनप्रसरप्रपतत्कु-
सुमोत्करैः कृत्वा तं हीरस्तरिमवाकिरत वर्धापयति स्म । 'अवाकिरन्वयवृद्धास्त' ललैः
पौरयोधितः' इति रघौ । किंभूता कुञ्जदेवी । लोला मकरन्दपानकृते चपला ये रोलम्बा
मधुकरास्तेषां कोलाहलः गुञ्जारूपः कलकलस्तेन प्रस्तुताः प्रारब्धाः स्फीता वर्धमानाः
कीर्तयश्वासः स्तवाः स्तुतयो यया । पुनः किंभूता । आमोदेन पुण्यादिपरिमलेन प्रमोदेन
वा मेदस्विनी पुष्टा प्रोद्भूतपुलकशोरकाकलिता । पुनः किंभूता । सस्यैः स्वकलभारेण नताङ्गी
नन्नीभवत्तनुपट्टी । पुनः किंभूता । लता कुसुमितफलितवल्ली पत्र विग्रहः शरीरं यस्याः सा ॥

श्लोकार्थः

रसपानबोद्धुपी भ्रमरानां शुभरवथी आचार्यना प्रसरता यशनी स्तुतिं कर्तु
अने पुष्पोनी परिभक्ष्य लुब्धुनी रोमाञ्चित भनेली तथा दूक्षेवडे नमी गयेली अयुध-
गिनिनी वनदेवी; क्षताङ्गी शरीर धारण कर्तने लक्ष्मि पुष्पो वडे आचार्यने वधावती
न होय । ॥ ७६ ॥

यत्र कल्लोलयन्त्रैककलोलिनीर्मन्दमान्दोलयन्स्मेरदुर्वीरुहान् ।

स्वर्णदीपद्वयौष्यैः करम्बीकृतो गन्धवाहोऽनुगामीव तं भेजिवान् ॥ ७७ ॥

गन्धवाहः । गन्धं कुसुमादीनां मृगमदादीनां वा सौरभ्यं वहते धारयतीति गन्धवाहो
वायुः पुरुषविशेषणं वा । यत्र पर्वतेऽनुगामीव सेवक इव तं हीरस्तरि भेजिवान् सेवते
स्म । वायुश्च त्रिधा वर्ण्यते—शीतो, मन्दः, सुरभिश्च । तदेव त्रैविध्यं दर्शयति । किं
कुर्वन् गन्धवाहः । नैका अनेकस्थानत्यायिनीः कलोलिनीस्तरङ्गिणीः कल्लोलयन् स्वरंहः-
प्रावल्येन कलोलमालाकलिता, कुर्वन् । एतेन शीतलः । पुनः किंभूतः । मन्दं शनैः स्मेरतो
विजृम्भमाणान् । कुसुमितानित्यर्थः । उर्वीरुहान् विविधवृक्षान् आन्दोलयन् तरलीकुर्वाणः ।
एतेन मन्दः । घनगहनानेकहास्फालनेन मन्दीभूत इत्यर्थः । पुनः किंभूतः । स्वर्णद्याः
पर्वतस्याग्रकषत्वेनायुक्तेस्तरत्वाद्गगनगङ्गायाः पद्मानां कमलानां पौष्पै रजोभिः करम्बीकृतो
व्याप्तः । एतेन सुरभिः ॥

हि० सौ० ३८

અર્જુનગિરિનો શીતલ, મંદ અને સુરભિ પવન આચાર્યને સેવકની જેમ અનુગરતો હતો. અનેક સ્થાનમાં રહેલી નદીઓને કલ્લોલિત કરતો હોવાથી શીતલ; વૃક્ષોને મંદ-મંદ આંદોલન (ચંચલ) કરતો હોવાથી મંદ, અને આકાશગંગામાં કમલોની રત્નથી વ્યાપ્ત કરતો હોવાથી સુરભી-આવો પવન વહી રહ્યો હતો. ॥ ૭૭ ॥

कुत्रचित्कस्मिन्ननाहुर्दशैलप्रदेशे न्योत्रि आकाशे संचरन्त्युड्डीयमाना गच्छन्तीत्येव-
शीला गगनगामिनः सारसाः पक्षिविशेषाः प्रसिद्धाः पक्षिणस्तारणभ्रजः तोरणमालाया
विलासश्चियं लीलालक्ष्मीं विभ्रति धारयन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—सिद्धिपुर्यां निर्भूतिनगर्यां
यियास्तोर्गन्तु सिच्छोः प्रमोर्हीरखरीन्द्रस्य पुरस्तादग्रतः विश्वकर्मा सर्ववस्तुविधायिना
विधिना कृता विहिता मङ्गल्यमाला । वन्दनमालिकेव । जगन्कर्ता वा गचितेति शेषः ॥

અર્થુદ પર્વતનાં કોઈ પ્રદેશમાં ગગનગામી 'સારસ' પક્ષીઓ તોરણની માલારૂપે શોભા ધારણ કરતા હતા, જાણે સુકિતારૂપી તમરીમાં જવાની ઇચ્છાવાળા આગામીની આગળ પ્રહ્લાએ મંગલમાલાની રચના કરી ન હોય ! ॥ ૭૮ ॥

अपि आहारिणो निर्वाणन्प्रवाः प्राययन्ति स्म तत्पर्वतोपन्यसाय ।
सिद्धसिन्धुर्नमस्तो निराळम्बना निष्पतन्तीह कम्प्रायन्त्या किम् ॥ ७९ ॥

ववापि सुखचित्स्थाने शाङ्कर इति शब्दोऽन्येभ्य इति शङ्करादिभिः । निराश्रयो
भवेत्तदाऽङ्कार इति चेत् । यदुक्तं पाण्डुरङ्गनाम्नि—“अन्तिमं शाङ्करम्” इति । मन्त्रा
निर्देशनाप्रमाणतः पञ्चम्यापस्तम्बयोरेककामं दुर्दान्तशिशुगणधोमिश्रं निराश्रयं
श्यापत्यकां श्यायनि स्म निर्भरं भवन्ति स्म । उन्मथयन्—निराश्रया निर्गोपाया
अतः पञ्चमस्तथा गणनात्तदाऽन्येभ्य इति शङ्करादिभिः शब्दोऽन्येभ्य इति चेत् । पर्यायार्थं
वाच्यं वक्तुं निर्मितोऽन्यत्र आश्रयो यथा तादृशी मित्रमित्र्यः निमि शङ्करादिभिः ।
निर्देशपञ्चम्यापस्तम्बयोरेककामं दुर्दान्तशिशुगणधोमिश्रं

श्लोकाश्च

‘अंकार’ने ध्वनि करतां अरण्यानां पाणीप्रवाहो पर्वतानी निम्न भूमिने प्लावित
(बलपूर्वक) करता होता, जेणे आकाशमां निराखंभन रडेवाना कारणे भूमि उपर पडती
आकाशगंगा, अर्धुह पर्वतानुं आखंभन लघने रडी गर्भ न होय ! ॥ ७६ ॥

पर्वते कुत्रचित्कुर्वतेऽन्तर्मर्दमैदुराः कुञ्जरा गर्जिविस्फूर्जितम् ।

यज्जितेनेव विन्ध्याद्रिणा प्राभृतं प्रापिताः शक्रनागानुवादा इमे ॥ ८० ॥

पर्वते गौरीगुरुसुतेऽचले कुत्रचित् गह्वरादिप्रदेशे अन्तर्मर्दमे मद उन्मादो दानप्रवाहो
वा तेन मेदुरा स्वेच्छाचारित्वात्पुष्टाङ्गाः कुञ्जराः षष्ठिहायना यूथनाथा गजाः । यदुक्त-
मुत्तराध्ययने—‘कुञ्जरे सन्निहायने’ इति । गर्जिविस्फूर्जित गजारिवस्फूर्ति कुर्वते । सजल-
जलद्ववर्जन्तीत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—यज्जितेन अर्बुदपर्वतपराभूतेन विन्ध्याद्रिणा जलबालक-
शैलेन शक्रनागमिन्द्रगजमैरावणमनुवदन्त्यनुकुर्वन्ति पेरारवणोपमानाः । अथ वा
हरिकरिणमनु पश्चाद्वदन्ति ययं पूर्वं शोभातिशयादिभिः प्रथमतो गणनीया पेरारव-
तस्तु अस्मत्पश्चाद्गणनीय इति कथयन्ति वा । हस्तिमल्लप्रतिमल्ला इत्यर्थः । इति शक्रनागा-
नुवादा इमे प्रत्यक्षलक्ष्या गजा हस्तिनः प्राभृतमुपदां प्रापिताः दौकिता इव ॥

श्लोकाश्च

अर्धुह पर्वतनां कैर्धं भटोन्भत गजेन्द्रो ‘गर्जरव’ करता होता. अर्धुहायलथी पराभव
पामेला विध्यायल पर्वते, अशवत हाथीनी उपमा पामेला गजेन्द्रो अर्धुहपर्वतने
लेटल्याइपे आभ्या न होय ! ॥ ८० ॥

आशुगालोलसालाङ्गहारो भ्रमद्भृङ्गचाम्गीतिवेल्लल्लाहस्तकः ।

सुरिपादाम्बुजस्पर्शमासाद्य यो नृत्यतीव्र प्रमोदं दधद्भूधरः ॥ ८१ ॥

सुरेर्वाचयमचक्रवर्तिनः पादाम्बुजयोश्चरणकमलयोः स्पर्शमनुभवद्भ्रमासाद्य संप्राप्य
प्रमोदं मनस्यानन्दं दधद्भन यो भूधरोऽर्बुदाचलो नृत्यतीव्र नृत्य करोतीव । नृत्यलक्ष-
णानि दर्शयति । किंभूतः । आशुगैः शीघ्रगामिभिरतिवेगवत्तरैः पवनैः कृत्वा आसाम-

સ્ત્યેન શાખાપ્રશાખાદિભિઃ સાર્ધં લોહાશ્વપલાઃ સજાયમાના ચે સાલા નાનાજાતીયતરવઃ
ત ઇવ તૈઃ કૃત્વા વા અક્કહારોઽન્કવિક્ષેપો નાટકામિનયદર્શનં યસ્ય । પુનઃ કિંમૃતઃ ।
ઘ્રમન્તો વિવિધધિકસિતકુસુમમકરન્દપાનાર્થમિતસ્નતઃ પર્યટન્તો ચે મૃક્ષાસ્તેષાં વાગ્વાણ્યેવ
ગીતિર્ગાન યસ્ય । ‘વાળ્યા મૃક્ષી પિકીરવા, ઇતિ કાવ્યકલ્પલતાયામ્ । તથા વેલ્લન્ત્યો
મરુત્તેરલા ભવન્ત્યો યા લતા વલ્લચસ્તા ઇવ હસ્તકા વિવિધહસ્તચેષ્ટનાનિ યસ્ય ॥

શ્લોકાર્થ

શિશ્રુગામી પવનથી ચંચલ બનેલાં અનેક ભતિનાં વૃક્ષોએ જ્યાં અંગમરોહ રૂપ
અભિનય કર્યો છે રસપાન માટે આમતેમ લાભતા ભ્રમરોનાં શુંભરવ રૂપ જ્યાં સંગીત
છે, તેમજ પવનથી ચંચલ બનેલી લતાઓ રૂપ વિવિધ પ્રકારની હાથની જ્યાં ચેષ્ટાઓ
છે; તેવા પ્રકારનો અર્થુદ પરંતુ; આચાર્યનાં ચરણકમલનો સ્પર્શ પામીને હૃદયમાં
આનંદ ધારણ કરતો બાળે નૃત્ય કરતો ન હોય ! ॥ ૮૧ ॥

યઃ પરાન્કૌતુકૈઃ કામમુત્કળયન્નાસ્ય જહ્રે મનશ્ચિન્નમત્રાસ્તિ કિમ્ ।

સ્મેરયન્નપ્યશેષં કુમુત્કાનનં પદ્મમુદ્વોધયેત્પાર્વણેન્દુઃ કિમ્ ॥ ૮૨ ॥

યોઽર્બુદાચલઃ પરાન્પરજનાન્ કૌતુકૈરાત્મીયાલોકનીચાનેકકૌતુહલૈઃ કૃત્વા કામમતિ-
શયેન ઉત્કળયન્નુત્સુકભાવ પ્રાપયન્ સન્નપિ અસ્ય હીરસુરેર્મનો માનસં ન જહ્રે ન હૃતયાન્
ન સ્વવશીચક્રે । અત્રેહ સ્થાને કિં ચિત્રં કિમાશ્ચર્યમ્ । તદેવ દદ્યતિ—અશેષં સમસ્તં
કુમુદાં કૈરવાણાં કાનનમ્ । વુન્દમિત્યર્થઃ । સ્મેરયન્નિવાશયન્નપિ પાર્વણેન્દુઃ પૂર્ણમાસંવન્ધી
ચન્ન્રમાઃ પદ્મં સૂર્યોદયવિકસનશીલં કમલં કિમ્દ્રોધયેદ્વિનિદ્રીકુર્વાત્ વિકાશયેત્ અપિ તુ
ન ॥ ઇત્યર્બુદાચલકૌતુકાનિ ॥

શ્લોકાર્થ

અર્બુદાચલ પોતાનાં અનેક કૌતુકોથી અન્ય જનોને આશ્ચર્યમુગ્ધ કરતો હોવા
છતાં પણ આચાર્યના ચિત્તને હરી શક્યો નહીં; પરંતુ એમાં આશ્ચર્ય શું ? પૂર્ણમાને
અન્ન સમસ્ત કુમુદ વનને વિકસિત કરતો હોવા છતાં પણ શું સૂર્યવિકાસી કમલને
વિકસિત કરી શકે ? નહીં જ ! ॥ ૮૨ ॥

मन्दमन्दं चलन्तुर्दोर्वीधराधित्यकामध्यरोहयतीनां पतिः ।

शंभुसौधैः पवित्रीकृतोर्वीतलां रूप्यशैलस्य चूलामिवेच्छावसुः ॥ ८३ ॥

यतीनां श्रमणानां पतिः स्वामी हीरसुरिर्मन्दमन्दं शनैः शनैः 'गगनमवजगाहे मन्द मृगाङ्कः' इति चम्पूकथायाम् । चलन्संचरन्तुर्दोर्वीधरस्याधित्यकामृष्वभूमिकामध्यरो हदारुढवान् संप्राप्तः । क इव । इच्छावसुरिव । यथा धनदः कैलाशशैलस्य चूलामधि-रोहति । किंभूतामधित्यकां चूलां च । शंभुनां वृषभादिचतुर्विंशतितीर्थकृतां सौधैः यद्यपि भरतकारितः सिंहनिषद्यानामा एक एव प्रासादः । तथापि सुरविद्याधरराजभिर-न्येऽपि तत्प्राश्वं प्रासादाः कारिताः संभाव्यन्ते शङ्खजयैवताचलादिवत् । अथ यद्येक एव तदा सर्वोत्तमत्वात्पूज्यत्वाद्वा बहुवचनम् । पक्षे शंभोरीश्वरस्य सौधैः पत्नीपुत्रप्रमथा-दिगणानां परिजनपरिवाराणां मन्दिरैः कृत्वा पवित्रीकृतं पावनं निमित्तमुर्वीतलं भूमीपीठं यस्याः सा ॥

श्लोकाधै

धृश्वरनी पत्नी, पुत्रगण आदि परिवारेणां मंदिरेशी पवित्र धयेली कैलास-पर्वतनी श्रद्धिका उपर अधवा भरतयक्षपतींये निर्भाषु करेला ऋषल आदि शेषीश तीर्थकरेनां प्रासादोशी जेनी भूमीक पवित्र जनेली छे तेवा कैलास पर्वतनी श्रद्धिका उपर कुणेर आरोहणु करे तेम मंद मंद आलता आयाध श्री हीरविजयसूरिजे अशुंद पर्वतनी भूमि उपर आरोहणु कथुं । ॥ ८३ ॥

पुण्यभाजां हृदाकृष्टिमन्त्रानिव श्रीमदहृद्गृहाक्षिर्जितस्वयंहान् ।

अर्बुदश्रीवर्तसायमानान्प्रभुर्नेत्रपत्रैरसौ प्रीतचेताः पयौ ॥ ८४ ॥

असौ प्रभुर्हीरसुरिः श्रीमतः शोभाशालिनः अहृद्गृहान् जिनप्रासादान् । अथ वा श्रीस्त्रिभुवनाधिपत्यलक्ष्मीविचये । येषाम् तादृशानामर्हतां तीर्थकृतां गृहान् विहारान् नेत्रपत्रैर्लोचनदलैः नयनपुटकैर्वा पयौ सादरमवलोकयति स्म । किंभूतः । प्रीतं मोदं प्राप्तं चेतो मनो यस्य । किंभूतान् श्रीमदहृद्गृहान् । निर्जितानि निजजगज्जैत्रवैभवरिभूतानि स्वगृहाणि वैजयन्तादिस्वर्गगेहानि विमानानि वा यैः । पुनः किंभूतान् । अर्बुदस्य हिमाद्रिन-न्दनगिरेः श्रिया लक्ष्म्या अवन्तसायमानान् शिरःशेखरवदाचरतः । उत्प्रेक्ष्यते—पुण्यभाजां सुकृतिनां साधूनां हृदां मानसानामाकृष्टेराकर्षणस्य मन्त्रानिव ॥

૨લોકાર્થ

૬૪-૫૪ ચિત્તવાળા થયેલા હીરવિજયસૂરિએ પોતાનાં નેત્રોથી પોતાની લક્ષ્મીથી જોણે દેવવિમાનો છતી લીધાં છે, તેવા અર્ધુદાચલની લક્ષ્મીનાં મુગટ સમાન શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતના પ્રાસાદોત્તું પાન કયું ! અર્થાત્ જિનમંદિરોનાં દર્શન કર્યાં. તે મંદિરો તે જાણે પુણ્યવંત પુરૂષોનાં હૃદયોને આકર્ષવા માટેનાં આકર્ષણ-મંત્રો ન હોય ! ॥ ૮૪ ॥

યત્ર વિશ્વત્રયીશ્રીનિવાસા જિનાધીશસૌધાઃ સ્વશ્રુક્ષાગ્રદણ્ડોપથેઃ ।

સ્વર્ગુદ્ધાત્તુર્ધ્વમુત્તમ્ય પાણીન્નિજાન્મર્ત્સયન્તીવ ભૂષામિરુત્સેકિનઃ ॥ ૮૫ ॥

યત્રાર્ધુદાચલે જિનાનાં સામાન્યકેવલિનામધીશાસ્તીર્યનાથાસ્તેષાં સૌધા મન્દિરાણિ પ્રાસાદાઃ । સૌધશબ્દઃ પુનપુનકે । ‘ગુદ્દોદ્દકુમુદચ્છદકન્દાર્ધુદસૌધમેધોન્તેષકવન્ધૌ’ इति लिङ्गानुशासने । સ્વેષામાત્મનાં શ્રુક્ષાણાં શિશ્વરાણામગ્રે ઉપરિભાગે નિવહ્તાનાં વૃણ્ઢાનાં ધ્વજાલમ્બનવન્ધનયષ્ટીનામુપથેઃ કપટાન્નિજાનાત્મીયાન્ પાણીન્ ઉત્તમ્ય ઊર્ધ્વીકૃત્ય । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વર્ગુદ્ધાન્દેવલોકસંવન્ધિસૌધાન્ વૈજયન્તાદિકાન્ પ્રાસાદાન્ ભૂષામિઃ સ્વક્રીય-શોભામિઃ કૃત્વા નિર્મર્ત્સયન્તિ તિરસ્કુર્વન્તીવ । કિંમૂતા જિનાધીશસૌધાઃ । વિશ્વત્રય્યા-શ્ચિલોક્વ્યાઃ શ્રીણાં લક્ષ્મીણાં નિવાસાઃ વાસવેશ્માનિ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । ભૂષામિઃ સ્વયપુર્વ-ભવૈઃ ઉત્સેકિનો ગર્વાવેશવશંવદા મદોદધુરાઃ । ‘ઉપદા વિવિશુસ્તસ્ય નોત્સેકાઃ કોશલે-શ્વરમ્’ इति रचौ ॥

૨લોકાર્થ

અર્ધુદાચલ પર રહેલાં, ત્રણે લોકની લક્ષ્મીનાં સ્થાનભૂત અને પોતાની શોભાથી ભરિત બનેલાં જિનમંદિરો, જાણે પોતાનાં શિખરના અગ્રભાગ ઉપર રહેલા ધ્વજદંડના પ્હાને પોતાના હાથ લગા કરીને વૈજયંત આદિ દેવ વિમાનોનો તિરસ્કાર કરતા ન હોય ! ॥ ૮૫ ॥

નિક્ષણર્ત્તિકિણીર્માસ્તાન્દોલિતા યત્પતાકા ત્રિલોક્યેન્દુકુન્દોજ્જ્વલાઃ ।

કિં વહત્યુર્નિર્ઘોષહુંકારિણી સ્પર્ધયા સિદ્ધસિન્ધુર્નમઃપદ્ધતૌ ॥ ૮૬ ॥

ઉર્મીણાં મહન્કલ્લોલાનાં નિર્ઘોષૈઃ શબ્દૈઃ કોલ્લહલૈ કૃત્વા પતાઃ ક્રિયન્માત્રાવત્પુરઃ અહમેવાસ્મિ નાપરા કાપિ ક્વાપિ इति स्पर्धामादधती सती हुंकारोतीत्येवंशीला अथ

वा पताः पताकाः किं मां जयिष्यन्तीति गर्वात् हुकरोतीत्येवं शीला सिद्धसिन्धुः स्वर्गज्ञानमःपद्धतौ गगनमार्गे स्पर्धया संहर्षेण वहति प्रसरति । 'ओतः सारस्वत' वहत' इति चम्पूकथायाम् । 'वहत्प्रयत्नमान' प्रसरच्च' इति तट्टिप्पनके । किं कृत्वा । निक्वणन्त्यः शब्दायमानाः किंकिण्यः क्षुद्रघण्टिका घुबुरिका यासु । तथा मासैः पवनैः आन्दोलितास्तरलीकृताः । तथा इन्दुश्चन्द्रः कुन्दानि मुचकुन्दकुसुमानि तद्गुञ्जवला धवलाः येषां चेत्यानां पताकावैजयन्तीर्विलोक्य दृष्ट्वा ॥ इत्यर्बुदाचलसर्वप्रासादवर्णनम् ॥

श्लोकाथ

धंटीओनां अवाज करती, पवनवडे इरडी रडेली अंद्र अने मयकुंड जेणी
 ठीजवले जिनप्रासादोनी धम जोधने आकाशमार्गे चालती आकाश गंगा "आ भारी
 आगण शुं भात्र छे ।" आ प्रकादनी स्पर्धा करती आछे कल्लोदीनां डोलाडत शण्डोशी हुंकारे।
 करती न डोय । ॥ ८६ ॥

अथ पृथक्पृथक्प्रासादवर्णनम्—

वैमलीयवसतिं व्रतीशिता दुग्धसिन्धुवयसीमिवैक्षत ।

श्वेतदन्तिपुरगान्वितां सुधाशालिनीं जिनपवित्रितान्तराम् ॥ ८७ ॥

व्रतीशिता मुनिनायकः स्वरिः विमलस्येयं वैमलीया सा चासौ वसतिश्च विमलमन्त्रि
 निर्मापितादिदेवप्रासादमैक्षत पश्यति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—दुग्धसिन्धोः क्षीरसमुद्रस्य वयसीं
 सखीमिव । क्षीरसमुद्रसाम्य दर्शयति । किमृतां वसतिं वयसीं च । श्वेता धवला आरा-
 सोपलमयत्वात् तथा दन्तिनो गजा विमलमूर्तिपृष्ठवर्तिनः तथा तुरगो विमलसविधाध्या-
 सितोऽश्वः । अन्ये वा पक्षे श्वेतदन्ती पेरारवणः श्वेतपुरग उच्चैश्रवाः । यदुक्तम्—'पयो-
 निलीनाभ्रमुकामुकावली,' तथा 'सहस्रमुच्चैःश्रवसां वहन्निव, इति । पतद्वयमपि नैषधे । पतेन
 क्षीराण्ये पेरारवणोच्चैःश्रवसां बाहुल्यं प्रतिपादितम् । ततोऽत्राप्येरावतोच्चैःश्रवसश्चेत्युक्ते न
 कोऽपि दोषः । तैरन्वितां कलिताम् । पुनः किमृताम् । सुधया पक्वचूर्णकलेपेन अमृतेन च शालते
 शोभते इत्येवंशीलम् । पुनः किमृताम् । जिनैर्विविधप्रतिमालपतीर्थकृद्भिः अथवा जिनेन मूलना-
 यकभूतेन ऋषभदेवेन कृष्णेन तस्य समुद्रशायित्वेन पवित्रितं पायनीकृतम् । अथ वा पवि वज्रं
 त्रायते पाणौ लालयति रक्षतीति पवित्रःशक्रः तीर्थे कदाचिद्वन्दनागतः, अथ च कदाचिदनुजसि
 लनागतः पुरंदरः विष्णुशक्तौ संजातो सम्यक् प्रादुर्भूतौ अस्मिन् तादृशमन्तरं मध्यं यस्याः ॥

શ્લોકાર્થ

શ્વેત હસ્તિથી રત્ને અદ્યથી ચુકત, સુધા જેવો ઉજ્જવલ કાંતિથી શોભતી તેમજ મધ્યમા જિનબિભવડે પવિત્ર બનેલી બહો ક્ષીરસમુદ્રની સખી ન હોય, તેવી વિમલવરુહીને હીરવિજયસૂરિએ જોઇ, અર્થાત્ વિમલશાહ મંત્રીએ શુદ્ધ આરસનાં પાષાણથી બંધાયેલો જિન પ્રાસાદ જોયો. ॥ ૮૭ ॥

કુક્ષિસાત્કૃતમવેશ્ય સિંહિકાદ્ધનુના સ્વપતિશીતદીધિતિમ્ ॥

ચૈત્યકૈતવવતીવ કૌમુદી તદ્ગયાદિદ્ધ સમેત્ય તસ્યુપી ॥ ૮૮ ॥

ચૈત્યં વિમલવસતિરેવ કૈતવં કપટં વિષતે યસ્યાઃ સા ચૈત્યકૈતવવતી કૌમુદી ચન્દ્ર-
જ્યોત્સ્ના તસ્ય સ્વમર્તુરાહોર્મયાદિદ્ધાર્તુદગિરૌ સમેત્યાગત્ય તસ્યુપી સ્થિતવતીવ । કિં
કૃત્વા । સ્વસ્યાત્મનઃ પતિ શીતદીધિતિ ચન્દ્રમસં સિંહિકાદ્ધનુના કેસરિણા સ્વર્માનુના વા
કુક્ષિસાત્કૃતં ભક્ષિત ગિલિતં વા અવેશ્ય દ્વદ્વા ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાનાં પતિ ચન્દ્રને રાહુથી ગ્રસ્ત થયેલો જોઇને ચન્દ્રપ્રિયા જ્યોત્સ્ના બહો
રાહુના ભયથી વિમલવસતીનાં પંહાને આવીને રહી ન હોય ॥ ૮૮ ॥

ચૈત્યમૂર્ધવિધુકાન્તનિષ્પત્તપાથસિ પ્રતિમિતેર્નિસાદ્ધિધુઃ ।

લક્ષ્મપદ્મમપનેતુભાત્મનઃ સ્નાતિ દુગ્ધજલધેર્ધિયા કિમ્ ॥ ૮૯ ॥

વિધુચ્ચન્દ્રમા દુગ્ધજલધેઃ ક્ષીરસમુદ્રસ્ય ધિયા બુદ્ધયા । પ્રમેણેત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
આત્મનઃ સ્વસ્ય મણ્ડલદ્વયદર્તિનં લક્ષ્મ લાઙ્ગુલમૈવ પદ્મકં કદર્મમપનેતું ક્ષાલયિતું કિમ્
સ્નાતિ સ્નાનં કરોતીવ । કસ્માત્ । ચૈત્યસ્ય વિમલવસતેર્મૂર્ધનિ શિશ્વરોપરિતનમાગે સંદૃષ્ટેભ્યઃ
સંકલ્પિતેભ્યો વિધુકાન્તેભ્યશ્ચન્દ્રકાન્તરત્નેભ્યો નિષ્પત્તિ ચન્દ્રકિરણસંપર્કાદ્ધિનિઃસરતિ
પાથસિ પથઃપૂરે પ્રતિમિતેઃ પ્રતિવિમ્બસ્ય નિભાદ્યાજાત ॥

શ્લોકાર્થ

ચંદ્રકિરણોના સંપર્કથી વિમલ વસહીના શિખર ઉપર રહેલા ચંદ્રકાંતમણીઓમાંથી નીકળતા જલમાં પ્રતિબિંબરૂપે રહેલો ચંદ્ર જાણે ક્ષીરસમુદ્રની કલ્પનાથી પોતાના મંડલમાં રહેલા લાંછનરૂપ કાઢવને સાફ કરવા માટે આવેલો ન હોય ! ॥ ૮૯ ॥

યન્મળીમયશિખાસુ વિમ્વિતં વિમ્વમમ્વરમણિર્વદન્વ્યભાત્ ।

ઈયિવાનયમિયત્તયા શ્રિયઃ કૌતુકાદનુમિમીપયાસ્ય કિમ્ ॥ ૯૦ ॥

યસ્યા વિમલવસતેર્મળીમયશિખાસુ રત્નરાશિરચિતશિખરેષુ વિમ્વિતં પ્રતિવિમ્વમત્ય-
ચ્છતયા સંક્રાન્તં વિમ્વં સ્વમણ્ડલં વહન્નમ્વરમણિર્ગગનરત્નં ભાસ્કરો વ્યભાજાસતે સ્મ ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે-કૌતુકાત્કુવ્હલાદસ્ય મૂલપ્રાસાદસ્યશ્રિયો લક્ષ્મ્યા હ્યત્તયા યતાવત્પ્રમાણત્વેનાનુમિ-
મીષયા અનુમાતું પ્રમાણીકર્તુમિચ્છયા અર્ચ માસ્વાનીયિવાન્કિ ચૈત્યે સમેત્ત્વે ચ ॥

શ્લોકાર્થ

વિમલવસહીનાં મણીમય શિખરો ઉપર જેવું પ્રતિબિંબ પડે છે, તેવા પોતાના બિંબને વહન કરતો સૂર્ય શોભે છે, તે જાણે કૌતુકથી ચૈત્યની લક્ષ્મીનું પ્રમાણ કાઢવાની ઇચ્છાથી 'સૂર્ય' પ્રમાણ લક્ષ્મી છે કે શું ?' એ માપ કાઢવા માટે જ જાણે ચૈત્યમાં આવેલો ન હોય ! ॥ ૯૦ ॥

इह जिनालयवज्रविनिर्मिताम्बरविलम्बिशिखाप्रनिर्घर्षणात् ।

उरसि रत्नमजायत यामिनीप्रणयिनः कपटादिव लक्ष्मणः ॥ ९१ ॥

યામિનીપ્રણયિનો નિશાપ્રાણનાથસ્યોરસિ વજ્ર-સ્થલે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—લક્ષ્મણો લાઝ્ઝનસ્ય
કપટાન્નન્નં છિદ્રમજાયત્ જાતમિવ । કસ્માત્ । ઇહાર્વુદપર્વતે જિનાલયસ્ય ભગવદ્ગૃહસ્ય
વજ્રરત્નૈર્હીરકમણિર્મિનિભિતાયા રચિતાયાસ્તથા અમ્બરમાકાશમાલમ્બતે આશ્રયતે હત્યેષ-
શીલાયાઃ શિખાયાઃ શિખરસ્ય અગ્રે ઉપરિતનમાગેડતિઘર્ષણાત્ નિતરાં ઘૃષ્ટેઃ ॥

શ્લોકાર્થ

ચંદ્રના વક્ષસ્થલમાં લાંછનના પહેને છિદ્ર થયેલું છે ! અર્ધુદાચલનાં વજરતનમય ગગનચુંબી શિખરોનાં અગ્રભાગ સાથે નીરંતર ઘસાવાથી બહુ ચંદ્રમાં છિદ્ર પડી ગયું ન હોય ! ॥ ૬૧ ॥

અમિતઃ સિતયદ્વસતેર્વિશદઃ શુશુમે લઘુદેવગૃહપ્રકરઃ ।

ઉદુચૈત્તમેતદિહોપગતં શશિના સહ રન્તુમિવામ્બરતઃ ॥ ૬૨ ॥

સિતાયાઃ પ્રવેતોપલમયત્વાદુજ્જ્વલાયા અથ વા સુધાધવલિતત્વેન વિશદાયાઃ યદ્વસતે-
મૂર્લપ્રાસાદસ્ય અમિતશ્ચતુર્થપિ ક્ષિપ્તુ પાર્શ્વેષુ વા વિશદ આરાસોપલમયત્વાદત્યવદાતઃ
લઘુમૂર્લપ્રાસાદાપેક્ષયા સ્વલ્પપ્રમાણોચ્ચૈસ્તરઃ દેવગૃહાણાં દેવકુલિકાનાં પ્રકરઃ સમૂહઃ શુશુમે
ભાસતે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષયતે—શશિના સ્વમત્રાં વિધુના સહ રન્તું વિવિધવિલાસં વિધાતુમ-
મ્બરત આકાશાદિહ રસિકદમ્પતીનાં ક્રીડોચિતે અર્બુદાચલે ઉપગતં આયાતમુઢવસ્તારા
પથ યૌવતં ચન્દ્રનિતમ્બિનીનિવહ ઇવ ॥

શ્લોકાર્થ

વિમલવસહીનાં અતિ ઉજ્જ્વલ મૂલ પ્રાસાદની ચારે દિશાઓમાં નાની નાની
ઉજ્જ્વલ દેવકુલિકાઓ શોભે છે, તે બહુ પોતાના પતિ ચંદ્રની સાથે ક્રીડા કરવા
માટે આકાશમાંથી તારાઓફી ચંદ્રની પ્રિયાઓ આવેલી ન હોય ! ॥ ૬૨ ॥

નિર્ગ્રન્થપૃથિવીનાયચૈત્યં વિમલમન્ત્રિણઃ ।

વૈજયન્તમિવ પ્રીત્યા પ્રાવિશન્નિદશેશ્વરઃ ॥ ૬૩ ॥

નિર્ગ્રન્થનામનરાણાં પૃથિવીનાયો રાજા સ્ત્રીન્દ્રઃ પ્રીત્યા પ્રમોદેન વિમલનામ્નો મન્ત્રિણઃ
સચિવસ્ય ચૈત્યં પ્રાસાદં પ્રાવિશત્ વિમલવસતિમધ્યે પ્રવિશન્તિ સ્મ । ક ઇવ । વિદશા-
નામીશ્વરો નાયકઃ શકઃ યથા વૈજયન્તં વૈજયન્તીનામ્ની પતાકા અસ્ત્યસ્મિન્નિતિ વૈજયન્તઃ
ત્તં પ્રાસાદં પ્રવિશન્તિ ॥ ઇતિ વિમલવસતિવર્ણનમ્ ॥

श्लो३अर्थ

जेभ धन्त्र 'दैव्यन्ती' नामनी धन्वाणा 'वैव्यन्त' नामना आसादभां प्रवेश करे
तेभ निअथोना राभ हिरविज्यसूरिजे विभलभंत्रीजे अंधावेला विभलवसछी नामना
वैत्यभां प्रवेश कर्यो. ॥ ९३ ॥

वसाम्बिर्मथितोऽनवाप्तपदवत्कुत्रापि बन्धुर्विधुः
शून्ये व्योमनि बम्भ्रमीति विपिनेऽप्यन्यः स्थितः स्वस्तरुः ।
क्षिप्तैका तु जनार्दनेन सद्ने पुंसां पुराणेन मे
जामिः श्रीरपरा सुधापि च सुरैः पानेन निष्ठाप्यते ॥ ९४ ॥

दुःखं कामगवी परा चरति च प्रोचानयानाम्बरे
घत्ते कौशिकपत्यगोत्रदमनो मन्मूर्ध्नि पादं पुनः ।
इत्याद्यतिमधीश भिन्धि किमिदं वक्तुं जिन्नं सप्रजः
स्वर्दन्तीव समागतो गजगणस्तेनालुलोके पुरः ॥ ९५ ॥ (युग्मम्)

तेन हीरस्वरिणा पुरोऽग्रे विमलवसतिप्रदेशे प्रथममेव गजानां श्वेतोपलनिमित्तानां
हस्तिनां गणो ब्रज आलुलोके दृष्टः । उत्प्रेक्ष्यते—जिनं वृषभतीर्थकरं विश्वस्यादिसृष्टिक-
रमथ, वा जगत्पालकत्वेन जिनं ब्रह्मरूपेण विश्वं सृजति नारायणरूपेण पालयति ईश्वर-
रूपेण च संहरतीति । 'एकमूर्तिस्त्रयो देवाः' इति परसमये । इदं वक्ष्यमाणं वक्तुं कथयितुं
सप्रजः संस्तान । 'तोकापन्यप्रसूतयः । तुक्प्रजाः' इति हैम्याम् । स्वर्दन्ती किमैरावण
इव समागत इह संप्राप्तः । इदं किम् । हे अधीश, हे जगत्प्रभो, त्वं मे मम इति पूर्वोक्त-
प्रकारा काव्यस्यादौ वर्तमाना आदौ यस्यास्तादृशीमर्तिं मानसीं चिन्तामर्त्युद्भूतां पीडां
शारीरिकीं व्यथां वा भिन्धि निवारय मृलादुन्मूलय । इति किं तानेव प्रकारान्मदर्शयति
मे मम वसन्ता पिता अम्बिः क्षीरसमुद्रः अर्थादेव लभ्यते । चतुर्दशानामपि रत्नानां
क्षीरनीरनिधौ समुत्पन्नत्वेन तज्जनक एव गीयते । स मथितो हरिणा सुराभ्यर्थितसुधार-
सकृते भुजंगराजं नेत्रोद्धृत्य मन्दरगिरिं च मन्थानकं विधाय विलोडितः । बन्धुः पुनर्मम
सहोदरो विधुश्चन्द्रमाः कुत्रापि नगरग्रामादिस्थाने अनवाप्तमलम्बं पदं चासत्स्थानं येन
तद्वत् शून्ये निर्मानुषे व्योमनि आकाशमार्गे बम्भ्रमीति अतिशयेन पर्यटति । अपि पुनरन्यो
बन्धुः स्वस्तरुः कल्पद्रुमः कुत्रापि जनसंगते पुरादौ प्रदेशे अप्राप्तावस्थितिरिव विपिने
कानने स्थितो गत्वा उषितः । तु पुनरेका मे जामिर्मैगिनी श्रीलक्ष्मीर्जनार्दनेन लोकपीडा

કારકેણ પુરાણેન જીર્ણેન વૃદ્ધેન પુંસા પુરુષેણ । કૃષ્ણેત્યર્થઃ । સદને સ્વમન્દિરે ક્ષિપ્તા રક્ષિતા । અપિ ચ પુનરપરાન્યા । દ્વિતીયા સ્વસા સુધા પીયૂષરૂપા સુરેદૈવૈઃ પાનૈર્ધૌતિભિઃ કૃત્વા નિઘ્રાપ્યતે ક્ષયં નીયતે । ચ પુનરિતરા તૃતીયા મમ મગિની કામગમી સુરસુરમી દુઃખં મહાકષ્ટ પ્રોક્તાનમૂર્ધ્વં પાદા અર્ધો વપુર્ગિતિ વ્યવસ્થયા યાત્રાં ગમનં યસ્યાસ્તાદશી સતી અમ્બરે આકાશાદઘ્વાં ચરતિ ગોચરં કુરુતે ગચ્છતિ વા । ‘ચર ગતિમક્ષણયોઃ’ इति धात्वर्थात् । તથા ‘કસ્યા નોક્તાનગાયા દિવિ સુરસુરભેરાસ્યદેશં ગતાયૈઃ’ इति नैषधे । પુનર્ગોત્રાણાં વંશાનાં કુલસ્ય વા જગદ્ગોત્રાણાં યાવત્પર્વતાનાં ચ દમનો ધ્વ સકૃત્પક્ષચ્છેતા ચ તથા કૌશિક ઉલ્લુકઃ શત્રુઃ મન્યુર્મિં મમ મસ્તકે પાર્દ ચરણં ધરે । કુત્રપિ જનપદે યદા કસ્યચિત્તિરસ્કારરૂપનિકૃષ્ટવચન પ્રોચ્યતે તદા અરે ઉલ્લુક इति कथ्यते । તત્ત્વ લાભપુરસ્તકપંજાલમેવાતમખડલાદાવધુના પ્રસિદ્ધ વર્તેતે । તસ્માત્સ નિન્ધઃ इत्याद्यर्ति निवारय ॥ युग्मम् ॥

શ્લોકાર્થ

હીરવિજયસૂરિએ વિમલવસહીમાં પહેલાં સ્વેત આરમ્ભમ્ હાથીઓનો સમૂહ ભેગો, પોતાના પરિવારસહિત તે ઐરાવણ હાથી જિનેશ્વર ભગવંતની આગળ પોતાના દુઃખો દૂર કરવા માટે બાણે આ પ્રકારે પ્રાર્થના કરતો ન હોય ! (બ્રહ્મસ્વરૂપે જિન સૃષ્ટિનું સર્જન કરે, વિષ્ણુસ્વરૂપે જિન જગતનું પાલન કરે અને મહેશ સ્વરૂપે જિન સૃષ્ટિનો સંહાર કરે. આ પ્રકારે ઈતર શાસ્ત્રોમાં જિનનાં ત્રણ સ્વરૂપ બતાવવામાં આવ્યાં છે) હે જગદીશ, મારા પિતા હીરસમુદ્રનું દેવોએ મંથન કર્યું, મારો ભાઈ ચન્દ્ર કૌર્ભપણ જગ્યાએ સ્થાનપ્રાપ્તિ નહીં થવાથી શૂન્ય આકાશમાં પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે, મારી બીજો ભાઈ કલ્પવૃક્ષ જંગલમાં ભટકી રહ્યો છે. મારી મોટી બહેન લક્ષ્મીને જનાર્દન (મનુષ્યને પીકાકારી) વૃદ્ધપુરૂષ કૃષ્ણે પોતાના ઘરમાં રાખી છે. મારી બીજી બેન સુધા (અમૃત) ને દેવોએ પી-પીને ખલાસ કરી નાંખી છે, મારી નાની બેન કામધેનુ ગિચારી આકાશમાં ઊંધે મરતકે ચરી રહી છે. (ચન્દ્ર, કલ્પવૃક્ષ, લક્ષ્મી, સુધા, કામધેનુતેમજ ઐરાવણ હાથી-આ બધાની ઉત્પત્તિ સ્થાન રૂપે પરશાસ્ત્રમાં હીર સમુદ્ર માનવામાં આવ્યો છે.) અને જગતનાં ગોત્રો-વંશો, કુળો અથવા પર્વતોનો નાશ કરનાર અને કૌશિક ઇન્દ્ર મારા મસ્તક ઉપર પગ સુકીને રહેલો છે. તે માટે હે ભગવંત, અમારા આ દુઃખો દૂર કરવા માટે બાણે ઐરાવણ હાથી પોતાના પરિવાર સહિત આવીને રહેલો ન હોય ! ॥ ૮૪ ॥ ૮૫ ॥

विमलभिषधीसखः पुरो ददृशे तेन हयं विभूषयन् ।

किमु सार्यनिनंसया शतक्रतुरुच्चैःश्रवसं समीयिवान् ॥ ९६ ॥

तेन मुनीन्द्रेण विमल इत्यभिधा नाम यस्य तादृशो धीर्बुद्धिरेव सखा सहायो मित्रं वा यस्य सः धीसखश्चतुर्बुद्धिनिधानः प्रधानः ददृशे दृग्गोचरीकृतः । किं कुर्वन् । हयं श्वेताश्मत्तुरङ्गम् विभूषयन् आरोहणेन शोभां लम्बयन् । उत्प्रेक्ष्यते—उच्चैःश्रवोनामानं निजवाजिनमारुह्यः सार्यस्यार्बुदाच्छलाधिष्ठायिवृषभस्त्वज्जिनस्य निनंसया नन्तुमिच्छया समीयिवानागतः शतक्रतुरिन्द्र इव ॥

श्लोकांशः

त्यारपछो हीरविभूषसूरिखे श्वेत अथ उपर आइढ थयेला विमल बुद्धिवाणा विमलशाह भन्त्रीने जेथोः पोताना उच्चैश्रवस अथ उपर आइढ थधने श्री ऋषभदेव भगवंतने नभस्कार करवा भाटे जाले छन्द आये न होय ! ॥ ९६ ॥

प्रभृतोपगतः प्रभुभक्तिभरैः स्पृहयन्निव सिद्धिपदाय पुनः ।

विमलः सचिवोऽञ्जलिशालिशयद्वितयः स्थितवान्भगवत्पुरतः ॥ ९७ ॥

अञ्जलिना ललाटपट्टे मुकुलीकरणेन योजनेन वा शालि शोभनशीलं शयद्वितयं पाणियुगलं यस्य तादृशो विमलनामा सचिवः प्रधानः भगवत्पुरतः युगादिजिनपतेः पुरस्तादग्रे संमुखः स्थितवान् तिष्ठति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—प्रभोर्भगवतो भक्तीनां प्राग्जन्म-जनितसेवासक्तानां भरैरतिशयैः प्रभुतां रोमदेशाधीशद्वारादशपतिसाहिप्रमुखानेकराजकपरा-जयनपूर्वकं भूलोकाधिपत्यमुपगतः संग्राहोऽपि पुनः सिद्धिपदाय अष्टमहासिद्धिप्रधानस्थानाय मोक्षनगराय वा स्पृहयन् कामयमान इव वाञ्छन्निव । ‘स्पृहेरीप्सितः । स्पृहेरिष्ठः संप्रदानसंज्ञाः स्यात् । हरये स्पृहयति । वेति केचित् । गोपी हरिं स्पृहयति । ईप्सित इति किम् । पुण्येभ्यो वनं स्पृहयति’ इति प्रक्रियाकौमुद्याम् ॥

श्लोकांशः

विमलशाहभन्त्री जे होय जेही अंजलि करीने भगवंतनी आगण रहेला छे; जाले भक्तिपूष्येहृदयथी भगवंतनी आगण सिद्धिपदनी वांछ करता न होय ! ॥ ९७ ॥

હરિન્મળીનિર્મિતસેનિધિદ્વયા સિતામ્સોપાનતતિર્વ્યલોચયત ।

ઉપાન્તવિસ્મેરવનીવ જાદ્વવી જિનં ભજન્તી વિજિતા સમજ્ઞયા ॥ ૯૮ ॥

હરિન્મળીભિર્મરકતરત્નૈર્નિર્મિત રચિતં સનિધિદ્વયં પાર્શ્વયોર્દ્વયં યત્યાસ્તાદૃશી સિતા
રમનાં સ્કાટિકોપલનાં સોપાનતતિરારોહણશ્રેણી તેન ગુરુણા બ્યલોચયત દદૃશે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
સમજ્ઞયા સ્વકીર્ત્યાં યેન વિજિતા પરામૃતા સતી જિન મારુદેવં ભગવન્તં ભજન્તી સેવમાના
જાદ્વવી ગદ્ગેવ । કિંમૃતા જાદ્વવી । ઉપાન્તયોર્દ્વયોઃ સમીપપાર્શ્વયોઃ વિસ્મેરા વિનિદ્રા વની
કાનનં યસ્યાઃ । ‘સ્વવનીસંપ્રવદત્પિકાપિ કા’ इति नैषધે ॥

શ્લોકાકાથં

મરકતમણી અને રત્ન વડે જેનાં બન્ને પડખાં રચાયાં છે, તેવી સ્કાટિક રત્નની
સોપાન શ્રેણિ (પગથિયાંની પંકિત) આચાર્યે બેઠ; સોપાન પંકિતવડે પશભવ પામેલી
અને જેની બન્ને બાજુએ વિકસિત વન છે તેવી ગંગા નદી, બાજુે ત્રપસદેવ ભગવંતની
ઉપાસના કરવા માટે આવી ન હોય ! ॥ ૯૮ ॥

વ્રતીશ્વરેણૈક્ષ્યત તોરણાવલી જિનાલયદ્વારિ શુભસ્ય શંસિની ।

જિનાધિભર્તુઃ કિમ્પ્ર મુક્તિકન્યયા કૃતેયમુદ્ગાહવિષૌ વિરજિના ॥ ૯૯ ॥

વ્રતીશ્વરેણ વાચ્યમવિમુના સ્થરિણા જિનાલયસ્ય વિમલવસ્ત્રેદ્વારિ દ્વારદેશે તોરણાવલી
ચન્દનમાલિકામાલા પેક્ષ્યત નિરીક્ષતા । કિંમૃતા ! શુભસ્ય શંસિની પ્રેક્ષકાણાં કલ્યાણ-
કારિણી । અથ વા । શુભાનિ મંજુલાનિ શંસન્તિ કથયતિ इत्येवंशीલા दण्डमात्राप्यहं
કલ્યાણાનિ કરોમીતિ કથયિત્રીત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—જિનાધિભર્તુર્યુગાદિદેવસ્ય મુક્તિકન્યયા
સિદ્ધિકુમાર્યા સહોદ્ગાહવિષૌ પાણિશ્રદ્ધાકરણસમયે વિરજિના વિશ્વસૃજા કિમિયં કૃતા
પષા તોરણધોરણી વિનિર્મિતેવ ॥

શ્લોકાકાથં

આચાર્યે નિમલવસહીના ક્ષીર પ્રદેશમાં શુભસંદેશને કહેનારી એવી તોરણોની પંકિત
બેઠ, તે બાજુે શ્રી યુગાદિદેવને મુક્તિરૂપી કન્યાની સાથે પાણિશ્રદ્ધા કરવાના સમયે
પ્રદ્ધાએ આ તોરણપંકિત બનાવી ન હોય ! ॥ ૯૯ ॥

श्रीभिर्जगन्मूर्धविधूननीभिश्चैत्येऽत्र वैचित्र्यदिदक्षयेव ।

रूप्याचलोऽनल्पतनुः समीयिवांस्तेनैक्ष्यत स्तम्भततिः सिताश्मानाम् ॥१००॥

तेन सूरिणा सिताश्मानां श्वेतोपलनिर्मितानां स्तम्भानां ततिः पङ्क्तिरैक्ष्यतालोकिता ।
उत्प्रेक्ष्यते—अनल्पा बहव्यस्तनवो सूर्यो यस्य तादृग्रूपो रूप्याचलः कैलासः समीयिवा-
निव किं समेतः । 'रजतात्रिस्तु कैलासः इति हैम्याम् । कथा । जगतां त्रिभुवनानां
तात्स्थ्यात्तद्वपदेशे सुरासुरनराणां मूर्त्तानां विधूननीभिः आश्चर्यातिरेकात्कम्पयि-
त्रोभिः । 'अद्भुतकरी परमूर्धविधूननी—' इति नैषधे । श्रीभिः शोभाभिः कृत्वा अत्र
चैत्ये अस्मिन्विमलमन्त्रिनिर्मापितप्रासादे वैचित्र्यस्य विचित्रताया अथ वा विशिष्टानां
जवाज्जनाश्चर्यविधायिनां चित्राणां पाञ्चालिकाप्रमुखाणां नानास्वरूपाणामाश्चर्याणामालेख्यानां
वा दिदक्षया द्रष्टुमिच्छया दृग्गोचरीकरणाकाङ्क्षया ॥

श्लो० १०१

वणी आचार्ये श्वेत आरक्षता स्तलो (थांवादा) नी पङ्क्ति जेध, त्रष्टे जगतने
आश्चर्यकारी (भक्तने धूषावे तेवी) शोभाने लधने आ चैत्यभां अनेक भक्षरनी
विचित्रता जेवानी छिछाथी अनेक सूक्ष्म रूप धरष्टु करी जेष्टु कैलास पर्वत
आये न डोय । ॥ १०० ॥

महाव्रतिप्राप्तमूर्तिं निजं पतिं समीक्ष्य कामं श्वशुरं जिनं श्रितः ।

स्मरावरोधः किमु यत्र पुत्रिकावयोऽमुना लोचनगोचरीकृतः ॥ १०१ ॥

अमुना वाच्यमचक्रिणा यत्र विमलवसतौ पुत्रिकाणां पाञ्चालिकानां प्रचये ब्रजो
लोचनयोश्चक्षुषोर्गोचरीकृतां लक्ष्यो विहितः । दृष्ट इत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—जिनं नारायणं
श्वशुरं स्वमर्तुः पितरं श्रितः सेवमानः पार्श्वे स्थितः स्मरावरोधः मदनान्तःपुरं किमु ।
अथ च विधवकुसुमध्वजयुवतीब्रजः स्वस्यात्मनो जिनभक्तत्वात् श्राद्धत्वात्तस्य सुरं
भोक्षलक्षणाभीष्टदायकं देवं जिनं तीर्थकरं श्रितः । 'स्मरावरोधप्रसमुद्बहन्ती' इति
नैषधे । किं कृत्वा । महाव्रती शंभुः तस्मात्प्राप्ता अधिगता मूर्तिर्मरणं येन तादृशं निज-
मान्मीयं पतिं भर्तारं कामं कंदर्पं समीक्ष्य । अथ च महाव्रती जिनः स चास्मद्भृतृघात-
कस्तद्वरात्तद्वधजनं मामपि हन्यादतो जिनं स्मरावरोधः सेवते । 'नाश्रितं वैरिणमपि
दिनस्ति महान्' इति श्रुतिः ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યે વિભવ વસહીમાં પાંચાલિકાઓ (પુતળીઓ) બેઠી. શંકર દ્વારા મરણ-
દશાને પામેલા પોતાના સ્વામી 'કામ' ને બેઠને પોતાના સસરા વિષ્ણુનો આશ્રય કરીને
રહેલું કામદેવનું બાલું અંતઃપુર (રતિ અને પ્રીતિ) ન હોય ! અથવા જિનેશ્વર ભગવંતથી
હણાયેલા પોતાના સ્વામી કામદેવને બેઠને 'આ અમારો પણ નાશ કરશે ?' એ હેતુથી
કામદેવનું અંતઃપુર બાલું ઉપાસના કરવા માટે આગ્રહ ન હોય ! ॥ ૧૦૧ ॥

તાણ્ડવં તન્વતીર્વિભ્રમૈર્હસ્તકાન્દર્શયન્તીરિહાનેકપાશ્ચાલિકાઃ ।

પાણિમુત્તમ્ય શંકું પ્રણન્તું જનાનાહયન્તીરિવાસૌ દર્શ પ્રમુઃ ॥ ૧૦૨ ॥

અસૌ પ્રમુઃ દુરિરનેકા વિવિધજાતીયાઃ શતશઃ પાશ્ચાલિકાઃ પુત્રિકા દર્શ દૃશ્વાન ।
અથ પુત્રિકાણાં વિવિધસંસ્થાનાન્યાહ--કિં કુર્વતીઃ । તાણ્ડવં કાશ્ચિન્ત્યં તન્વતીઃ
કુર્વતીઃ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । વિભ્રમૈર્વિલાસૈઃ કૃત્વા હસ્તકાન્ હસ્તવિક્ષેપાન્ દર્શયન્તીઃ ।
પુનઃ કિંમૂતાઃ । પાણિ કાશ્ચિન્નિજહસ્તમુત્તમ્ય ઝર્ષીકૃત્ય શંકું નામિનન્દવં પ્રણન્તુ
નમસ્કર્તું જનાન્ લોકાન્ । ઉન્પ્રેક્ષ્યતે--દશાર્જુન્દાવલે હૃદ્ય વિમલવસતૌ વા આહયન્તીરા-
કારયન્તીરિવ ॥

શ્લોકાર્થ

હીરવિજયસૂરિએ વિભવવસહીમાં અનેક પ્રકારની પુતળીઓ બેઠી. કેઇ વિવિધ પ્રકારની
નાટક કરતી, કેઈ વિલાસપૂર્વક હસ્તક્ષેપ કરતી, અને કેઈ હાથે ઊંચા કરી કરીને
જિનેશ્વર ભગવંતને નમસ્કાર કરવા માટે બાલું યાત્રિકોને ઓલાવતી ન હોય ! ॥ ૧૦૨ ॥

યત્ર પાશ્ચાલિકાશિલ્પં નિરુપ્ય સુરમુશ્રુવઃ ।

મેનિરે યજ્ઞજન્માનં સ્વભૂપાપરિમોષિણમ્ ॥ ૧૦૩ ॥

યત્ર પ્રાસાદે પાશ્ચાલિકાનાં પુત્રિકાણાં શિલ્પં જગન્નેતશ્ચમત્કારકારિ રચનાચાતુર્યં
નિરુપ્ય સમ્યગાલોક્ય સુરમુશ્રુવઃ ત્રિદશસુદૃશઃ યજ્ઞજન્માનં વિધાતાસ્વસ્થ્યા આત્મનો
મુષાયા વપુઃપ્રિયરૂપકસ્ય પરિમોષિણં તસ્કર મેનિરે જાનન્તિ સ્મ । યદસ્માકં સમગ્ર-
મપિ રૂપલક્ષ્મીમપહૃત્ય પ્રયત્નેન ત્રિધિના પ્તાઃ શાલમ્બઞ્જીર્નિર્નિર્મિતાઃ ॥

श्लोकार्थः

जिनप्रासादभां रहेली पुतणीओने जेधने देवांगनाओ। ग्रहाने पोतानी इपलक्ष्मीने।
थोर तरीके भानती छती ! अथवा तो सुरांगनाओनी समग्र इपलक्ष्मीने छरीने जेछे
विधाताओ आ पुतणीओ भनावी न डोय ! ॥ १०३ ॥

चण्डरुकिरणमण्डलस्मर्य खण्डयन्समवलोकि सूरिणा ।

मण्डपो विमलकीर्तिनर्तकीनर्तनाय नवरङ्गभूरिव ॥ १०४ ॥

सूरिणा मण्डपोऽर्थाच्चैत्यमध्यवर्ती बहुजनाश्रयः समवलोकि सम्यगवधानदानपूर्वकं
वीक्षितः । देवभवनवैचित्र्यवीक्षणे संयमिनामपि न कश्चिदोषः । यतस्तत्र धर्मबुद्धेरुद्बो-
धात् । मण्डपः किं कुर्वन् । चण्डरुचः स्वयंस्य किरणै रश्मिभिर्भण्डितस्य मण्डलस्य
विम्बस्य समयमहंकारं खण्डयन् शकलीकुर्वन् । उत्प्रेक्ष्यते—विमलमन्त्रिणः कीर्तिरेव
नर्तकी नृत्यकारिका पात्रं तस्या नर्तनाय ताण्डवविधानाय नवा नवीना । अथ वा
'गु स्तुतौ' । नवनं नवः नवस्य स्तुतेर्योग्या मध्यपदलोपे रङ्गभूमिनर्तनस्थानक्षोणिरिव ॥

श्लोकार्थः

आचार्ये जिनप्रासादानी मध्यभां रहेवै। सूर्यभंडलना गर्वतुं भंडन करतो।
रंगभंडप जेथो; ते जेछे विमलशाहभन्त्रीनी कीर्तिइपी नर्तकीने नृत्य करवा भाटेनी
रंगभूमि न डोय ! ॥ १०४ ॥

वैजयन्तं विजेतुं विभूषाभरैर्वज्रोचिःस्फुरच्चापचक्रायुधः ।

यः स्वशृङ्गेण गर्वादिदो गाहिना गन्तुमुच्चैर्न्यवस्यन्निवोर्जस्वलः ॥ १०५ ॥

यो मण्डपो विभूषाभरैः स्वशोभातिशयैः वैजयन्तमिन्द्रप्रासादं विजेतुं पराभवितुं
दिदो गगनमार्गस्य गाहिना अवगाहनशीलेन । अग्रलिङ्हेनेत्यर्थः । स्वशृङ्गेण निजशिखरेण
गर्वादहंकारादुच्चैरुर्वं स्वर्लोके गन्तुं प्रयातुं न्यवस्यन्त्यवसायमुद्योगं कुर्वन्निव । किंसूतो
मण्डपः । ऊर्जस्वलः स्फूर्तिमान् प्रबलबलवान्वा । पुनः किंसूतः । वज्राणां वज्रमणीनां

રોચિર્ભિઃ કાન્તિભિઃ કૃત્વા સ્ફુરત્પ્રકટીભવચન્વાપચકં ધનુર્મળદલં તદેવાયુધં પ્રહરણં
યસ્ય । અથ ચ વજ્રમિન્દ્રાયુધં તથા રોચિષા કાન્ત્યા સ્ફુરદ્દીપ્યમાનં ચાપયુક્તમિન્દ્રધનુઃ-
કલિતં ચક્રં રથાઙ્ગં તથા આયુધાન્યપરાણિ સ્વદ્ભક્તમિન્દમાલહુરિકાયમદંષ્ટાપ્રમુખાનિ
શસ્ત્રાણિ યસ્ય । પરોઽપિ સુમટઃ સ્વપ્રતિદ્વન્વિના સમં ચોદધું ગચ્છન્ સંપૂર્ણાનિ
શસ્ત્રાણિ ગૃહ્ણાતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેની પાસે વજ્રરત્નની કાંતિથી પ્રગટ થયેલાં ઇન્દ્રધનુષ્ય આદિ શસ્ત્રો છે, તેને
સ્ફુર્તિમાન ‘રંગમંડપ’ પોતાની શોભાથી ઇન્દ્રના વૈજયંત નામના પ્રાસાદને છતવા માટે
આકાશને અડીને રહેલા શિખરવડે બાંધે સ્વર્ગલોકમાં જવા માટે પ્રયત્ન
કરતો ન હોય ! ॥ ૧૦૫ ॥

આલુલોકેઽમુના ગર્ભગેહઃ પુના રાજધાનીવ ધર્માવનીમાસ્યતઃ ।

ચિત્રિતામર્ત્યમર્ત્યોરગાણાં નિભાદ્ધૃષ્ટુર્વઃસ્વસ્ત્રયેણેવ સંસેવિતઃ ॥ ૧૦૬ ॥

અમુના સુનીન્દ્રણ ગર્ભગેહો ગર્ભાગારો વ્યાલુલોકે ‘ગર્ભારો’ इति લોકે પ્રસિદ્ધો દટ્ ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ધર્મં ઇવાવનેર્ધૂમેર્ભાસ્વાન્ વિશ્વત્રયાતિશાયિતેજસ્તયા ભાસ્કરઃ પતાયતા
રાજાધિરાજઃ । ‘પાળ્ડોરવનિમાર્ત્તેન્દ્રસ્યાવદાતાન્ ગુણાન્ રહઃ’ इति પાળ્ડયચરિત્રે । ગર્ભો
ભૂમીભાસ્કર इति નામાપિ । તસ્ય રાજધાની સસુલ્લનિવાસનગરીવ । પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—
ચિત્રિતાનામાલેલ્યમાયં પ્રાપિતાનામર્ત્યાનાં દેવાનાં મર્ત્યાનાં મનુષ્યાણામુરગાણાં તાગા-
નામ્ । ઉપલક્ષણાદસુરાદીનાં પરિપ્રહઃ । તત્સાહચર્યાદિવ દાનચમાનધાનાં પત્ન્યોઽપિ
ગૃહ્ણન્તે । તન્નિભાત્કપટાત્ ધૃષ્ટુર્વઃસ્વસ્ત્રયેણ પાતાલભ્રમણ્ડલસ્વર્ગલોકત્રિકેણ સમ્યક
સેવિત ઇત્યોપસ્થિતઃ ॥

શ્લોકાર્થ

હીરવિજયસૂરિએ ગર્ભાગારને (ગભારાને) બોલ્યો. બાળે તે ધર્મરાત્રની રાજધાની ન
હોય ! અથવા દેવ-દાનવ અને માનવ આદિનાં ચિત્રોનાં પહાને બાળે આ ગભારો,
સ્વર્ગ-મૃત્યુ અને પાતાલ એમ ત્રણે લોક વડે ત્રેવાયેલો ન હોય ! ॥ ૧૦૬ ॥

चैत्यस्य परितो देवकुलिकाः पश्यति स्म सः ।

अर्बुदाद्रिश्रियाञ्चूडाभरणस्येव मूक्तकाः ॥ १०७ ॥

स स्मरिञ्चैत्यस्य विमलवसतेः परितश्चतुर्दिक्षु सर्वतो वा देवकुलिका लघुदेवगृहान् पश्यति स्म प्रदक्षिणाप्रदानावसरे दृष्टवानित्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—अर्बुदनाम्नोऽङ्गेः पर्वतस्य श्रिया लक्ष्म्याञ्चूडायाः शिखाया आभरणस्य विभूषणस्य चूडामणेरित्यर्थः । लोके 'वाक्' इति प्रसिद्धस्य मुक्तिका लघुमुक्तिकाफलानीव । 'सिता वमन्तः खलुः कीर्तिमुक्तिकाः' इति नैषधे । 'मुक्तिका लघूनि मौक्तिकानि' इति तद्वृत्तिः ॥

श्लोकार्थः

आचार्ये चैत्यणी प्रदक्षिणाभां चारै दिशाभां देवकुलिकाञ्च । जेध, ते जण्णे अभुङ्गायदनी दक्षिणीना चूडाभण्डि नामना आभूषणानां मौक्तिकै न डेय । ॥ १०७ ॥

चैत्यं प्रदक्षिणीचक्रे समं संवेन स प्रभुः ।

ज्योतिषां मण्डलेनेव मन्दरं कोमुदीपतिः ॥ १०८ ॥

स प्रभुर्हीरविजयस्मरिः संवेन साधुसाध्वीश्राद्धश्राद्धीवर्गेण समं सार्धं चैत्यं मूलप्रासादं प्रदक्षिणीचक्रे । त्रिवारं प्रदक्षिणां प्रददिवानित्यर्थः । कोमुदीपतिरिव यथा चन्द्रमा ज्योतिषां ग्रहनक्षत्रतारकाणां मण्डलेन कदम्बकेन सार्धं मन्दरं मेरुपर्वतं प्रदक्षिणयति । जैनमते मन्दरो मेरुः । यदुक्तं स्नातस्यास्तुतौ—'येषां मन्दररत्नशैलशिखरे जन्माभिषेकः कृतः' इति । सर्वेषां तीर्थकृतां जन्माभिषेकस्थानं मेरुरेवातोऽत्र मन्दरः सुवर्णाचलः । आगमेऽपि 'मन्दरस्स पञ्चयस्स' इत्यादि । परशासने कविसमये च मन्दर इन्द्रकीलपर्वतः मेरोः पृथक् दृश्यते, परं त्वत्र जैनमतानुसार्येव मन्दरो मेरुरिति वचनम् ॥ इति विमलवसति-मध्यवर्णनम् ॥

श्लोकार्थः

जेम य'द्र ज्योतिष मंडल (ग्रह नक्षत्र ताराञ्च) नी साथे मेरुपर्वतने प्रदक्षिणा । साथे तेम हीरविजयस्मरिञ्चै संवनी साथे चैत्यने प्रदक्षिणा आपी, ॥ १०८ ॥

विवेश वसिन्नामीशो गर्भगेहे जिनौकसः ।

स्तम्बेरमीविषोदेव गह्वरे विन्ध्यभूभृतः ॥ १०९ ॥

वशिनां जितेन्द्रियाणां योगिनां साधुनामीशो नायकः स्वरिजिनौकसः वृषभदेवगृहस्थः । प्राप्तादस्येत्यर्थः । गर्भगेहे गर्भागारे विवेश प्रविशति स्म । क इव । स्तम्बेरमीविषोदेव । यथा स्तम्बेरम्या हस्तिन्या विषोढा पतिर्हस्ती । 'विषोढा रमणो भोका' इति हैम्याम् । विन्ध्यभूभृतो जलबालकाचलस्थ गह्वरे विविधजातिनिबिडविनिप्रद्रुमक्षोणीदुःप्रवेशविपिने प्रविशति । 'गौरीयुरोर्गह्वरमाविवेश' इति रघौ । 'बहुवृक्षावृतं वनं' गह्वरम् इति तद्वृत्तिः । तथा 'गह्वरो विलदम्भयोः । कुञ्जेऽयं' इत्यनेकार्थः ॥

श्लोकाथ

लेभ गलेन्द्र विध्यायक्ष्णी शुक्ष्मां प्रवेश करे तेभ आयाथे जिनभद्विभां
प्रवेश कथे। ॥ १०९ ॥

जातोऽक्षलक्ष्मा भगवानदर्शि सूरिन्दुना संमदमेदुरेण ।

जगन्महानन्दपदं निनीषुः स्वयं ततः किं कृपयावतीर्णः ॥ ११० ॥

संमदैस्तीर्थारोहणचैत्यप्रतिमानिरीक्षणोद्भूतामन्दानन्दैर्मेदुरेण पुष्टाङ्गेन सूरिन्दुना सुनीन्द्रचन्द्रेण जातोऽक्षलक्ष्मा वृषभलाञ्छनो भगवान् श्रीवृषभदेवः अदर्शि नयनविषय नीतः । निरीक्षित इत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—जगद्विश्वजगज्जनमित्यर्थः । महान् सर्वोन्कृष्टतम आनन्दः प्रमोदो उतरो कृत्वा मोक्षस्तस्य पदं स्थानम् । मुक्तिनगरीमित्यर्थः । निनीषुः प्रापयितुमिच्छुः । ततो महानन्दपदात्स्वयमात्मना कृपया संसारासारवासेऽतिसीदतां भविकलोकानामुपर्यनुकम्पया अवतीर्ण इहागत इव ॥

श्लोकाथ

दुर्धृथी शैमायित जनेला हीरविजयसुरिजे ऋषभदेव लजवाननां दर्शन कथे,
ते प्रभु जल्ले संसारना तापथी तपेला जगतने ओकांत सुभद्रं मुक्तिनगरीभां लक्ष जवा
भाटे कङ्कशुथी रचयं अही आवीने रहल न होय । ॥ ११० ॥

અપિ પ્રપન્નો ભુવને ધુરીણતાં પુનસ્તદીયસ્પૃહયેવ નિવૃત્તૌ ।

શીલન્તમઙ્ગચ્છલતઃ ક્રમામ્બુજં જિનસ્ય જ્ઞાતોક્ષમવૈક્ષત પ્રમુઃ ॥ ૧૧૧ ॥

પ્રમુઃ સ્થરિર્જાતોક્ષં કકુચન્નત વૃષભવૈક્ષત । કિં કુર્વન્તમ્ । અઙ્ગસ્ય લાઙ્છનસ્ય
છલતઃ કપટાત્ જિનસ્યાર્થાદાદિદેવસ્ય ક્રમામ્બુજં ચરણારવિન્દં શીલન્તં સેવમાનમ્ ।
હત્પ્રેક્ષ્યતે—ભુવને ભૂમીલોકે ધુરીણતાં ધુરંધરત્વં પ્રપન્નઃ પ્રાપ્તોઽપિ સ્વર્ગપાતાલયોર્લોકયોર્દે-
વદાનવેષુ સુરદુર્મૈઃ સુધામિશ્ર કૃત્વા તૃપ્તિં વિદધાનેષુ યતઃ સ્વર્ગે કલ્પવૃક્ષા સુધા ચ
પાતાલે ચ નવ સુધાકુણ્ડાનિ । યદુક્તં પઞ્ચમીસ્તુતૌ—‘યાત્વા દેવાધિદેવાગમદશમસુધા-
કુણ્ડમાનન્દહેતુઃ—’ इति । दशमसुधाकुण्डं जैनागम इत्यर्थः । नव तु पातालस्थानि । ततः
ક્ષેત્રાણાં કૃષીણાં ચામાષાદ્વૃષમાણામપ્યમાવઃ તતઃ પુનર્નિવૃત્તૌ મોક્ષક્ષેત્રે । યદુક્તં જિનશતકે
‘મોક્ષક્ષેત્રામિકાઙ્ગાક્ષપિતશુભશતાક્ષેમવિક્ષેપદક્ષાઃ’ इति । मोक्षरूपं यत्क्षेत्रं तत्र धुरीणताया
ધૌરેયભાવસ્ય સ્પૃહયા વાઙ્મુચયેવ ॥

શ્લોકાઠ

આગ્યાર્યે લાંછનના ખંડને ભગવાનનાં ચરણકમલની સેવા કરતા વૃષભને જોયો,
તે જાણે ભૂલોકનું ધુરીપણ પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ (સ્વર્ગલોક કલ્પવૃક્ષોથી અને પાતાલ-
લોક નવ સુધના કુંડથી તૃપ્ત થાય છે, તેથી ત્યાં ક્ષેત્રનો અભાવ હોવાથી વૃષભનો પણ
અભાવ છે; માટે) ફરીથી મોક્ષરૂપી ક્ષેત્રમાં ધુરીપણની સ્પૃહાથી વૃષભ જાણે ભગવંત
ઉપાસના કરતો ન હોય ! ॥ ૧૧૧ ॥

પાર્યં પાર્યં વિમોર્વક્રવિધૌ લવણિમામૃતમ્ ।

તદુદ્ગારૈરિવાસ્તાવિ સ સ્તવૈરિતિ સ્થરિણા ॥ ૧૧૨ ॥

સ્થરિણા इत्यमुना प्रकारेण अग्रे वक्ष्यमाणेन स आदिदेवः स्तवैर्नैवस्तुतिभिः अस्तावि
સંસ્તૃયતે સ્મ । હત્પ્રેક્ષ્યતે—તસ્યામૃતસ્યોદ્ગારૈરિવ । કિં કૃત્વા । વિમોઃ ઋષભદેવસ્ય વક્ત્ર-
વિધૌ વદનચન્દ્રે લવણિમા લાવણ્યં સુષમામેવામૃતં સુવારસમતિશાયિમકિમત્તયા પાર્યં
પાર્યં વારં વારં પીત્વા પીત્વા આસ્વાદ્ય । સાદરમવલોકયેત્યર્થઃ । ‘પૌનઃપુન્યે નમ્પદં દ્વિશ્ચ’ इति
ક્ષેત્રે નમુલપ્રત્યયઃ । પ્રત્યયસંહિતસ્યૈવ ધાતોદ્વિર્ભાવિત્તિ પાર્યં પાર્યં સિદ્ધમ્ ॥

श्लोकार्थः

आचार्ये' लगवतंती स्तुति करी श्री ऋषभदेव लगवतंता सुभद्रापी अर्द्रना लावण्य
इपी अभृततुं वारंवार आकंठ पान करवाथी जाले अभृतना छिद्गारा प्रगट थया न डोय,
(तेवी ज्ये स्तुति छती) ॥ ११२ ॥

अथ स्तुतिः—

जय त्रिजगदीहितामरतरो सरोजानन

प्रखनविशिखासनद्विरदभेदपञ्चानन ।

जय त्रिदशसुन्दरीविकचनेत्रनीलोत्पलै-

निर्णीतमुखशीतरुगलवणिमैकपीयूष हे ॥ ११३ ॥

हे इति संबोधने । यदुक्तं सारस्वतव्याकरणे—‘आमिमुख्याभिव्यक्तये हे शब्दस्य प्राक्प्रयोगः’ इति । त्रिजगतां त्रयाणां भुवनानां त्रीणि च तानि जगन्ति च । त्रिजगज्ज-
नानामित्यर्थः । सुरासुरनराणाम् । अथ च त्रयाणां जगतां समाहारः त्रिजगत् तेषां तस्य
वा यानीहितानि कामितानि तेषां पूरणे प्रदानविधौ अमरतरो करपवृक्ष इति संबोध-
नम् । तथा हे सरोजानन हे विकसितकमलवदन । हे प्रखनं कुसुममेव विशिखाः द्वारा
अस्यन्ते क्षिप्यन्तेऽनेनेति विशिखासनं धनुर्यस्य स स्मरः स एव द्विरदो मदोन्मत्तहस्ती
तस्य भेदे विदारणे पञ्चानन केसरिन । त्वं जय चिरं सर्वोत्कर्षेण प्रवर्तस्व । तथा हे त्रिद-
शानां सुन्दर्यः कामिन्यः तासां विकचानि त्रिनिद्राणि नेत्राणि नयनान्येव नीलोत्पलानि
इन्दीवराणि कुवलयानि वा तैर्निर्णीतं सादरमवलोकितमात्वादितं वा मुरं वदनमेव
शीतरुक्चन्द्रमास्तस्य लवणिमा लावण्यं शोभातिशय एकमद्वितीयं न केनापि समानं
पीयूषं सुधारसो यस्य तत्संबोधनं पुनस्त्वं जय ॥

श्लोकार्थः

त्राले जगतना छिद्यितने पूषुं करवाभां छदपवृक्ष. विकसित सुभक्तमद्रवाणा अने
पुण्यधन्वा हामदेवद्रुपी महोन्मत्त छालीनुं विदारणु करवाभां ययाननसिद्धि समान ज्येवा
छे लगवत, आप ज्यवता वर्ती ! देवांगनाजोनां विकसित नेत्रेद्रुपी नीलउमदीशी आदर
पूर्वक पान करयेला सुभद्रापी अर्द्रना लावण्यद्रुपी अद्वेन सुधारस समान ज्येवा छे प्रणे;
आप ज्यवता वर्ती. ॥ ११३ ॥

जय प्रणतपूर्वदिक्प्रणयिमौलिमालागल--

न्मरन्दकणधोरणीस्तपितपादपद्मद्वय ।

जय त्रिभुवनेन्दिराभरण नाभिभूमीधना-

न्ववायगगननाङ्गणाम्बरमणे महोक्षध्वज ॥ ११४ ॥

हे प्रणतः प्रणामप्रद्वीभूतः पूर्वदिशः प्राचीहरितः प्रणयो पुरंदरः उपलक्षणाच्चतुः-
षष्टिरपीन्द्राः तेषां मौलयो मुकुटास्तेषां मालाः पुष्पदामानि तेभ्यो गलन्तो निःसरन्तो
ये मरन्दाः कुसुमरसास्तेषां कणानां विन्दूनां धोरण्यः श्रेणयस्ताभिः स्नपितं कारितस्नानं
प्रक्षालितं वा पादपद्मयोश्चरणारविन्दयोर्द्वयं द्रव्यं यस्य तत्समुद्भौ । अथ वा केवलमेक
एव शक्रोऽपि वाच्यः । त्वं जय विजयस्व । हे त्रिभुवनस्य त्रैलोक्यस्य या इन्दिरा
लक्ष्मीस्तस्या आभरण अलंकारभूत । पुनर्हे नाभिनाम्नो भूमीधनस्य राक्षोऽन्ववायो वंशः
स एव गगनाङ्गणं व्योमाजिरं तत्राम्बरमणिः प्रकाशकत्वात्स्वर्यः तत्समुद्भौ । पुनर्हे महोक्षः
ककुद्धान् ध्वजे लाञ्छने यस्य त्वं जय ॥

श्लोकांशः

नभस्कार करी रहेछा शकेन्द्र आदि योसक छन्दोना भुगटोनी भालाओमांथी अरता
पुष्पोना रसोनां भिंदुओनी पङ्क्तिथी स्नान करायेछां यरषु-कमल-भुगलवाणा छे
लगव'त, आप अथप'ता वतो । त्रषु भुवननी लक्ष्मीना अलंकारभूत तेमज नाभिराजना
वंशरूपी गगनांगणुना प्रकाशक होवाथी सूर्यसमान वृषललांछनवाणा छे स्वामिन, आप
अथप'ता वतो ॥ ११४ ॥

जय त्रिभुवनानिवप्रशमनात्मगम्भीरिमा-

पहस्तितरङ्गिणीप्रियतमावलेप प्रभो ।

महोदयपथोरुहोदरविनोदपुष्पव्रता-

म्बुजासन इव स्फुटीकृतविशिष्टसृष्टिक्रमः ॥ ११५ ॥

हे त्रिभुवनस्य त्रिजगतः अशिवस्योपद्रवस्य अरिष्टस्य वा प्रशमन निर्णान्(न)शक ।
पुनर्हे आत्मनः स्वस्य गम्भीरिम्णा गाम्भीर्येण अपहस्तिनो निराकृतो निर्वाणितः तरङ्गिणी
सरितां प्रियतमस्य भर्तुः समुद्रस्य अवलेपोऽहंकारो येन । 'तुलेऽवलेपं च हस्ते वृथैव'
इति प्रतिक्रमसूत्रवृत्तौ । पुनर्हे प्रभो स्वामिन, त्वं जय । हे महाननन्तज्ञानदर्शन-

ચરિતસાત્તત્ત્વાદિપ્રાપ્ત્યા અતિશયી સર્વોન્નકૃષ્ટ ઉદયો યત્ર તાદૃશો મોક્ષઃ સ પવ પયો-
રહં પદ્મ તસ્યોદરં મધ્યં તત્ર વિનોદો વિઠાસત્તત્ર પુષ્પવ્રતો ઝમરઃ તત્સંવુદ્ધો । પુનરસ્તુ
જાસનો વિધાતા તદ્વત્સ્ફુટીકૃતઃ પ્રકટિતો વિશિષ્ટો મોક્ષમાર્ગાન્વયમિચારી સૃષ્ટે રચનાયાઃ
ક્રમઃ પરિપાટી ચેન તત્સંવુદ્ધિઃ ॥

શ્લોકાર્થ

ત્રણે ભુવનના ઉપદ્રવેને શાંત કરનારા અને પોતાની ગંભીરતાથી સમુદ્રના અહંકારને
તિરસ્કાર કરનારા હે પ્રભો! આપ જ્યવંતા વર્તો, મોક્ષરૂપી કમલની મધ્યમાં વિનોદ કરી
રહેલા ઝમરરૂપ તેમજ પ્રજાની જેમ મોક્ષને પ્રગટ કરનારા અને અબાધિત સૃષ્ટિને
પ્રગટ કરનારા હે પરમેશ્વર, આપ જય પામે ! ॥ ૧૧૫ ॥

જય પ્રમથિતાન્તરાદિતપતાકિનીનાયકો-

હ્રસત્કનકકેતકીકમલ્લર્મર્મગૌરદ્યુતે ।

મવાન્દુનિથિનિષ્પતન્મનુજયાનપાત્રોચ્છ્વસ-

દ્યગઃસુમસુગન્ધિતત્રિભુવનાત્ર જીયાશ્ચિરમ્ ॥ ૧૧૬ ॥

હે પ્રમથિતા નિર્દલિતા આન્તરા અન્તર્મવા અન્તરજ્ઞા અહિતાઃ પરમપ્રમથનીકૃષ્તાઃ
કર્માદયો રાગદ્વેષકષાયાદયોઽદ્યાદ્યા દ્યોપા વા પવ પતાકિનીનાયકાઃ સેનાપતયો ધૂમીપાલા
વા ચેન તસ્ય સંવુદ્ધિઃ । તથા હે હ્રસતામુહ્યસં ધજનાં વિસ્મેરીમવતાં કનકાનાં કાશ્ચન-
સંવન્ધિનાં સ્વર્ણમયાનાં કેતકીનાં કમલ્લાર્નાં ચ યો ગર્ભો મધ્યભાગસ્તદ્ગૌરી પીતા ।
'ગૌરઃ પ્વેતપીતયોઃ' इत्यनेकार्थः । યુતિઃ કાન્તિર્યસ્ય તત્સંવુદ્ધો । ત્વં જય । પુનર્હે ધવઃ
સંનારઃ સ પવ દુસ્તરન્વાદમ્યુનિથિઃ સમુદ્રસ્તત્ર નિષ્પતન્તો નિરલસ્યન્વ્યેન નિતરાં મજ્જન્તો
બ્રહ્મન્તો ચે મનુજા માનવાસ્તેષાં વ્રાણાર્થં યાતપાત્ર પ્રવહણ । તથા ઉચ્છ્વસત્ વિકસત
પ્રકટીમવલ્લશઃ ક્રીતિરેવ સુમં પુષ્પં તેન । તત્પરિમલેનેત્યર્થઃ । સુગન્ધિતં વાસિતં સુરમી-
કૃતં ત્રિભુવનં વિશ્વવ્રત્યં ચેન તત્સંવોધને । હે ઋપમદેવ । અજાતુદપવંતે શૃવણીમવન
ચિરં વિગલિતાવધિસમયં જીવા વિજયી શૃયાસ્ત્વમ્ ॥ ચતુર્ભિઃ કુલકમ્ । इति ऋपदेवस्तुति ।

શ્લોકાર્થ

જેણે રાગ-દ્વેષરૂપી અંતરંગ શત્રુઓના સેનાપતિઓનો નાશ કર્યો છે. તેમજ
સ્ફુરાયમાન મુવર્ણકમલના મધ્યભાગના જેથી ગૌર શરીરકાંતિવાળા હે ભગવન, આપ

जय पाभो ! स'सारइपी अगाध समुद्रभां पडेला लब्ध लुपेनां रक्षषु भाटे नाव समान,
प्रगट थयेला यशइपी पुष्प वडे त्रक्षे जगतने सुवासित करनारा छे ऋषलदेव प्रलो, आप
अधु'दायल उपर थिरकालपर्यंत जयवंता वर्तो ! ॥ ११६ ॥

कैलासलक्ष्मीतिलकायमानमिवेन्द्रभूतिर्व्रतिनां विडौजाः ।

तमित्यभिष्टुत्य मुदं दधानः प्रणेमिवान्प्राञ्जलिरादिदेवम् ॥ ११७ ॥

व्रतिनां मुनीनां विडौजाः पुरहृतः सूरिः प्रकृष्टोऽञ्जलिर्भालस्थलमिलितं पाणिपद्मद्वयं
यस्य स आदिदेवमुपभस्वामिनं प्रणेमिवान नमस्करोति स्म । किं कुर्वाणः । मुदं प्रमोदं
दधानः विभ्राणः । किं कृत्वा । तमादिदेयमिति पूर्वोक्तप्रकारेणाभिष्टुत्य स्तुत्वा । क
इव । इन्द्रभूतिरिव । यया गौतमस्वामी कैलासलक्ष्म्या अष्टापदश्रियास्तिलकायमानं
ललामवदाचरितमाचरन्तं वा नाभेयं जगच्चिन्तामण्यादिस्तुतिभिः अभिनोदय प्राञ्जलिः
प्रणमति स्म ॥

श्लोकाथं

जेम गातम स्वाभीजे अष्टापद पर्वतनी लक्ष्मीना तिलक समान श्रीऋषलदेवने
नभस्कार कथां छता तेम मुनिओभां ध-द्रसमान आचार्ये' पूर्वोक्त प्रकारे स्तुति करीने
छथं धारषु करतां अंजलि जेडीने श्रीऋषलदेवने नमस्कार कथां ॥ ११७ ॥

आनन्दवृन्दारकनिर्झरिण्यां निमज्ज्य जम्भद्विपतः करीव ।

निरस्तनिःशेषरजाः स सूरिर्निरीयिवान्श्रीजिनराजधाम्नः ॥ ११८ ॥

स सूरिः श्रिया जगद्वैतशोभया युक्ताजिनराजस्यादिनाथस्य धाम्नः सौधात् विमल-
सतेर्निरीयिवान् निर्जगाम । किं लक्षणः । निरस्तं क्षिप्तं दूरीकृतं निःशेषं समस्तं
रजोऽशुभकर्म येन । बहुवचनं वा वाच्यम् । किं कृत्वा । आनन्दो भगवद्दर्शनाद्भूताह्लादः
स एव वृन्दारकनिर्झरिणी सुरसरिद्रङ्गा तस्यां विषये निमज्ज्य स्नानं कृत्वा । क इव ।
जम्भद्विपतः करीव । यथा जम्भनाम्नो दानवेन्द्रस्य द्विषतः शत्रोरिन्द्रस्य करी पेरवचनः

सुरसिन्धो निमज्ज्य यथेच्छं जलक्रीडादि निर्माय स्वशरीरावपास्तं च प्राधातादिना विनम्रं रजो येन तादृग्विधो गङ्गाप्रवाहाद्विनिरेति । देवगजानां तु रजोलगभावात् वैरिदमन्याज्जम्भद्विपतुल्यो राजा 'मृस्तम्भभिदः' इति पाठो वा । मृमेरिन्द्रस्तस्य पट्ट-
हस्ती मन्दाकिन्यां क्रीडित्वा स्ववपुर्विलम्बं रजोऽपास्य बहिर्विनिःसरतीत्यर्थः ॥

श्लोकाथ

जेम छन्दो जैरावणु डाथी स्वेच्छापूर्वकं गंगा नदीमां जलकोटा करी शरीरे लागेली
रश्मे इर करी भंडार नीकणे तेम सभस्त प्रकारे अशुभ कर्मेनि इर करनारा आचार्य
लगवदृश्यं नथी छिपन्न थयेला आनंदरूपी गंगाजलमां स्नान करी जिनमंदिरमांथी
भंडार पधार्थी ॥ ११८ ॥

पिण्डीभवद्भूमृति वस्तुपालयज्ञः किमालोक्य परं विहारम् ।

तस्मिन्नलीनं स्मितपुण्डरीके श्रेयोरसं संस्पृहयन्निवेश ॥ ११९ ॥

मृतिस्तस्मिन्विहारे विवेक-प्रविष्टः । क इव । मलीव । यथा भ्रमरो विशिष्टे श्वेत
सरोजे मध्ये प्रविशति । किं कुर्वन् सरिः । संस्पृहयन् वाञ्छन् । कम । श्रेयो मांशस्तस्य
रत्नमास्वादम् । 'रत्नः स्वादे जले वीर्यं शृङ्गारादौ विषे हृदे । घोले रागे देहधातौ
तिकादौ पारदेऽपि च ॥' इत्यनेकार्थः । मृष्टोऽपि स्वश्रेयःकारिणं पुष्टिविधायिनं स्वशरीरो-
पचये परमं मङ्गलमेव । 'मकरन्दं रस्तो मधु । मकरन्दोऽमरन्दश्च' इति हैम्याम् । फाट्म ।
किं कृत्वा परमस्य विमन्त्रनंतरपेक्षया विहारं जिनसङ्गं आलोक्य समीक्ष्य । उन्मथयते-
भूमृति अर्धुदाचले पिण्डीभवत्पिण्डाकारं संप्रयमानं वस्तुपालनाम्नो मन्त्रिणां यज्ञः किं
मृतिमती कीर्तिनिद्रा ॥

श्लोकाथ

जेम रसनां लोडुपी भ्रमर विकस्वर पुंडरीक (श्वेत कमल) मा प्रवेश करे तेम
मोक्षरसनी स्पृष्टा करनां आचार्ये वस्तुपाल मंत्रीने विहार (जिनमंदिर) ओर्ध्वेन तेमां
प्रवेश कर्चो. अर्धुदधर्वात् उपर ते मंदिर जेणे वस्तुपाल मंत्रीना पिंड रूपे गनेसे
भूर्तिमंत यक्ष न डोय ! ॥ ११९ ॥

चुचुम्बेऽम्बरं यन्महामण्डपेन जगन्नेत्रजैत्रात्रिकेणात्मयुध्ना ।

किमु स्नातुमाकाङ्क्षता स्वर्वाहायाः प्रवाहे विहायोमणीतापितेन ॥ १२० ॥

यस्या वस्तुपालवसतेर्महान् सर्वातिशायी यो मण्डपस्तेनात्मयुध्ना स्वमस्तकेन कृत्वा अम्बरमाकाशं चुचुम्बे पस्पृशे । आलिङ्गति स्मेत्यर्थः किं भूतेन जगतां जगज्जनानां नेत्राणामाह्लादकरणविधौ जैवात्रिकेण चन्द्रेण । उत्प्रेक्ष्यते—विहायसो व्योम्नो मणी रत्नं मास्वान् तेन तापितेन तप्तीकृतसर्वाङ्गेण सता स्वर्वाहाया गगनगङ्गायाः प्रवाहे पयःपूरे स्नातुमाप्लवितुमाकाङ्क्षता किमु बाञ्छतेव ॥

श्लोकार्थ

जगतनां ज्योत्स्ने आह्लाद आपवाभां यन्महामान वस्तुपालमन्त्रीनां जिनमन्दिरानां सर्वोत्कृष्टं मण्डपं पोतानां भस्तकशी आकाशेन स्पृशीने रक्षो छे ! अर्थात् रंगमण्डपं जगन्नुष्णीं हतो, सूर्यनां तापशी तपेक्षो मण्डपं ज्योत्स्ने आकाशगङ्गानां प्रवाहभां स्नानं करवान्नीं धमलाशीं ज्योत्स्ने ज्योत्स्ने न होय ! ॥ १२० ॥

विभाव्य यत्राद्भुतशालिभञ्जीराजीखिलोकीयुवतीर्जयन्तीः ।

सुरैर्मरुद्योवतरुपशिल्पी स्म कल्प्यते कारुरिवानधीतिः ॥ १२१ ॥

यत्र वस्तुपालवसतौ सुरैर्देवैर्मरुतां त्रिदशानां यौवतस्य युवतीसमूहस्य । देवाङ्गनाग-
णस्त्येत्यर्थः । रूपस्य वपुरामणीयकस्य शिल्पी रचनाकारकः न विद्यते सम्यक् शिल्पक-
लाया अधीतिरध्ययनं यस्य सोऽनधीतिः कारुः नीचजातिशिल्पी तिकृष्टशिल्पी च कल्प्यते
स्म विचार्यते स्म । किं कृत्वा । यत्र वस्तुपालवसतौ त्रिलोक्या भुवनत्रयस्य युवतीस्तरु-
णीर्जयन्तीः पराभवन्तीः अद्भुता अतिप्रकृष्टा जगदाश्चर्यकारिणीर्वा शालिभञ्जीराजीः
पाञ्चालिकामालिकाः विभाव्य व्यालोक्य ॥

श्लोकार्थ

वस्तुपाल-वसलीभां त्रये जगतनीं श्रीज्योत्स्नां सौन्दर्यं जगतनारी ज्योत्स्ने जगतने
आश्चर्यकारी पुतणीज्योत्स्ने ज्योत्स्ने देवाङ्गे देवाङ्गनाज्योत्स्ने समूहं भगवानारां शिदधीने
अलक्ष्मि ज्योत्स्ने नदी ज्योत्स्ने शिदपी मान्यो ! ॥ १२१ ॥

असूयता शुभ्रिमविभ्रमाय युयुत्सु यच्चैत्यमचण्डभासा ।

विभर्ति विद्वेषिजिगीषयैताममोषशक्तिं किमु दण्डदम्मात् ॥ १२२ ॥

यच्चैत्यं वस्तुपालकारितप्रासादः विद्वेषिणां वैमवेन स्वस्पर्धिनां जिगीषया परामवितुमिच्छया । उत्प्रेक्ष्यते—दण्डस्य ध्वजनिग्रन्थण्यष्टेर्दम्मात्कपटात् एतां प्रत्यक्षाममोषां ववापि न निष्कलीभवन्तीं शक्तिमायुधविशेषं लोहमयीं 'सांगि'नाम्ना प्रसिद्धां विभर्ति दधतीव । किं कर्तुमिच्छुः । चैत्य युयुत्सु योद्धुमिच्छुः । केन । अचण्डभासा चन्द्रभासा समं किं कुर्वता चन्द्रेण । असूयता ईर्ष्यां कुर्वता । केन । शुभ्रिमविभ्रमाय स्वैवैत्यशोभायै । 'कुधट्टहेष्यास्त्रियाथानां य प्रति कोपः । कुधाद्यथानां योगे यं प्रति कोपः स संप्रदानसंज्ञः । इति चतुर्थी विभ्रमायेत्यत्र' इति प्रक्रियाकौमुद्याम् ॥

श्लो३ार्थ

पोतानीं छिन्नवत् लक्ष्मीनीं साधे रूपार्थां कृता अन्द्रे शुद्धं कर्तव्यानीं धृष्टाथी
आ जिनमन्दिरं उपरं लब्धे ध्वजदण्डनां पङ्क्तान्ते शत्रुनो जय कर्त्तव्या भाटेनीं अभोष शक्तिन
धारण्य कृती न होय ! ॥ १२२ ॥

यच्चान्द्रचैत्योपरि शातकौम्भः कुम्भो विभूषां विभरांवभूव ।

सुधासरःसंभ्रमतः समेतो रथाङ्गनामा किमु रन्तुकामः ॥ १२३ ॥

यदेव चन्द्रकान्तमणीप्रणीतप्रासादस्तत्तुल्यो विहारस्तस्य शातकौम्भः स्वर्णमयः
कुम्भः कलशो विभूषां शोभां विभरांवभूव । उत्प्रेक्ष्यते—सुधासरसः पीयूषपूर्णपद्माकरस्य
संभ्रमतो धिया समेतः समागतः रन्तुं जलादिक्रीडां कर्तुं कामोऽभिलाषो यस्य तादृशो
रथाङ्गनामा चक्रवाक इव ॥

श्लो३ार्थ

अङ्गनां अभिषम्भान् छिन्नवत् जिनप्रासादानीं उपरं सुवर्णानां कलशं शोभान्ते धारण्य
कृते। हतोऽ, ते लब्धे सुधा सरोवरनीं आन्तिथीं तेभ्यं जलक्रीडा कर्त्तव्या भाटे अक्रवाक
आवेदो न होय ! ॥ १२३ ॥

यद्वैजयन्त्या सितिमश्रिया स्वःपाथोधिपत्नी गमिता विगानम् ।

निम्नं व्रजन्ती त्रपयासिताब्जैः श्यामीकृतास्येव जडाशयासीत् ॥ १२४ ॥

यस्या वस्तुपालवसतेवैजयन्त्या पताकया कर्त्र्या सितिमश्रिया स्वःप्रवैत्यस्य लक्ष्म्या साधनेन कृत्वा स्वः स्वर्गस्य पाथोधेः समुद्रस्य पत्नी जाया एतावता स्वर्गगङ्गा सा विगानं वचनीयतां धिक्कारभावं गमिता संप्रापिता सती । उत्प्रेक्ष्यते—जडाशया किंकर्तव्यतायां विमृष्टमानसा आसीद्विभ्रुरिव । किं कुर्वन्ती । त्रपया स्वहृदयान्तरुदमन्दाक्षेण निम्नं नीचैर्मन्दं मन्दं वा व्रजन्ती गच्छन्ती । पुनः किमुना । असिताब्जैः नीलोत्पलैः कृत्वा श्यामीकृतास्या कृष्णं विहितं मुखं यया । यो लङ्घितः कथंचित्स्यात्स निम्नं मन्दं प्रचलति । इदामाननः किंकर्तव्यानभिज्ञः स्यादेव ॥

श्लोकार्थः

आ आसादनी पताकानी श्वेत लक्ष्मीथी पराश्व पाभेदी आकाशगंगा, लज्जन्ती भङ्ग भङ्ग आलती नीलकमलोथी श्यामशुभवादी गनेली जले जले जडाशय इषे गनी गर्ध । अर्थात् किंकर्तव्यमुक्त गनी गर्धः ॥ १२४ ॥

तं रैवतावीधरवत्पवित्रीचिकीर्षयेवाहुर्दमभ्युपेतम् ।

निरीक्ष्य तस्मिन्नायनाभिरामं ननाम शैवैयजिनं यतीन्द्रः ॥ १२५ ॥

यतीन्द्रः क्षरिस्तस्मिन् वस्तुपालविहारे शिवायाः समुद्रविजयराजपत्न्याः अपत्यं पुत्रः शैवैयः स चासौ जिनश्च तीर्थंकरस्त श्रीनेमिनाथं ननाम प्रणमति स्म । किं कृत्वा निरीक्ष्य स्वलोचनगोचरीकृत्य अर्थान्नेमिनाथम् । किं भूतम् । नयनयोरभिरामं हृदयनयन-योद्धारिणम् । पुनः किलक्षणं तम् । व्यावर्णितस्वरूपमर्बुदचलमभ्युपेतं समागतम् । उत्प्रेक्ष्यते—पवित्रीचिकीर्षया पावनीकर्तुमिच्छयेव । किंवत् । रैवतावीधरवत् । यथा उज्जयन्तपर्वतः पूर्वं पावनीकृतस्तथैनमपीत्यर्थः ॥ इति वस्तुपालवसतिवर्णनम् ॥

श्लोकार्थः

आचार्ये वस्तुपाल विहारभां शिताराष्ट्रीना नयनानन्द आगन्तु लज्जवान् श्री नेमिनाथने जेधने नमस्कार कर्त्ता, जेभ पूर्वे रैवतायल (गीरनार) ने पवित्र कर्त्ता तेभ अर्जुदायलने पवित्र करवा भाटे जले साक्षात् लज्जवान् अहो पधार्या न होय ! ॥ १२५ ॥

नमनेन मुनीशिता परेष्वपि चैत्येषु जिनेन्द्रसंततेः ।

धनकामयितेव संमदं दधते स्माधिगमेन शेषधेः ॥ १२६ ॥

मुनीनां यतीनामीशिता पतिः सूरिः परेष्वपि देवलपाटकवर्तिष्वपि अन्येषु प्रासा-
देषु जिनेन्द्रसंततेः भगवत्प्रतिभापङ्कजेनमनेन प्रणामकरणेन संमदं हर्षं दधते विधत्ते स्म ।
'दधि धारणे' केवलमात्मनेपदी धातुः । क इव । धनकामयितेव यथा ब्रह्माभिलाषुकः
पुमान् शेषधेर्निचानस्वाधिगमेन प्राप्या प्रासादं दधाति ॥

श्लोकाथं

जेभ निधाननो अलिखापी पुङ्गव निधानने पाभीने हर्षित जने तेभ छिदिबन्ध-
सूरि देववासानां भीष्म पणु जिनभद्विरोभां रडेलां जिनभिष्येने नभस्कार करीने
हर्षित अन्ये । ॥ १२६ ॥

चौलुक्यचैत्यं विधृतामृतश्रि धर्मप्रपास्थानमिवैष मार्गे ।

नत्वा मुनीन्द्रोऽचलदुर्गमध्ये चतुर्मुखे नाभिसुतं व्यनसीत् ॥ १२७ ॥

एष मुनीन्द्रः । अचलो नामा यो दुर्गः कोट्टस्तस्य मध्ये चतुर्मुखे प्रासादे नाभिसुतम्
ऋषभदेवं व्यनसीत् विशेषेण नव्यस्तुतिपञ्चाङ्गीभूतगणपूर्वकं नमति स्म । किं कृत्वा ।
देवलपाटकादलदुर्गागमनाध्वनि चौलुक्यस्य कुमारपालभूपालस्य चैत्यं प्रासादं नत्वा अर्थात्
ब्राह्मन्तं प्रणम्य । उत्प्रेक्ष्यते—चौलुक्यचैत्यं धर्मप्रपास्थानमिव धर्मस्य पानीयशालागृहमिव ।
लौकिके व्यवहारे धर्मार्थमार्गश्रमश्रान्तपिपासिपथिकनिवृत्त्यर्थं मार्गे प्रपा कार्यते । किल-
क्षणेन । विधृता आश्रिता अमृतवदुज्ज्वला श्रीः शोभां येन । अथवा विधृता स्वस्मिन्ना-
नीय रक्षिता अमृतश्रीमोक्षलक्ष्मीर्येन । प्रपापि धृता आलम्बिता अमृताचां कुसुमैलाकर्षरादि-
वासितजलानां प्रागुक्तलिलैर्वा श्रीः सुषमा येन ।

श्लोकाथं

देवकुल पत्तन (देववासा) श्री अय्यलगढ जतां स्ताभां, लक्ष्मीने धारणु करनार
जण्णे धर्मनी परम न डोय तेवा कुमारपाल महाराजना येत्यने नभस्कार करीने,
अन्यार्थे अय्यलगढनी मध्यमां आवेला यतुर्भुज प्रासादभां श्रीऋषभदेव स्वाभीने
नभस्कार कर्त्ता ॥ १२७ ॥

दिनानि कतिचित्स्वरिगिरीन्द्रतनुजे गिरौ ।

स्थितौऽहं ध्याननिध्यानश्रावणश्रमणेन्द्रवत् ॥ १२८ ॥

स्वरिगिरीन्द्रस्य हेमाद्रेस्तनुजे नन्दने गिरौ पर्वते अर्बुदाचले कतिचिद्दिनानि कियतो वासरान् यावत्स्थितः अहं दर्शनादिलोभेन तत्र तस्थिवान् । किञ्चित् । अर्हतो भगवतो ध्यानेन प्रणिधानेन चित्तैकान्ग्येण कृत्वा निध्यानमवलोकनं यस्य । योगिनो हि स्वहृदयकमले परमात्मनः साक्षात्समीक्ष्य ध्यानाद्विरमन्ति इति कुमारसंभवे पार्वतीपाणिग्रहणात्पूर्वसमये ध्यानव्यतिकरे । अथ वा अर्हेतां सर्वतीर्थकृतां ध्यानं हृद्गोचरीकरणं स्मरणं वा पौनःपुन्येन । चारंवारमित्यर्थः । दर्शनं चैत्यगमनादिना यस्य । किञ्चित् । चारणश्रमणेन्द्रवत् । यथा जङ्घाचारणविद्याचारणादिर्यतिपुंगवाः यात्रार्थं गताः क्वापि शत्रुंजयादितीर्थपर्वते कानिचिद्दिवसानि तिष्ठन्ति । दिनदिवस्त्रासराः पुनर्पुंसकलिङ्गे । श्रूयते तज्जनपदलोकवृत्त्यां पूर्वमष्टाशीतिश्रवणः अत्र स्थाने तपः कुर्वाणाः आसन् । तेषां च होमादिसाधनमेका कामधेनुश्चरन्ती सती महागतान्तः पपात । ततस्तान् निष्काशयितुमशक्ता ऋषयो गत्वा हिमाचलं याचित्वा तत्पुत्रमर्बुदनामानं महामहीधरमत्रानेषुः । तावतासौ कामगवी स्वपयोभिस्तां गतामापूर्य तीर्त्वा च वह्निर्निसरति स्म । ततः पुनर्मास्या वेनोरेतद्गतायां पातो भवतु इत्याज्ञाञ्च ऋषिभिस्तद्गतामध्यमर्बुदाद्रिणापूर्यते स्म । तैः स्थापितस्तत्रैव स्थितः सोऽयमर्बुदो हिमाद्रिपुत्र इति तन्पारिपार्श्वेकशैललोकस्य प्रवृत्तिः प्रसिद्धिश्च । तथा वस्तुपालवसतिप्रज्ञास्तावपि 'गौरीवरभृशुरभृवरसंभवोऽयमस्त्यर्बुदः ककुदमत्रिकदम्बकस्य । मन्दाकिनीघनजटे दधदुत्तमाङ्गे यः शालकः शशभृतोऽभिनयं करोति ॥' इति दृश्यते ॥

श्लोकाश्च

परमात्माना ध्यानमां भग्न ज्येष्ठा आचार्यः; आरक्ष्य भुजिज्योनी ज्येष्ठ तीर्थदर्शनना
लोभस्थी अर्बुदाचले उपरि केटलाक द्विषोनी स्थिरता करीने रह्या. (दीक्षाकृत प्रभाषे
संलग्नाय छे के पूर्वे आ स्थानमां अठ्यासी (८८) ऋषि तप करता होता, त्याहे ओक्वार
तेजोनी कामधेनु (गाय) चरती चरती पोटा भाडांमां पडी गर्ध. तेने भाडांमांथी
काढवा भाटे असमर्थ ऋषिज्यो हिमाचले पासे गया. याचना करीने हिमाचलना पुत्र
अर्बुदपर्वतने अहो! लाव्या. त्यारथाह कामधेनु पोताना द्विषथी भाडाने पूरीने
स्वयं तरीने गह्वर नीजणी. आ भाडांमां इरीथी गाय आदि कोष्ट पशु पडे नही,
आम विचारिने ऋषिज्यो भाडाना मध्य लागमां अर्बुदपर्वतने स्थापन कथो. ते
आ हिमाचलयपुत्र अर्बुदाचले कळेवाय छे.) ॥ १२८ ॥

उदयशिखरिणीव श्रीमद्भोजवन्धु-
 विषमविशिखवैरी स्फाटिकोर्वीभृतीव ।
 त्रिदशपतिरिव स्वर्भूधरे सूरिसिंहो
 हिमशिखरिभ्रुतेऽस्मिन्कांचनाभां वभार ॥ १२९ ॥

सूरिसिंहो हीरविजयनाभा सूरिशार्ङ्गः अस्मिन्नर्जुदाचलाभिधाने हिमशिखरिसुते तुहिनाचलनन्दने कांचन अनिर्वचनीयामाभां शोभां वभार दधाति स्म । क इव । श्रीमद्भोजवन्धुरिव । यथा श्रीमान् सर्वज्योतिश्चक्रज्योतिः पराभवप्रवणप्रतापलक्ष्मीणान् अम्भोजवन्धुर्भानुमान् उदयशिखरिणि पूर्वपर्वते अङ्गितां शोभां विभर्ति । पुनः क इव । विषमविशिखवैरीव । यथा विषमाः सोढुमशक्या अथ वा समेतरे पञ्चत्वात्रिंशत्ता बाणा यस्य स स्मरस्तस्य वैरी प्रतिपक्षः पार्वतीपतिः ईश्वरः स्फाटिकस्थायः स्फाटिकस्तावृश उर्वीभृत्पर्वतः पतावता स्फटिकाचले कैलासे । पुनः क इव । त्रिदशपतिरिव । यथा सुरेन्द्रः स्वर्भूधरे मेरुगिरौ असाधारणां भूषां विभर्ति । 'जाम्बूनदोर्वीधरसार्वभौम' इतीन्द्राभिधानं नैषधे ॥

श्लोकार्थः

जेभ सूर्यं उदयाथय उपर भडेश स्फटिकपर्वत (कैलासपर्वत) उपर अने धन्द् भेइ पर्वत उपर शोभा धारणु करे तेभ आचार्योभां सिद्ध सभान हीरविजयसूरिजे अपुंछा-
 थल उपर कैलं अनेरी शोभाने धारणु करी ॥ १२९ ॥

यं प्राप्तं शिवाहसाधुमघवा सौभाग्यदेवी पुनः
 श्रीमत्कोविदसिंहसीहविमलान्तेवासिनामग्रिमम् ।
 तद्ब्राह्मीक्रमसेविदेवविमलव्यावर्णिते हीरयु-
 कसौभाग्याभिधहीरसूरिचरिते सर्गोऽभवद्वादशः ॥ १३० ॥

इति पण्डितदेवविमलगणिव्यावर्णिते हीरसौभाग्यनाम्नि महाकाव्ये हीरविजयसूरि-
 चरिते द्वादशानां संख्याप्रकरणे द्वादशः सर्गः अभवद्ब्रह्म ॥

इति पण्डितसीहविमलगणिशिष्यपण्डितदेवविमलगणिविरचिते हीरसौभाग्यनाम्नि महाकाव्ये अकमिपुरप्रस्थानविजयसेनसूरिसंमुखगमनपत्तनपादावधारणसमवसरणवन्दन-पुरःप्रस्थानासिद्धपुरागमनविजयसेनसूरिपञ्चाद्वलनमार्गोल्लङ्घनाञ्जुनपल्लीपतिपत्नीवन्दनाञ्जुदा-चलाधिरौहणविमलवस्तुपालवसतिप्रमुखजिनस्तवनादिवर्णनो नाम द्वादशः सर्गः ॥

श्लोकाथं

वष्टिककुलभां धन्द्रसमान 'शिव' नामनां श्रेष्ठी अने सौभाग्यदेवीना जन्मगत सुपुत्र देवविमल गण्डी, के-जेओ निरंतर सरस्वतीदेवीनी उपासनाभां तत्पर होता, तेमज सर्वसुनिओभां सिंह समान सिंहविमल गण्डीना प्रथम शिष्यद्वये प्रसिद्ध होता, ते देवविमल गण्डीओ जेभां जगद्गुरु श्री ह्रीरविजयसूरिनुं सविस्तर लवणयरित्र आवे छे, ओवा 'हीरसौभाग्य' नामना महाकाव्यनी स्तोत्र-टीका सहित रचना करी ते महाकाव्यनो, अकमिपुर (अमहावाह)ना प्रयागुथी आरंभीने अणुं हायलनुं आरौहण्य अने त्यांनां जिनयैत्यानां दर्शन बंदन सुधीना आगारओ सर्ग समाप्त थयो ॥ १३० ॥

शुभं भवतु

त्रयोदशः सर्गः ।

अर्थावुंदाद्रैवतीर्य भूमीं विभूषयामास स सूरिभूमान् ।

वचस्तरङ्गस्त्रिजगत्पुनानो रयो हिमाद्रैरिव देवनद्याः ॥ १ ॥

अर्थावुंदाचलतीर्थकुन्मनानन्तर सूरिभूमान् सूरिराजोऽवुंदाद्रैहिमाद्रिन्नन्दनावनीधराद-वतीर्य अवरुद्ध उपत्यकामागत्य भूमीं पृथिवीपीठं विभूषयामास शोभयति स्म । किं कुर्वाणः । वचसां वचनानां तरङ्गैरस्वलितप्रचारनिःसरद्वाक्कुल्लोलैस्त्रिजगत्त्रिभुवनजनं पुनानः पवित्री-कुर्वाणः क इव । रय इव । यथा देवनद्याः गङ्गायाः प्रवाहो हिमाद्रैस्तुहिनाचलादवतीर्य अधः समेत्य भूमीं पुनीते । सोऽपि अस्वलितकल्लोलैस्त्रिजगन्त्रिस्तोतस्त्वात्त्रिभुवनं पावनं कुर्वाणः ॥

हि० सौ० ४२

તેરમે સર્ગ :

શ્લોકાર્થ

જેમ ગંગાને પ્રવાહ હિમાલયથી નીચે ઊતરીને પૃથ્વીને પવિત્ર કરે તેમ આચાર્ય
દેવે વચનરૂપી તરંગોથી બાણે જગતને પવિત્ર કરતાં અર્બુદાચલથી ઊતરીને ભૂમિને
અલંકૃત કરી. ॥ ૧ ॥

યસ્યાં દ્વિપેન્દ્રૈઃ સ્વમદપ્રવાહૈરામિકૌઘૈરિવ વારિપુરૈઃ ।

વૃક્ષા અવધ્યન્ત વિશુર્યહાર્ષોત્તરાર્બુદાભ્યર્ણવસુંધરાયામ્ ॥ ૨ ॥

વિશુઃ સ્થિતસ્તત્ર તસ્યાર્બુદાગ્રેરભ્યર્ણે સમીપે યા વસુંધરા મૃમિસ્તસ્યાં વ્યહારીત
વિહરતિ સ્મ । તસ્યાં કસ્યામ્ । યસ્યામર્બુદાભ્યર્ણમૃમૌ દ્વિપેન્દ્રૈર્મતગજરાજૈઃ સ્વેષામાત્મનાં
મદાનાં દાનવારીણાં પ્રવાહૈરર્થાત્કપોલેભ્યો નિઃસૃત્ય પૃથિવીપીઠે પતદ્મિઃ વૃક્ષા કુમા
અવધ્યન્ત સિક્તાઃ સન્તઃ વૃદ્ધિ નીયન્તે સ્મ । કેરિવ । આરામિકૌઘૈરિવ । યથા વનપાલવૃદ્ધૈઃ
વારિપુરૈરભિષિજ્વનજલપ્લવૈઃ પાદપો વૃદ્ધિ પ્રાપ્યન્તે ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ઉદ્યાનપાલકે જલથી વૃક્ષોનું સિંચન કરે અર્થાત્ વધારે તેમ હાથીઓ
પોતાના મદજલથી જે ભૂમિનું સિંચન કરી રહ્યા છે, તે અર્બુદાચલની સમીપની
ભૂમિમાં આચાર્યે વિહાર કર્યો. ॥ ૨ ॥

મિત્રં મહિમ્ના કિમનુવ્રજન્તં સ્વદીર્ઘભાવેન સહાયવત્તમ્ ।

ઇવાચલં શૈવલિનીપ્રવાહઃ ક્રમાન્મુનીન્દ્રોડ્વુદસુલ્લહ્લેવે ॥ ૩ ॥

મુનીન્દ્રઃ સ્થિરઃ ક્રમાદ્વિહારપરિપાઠયા અર્બુદં પર્વતમુલ્લહ્લે અતિક્રાન્તવાન । ક ઇવ ।
શૈવલિનીપ્રવાહ ઇવ । યથા શૈવલાન્યનવરતપ્રવલપ્રસરતપયઃપ્રવાહત્વાત્પ્રાદુર્ભૂતપ્રચુરવહલસે-
વાલજાલાનિ યસ્યાં સા શૈવલિની નદી તસ્યાઃ પ્રવાહઃ પયઃપુરઃ અચલં માર્ગાગતગિરિસુ-
લ્લહ્લયતે । અર્બુદમુત્રેક્ષ્યતે—મહિમ્ના માહાત્મ્યેન ગુરુતયા કિં મિત્રં સહાયમિવ । અત

પવોત્પ્રેક્ષ્યતે—સહાયવત્ અમિજનમિવ । સ્વસ્થાત્મનો દીર્ઘમાત્રેન અત્યાયામતયાતિલમ્બતયા
અનુવ્રજન્તમિવ પૃષ્ઠે સમાયાન્તમિવ । યથા સહાયોઽપિ પ્રસ્થિતપુંસોઽનુયાતિ । અત્ર કિમિતિ
લાલાવણ્ટાન્યાયેન ડગ્ધયત્રાપિ યોજ્યતે । દ્વયોરપ્યુત્પ્રેક્ષ્યોઃ સંયોજનીયમિતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ નદીનો પ્રવાહ ભાગમાં રહેલા પર્વતનું ઉદ્ભવન કરે તેમ આચાર્યે અનુક્રમે
અર્ધુદ પર્વતનું અતિક્રમણ કર્યું. તે બાળે મહિમાની સમાનતાથી પોતાના મિત્ર ન
હોય, તેણે અર્ધુદાચલ પોતાની લંગાઈથી આત્મીયજનની જેમ બાળે આચાર્યને
અનુસરતો હતો. ॥ ૩ ॥

પ્રતિષ્ઠમાનઃ પુરતો વ્રતીન્દુર્ભૂષામનૈવીચ્છિવપૂઃસમીપમ્ ।

સ્વપાદસંસ્પર્શનતઃ પયોજકુઙ્ગ યથા પદ્મજિનીવિવોદા ॥ ૪ ॥

પુરતોઽગ્રતઃ પ્રતિષ્ઠમાનઃ પ્રચલન્ વ્રતીન્દુઃ મુનિચન્દ્રઃ સ્થિરઃ સ્વસ્થાત્મનઃ પાદચોશ્વર-
ગયોઃ સંસ્પર્શનતઃ શિવપુરઃ શ્રીરોહિણ્યા નગર્યાઃ સમીપ પાર્શ્વપ્રદેશં ભૂષાં શોભામનૈવીત્
પ્રાપયામાસ । ક ઇવ । પદ્મજિનીવિવોદેવ । અત્ર યથા ઇવાર્થે । યથા કમલિનીરમણો
માનુમાન સ્વેષાં પાદાનાં કિરણાનાં સંસ્પર્શનતઃ સપકાત્ સંપ્લેષાત્પયોજાનાં કમલાનાં
કુઙ્ગ કાનનં ભૂષાં લમ્બયતિ વિકાશલક્ષ્મીં નયતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સૂર્ય પોતાનાં કિરણોના સંપર્કથી કમલિનીના કુંજને વિકસિત કરે અર્થાત્
શેભાવે તેમ અનુક્રમે પ્રયાણ કરતા પોતાના ચરણ-સ્પર્શથી શિવપુરી-સિદ્ધોદ્ધી નગરીની
સમીપની ભૂમિને અલંકૃત કરી. ॥ ૪ ॥

જનારવૈરાગમનં મુનીન્દોસ્તતઃ સુરત્રાણવૃપો નિપીય ।

કલાપિકેકાભિરિવામ્બુદસ્ય નમોમ્બુપઃ સંપદમેદુરોઽમ્બૂત્ ॥ ૫ ॥

તતઃ શિવપુરીસમાગમનાનન્તરં સુરત્રાણનામા નૃપઃ શિવપુરીમળલસ્વામી દેવઢાક્ષિ-
ધાનાનાં રાજપુત્રાણાં રાજા જનાનાં શિવપુરીવાસિનાં લોકાનામારવૈઃ શન્દૈઃ । વાર્તાભિરિ-

ત્યર્થઃ । મુનીન્દોઃ સ્વરેરાગમનં સમવસરણમ્ । પાદાવધારણમિત્યર્થઃ । નિપીય સાદરં
શ્રુત્વા સંમદેનાનન્દેન મેદુરઃ પુષ્ટઃ અમૃદ્ભૂવ । ક ઇવ । નમોમ્બુપ ઇવ । યથા ચાતકઃ
કલાપિનાં મયૂરાણાં કેકાભિઃ કેકાભિધાનધ્વનિભિઃ । મયૂરવાક્ કેકા ઇત્યુચ્યતે । અમ્બુ-
દસ્ય મેઘસ્ય આગમનં શ્રુત્વા પ્રમોદોપચિતતતુર્ભવતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ચાતક; મયૂરના શબ્દો વડે મેઘનું આગમન જાણીને હર્ષિત થાય, તેમ
શિવપુરી (સિરૌહી) નગરીના ‘સુરત્રાણ’ નામના રાજા લોકોનાં મુખે આચાર્યદેવનું
આગમન સાંભળીને અત્યંત હર્ષિત થયો. ॥ ૫ ॥

મક્ત્યા સુરત્રાણનૃપોઽભિગમ્ય વેત્રીવ દણ્ડં દધદગ્રગામી ।

પ્રવેશયામાસ પુરીં સ સ્થરિં પુરાજ્ઞનાગીતયશઃપ્રશસ્તિમ્ ॥ ૬ ॥

સ પૂર્વવૃત્તપ્રોક્તઃ સુરત્રાણાભિધાનો નૃપોઽર્જુનદલધિપતિર્મક્ત્યા સેવાસક્ત્યા અભિ-
ગમ્ય સંમુખમાગત્ય સ્થરિં શ્રીરોહિણીં નગરીં પ્રવેશયામાસ । શિવપુરીમધ્યે આનિનાયેત્યર્થઃ ।
ખ્યન્તત્વાત્કર્મહયમ્ । કિન્નૃતઃ સઃ । પુરઃ સ્વરેરગ્રે ગચ્છતીતિ ઇત્યેવંશીલઃ । પુનઃ કિં
કુર્વન્ । દણ્ડં વેત્રં દધદ્વિદ્રાણઃ । ક ઇવ । વેત્રીવ । યથા દૌબારિકઃ પ્રતીહારઃ વેત્રપટિ
કરે દધાનઃ પુરો ગચ્છતિ । કિન્નૃતઃ સ્થરિઃ । પુરાજ્ઞનાભિઃ શ્રીરોહિણીનગરીનાગરીભિર્ગીતા
ગાનગોચરીકૃતા યશસાં કીર્તીનાં પ્રશસ્તયો વિવિધા અવદાતા યસ્ય ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ પ્રતિહારી દંડ ધારણ કરીને રાજાની આગળ ચાલે તેમ સુરત્રાણ રાજા
આચાર્યશ્રીની સન્મુખ આવીને લક્ષિતપૂર્વક દંડને ધારણ કરીને આગળ ચાલતો
હતો. નગરની લલનાઓ જેમના યશની પ્રશસ્તિ ગાઈ રહી છે, તેવા આચાર્યદેવનો
શિવપુરીમાં પ્રવેશ-મહોત્સવ કરાવ્યો. ॥ ૬ ॥

આલેખ્યશેષીકૃતકામદસ્યોરુપાસ્યોમાનસ્ય મહીમહેન્દ્રૈઃ ।

ચક્રીવ ચક્રસ્ય પુરે પુરીન્દ્રો મહામહં કારયતિ સ્મ સ્થરિઃ ॥ ૭ ॥

પુરીન્દ્રઃ શ્રીરોહિણીપુરીપુરંદરઃ સુરત્રાણનામા શ્રમાન્ પુરે સ્વશ્રીરોહિણીનગરે હીરવિ-
જયવ્રતીન્દ્રસ્ય મહામહં પ્રતિગૃહાપણાદિષુ ધ્વજબન્ધનાદિમમતિશાયિનમુત્સવં કાગ્યતિ
સ્મ । ક ઇવ । ચક્રીવ । યથા ચક્રવર્તી પ્રથમોત્પન્નસ્ય ચક્રસ્ય રથાક્કરત્નસ્ય મહોત્સવં
નિર્માપયતિ । કિંશૃતસ્ય સૂરેશ્વકસ્ય ચ । આલેખ્યં ચિત્રં શેષમવશિષ્ટં યસ્ય તાદૃશઃ કૃતઃ
નિહિતઃ કામઃ કંઠર્પરૂપો દસ્યુઃ શત્રુયેન । પક્ષે નામશેષીકૃતા વ્યાપાદિતાઃ કામમતિશ-
યેન શિરશ્છેદાદિના વૈરિણો યેન । પુનઃ કિંશૃતસ્ય । મહીમહેન્દ્રૈઃ પૃથ્વીપુરંદરૈઃ મહારા-
જૈર્ભાવિનિ શૃતોપચારે ઉપાસ્યમાનસ્ય ચક્રપ્રભાવાદેવ ચક્રી સેવ્યતે । અતો મુખ્યવૃત્ત્યા
ચક્રમેવ સેવ્યમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

જેણે શત્રુઓને નામશેષ કરી નાખ્યા છે અને મુગટપદ્ધ રાજાઓ જેની સેવા
કરે છે, તેણે ચક્રવર્તી જેમ ચક્રરત્નનો મહોત્સવપૂર્વક નગરપ્રવેશ કરાવે તેમ
જેમણે કામરૂપી શત્રુને નામશેષ કરી નાખ્યા છે, અને જેઓ રાજા-મહારાજાઓ વડે
સેવાય છે, એવા આચાર્ય દેવનો સુરત્રાણ રાજાએ મહોત્સવપૂર્વક નગરપ્રવેશ
કરાવ્યો. ॥ ૭ ॥

દિદ્ધુરેતન્મહિમાનમબ્રસરિત્સહસ્રં દધતી મુલાનામ્ ।

ચત્રાગતા કિં સિતકેતુકાયા પુરીં સ તાં સુરિરલંચકાર ॥ ૮ ॥

સુરિસ્તાં સુરત્રાણનૃપનિર્માપિતાનેકમહોત્સવવહલાં શિવપુરીનાર્મ્ની નગરીમલંચકાર
વિશ્વષયામાસ । તાં કામ્ । યત્ર શ્રીરોહિણ્યામેતસ્ય જગજ્જનમાનસ્ય હીરવિજયસૂરેર્મહિ-
માનં સ્વાભાવિકમાહાત્મ્યમ્ । અથ વા સુરત્રાણધરિત્રીસુત્રામનિર્માપિતાનન્યમહોત્સવાદિ-
નરિમાણં દિદ્ધુર્દેષુમિશ્નુર્વિલોકયિતુમાકાન્હનતી સતી । અતઃ એવ મુલાનાં પ્રયઃ પ્રવાહ-
રૂપવત્રાણાં સહસ્રં દશશતીં દધતી વિવ્રતી । સહસ્રમુખી ગદ્ગતિ જનપ્રસિદ્ધેઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે-
સિતાનામુજ્જ્વલાનાં કેતુનાં ધ્વજાનાં કાયાઃ શરીરાણિ યસ્યાસ્તાદૃશી અબ્રસરિદ્ગના-
પગા સમાગતા ॥

શ્લોકાર્થ

સુરત્રાણ ગળ દ્વારા કરાયેલા મહોત્સવપૂર્વક આચાર્ય મહારાજે સિરોહી નગરીને
અલંકૃત કરી, જાણે પાણીના પ્રવાહરૂપ હબ્બર મુખ ધારણ કરતી અને પ્રાસાદો ઉપર

રહેલી ઉજવણી થવળ્યો રૂપી શરીરવાળી આકાશગંગા બહે આચાર્યની સ્વાભાવિક માહાત્મ્યને જોવા માટે આવેલી ન હોય ! ॥ ૮ ॥

દ્વિતીયરાશૌ શતમન્યુસ્રરિવ ક્રમેણોપગતઃ સ તસ્યામ્ ।

પ્રકાશ્યન્વોધિનિધીન્વિદગ્ધાન્મહોદયસ્યાભિમુચીચકાર ॥ ૯ ॥

સ સ્રરિઃ ક્રમેણ પ્રવેશપરિપાટયા તસ્યાં શિવપુર્યામુપગતઃ સમાચાતવાન સન વિદ-
ગ્ધાન કોવિદાન છેકાઝ્જનાન મહાન્સુરનરામ્યુદયેમ્યોઽતિશાયી ઉદયો યથ તાદૃશો
મોક્ષસ્તસ્યાભિમુચીચકાર । ધર્મોપદેશશ્રવણાતદેકાઙ્ગારાધનમનસ્ત્વેન સિદ્ધિગામિનો
વિદધાતિ સ્મ । કિં કુર્વેન સ્રરિઃ । કોઘેરનેકભેદમિન્તસમ્યક્ત્વરૂપાત્ નિધીન્નિધાનાનિ
પ્રકાશયન્ પ્રકટીકુર્વેન । ક ઇવ । શતમન્યુસ્રરિવ । યથા શતમન્યોઃ શતક્રતોઃ
પુરદરસ્ય સ્રરિરાચાર્યોઽધ્યાપયિતા બૃહસ્પતિઃ । યદુક્તં નૈષધે—‘૬૬૪૩૧ ગિરમુદીયં વિઢૌના
જોષમાત્સનવિશિષ્ય વમાયે । નાત્ર ચિત્રમભિધાકુશલત્વે શૌશલાવધિશુરુરુરસ્ય ॥’ ઇતિ ।
યસ્ય કસ્યચિદ્ગાન્યવતઃ પુંસઃ સ્વરાશિતો દ્વિતીયો રાશિસ્તત્ર સમેતઃ સન નિધાન-
વ્યાપિ પ્રકાશાનિ વિદગ્ધાનઃ મહોદયસ્ય રાજ્યમન્ત્રિશ્રેષ્ઠિપદાદિરૂપસ્ય મહોદયસ્યા-
ત્યમ્યધિકામ્યુદયસ્ય સંમુચીકરોતિ । યદુક્તં જ્યોતિર્વિદ્ભિઃ—‘દ્વિતીયે નવમે રાશૌ
બૃહસ્પતિરુપગતઃ । કુર્યાન્મહોદયં પુત્રગોત્રવૃદ્ધિ ધનં પુનઃ ॥’ ઇતિ વચનાત્ ॥ ઇતિ શિવ-
પુર્યા પ્રભોઃ પાદાવધારણં તન્મહાવર્ણનં ચ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કેઈ ભાગ્યવંત યુગધને પોતાની રાશિથી ખીલ અને નવમી રાશિમાં આવેલી
બૃહસ્પતિ (શુક્ર) પુત્ર-પૌત્રાદિ ગોત્રવૃદ્ધિને કરતો અભ્યુદયને કરે (જ્યોતિષ શાસ્ત્રમાં
કહ્યું છે કે પોતાની રાશિથી ખીલ અને નવમી રાશિમાં આવેલી શુક્ર મહોદયને કરતો
કુત્રવૃદ્ધિને કરે છે.) તેમ આચાર્યે ધર્મદેશના દ્વારા શિવપુરી નગરીનાં ભગ્યજનોને
સમ્યક્ત્વરૂપી નિધાનને પ્રગટ કરતાં મોક્ષાભિમુખ કર્યાં. ॥ ૯ ॥

સ પ્રસ્થિતસ્તપુરતઃ પુરસ્તાત્સ્મિતપ્રસૂનાદિવ ચિચ્ચિરીકઃ ।

ગળદે ગજસ્યેવ વિલઙ્ઘય માર્ગે સ સાદહીનામ્નિ પુરે જગામ ॥ ૧૦ ॥

स स्वरिस्ततस्तत्पुरतः सीरोहीनगरात्पुरस्तादग्रे प्रस्थितः प्रचलितः सन् मार्गं पन्थानं
विलङ्घयातिक्रम्य सादहीनासि हिरे जगाम गतवान् । क इव । चिञ्चिरीक इव । यथा
भ्रमरः स्मिताद्विकसितात्प्रसूनात्कुसुमात्प्रचलितः सन् मार्गमुल्लङ्घय गजस्य गन्धसिन्धुरस्य
गण्डे कपोलस्थले गच्छति । 'कटेपु करिणां पेतुः पुंनागेभ्यः शिलीमुखाः' इति रघुवंशे ।
प्रसूनानि त्यक्त्वा शृङ्गा गजेन्द्रगण्डस्थलगलहानवारि पातुं समायान्ति ॥

श्लो३ार्थ

जेभ भ्रमर पुष्पेना त्याग करीने हाथीना गंडस्थलथी अस्ता महजलने पीवाने
भाटे जय, तेभ आयाय^१ सिरोही नगरथी आगण अयायु करता अतुकुमे 'सादही'
नामना नगरभां पधार्था. ॥ १० ॥

प्राग्वागडावन्तिविराटखानमहादिराष्ट्रापरमण्डलेषु ।

सार्थाधिपेनेव सुतेन सातं विहृत्य लाभंश्च बहुनुपांज्य ॥११॥

कल्याणराजद्विजयाभिधानोपाध्यायचन्द्रेण समेत्य तत्र ।

क्रमादविच्छिन्नतमैः प्रयाणैः श्रीतातपादाः प्रणताः प्रमोदात् ॥१२॥ (युग्मम्)

कल्याण इति पदेन राजहीन्यमानं विजय इत्याभिधानं नाम यस्य तादृशेनोपाध्यायेषु
वाचकेषु चन्द्रेण जनाह्लादकत्वेन विधुना । अतावता कल्याणविजयोपाध्यायेनेत्यर्थः ।
अविच्छिन्नतमैरतिशयेन खण्डितैः त्वरितत्वरितैः प्रयाणैः प्रतिदिनं पथि प्रस्थानकैः
क्रमात् खानलाटगुर्जरार्बुदाद्रिपरिसरदेशोल्लङ्घनपरिपाट्या समेत्य सादहीपुरे समागत्य
श्रीतातपादाः श्रीहीरविजयसूरिचरणारविन्दाः पितृपादाश्च प्रमोदादानन्दोदयान्प्रगता
नमस्कृताः । किं कृत्वा । सार्थाधिपेनेव सार्थपतीभूतेन सुतेनेव पुत्रणेव प्राक् पूर्वं गुर्जर-
मालवानां मध्ये वर्तमाना वागडाः । अतावता गुर्जरकच्छमध्यवर्तिनो वागडा निषिद्धाः ।
तथा अवन्तयो मालवाः विराटाः मालवदक्षिणान्तरालशास्त्रिणो 'वइराड' इति प्रसिद्धाः,
तथा खाना लाटदक्षिणवर्तिनः, तथा महा इति पद्मादौ येषां तादृग्विधा राष्ट्राः । महा-
राष्ट्राः इत्यर्थः । 'भरहड' इति प्रसिद्धाः । इत्यादिष्वपरेषु गुर्जरापेक्षया अन्येष्वपि
मण्डलेषु देशेषु सातं सुखं यथा स्यात्तथा विहृत्य विहारं कृत्वा द्रव्योपाजनकृते बहुषु
जनपदेषु व्यापारार्थं आन्त्वा च पुनर्वह्ननेकान् लाभान्पुण्यान्यनेकधनानि चोपाज्यं
अर्जयित्वा । गृहीत्वेत्यर्थः ॥ युग्मम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સાર્થવાહ પુત્ર અનેક દેશોમાં બહુદ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી, સુખપૂર્વક આવીને પોતાના પિતાને નમસ્કાર કરે, તેમ 'કલ્યાણ વિજય' નામના ઉપાધ્યાયે, પૂર્વે વાગદેશ (ગુજરાત અને માલવ વચ્ચેનો પ્રદેશ), વિરાટ દેશ (માલવ અને દક્ષિણ વચ્ચેનો પ્રદેશ), ખાનદેશ (લાટ અને દક્ષિણ વચ્ચેનો પ્રદેશ), તેમજ મહારાષ્ટ્ર આદિ અનેક દેશોમાં વિચરીને, અવિચ્છિન્ન પ્રયાણ દ્વારા સાદલી ગામમાં આવીને આરાધ્યપાદ આચાર્યદેવને અત્યંત આનંદપૂર્વક નમસ્કાર કર્યાં. ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥

વિશ્રૂપયદ્વિન્ધ્યધરામૃતોઽષ્ટાપદસ્ય સાકેતમિવોપકण्ठम् ।

સ વાચકેન્દ્રાનુગતસ્તતઃ શ્રીવ્રતીથિરો રાણપુરં વમાજ ॥ ૧૩ ॥

તતો વાચકાગમનાનન્તરં વાચકેન્દ્રેણ કલ્યાણવિજયોપાધ્યાયેનાનુગતઃ શ્રિયા મહારક-લક્ષ્મ્યા કલિતો વ્રતીશ્વરઃ સુરિઃ રાણપુરં નગરં વમાજ શિતવાન । પુરં કિં કુવંત । વિન્ધ્યધરામૃતો વિન્ધ્યાચલસ્યોપકण्ठ સમીપં વિશ્રૂપયદલંકુર્વાણમ્ । કિમિવ । સાકેત-મિવ । યથા ઇષ્ટાપદસ્ય કૈલાશશૈલસ્ય સમીપમયોધ્યા અલંકુરતે ॥

અથ ધરણવિહારઃ—

શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી વાચકશ્રી શ્રીકલ્યાણ વિજયજી વડે અનુસરાતા આચાર્ય મહારાજે, જેમ કૈલાસ પર્વતની સમીપે રહેલી અયોધ્યાનગરીને અલંકૃત કરે, તેમ વિન્ધ્યાચલની સમીપે રહેલા રાણપુર નામના નગરને અલંકૃત કર્યું. ॥ ૧૩ ॥

વિન્ધ્યાચલં તુલ્લતા વયસ્યમાર્વં મજન્તં પ્રવિમાન્ય વિદ્વાઃ ।

ગિરીશૈલં મિલિતું સમેતં સ પ્રૈક્ષતાસ્મિન્ધરણસ્ય ચૈત્યમ્ ॥ ૧૪ ॥

સ સુરિરસ્મિન્ રાણપુરં ધરણામન્યવહારિણઃ ચૈત્યં પ્રાસાદં પ્રૈક્ષત વ્યાલોકતે સ્મ । અગ્રાર્થે વયમેવં વિદ્વાઃ જાનીમઃ । તુલ્લતા અત્યુચ્ચૈસ્તરત્વેન વયસ્યમાર્વં મિત્વતાં મજન્ત-માશ્રયન્તં વિન્ધ્યાચલં પ્રવિમાન્યં ચિલોક્યં । વિજ્ઞાયેત્યર્થઃ । મિલિતું સમેતમાગતં સમીપે સમેતં ગિરીશૈલં કૈલાશપર્વતમિવ । અગ્ર વિદ્વા દ્વાર્થે ॥

श्लोकाथ

आचार्य महाराजे राघुकपुरमां धरणी नामना श्रेष्ठिञ्चो मधावेदो 'धरणी विहार'
नामना जिनप्रासादने जेथो. ते धरणीविहार अति जियाधणी भित्राने धारणी करता
विधायकने जेधने तेने भणवा माटे समीपे आवेदो जणु कैलास पर्वत
न होय । ॥ १४ ॥

विनिद्रनीलाञ्जनिकानमेखनीलालकशालमाने ।

मौलौ प्रणीतं द्रुहिणेन चान्द्रचूडामणीं किं धरणीन्दिरायाः ॥ १५ ॥

चैत्यं पुनरुत्प्रेक्ष्यते—धरणीन्दिराया भूमीमण्डलस्थ्या मौलौ मस्तके द्रुहिणेन
विश्वसृजा प्रणीतं विरचितं चान्द्राणां चन्द्रकान्तरत्नानां चूडामणीमिव शिखारत्नमिव ।
किंभूते मौलौ । विनिद्रा विस्मेरा या नीलाञ्जनिकास्तमालतरवः । 'नीलाञ्जनिकाकुसुम-
कान्ति नितमसि' । तथा नीलाञ्जनिकाकुसुमकान्तयः किरातयुवतयः' इतीदं द्वयमपि चम्पू-
कथायाम् । 'नीलाञ्जनिकास्तमालाः' इति तद्विष्णुके । कृष्णकान्तिवृक्षविशेषास्तेषां वनी
काननं तद्वत् एव नीला अलकाः केशास्तैः कृत्वा शालमाने शोभमाने ॥

श्लोकाथ

ते धरणीविहार जणु विकस्वर जेवा तमाळ आदि श्यामवृक्षानां वनरूपी श्याम
केशो वडे शोभता पृथ्वीरूपी लक्ष्मीना मस्तके उपर प्रक्षाल्य वडे निर्भाषु करायेदो अद्रुकांत
भणुने। सुहाभषु न होय । ॥ १५ ॥

भूमीन्द्रकुम्भाभिधराणकस्य स्तम्भान्दधानं निजमण्डपान्तः ।

अनेकपस्फूर्तिश्रुवः समज्ञास्तम्भानिवैताञ्छिवगोत्रजैत्रान् ॥ १६ ॥

पुनश्चैत्यं किं कुर्वाणम् । निजस्यात्मनो मण्डपान्तः खलामण्डपमध्ये मेदपाटमण्डला-
धिपस्य भूमाविन्द्रोपमस्य कुम्भो इत्यामिधा नाम यस्य तादृशस्य राणकस्य । केषांचि-
दपि राजन्यानां राणो इत्यमिधा प्रोच्यते । ततः कुम्भोराणो इति प्रसिद्धस्य । राज्ञः

પચ્ચશતીસુવર્ણકાનાં સમર્પણેન સ્વાનામ્ના કારિતાન સ્તમ્ભાન સતસંખ્યાકાન મળ્હપાવા-
દ્યમ્બસ્થૂનાવિશેષાન્દધાને વિચ્છાણમ્ । કિંશૂતાન સ્તમ્ભાન । અનેકપાનાં કરિણાં સ્ફૂર્તીનાં
વિલસિતાનાં ભુવઃ સ્થાનાનિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—શિવસ્ય શંભોર્ગોત્રસ્ય શૈલસ્ય શુભશ્રિયા
કૈલાશસ્ય જૈત્રાજ્ઞયનશીલાન પ્તાન્મત્યક્ષાન સમજ્ઞાયાઃ કીર્તેઃ સ્તમ્ભાનિવ । કિંશૂતાન ।
અનેકાઙ્ગજનાન વ્યાપતુદ્ધરણવ્યસનનિરાકરણદ્રવિણવિતરણશરણરક્ષણાદિભિઃ પાતીતિ
રક્ષતીતિ કૃત્વા અનેકપસ્તત્ત્વેન સ્ફૂર્તયઃ પ્રસિદ્ધયસ્તાસાં ભુવ આસ્પદાઃ ॥

શ્લોકાર્થ

મહંપની મધ્યમાં, મેવાહદેશના અધિપતિ કુંભારાણાએ પાંચસો સુવર્ણ સુદ્રાઓ
સમર્પણ કરીને પોતાના નામથી અંકિત કરાયેલા સાત સ્તંભોને ધારણ કરતો તેમજ
અનેક મનુષ્યોના રક્ષણના સ્થાનભૂત એવા જિનપ્રાસાદ શેઠો છે, તે સ્તંભો બધે
પોતાની શ્વેત કીર્તિવડે કેલાસ પર્વતને પણ છતી લે તેવા પ્રહારનાં કીર્તિસ્તંભો
ન હોય ! ॥ ૧૬ ॥

સ્વતુઙ્ગિમાધઃકૃતરત્નસાનું વિગાહમાનં શિશૃરૈર્વિહાયઃ ।

પ્રગલ્ભમાનં વપુષૈવ તેનાશ્રિતાનિવ પ્રાપયિતું છુલોકમ્ ॥ ૧૭ ॥

ચૈત્યં કિં કુર્વાણમ્ । શિશૃરૈઃ સ્વશ્રુઙ્ગઃ વિહાયો ગગનાઙ્ગુણં વિગાહમાનં સંસ્પૃશત
કષ્ટા । પુનઃ કિંમુતમ્ । સ્વતુઙ્ગિન્ના સ્વકીયોચૈસ્તરત્ત્વેન અધઃકૃતો હીનો વિહિતો
રત્નસાનુઃ સુવર્ણશિશૃરી યેન । તત્ત્વોત્પ્રેક્ષ્યતે—આશ્રિતાનાગત્ય સ્વં સેવમાનાન અર્થાત
નિજનાયકજિનભક્તિપરાયણાન જનાન તેનૈવ વપુષા માનુવૈનૈવ છુલોક સ્વર્ગમુચનં પ્રાપયિતું
પ્રગલ્ભમાનમુચમં કુર્વાણમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાની ઊંચાઈ દ્વારા જેણે મેરૂપર્વતનો તિરસ્કાર કર્યો છે, તેમ જ શિશૃરે વડે
જેણે આકાશને સ્પર્શ કર્યો છે, એવા જિનપ્રાસાદ બધે પોતાનાં આશ્રિતોનાં (જિન-
ભક્તિપરાયણ લાભ્ય છુલોકો) આ જ શરીર વડે સ્વર્ગલોકમાં લઈ જવા માટે પ્રયત્ન
કરતો ન હોય ! ॥ ૧૭ ॥

ચેતશ્ચમત્કારકરીશ્ચિલોક્યા લક્ષ્મીઃ સમાલોક્ય રસાતિરેકાત્ ।

સંસ્તમ્ભિતાઙ્ગીભિરિવામરીભિઃ પાચ્ચાલિકાભિઃ પ્રવિભાસમાનમ્ ॥ ૧૮ ॥

પુનઃ કિં કુર્વાણમ્ । પ્રવિભાસમાનં પ્રકર્ષેણ દીપ્યમાનમ્ । અતિશાયિશોભાં લુધાન-
મિત્યર્થઃ । કામિઃ । પાચ્ચાલિકાભિઃ શાલમઙ્ગીભિઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ત્રિલોક્યા ભુવનત્રિતય-
સ્યચેતસામન્તઃકરણાનાં ચમત્કારમાશ્ચર્યરસાતિશયં કરોતીતિ તાદૃશીલ્લક્ષ્મીરતિશાયિશોભાઃ
સમાલોક્ય સમ્યક્ સર્વાઙ્ગીણતયા નિર્વર્ણ્ય । રસાતિરેકાત્કેવલં દર્શનૈન વિસ્મયાઙ્ગિતતયા
સંસ્તમ્ભિતાઙ્ગીભિર્નિશ્ચલીભૂતતત્તૂલતાભિરિવ । અથ યા વિમુક્તગમાગમસ્ફુરણઘાતાન્વોન્ધ્યાવ-
લોકનાથશોષાપરશરીરવ્યાપારાભિરમરીભિર્દેવાઙ્ગનાભિરિવ ॥

શ્લોકાર્થ

આ ચૈત્યમાં વિશિષ્ટ શોભા ધારણ કરનારી પાંચાલિકાઓ (પુતળીઓ) શોભે છે, ત્રણે
જગતના ચિતને ચમત્કાર ઉપજાવે તેવી આ પ્રાસાદની સર્વાંગ સુંદર લક્ષ્મીને સાદરપૂજક
ભેદને દેવાંગનાઓ બાણે સ્તંભિત બની ગઈ હોય અર્થાત્ દિવ્ય સુખોને ત્યાગ કરીને
મંદિરને ભવામાં જ નિશ્ચલ બની ગઈ ન હોય તેવી પુતળીઓ શોભે છે. ॥ ૧૮ ॥

પાચ્ચાલિકાપ્રૌઢવિલાસવીધાહનીયમાનશુધવાવરોધમ્ ।

અષ્ટાપદોત્તીર્ણવૃષાહ્લંકગેહમસાસહીવાદ્રિનિવાસજાતિમ્ ॥ ૧૯ ॥

ચૈત્યમુત્પ્રેક્ષ્યતે—અબ્રૌ પર્વતે । શૈલશિખરે इत्यर्थः । યો નિવાસો નિત્યનિવસનં
તસ્માજ્ઞાતા યા અર્તિઃ પીઠા ચિન્તા શારીરિકી માનસી ચ તામસાસહિઃ સોદુમશક્તમ્ ।
'અહિર્મહીગૌરવસાસહિર્યઃ' इति नैषधे । અષ્ટાપદાત્કટિકપર્વતાદુત્તીર્ણ ભૂપીઠેऽમ્યુપેતં
વૃષાહ્લસ્યાદિદેવસ્ય ગેહં સિંહનિલ્પયા નામ ચૈત્યમિવ । યદ્યપિ ચતુર્વિંશતિતીર્થકૃતામપિ
પ્રાસાદોઽસ્તિ તથા મુખ્યવૃત્ત્યા ઋષભદેવસ્યૈવ । યતો ભરતચક્રિણા ઋષભદેવસમયે
ભગવન્તં સ્વતાતમેવોદિશ્ય નિર્માપિતઃ । અથ ચ પરસમયાનુસારિતયા વૃષાહ્લસ્યેશ્વરસ્ય
મન્દિરમેવોત્તીર્ણ શંભોઃ કૈલાસવાસિત્વાદિત્યપ્યર્થધ્વનિઃ । કિંશૃતમ્ । પાચ્ચાલિકાનાં
વિવિધરચનાચારિમાધુર્વપુત્રિકાણાં પ્રૌઢાનાં પ્રગલ્ભાનાં સુરાસુરનરોરગગનમનોહારિણાં
વિલાસાનાં વિપ્રમાણાં વીક્ષયા દર્શનૈનૈવ હૃણીયમાનો લજ્ઞાં પ્રાપ્તુવન । 'ત્વયાનપત્યા
ધરણી હૃણીયતે' इति नैषधे । 'હૃણીક્ લજ્ઞાયામ્' कण्ठद्विधातुः । શુધવાનાં સર્વેષામ-
પીન્દ્રાણામશ્રોધા અન્તઃપુરાણિ યથ યસ્માદ્વા ॥

શ્લોકાર્થ

પુતળીઓના પુષ્ટ હાવલાવ આદિ વિલાસોને બેવાથી લલિત અનેકું સમસ્ત ઇન્દ્રિય અંતઃપુર જેમાં છે, તેવું અંટાપદ (કૈલાસ પર્વત) ઉપર રહેલું ભરત ચક્રવર્તીએ બંધાવેલું “સિંહ નિપધા” નામનું ચૈત્ય અથવા શંભુનું મંદિર બાણે પર્વત ઉપરના નિવાસથી ઉત્પન્ન થયેલાં દુઃખને નહીં સહી શકવાથી આ ભૂમિ ઉપર આવીને (ધરણિ વિહાર રૂપે) રહી ગયું ન હોય ! ॥ ૧૯ ॥

ધ્રુવં દધાનં ચતુરાનનીં ચ હિરણ્યગર્ભ મવસ્રદનં ચ ।

પદ્માસનં સ્વઃસદુપાસ્યમાનં પતિં પ્રજાનામપરં કિમુચ્યમામ્ ॥ ૨૦ ॥

ચૈત્યમુત્પ્રેક્ષ્યતે—ઉચ્ચાં સ્ત્રીમુખને અપરમેકઃ બ્રહ્મલોકે સૃષ્ટિકર્તાસ્તિ અન્યં પ્રજાનાં પતિં ધાતારમ્ । કિંમૃતં પ્રજાનાં પતિમ્ । ધ્રુવં નિત્યસ્થાયુક સ્થિરં ચ । પુનઃ કિં કુર્વાણમ્ । દધાનં ધારયન્તમ્ । કામ્ । ચતુરાનનીમ્ । ચતુર્ણાં પૂર્વપશ્ચિમદક્ષિણોત્તરદિગ્વર્તિનામાનનાનાં ચત્રક્રાણાં સમાહારશ્ચતુરાનની તાં ચત્વારિ મુખાનિ વિશ્રાણમ્ । ચતુર્મુખત્વાત્ । પુનઃ કિંમૃતમ્ । હિરણ્યં સ્વર્ણં ગર્ભે મય્યે યસ્ય । પ્રાપ્તઃ પ્રાસાદસરોવાપીકૃપાદૌ જીર્ણોદ્ધારાર્થં તત્સ્વામિના નિષીઃશ્લિષ્યન્તીતિ સ્થિતિઃ । યદુક ચમ્પૂકથાયામ્—‘કુપિતકપિકુલાકુલિતલક્ષ્મણસ્વરકિંચરા ઇવ ભગ્નકુમ્ભકર્ણવનસ્વાપાઃ કૃપાઃ’ । ‘મગ્નાઃ કુમ્ભાનાં ઘટાનાં કર્ણાઃ કાના ઇતિ પ્રસિદ્ધા યદ્વ । તથા ઘનાઃ પ્રચુરાઃ સ્વાઃ સ્વકીયાઃ પાનાલમૃલોત્યા ન તુ પ્રવાહાદિના પ્રવિષ્ઠા આપઃ પાનીયાનિ યેષુ । અથ ચ ઘનસ્વા જહુદ્રવ્યા આપો જલાનિ યેષુ । પ્રાપ્તો વાપીકૃપાદૌ જીર્ણોદ્ધારાર્થં નિષીઃ શ્લિષ્યન્તીતિ સ્થિતિઃ । પક્ષે ભગ્નઃ કુમ્ભકર્ણસ્ય રાવણાનુજસ્ય ઘનસ્વાપો ઘોરનિદ્રા ચૈઃ’ ઇતિ ચમ્પૂટિપ્પતકે । ચ પુનઃ કિંમૃતમ્ । મવસ્ય સંસારસ્ય સુદનં નિર્નાશકમ્ । પદ્માનાં મપહ્યાન્તરાલે અસ્ય ચ વા આકૃતયઃ પૂજાદિમિર્વા આસનં સ્થાનમ્ । પુનઃ કિંમૃતમ્ । સ્વઃશ્ચિઃ અધિષ્ઠાતૃદેવૈર્નમનકોઢાગતૈર્વા સુરેન્દિમિર્વા આસનં સ્થાનમ્ । પક્ષે ધ્રુવનામા । ચતુર્મિર્મુર્ચયુક્તઃ હિરણ્યગર્ભનામા મવાન્તકૃદભિપાસ્યમાનં સેવ્યમાનમ્ । પક્ષે ધ્રુવનામા । ચતુર્મિર્મુર્ચયુક્તઃ હિરણ્યગર્ભનામા મવાન્તકૃદભિધાનઃ પદ્મમરિચન્દ્રમાસને પીઠે યસ્ય । સુરથેષ્ટત્વાદેવસેવ્યઃ બ્રહ્મ ॥ ઇતિ સત્તમિરાદિકુલક્રમ ॥

શ્લોકાર્થ

વળી આ ચૈત્ય બાણે પૃથ્વી ઉપર ખીબા પ્રદક્ષા ન હોય ! ધ્રુવઃ નિત્ય-સ્થિર નામને ધારણ કરનારા, ચતુરાનનઃ ચતુર્મુખ વડે યુક્ત હિરણ્યગર્ભઃ જેની મધ્યમાં સુવર્ણ છે. (પ્રાપ્તઃ પ્રાસાદ, વાવ, કૃપા, સરોવર આદિનઃ લાભોદ્ધારને માટે ભૂમિમાં સુવર્ણ નાખવામાં

आवे छे.) भवसूदनः संसारनो उच्छेद करनार, पद्मासन-भंडपनी मध्यमां आकृति
इपे कभण रहेछुं छे. देवाधिदेव होवाथी अधिष्ठायक आदि देवो वडे सेवता ओवा
अनना पति अर्थात् त्रिषु जगतना पति भीम ब्रह्मा न होय ! ॥ २० ॥

चातुर्गतीयार्तिमहान्धकूपोद्दिधीषयाशेषशरीरभाजाम् ।

मूर्तोश्चतस्रः कलयन्निवास्मिन्मुनीन्दुनादर्शि युगादिदेवः ॥ २१ ॥

मुनीन्दुना स्वरिणा अस्मिन् धरणसंघपतिप्राप्तादे युगादिदेवः श्रीआदिनाथः अदर्शि
लोचनगोचरीकृतः । किं कुर्वन् । चतस्रः चतुःसंख्याका मूर्तीः प्रतिमाः कलयन् दधत् ।
उत्प्रेक्ष्यते—चातुर्गतीयाश्चतस्रस्तिर्यङ्गरकमनुजनिर्जराणां गतयः उत्पत्तिस्थानानि तत्सं-
न्धिन्यो या अर्तयः शारीरिक्यो मानस्यो वा पीडास्ता एव महान्तोऽगाथा अन्धकूपास्त-
पोनिचिता अवदास्तेभ्य उद्दिधीषया उद्धर्तुमिच्छया इव । केषाम् । अशेषाणां समस्तानामपि
शरीरभाजामर्थादज्ञानादन्धकूपान्तःपततां भविकजनानाम् ॥

श्लोकाश्च

आचार्य देवे धरषुविह्वारमां आरमुष धारषु करनार ओवा युगाधिदेव श्री आदि
नाथ भगवतनां दर्शन कर्थां । ते ज्ञाते देव, मनुष्य, तिर्य्य अने नारक इप आर
गतिनां दुःख इपी अधारा कृवाभां पडेला सवे ओवेनो उद्धार करवा भाटे आरमुष
धारषु कर्थां न होय ! ॥ २१ ॥

निःश्रेयसस्येव सुखं जिनेन्द्रं प्रदक्षिणीकृत्य पतिर्यतीनाम् ।

सुधासनाभीभवदुक्तियुक्तेभक्तेः स्तुतेर्गोचरयांचकार ॥ २२ ॥

यतीनां पतिर्निग्रन्थनाथो हीरस्वरिः जिनेन्द्रं श्रीऋषभदेवं भक्तेः सेवासक्तिवशात्
सुधायाः पीयूषस्य सनाभीभवन्त्यः सगोत्राः संजायमानाः उक्तीनां वाक्यानां वचनप्रपञ्चानां
युक्तयो रचना यस्यां तादृश्याः स्तुतेः स्तोत्रस्य गोचरयांचकार । तुष्टावेत्यर्थः । 'गोचर-
यन्ति न वाचो यच्चरितं चन्द्रिकारुचिरम् । वाचस्पतेर्वचस्वी को ज्ञान्यो वर्णश्रेण्मनुजः ॥
इति हस्तिमतीनगरीचित्यप्रशस्तौ । किं कृत्वा । प्रभुं वृषभस्वामिनं प्रदक्षिणीकृत्य
युगादिदेवस्य तिसृः प्रदक्षिणाः प्रदाय । उत्प्रेक्ष्यते—निःश्रेयसस्य निश्चित श्रेयो निःश्रे-
यसं मोक्षस्तस्य सुखं सातमेव प्रकर्षणानुकूलीकृत्य आत्मायत्तीकृत्य । 'दाक्षिण्यमनुकूलता
इति हैन्याम् । दक्षिणोऽप्यनुकूल इति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમાં નિશ્ચિતરૂપે નિઃશ્રેયસ રહેલું છે, તેવા મોક્ષ સુખને અતુલ્ય કરવા માટે બાણે આચાર્ય દેવે ત્રણ પ્રહક્ષિણા આપીને ભક્તિપૂર્વક સુધસ-સહોદરી વાણી વડે ભગવંતની અનેક પ્રકારે સ્તુતિ કરી. ॥ ૨૨ ॥

સંપ્રાપ્તયોર્નિર્જરનાગધામ્નોરિવાન્તિકેઽર્હત્કમસેવનાય ।

શિરોગૃહસ્માગૃહયોઃ પ્રણમ્ય જિનાન્મુનીન્દુઃ સ તતઃ પ્રતસ્યે ॥ ૨૩ ॥

સ મુનીન્દુર્હીરજરિસ્તતો રાણપુરાદગ્રે પ્રતસ્યે પ્રચવાલ । કિં કૃત્વા । શિરોગૃહયોરુપ-રિતનયોર્મુમિકયોસ્તથા ધ્માગૃહાણિ ભુમિગૃહાણિ બહુનિ ચતુર્મુલસત્કાન્યપરચૈત્યસ્થાનાનિ ચ તેષુ જિનાન ભગવત્પ્રતિમાઃ પ્રણમ્ય નમસ્કૃત્ય । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—અર્હતો મુલ્યતયૈવ યુગાદિ-દેવસ્ય ક્રમયોશ્ચરણયોઃ સેવનાય ઉપાસ્તિકૃતઃ ભન્તિકે સમીપે સંપ્રાપ્તયોઃ સમાગતયોઃ નિર્જરાણાં સુરાણાં નાગાનાં ધામ્નોર્મન્દિરયોરિવ । સ્વર્લોકપાતાલલોકયોરિવ ॥ इति राणपुरयात्रा ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્ય દેવે ઉપરની ભૂમિ પર રહેલા અને હોંવારામાં રહેલાં જિનગિંઓને નમસ્કાર કરીને રાણપુરથી પ્રયાણ કર્યું. તે ઉપરની ભૂમિ અને હોંવાર બાણે શુભાધિ-દેવની ચરણ સેવા માટે આવેલ સ્વર્ગલોક અને પાતાલલોક ન હોય । ॥ ૨૩ ॥

આઠઆપુરેશો જગદ્ઃ કિમન્યસ્તાલ્હાભિઃ સાધુરન્યદાનૈઃ ।

પીરોજિકામિઃ સ્વપુરપ્રવેશે પ્રમાવનાદ્યુત્તવમસ્ય ચક્રે ॥ ૨૪ ॥

આઠઆ ઇતિ નામ્નઃ પુરસ્ય ઈશઃ તદાયસત્ત્વાત્તનાઐવ ઘસતેરભિધાનાત્ 'તાલ્હામા' નીવસહી' ઇતિ લોકપ્રસિદ્ધયા ચ તત્સ્વામી તાલ્હો ઇતિ અભિધા નામ ચસ્ય તાદૃશઃ સાધુર્વજિક્ । જ્યવહારીત્યર્થઃ । વજિજાં 'સાહ' ઇતિ નામોચ્યતે । જ્ઞાતા અજ્ઞાતા અપિ સર્વે નૈગમાઃ સાહા યવ પ્રતિપાદ્યન્તે । તસ્ય સાહસ્ય સાધુરિતિ પર્યાયાં દૃશ્યતે શ્રીસુ-મુનિસાધુસ્રરિકૃતસોમસૌભાગ્યકાવ્યાદિયુ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—અનન્યદાનૈરસાધારણવિશ્રાજનઃ કૃત્વા અન્યો દ્વિતીયઃ કિં જગદ્ઃ । પ્રતિયામપુરદેશશરૂપકારકરણેન જગદુદ્ધર્તા ધ્વક્તુ મંત્રધ્વર-

पुरवास्तव्य आसीत्, अपरस्तु सौजातः । सोऽस्य हीरसूत्रेः यत् आलआभिधानं पुरं तस्मिन् प्रवेशे पादावधारणप्रस्तावे पीरोजिकाभिः पीरोजपानिसाहिना स्वनाम्ना कारिताभिः पीरोजिका इति नामनाणकविशेषैः प्रभावना लघुवृद्धप्रतिजनप्रदानं सैवादौ धुरि यस्य तादृशमुत्सवं चक्रे कृतवान् । मरुदेशेष्वेव प्रसिद्धाः पीरोजिकास्ता ददावित्यर्थः ॥

श्लोकाथ

“आठिया” नामना नगरनो स्वामी “ताहड” नामनो श्रेष्ठि जाणु पीने जगडु
शाह डतो । तेणु पोताना नगरमां आयाथ देवना प्रवेशमडोत्सवमां पीरोजिका
(पीरोज नामना आहशाडे पोताना नामथी करावेलां नाणुं) नामना नाणुंथी
प्रभावना करी ॥ २४ ॥

प्राप्यानुशास्ति प्रभुर्तोऽशुलक्ष्मीं पर्वात्यवाचन्द्रमसेव भानोः ।

कल्याणचञ्चद्विजयाभिधानोपाध्यायचन्द्रेण ततो न्यवर्ति ॥ २५ ॥

कल्याणेन चञ्चद्विजयमानं विजय इत्यभिधानं यस्य तादृशेनोपाध्यायेषु शक्रेण पुरंदरेण तत् आलआभामान्यवर्ति पञ्चाङ्गलितम् । कल्याणविजयोपाध्यायः पञ्चाङ्गलते स्मेत्यर्थः । किं कृत्वा । प्रभुतः श्रीहीरसूत्रेरनुशास्तिमाज्ञां शिक्षां च प्राप्य लब्ध्वा । केनेव । चन्द्रमसेव । यथा चन्द्रेण भानोर्भास्करान्सकाशादशुलक्ष्मीं ज्योतिःश्रियंसं प्राप्य पर्वात्ययादमावास्याविरामान्निवृत्त्यते ॥

श्लोकाथ

जेम चन्द्र सूर्य पासेथी ज्योति प्राप्ता करी अमावास्याथी विराभ पासे छे, तेम
कट्याणु नाम भनोडर कट्याणु विजयणु उपाध्याय, आयाथ देवनी आज्ञा पाभीने आठिया
नगरथी पाछा कुर्या, ॥ २५ ॥

ग्रामक्षमाभूद्वनदेशदुगानुल्लङ्घ्य दुर्लङ्घ्यशुभो वमाज ।

स मेदिनीनाम पुरं यतीनां पतिर्यथा तक्षशिलां वृषाङ्कः ॥ २६ ॥

स यतीनां पतिः स्वामी सूरिः मेदिनीनाम पुरं मेढताख्यनगरं बयाज शिश्वाय ।
किं कृत्वा । ग्रामा लघुपुराणि संज्ञिवेशा वा, क्षमाभूतः पर्वताः वेलकसत्कगिरयः । तत्र हि
सर्वेषां शैलानां 'वल्लो' इति नाम प्रसिद्धम् । वनानि काननानि, देशाः सामन्तानां राज्ञां
मण्डलाः, दुर्गा विषमभूमयः कोट्टा वा, तानुलङ्घ्यातिक्रम्य । किंभूतान् । दुर्लङ्घ्या दुःखेन
लङ्घयेयितुं शक्या भुवो भूमयो येषाम् । क इव । वृषाङ्क इव । यथा ऋषभदेवो ग्रामाद्या-
नुलङ्घय तक्षशिलां बाहुबलिनगरी भजति स्म । अधुना तु म्लेच्छाश्रितत्वेन तस्या
'मक्का' इति नाम प्रसिद्धं भूयते ॥

સ્થોત્રકાથ

જેમ ભગવાન ઋષભદેવ અનેક ગામ, નગરનું ઉદ્ધવન કરીને તપશ્ચિદ્ધા નગરીમાં પધાર્યા હતા, તેમ આચાર્યદેવ અનેક ગામ, નગર, પર્વત, કોટ આદિ હર્લક્ય ભમિનું ઉદ્ધવન કરીને મેહતા નામના નગરમાં પધાર્યા, ॥ ૨૬ ॥

मरुस्थलीविक्रमनागपूर्वपुरीयभव्यैर्भगवानिहैत्य ।

वैताह्यशैलोत्तरदक्षिणाख्यश्रेणीनभोगैरिव स प्रणेमे ॥ २७ ॥

मरुषु सा स्थली षालुकाशैलमालाकुलस्थलप्रदेशे यद्विक्रमनगर 'वीकानेर' इति नाम पुरम्, तथा नागमिति पदं पूर्वं यत्र ताडुकपुरं नागोर' इति प्रसिद्धम्, तयोर्विक्रमपुरनाग-पुरयोः संबन्धिभिर्भन्वैः संघैरिह मेढतानगरे पत्यागत्य भगवान् स्त्रिः प्रणमे नम-श्चक्रे । कैरिव । नभोगैरिव । यथा भरतार्धविभजनजनकवैताढयनाम्नः शैलस्य दश योज-नानि भूमेरुध्वं गमने दशदश योजनपृथुला प्रथममेखला तस्यामुत्तरा तथा दक्षिणा इति नाम्नी ययोस्तादृशे श्रेण्यौ तयोरुत्तरदक्षिणश्रेण्योर्नभसि गगनमण्डले विद्यावलेन गच्छन्ति प्रचलन्तीति नभोगा विद्याधरखेरास्तैर्भगवांन्तीर्थकरः प्रणम्यते ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ પૈતાઢય પર્વતની ઉત્તર અને દક્ષિણ ઊંચીના વિધાધરોએ જિનેશ્વર ભગવંતને નમસ્કાર કર્યા હતા, તેમ મહસ્થલી-મારવાડનાં ખિકનેર અને નાગોર આદિ ગામોના સંઘોએ આવીને આચાર્યદેવને નમસ્કાર કર્યા ! ॥ ૨૭ ॥

तं सादिमाद्यः सुरताननामाभ्युपेत्य भूपो बहु मन्यते स्म ।

मणिः सुराणां गुणगौरवेण कुत्रार्चनागोचरतां न गच्छेत् ॥ २८ ॥

सादिमा इति पदमाद्यं प्रथममर्थं यत्र तादृशः सुरतान इति नाम्ना । साद्रिमासुलता-
ननामा भूपो मुद्रलेन्द्रः मेदिनीपुराधिपः अभ्युपेत्य सखीन्दोः संमुखमागत्य तं हीरस्वरिं बहु
मन्यते स्म बहुमानं प्रदत्ते स्म । तत्र दृष्टान्तमाचष्टे—गुणानां दानाभिलषितमानादीनां
गौरवेण माहात्म्येन सुराणां मणिश्चिन्तारत्न कुत्र क्व क्व स्थाने अर्चनायाः पूजायाः
गोचरतां योग्यतां न गच्छेन्न प्रयायात् । अपि तु सर्वत्रापि पूजां प्राप्नोतीत्यर्थः ॥

श्लोकार्थः

मेडता नगरना अधिपति आदिम नामना सुलताने सम्मुख आवीने आयाथ
देवतुं बहुमान कथुं, शुष्क अने महिमाथी युक्त ओषुं चिंतामणि रत्न कथा कथा
स्थले पूजातुं नथी ? ॥ २८ ॥

पुरं पुनानेऽम्बरवन्मुनीन्द्रे महामहोऽभूदिह मानवानाम् ।

तदास्यलावण्यसुधाधयानां ज्योत्स्नाप्रियाणामिव रोहिणीशे ॥ २९ ॥

मुनीन्द्रे हीरस्वरिवासवे अम्बरवद्गगनाङ्गणमिव पुर मेडताख्यनगरं पुनाने पवित्री-
कुवाणि सति तदा स्वरिसमागमनावसरे आस्ये स्वरिचदने यल्लावण्यं सौन्दर्यं लवणिमैव
सुधाममृतरसं धयन्ति पिबन्तीति तेषां तादृशानां मानवाणां मेडतापुरवासिभविक्जनानां
महामहोऽप्युत्सवोऽभूत्संजायते स्म । केषामिव । ज्योत्स्नाप्रियाणामिव । यथा चन्द्रोऽमुत-
पायिनां चकोराणामम्बरमाकाशं पुनाने रोहिणीशे चन्द्रमसि महोत्सवो भवेत् ॥

श्लोकार्थः

जेम थंद्र आकाशने पवित्र करतो 'चक्रैर' पक्षीओ भाटे मडोत्सवइय जने छे;
तेम मेडता नगर इय आकाशने पवित्र करता आयाथ भगवत पौताना सुभइपी थंद्रतुं
सुधापान करी रडेला मानवोने भाटे मडो मडोत्सव इय जन्था ! ॥ २९ ॥

हि० सौ० ४४

एकोऽहमेव त्रिजगज्जनानां पिपर्मि कामानपरानपेक्षः ।

इति स्मयावेशवशादिवान्तः परानपास्य स्थितमेकमेव ॥ ૩૦ ॥

મરો સુરાણામિવ શાશ્વિનં સ પ્રણેમિવાન્શ્રીફલવર્ધિપાર્શ્વમ્ ।

अवग्रहो वृष्टिमिवेष्टसिद्धिं बध्नाति तीर्थव्यतिलङ्घनं यत् ॥ ૩૧ ॥ (યુગ્મમ્)

સ હીરસુરિઃ શ્રિયા જનાદતિશાયિમાહાત્મ્યલક્ષ્મ્યા કલિત ફલવર્ધિનામાન પાર્શ્વ શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રણેમિવાન નમસ્કરોતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મરો ધન્વમણ્ડલે સુરાણાં શાશ્વિનં કલ્પવૃક્ષમિવ । કિલ્લક્ષણમ્ । પરાનન્યાજ્ઞિનબિન્ધાનપાસ્ય વિમુચ્ય એકમેવ સ્વયમેવ સ્થિત સ્વપ્રાસાદે પ્રવસન્તમ્ । શ્રૂયતે હિ તત્પાર્શ્વે પરા કાપિ જિનપ્રતિમાપિ સ્થાતુ ન શક્નોતિ અતશ્ચૈકાક્યેય તિષ્ઠતિ । કિંચેદમસ્માભિરપિ શ્રુતચરં દૃષ્ટચરં ચ, યત ફલવર્ધિપાર્શ્વનાથ પ્રાસાદદ્વારિ કપાટૌ ન તિષ્ઠતઃ । કદાચિત્કશિદાનીય યોજયતિ તદ્વા પ્રાતઃસમયે પ્રાસાદાત્ક્રોશદ્વયોપરિ પતિતૌ દૃશ્યેતે, ન દ્વારિ સ્થિતૌ । અપિ ચાન્યા જિનપ્રતિમાપિ સ્થાપિતાપિ પાર્શ્વે ન તિષ્ઠતીતિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઇત્યમુના પ્રકારેણ સ્મયાવેશો વાદોપઃ તસ્ય વશાદાયત્તત્વાદિવ । ઇતિ કિમ્ । પરાનન્યાન્નાપેક્ષતે ન કાઙ્ક્ષતિ । અથ વા પરેષાં ન અપેક્ષા યસ્ય સ પરાનપેક્ષસ્તાદશોઽહમેક યવ ત્રિજગજ્જનનાં ત્રેલોત્પલોકાનાંકામાન્મનો રથાન વિપર્મિ પૂરયામિ इत्येको हेतुः ॥ યુગ્મમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

હીરવિજય સુરિએ મરૂભૂમિમાં કલ્પવૃક્ષ સમાન અને જિન પ્રાસાદથી ખીણ પ્રતિમાને દૂર કરીને રહેલા એકાકી એવા શ્રી ફલવર્ધી પાર્શ્વનાથ ભગવાનને નમસ્કાર કર્યાં. તે શ્રી પાર્શ્વનાથ બધું કોઈની પણ સ્પૃહા રાખ્યા વિના નિરપેક્ષ એવો હું એક ક્ષણે જગતનાં જીવોનાં અભિલાષાઓને પૂરણ કરવામાં સમર્થ છું આ પ્રકારના ગર્વથી જ બધું પ્રાસાદમાં એકાકી રહેલા ન હોય ! (સંભળાય છે કે કોઈ પણ ખીણ જિન પ્રતિમા કોઈએ આ પ્રાસાદમાં સ્થાપન કરી હોય તો તે આ પ્રાસાદમાં રહી શકતી ન હતી તેથી જિન પ્રાસાદમાં એક જ શ્રીફલવર્ધિ પાર્શ્વનાથનું ગિર્જા હતું. વળી ફક્ત પાર્શ્વનાથ ભગવાનના જિન પ્રાસાદના દ્વારે કમાઠ રહી શકતાં ન હતાં. કદાચિત્ કોઈએ લાવીને બારણામાં કમાઠ બેડયાં હોય તો પણ પ્રભાત અમયે પ્રાસાદથી કમાઠ બે કોશ દૂર પડેલાં બેવામાં આવતા હતાં, પરંતુ દ્વારે રહી શકતાં ન હતાં. ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥

प्रस्थापितः सिद्धपुरात्पुरोऽपि साहेरभिप्रायं बुभुत्सया यः ।

मिमेल तस्मिन् विमलादिहर्षोपाध्यायसिंहो ग्रहवद्विवीन्द्रो ॥ ३२ ॥

विमल इति पदमादौ यस्य तादृशो हर्षः स एवोपाध्यायेषु सिंहः पञ्चाननः तस्मिन्नेदिनीपुरे मिमेल मिलति स्म । अर्थादस्य स्युरे । किंवत् । ग्रहवत् । यथा बुधग्रहो दिवि गगने इन्दोर्मिलति । विमलहर्षः किलक्षणः । सिद्धपुरात्पूर्वं सिद्धपुरनगरात्पुरोऽग्रे प्रस्थापितोऽपि । कया । साहेरकञ्चरपातिसाहेर्हृदयवर्ती य आशयः अभिप्रायः तस्य बुभुत्सया बोद्धुमिच्छया । ज्ञातुमित्यर्थः ॥

श्लोकाध्यायः

उपाध्यायोभां सिंहसमानं 'विमल हर्ष' नामना उपाध्याये अकभर भादशाहना । अभिप्रायने जलध्वानी छच्छाथी सिद्धपुरथी आगण प्रयाषु कथुं हतुं ते उपाध्यायल जेम आकाशभां लुध अह अङ्गने भजे तेम मेऽता नशरभां आआथदेवने भत्या ॥ ३२ ॥

भट्टारकेन्द्रो नगरादमुष्मादेतं पुनर्वाचकवासवं ।

श्रीसीहादिराजं द्विमलाहव विज्ञोत्तसेन युक्तं गुरुणेव साक्षात् ॥ ३३ ॥

प्रेषीत्पुरस्तूर्णमपि क्षितीन्द्रं ज्ञातुं तदीयाशयं मात्मनाऽसौ ।

प्रज्ञात्मदर्शप्रतिविम्बं विश्वपदार्थं सार्थं स्वमिव प्रधानं ॥ ३४ ॥

असौ भट्टारकाणामिन्द्रः पुनर्द्वितीयवारं पूर्वप्रस्थापनापेक्षया तूर्णं शीघ्रममुष्मान्मेदिनीपुराभिधानान्नगरादेतं पूर्वोक्तं वाचकवासवं विमलहर्षोपाध्यायं पुरोऽग्रे प्रेषीत् प्रहिणोति स्म । किं कर्तुम् । क्षितीन्द्रमकञ्चरराजमपि पुनरात्मना स्वेन तदीयाशयं साहेर्निजस्याकारणाभिप्रायं किमर्थमज्ञाकारितोऽस्मीति साहिमनःपरिणामं ज्ञातुमवबोद्धुम् । किलक्षणम् । वाचकवासवम् । श्रिया शोभया कलितो योऽसौ सीहस्तेनाद्विपदभूतेन राजन्ती शोभमाना विमल इत्याह्वा नाम यस्य तादृशेन विज्ञेयु चिद्वस्तु उत्तसेन शेखरेण श्रीसीहविमलप्रज्ञांशेन युक्तं सहितम् । उन्प्रेक्ष्यते—साक्षान्प्रज्ञाप्रागल्भ्यादगुरुणा बृहस्पतिनेव शक्रोऽपि तावद्वाचस्पतिना संयुक्तं पव स्यादिति । अथोपाध्यायस्योत्प्रेक्षा उत्प्रेक्ष्यते—प्रज्ञा स्वप्रतिभा सैवात्मदर्शो दर्पणं तत्र प्रतिविम्बति तंज्ञाप्रतीत्येवंशीला विश्वं समस्ता विश्वेषां वा त्रयाणां जगतां पदार्थानां सार्थाः सप्तृहा यस्य तादृशं स्वमात्मीयं प्रधानमिव मन्त्रिणमिव ॥ युग्मम् ॥ इति मेदिनीपुरागमनफलपार्श्वानाययात्रावाचकप्रस्थापनं च ॥

અકબર બાદશાહને। અભિપ્રાય બાણવા માટે આચાર્યદેવે વિદ્વદ્ શિરોમણિ વિમલ
હર્ષ ઉપાધ્યાયને મેરતા નગરથી જલદી વિહાર કરાવ્યો। જેમ બૃહસ્પતિ વટે ઇન્દ્ર પણ
બૃહસ્પતિ સંયુકત થાય છે, તેમ શુરુદેવના સાન્નિધ્યથી બૃહસ્પતિરૂપે બનેલા વિમલહર્ષ
ઉપાધ્યાયની પ્રતિભાસ્પી કર્પણમાં ત્રણે જગતના પદાર્થોના સમૂહ સંક્રાન્ત થયો હોય
તેવા હીરવિજયસૂરિના મંત્રી ન હોય । ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥

महामहेश्वरीः समतानि भानोरहःसमूहैरिव शारदीयैः ॥ ३५ ॥

०१ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३७ ॥ (युगमस)

अथेत्यपरप्रारम्भे मेदिनीपुरात्मभोः प्रस्थानात्प्राक् पूर्वं भूपं प्रति प्रहितः प्रेषितो विमल इति पदमादौ यस्य तादृग्विधो हर्ष इति नाभा श्रियोपाध्यायपदशोभषा सहितो वाचकेन्द्र पतावता विमलहर्षोपाध्यायः तावत्समय एव फतेपुरे अगाद्गच्छति स्म । जगामैत्यर्थः । किंलक्षणः । चिदग्धवृन्देन पण्डितमण्डलानुयातः । अनुगम्यमान इत्यर्थः । क इव । सैन्येश इव । यथा चक्रवर्तिना स्वमित्त्रमिलनार्थं कश्चित्सैन्येन कटकानुगतः प्रहितः सेनापतिश्चक्रिमित्त्रनगरे गच्छति । तावत्कुत्र । यावद्वाच्यमानां मुनिनां सार्वभौमश्चक्रवर्ती यावता समयेन साङ्गां नगरं पवित्रीकरोति पुनाति । किं कर्तुमिच्छुः । फतेपुरं गन्तुमिच्छुः श्रीकरीनगरीं यातुकामः । उत्प्रेक्ष्यते—सागरमेखलायाः समुद्रपर्यन्तभूमेः वस्वोक्तसारामिव धनदनगरीमिव ॥ युग्मम् ॥

श्लोकाश्च

जेभ अकवतीं पोताना भित्र राजने भणवा माटे सैन्य वडे अनुसराता जेवा सेनापतिने प्रथम भित्रराजनी नगरी तरक्ष भोक्खे, तेम आचार्यदेवना प्रयास पडेदां राज तरक्ष भोक्खेदा विद्रुमंडणी वडे अनुसराता वाचकेन्द्र विमलहर्ष उपाध्याय क्तेपुरे सिद्धी नगरीमां पधार्या, त्थारे आचार्यदेवे 'सांगा' नामना नगरने पवित्र कथु'. ते सांगा नगरी जेथे समुद्रनी भेजला विषे रडेदी धनदपुरी अलका न डोय (तेवी डती) ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

संस्निह्यतश्चक्षुरिव प्रिय स्वं श्रीपातिसाहिं मिलति स्म पूर्वम् ।

गोष्ठीमनुष्ठाय पुनः सधर्म्यां प्रामोदयत्प्रीतमना महीन्द्रम् ॥ ३८ ॥

स विमलहर्षोपाध्यायः पूर्वं क्षुरिमिलनात्प्राक् साहिमकम्बरपातिसाहिं मिलति स्म । किमिव । चक्षुरिव । यथा संस्निह्यतः स्नेहातिशयं बिभ्राणस्य नयनं स्वप्रिय निजमनोरुचितं प्रति गत्वा तदङ्गसंगमात्पूर्वमेव मिलति पुनर्मिलित्वा अनन्तरं धर्म्यां धर्मसन्धिनीं गोष्ठीं मिथो वार्तामनुष्ठाय कृत्वा प्रीतमनाः स्वयं द्रष्टमानसः सन् महीन्द्रं पातिसाहिं प्रामोदयत्प्रह्लादयामास ॥

श्लोकाश्च

जेभ प्रियजन प्रत्ये पूर्वे प्रेमदृष्टि भणे, तेम आचार्यदेवनी पडेदां विमलहर्ष उपाध्याये अकबर आदशादने मणी परस्पर धम गोष्ठी करीने आदशादने भुश कथी. ॥ ३८ ॥

કલ્યાણવાન્કુઞ કિયન્ન દૂરે કદાયાયાસુઃ પુનરસ્તિ સ્થરિઃ ।

સાહિસ્તદોદન્તમશું મુનીન્દોઃ સ ગ્રાશ્રયત્સચ્ચુરિવાતિહૃણ્યન્ ॥ ૩૯ ॥

તદા વાચકમિલનવ્યતિકરે હૃણ્યન્ મનસિ પ્રમોદં પ્રાપ્નુવન્ સાહિરકચ્ચગો મુનીન્દો-
હીરસ્રરેરમુમિહૈવ વૃત્તે કથ્યમાનમુદન્તં સમાચાર પ્રાશ્રયત્પૃછતિ સ્મ । કસ્યેવ । નચ્ચુરિવ ।
યથા કશ્ચિત્સત્ત્વા સ્વમિત્વસ્યોદન્તં પ્રશ્રયતિ । તમેવોદન્તપ્રશ્નમાહ—સ સ્થરિઃ કલ્યાણવાન
કુશલીવર્તતે । પુનઃ સ્થરિઃ કુઞ સ્થાને પુરે શ્રમે વા અસ્તિ । પુનઃ કિયદૂરે વિપ્રકૃણ્ડે સ્થાને
વર્તતે । પુનઃ કદા કસ્મિન્કાલે માસે દિને અવસરે વા આયાસુરત્રાગન્તુમિચ્છુરસ્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કેઈ પ્રિય પાતાનાં પ્રિય મિત્રનાં કુશળ સમાચાર પૂછે, તેમ અકળર
ખાદશાહે હર્ષિત થઈને વિમલહર્ષ ઉપાધ્યાયને આચાર્ય દેવના કુશળ સમાચાર પૂછ્યાઃ
કે ‘આચાર્ય’ દેવ કુશળ છે ને ? કેટલે દૂર છે ? કયા સ્થાને છે ? કયારે પધારવાના ?
આ રીતે પ્રશ્નો પૂછ્યા, ॥ ૩૯ ॥

પ્રશ્નુઃ શુભંયુર્વરિવર્તિ નીતિશાલીવ સાઙ્ગાનગરં પુનાનઃ ।

વિતિષ્ઠતે વર્ત્મનિ નાતિદૂરે વિભૂપિતો વર્ષ્મણિ વાર્ધકેન ॥ ૪૦ ॥

શનૈઃ શનૈસ્તત્પથિ સચ્ચરિણુઃ સ્વલ્પૈઃ સમાયાસ્યતિ વાસરૈઃ સ ।

તરુક્ત ઇત્યાગમમીહમાનઃ સ વાચકેન્દ્રં વિસસર્જે સાહિઃ ॥ ૪૧ ॥

સ સાહિર્વાચકેન્દ્રં વિસસર્જે પશ્ચાત્પ્રેપયતિ સ્મ । કિં કુર્વાણઃ । પ્રશ્નોઃ સ્થરેગમં સ્વપુરે
પાદાવધારણં સમીહમાને વાચ્છન્ । પુનઃ કિંમૂતઃ । તેનોપાધ્યાયેનેત્યમુના પ્રકારેણોક્તો
દત્તોત્તરઃ । ઇતિ કિમ્ । હે સાહે, પ્રશ્નહીરવિજયસ્રિનીત્યા ન્યાયેન શીઘ્રતે શોભતે
ઇત્યેવંશીલસ્તાદૃક્ રાજેવ શુભંયુઃ શુભયુક્તઃ કલ્યાણવાન વર્ગિયતિ અતિશયેન કુશલી
વર્તતે । પુનરધુના સાઙ્ગાનગર સાંગાનેરનામ પુરં પુનાનઃ પવિત્રીકુર્વાણોઽસ્મિ । હે સાહે,
નાતિદૂરે નેદીયસ્યેવ વર્ત્મનિ માર્ગે વિતિષ્ઠન્તે । પુનઃ વર્ષ્મણિ સ્વચ્ચરિણે વાર્ધકેન વૃદ્ધાપ-
સ્થયા વિભૂપિતઃ શોભિતઃ । યદુક્તમ્—‘અલકરોતિ દિ જગ રાજામાન્યભિપ્રયતીન’
ઇતિ સૂક્તેઃ । તત્સમાઘાર્થકારણાત પથિ માર્ગે મન્દં મન્દં શનંઃ શનંઃ સંચરિણુઃ સચર-
ણશીલોઽસ્તિ । તથા સ્વલ્પૈરેવ વાસરૈઃ સ્તાર્કિરેવ દિનઃ સમેતા શ્રીમત્પાર્શ્વે સમાયાન્યતિ ॥
ઇતિ વિમલહર્ષાપાધ્યાયસ્ય સાહિના મિલનગોષ્ઠીપશ્ચાદાગમનાનિ ॥

શ્લોકાર્થ

બાદશાહના પ્રશ્નના જવાબમાં વિમલહર્ષ ઉપાધ્યાયે કહ્યું કે “હે રાજન્ ! આર્થ નિષ્ઠ રાજની જેમ આચાર્યદેવ કુશળ ક્ષેત્રે છે, તેમજ હાલ સાંગાનેર નગરને પવિત્ર કરીને રહેલાં છે, અને દૂર નથી, પરંતુ વૃદ્ધાવસ્થાથી શરીર વિભૂષિત હોવાથી ધીમે ધીમે ચાલે છે, અદ્ય દિવસોમાં જ આપની પાસે પધારશે.” આ પ્રમાણે સમાચાર સાંભળીને હર્ષિત થયેલા બાદશાહે ઉપાધ્યાયને વિદાય આપી. ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥

તદ્વાચકેન્દ્રાદધિગત્ય વાર્તાં શ્રદ્ધૈર્નિર્નસોત્સુકિતૈઃ પ્રમોદાત્ ।

અભ્યેત્ય મન્યૈરિવ તુઙ્ગિકાયાઃ પુરો જિનેન્દ્રઃ સ તતઃ પ્રણેમે ॥ ૪૨ ॥

તતોડકબ્બરપાર્શ્વાદુપાધ્યાયાગમનાનન્તરં સ ચાસૌ વાચકઃ તદ્વાચકસ્તસ્માદ્વિમલહર્ષૌ-
પાધ્યાયસકાશાત્ સાહિયોક્તાં વાર્તામધિગત્ય સમ્યક્ જ્ઞાત્વા નિનસયા સૂરિં નન્તુ મિચ્છયા
ઉત્સુકિતૈરુત્કણ્ઠિતૈઃ શ્રદ્ધૈઃ શ્રીકરીશ્રાદ્ધજનૈરભ્યેત્ય સાઙ્ગાનગરં યાવત્સાંમુખમાગત્ય પુરઃ
ફતેપુરસંઘસ્ય પ્રથમતઃ પ્રમોદાદાનન્દાત્ સ સૂરિઃ પ્રણેમે નમસ્ક્રમે । કૈરિવ । મન્યૈરિવ ।
યથા તુઙ્ગિકાયાસ્તુઙ્ગિયાનામ્રથા નગર્યા મવિકૈઃ શ્રાવકૈઃ અભ્યેત્ય જિનેન્દ્રો મહાવીરઃ
પ્રણમત્તે સ્મ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ તુંગીયા નગરીના શ્રાવકોએ આવીને ભગવાન મહાવીરને નમસ્કાર કર્યા હતા,
તેમ ઉપાધ્યાય પાસેથી સમાચાર બાજીને વંદન કરવા માટે ઉત્સુક થયેલા સીકી નગરીનાં
શ્રાવકોએ સાંગાનગર આવીને આચાર્ય મહારાજને વંદન કર્યા. ॥ ૪૨ ॥

દત્તાં સુરેભ્યો હરિણામ્બુનાથમાવેડધિગત્યેવ સુષાં સુરેન્દ્રઃ ।

પ્રીતેભ્ય ઇમ્યઃ પ્રશુરપ્યવેત્યોદન્તં તમન્તશુદ્ધમાદધાર ॥ ૪૩ ॥

પ્રમુર્હીરસૂરિરપિ પ્રીતેભ્યો દૃષ્ટેભ્ય ઇમ્યઃ સંમુખાગતશ્રાવકજનેભ્યસ્તં વિમલહર્ષૌપાધ્યા-
યસત્કમુદન્ત સાહિમિલનાદિવૃત્તાન્તમવેત્ય જ્ઞાત્વા અન્તશ્ચિન્તમચ્ચે મુદ્ધં હર્ષમાદધાર
વિમર્તિ સ્મ । ક્ર દ્વ । સુરેન્દ્ર દ્વ । યથા પુરંદરઃ શક્રઃ અમ્બુનાથસ્ય જલપતેઃ સમુદ્રસ્ય ।

‘यादःकृतोतुवार्नदीशः’ इति हैम्याम् । मघे मघनसमयावसाने हरिणा नारायणेन दत्तां विश्राणिताम् अत एव प्रीतेभ्यः यदर्थं समेता सा सिद्धिः सुराणां समजनि ततः प्रीतिं प्राप्तेभ्यः सुधाममृतमधिगत्य प्राप्य मनसि मोदमाधत्त दधौ ॥

श्लोकाथ

समुद्रतुं भंथन यथा आह नारायण पासेथी देवेने सुधानी प्राप्ति यथाथी नेम धन्द्रे ढर्ष धारणु कथीं डतो, तेम आचार्य देवे सीक्री नगरीनां श्रावके पासेथी विमलढर्षं छिपाध्यायतुं आहशाह साथैनां मिलनना साभाव्यार जल्लिने लुहयभा अत्यंत आनंद धारणु कथीं. ॥ ४३ ॥

पवित्रयंस्तीर्थः इवाश्वजन्तूपुरेऽभिरामादिमवादानाम्निः ।

यावत्समेतः प्रभुरेत्य तातद्द्राग्वाचकेन्द्रेण नतः स तावत् ॥ ४४ ॥

स प्रभुर्हीरसूरिस्तावत्स्मिन्नेव समये ब्राह्म शीघ्रमागत्य फतेपुरादभ्येस्य विमलहर्षो-
पाध्यायेन नतो नमस्कृतः । कदा । यावद्यस्मिन्नेव समये अभिरामा इति पद्मादिम यत्र
तादृग्वाद इति नाम यस्य तादृशे पुरे पतायता अभिरामवादनगरे समेतः सम्यक् सुखेन
आयातः । किं कुर्वन् । तीर्थ इव । तीर्थशब्दः पुनपुंसके । ‘प्रस्थं तीर्थं प्रोथमल्लिन्द’ इति
लिङ्गानुशासने । शत्रुंजयादिरिव अश्वजन्तुमार्गावासिनो मनुष्यान् पवित्रयन् पावनीकुर्वन्
तीर्थमपि अश्वना मार्गेण कृत्वा समायातान्यात्रिकाल्लोकान्पुनाति ॥

श्लोकाथ

नेम शत्रुंजय आदि तीर्थ यात्रिकेने पवित्र करे छे, तेम ‘अभिरामावाह’ नामना
नगरमां आविकेने धर्मदेशना वडे पवित्र करता जेवा आचार्य महाराजने इतेकपुर-
सिकीथी आवीने विमल ढर्ष छिपाध्याये वंदन कथुं. ॥ ४४ ॥

मयोः पिकीकान्त इवैष गुप्सत्समागमं काङ्क्षति भूमिकान्तः ।

तद्वाचकेनेत्युदितो ब्रतोंन्द्रा फतेपुरोपात्तश्रुवं वभाज ॥ ४५ ॥

ब्रतीन्द्रो हीरसूरिः फतेपुरस्थोपान्तभुवः समीपक्षोणीं वभाज्ज शिश्नाय । श्रीकरीपार्श्वे
समेत इत्यर्थः । किलक्षणः । तद्वाचकेन स चासौ यः साहिपार्श्वे गत्वागतो वाचकश्च तेन
इत्यमुना प्रकारेण उदितः कथितः । विज्ञप्त इत्यर्थः । इति किम् । हे प्रभो, पक्षोऽक-
ध्वरनामा भूमिकान्तः पृथ्वीपतिः युष्माकं समागममागमनं काङ्क्षति वाञ्छति । क इव ।
पिकीकान्त इव । यथा कोकिलावल्लभो मधोर्वसन्तसमयस्य समागमं कामयते ॥ इति
फतेपुरसमीपे प्रभोरागमः ॥

श्लोकाथ

त्यारणाह आचार्यदेवे इतेहपुर समीपणी भूमिने अलंकृत करी अने उपाध्याये
आ प्रभाष्टे विज्ञप्ति करी हे, “हे स्वामिन, जेभ हेडिल वसंतना आगमनने धच्छे,
तेभ भाहशाह आपना आगमनने धच्छे छे.” ॥ ४५ ॥

अथावि संवेन ततः प्रवृत्तिर्जनाननात्सूरिसमागमस्य ।

द्वीपान्तरोपागतपण्यपूर्णपोतव्रजस्य व्यवहारिणेव ॥ ४६ ॥

ततः सूरिः फतेपुरसमीपागमनानन्तरं संवेन श्रीकरीश्राद्धवर्गेण जनानां वर्धापनिका-
दायकानामानान्मुखान्तरेः समागमस्य प्रभोः पादावधारणस्य प्रवृत्तिर्वाता अथावि ध्रूयते
स्म । केनेव । व्यावहारिणेव । यथा व्यापारिणा द्वीपान्तरेभ्यः अन्योन्यद्वीपेभ्यः
उपागतानां तथा पण्यैः क्रयार्णकैः पूर्णानां भृतमध्यानां पोतानां यानपान्त्राणां गणस्य
समूहस्य समागमवार्ता श्रूयते ॥

श्लोकाथ

जेभ व्यापारीजो अन्यद्विपथी आवेलां इगियाण्ठाथी भरेला यानपात्रो (वडाष्टो)ना
सभायार सांखणे, तेभ इतेपुरना संधे वर्धापके (वधाभाष्टी आपनार भाष्टो) पासेथी
आचार्य देवना आगमनना सभायार सांखया. ॥ ४६ ॥

उपायनीकृत्य नृपैरिवैतन्महीमधोनः कनकांशुकादि ।

तदागमोऽभाष्यत यानसिंहामीपालमान्मुखसंघमुख्यैः ॥ ४७ ॥

થાનસિંહો રામાઙ્ગજસાહિસેવકઃ, તથા અમીપાલોઽપિ સાહેઃ પ્રતિદિનનાલિકેરદૌકન-
કૃત, તથા માતૃમુખાઃ આઘા યેષુ તાટશૈઃ સંઘઃ શ્રાદ્ધવર્ગૈઃ મુરુચૈઃ પ્રકૃન્તૈઃ શ્રાદ્ધૈઃ યતન્મહી-
મઘોનઃ અકબ્જરસાહેસ્તદાગમઃ સ્વરેરાગમનમ્ભાષ્યત પ્રોચ્યતે સ્મ । કિં કૃત્વા । નૃપૈરત્ય-
મૃપાલૈરિવ કનક સ્વર્ણમંશુકાનિ વસ્ત્રાણિ આદૌ યસ્ય તાદૃગ્વસ્તુજાતમુપાયનીકૃત્ય
દૌકયિત્વા ॥

શ્લોકાર્થ

થાનસિંહ અમીપાલ, અને માતૃમુખ (માતૃકલ્યાણ) આદિ સંઘસેવકોએ અકબર
બાદશાહને મુવણું, વસ્ત્રો આદિનું ભેટણું કરીને સૂરિજના આગમનના સમાચાર
કહ્યા, ॥ ૪૭ ॥

આજ્ઞાં તવાસાઘ સમગ્રભૂમીપાલાઙ્કપટ્કેરુદ્ધૃક્ષિતારુદ્રેઃ ।

કુર્મો જિનસ્યેવ વયં પ્રવેશમહં મુનીન્દોર્મહનીયકીર્તેઃ ॥ ૪૮ ॥

સમગ્રાઃ સમસ્તા યે ભૂમિપાલા રાજાનસ્તેષામઙ્ક ઉત્સજ્ઞઃ સ યથ પટ્કેરુદ્ધં પદ્મં તત્ર
મૃદ્ધિતૌ બ્રમરાવિવાચરિતૌ અઙ્કત્રી ચરણૌ યસ્ય તત્સંબોધનમ્ । હે સાહે, તવાજ્ઞામાદેશમા-
સાઘ સંપ્રાપ્ય વયં ત્વદીયા મહાજનજનાઃ શ્રાવકાશ્ચ મહતીયા જગજ્ઞનમ્લાઘ્યા કીર્તિયંશો
યસ્ય તાદૃશસ્ય તીર્થકરસ્યેવ મુનીન્દોઃ શ્રીમદાહૂતશ્રીહીરવિજયસૂરેઃ પ્રવેશસ્ય કતેપુરમધ્યે
સમાગમનસ્ય મહમુત્સવં કુર્મઃ ॥

શ્લોકાર્થ

સમસ્ત રાજાઓના મધ્યભાગ રૂપી કમલમાં બ્રમર રૂપે બેતાં યશસ્વિ રહ્યાં છે,
તેવા હે સ્વામિન, આપની આજ્ઞા પામીને, તીર્થ કર ભગવાનની જેમ જેમની કીર્તિ
શ્લાઘનીય છે, તેવા હીરવિજયસૂરિજનો અમે પ્રવેશ મહોત્સવ કરીએ ? ॥ ૪૮ ॥

પ્રમોર્નિર્નીયોપગમં પ્રમોદપ્રોત્ફુલ્લવત્ક્રામ્બુરુદ્ધો મહીન્દ્રઃ ।

સુધાં સ્વગામ્ભીર્યજિતાબ્ધિનેત્રોપદીકૃતામુચરતિ સ્મ વાચમ્ ॥ ૪૯ ॥

મહીન્દ્રઃ સાહિર્વાણીમુચ્ચરતિ સ્મ વગ્રાપે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વસ્યાત્માનો ગામ્ભીર્યેણ
ગમ્ભીરતયા જિતેનાબ્ધિના સમુદ્રેણ ઉપદીકૃતાં સુધામિવ । કિંમૂતઃ મહીન્દ્ર' । પ્રમોદેનાન્ના-

देन उत्कुलं विकसितं चक्रं मुखमेवाभ्युहं कमलं यस्य । किं कृत्वा । प्रभोः स्वरूप-
गमं पादावधारणं निपीय सादरं श्रुत्वा ॥

श्लोकाथ

आचार्य महाशयना पदार्पण्युने आदरपूर्वकं सांभलीने, हृषींशी जेमनुं सुअकमल
विकस्वर अन्धुं छे, तेवा अकभर आदशाडे वाणी उन्धारीः ते वाणी जणु पोतानी
अंभीरताथी पराभव आमेदा असुद्रे छोट्या इपे आपेदी सुधा न डेय ! ॥ ४८ ॥

यस्मिन्महाश्र्वरसे निमग्नीभूता त्रिलोकीजनता यथा स्यात् ।

विनिर्मिमीध्वं तमिह प्रवेशमहं महीयांसमहो मुनीन्दोः ॥ ५० ॥

अहो इति संबोधने । हे आच्छाः, इह मत्कृतेपुरमध्ये मुनीन्दोः स्वरिराजस्य तं जगति
विस्मयातिभाजं महीयांसं बहुव्रविणवितरणविविधविचित्ररचनाकरणादिभिरतिमहान्त
प्रवेशस्य महमुत्सवं तथा तेन प्रकारेण निमिमीध्वं कुरुष्वम् । तथा कथं तं कं च ।
यथा येन प्रकारेण त्रिलोकीजनता त्रैलोक्यलोकनिकरः यस्मिन्प्रवेशमहोत्सवे महानतिशायी
य आश्र्वरसः विस्मयातिरेकरसस्तस्मिन्निमग्नीभूता त्रिलीयस्थीयमाना ब्रुडितेव स्यात् ।
अत्र गर्भितोत्प्रेक्षासौ ॥

श्लोकाथ

“हे श्रावडे, भारा कृतेपुरभां महाभडिभावात जेवा सूरिशयने जेवे प्रवेश
महोत्सव करावे के जेने जेधने त्रैलु दीकने अभूळ आश्र्वरसभां अशकाव अनी
अथ.” ॥ ५० ॥

गिरं धरेन्दोर्हृदये निधाय नालीकनेत्रामिव नैगमास्ते ।

वाचस्पतेर्गोचरयन्ति वाचो न यां कदाचिन्मुदमादधुस्ताम् ॥ ५१ ॥

ते नैगमा वणिजः श्राद्धास्तामसाधारणां मुद प्रमोदं दधुर्धारयन्ति स्म । यां मुद
वाचस्पतेः सुराचार्यस्यापि वाचो वचनरचनाः कदाचित्कस्मिन्नपि प्रस्तावे गोचरयन्ति
विषयीकुर्वन्ति । गुरुगिरोऽपि यां वचतुं न प्रभवन्तीत्यर्थः । किं कृत्वा । नालीकनेत्रा

प्रफुल्लत्कमललोचनामिव धरेन्दोरकञ्जरस्य वसुधाविधोर्गिर वाणीं हृदये निधाय हृदयं
मनो वक्षश्च तस्मिन् स्थापयित्वा वक्षसि वनिता निधीयते मनसि वागवधार्यते च ॥
इति सूरः प्रवेशोत्सवकरणार्थं साहेबिज्ञप्तिस्तदादेशप्राप्तिश्च ॥

श्लोकांशः

जेभ कभलाक्षी जेवी ज्ञीने वक्षस्थल पर स्थापन करीने आनंद प्राप्त थाय तेम
सुरशुभने पक्षु अजोत्तर तेवी आदशाहनी पाछुने हृदयभां स्थापन करीने थानसिंह
आदि आवडे अत्यंत हर्षित थया. ॥ ५१ ॥

निमृत्य पृथ्वीपुरहूतपार्श्वार्त्संघस्य चायाकथयन्नुदन्तम् ।

सोऽपि प्रसर्पत्प्रमदामृताब्धौ मराललीलायितमाततान ॥ ५२ ॥

अथ साहिनाज्ञाप्रदानानन्तरं स्थानसिंहादयः आज्ञाः पृथिवीपुरहूतस्य साहेः पार्श्वान्नि
वृत्य पश्चाद्ब्रलयित्वा संघस्य समग्रआन्ध्रीद्वार्जनवर्गस्य उदन्तं भूपतिसंवन्धिनं । वृत्तान्तप्रकथ-
यन्निवेदयन्ति स्म । पुनः संघोऽपि । श्रुत्वेत्यध्याहार्यम् । प्रसर्पन्वर्धमानो यः प्रमोदो हयः न
एवामृताब्धिः क्षीरसमुद्रस्तस्मिन्मराललीलायितं राजहंसविलसितमाततान कुर्वते स्म ।
'हंसासाहतपद्मरेणुकपिशक्षीरार्णवाम्भोभूतैः' इति स्नातस्यास्तुतौ । परमानन्दमेदुरीभावं
वभारेत्यर्थः ॥

श्लोकांशः

त्यार पछी थानसिंह आदि आवडेजे आदशाह पासेथी पाछा करीने सर्व
समाथार संघने निवेदित कथा. आवा शुभ समाथार सांलणीने समस्त प्रापक समृद्ध
अत्यंत आनंदरूपी क्षीरसमुद्रभां राजहंसनी भाइक भस्त जनी गथो. ॥ ५२ ॥

अथ फतेपुरसंघस्य संमुखगमनारम्भः—

संघः प्रतस्थेऽभिमुखं मुनीन्द्रोस्तकण्ठितामाकलयाम्बकुण्डाम् ।

कुलंकपाकान्त इव प्रवृद्धकल्लोलगाली रजनीध्वरस्य ॥ ५३ ॥

संवः आगराफतेपुरश्चाद्धसमुदायो मुनीन्दोर्हीरविजयसुरेरभिमुखं प्रतस्थे प्रचलति स्म । किं कुर्वन् । अकुण्ठाभत्यभ्यधिकाभुत्कण्ठामौत्सुक्यमस्यास्तीत्युत्कण्ठी तस्य भाव उत्कण्ठिता तामाकलयन्दधत् । क इव । कूलंकषाकान्त इव । यथा कूलं मर्यादाभूमौ कषन्ति विलिखन्ति पातयन्तीति कूलंकषा नद्यस्तासां कान्तो मर्ता समुद्रो वृद्धा वृद्धि प्राप्ता उपचिता ये कल्लोलास्तरङ्गास्तैः शालते शोभते इत्येवंशीलः सन् रजनीश्वरस्य विधोरभिमुखं प्रतिष्ठते ॥

श्लोकार्थ

उपगता तरंगोत्थी शोभते सरितपति समुद्र वरती इषे चन्द्रनी सन्भुभ नद्य तेभ आशा अने इतेपुरने आषक समुदाय अति उत्कंठा धारयु करते आचार्य देवनी सन्भुभ आहथे. ॥ ५३ ॥

सुवर्णकायानतिवातवेगान्बीह्वाविशेषैः क्षितिमस्पृशन्तः ।

कृष्णा इवाध्यासुरुह्वहन्तः श्रियं हरीन्केचन चक्रहस्ताः ॥ ५४ ॥

केचन जनाः हरीन्भवानारुहः अध्यासामासुः । के इव । कृष्णा इव । यथा नारायणा हरीन् गरुडानारोहन्ति । किं कुर्वन्तो जना नारायणाश्च । वहन्तो धारयन्तः । काम् । अयम्, विविधवस्त्राभरणादिशोभां लक्ष्मीं च । उभयेऽपि कमलां कलयन्तो वा । पुनः किभृताः । चक्रं रथाङ्गमाकृत्या श्रुतिमद्भा सुदर्शनं हस्ते पाणौ येषाम् । किंलक्षणान् हरीन् । सुशोभनो वर्णो रक्तपीतश्वेतादिको येषाम् । यदुक्तं हैम्याम्—‘सिते तु तत्र कोकाहौ खोङ्गाहः श्वेतपिङ्गले । पीयूषवर्णे सेराहः पीते तु हरयो हयः ॥ कृष्णवर्णे तु खुङ्गाहः क्रियाहो लोहितो हयः । आनीलस्तु नीलकोऽत्र त्रिव्यूहः कपिलो हयः ॥’ इत्यादिबचनात् । पक्षे स्वर्णकायास्तन्मयत्वात् । यदुक्तं हैम्याम्—‘पक्षिस्वामी काश्यपी स्वर्णकायः’ इति । पुनः किभृताः । अतिक्रान्ता वातानां वेगो यैर्हयेऽपि । पुनः किभृता । बीह्वानां धौरित-वर्लित-प्लुति-उत्तेजित-उत्तरिताभिधानानां धारागतीनां विशेषरतिशयैर्विविधप्रकारैर्वा । ‘धौरित वर्लित-प्लुत्युत्तेजितोत्तरितानिब । गतयः पञ्च धाराख्यास्तरङ्गाणां क्रमादिमाः ॥’ इति हैम्याम् । क्षितिं शोणीमण्डलमस्पृशन्तः पादैर्न संघट्टयन्तः शीघ्रगामितया । अथ वा उत्तालकालललितैर्भूमौ स्पृशन्तोऽपि न दृश्यन्ते । यदुक्तं नैषधे—‘दृग्ज्येयकेवलनभःक्रमण-प्रवाहैर्वाहैरलुप्यत सहस्रदृग्वर्गवर्गः’ इति । पक्षे खगतया ॥

श्लोकाथ

જેમ કૃષ્ણ (વિષ્ણુ) ગરૂડ આરૂઢ થાય તેમ કેટલાક માણસો અતિવેગવંતઅશ્વો ઉપર આરૂઢ થયા હતા. જેમ કૃષ્ણ (વિષ્ણુ) લક્ષ્મીચુકત હોય છે, તેમ માણસો વિવિધ પ્રકારનાં આશ્ચર્યો વડે શોભતા હતા. જેમ કૃષ્ણના હાથમાં સુદર્શનચક્ર હોય છે, તેમ માણસોનાં હાથમાં ચક્રની આકૃતિ હતી. સુવર્ણમય કાયાવાળા ગરુડની જેમ લાલ, પીળા અને શ્વેત આદિ રંગવાળા અશ્વો ઉપર કે જેમની અતિવેગવંત-પવન ગતિ છે, વળી ધૌરિત, વલ્ગિત, ખુલ્લ, ઉત્તેજિત એને ઉત્તરિત આદિ એવા પાંચ ધારા ગતિ વડે પૃથ્વીને પણ નહીં સ્પર્શ કરતા એવા અશ્વો ઉપર લોકો આરૂઢ થયા હતા. ॥ ૫૪ ॥

बभ्रुर्विभूषांशुतडिद्वितानान्गर्जोर्जितस्पन्दिमदाम्बुधारान् ।

शक्रेण कायाः कुतुकाकृताः किं यानाम्बुदान्केचिदिभान्भजन्तः ॥ ५५ ॥

केचिज्जनाः बभूवुः शुशुभिरे । किं कुर्वन्तः । इमान् हस्तिनो भजन्तोऽध्यारोहन्तः ।
उन्मेष्यन्ते—कुतुकात्कौटुहलान् शक्रेण कायाः स्वशरीराणि किं कृताः । किं कुर्वन्तः कायाः ।
यानानि वाहनीभूतान्स्पृशन्मेघधानाश्रयन्तः । 'संक्रन्दनाखण्डलमेघवाहनाः' इति हैम्याम् ।
इमान्स्पृशन् किलक्षणान् । विशिष्टा भूषा आभरणानि तेषामंशवः किरणा यव तद्वितां
विश्रुता वितानं वृन्दं येषां तान् । 'विनैव भूषामवधिः श्रियामसौ' इति नैषधे । 'भूषा
आभरणानि' इति तद्वृत्तिः । विशिष्टा, शोभा येषां तादृशा अंशवो यासां तादृशिवधानां
सौदामिनीनां मण्डलं येषु । गर्जाभिर्गर्जार्दवैः कृत्वा उभयेऽप्युजिताः प्रचलाः स्पन्दन्ति
क्षरन्ति इत्येवंशीला मदनाहंकारेण एकैकेभ्योऽभ्यधिकाभ्यधिका । अथ वा ग्रीष्मततीभूतं
निष्पतन्ति इत्येवंशीला मदेनाहंकारेण एकैकेभ्योऽभ्यधिकाभ्यधिका । अथ वा ग्रीष्मततीभूतं
भूलोकं निर्वापयिष्यामशीतलीकरिष्याम् इति मदेन हर्षेण युक्ताः पयसां धारा येपाम् । 'मदो
रेतस्यहंकारे मधे हर्षोभदानयोः । कस्त्वरिकायां क्षौब्धे च' इत्यनेकार्थः । पश्चात्कर्मकारयः ॥

સ્વેચ્છાથી

જેમાં આભૂષણોનાં ફિરણો રૂપી વિધુતનો સમૂહ છે, તેમજ પ્રબલ ગર્જનાગોથી
 ક્ષપ્તન રૂપે બનેલા મદરૂપી જલધારાને વરસાવતા અથવા ગ્રીષ્મના તાપથી તપેલા
 લોકોને હું શીતલ કરીશ—આવા હર્ષથી સુક્ત જલધારાવાળા ગળેંદ્રો ઉપર આરૂઢ
 થયેલા કેટલાક માણસો શોભતા હતા, તે ગળેંદ્રો બાણે ધંદે કૌતુકથી અનેક શરીરોને
 ગાત (વાહન) રૂપે ધ્યાં હોય તેવા મેઘો ન હોય. ॥ ૫૫ ॥

रथ्यैः सनाथान्मणिशातकुम्भसंदर्भगर्भान् रथिकैः श्रिताङ्गान् ।

मरुद्रथान्स्वःसदना इवात्र व्यभूषयन्केऽपि पुनः शताङ्गान् ॥ ५६ ॥

अत्र संमुखगमनोत्सवे पुनः केऽपि जनाः शताङ्गान् रथान् व्यभूषयन् अलङ्कुर्वन्ति स्म । किंभूतान् । रथ्यैरश्वैर्वृषभैर्वा सनाथान् सहितान् । पुनः किंभूतान् । मणीनां नानावि-
धरत्नानां शातकुम्भानां स्वर्णानां संदर्भो रचना गर्भे मध्ये येषाम् । पुनः किंभूतान् ।
रथिकैः रथारोहिभिः श्रितः सेवितः अङ्ग उत्सङ्गो येषाम् । के इव । स्वःसदना इव ।
यथा देवा मरुद्रथान् दिव्यस्थन्दनान् विभूषयन्ति ॥

श्लोकाथ

येभ द्वेवा द्विथरथेने शोभावे, तेभ कटलाक भाषुसे अश्वयुक्त अथवा वृषभ-
युक्त तेभश्च सुवर्णुनी रथना तथा अनेक प्रकारनां रत्नोनी रथनाथी युक्त येवा
रथोभां भेठेला शोले छे. ॥ ५६ ॥

स्थलप्रफुल्लवहैमपद्मलेखाविभूषामिव लम्भयन्तः ।

क्रमद्वयीचङ्क्रमणक्रमेणालंचक्रिरे केचन वार्धिकाञ्चीम् ॥ ५७ ॥

केचन जना क्रमयोरश्चरणयोर्द्वयी तथा यच्चङ्क्रमणं प्रचलनं तस्य क्रमेण परिपाठया
वार्धिकाञ्चीं भ्रमीमलंचक्रिरे भूषयन्ति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—स्थले अलातिरिक्तप्रदेशे प्रफुल्लन्ति
विजृम्भमाणानि नवानि प्रथमप्ररूढानि हैमानि कनकसंबन्धीनि पद्मानि कमलानि तेषां
लेखाः श्रेणयस्तासां विभूषां शोभां लम्भयन्तः प्रापयन्त इव । उत्फुल्लस्थलपद्माभभवच्च-
रणसूचिता इति चम्पूकथायाम् ॥

श्लोकाथ

कटलाक भाषुसे अश्वयुगल वडे आलता शोभाने प्राप्त करता इता. ते नष्टे
स्थल प्रदेश उपर नवीन सुवर्णकमलानी पङ्क्तिभोनी शोभाने प्राप्त करावता
न होय । ॥ ५७ ॥

દધુસ્તદા જન્મજુષો વિશૂષાં શૂષાવિશેષાન્વપુષા વહન્તઃ ।

શ્રિયા જિતેનામરસદ્મનેવોપદીકૃતાઃ સ્વીયસુરા નગર્યાઃ ॥ ૫૮ ॥

તદા તસ્મિન્નવસરે જન્મજુષો મનુષ્યા વિશૂષામલંકારાદિકં દધુર્ધારયન્તિ સ્મ । કિં કુર્વન્તઃ । વપુષા શરીરેણ શૂષાણાં શોભાનાં વિશેષાનતિશયાન્ વહન્તઃ દધતઃ । ઉત્પેક્ષ્યતે-શ્રિય લક્ષ્યા કૃત્વા જિતેનાભિમુતેન અમરસજ્ઞાના સ્વર્ગેણ નગર્યાઃ શ્રીકર્યાઃ સ્વીયા આત્મીયાઃ સુરા દેવા ઉપદીકૃતા ઠોકિતા इच ॥

શ્લોકાર્થ

તે અવસરે માણુસોએ શરીરની શોભા વધારે તેવાં આભૂષણો પહેર્યાં હતાં, તે સીકી નગરીની લક્ષ્મી વડે પરાભવ પામેલી સ્વર્ગપુરીએ આભૂષણો યુક્ત પોતાના દેવોને લેટણા રૂપે બાંહે આપ્યા ન હોય । ॥ ૫૮ ॥

આરુઢ વાહં પિતુરિન્દ્રસુતુઃ સ્નિગ્ધૈર્નિસેલન્કિમનેકમૂર્તિઃ ।

પર્યાણિતપ્રૌઢહયાધિરુઢાઃ શુક્લારિતા ભાન્તિ તદા કુમારાઃ ॥ ૫૯ ॥

તદા તસ્મિન્પ્રસ્તાવે શુક્લારો બહ્મલંકારાદિવેષઃ સંજાત યથામિતિ શુક્લારિતાઃ । અથ વા શુક્લારસંહિતાન્કુર્વન્તીતિ શુક્લારયન્તિ શુક્લાર્યન્તે સ્મેતિ શુક્લારિતાઃ કુમારા ભાન્તિ શોભન્તે । કિલ્લક્ષણાઃ । પર્યાણં પત્યયનં જાતમેષામિતિ પર્યાણિતાઃ । પર્યાણયુકં કુર્વન્તીતિ પર્યાણયન્તિ પર્યાણ્યન્તે સ્મેતિ પર્યાણિતા વા તથા પ્રૌઢાઃ પ્રગલ્ભાઃ પુરુષપ્રમાણા વા હયા અશ્વાસ્તાનધિરુઢાઃ : ‘જવેડપિ માનેડપિ ચ પૌરુષાધિકસ્’ इति नैषधे । ઉત્પેક્ષ્યતે—પિતુરિન્દ્રસ્ય વાહમુચ્ચૈઃશ્રવસમારુઢાધ્યાસ્ય અનેકાઃ શતશો મૂર્તયો દેહા यस્ય । વાઠા અપિ અનેકા ઇન્દ્રસ્ય વિદ્યન્તે । યદુક્તં રચુર્વંશે—‘શતૈસ્તમશ્ણામનિમેષવૃત્તિભિર્દર્શિં વિદિત્વ્યા હરિમિશ્ર વાજિમિઃ’ इति वाजिवाहुष्यम् । પતાવતા શ્વેતનીલવર્ણાનામુપલક્ષણાદન્યવર્ણસં-બન્ધિનોડપિ સંભાવ્યન્તે । અથ ચ જાતિવાચિત્વાદેકવચનમ્ । અનેકવૃત્તિત્વેન જયન્તસ્યા-રોહણાશ્વા અપ્યનેકે જાતા પથ । અથ ચ સ્નિગ્ધૈર્મિત્રેઃ સમં નિસેલન ક્રીડન । મિત્રા અપ્યનેકવર્ણાશ્વાધિરુઢાશ્ચ સંભાવ્યન્તે । તાદૃશ ઇન્દ્રસુતુર્જયદત્તતામેવ ॥

શ્લોકાર્થ

તે અવસરે પદાણુયુક્ત પ્રૌઢ અથો ઉપર આરૂઢ થયેલા, મિત્રોની સાથે ક્રીડ કરતા, અને શણુગારયુક્ત અનેક કુમારો શોભતા હતા. તે બાંહે પોતાના પિતા ઇન્દ્રના ઉશ્ચૈશ્રવસ આરૂઢ થઈને અનેક શરીર ધારણ કરતા અને મિત્રોની સાથે ક્રીડ કરતા ઇન્દ્રનો પુત્ર જયંત બાંહે અનેક રૂપે આવેલો ન હોય । ॥ ૫૯ ॥

तदा कुमारीभिरभासि भास्वन्मुक्तामणीस्वर्णविभूषणाभिः ।

इवानुजाभिः सुरराजसूनो रिरंसयोर्वीतलशालिनीभिः ॥ ६० ॥

तदा तस्मिन्व्यतिकरे भास्वन्ति दीप्यमानानि मुक्तानां लघुस्थूलप्रमाणादीनां मुक्ता-
फलानां मणीनां करतलपद्मरागेन्द्रनीलहीरकमुख्यानां रत्नानां स्वर्णानां प्रवेतरक्षपीतवर्ण-
कनकानां विभूषणान्याभरणानि यासां तादृशीभिः कुमारीभिरनुदाष्टनवदशवर्षदेशीयवालि-
काभिरभासि शुशुभे । उत्प्रेक्ष्यते—रिरंसया चलवयस्त्वेन क्रीडां कर्तुमिच्छया उर्वीतलं
भूमण्डलं शालन्ति सेवन्ते इत्येवंशीलाभिः सुरराजसूनोर्जयन्तस्यानुजाभिर्लघुभगिनी-
भिरिव । स्वसुहृद्भिः समं क्रीडां कर्तुं कौतुकात्कृतानेकश्रुतिं भ्रातरं जयन्तं विभाव्य
तद्दर्शनात्पन्नाद्वितात्मकौतुहलाकलितरसिकमानसतया जयन्तलघुभगिन्या जयन्त्या अपि
कृताभिः अनेकाभिर्भ्रूतिभिरिवेत्यर्थः । अत एताः सर्वा अपि लघुभगिन्य एव ॥

श्लोकाश्च

ते अथसरे द्वेदीप्यमान हीरा, भाषेक, मोती अने सुवर्णानां अलङ्काराश्च सुश्लेषित
कुमारिकाश्चो शोभन्ती इती । ते अष्टे अनेक शरीरने धारणु करीने आवेदा योताना
भाषि जयंत (ध'द्रपुत्र) ने जेधने आलस्वभावे रभवानी ध'मछाश्चो पृथ्वीतल उपर
आवेदी जयंतनी लघुभगिनीश्चो न होय ! ॥ ६० ॥

परम्पराभिः पुरसुन्दरीणां राजी जनानामनुगम्यते स्म ।

महे मुनीन्द्रोः शरदीव राजमरालमाला कलहंसिकाभिः ॥ ६१ ॥

मुनीन्द्रोः सुरैर्महे प्रवेशोत्सवे जनानामागराफतेपुरादिनगरनागराणां राजी श्रेणी
पुरसुन्दरीणां परम्पराभिः मेवातमण्डलनागरोणां पङ्क्तिभिः अनुगम्यते स्म । नराणामनु
नार्योऽपि प्रचेलुरित्यर्थः । काभिरिव । कलहंसिकाभिरिव । यथा शरदि घनात्यये
राजमरालमाला राजहंसावली राजहंसीभिरनुगम्यते ॥

हि० सौ० ४६

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવના પ્રવેશ મહોત્સવમાં માણસોની શ્રુતિ નગરનારીઓ વડે અનુસરાતી હતી. જેમ શરદ્ઋતુમાં રાજહંસોની પાછળ રાજહંસીઓ આવે, તેમ પુરુષોની પાછળ સ્ત્રીઓ આવતી હતી. ॥ ૬૧ ॥

ભૂષામણિઘોતિતદિદ્ગુણાભિશ્ચાપલ્યવશ્ચત્કુલવાલિકાભિઃ ।

વમેઽબ્રવેદાદ્ભુવમીયુપીભિરિવાર્મકામિર્જલવાલકાભિઃ ॥ ૬૨ ॥

ભૂષાણામલંકારાણાં મણિભિર્માણિક્યૈઃ । રત્નકાન્તિભિરિત્યર્થઃ । ઘોતિતાનિ પ્રકાશિતાનિ દિશાં દશાનામપિ હરિતાં મુખાનિ યામિસ્તાદ્દશીભિઃ । તથા ચાપલ્યેન વશ્ચલતયા વશ્ચન્તીભિઃ કુલવાલિકાભિઃ સુજાતકુમારિકાભિઃ વમે દીપ્યતે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—અમે આકાશમાર્ગે ચિરવિલસનેન વહુકાલં વિલાસકરણેનોદ્ભૂતલેદાન્તિઃ પ્રકટીભવન્તિવેદાદ્ભુવં ભ્રમણ્ડલં પ્રતિ દ્યુષીભિરાગતાભિર્વાલિકામિર્લેધ્વીમિર્જલવાલિકાભિર્વિદુઃપ્રિવ ॥

શ્લોકાર્થ

મણિ-માણિક્યા અલંકારોની કાંતિથી દિશાઓનાં મુખ પ્રકાશિત કરનારી અને ચપલતાથી મનોહર એવી કૂલબાલિકાઓ શોભતી હતી; જાણે આકાશ માર્ગમાં ચિરકાલ કીડા કરીને કંટાળેલી પૃથ્વી ઉપર આવેલી જલબાલિકાઓ (વિદ્યુત) ન હોય ! ॥ ૬૨ ॥

સર્ગર્મભાવં વિધુના દધાનાઃ સારસ્વતા મર્ત્યનિવેખ્યમાનાઃ ।

તદા સ્મ રક્ષન્તિ પુરસ્તુરજ્ઞાઃ ક્ષમાયામિવોચ્ચૈઃ શ્રવસોઽનુવિમ્વાઃ ॥ ૬૩ ॥

તદા તસ્મિન્નુત્સવે પુરઃ પુરસ્તાત્તંવાયે તુરજ્ઞા અશ્વા રક્ષન્તિ સ્મ । સૌવર્ણપર્યાંગાદિભિઃ શુદ્ધારિતાઃ અનધિરુદનરા લોકે ‘જલમતીઘોઢા’ દિનિ પ્રતિદ્વાઃ । તે નુરત પ્રચેલુઃ । ઉચ્ચૈઃશ્રવસ इन्द्राश्वस्य अनुविम्व्वाઃ પ્રતિકૃતય इव । કિં કુર્વાણાઃ । વિધુના ચન્દ્રેણ સહ સર્ગર્મભાવં વ્રાતુત્વમ્ । ‘સર્ગર્મસહજા અપિ’ દિતિ હૈમ્યાય । તુલ્યવર્ણેન સમુદ્રોત્પન્નત્વેન વ ચન્દ્રોચ્ચૈઃશ્રવસોઃ તથા । પુનઃ કિંમૃતાઃ । સારસ્વતાઃ કાશ્મીરદેશોદ્રવાઃ । તથા મર્ત્યઃ સમ્યગ્લક્ષણયુક્તત્વેન મનુષ્યનિવેખ્યાઃ ઉપાસ્યમાનાઃ । પક્ષે સરસ્વતિ સમુદ્રે । યાદઃત્રોતો

वार्नदीशः सरस्वान्' इति हैम्याम् । भवः सारस्वतः । तथा अमर्त्यैः इन्द्राश्वत्वात्सुरैः
संसेव्यमानैः । ततोऽत्र कर्मधारयः ॥

श्लोकाथ

ते अवसरे अंर्दनी साधे भ्रातृभाषने धारण्य कृता (उच्यैश्वरसू अने अंर्दनी उत्पत्ति
अेक समुद्र डोवाथी अने भ्राता) काश्मीरमां उत्पन्न थयेला अने मनुष्ये वडे
सेवाता अन्धो संधनी आगण आलता शोभता हुता; ते आण्ये पृथ्वी उपर आवेला
धंर्दना अन्ध उच्यैश्वरसूनां प्रतिभिंओ न डोय ! ॥ ६३ ॥

यस्मिञ्जयन्त्यः कलकण्ठकण्ठाङ्गुः समुत्कण्ठितकम्बुकण्ठयः ।

सिद्धाङ्गनाः स्वर्गिगिरेर्वरायां गुणान्गानीन्दोरिव गातुमेता ॥ ६४ ॥

यस्मिन्महोत्सवे समुत्कण्ठिताः गुरुगुणान् गातुं सम्यक् त्रिधाप्युत्कण्ठा औत्सुक्यं
जातमासामिति समुत्कण्ठिताः कम्बुकण्ठयः सलक्षणलक्ष्मीवन्मृगाक्ष्यः जगुर्मधुरं गायन्ति
स । किं कुर्वन्त्यः । कलकण्ठानां कोकिलानां कण्ठान् ध्वनीत् जयन्त्यः । 'कण्ठां ध्वनौ
संनिधाने ग्रीवायां मदनद्रुमे' इत्यनेकार्थः । उत्प्रेक्ष्यते—गणीनां साङ्गप्रवचनेऽधीतानामिन्द्रो-
ध्वन्नस्य स्त्रीन्द्रस्य गुणान् गातुं गानगोचरीकर्तुं स्वर्गिगिरेर्मरुपर्वतादेता आगताः सिद्धा
देवविशेषास्तेषामङ्गनाः स्त्रिय इव । किं च किन्नरसिद्धाङ्गना एव गीतौ प्रसिद्धिभाजः ।
यदुक्तं भोजप्रबन्धे—'देव त्वं जयः कासि लुब्धकबधूदस्ते किमेतत्पलं क्षामं किं सहजं
ब्रवीमि नृपते यद्यस्ति ते कौतुकम् । गायन्ति त्वदरिप्रियाश्रुतदिनीतीरेषु सिद्धाङ्गना
गीतान्धा न तूणं चरन्ति हरिणास्तेनामिषं दुर्बलम् ॥' इति । तथा च 'यस्मिन्नासन्न-
सारङ्गाः सार गायति किन्नरी' इति चम्पूकथायाम् । किं च । मेरुः सुरावासः सवे-
षामपि देवानां साधारणवासत्वात्सिद्धानामप्यावासः । ततस्तत्र आगमनं युक्तमेव ॥

श्लोकाथ

प्रवेश मंडोत्सवमां सारंगदोयना स्त्रीओ केडिलना कंठने पणु शरभावे तेवा
मधुर स्वर आचार्यदेवना गुणो गाती हुती; ते आण्ये आचार्य देवना गुणोने गावा
भाटे मेरुपर्वतथी पृथ्वी उपर आवेवी सिद्धांगनाओ (किन्नरीओ) न डोय ! ॥ ६४ ॥

द्विपैर्व्यतायन्त पटिष्ठघण्टाटङ्कारवाव्याहतवृंहितानि ।

महीतलोद्भासितदुर्नयस्य प्रस्थानदक्काणितानि मन्ये ॥ ६५ ॥

द्विपैर्वारिणैरतिशयेन पट्टानि पट्टिष्ठानि तथा घण्टानामन्तर्लम्बितायतदहलालाभिवाद्य-
मानवाद्यविशेषाणां देवगृहादौ गजघण्टादिषु च प्रसिद्धानां टङ्कारवैष्टण्यकृतिकृतिकृद्घुनि-
विशेषैरव्याहतानि अनिहनुतानि बहुलीकृतानि वृंहितानि गजगर्जारवाः व्यतायन्त विस्तारयन्ते
स्म । गजशब्दा वृंहितान्युच्यन्ते । यदुक्तं हैम्याम्—‘गजानां गर्जवृंहिते’ इति । उत्प्रेक्ष्यते—
महीतलाद्भूमिमण्डलावुद्भासितस्य निष्कासितस्य दुर्नयस्यात्यायस्य प्रस्थाने प्रचलने दक्का
पटहः । ‘दक्का भेरी दुन्दुभिरानकः’ इति हैम्याम् । तस्य क्वणितानि प्रयाणपटहध्वनय इव ॥

श्लोकाध

गजघण्टाभ्यानां अतिशय टङ्कारवथी अव्यवहितरेषु धनगर्जनां कृतां हस्तिभ्यानी
गर्जनां वदे दिशाभ्यां व्याप्तं भनी, ते भ्रातृ पृथ्वी उपरथी काली भूकेला अन्यायनो
अथाद्यु-सूयकं दृष्टानो आवाज न डोय ! ॥ ६५ ॥

भांकारिभेरीनिनदन्नफेरीनैर्दिग्गन्तानपि पूरयन्तीः ।

कर्णातिथीकृत्य कुपसलसैर्निर्घोपिपर्षाशरभीवभूवे ॥ ६६ ॥

भामिति शब्दं कुर्वन्तीति भांकारिण्यस्तादृश्यो मेर्यो दुन्दुभयः अतिलम्बास्ताम्रमया
तद्युक्ता या निनदन्त्यः शब्दायमानाः नफेर्यः पित्तलमयाः विचित्ररचनायत्यः सुगन्धा
घादित्रविशेषास्ताः कर्णातिथीकृत्य स्वश्रवणानां प्राप्नुयीः प्रणीय । श्रुत्वेत्यर्थः । कुत्सितः
सिद्धान्तविरुद्धः पक्षः स्वीकारो येषामेतावतां कुमतभाजाम् अथवा मिथ्यादृशां लक्ष्यैः परो-
लक्ष्यैः निर्घोषो नितरां घोषः कटत्कारः भयानकगर्जितं त्रिधा तथा सुता निर्घोषिण्यः
ताश्च ता वर्षाश्च प्रावृषः तासाम् । वर्षाशब्दस्य बहुवचनान्तत्वात् । शरभीवभूवे । अश-
पदीभाव' भेजे । वर्षासु मेघगर्जितं निशम्य शरभा उत्पत्योत्पत्य भूमौ पतित्वा म्रियन्ते ।
तथा भेरीनफेरीशब्दानाकर्ण्य कुपाक्षिका अपि मृतप्राया इव जायन्ते स्म । किं कुर्यातीः
नफेरीः । नदैः स्वाद्वैतशब्दैर्दिग्गन्तानपि निखिलहरितामवसानगङ्गाण्यपि पूरयन्तीनिर्भर-
भगन्तीः ॥

શ્લોકાર્થ

ભેરીના ભયંકર અવાજવાળી નકેરી (વાજિત્ર વિશેષ-પ્રાયઃ ભુંગલી) ના અવાજથી દિશાઓનાં મુખો પૂરી દેનાર અનેક ભતિનાં વાજિત્રોના અવાજ સાંભળીને લાખો કુપાક્ષિકેએ પતંગિયા રૂપતા પ્રાપ્ત કરી, અર્થાત્ વર્ષાઋતુમાં મેઘની ગર્જના સાંભળીને શરભો ભડી ભડીને પૃથ્વી ઉપર પડીને મૃતપ્રાયઃ બની બધ છે, તેમ કુપાક્ષિકે વાજિત્રોના સ્વરને સાંભળીને મૃતપ્રાયઃ બની ગયા ! ॥ ૬૬ ॥

સંધ્યાદ્રુહઃ કેડપ્યવહન્વિહાયોલિહઃ શ્યામ્બોરુહિ વૈજયન્તીઃ ।

પ્રકાશયન્તઃ પ્રતિ મુક્તકાન્તં મૂર્તાનુરાગાનિવ રન્તુકામાઃ ॥ ૬૭ ॥

કેડપિ ભવ્યાઃ અનુચરા વા શ્યામ્બોરુહિ કરકમલે । યકવચનં જાતિવાચિત્વાત્ । પાણિપદ્મેષ્વિત્યર્થઃ । વૈજયન્તીઃ પતાકા અવહન ધારયન્તિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—રન્તુકામાઃ ક્રીડિતુમિચ્છવઃ સન્તઃ મુક્તકાન્તં સિદ્ધવદ્ધં પ્રતિ મૂર્તાનુરાગાનિવ પ્રકાશયન્તઃ પ્રકટી-કુર્વન્તઃ હવ । કિંમૂતા વૈજયન્તીઃ । સંધ્યાં સંધ્યારાગશ્રિયં રક્તયા દ્રુહ્યન્તીસ્તસ્ય સ્પર્ધિનીઃ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । વિદાય આકાશં લિહન્તિ સ્પૃશન્તિ ઇતિ ગગનમ્પદ્મલોલેલેખિનીઃ । અતિતુઙ્ગાઃ इत्यर्थः ।

શ્લોકાર્થ

દેટલાક માણસો સંધ્યાની લક્ષ્મી સાથે સ્પર્ધા કરતી એવી ગગનચુંબી ધ્વજાઓ બહેન કરતા હતા; તે બધે મુક્તિરૂપી સ્ત્રીની સાથે ક્રીડા કરવા ઇચ્છતા મુક્તિવધૂ પ્રત્યે પોતાને અનુરાગ પ્રગટ કરતા ન હોય ! ॥ ૬૭ ॥

મૃગીદશઃ કાંચન શાતકૌમ્ભાશિરોમિર્વિભરાંવશ્મુઃ ।

પ્રાક્ષગૃહીતાં મુષ્માં સ્તનેભ્યઃ પશ્ચાજ્જિષ્ટૂજુષજમુષઃ કિમ્ ॥ ૬૮ ॥

કાંચન મૃગીદશઃ સધવવધ્વ શિરોમિસ્તમાઙ્ગૈઃ કૃત્વા શાતકૌમ્ભાન સ્વર્ણમયાન્કુમ્ભાન કલશાન્વિભરાંવશ્મુઃ વિધતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પ્રાક્ પૂર્વ સ્વામાત્મીયાં ગૃહીતાં પરામૃયોપાતાં

सुषमां सातिशायिनीं स्तनेभ्यः युवतीग्रोहपयोधरेभ्यः सकाशात्कथंचनानुनयादिना पञ्चा-
जिह्वशूनून् ग्रहीतुमिच्छन् । किमृतान् । उपजग्मुषः आगतानिव ॥

श्लोकाध

केधं श्रीजो भस्तक उपर सुवर्णा कुलो धारणु करती हती; ते लक्षे पूरे
अहणु करेदी पोतानी शोभा स्तनो पासेथी पाछी भेजववा भाटे आवेला न होय । ॥६८॥

रौप्यानिपा नीलकजापिधाना मूर्धस्वधीयन्त तदा परामिः ।

महामहं तं वचचनाप्यदृष्टं द्रष्टुं मृगाडकाः किमुपेयिवांसः ॥ ६९ ॥

तदा तस्मिन्प्रभुप्रवेशोन्तवे परामिरन्याभिः पदमवदनाभिः रौप्या रजतनिर्मिता निपाः
कलशाः मृधसु मस्तकेष्वधीयन्त त्रियन्ते स्म । किलक्षणाः । नीलकजस्य इन्द्रीयरन्ध्र
अपिधानमाच्छादनं येषु । 'वष्टि भागुरिरल्लोपमवाप्यांरूपसर्गायो' अस्मादत्र विकल्पो ग्रायोः ।
तेनावगाहो वगाहश्च, अपिधानं पिधानं चेति । तदेव 'नषचेऽप्याह—'व्रजति कुमुदे दृष्टा
मोहं दृशोरपिधायकं' इति । उत्प्रेक्ष्यते—वचचनापि कुत्रापि स्थाने अदृष्टं न नयनाभ्यां
निर्भालितं तं जगद्व्रेतमहामहमतिशायिनमुत्तमं द्रष्टुं साक्षाच्चक्षुरेभ्योऽपि किमुपेयिवांसः
समागताः । किमुताः । मृगाडकाः सलक्षमाणश्चन्द्रा इव । 'राकामृगाडकाः नस्य विभान्ति
शरणागताः' इति पाण्ड्यचरित्रं पूर्णेन्दुबाहुल्यम् ॥

श्लोकाध

ते अवसरे णीलु केद्वीक श्रीजो भस्तक उपर नीलकभलनां दांशुवाणा
(अर्थात् नीलवस्त्र वटे आच्छादित सुवर्णाणां) आंदीना कुलो धारणु करती हती; ते
लक्षे आचार्य देवना अमृतपूर्व प्रवेश भेटोत्सव जवा भाटे अंदा आवेता
न होय ॥ ६९ ॥

पुश्चरन्तः पथि हर्षदेयामिपात्तदा श्लितवेल्डिताद्वाः ।

गायन्ति गन्धवेगणा गणेन्द्रगुणान्वितन्वन्त्वाद्वाद्वाः ॥ ७० ॥

પથિ માર્ગે પુરઃ ફતેપુરસંઘસ્ય પુરસ્તાચ્ચરન્તો ગન્ધર્વાણાં વાજિનાં દેવગાયનાનાં ચ ગણાઃ હર્ષેણ યુક્તાઃ હેષા હ્યધ્વનયઃ । 'હેષા હેન્વા તુરઙ્ગાણામ્' इति हैम्याम् । તાસાં મિષાત્કપટાત્ ગણેન્દ્રસ્ય ગચ્છપુરંદરસ્ય હીરસૂરેર્ગુણાન ગાયન્તિ । કિલક્ષણાઃ । વલ્લિગતૈ-
દ્વિતીયગતિવિશેષઃ કૃત્વા વેલ્લિતમન્દોલિતં ચચ્છલીકૃતમઙ્ગં કાયો યૈસ્તે । તત્રાપ્યુત્પ્રેક્ષ્યતે—
અઙ્ગહારમઙ્ગવિશેષં નૃત્યાઙ્ગવિશેષ વિતન્વન્તો ત્રિસ્તારયન્તે इव ॥

શ્લોકાર્થ

વદ્ધિગત ગતિથી જેમનું અંગ ચંચલ થયેલું છે, તેવા આગળ ચાલતા અશ્વોના સમૂહો હર્ષે વડે હેષારવ કરવાના બહાને બાણે આચાર્ય દેવનાં શુભગાન કરતાં ન હોય । ॥ ૭૦ ॥

व्यसीसृपच्छ्रोत्रसुधायमानगाना तदा वैणिकपङ्क्तिरग्रे ।

किमागतामिन्द्रपुरीं पुरीं तां रसादिदृष्टुस्तरगास्यसंसत् ॥ ७१ ॥

તદા તત્ર પ્રક્રમે વૈણિકાનાં પઠકિર્થોરણી અગ્રે સંઘસ્ય પુરસ્તાઙ્ગસીસૃપદ્વિસર્પતિ સ્મ પ્રચ્ચાલ । 'ગચ્છતિ વિસર્પત્યયત્યયતે' इति क्रियाकलापे । કિંમૃતા । શ્રોત્રયોઃ શ્રોતૃશ્વ-
વળયોઃ સુધાયમાનમમ્રતમિવાચરત્ ગાનં ગીતં યસ્યાઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—અતિક્રાન્તા સ્વવૈભવૈઃ
પરામૃતા ઇન્દ્રપુરી અમરાવતી યયા તસ્યાઃ સર્વનગરીભ્યોઽતિશાયિત્વાત્ તાદૃશીં શ્રીકરી
નામ નગરીં રસાદાશ્ચયૌત્સુક્યાદિદૃષ્ટુદ્રેઙ્ગુમિચ્છુરાગતા સમેતાં તુરગાસ્યાનાં કિનરાણાં
સંસત્સભા इव સમૂહ इव । 'ઝહુપરિષદઃ કિં નાર્હન્તી નિશઃ કિમનૌચતી' इति नैषधे ।
'ઝહુપરિષદઃ તારાસમૂહસ્ય इति तद्वृत्तौ ।

શ્લોકાર્થ

તે અવસરે જેમનાં ગીત કણેનિ અમૃતરૂપે બન્યાં છે, તેવી વીણાવાદકોની પંક્તિ સંઘની આગળ ચાલતી હતી; તે બાણે પોતાના વૈભવ વડે જેણે ઇન્દ્રપુરીને પરાભૂત કરી છે, તેવી આ 'સીકી' નામની નગરીને ઉત્સકતાથી બેવા માટે આવેશે।
કિન્નરોનો સમૂહ ન હોય । ॥ ૭૧ ॥

નિઃસ્વાનવૃન્દે પ્રદુઃ પ્રહારાન્કેચિદ્વિપક્ષત્રજવક્ષસીવ ।

અતાહયન્કેઽપિ પુનર્મૃદન્જાનમી સરન્ના દ્વિમુખા इतीव ॥ ૭૨ ॥

કેઽપિ નિઃસ્વાનવાદકા જના નિઃસ્વાનાનાં રાજવાધાનાં 'દામામ્' इति પ્રસિદ્ધાનાં વૃન્દે પ્રકારે પ્રહારાન દણ્ડમહતીઃ દુઃ । વાદયન્તિ સ્મેત્યર્થઃ । વિપક્ષાનાં જિનશાસન-પ્રત્યનીકાનાં વ્રજાનાં સમુદાયાનાં વક્ષસિ હૃદયે इव પ્રહારાન્દદતે । દુર્વાદિહૃદયાનીવ તાહયન્તિ । પુનઃ કેઽપિ માર્દેક્ષિકા. 'માહલિવા' इति પ્રસિદ્ધાઃ મૃદન્જાનમુરજાનતાહયન ધોંધોં ધોંધોં વા इति શબ્દ' કારયન્તિ સ્મ । ઝત્યેશ્યતે—इति હેતોસ્તાહયન્તિ । इति કિમ્ । યદમી યત્કારણાદેતે સહ રન્મૈદોવિશ્લિષ્ટૈર્વા વર્તન્તે इપિ સરન્નાઃ સાપગુણાઃ તથા દ્વિમુખાઃ કર્ણેજપદ્મે મુખે યેષાં તે । યકત્ર પૃથક્ વદન્તિ, અપરત્ર ચ મિત્ર' વદન્તીતિ દ્વિમુખત્વમ્ । મૃદન્જાસ્તુ નરમાદલક્ષણત્વે દ્વયોઃ પાર્શ્વયોઃ શબ્દાયન્તે ॥

શ્લોકાઠ્ઠ

કેટલાક ઢોલીઓ ઢોલ વગાડતા હતા; તે બધે હુર્વાસીઓનાં હૃદયનું તાડન કરતા ન હોય ! વળી કેટલાક મૃદંગોને વગાડનારા માહલિયાઓ મૃદંગ વગાડતા હતા; તે બધે મૃદંગ છિદ્રવાળું તેમજ દ્વિમુખ (હૃદય) (મૃદંગને આવાજ દ્વિમુખ હોય છે; એક બાજુથી નરનો અવાજ અને બીજી બાજુથી માહાનો અવાજ નીકળે છે) હોવાથી તેની સદોષતા અને હૃદયનતા દૂર કરવા માટે બધે તાડન કરતા ન હોય ! ॥ ૭૨ ॥

વનપ્રદેશ इव કેઽપ્યલાવૃવ્યાલમ્બિવંશા સવિરાવિતાલાઃ ।

કેચિન્મુકુન્દા इव કમ્બુહસ્તા વીણાકારાઃ કેઽપિ ગણા इવાસન્ ॥ ૭૩ ॥

કેઽપિ જનાસ્તત્સમયે વનપ્રદેશા વિપિનમૃમિભાગા इव અલાદૈ તુમ્બિનીલતાં તુમ્બકં ચ વિશેષેણાલમ્બતે આશ્રયન્તે इત્યેવંશીલા વંશા વેણવો યેષાં યેપુ વા અમૃતીયુક્તાઃ કેવલતુમ્બકેન તન્ત્રીવાદકા વા આસન્ । તથા કેચિજ્જનાસ્તાલભગા વિશિષ્ટ' રચન્તિ ધ્વનન્તીત્યેવંશીલા વિરાવિણસ્તાદૃશસ્તાલા વ્યવ્વપુટાઃ સશબ્દતાલદ્રુમા વા યેષાં યેપુ વા । 'અમ્યમૃયત વાહાનાં ચરતાં ગાત્રશિઙ્ગિર્જનૈઃ । મર્મરઃ પવનોદમૃતરાતતાન્દ્રીવનમ્ચનિઃ ॥' इતિ રવૌ । इદાનીમપિ શુષ્કપત્ત્રાસ્તાલભરવઃ સશબ્દા દૃશ્યન્તે ચ । કેચિજ્જનાઃ મુકુન્દાઃ કૃષ્ણા इव કમ્બુઃ સામાન્યઃ શક્તઃ પાન્ચજન્યશ્ચ હસ્તે પાળૌ યેષાં તાદસ્વિધા વયુઃ । તથા કેચિત્પુરુષા ગણા ईશ્વરસેવકદેવવિશેષાઃ । 'પ્રમથાઃ પાર્પદા ગણાઃ' इति નૈમ્યામ્ । તે इય

વીળા વિપજ્જ્વો । તથા 'ગળના તુ પ્રભાવતી' इति हैमीवचनात् प्रभावतीनाम्नी वल्लकी
करे हस्ते येषां तादृशा आसन्नमूवन् ॥

શ્લોકાર્થ

કેટલાક માણસો વનપ્રદેશની જેમ તુ'ખને અવલંબીને રહેલા વાંસને તેમજ
વિશિષ્ટ પ્રકારના આવાજ કરતા તાલવૃક્ષોને ધારણ કરતા હતા, વળી કેટલાક કૃષ્ણની
જેમ હાથમાં શંખને અને કેટલાક માણસો ઇશ્વરના ગણદેવોની જેમ હાથમાં વીણા
ધારણ કરતા હતા. ॥ ૭૩ ॥

अपूरयन्केऽपि तदा त्रिरेखान्दंसायमानान्मुखपङ्कजजालके ।

विघ्नाधिपं किं विधृतावधानं जिघांसया विघ्नततेः सृजन्तः ॥ ७४ ॥

કેડપિ શાક્ષિકાઃ શઙ્ખવાદકાઃ તદા તસ્મિન્વ્યતિકરે ત્રિરેખાન્કમ્બૂનપૂરયન્ પ્રાણવાતૈઃ
પૂરયન્તિ સ્મ વાદયામાસુઃ । કિંમૂતાન । મુખમેવ પદ્મજં કમલં તસ્યાહુકે ઉત્સજ્જે હંસા-
યમાનાન મરાત્સાનિવાચરતઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—વિઘ્નાનાં પ્રત્યૂહાનાં તતેર્થોરણ્યા જિઘાંસયા
હન્તુનિચ્છયા વિઘ્નાધિપં વિનાયકં વિધૃતાવધાનં દત્તજ્ઞાનોપયોગમ્ । સાવધાનમિત્યર્થઃ ।
કિંમૂતાઃ । સૃજન્તઃ કુર્વન્ત ઇવ ॥

શ્લોકાર્થ

કેટલાક શંખવાદકો મુખરૂપી કમલની મધ્યમાં રાજહંસ રૂપે રહેલા શંખો વગાડતા
હતા; તે બધે વિદ્યેનો સમૂહ નાશ કરવા માટે ગણેશને સાવધાન કરતા ન હોય ! ॥૭૪॥

गीतिं जगुः केचन रासकांश्च स्मरेर्यशः केऽपि जयारवांश्च ।

कैश्चिन्मुदानर्तिं तयोऽप्यकर्तिं प्रावर्तिं पुण्ये कुपथान्न्यवर्ति ॥ ७५ ॥

કેચન જના ગાન્ધર્વિકા ગીતિં મધુરધ્વનિં ગાનં જગુર્નાયન્તિ સ્મ । કેચન રાસકગા-
યકાઃ રાસકાન્ જન્મદિનાદારમ્ય સૂરિપદૈશ્વર્યેપર્યન્તાન રાસાન્ પ્રાકૃતભાષયા ચરિત્રપ્રવ-

न्धान् विविधपूर्वपुरुषावदातान्वा जगुः । 'कै मे रे शब्दे' इति धातोः । कथयन्ति स्म गायन्ति इव । केचित्स्तुतिप्रतां पुरुषाः स्वरेर्भट्टारकस्य यशः जगज्जनजेगीयमानां कीर्तिं गायन्ति स्म । केऽपि मङ्गलपाठकाः जयारवान् जयजयेति शब्दानुदीर्यन्ति स्म । पुनः कैश्चिन्नर्तकैः अनर्ति नृत्यं चक्रे । कया । मुदा प्रमोदाधिक्येन । अपि पुनस्तमः स्यादानं निजपापं वा अकति मूलाच्छेदितम् । पुनः कैश्चिद्भक्तैः पुण्ये इदं नर्तमप्युन्नयादिकं पुण्याधीनं तदैहिकामुष्मिककामिवत्तदेव कुर्म इति पुण्यविषये प्रवर्ति प्रवर्तितम् । अत एव कुपथादुन्मार्गान्यवर्ति गुरुभक्तीभूतमन्यैर्वा तन्माहात्म्यावलोकनात्मिश्याद्दृशां वृषभाणां वा मार्गान्मताद्वातिवर्तितम् ॥

श्लोकाः

केटलाक भंधेर् भधुरे खरे गीत गाता हुता, केटलाक आयाथ देवनी कीर्ति कथा करता हुता, केटलाक भंगल पाठके अययकार करता हुता, केटलाक भाग्येो दर्शित थर्ध पोताना पापनेो विच्छेद करता भाटे नृत्य करता हुता, अने केटलाक भाग्येो हन्मागर्थी निवृत्त थर्ध सन्मागर्भां प्रवृत्त थता हुता ॥ ७५ ॥

खुरैरखानि प्रचलत्तुरङ्गैर्धात्री खनित्रैः खनकैरिवात्र ।

गल्मदाम्भोभिरिभैरिवाम्भोधरैर्धरा पङ्किलयांवभूवे ॥ ७६ ॥

अत्र गुरुमहोत्सवे प्रचलद्भिर्गुरुनमुगं गच्छद्भिस्तुरङ्गैर्ध्यात्री धरित्री जगानि शोदिता । कैः । खुरैः स्वचरणखशिखाभिः । कश्चि । खनकश्चि । यथा पर्वतदुर्गि 'उड' इति भूमौ प्रविष्टेः खनित्रंगिति भूमिगवननोपकरणैः गनिधैः 'कुलाया' इति प्रविष्टेभ्यः कृत्वा धरणी गन्त्यन्ते । पुन इभं मिन्युर्गैः गल्मदभिः कपोलमालेभ्यो निःसर्गभिः मया भोभिः दानवाग्निप्रवाहैर्धरा पृथिवी पङ्किलयांवभूवे जम्बालजालकलिता जना । कश्चि । अम्भोधरश्चि । यथा मेघः पयःप्रवाहैः भृजम्बालजालाकुला प्रियन्ते ॥

श्लोकाः

लेभ नमीन जोहनाग भाव्येो केदावाणी भूमीन मे.दे तेन प्रयेग भये.भय स्रभये आगण गालता अश्यानी भुरीओ वटे भू.नी आताथ ! लेभ नमीन. प.नी धरती काहववाणी अनी नय, तेम अ.गण गालता भये.केदा भये.भय नय काहववाणी अनी अर्थ. ॥ ७६ ॥

संख्यातिगैस्तदगजवाजिपत्तिशताङ्गभारोद्ग्रहनाप्रभूष्णम् ।

धात्रा कृता धारयितुं धरित्रीं स्तम्भा इवाहीन्द्रफणाः सहस्रम् ॥ ७७ ॥

धात्रा जगत्सृजा धरित्रीं क्षोणीं धारयितुमतिभारासहितया पातालमूलं यान्तीं रक्षितुम् । उत्प्रेक्ष्यते—सहस्रं दशशतीमिता अहीन्द्रस्य नागराजस्य फणा विस्तृतशिरांसि एव स्तम्भाः स्थूणाः कृताः प्रणीता इव । किंभूतां धरित्रीम् । संख्यां गणनामतिगच्छन्त्य-
तिक्रामन्तीति संख्यातिगा गणनातीता ये पतस्य द्युरेः संमुखं प्रस्थितस्य संघस्य गजाः कुजरा वाजिनो विविधजनपदजन्माश्वाः पत्तयोऽनेकजातिपादचारिभृत्या मनुष्याः परे वा शताङ्गास्तुरङ्गवृषभरथ्यसनाथरथास्तेषां भारोऽतीववीथवः तस्योद्ग्रहणे उद्धरणे अप्रभूष्णम-
समर्थं शक्तिरहिताम् ॥

श्लोकार्थ

आचार्यदेवना प्रवेश-भङ्गात्सर्व समये आगण यावता संख्यातीत ङाथी-बोडा-
पायदण-रथ आदितुं वजन वहन करवाभां असमर्थं ज्येष्ठी पृथ्वीने धारण करवा भाटे
प्रह्लादो नलो शेषनागनी हजर क्षुब्धो ३५ स्तब्धो जनाग्या न डोय । ॥ ७७ ॥

तद्वास्तिकाश्चीयरयोद्धुताभिर्धूलीभिरस्तारिपताखिलाशाः ।

क्षिप्तैर्दिगीशैरिव दिग्बधूभिः क्रीडद्भिरद्वैतरसेन चूर्णैः ॥ ७८ ॥

तस्य संघस्य हास्तिकेन गजगणेन तथा अश्वीयेन वाजिजनेन तथा रथैः स्यन्दनैरु-
द्धुताभिरुत्पाताभिर्धूलीभिः रजोभिरखिलाः समस्ता अपि आशा दिशः अस्तारिषत ।
'स्तुज आच्छादने' अयं धातुः । आच्छादिताः । उत्प्रेक्ष्यते—दिग्बधूभिः स्वहरिन्महिलाभिः
सह क्रीडां रहःसमये स्वतन्त्रं कामपि कामलीलां वसन्तसमय इव सृजदभिः कुर्वद्भि-
र्दिगीशैः दिक्पतिभिरद्वैतेनासाधारणेन रसेन शृङ्गारविलासविनोदेन क्षिप्तैः परस्परोद्वायि-
तैश्चूर्णैर्वासयोगैरिव । 'वासयोगस्तु चूर्णं स्यात्' इति हैम्याम् । 'अवीर' इति प्रसिद्धैः ॥
'क्रीडां सृजदभिर्हरितां महेन्द्रैः क्षिप्तैरिवाद्वैतरसेन चूर्णैः' इत्यपि पाठः । तस्यार्थः—
क्रीडामन्योन्यं नर्मं सृजदभिर्निर्मिमाणैर्हरितां महेन्द्रैर्दिक्पादैः अद्वैतानन्यसामान्येन रसेन
शृङ्गारविनोदेन दिग्बधूः स्वकीयस्वकीयदिक्कान्ताः प्रति क्षिप्तैः प्रेरितैश्चूर्णैर्वासयोगैरिव ॥

શ્લોકાર્થ

હાથી, ઘોડા અને રથોના સમૂહ ચાલવાથી ઊડેલી રજ વડે સમસ્ત દિશાઓ વ્યાપ્ત બની ગઈ; તે બાજુ દિશાંગનાઓ સાથે કીડા કરી રહેલા દિશ્પાલોએ શુંગર રસપૂર્વક પરસ્પર ફેંકેલું 'વાસચૂષુ' (અબીલ-શુલાલ) ન હોય ! ॥ ૭૮ ॥

चलद्दलकं कलधौतकुम्भैः कल्याणकुम्भैः सतद्विद्विलासम् ।

रजोभिरभ्राङ्गमुदीतगर्जं तूरस्वरैरभ्रमिव ब्रवे तम् ॥ ७९ ॥

અહં કવિસ્તં મહોત્સવમર્ચં સંજાતોન્નતતોયદમિવ દ્રુવે કથયામિ । કિલક્ષણમ્ । કલ ધોતાનાં રજતાનાં કુમ્ભૈઃ કલશૈઃ કૃત્વા ચલન્નય ઉદ્દીચમાના ગગને ચિલસન્નયો વા । 'ગર્ભાધાન-ક્ષણપરિચયાત્' इति मेघदूतकाव्ये । बलाका बकाङ्गना यत्र । तथा कल्याण कुम्भैः कनककलशैः सह तद्धितां विद्युतां विहासेन चिलसितेन लीलया वा वर्तते यत्तम् । पुनः किमुतम् । रजोभिरङ्गीनधूलीभिरङ्गाणि चार्दलकानि 'आंभलां' इति प्रसिद्धान्यङ्के क्रोडे मध्ये यस्य तम् । पुनः किमुतम् । दूराणां विविधवादित्राणां स्वरैर्निःस्वनैरुद्धिताः प्रकटीभूता गर्जा गर्जितं गम्भीरध्वनिर्यत्र ॥

શ્લોકાર્થ

કવિ કહેવના કરે છે—

હું આ પ્રવેશ મહોત્સવને મેઘ જેવો માતું છું. ચાંદીના કળશો સાથે જેમાં બગલાઓ ચાલે છે, સુવર્ણનાં કુંભો વડે જેમાં વિદ્યુતનો વિલાસ છે, ઊડતી રજશ્પી જેનાં વાદળો છે, તેમજ વિવિધ પ્રકારનાં વાજિત્રોના સૂરરૂપ જેમાં ગર્જાંશ છે । અર્થાત્ આ પ્રવેશ મહોત્સવ બાજુ મેઘ ન હોય । ॥ ૭૯ ॥

उद्धर्पनिध्यानघृतावधानसौभाग्याग्रजाग्रत्पुरसुन्दरीणाम् ।

वीथी दिवो वक्रसहस्रपत्त्रैः सहस्रचन्द्रेव तदा दिदीपे ॥ ८० ॥

તદા તસ્મિન્નુત્સવસમયે ઉદ્ધર્પસ્ય પ્રસુપ્રવેશમહોત્સવસ્ય । 'ક્ષણોત્તવાંઢ્યોઢર્પમ્' इति हैम्याम् । निध्याने निरीक्षणे घृतं स्थापितमवधानं मनोध्यानं वा याभिन्तथा

સૌધાનાં સ્વસ્વગૃહાણામયે શિશ્વરે ઉપરિ જાગ્રતીનાં સાવધાનતયોપવિધાનાં સ્થિતાનાં વા પુરસુન્દરીનાં શ્રાદ્ધવ્યતિરિક્તનગરનારીનાં વક્ત્રસહસ્રપત્તૈઃ વદનકમલૈઃ કૃત્વા દિવો વીથી ગગનપદ્ધતિઃ સ્વહસ્રં દશશતીસંખ્યાકાઃ સહસ્રશો વા ચન્દ્રાન્દિવો યસ્યાં તાદૃશીવ દિદીપે શોભતે સ્મ ।

શ્લોકાર્થ

મહેલની અગાસીએ ઉપર રહેલી પ્રવેશ મહેલસ્વ ભેવામાં દત્તચિત્ત (તટલીન) નગરની નારીઓનાં હબરે! મુખકમલ વડે, જેમાં હબરે! ચંદ્ર છે, તેવો ગગનમાર્ગ શોભતો હતો. અર્થાત્ નગરની સ્ત્રીઓનાં મુખ એ જ ચંદ્ર હતા, એવી કલ્પના છે. ॥ ૮૦ ॥

અસર્જિ સૃષ્ટિર્વિધિના નવા કિં ગર્માદ્યુવો વા કિમમી નિરીયુઃ ।

સમં નિપેતુઃ કિમ્બુતામ્બરાદ્યા વિઙ્ગૈર્જનાન્વીક્ષ્ય તદેત્યતર્કિ ॥ ૮૧ ॥

તદા તસ્મિન્ સંવસ્ય સ્થરિસંમુખસમાગમનસમયે પ્રમાણાતીતાન્ જનાન્ લોકાન્ વીક્ષ્યાવાલોક્ય વિઙ્ગૈર્વિશેષેણ વિચારચતુરૈઃ હત્યમુના પ્રકારેણ અતર્કિ વિચાર્યતે સ્મ । इति किम् । વિધિના સૃષ્ટિકર્તા કિં નવા અપરા નવીના સૃષ્ટિર્વિશ્વનિર્મિતિઃ કૃતા । ઘાથ વા અમી જનાઃ મુવો મૃમેર્ગમાન્મધ્યાત્મિક નિરીયુઃ નિર્ગતાઃ । ઉત્થાથ વા અમ્બરાદાકાશાન્ સમં પ્રકાલમેતાવન્તો નિપેતુઃ નિષતિતાઃ ॥

શ્લોકાર્થ

તે અવસરે ચાલતા સંખ્યાતીત લોકોને બોધને ચતુર પુરુષોએ આ પ્રમાણે વિચાર્યું કે “ પ્રજાએ શું નવીન સૃષ્ટિની રચના કરી ? અથવા તો આ બધા માણસો ભુગર્ભમાંથી બહાર નીકળી આવ્યા છે શું ? અથવા તો આકાશમાંથી એક સામટા આ બધા બાણે નીચે પડ્યા ન હોય ! ॥ ૮૧ ॥

નમોમ્બુપાનબ્દ્ ઇવાનધીતાર્થનાન્સૃજન્નર્થિજનાન્પરેષુ ।

સ્વર્ગૌર્વૌર્વૌર્વહનપ્રણીતસંશીતિરોષઃ સ ચચાલ સંઘઃ ॥ ૮૨ ॥

स फतेपुरसत्कः संघो जनसमुदायः । 'संघसार्थो तु देहिनाम्' । चचाल सूरिसंमुखं प्रतिष्ठते स्म । किञ्चतः । स्वस्यात्मनो गौरवेण हास्तिकाश्वीयरथकङ्गादिजनितातिभारेण युक्ताया उर्व्या भ्रमेवहने धारणे प्रतीता विहिता संशीतिः संशयो येन । हा मया अतिभारवतीय जगती कथं हविष्यते इति संशीतिः तादृशः शेषो नागाधिराजो यत्र । संघः किं कुर्वन् । परेष्वन्यवदान्वज्जनेषु विषये न अधीता पठिता अभ्यस्ता वा अर्थना याचना यैः तादृशान्तिजनान् याचकलोकान् सृजनं कुर्वन् । क इव । अहं इव । यया वारिदो नभोम्बुपान् नभस्तो वर्षाहारिदात्पतत्पोन्वैः कृतं प्रसारितं चञ्चुपुटान्तरायात-मम्बु पिबन्तीति नभोम्बुपान् वप्पीहान् । तत पवोकम्—'एक पव खगो मानी चिरं जीवतु चातकः । पिपासितो वा स्त्रियते याचते वा पुरंदरम् ॥' इति । परेषु व्यतिरिक्तजनाश-येषु विषये निर्मुक्तार्थनाम्करोति ॥

श्लोकाथ

जेम आतक मेधतुं न नल पीवे, पृथातुर यधने भरी नथ, परंतु जील पासे कदापि पाणीनी याचना करे नहीं, तेम प्रवेश भडोत्सव सभये संघे अग्रक्षित दान दधने याचकजनेने "याचना" शब्दशी मुक्त कर्था. अर्थात् 'याचक' शब्द अनव्यास इये करायो । वणी, क्षात्री-बोडा-रथ अने जनसमुदायना अतिलारने वडन करवा भाटे शेषनाशने शंका छिपन्न थछे के 'हा ! माराथी आटलो जघो लार केवी रीते सहन करी शकाशे ? आवी रीते संघ आचार्य देवना प्रवेश भडोत्सवभां आलतो हुतो. ॥ ८२ ॥

धात्रीपवित्रीकृतये प्रणीतजनिं पुनः किं वसुभूतिपुत्रम् ।
संघो मुनीनां मघवानयेनं स्वचक्षुषोर्गोचरयांचकार ॥ ८३ ॥

संघ घने पातिसादिसबहुमानाहानायातं मुनीनां साधूनां मघवानं पुनरुतं धोहीर-विजयसूरीश्वरं स्वस्यात्मनश्चक्षुषोर्गोचनयोगोचरयांचकार । चिद्रोकते स्मन्त्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—धात्र्या भरतक्षेत्रक्षोण्याः पवित्रीकृतये पाचनीकरणाय पुनर्द्वितीयवारं प्रणीता स्वमेव कृता जनिः स्वोन्यत्तियेन तादृशम् । किंचत । वसुभूतिपुत्रं यौनप्रन्यामिर्नामय । 'श्रीइन्द्रभूति वसुभूतिपुत्रपृथ्वीभवं गौतमगोत्ररत्नम्' इति पूर्वाचार्यम्नुनो । इति दुरमंगरथ-तीरध्वरिसमुपकरणोत्सवः ॥

श्लो० ८३

संधे श्रमक्षेत्रे श्री हीरविजयसूरीनां दर्शनं कथं, नष्टे आ भारतभूमिने
पावनं कृत्वा भाटे श्री गौतमस्वामीने इरीश्री जन्मने धारण कथं न डोय ! ॥ ८३ ॥

प्रक्षाल्य दुग्धाम्बुधिना पयोभिः कृतं निरङ्कं तनुजन्ममोहात् ।

पुरीदिदक्षोपगतं मृगाङ्कमिवैनमन्विष्य तुतोष संघः ॥ ८४ ॥

संघं पन सूरिमन्विष्य विलोच्य तुतोषं जहृषं । उत्प्रेक्ष्यते—पुरीदिदक्षया श्रीकरी-
नगरीलक्ष्मीसमीक्षणकाङ्क्षया उपगतमायातम् । 'आगमने गमनार्थाः समभ्युपाङ्ग्यः पराः
कथिताः' इति क्रियाकलापे । मृगाङ्कं चन्द्रमसमिव । किञ्चित् । दुग्धाम्बुधिना क्षीरसमुद्रेण
तनुजन्मना स्वपुत्रस्य मोहात्स्नेहात् चन्द्रस्य क्षीरसमुद्रोत्पन्नत्वेन त्रयोर्जन्य जनकभावसं-
बन्धः । पयोभिः स्वक्षीरैः कृत्वा प्रक्षाल्य धावयित्वा निरङ्कं निर्गतकलङ्कमलिनिम्नानं
कृतं निर्मितम् ॥

श्लो० ८४

सूरीश्वरने जेधने संघं संतुष्टं यथे । आ सीङ्गी (श्रीकरी) नगरीनी शोभाने
जेवा भाटे आवेला पोताना पुत्रं यद्रने जेधने, पुत्रस्नेहं प्रेसार्धने क्षीरसमुद्रे
पोताना इधथी साङ्क करीने नष्टे यद्रने निष्कलं कथं न डोय ! ॥ ८४ ॥

स्वाहान्वितं वह्निमिवोपयन्ता श्रीसंघलोकः सुमुखीसखस्तम् ।

प्रदक्षिणीकृत्य समाधिपद्मानुपङ्गमानं प्रणनाम भक्त्या ॥ ८५ ॥

श्रिया महर्घ्या युक्तः संघस्तं गुरुं भक्त्या प्रणनाम नमस्करोति स्म । तं किञ्चित् ।
समाधिपद्माविशिष्टमध्यानलक्ष्मा सहालिङ्गनैकतानाद्यनुषङ्गो मिथःसंश्लेषसंबन्धस्तं भज-
तीति । संघः किञ्चित् । सुमुख्यः स्त्रियः सखायो यस्य । किं कृत्वा । प्रदक्षिणीकृत्य निम्नः प्रद-
क्षिणा दत्वा । क इव । उपयन्तेव । यथा नरवाढयोषित्सखः परिणेता स्वाहया स्वपत्न्या
अन्वितं सहितम् । 'स्वाहाग्राहीप्रियस्य च' इति हैम्याम् । वह्निं प्रदक्षिणीकृत्य प्रणमति ।

‘अन्वासितमरुन्वत्या स्वाहयेव हविर्भुजम्’ इति रघुवंशे । तथा ‘हा स्वाहाप्रिय धूमम-
ङ्गजमभुं खँत्वा न किं दूयसे’ इति सूक्तोक्तेः ॥

श्लोकाथ

लेभ विवाहित युगल स्वाहायुक्त अग्निने प्रदक्षिणा करीने प्रणाम करे, तेभ
श्री संधे पोतपोतानी पत्नीओ सहिन, सभाधिपूर्वक पद्मासने भेटेवा आयाथदेवने
प्रदक्षिणा हर्षने भक्तिपूर्वक प्रणाम कथा, अर्थात् वंदन कथुं ॥ ८५ ॥

रेणुर्जिघांसुर्लघिमानमेतत्क्रमो किमाश्लिष्य वितिष्ठमानम् ।

प्रणेषुषां जन्मजुषामर्लीकललामर्लीलाश्रियमश्नुते स्म ॥ ८६ ॥

रेणुः प्रसुपदाम्बुजरजः प्रणेषुषां प्रणतानां जन्मजुषां प्राणिनामर्लीके भालस्थले
ललामर्लीलायास्तिलकविलासस्य श्रियं शोभामश्नुते स्म व्याप्नोति स्म । लेभे इत्यर्थः ।
किंभूतः रेणुः । एतत्क्रमो स्वरिपादौ आश्लिष्याल्लिङ्ग्य वितिष्ठमानो वसन् । उत्प्रेक्ष्यते—
लघिमानं निजलघुभावं जिघांसुर्हन्तुमिच्छुरिव । ‘ये जात्या लघवः सदैव गणनां प्राप्ता
न ये कुत्रचित्पद्वयमेव विवर्जिताः प्रतिदिनं भूमौ विलीनाश्चिरम् । उत्क्षिप्ताश्चपलाशयेन
मरुता पश्यान्तरिक्षे सखे तुङ्गानामुपरिस्थितिं क्षितिभृतां कुर्वन्त्यमी पांसवः ॥’ इति
सूक्तोक्तेर्लघिमा रेणुनाम् ॥

श्लोकाथ

आयाथ भट्टाराजनां यरघु कभदनी रणे नभस्कार करता भाचिकोना भावस्थदे
तिदकनी शोभा प्राप्त करी । ते रज लघे पोतानी लघुनानो नाश करवा भाटे
सूरिजनां यरघुकभदने आश्रयिने रही न होय ॥ ८६ ॥

नम्राङ्गभाजां भगवन्नखेषु दग्दन्तपङ्क्तिकिस्मितविम्बितानि ।

बालेन्दुविन्धेषु चकोरताराचन्द्रातपाः किं मिलिता विभान्ति ॥ ८७ ॥

સાધુસુધામરીચેઃ વાચયમામૃતકિરણસ્ય સ્વરેર્નિધ્યાનતઃ દર્શનાદેવ । 'નિધ્યાનમવલો-
કનમ્ । દર્શનમ્' इति हैम्याम् । અશ્વાઃ પ્રમોદાઙ્ગહેષિરે હેવારવં વિદધતે સ્મ । ચ પુન-
ર્ગંગા હસ્તિનઃ જગર્જુઃ સજલજલધરરાવાનુયાયિ ગર્જારવં વિદધિરે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—આત્મનઃ
સ્વસ્ય ગોત્રેષુ વંશેષુ વૃદ્ધાનગ્રજાનાઘાન્વા જન્મદ્વિષતઃ પુરંદરસ્ય વાજિનો વાહા મજા
દ્વિરદાઃ । ઉચ્ચૈઃશ્રવસઃ પેરાવણો ગજઃ સમુત્પન્નસ્તત્સંતાનानि परेऽश्वा गजाश्च । यथा
चम्पूकથાયाम્—'કિલક્ષણઃ । સકલસુગસુરકરપરિવપરિવર્ત્યમાનમન્દ્રમન્યાનકમથિતદુઃશ-
મ્નોનિધેરજનિ જનિતજગદ્વિસ્મયા સ્મરજનની લક્ષ્મીમૃગાદ્ગસુરતરુઘન્વન્તરિકૌસ્તુમોચ્ચૈઃ
શ્રવસા સહમુઃ શશધરકાન્તિરૈરાવતસ્તત્પ્રસૂતિરિયમશેષવનાન્પલંકરોતિ । યથૈવ પેરાવનસ્ય
તથૈવોચ્ચૈઃશ્રવસોઽયિ પ્રસૂતિરિતિ ॥

શ્લોકાર્થ

સાધુઓમા અંદ્ર સમાન આચાર્યદેવનાં દર્શનથી હર્ષિત થયેલા અશ્વો હણહણાટ
કરતા હતા, અને હાથીઓ ગર્જન કરતા હતા; તે બધે પોતાનાં ગોત્રોમાં ઇંદ્રના
ઐરાવણ હાથીને અને ઉચ્ચૈઃશ્રવસ અશ્વને આચાર્યદેવના દર્શન કરી પાવન થવા માટે
બધે બોલાવતા ન હોય ! ॥ ૮૯ ॥

उत्कण्ठलास्तन्दुललाजमुकापङ्ककथा प्रमोदात्पथि पौरकन्याः ।

अवाकिरंस्तं पृषतैः प्रवृद्धपयोधिवेला इव शर्वरीशम् ॥ ९० ॥

उत्कण्ठलाः सोत्कण्ठाः । 'उदः कण्ठावुलो मत्स्थे' उत्कण्ठुलः' इति प्रक्रियाकौमुद्याम् ।
तथा—'स सूर्योदयादवौक् नलिनीगुणमविमानगमनार्थमुत्कण्ठुलः संवसप्रतिपत्तये प्रहर्षकः'
इत्याचारप्रदीपे श्रीरत्नशेखरसूत्रिकृते । पौरकन्या नागरिककुमारिकाः पथि मार्गे
प्रमोदादानन्दान्तं गुरुं तन्दुलाश्चोक्षा अखण्डाः तुषकलकलमास्तथा लाजा भ्रष्टा यवाः ।
लाजैर्धवापनं शास्त्रेषु दृश्यते । यथा—'अवाकिरन्वयोवृद्धास्तं लाजैः पौरयोषितः' इति
रघौ । तथा मुकाफलानि घातां पङ्क्त्या श्रेण्या अवाकिरन् वर्धापयन्ति स्म । का इव ।
प्रवृद्धपयोधिवेला इव । यथा चन्द्रचान्द्रिकालिङ्गनप्रवर्धमानपयराः पयोधेः समुद्रस्य वेला
जलवृद्धिः । 'वेला स्यावृद्धिरम्भस्तः' इति हैम्याम् । पृषतैः पयोविन्दुभिः कृत्वा शर्वरीमां
रत्ननीनायकं चन्द्रमवकिरति वर्धापयति ॥ इति गुरुवन्दनाधिकारः ॥

શ્લોકાર્થ

એમ વધતી જતી સમુદ્રની વેળા (ભરતી) જલબિંદુઓથી અંદ્રને વધાવે તેમ
'નગરવાસી કુમારિકાઓ ઉત્કઠિત થતી આનંદપૂર્વક અક્ષત અને યોતીઓથી આચાર્ય'
દેવને વધાવતી હતી. ॥ ૯૦ ॥

विशां दृशः प्रीणति शक्रकेताविष क्षणेऽस्मिन्वहलीभविष्णौ ।

निशम्यता वर्त्तन्नि पौरवृद्धाविश्वस्तकान्ताशुभशंसितानि ॥ ९१ ॥

एकत्र जाग्रत्त्रिजगद्विभूतिदिदक्षयात्रोपगता प्रमेव ।

शनैः शनैः संचरताथ तेन फतेपुरस्योपपुरं प्रपेदे ॥ ९२ ॥ (युग्मम्)

अथ सांधस्य सांमुख्यागमवन्दनानन्तरं शनैः शनैर्मन्दं मन्दं संचरता युगप्रमाणक्षो-
णीसमीक्षणक्रमेण प्रचलता स्वरिणा फतेपुरस्य साहिरान्नधान्या उपपुरं शाखापुरं प्रपेदे
सांधिते । तत्राजगामेत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—एकत्र एकस्मिन्नेव श्रीकरीलक्षणस्थाने जाग्रत्याः
स्फुरन्त्या वसन्त्याः त्रिजगतां त्रयाणां भुवनानामपि विभूतेर्लक्ष्म्या दिदक्षयाद्रष्टुमिच्छया
अत्र फतेपुरसमीपे उपगता समेता प्रभा अलका धनदनगरीव । ‘पुरी प्रभा । अलका
वस्वोकसारा’ इति हैम्याम् । तेन किं कुर्वता । वर्त्तन्नि मार्गे पौरेषु नागरिकेषु वृद्धा
मुख्यास्तेषामविश्वस्तानामविधवानाम् । सुवासिनीनामित्यर्थः । ‘विश्वस्ता विधवा समे’
इति हैम्याम् । तादृशीनां कान्तानां सामान्यतः स्त्रीणाम् । अथ वा पुरे भवाः पौर्यः
पौर्यश्च ता वृद्धाः पौरवृद्धाः नगरसांख्यिन्वस्तथा महत्यः तथा अविश्वस्ताः सधवास्ता-
दृशीनां वृक्षानां शुभशंसितानि आशीर्वचनानि निशम्यता कृण्वता पैङ्गवन्निषधीकुर्वता ।
कस्मिन् सति । शक्रकेतौ इन्द्रध्वज इव अस्मिन्प्रभुप्रवेशे सांमुख्यकरणलक्षणे क्षणे बहली-
भविष्णौ दृढीभवनशीले बहुतमे जायमाने सति विशां जगज्जनानां दृशो लौचनानि
प्रीणति प्रह्लादयति । सर्वनेत्रानन्ददायित्वात् । ‘पुरहृतध्वजस्येव तस्योन्नयनपङ्क्तयः’ इति
रघौ ॥ युग्मम् ॥

श्लोकार्थः

उद्भवजनी जेम जगतनां नेत्राने आनन्दहाथी पुष्ट प्रवेश भडोत्सव यतां
भागभा नागरिकेणी सधवा स्त्रीयोना शुभ सदेशने सांख्यता आयाथद्वैव भदभद-
पण्डे आलता इतेपुरनी स्रभीपमां शाखापुरमा पधार्या ते शाखापुर पण्डे जण्डे जेक ज
श्रीकरी (इतेपुर) नगरीमां त्रण्डे जगतनी थयेली लक्ष्मीने जेवा भाटे धनदपुरी
अलका आवेल न डोय तेवुं शोखतुं छतुं ! ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

स श्रीकरीं गन्तुमपीहमानः शाखापुरं भूपयति स्म स्वरिः ।

आश्लेषितुं केवलपद्मवासां श्रेणीमिवात्मा लपकाभिधानाम् ॥ ९३ ॥

स स्ररिः श्रीकरीं साहिनालंकृतां नगरीं गन्तुं प्रयातुमीहमानोऽपि शाखापुर फते-
पुरस्योपपुरं भूषयति स्म अलंककार । क इव । आत्मेव यथा भवश्चरमशरीरी जीवः
केवलपद्मवासां केवलज्ञानरूपामरविन्दमन्दिरां लक्ष्मीमाश्लेषितुमाढिङ्गितुं प्राप्नुमीहमा-
नोऽपि पूर्वं प्रथमं क्षपक इत्यभिधानं नाम यस्यास्तादृशीं श्रेणीमलंकुरुते प्रथमं क्षपक-
श्रेणीमाश्रयति

श्लोकांशः

जेभ अरम शरीरी आत्मा कैवल्य लक्ष्मी प्राप्त करवा भाटे प्रथम क्षपक श्रेणीने।
आश्रय करे तेम आयाथं देवे श्रीकरी जवा भाटे प्रथम श्तेपुरना शाखापुर (पस) ने
अलंकृत कथुं ॥ ६३ ॥

विधातृपुत्रीतनयैरिवायं तोस्तूयमानोऽनुपदं कवीन्द्रैः ।

तत्रापि निर्वन्धवशाद्वशीन्द्रः सामन्तभूभृद्भवने न्यवात्सीत् ॥ ९४ ॥

अयं वशीन्द्रः जितेन्द्रियाणां मध्ये वासवो हीरसुरिस्तत्रापि शाखापुरेऽपि निर्वन्ध-
वशादत्याग्रहानुरोधात् सामन्तभूभृद्भवने सामन्तः स्वल्पजनपदग्रामनगराधिपः स एव
भूभृत् पृथिवीपतिः तस्य भवने । जगन्मल्लनामा कच्छबाह इति केषांचिद्राजन्यानां
जातिविशेषा एतावता जगमालकच्छबाहा तस्य गृहे न्यवात्सीत् निवसति स्म । किं
क्रियमाणः । अनुपदं पदे पदे स्थाने स्थाने कवीन्द्रैः पण्डितमण्डलाखण्डैः तोस्तूयमानः
अतिशयेन काव्यादिभिर्वर्ण्यमानः । उत्प्रेक्ष्यते—विधातुर्व्रह्मणः पुत्र्या नन्दिन्याः । 'दशमं
ब्रह्मणः सुता' इति सरस्वतीनद्या अप्यभिधानम् । 'ब्रह्मपुत्री सरस्वती' इति हैम्याम् ।
वाग्देवतायाः तनयैः पुत्रैरङ्गजैरिव सारस्वतकुमारैरिव ॥

श्लोकांशः

अद्यपुत्री सरस्वतीनां नंदन सभान पंडितोज्जे स्थाने स्थाने आयाथं देवनी स्तुति
करी. शाखापुरनां जगपावकच्छबाह नामना सामंत राजना अत्यंत आग्रहथी आयाथं देव
तेना घेर पधायी. ॥ ६४ ॥

पचेलिमान्प्राक्तनकर्मरोगान्सायनं दिव्यमिवापनेतुम् ।

तत्रापि शक्रः शमिनां सदस्यानुद्दिश्य धर्मं कथयांवभूव ॥ ९५ ॥

तत्रापि जगन्मल्लभृद्ध-नेऽपि शमिनामुपशमवतां साधूनां शक्रः पुरंदरस्तन्मध्ये वा वासवः । सर्वोत्कृष्टशान्तरसवस्वात् । सूरिः सदस्यान् सभ्यानुद्दिश्य अङ्गीकृत्य । अथ वा सभासदामायतिहितहेतवे धर्मं भगवद्भाषितमुत्कृष्टमङ्गलमशेषसंपदुपादानं धर्मदेशनां कथयांवभूव दिशति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—पचेलिमान् परिपाकमुदयावल्लिकां प्रपेदानान् प्राक्तनान् पूर्वजन्मनिर्मितान् कर्माणि ज्ञानावरणीयादिकान्यष्टौ तान्येव रोगान् दान्नाशयितुं अपनेतुं दिव्यं देवसंबन्धि रसायनमौषधविशेष इव पापगमहामयान् सुधारसमिध ॥

श्लोकार्थ

भुनीन्द्र श्री हीरविजयसूरिण्ये ते जगन्नाथ राजानां लवनभां सलाने उद्देशीने धर्मदेशना आपी, ते देशना लब्धे परिपक्व भनेदा पूर्वकृत कर्मोद्देशी देशोने। नाश करवा भाटे द्विष्य रसायण-औषध न होय तेवी अद्भुत हती । ॥ ९६ ॥

निपीयमाना श्रवणाञ्जलिभ्यां तद्देशनासारमुधाबुधानाम् ।

दन्तांशुमिश्रस्मितमूर्तिरन्तरमान्त्युपेयाय वहिः किमेषा ॥ ९६ ॥

श्रवणौ कर्णावेवाञ्जली योजितप्रसृतपाणी ताभ्यां कृत्वा निपीयमाना सादरं श्रयमाणा तस्य सूर्यदर्शना व्याख्यानरूपा सारा प्रकृष्टा सकलपदार्थावबोधकारकत्वात् स्वर्गापवर्गा-विसर्गवैभवदायकत्वाच्च सारत्वम् सौव सुधा पीयूषम् । अथ वा देशनैवासारो वेगवती वृष्टिर्यस्याः तादृशी सुधा अमृतरसा वा बुधानां सकर्णानां श्रोतृणामन्तर्हृदयमध्ये अमान्ती अखण्डितप्रवाह आगच्छदमृतबाहुल्येन स्थातुमशक्नुवन्ती सती । उत्प्रेक्ष्यते—दन्तानां दशनानामांशुभिः किरणैर्मिश्रं व्याप्तं यन्स्मितं प्रमोदोदयादीषद्भसितं तदेव सृतिर्देहो यस्या एषा प्रत्यक्षलक्ष्या वहिस्तादृक्स्थानकमुपेयाय समागतेव ॥

श्लोकार्थ

आचार्य देवनी देशनाद्देशी सर्वोत्तम सुधा कर्णुद्देशी अंजलिशी पान करता श्रोताजननः हृदयमा नहीं समावाशी दांतीनी कांतिवाणा स्मित द्देशी शरीरने धारण करीने लब्धे लहार आवेदी न होय ! ॥ ९६ ॥

निश्चय्य वाच्यमवासवस्य तां देशनां क्षैणसखा मनुष्याः ।

परस्परस्पर्धितया वचर्षुर्दानैरमानैरिव वारणेन्द्राः ॥ ९७ ॥

वाच्यमानां वाक्सुमतिभाजां यतीनां वासवस्य इन्द्रस्य तां धर्मदेशनां निश्चय्य
श्रवणपारणां प्रणीय क्षैणसखा स्त्रीसमूहाः सखायो येषाम् । स्त्रीभिः सहिता इत्यर्थः ।
परस्परमन्योन्य स्पर्धितया संदर्षशीलभावेन अमानैर्मानातीतैर्दानैर्द्रविणविश्राणनैर्वचर्षुः
वर्षन्ति स्म । क इव । वारणेन्द्रा इव । यथा कुञ्जरराजा गन्धसिग्धुरा अमानैः कपो-
ललोचनमेद्गुदकरलक्षणसप्तसु स्थानकेषु अविरलनिर्गलनतया भानातीतैर्दानैर्मदवारि-
भिर्वर्षन्ति ॥

श्लो॥६॥

आचार्यदेवनी धर्मदेशना सांभणीने, जेम महन्वत्थी व्याप्त जेवा जभेद्रो
महनी वृष्टि करे. तेम स्त्रीओ सहित पुरुषोओ परस्पर स्पर्धा करता प्रभाषातीत
द्रव्यनी वर्षा करी ! ॥ ६७ ॥

वदान्यविश्राणनमीक्षमाणो मालिन्यमालम्बत राजराजः ।

अन्वर्थनामा प्रथितस्त्रिलोक्यां कुबेर इत्येष तदादि विद्मः ॥ ९८ ॥

तदेत्यध्याहारस्तत्समये वदान्यानां दानशौण्डानां विश्राणनं विविधांशुकरजतसुष-
र्णाभिरणादिप्रदानमीक्षमाणः स्वलोचनाभ्यां साक्षाद्विभावयन् धनेश्वरत्वेन पुष्पकविमाना-
धिरोहणभुवनविलोककत्वेन च साक्षाद्वीक्षणं राजराजः राज्ञामपि राजा चक्रवर्ती
यक्षेश्वरश्च धनदः । 'यक्षः पुण्यजनो राजा गुह्यको वटवास्यपि' इति हैम्याम् । तथा
'कैलासौका यक्षधननिधिर्किंपुरुषेश्वरः' इत्यपि हैम्याम् । मालिन्यं यद्यप्यहं दानशूरोऽस्मि
तथाप्येतेषां गणनातिगमाभिन्नाधिकदानाग्रे वदान्यगणनायामहं न किञ्चिदपीति विच्छाया-
तामालम्बत श्रयते स्म । तत्र मालिन्ये वयमेव विद्मः । तदादि तद्दिनादारभ्य एव राज-
राजः कुत्सित विच्छायामीभवनादनीदृशं वेरं शरीरं यस्य स कुबेर इत्यमुना प्रकारेण
अनुगतः सदृशीभूतोऽर्थो यत्र तदन्वर्थम् । सत्यार्थमित्यर्थः । नामाभिधानं यस्य तादृश-
स्त्रिलोक्यां जगत्त्रयेऽपि प्रथितो विख्यातिं प्राप्तवानिव ॥

श्लोकांशः

ते अवसरे दानवीर्यानी प्रभाषातीत दानधारा ज्ञेतां कुम्भेना मुण्य उपर भक्षितता
आवी गध ! (कुवि कुडे छे कु) 'त्यारथी आरंभाने जगतमां कुम्भेर ओट्टे कुत्सित
शरीरवाणो ! आ रीते ' कुम्भे ' नाम सार्थकं थयुं !' ॥ ९८ ॥

तदार्थिवाङ्मावचनानुरूपं विहापितं सप्तहयोऽवसाय ।

करान्सहस्रं प्रविसार्य बाहमिवाष्टमं तत्पुरतो वृणीते ॥ ९९ ॥

तदा तस्यां दानवेलायां सप्तहय सूर्यः सहस्रं दशशती करान् सहस्रसंख्याकान्
हस्तान् विसार्य कराः किरणाः हस्ताश्च । अष्टमं बाहं तुरङ्गं तेषां वदन्त्यानां पुरतोऽग्रे
वृणीते याचतीव । किं कृत्वा । अर्थिनां याचकानां बाङ्माया मनसोऽभिलषितस्य वच-
नस्य याचनारूपवाक्यस्य चानुरूपं तुल्य योग्यं वा विहापितं वितरणम् । दानमित्यर्थः ।
अवसाय विज्ञाय ॥ इति सूरिदेशनानन्तरं श्राद्धदानम् ॥

श्लोकांशः

ते अवसरे वाथकेानी धञ्जाने अनुज्ञप दानं देता दानेश्वरीञ्जाने ज्ञाणीने सात
बोडावाणो सूर्यं पोतानां किरणो रूपी हजर हाथ प्रसारीने दानेश्वरी आगण ज्ञाणे
आहमा अश्वनी याचना कुरतो न डेय । ॥ ९९ ॥

अथ वर्षागमनारम्भः—

हन्तुं तपतीरिव तापमुर्व्यास्तदाम्बरेऽम्भोधर उल्ललास ।

पुरंदरः सूरिपुरंदरस्य विवन्दिपुः पत्कजमागतः किम् ॥ १०० ॥

यदा यस्मिन्नेव दिवसे श्रीहीरविजयसूरयो जगन्मल्लकच्छबाहगृहे समेतास्तदा
तस्मिन्नेव वासरापराहसमये अम्बरे आकाशेऽम्भोधरः सजलजलबाहः उल्ललास उन्नेमय्या-
याति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—उर्व्याः पृथिव्यास्तपतीग्रीष्मकालस्य । निदाघसमयजनितमित्यर्थः ।
तापं संस्वरं तत्तिबाहुल्यं हन्तुं व्यापादयितुमिव । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—सूरिपुरंदरस्य हीर-
हरिवासवस्य अथ च सूरैः स्वीयाचार्यस्य वाचस्पतेः पुरंदरस्य स्वामिनः पत्कजं

चरणारविन्दं विवन्दिषुनेहस्कर्तुंकामः पुरंदरः शक्रः किमागतः । पुरंदरशब्देन शक्रो मेघश्च प्रोच्यते । यदुक्तम्—‘याचते वा पुरंदरम्’ । पूर्वं लिखितमस्त्येतत् । अथ वा मेघवाहनत्वात्पुरहृतोऽपि । अथ वा मेघोऽपि दिव्यस्वरूपस्तेन तस्य वन्दनमपि युक्तम् । यदुक्तं मेघवृत्ते कान्ये—‘जानामि त्वां प्रकृतिपुरुष कामरूपं मघोनः’ इति । इन्द्रस्य तु नमस्करणं प्रसिद्धमेवेति ॥

श्लोकाथ

ये द्विवसे आचार्यभंडाराज् जगन्नाथ राजना लवनभां पधारैला ते द्विवसना पाछला पडारे आकाशभां मेघ उल्लसित थये; ते जाळे पृथ्वी वीर श्रीम ऋतुने ताप हूर करवा भाटे आभ्या न डोय । अथवा धर्तुने शुरु गुह्यरूपति सूरिपुरंदरने पंदन करवा भाटे जाळे आवेला न डोय ! ॥ १०० ॥

प्रवासिद्वारिधिमाथमन्थाचलोपमं वारिधरो जगर्ज ।

वीरावतंसालससूत्रशस्त्रं प्रोत्साहयन्विश्वजिगीषयेव ॥ १०१ ॥

प्रवासिनां पान्थजनानां निजयुवतीजनवियोगव्याकुलीभवत् हृत् हृदयमेव वारिधिः समुद्रस्तस्य माथे मन्थन मास्थस्तस्मिन् मन्थाचलो मन्दराग्नितस्थोपमा सादृश्यं यस्य । ‘विरहितमनस्तुदि’ इति चम्पूकथायाम् । तादृशो वारिधरो मेघो जगर्जं गजार्कं कुरुते स्म । उत्प्रेक्ष्यते—वीरावतंसं सर्वसुभदानां मध्ये शेखरायमाणं निदाघे दाघबाहुल्येन जगद्युवजनविजयक्रियाविधाचलसमालस्यभाजं तादृशं सूत्रानि कुसुमान्येष शस्त्राणि प्रहरणानि यस्य स कुसुमायुधः कामस्त विश्वेषां त्रिभुवनजन्मभाजां सुरासुरनराणां जिगीषया स्ववशीचिकीर्षया प्रोत्साहयन् महोद्युक्तं कुर्वन्निष्ठ प्रगल्भभावोपगतं विदधान इव ॥

श्लोकाथ

प्रियाणा विधेजथी व्यथित जनेला प्रवासीना हृदयइपी समुद्रबुं भयन करवाभां मेइ समान मेघ गजार्क करतो हतो; ते जाळे शूरवीर पुरुषाभां अशष्ठी जेवा हाभदेवने त्रणे जगत जतवा भाटे प्रोत्साहित करतो न डोय ! ॥ १०१ ॥

पौष्पेण चापेन जये त्रिलोक्याः स्मरेण दुःखीभवतार्थितेन ।

अमोघमम्भोजभुवेव चक्रे तदर्थमाखण्डलचापचक्रम् ॥ १०२ ॥

अम्भोजभुवा जगत्सृष्टिकर्त्रा तदर्थं कंदर्पकृते । उत्प्रेक्ष्यते—अमोघं देवदानवमानव-
लोकेषु सर्वत्राप्यस्खलितमाखण्डलचापचक्रं शक्रकोदण्डमण्डलं चक्रे कृतमिव । किलक्षणेन
अम्भोजभुवा । पौष्पेण कुसुमसंबन्धिना प्रसूनमयेन चापेन शरासनेन कृत्वा त्रिलोक्या
जये विभुवनशीकरणे दुःखीभवता कष्टं प्राप्नुवता स्मरेण मनोभवेन अर्थितेन याचितेन ॥

श्लोकार्थं

पुष्पेना धनुष्यथी त्रलु जगतने श्रुतवाभां कष्ट प्राप्त करता येवा कामदेवनी याचनाथी
जल्ले प्रह्लाभे, तेने भाटे (कामदेव भाटे) आ वेधइय अभोष छंदधनुष्येने समूह
थनाये। न होय ॥ १०२ ॥

विश्लेषियोषाविरहोष्मभुष्यत्तनूनिहन्तुं दयितेन रत्याः ।

काशानवं शस्त्रमिव प्रयुक्तं व्यलीलसञ्चोन्नि तडिद्वितानम् ॥ १०३ ॥

व्योन्नि गगनाङ्गणे तडितां विद्वुतां वितानम् । शब्दमित्यर्थः । व्यलीलसङ्घीप्यते स्म ।
उत्प्रेक्ष्यते—रत्या दयितेन भर्त्रा स्मरेण प्रयुक्तं प्रेरितम् । मुक्तमित्यर्थः । काशानवं
कृशानुसंबन्धि वह्निमयं शस्त्रमिव । किं कर्तुम् । विश्लेषो निजवल्लभैर्वियोगो विद्यते
यासां ता विश्लेषिण्यो विरहिण्यस्तादृश्यो योषाः कामिन्यः तासां विरहोष्मणा प्रबल-
प्रियवियोगतापेन शुष्यन्तीः शोषं प्राप्नुवन्तीः । कृशीभवन्तीरित्यर्थः । तच्च शरीराणि
निहन्तुं ज्वालयितुमिव ॥

श्लोकार्थं

गगनांगणभां विजणीयेना समूह शोषतो हुतो; ते जल्ले विरहिणी पत्नीयेना
विरह तापथी शोषाता शरीरने लक्ष्मीभूत करता भाटे पोताना पति कामदेवनी प्रेरणाथी
रतिये भूकेलुं अग्नितुं शस्त्र न होय ॥ १०३ ॥

આક્રમ્ય દૈત્યારિપદં સ્થિતસ્યામ્મોદસ્ય માહાત્મ્યમુદીર્યતે કિમ્ ।
કૃતાન્તતાતો દશદિવસારિકોઽપિ યૈનાધરિતો મહસ્વી ॥ ૧૦૪ ॥

દૈત્યાનાં દાનવાનામરેર્નિષૂદનસ્યાપિ પદં સ્થાનં રાજ્યં ચાચરણં ચ વિષ્ણુપદમાક્રમ્ય
સ્થિતસ્યામિત્યાપ્ય વસતઃ અમ્મોદસ્ય મેવસ્ય માહાત્મ્ય મહિમા કિં ઉદીર્યતે વર્ણયતે
કથ્યતે । યેન કારણેન અમ્મોદેન મહસ્વી પ્રતાપવાન તથા દશસુ દિક્ષુ વ્યાપ્નુવન્તીત્યે-
વંશીલાઃ કરા રાજદેયાંશાઃ કિરણાશ્ચ યસ્ય તાદૃશઃ । તથા કૃતાન્તસ્ય સ્કલસુરાસુરનર-
લોકસંહર્તુરપિ તાતઃ પિતા અધરિતસ્તિરસ્કૃતઃ । આચ્છાદિત ઇત્યર્થઃ । ‘કરઃ પ્રત્યાયશુ-
ભમયોઃ । રશ્મૌ વર્ષોપલે પાણૌ’ इत्यनेकार्थः । ‘प्रत्यायो राजग्राहो भागः इत्यर्थः’ इति
तद्वचर्णिः । મેવે સમુન્નતે રવિ કસ્ય સ્વાસ્યં ન દર્શયતીત્યધીકરણમેવ ॥

શ્લોકાર્થ

વિષ્ણુપદ-આક્રમણે આક્રમણ કરીને રહેલા મેઘનું શું માહાત્મ્ય વર્ણવું ? કારણ કે
દશે દિશામાં બેઠે પોતાનાં કિરણ એવા મહાપ્રતાપી યમ પિતા સૂર્યનો પણ બેઠે
તિરસ્કાર કર્યો છે, અર્થાત્ મેઘના ઉદયમાં સૂર્ય પોતાનું મુખ દેખાડતો નથી, તેથી
બેઠે મેઘ વડે સૂર્ય તિરસ્કૃત થયો ન હોય । ॥ ૧૦૪ ॥

પ્રાપ્તે પ્રિયેઽન્દેઽજનિ ભૂજનીયં વર્ષીહરાવૈઃ કૃતચાદુકેવ ।
પ્રોદ્ગ્નિન્નકન્દૈઃ પુલકાઙ્કિતેવારબ્ધાઙ્ગહારેવ કલાપિલાસ્યૈઃ ॥ ૧૦૫ ॥

પ્રિયે પ્રાણનાયે અન્દે મેઘે પ્રાપ્તે સમાગતે સત્તિ ભૂજની વસુધાવધૂઃ વર્ષીહારા
સારઙ્ગાનાં રાવૈઃ પ્રિય પ્રિય इति शब्दै कृत्वा कृतं विनिर्मितं चादु प्रियप्रायं वाक्यं
યયા સા કૃતચાદુકા તાદૃશીવાજનિ જાતા । પ્રોદ્ગ્નિન્નૈઃ પ્રકટીકૃતૈઃ કન્દૈઃ કન્દલૈઃ પુલકૈઃ
રોમાઞ્ચેન અઙ્કિતા કલિતેવાજનિ । તથા કલાપિનાં મયૂરાણાં લાસ્યૈર્નૃત્યૈઃ આરબ્ધ કૃતઃ
અઙ્ગહારોઽઙ્કવિક્ષેપઃ તાળહવવિશેષો યયા તાદૃશીવાસીત ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાના પ્રિય-પ્રાણનાથ મેઘની પ્રાપ્તિ થવાથી પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રી ચાતકોના શબ્દ વડે
‘પ્રિય’ ‘પ્રિય’ એવાં ચાદુ વચ્ચેનાં ખોલનારી ઘર્ષ; પ્રગટ થયેલા અંકુરો વડે રોમાંચિત
બની અને મયૂરોનાં નૃત્ય વડે અંગવિક્ષેપ કરનારી બની ! ॥ ૧૦૫ ॥

प्रेक्ष्य क्षणं कामरसोन्मदिष्णूर्ध्वानुषङ्गेण तरङ्गिताङ्गी ।

पुत्रीः स्रवन्तीः पितरो गिरीन्द्राः प्रस्थापयन्तीव पतिं पयोधिम् ॥ १०६ ॥

पितरो जनिकर्तारः ततो गिरीन्द्राः महाशैला हिमाचलाद्याः पुत्रीरङ्गजाताः पर्वतोत्पन्न-
त्वात् स्रवन्तीर्नदीः । उप्रेक्ष्यते—पतिं भर्तारं पयोधिं समुद्रं प्रति समुद्रस्य नदीपतित्वा-
त्प्रस्थापयन्ति प्रेषयन्तीव । किं कृत्वा । क्षणं क्षणमात्रं काममतिशयेन रसैः पयःपूर्वैः
उन्मदिष्णूर्ध्वमस्ताः रङ्गन्तरङ्गैस्तरितुमशक्याः तदस्थितशाखिनिषूदिनीर्वा । तथा घनानां
चारिवाहानामनुषङ्गेण संगमेन तरङ्गाः कल्लोलाः सजाता अस्मिस्तादृशमङ्गं शरीरं यासां
तादृशीः प्रेक्ष्य दृष्ट्वा । अन्येऽपि पितरः सुहृत् कदर्परसेन उन्मत्ता घनैरुपपतिभिः समं
संगमेन तरङ्गितमुपचितमङ्गं कायो यासां तादृशीः स्वपुत्रीः प्रेक्ष्य भर्तुः पार्श्वे प्रस्थापयन्ति ॥

श्लोकार्थः

जेम केड पिता अन्य पुरुष प्रत्ये आसकत कामातुर जेवी पोतानी पुत्रीने
जेधने, तेना पति पासे भोडदी आपे, डिमालय आदि पर्वतो जेक क्षुषु पशु
कामना छेद्रेकथी (बलश्री) भदोन्मत्त जनेदी तेभज जेवना संगमथी पुष्ट जनेदी
जेवी पोतानी पुत्री-नदीजोने जेधने जेवने तेभना पति समुद्र पासे भोडदी
आपता न डोय । ॥ १०६ ॥

स्वयं धरित्रीधरतामिषेकोत्सवे प्रयुक्तान्कजजन्मनेव ।

तदोन्नमन्नीरदमुक्तधारापयःप्रवाहानवहन्महीध्राः ॥ १०७ ॥

तदा तस्मिन्वर्षाकाले उन्नमन्तो नीरभरैर्नग्रीभवन्तो भूमण्डलमम्बरतलं वात्सर्वदलकै-
रेकीकुर्वन्तो वा ये नीरदा घनास्तैर्मुक्ता या धारा धारिवृष्टिलेखास्तासां पयसां पानीयानां
प्रवाहान् महीध्राः गिरयः शैला अवहन्धारयन्ति स्म । उप्रेक्ष्यते—कजजन्मना ब्रह्मणा
स्वयमान्मनैव धरित्रीधरताया राजन्वत्स्वस्य भूमीभारोद्धृताया वा अभिषेकः पट्टाभिषेक-
करणं तस्योत्सवे प्रयुक्तान्प्रेरितानिव ॥

શ્લોકાર્થ

વર્ષા સમયે જલપૂર્ણે ણનેદ્યા મેધાની જલધારાના પ્રવાહોને પર્વતો વહન કરતા હતા; બાણે પ્રદ્ધાએ સ્વયં બૂધરોનો-પર્વતોને રાજ્યાભિષેક કર્યો ન હોય ! ॥ ૧૦૭ ॥

કિમમ્બુમુવચક્રિણમૈશ્ય વાતચમૂપપિક્રાન્તદિગન્તચક્રમ્ ।

તદા મુધાભૂતનિજપ્રયત્ના વિશ્વશ્રમુર્જિણુનૃપાઃ પ્રયાણાત્ ॥ ૧૦૮ ॥

તદા તત્ત્વિન્મેધાગમસમયે જિણુનૃપા જયનશીલા રાજાનાં પરરાજનપદજયોધતા મૃપાલાઃ પ્રયાણાદભિષેકનાદિશાશ્રમુર્જિશ્રાન્તાઃ સ્થિતાઃ । કિંમૂતાઃ । મુધાભૂતા વિફલા જાતા નિજા આત્મીયાઃ પ્રયત્ના વ્યવસાયા યેષામ્ । અધિરહસલિહૃદપૂરિતપૃથિવીતલગ-મનાગમનસામથ્યભાવાદભયોદયમાઃ । હત્પ્રેક્ષ્યતે—અમ્બુમુક્ મેધઃ સ યથ ચક્ત્રી સાર્વભૌમસ્તં કિમૈશ્ય દૃષ્ટા । કિલક્ષણમ્ । વાત ઉત્તરાહપવનનામ્ના ચમૂપતિના સેનાન્યા આક્રાન્તં સ્વાયસીકૃતં સ્વામિજીમૂતવૃતનામકાજ્ઞાવૃતં કૃતં દિશામન્તાનામવસાનાનાં ચક્રં મપહલં ચેન ॥

શ્લોકાર્થ

જેના ઉત્તરાપથ નામના પવનરૂપી સેનાપતિએ દિશામંડલને આક્રાન્ત કર્યું છે, એવા મેધરૂપી ચક્રવર્તીને ભેદને જેમના પ્રયત્નો નિષ્ફળ થયા છે, તેવા જયશીલ રાજાઓ પ્રયાણથી વિરામ પામ્યા. ॥ ૧૦૮ ॥

અમ્મોમૃતાશ્રમ્નદમ્બલેષ્ટા વિભૂષયન્તિ સ્મ સુપર્વવીરીયમ્ ।

શઙ્કે ત્રિલોકીજયજાગરૂકસૂનધ્વજોર્વીધવગ્ન્યનાગાઃ ॥ ૧૦૯ ॥

અમ્મોમિઃ પાનીયૈષ્ટતાનિ યાન્યધાણિ પયોવાહાસ્તેષાં અમતાં પ્રતિદિશં પર્યટનામ-પ્રાણામ્ 'આમલ'ં' इति प्रसिद्धानां लेखाः श्रेणयः सुपर्ववीरीयं सुधाशनपङ्क्तिं गगनाङ्गं विभूषयन्ति स्म । तत्राहमेवं शङ्कं वितर्कयामि । शङ्कं इत्यर्थं वा । उन्प्रेक्ष्यते—त्रिलोक्यास्त्रिभुवनस्य जये विजयकरणव्यवसाये जागरूकस्य जागरशीलस्य सोत्साह-

विहिताभियोगस्य सूतध्वजो भदनः स एव उर्वीधवो भूपतिस्तस्य गन्धनागाः सप्तधाप्र-
स्रवत्प्रबलमदजलसुगन्धितवन्दुरसिन्दुरा इव । राज्ञां हि हस्तिभिर्भाव्यम् । चण्ड
प्रघोतस्येव ॥

श्लोकार्थ

जलपूष्पं मेघानी श्रेष्ठी आरे दिशाभां पर्यटनं करती गगनभार्गने शैलावती
हृती; शुं ते त्रये षोडशेनो जय करवा भाटे उद्यतं थयेला क्षमदेवद्वीपी राजना
गंधेक्षितयो नही होय । ॥ १०८ ॥

नमःस्थलीसंवलिताम्बुवाहान्समीक्ष्य रासा ददिरे प्रमोदात् ।

कुटुम्बिनीभिः किमु शूरराजाभिभूतिजायास्तदुपज्ञकीर्तेः ॥ ११० ॥

नमःस्थल्यां गगनमण्डले संवलितान्वहलीभूतानम्बुवाहान् वारिधरान् समीक्ष्य
सोत्कण्ठं विलोचनगोचरीकृत्य कुटुम्बिनीभिः कुटुम्बिकचनस्तनीभिः प्रमोदात् हर्षाति
रेकात् रासा रासका ददिरे दत्ताः । यदुक्तं चम्पूकथायाम्—‘कलापोच्चमुखमण्डलाः’
इति । ‘कायं जलधरपानीयाय लापाः शब्दाः कुटुम्बिनीजनजेगीयमानमेघरासकास्तैः
कृत्वा उच्चं मेघागमनावलोकनायोर्ध्वीकृतं मुखमाननं यैस्तादृशा मण्डला देशा यासु’
इति तद्विप्लवके । इति मेघागमे कुटुम्बिनीनां रासकप्रदानम् । उत्प्रेक्ष्यते—शूराणां
शतसहस्रलक्षकोटियोधिनां सुभटानां भास्कराणां च तथा राज्ञां सामन्तनृपाणां मूर्धाभि-
षिक्तानां सम्राज्ञां चन्द्राणां चाभिभूतैः पराभवनाज्जायते इति शूरराजाभिभूतिजा तस्यास्तदु-
पज्ञाः स मेघ एव उपज्ञा आद्यं ज्ञानं यस्याः सा चासौ कीर्तिश्च तस्या इव सुभटराज-
जयोपाजिताया मेघस्य कीर्तिरिव रासका इत्यर्थः ॥

श्लोकार्थ

गगनमंडलभां धनुं वाहणेनो जेधने जेदूत पत्नीयो हर्षपूर्वकं रासडा-रास
हैती हृती; जल्ले सुयर्थं द्रनो परालव करवाथी उत्पन्न थयेली मेघनी यशोगाथा
गाती न होय । ॥ ११० ॥

तदा वराणां द्विजवत्कनीनां गर्जाचवेदध्वनिरम्बुवाहः ।

शाखाकरैराहयति स्म भूमिरूहां प्रवालाग्रकरांल्लतानाम् ॥ १११ ॥

तदा तत्र प्रावृद्धप्रथमसमये अवनिवनानां नवपल्लवीभवनानन्तरमम्बुवाहो मेघो भूमी-
रुहां पादपानां शाखा पत्र कराः पाणयस्तैः कृत्वा लतानां प्रवालाः पल्लवा पत्राग्रकरा
हस्ताग्राणि तान् ग्राहयति स्म । किंचित् । द्विजवत् यथा ब्राह्मणो वराणां परिणेतृणां
शाखावल्लम्बमानैः करैः । अत्र स्कन्धादारभ्याङ्गुली यात्रत्पाणिरेव विवक्षितः । कनीनां
कुमारिकाणां प्रवालवदयान्प्रकृष्टान् शोणिमसौकुमार्ययुक्तान् हस्तान् ग्राहयति । तत्र
तावद्वेदपाठोच्चारो भवति । तमेवाह—किंलक्षणोऽम्बुधरः । गर्जाः स्तनितान्येव आत्ता
गृहीता वेदध्वनयो विवाहोचितोच्चरिता वेदक्रमं चां शब्दा येन ॥

श्लोकाथ

मेघ आह्वय वरना हाथभां वेदोभ्यारपूर्वकं कन्याना हाथतुं अहं कशावे;
अर्थात् पाण्डित्यहं कशावे, तेभ मेघ गर्जनाइपी वेदोभ्यारपूर्वकं वृक्षोनी आभाइपी
हाथनी साथे लताम्बोना पल्लवोइपी हाथतुं अहं कशावतो हतो ! अर्थात् हस्तमेगाप
कशावतो हतो । ॥ १११ ॥

अग्नैरनीकैरिव दिग्भिभागानाक्रामतांश्छन्नतपतुंदस्योः ।

केकारवैः किं क्रियतेऽम्बुदस्य जयध्वनिश्चन्द्रकिंवन्दिवृन्दैः ॥ ११२ ॥

अम्बुदस्य जलधरस्य चन्द्रकिनो मयूरः । ‘अच्छाच्छैः शुक्लिच्छुगुच्छहरितंश्छिद्रा
वानान्तास्तृणैः सेव्याः संप्रति सान्द्रचन्द्रकिंकुलैरुत्ताण्ड्यैर्मण्डिताः’ इति चम्पूकथायाम् ।
त पत्र वन्दिवृन्दानि मङ्गलपाठकपटलानि तैः केकारवैः केका इति शब्दः कन्या ।
उत्प्रेक्ष्यते—जय इति ध्वनिः क्रियते किं विधीयत इव । ‘सरुपाणाभेकशेषः’ इति
एकपञ्चजयशब्दोऽवशिष्टः । अम्बुदस्य किं कुर्वतः अनीकैः कटैरिवाग्नैर्वहलैः कन्या दिग्भि-
भागान् समस्तानां हरितां प्रदेशानाक्रामतो ध्याप्नुवतः स्वार्थसान्वा मृजतः । पुनः किंभूतस्य
छिन्नो मृलादुन्मूलितस्तपतुर्निदाघसमय एव दस्युः शत्रुयन् ॥

श्लोकाथ

वाहणोइपी रीन्यथी दिशाभंडले वाप्त कशवाना तेभज श्रीभ हाइइपी गजुंनो
नाश करनाश मेघइपी राजनो भयूरो भंगल पाठके द्वारा लगे केकारवइपी लयनयान्य
कशातो न हाथ । ॥ ११२ ॥

विषप्रदोऽस्थास्तु जडाशयश्चेत्यपाचिकीर्षुः स्वमिवापवादम् ।

तदाम्बुदस्तं ककुदं मुनीनामुपासनागोचरतां निनाय ॥ ११३ ॥

तदा प्रावृट्काले अम्बुदो घनाघनः तं मुनीनां श्रमणानां मध्ये ककुदं श्रेष्ठं मुख्यं
छरिम् । 'ककुदं तु प्रधानेऽस्ते वृषाडके राजलक्ष्मणि' इत्यनेकार्थतिलके । उपासनायाः
सेवायाः गोचरतां निनाय प्रापयति स्म । सेवते स्मेत्यर्थः । उत्प्रेष्यते—इत्यमुना प्रका-
रेण स्वमात्मीयमपवादमयशो जनमध्ये निन्दामपाचिकीर्षुर्निराकर्तुमिच्छुरिव । इति
किम् । यद्य मेघः विषं कालकूटं प्रददातीति । तत्त्वतस्तु जलदः । 'विषं क्ष्वेडे जले
च' इत्यनेकार्थः । तथा 'विषः क्ष्वेडो रत्नस्तीक्ष्णं गरलौघः' इति हैन्याम् । तथा व्यास-
ष्टिकमध्ये—'देवराजो मया दृष्टो वारिवारणमस्तके । भक्षयन्नर्कपत्राणि विषं पीत्वा क्षयं
गतः ॥' तत्त्वार्थो यथा—हे देवर, मया वारिणां वारणं तटाकपालिस्तस्य मस्तके उपरि
अजो मेघो 'वात्कटः दृष्टः । किं कुर्वन् । अर्केस्य अर्कतः 'आकडो' इति प्रसिद्धस्य
पत्राणि पर्णान् भक्षयन् खादन् । ततो विषं तटाकजलं पीत्वा क्षयं गृहं गतः इति ।
ततो मेघोऽपि विषं गरलं जलं च प्रकर्षणातिशयेन ददातीति विषप्रदः । तथा अस्थास्तु
नाप्येकत्र स्थातुं शक्तः प्रतिनगरग्रामारामसीमभीमकान्ताराकुपारान् पर्यटनशीलः । अत
यवोक्तम्—'क्षारो वारिनिधिः कलङ्ककलितश्चन्द्रो रविस्तापकृत्पर्जन्यश्चपलाशयः' । तथा
जडाशयो डलयोरैक्यान् जडो मन्दो मूर्खः प्रज्ञाहीनो निर्दुद्धिराशयोऽभिप्रायश्चेतो यस्य ।
प्रक्षे जलमय आशयो मध्यं यस्य जलानामाश्रयो वा । 'आशय आश्रयेऽभिप्रायपनसयोरपि'
इत्यनेकार्थः । तथा 'द्यासमुद्रे स तदाशयेऽतिथीचकार कारुण्यरसापगा गिरः' इति
नैषधे । 'कृपापारावारे नलहृदये' इति तद्वृत्तिः । अतो मनोऽपि पतावता पशुवदज्ञानः
पश्चात्कर्मधारयः ॥

श्लोकाश्च

पषाडिदभां विषप्रदं श्रेष्ठं स्थाने नदीं रडेनारो, तेभश्च जडाशय भूर्भूजं जलनो
आश्रय लेनार आवा पोताना अपवाद हर करवा भाटे मेघ साधुओभां श्रेष्ठ ओवा
आश्रयदेवनी उपासना करवा भाटे नलहृदये आश्रये न डोय ! ॥ ११३ ॥

निजौजसैवोन्मदयन्मनांसि यो योगिनां यौवनवत्पयोदः ।

अहो व्यनंसीत्स्तनितैः स्तवीरैरिव स्तुवन्तोऽप्यनगरशक्रम् ॥ ११४ ॥

યઃ પયોદો ધારાધરઃ નિજસ્યાત્મનઃ ઓજસા પ્રતાપેનૈવ વલેનૈવ । માહાત્મ્યેનૈવૈત્યર્થઃ । યોગિનાં વશિનાં શમિનામપિ મનાંસિ ચિતાન્યમદયન્મદયુક્તાનિ કૃતવાન્ । કિંવત્ । યૌવનવત્ । તથા તારુણ્યં સયમિનામપિ નન્દિવેષાન્નૈકુમારરથનેમિપ્રમુખાણામપિ માનસાનિ સમદાનિ સકન્દર્પાણિ કરોતિ સ્મ । યદુક્તમ્—‘યૌવને વિકિરત્યેવ મનઃ સંયમિનામપિ । રાજમાર્ગે પ્રરોહન્તે વર્ષાકાલે કિલાલ્કુરાઃ ॥’ इति । અહો इति आश्चर्यं । સોઽપિ કન્દર્પદર્પોત્પાદયિતાપિ પયોદઃ તમનગારશક્તિમુનીન્દ્ર વ્યનંસીત્ ઉન્નમનાગમનમિષાદ્વિશેષેણ નમતિ સ્મ । ઉન્નમન્યાગતત્વાન્નમસ્કૃતિર્લક્ષ્યતે । કિં કુર્વન્ । સ્તવૌધઃ સ્તોત્રપ્રકરેરિવ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્તનિતૈર્ગર્જિતૈઃ કૃત્વા સ્તુવન્નિવ સ્તુતિ કુર્વન્નિવ । અન્યોઽપિ સ્તુવન્નેવ પ્રણમતિ ॥ इति मेघागमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

અહીં, આશ્ચર્યની વાત છે કે પોતાનાં માહાત્મ્યથી યૌવન અવસ્થાની જેમ યોગીઓનાં પણ ચિત્તમાં ઉન્માદ પેદા કરે તેવો પણ યેધ, પોતાની અશ્વનાઓ ૩૫ સ્તોત્રો વડે સ્તુતિ કરતો આચાર્ય ભગવંતને નમસ્કાર કરતો હતો. ॥ ૧૧૪ ॥

મોગીવ યોગી સ તદા શમશ્રીસજ્જી પ્રવિશ્ય પ્રણિધાનસૌધમ્ ।
દિનં તદર્હદ્ગુણકીર્તનેન વ્યતીત્ય સાંધ્યં વિધિમન્વતિષ્ઠત્ ॥ ૧૧૫ ॥

તદા તસ્મિન્ બહલીશ્રુતનૃતનજીમૃતસમયે સ હીરસુરિયંગી મનોવચનકાયયોગયાન, અથ વાદ્યાઙ્ગયોગયુક્તઃ । અર્હતામતીતાનાગતવર્તમાનતીર્થકૃતાં ગુણાનાં કીર્તનેન સ્તવનેન કૃત્વા તજ્જગન્મલ્લમન્દિરસ્વમાગનનીરદાગમનસંવન્ધિ દિનં વાસરં વ્યતીત્યાતિક્રમ્ય સાંધ્યં દિવસાવસાનસત્ક વિધિ પ્રતિક્રમણાદિકૃત્યમન્વતિષ્ઠત્કરોતિ સ્મ । કિં કૃત્વા । દિનં વ્યતીત્ય । પ્રણિધાન ધ્યાનમેવ સૌંધં ચિલાસમન્ન પ્રવિશ્યાન્તર્નિલીય । કિલશ્વળઃ । શમશ્રિયા સજ્જી મિથઃ પરિરમ્બોઽસ્ત્યસ્ય સ ઉપશમકમલાનુપદ્મો । ક इव । મોગીવ । યથા મોગમાર્ગ પુમાન કામિનીગાદાલિદ્ગનરજ્જવાન પ્રાવૃષિ ક્રીડામન્દિરે પ્રવિશ્ય ભગવન્ દિનં વ્યત્યેતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જગભાલના મહેલમાં શમશ્રીવાળા આચાર્યદેવ અતીત, અનાગત અને વર્તમાન એમ ત્રણે કાળના તીર્થંકર ભગવંતોની શુભસ્તુતિ દ્વારા દિવસને વ્યતીત કરી, પ્રતિક્રમણ

आदि संध्याविधि करी, जेम लोणी पुरुष झीडाभंदिरभां प्रवेशीने श्रीभां दीन भने तेम आचार्यदेव ध्यानरुपी महेदभां प्रवेश करीने दीन अन्या, अर्थात् ध्यानस्थ अन्या. ॥ ११५ ॥

प्राग्भूमिभृत्स्वाभ्युदयाभिलाषी द्वीपे परस्मिन्निव रश्मिमाली ।

निजाननन्यक्कृतशीतकान्तिस्तस्मिन्नुशेषां स उपामनैषीत् ॥ ११६ ॥

स सूरिस्तस्मिन् जगमल्लकच्छवाहकसामन्तमन्दिरे अशेषां समस्तामपि उषां रजनीमनैषीदतिक्रामति स्म । क इव । रश्मिमालीव । यथा भानुमान् परस्मिन्नन्यत्र द्वीपे अखिलां निशामतिवाहयति । किलक्षणः सूरिः भास्वांश्च । प्राग्भूमिभृत् प्राचीनभूपालात् । यद्यपि चतसृणामपि दिशां पतिस्तथापि गुरुणां प्रायो गुर्जरस्थितिमस्यया गुर्जरापेक्षया च पूर्वदिशि स्थितत्वेन प्राचीपतिरेवोक्तः । तस्मादकम्बरसाहेः सकाशात् स्वस्यात्मनः आत्मीयजिनशासनस्य बाभ्युदयमुन्नतिमभिलषति काङ्क्षति इत्येवंशीलः । सूर्यपक्षे पूर्वपर्वतादुद्गमनमिच्छतीत्येवंशीलः । 'उदयः पर्वतोन्नत्वोः' इत्यनेकार्थः । पुनः किंभूतः । निजस्य स्वस्य आननेन वदनेन आगमनावसरेण अरुणोदयेन वा न्यक्कृतस्तिरस्कृतः । विच्छायाकृत इत्यर्थः । शीतकान्तिश्चन्द्रो येन ॥

श्लोकार्थः

जेम द्वीपांतरभां समस्त रात्रि व्यतीत करी अंद्रनी कान्तिने निस्तेज करतो सूर्य पूर्वाग्रहभां पोताना अरुणुदयनी धृच्छावाणो भने तेम अकभर गाढशाह द्वारा जैनशासनना अरुणुदयने धृच्छता तेमज पोताना सुभनी कान्ति वडे अंद्रने पणु तिरस्कार करता आचार्यदेवे जगमालना महेदभां समस्त रात्रि व्यतीत करी. ॥ ११६ ॥

प्राभातिकं कृत्यमथ ग्रणीय तृणीकृतांहा विशदाक्षयश्च ।

फतेपुरं प्रत्यचलद्ब्रतीन्द्र इवाम्बुधिं सिद्धधुनीप्रवाहः ॥ ११७ ॥

अथ रात्रिविरामानन्तरं सूरिः फतेपुरं प्रत्यचरत् प्रतिष्ठने स्म । किं कृत्वा । प्राभा-
तिकं प्रभातकालसंचन्नि कृत्यमावश्यकदादिकं करणीयं प्रणीय निर्माय । क इव । सिद्ध-
धुनीप्रवाह इव । यथा गङ्गायाः पयःपूरः अम्बुधिं समुद्रं प्रति प्रचलति । किंभूतः सूरिः
प्रवाहश्च । तृणीकृतं तिरस्कृतं निवारितमहः पापं येन । पुनः किंभूतः । विशदो निर्मलो
निष्पाप उज्ज्वलश्चाशयो मनो मध्य च यस्य ॥

श्लोकांशं

निष्पाप अने उज्ज्वल आशयवाणा आशयदेवे जेभ गंगाने प्रवाहं समुद्र
तश्च आये तेभ प्रासातिक कृतं पताचीने जगमालने त्याथी क्षेतेपुर तश्च
प्रयाण कथ्ये. ॥ ११७ ॥

स श्रीकरीं कैरविणीशकीतिः प्रावीविशद्विजनीनमूर्तिः ।

महःसमूहोऽम्बुजवान्धवस्य विभावरीवल्लभमण्डलीवत् ॥ ११८ ॥

स सूरिः श्रीकरीं पतिसाहिपुरीं प्रावीविशद्विजनीनमूर्तिः स्म । किंवत् । विभावरी-
वल्लभमण्डलीवत् । यथा अम्बुजवान्धवस्य भानेर्महःसमूहः किरणकलापः चन्द्रविम्बं
प्रविशति । अमावास्यायां हि चन्द्रः सूर्यसमीपे गत्वा किरणगणं मार्गयित्वा तेनाभ्युदयं
लभते । यथा रघुवक्षो—‘पुपोष वृद्धिं हरिदम्बदीधितेरनुप्रवेशादिव बालचन्द्रमाः’ इति ।
किंभूतः सूरिश्चन्द्रश्च । कैरविणीशः शारदचन्द्रः तद्वद्विशदा कीर्तियस्य । कैरविणीनां
कुमुद्वतीनामीशत्वेन पतितया कीर्तिः ख्यातिर्यस्य । अथ वा । कैरविणी प्रवेतकमलिनी
तथा ईश ईश्वरस्तद्वदुज्जला कीर्तिर्विस्तारः करप्रसारः सान्द्रचन्द्रिका यस्य । अथ वा
जैनमतानुसारेण कुमुदिनीशकरवद्विशदा कीर्तिः प्रासादः स्फाटिकचैत्यं वा यस्मिंश्चन्द्र-
मण्डले । ‘कीर्तिर्विशति विस्तारे प्रासादिकदेमऽपि च’ इत्यनेकाशे । पुनः किंभूतः ।
विश्वजनेभ्यो हिता विश्वजनीनी । ‘तत्र साधो हिते च यः’ इति । भुवनजनवत्सला
प्रबोधकारित्वान्मूर्तिर्यस्य । चन्द्रस्तु औषधीपतित्वाद्मृतमयत्वात् ज्ञेयकान्त्याचन्द्रका-
पतित्वाच्चालादकारिणी हितकारिका च सूरिर्विम्बं यस्य ॥

श्लोकांशं

जेभ सूर्यानां किरणाने समूह चंद्रमंडलमा प्रवेश करे, तेभ चंद्रिका समान
उज्ज्वल कीर्तिवाणा अनं विश्वजनने आहुलाहकादी भूति जेभनी जेवा आशयदेवे
श्रीकरी नगरीमा प्रवेश कथ्ये. ॥ ११८ ॥

मुमुक्षुशक्रः सदसत्समीक्षाहल्लेखिताशेषजनप्रदीपः ।

मनोरथः सिद्धिमिवावनीपप्रवेशनक्षोणिमलंचकार ॥ ११९ ॥

मुमुक्षुशक्रः श्रमणेन्द्रः अवनीं भूर्मीं पाति पालयति रक्षतीत्यवनीपः अक्रव्वरसाहि-
स्तस्य प्रवेशनं सिंहद्वारं तस्य क्षोणि भुवं ब्रह्मप्रदेशमलंचकार भूषयति स्म । क इव ।
मनोरथ इव । यथा मनोरथः कार्यकरणाभिलाषः सिद्धिं कार्यनिष्पत्तिमलंकुरुते । किञ्चतः
छरिः । सन् सम्यक् मार्गः असन् विरुद्धः पन्थाः तयोः सदसतोः शुद्धाशुद्धयोः मार्गयोः
समीक्षा दर्शनं सम्यग्ज्ञानं तत्र हल्लेख औत्सुक्यं संजातमेषामिति हल्लेखिता । जातार्थे
इतत्प्रत्ययः । उत्कण्ठिता ये अशेषाः समस्ता जना लोकास्तेषामज्ञानां तमोऽन्धकारं तत्र
प्रदीप इव प्रदीपो मन्दिरमणिः सर्वेषां पदार्थानां प्रकाशकारित्वात् संसारसन्मार्गदर्शकः
स्वर्गापवर्गोत्तममार्गप्रकाशकश्च । ततो दीपोपमः ॥

श्लोकार्थः

सदसत् भाग्येने नल्लुवाभां उत्कण्ठित भवेत्ता सवे' लोकानां अज्ञानरूपी अंधकारने।
नाश करवाभां प्रदीप समान अर्थात् सन्भाग्यदर्शक आचार्यदेवे पोताना मनोरथैानी
सिद्धिनी जेभ अक्षर आदशाहना सिद्धिद्वारेने अलंकृत कथु' ॥ ११९ ॥

समस्ति शेखोऽवलफैजनामा तुरुष्काशस्त्राम्बुधिपारदश्वा ।

हमाउंस्वनोः क्षितिशीतमानोर्दष्टिस्त्वृतीयेव परिस्फुरन्ती ॥ १२० ॥

अवलफैज इति नामाभिधानं यस्य तादृशो यवनानां गुरुत्वेन माननीयः शेषः
समस्ति विधत्ते । किञ्चतः । तुरुष्काणां यवनानां शास्त्राण्यागमा' सफाराकुरानप्रभुखाणि
तान्येवाम्बुधिर्वहुत्वात्समुद्रस्तस्य पारं दृष्टवान् इति पारदश्वा यवनानेकशास्त्राभ्येता
पारगामी । उत्प्रेक्ष्यते—क्षितिशीतमानोर्वसुधासुधाकिरणस्य राज्ञः हमाउंस्वनोऽक्षरकव्वरपाति-
साहेः परिस्फुरन्ती सामस्त्ये देदीप्यमाना तृतीया वदनवर्तिनीभ्यां ह्रस्वां ह्रस्वामधिका
दृष्टिर्नैवमिव । यतोऽस्तौ साहेः सर्वशास्त्ररहस्यकथयितान्याश्रण्यायोपादष्ट वातस्त्वृतीया वृक् ॥

श्लोकाथं

सङ्कटा कुरान् आदि सभस्त यवनशास्त्रोना पारगाभी 'शेष अपहुल हैन'
नाभना यवनोना माननीय गुरु जल्ले हुमायुपुत्र अकबर पादशाहपुं स्फुरायमान
ओषुं त्रीलुं नेत्र न डोय तेवा हता । ॥ १२० ॥

सहस्ररश्मेरिव सोमजन्मा समेत्य शेखस्य सवेशदेशे ।

तत्रेयिवांसं व्रतिनामधीशं तं स्थानसिंहो वदति स्म तस्मै ॥ १२१ ॥

स्थानसिंहाभिधानः आहः साहेः सामन्तसमानस्तत्र राजद्वारे इयिवांसं सभागनं तं
हीरषिजयनामानं व्रतिनां साधूनामधीशं स्मरि तस्मै शेषाय वदति स्म निवेद्यामास ।
किं कृत्वा । शेखस्याबलकैजस्य सवेशदेशे समीपभूभागे स्थाने समेत्यागत्य । क इव ।
सोमजन्मेव । यथा सोमाच्चन्द्राज्जन्मोद्भवो यस्य स चन्द्राङ्गजो बुधः सहस्ररश्मेः सूर्यस्य
संनिधौ मैत्र्याल्लोके च भानोदछत्रधरो बुध इत्युच्यते । तच्चाधारवशाद्वासमेति ॥

श्लोकाथं

जेभ अद्रुपुत्र पुध भित्रताथी सूर्यनी पासे जय तेम राजमान्य ओषो थानसिंहे
नाभनो आवक, आयायदेवने राजद्वारभां पधारेला जल्लोने शेष अपहुल हैननी पासे
जधने निवेदन कथुं । ॥ १२१ ॥

स श्रेणिकायामयवन्मृगारिध्वजस्य शेखोऽपि सभां समेत्य ।

अकब्बरोर्वीरमणस्य सिंहद्वारे विमोरागमनं जगाद ॥ १२२ ॥

स स्थानसिंहः निवेदितावधारितगुर्वागमनः शेखोऽपि अकब्बरनामा य उर्वीरमणो
भूमिभर्ता तस्य सिंहद्वारे विमोः सूर्यरागमनं जगाद आपने स्म । किं कृत्वा । सभां
साहेरास्थानं समेत्य । किं वत् । अभयवत् । यथा अभयकुमारो मृगारिध्वजस्य महावीर
देवस्य राजद्वारे राजगृहनगरवहिर्दारस्थगुणशिलासैन्यस्थाने श्रेणिकनृपाय निगदति स्म ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ અણયકુમારે, રાજગૃહીના ગુણશીલ ચૈત્યમાં ભગવાન મહાવીર સ્વામીના આગમ-
નને શ્રેષ્ઠિકરાળને નિવેદન કર્યું હતું, તેમ ફૈલ્ગવે રાજસભામાં આવીને અકબર બાદશાહેને
સિંહદ્વારમાં પધારેલા એવા આચાર્યદેવના આગમનને નિવેદન કર્યું. ॥ ૧૨૨ ॥

અર્ઘ્યં મુદાસાસ્ત્રુભિરુલ્લસદ્ભિસ્તનૂરહૈર્ગૌરવમાદધાનઃ ।

પૈઞ્જૂષયોઃ પ્રાણુળકીં પ્રણીય વાચં વમાષે પુનરેપ શેષમ્ ॥ ૧૨૩ ॥

પણ પાતિસાદ્ધિઃ શેષં અવલકૈજનામાનં વમાષે વકિ સ્મ । કિં કૃત્વા । વાચં
સુરિસમાગમનસૂચકશેષવાણી પૈઞ્જૂષયોઃ કર્ણયોઃ પ્રાણુળકીમધ્યાગતાં પ્રણીય કૃત્વા ।
અથાતિથેરાતિથેચીકૃતા વિલોચયતે । તામેવાહ—મુદા સુરિસમાગમશ્રવણોદ્ભૂતપ્રસાદેન
અન્નાણિ વાષ્પાણિ તેષાં અમ્બુભિઃ જલૈરર્ઘ્યં પાદધાવનજલમાદધાનઃ કુર્વાણઃ । દ્વાદશ
ઇત્યર્થઃ । પુનરુલ્લસદ્ભિસ્તનૂરહૈ રોમભિઃ । ‘લોમરોમતનૂરહૈ’ इति हैम्याम् । કૃત્વા
ગૌરવમમ્યુત્થાનાદિક્રિયામાદધાનઃ સુજન ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવના આગમનના સમાચારને સાંભળીને હર્ષથી રોમાશિત બનેલા અને
હર્ષાશ્રુના જલ વટે અર્ધને ધારણ કરતા અકબર બાદશાહે શેષ અપહુલ ફૈલ્ગવે આ
પ્રમાણે કહ્યું : ॥ ૧૨૩ ॥

ઋતૌ વસન્તેઽવનિજન્મનેવ સમીયુષિ શ્રીશ્રમણાવર્તસે ।

મનોરથેનાદ્ય મમ પ્રવીણચૂડામણે પલ્લવયાંવભૂવે ॥ ૧૨૪ ॥

હે પ્રવીણનાં નિપુણનાં વિદગ્ધનાં મધ્યે ચૂડામણે કોટીરહીરાયમાળ, શ્રીમતિ
શ્રમણનાં મધ્યેઽવર્તસે શેષરે શ્રીહીરવિજયસૂરીન્દ્રે સમીયુષિ પાદાવધારિતે સત્તિ અથ
સાંપ્રતીને વર્તમાને વાસરે મમ મનોરથેનામિલાપેણ પલ્લવયાંવભૂવે સફલીભૂયતે સ્મ ।

केनेव । अवनिजन्मनेव । यथा वसन्ते ऋतौ मधुसमये संप्राप्ते सति अवनिजन्मना ।
जातिवाचित्वादेकवचनम् । समस्ततरुसमुदायेन पल्लवकलितेन उपलक्षणात् प्रवाहैः कुसुमैः
फलैश्च संयुक्तैर्जायते ॥

श्लोकार्थः

“जेम वसंतश्रुतु प्राप्तं यदां सर्वे वृक्षानो स्रजुदाय नवपल्लवितं भवे तेम हे
यतुर यशमणि साधु शिशोमणि आचार्यदेवना पद्मार्पण्यथी आजे भारा भनोरथो
सङ्गण थया.” ॥ १२४ ॥

द्रक्ष्यामि दिष्ट्याद्य मुनीन्द्रचन्द्रमिवानुविम्बं परमेश्वरस्य ।
शेखाधुनाहं नियतेर्वशेन किं चास्मि कार्यान्तरचुम्बिचेताः ॥ १२५ ॥

हे शेष, दिष्ट्या भाग्येन कृत्वा अद्य विद्यमाने अस्मिन् वासरे एव मुनीन्ध्रेषु सर्वेषु
स्वरिष्वद्वादकत्वेन चन्द्रमिव चन्द्रम् । अथ वा स्वस्वशास्त्रासिद्धाटकानां स्वामिनो
रत्नाधिका मुनीन्द्रास्तेषां मध्ये अधिक दीप्यमानत्वात् ज्योतिषामिव स्वामित्वाद्वा तेषां
चन्द्र इवेति वा तं द्रक्ष्यामि दृग्गोचरीकरिष्यामि । उत्प्रेक्ष्यते—परमेश्वरस्य परमात्मनो
विम्बं प्रतिविम्बं मूर्तिरिव । जैनमते तु विम्बशब्देन भगवत्प्रतिमा प्रोच्यते । अथ वा
साक्षात्परमेशितुर्विम्बमिव मूर्तिरिव । तथा ‘संसारसिन्धवावनुविम्बमात्रं’ जायति जाने तत्र
वैरसेनिः । विम्बानुविम्बौ तु विहाय धातुर्न जातु दृष्टातिसरूपच्छिः ॥’ इति नैषधे ।
परं किं चायं विशेषोऽस्ति । हे शेष, अधुना इदानींतनसमये अहं नियतेर्देवस्य वशेना-
यस्तत्वेन कार्यान्तरं किञ्चित्कृत्यविशेषं चुम्बत्यालिङ्गतीत्येवंशीलं चेतो मानसं यस्य
कार्यान्तरेण व्यग्रमना अस्मि । एतत्कार्यं त्वमतिबुद्धत्वेन अज्ञाततत्त्वभावेन म्लेच्छत्वेन
वा । यथास्तिकः स्यात्तदा तु सर्वमपि त्यक्त्वा वन्दत परोति ॥

श्लोकार्थः

“हे शेष, परमेश्वरता प्रतिभिञ्जनी जेम मुनिथेमां यद्रसमान जेवा आचार्य
देवने आजे भाग्योदयथी द्रष्टिजोयर करीश; परंतु डमण्डा हुं कोर्ध देवनशात अन्य
कार्थमां व्यग्रचित्तवादी छु.” ॥ १२५ ॥

अमन्तुजन्तुव्ययपातकेनास्पृश्यां प्रणीतां वरणीं स्वधाम्नः ।

शेख क्षणं तेन पवित्रय त्वं गुरोः पदाम्भोजरजोमृतेन ॥ १२६ ॥

हे शेख, तेन कारणेन येनाहं कार्यान्तरेण गृहान्तर्जिगमिषामि ततोऽधुना तदाकार-
णानवसरः तेन हेतुना त्वं क्षणं क्षणमात्रं मुहूर्तं यावद्गुरोर्हीरसूत्रेः पदाम्भोजयोश्चरणा-
रविन्दयोर्यद्भ्रजः पलागस्तदेवामृतं सुधारसः । 'त्वत्पादपङ्कजरजोमृतदिग्धदेहाः' इति
भक्तामरस्तववचनात् । अथ वा अमृतं पानीयं तेन कृत्वा स्वस्यात्मनो धाम्नो वासगृहस्य
धरणीं भूमिं पवित्रय पावनीकुरु । पावित्र्यं प्रक्षालनात् । प्रक्षालनं तु पानीयेनैव स्यात्
इति । किलक्षणां धरणीम् । अमन्तूनां निरपराधानां जन्तूनां प्राणिनां व्ययो विनाशो
घातस्तस्य पातकेन पापेन कृत्वा अस्पृश्यां स्पृष्टुमप्ययोग्यां प्रणीतां कृताम् । अथ च
योऽस्पृश्यः कथंचिजातः स लोकव्यवहाराहारिप्रक्षालनादेव स्पृश्यो भवेदिति रीतिः ।
इति गर्भोत्प्रेक्षा ॥

श्लोकार्थः

“ हे शेख, कार्यान्तरं होवाशी हभल्यां हुं भडेवभां जडशः भाटे हभल्यां ऐक
क्षणमात्रं गुरोनां यरलुकभलनी रजथी निरपराधी लोपोना घात वडे अस्पृश्य भनेक्षी
ऐषी आपल्या गृहलूमिने पवित्र गनावो.” ॥ १२६ ॥

इदं निगद्याव्धिगभीरघोषं जोषं मुखे भूमिधवो विधाय ।

जगाम गेहं गृहिणीसनाथं विद्युद्विलासीव गभस्तिरभ्रम् ॥ १२७ ॥

भूमिधव पृथ्वीपतिः अकञ्चरपातिसाहिः गृहिणीभिः स्वकलत्रैः सनाथं संयुक्तं गृहं
स्वसौधं जगाम गतवान् । क इव । गभस्तिरिव । यथा भानुमान् विद्युद्धिः सौदामिनी-
भिविलसति शोभते इत्येवंशीलमभ्रं वर्दलकं 'वादलु' इति प्रसिद्धं मेघं वा गच्छति ।
किं कृत्वा । इदं पूर्वप्रोक्तं शेषपुरो निगद्यालप्य । कथम् । अविवृत समुद्र इव गभीरो
मन्द्रो घोषो ध्वनिर्यत्रैवविधं यथा स्यात्तथा । अकञ्चरमाहः शब्दस्तु नवहस्तकव्यात्र-
वद्गुञ्जारव कुर्वन्नासीत् ततो घोष इत्युक्तिः । पुनर्मुखे निजवदने जोषं मौनं विधाय
कृत्वा । 'क्षणी क्षणीकां जोषं च' इति हैम्याम् । तथा 'जोषमासनविशिष्य वभापे' इति
नैपथे ॥ इति सूरिसमागमस्य साहेनिवेदनम् ॥

શ્લોકાર્થ

આ પ્રમાણે શેખને સમુદ્ર જેવા ગંભીર ધ્વનિથી કહીને ચૈત્ર ધારણ કરીને જેમ સૂર્ય વિજળીની સાથે વાદળોમાં બાથ, તેમ અકબર બાદશાહ પોતાની પત્નીની સાથે મહેલમાં ગયો. ॥ ૧૨૭ ॥

ધનાદધીતામિવ શેખશક્રો વાર્ણીં સમાકર્ણ્ય હમાડંસ્થનોઃ ।

નિરીય તસ્યાઃ સદસો વમાજ મુવં વ્રતીન્દ્રેણ વિમૂળ્યમાણામ્ ॥ ૧૨૮ ॥

શેષેષુ સકલતુરુષ્કગુરુષુ શક્રઃ દન્દ્રઃ સાદિઃ । માન્યત્વાદિન્દ્રત્વમ્ । તસ્યાઃ સદસો-
ડકબ્બરસભાયા નિરીય બહિર્નિગત્ય વ્રતીન્દ્રેણ સૂરિણાં વિમૂળ્યમાણામલંક્રિયમાણાં મુષ-
મ્મીમાગં વમાજ । સૂરિસમીપે સમીયિવાનિત્યર્થઃ । કિં કૃત્વા । હમાડંસ્થનોર્હમાડં નામા
પાતિસાહિસ્તસ્ય સ્થનોઃ પુત્રસ્યાકબ્બરસાહેવાર્ણીં સમાકર્ણ્ય સમ્યક્ સાદર કૃત્વા ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ગમીરધીરત્વાત્ ધનાત્ નમસ્ય સજલજલધરાત્સકાશાત્ અધીતાં પઠિતામિવ ॥

શ્લોકાર્થ

બાણે મેલ પાસેથી ગંભીરતા પ્રાપ્ત (શીખેલી) ન હોય ! એવી અકબર બાદશાહની
ગંભીર વાણી સાંભળીને રાજસભામાંથી નીકળીને શેખોના શુરુ ફેણએ આચાર્ય દેવથી
અલંકૃત એવી ભૂમિનો આશ્રય કર્યો. ॥ ૧૨૮ ॥

મક્ત્યા નતાહ્નો વહુમન્યમાનઃ સ્વમન્દિરં સૂરિપુરંદરં સઃ ।

નિગીપતિ સ્માશિલશેખપૂષા નાશંસતે નિર્જરશાશ્વિનં કઃ ॥ ૧૨૯ ॥

અશિલેષુ શેષેષુ સ્લેષ્છજાતિમાન્યેષુ તજ્ઞાતીયેષુ વા પૂષા મહત્વાદીજ્યમાનત્વાદ્માસ્કત-
અવલંકૃતશેખઃ સૂરિપુરંદરં હીરવિજયસૂરીન્દ્રં સ્વમન્દિરં નિજનિવાસસદનં નિનીપતિ
સ્મ નેતુમિચ્છતિ સ્મ । કિંમૃતઃ । મક્ત્યા દર્શનાદુદ્ભૂતપરમગ્રીત્યા કૃત્વા નતાહ્ન પ્રણમનેત
નમ્રીકૃતતનુઃ । પુનઃ કિં કુર્વાણઃ । વહુમન્યમાનઃ વહુવહુમાનં દદાનઃ । યુક્તોડયમર્થઃ ।
નિર્જરશાશ્વિનં કલ્પપાદપં કો નાશંસતે સમીહતે । અપિ તુ સર્વોડપિ હચ્છેત્ । 'શંસ
હચ્છાયામ્' । ઉમયપદી । 'આશંસતે ધનાયતિ સમીહતે તદ્રદાશાસ્તે' इति क्रियाकलापे ॥

श्लोकाथ

जले मेघ पासेथी गंभीरता प्राप्त (शीजेदी) न होय ! जेवी अक्षर
भादशाङ्गी गंभीर वाणी सांख्यीने, रावसत्ताभांथी नीकणीने शेजोना शुद्ध हैलजे
आचार्य देवथी अलंकृत जेवी भूमिने आश्रय कथी. ॥ १२६ ॥

अथो पृथिव्या उशना इवासौ निःशेषास्त्रोपनिषद्यधीती ।

अस्पृष्टशिष्टेतरवृत्ति तस्मै न्यजीगदत्तमिखिलं निगाद्यम् ॥ १३० ॥

अथो सूरिसमीपागमनानन्तरं शेषस्तत्साहिकथितं निखिलं समग्रमपि निगाद्यं वाच्यं
न्यजीगदत्तयति स्म । कथम् । अस्पृष्टा अनाश्रिता अनादता वा शिष्टात्सांधोरितरा
अन्या दौर्जनी वृत्तिर्व्यापारो यत्रैव यथा स्यात्तथा । शेषः किञ्चित् । निःशेषाणां सर्वेषां
शास्त्राणां कुरानादियवनागमानामुपनिषदि रहस्ये अधीतमध्ययनमस्यास्तीति । उत्प्रेक्ष्यते—
पृथिव्या भूमेरुशनाः शुक्र इव । तस्य असुराणां गुरुत्वादियमुत्प्रेक्षा । इदानीं च लोकभावया
यवना अक्षरा उच्यन्ते । यदुक्तं दोधके—‘सुंदरसरअसुरांहदलजलपीधुं वयणेहि । अमर-
नरिंदकढाविडंतिहांनारीनयणेहि’ ॥

श्लोकाथ

कुशान आदि समस्त यवनशास्त्रोना रहस्यवेत्ता, जले पूथी उपरने। शुक्र न
होय तेवा शेजे आचार्य देवने शिष्टाचारपूर्वक भादशाङ्गे कहेली सर्व वात कही. ॥ १३० ॥

तदुक्तियुक्तौ सनिदर्शनायां शेषं निरस्तप्रतिवन्तृभावम् ।

श्रुतौ प्रवन्धारमिव प्रवीणधुरीणमेनं बुबुधे बुधेन्द्रः ॥ १३१ ॥

बुधानां विपश्चितां सर्वशास्त्राधीतिनां मध्ये इन्द्रः सूरिः सनिदर्शनायां दृष्टान्तकलि-
तायाम् । ‘स्मरत्परासोरनिमेषदर्शनाद्विभेमि तद्भिन्नमुदाहरेति सा । जनेन यूतः स्रवता

तदास्पदे निदर्शनं नैषधमन्यषेचयत् ॥ इति नैषधे । तस्य साहेरुकीनां युक्तौ योजनायां चातुर्यौदाररचनायामेनं शेषं प्रबन्धारं प्रबन्धो विस्तारः तस्य कर्तारं वृद्धे विवेद जानीते स्म । एनं किंभूतम् । निरस्तो निचरितो मुक्तः प्रतिबन्धुभावः प्रतिबन्धकतादृष-
कन्वम् । 'विहंगमद्भाषितसूत्रपद्धतौ प्रबन्धुतास्तु प्रतिबन्धुता न ते' इत्यपि नैषधे ।
कमिव । प्रवीणधुरीणमिव । यथा विद्वद्वृन्दारकं सनिदर्शनायां श्रुतौ शास्त्रे निरस्तम्
इदं च शास्त्रविरुद्धम् । इदं तु दूषणमित्यादिप्रतिबन्धककर्तृत्वं दूषणोद्भावकत्वं
विरोधभाषित्वं येन तादृशं प्रबन्धारं दूषणनिराकरणनानार्थयुक्तिविशेषोल्लेखप्रकाशका-
रिण कश्चिद्विपश्चिद्वुध्यते ॥

श्लोकाथं

विद्वान् पुरुषोभां धृद्रं सभान् आचार्यदेवे कथाकारनी जेम हुराशुद्धं संहितं अने
अतुरं शुशामिषु शेषने द्रष्टांतं संहितं अने युक्तियुक्तं जेवा जैन शास्त्रना
जलुकार कथां ॥ १३० ॥

निशम्य तद्भाषितयेष धात्रीसहस्रनेत्रस्य ततो ब्रतीन्द्रः ।

इयेष शेषस्य गृहे प्रयातुं सुरेन्द्रधात्रीव सुपर्वसूरिः ॥ १३२ ॥

ततः शेषवास्यश्रवणानन्तरमेष हीरविजयनामा ब्रतीन्द्रः श्रमणशक्तः सूरिः शेषस्य
गृहे मन्दिरे प्रयातुं गन्तुमियेष वाञ्छति स्म । किं कृत्वा । धात्रीसहस्रनेत्रस्य पृथिवी-
पुरंदरस्याकञ्चरस्य तत्पूर्वोक्तं भाषितं कथितम् । वचनमित्यर्थः । निशम्याकर्ण्य । क इव
कस्मिन् गन्तुम् । सुपर्वसूरिरिव । यथा सुपर्वणां देवानां सूरिराचार्यः पाठयिता वाच-
स्पतिः सुरेन्द्रस्य नाकिनायकस्य धाम्निः वैजयन्तनामनि प्रासादे गन्तुमिच्छति ॥

श्लोकाथं

जेम देवानां आचार्यं जृद्धस्पतिं धृद्रना "वैजयन्तं" नामना प्रासादभां जवाने
धृद्धे, तेम आचार्यदेवे शेषं दाश कडेवाजेवा अञ्जरे भादशाहने स'देशं सांभजीने,
शेषना घेर जवानां धृद्धा करी ॥ १३२ ॥

शुश्रूषमाणस्य विशिष्य श्लिष्यस्येवास्य शेषस्य वृषा मुनीनाम् ।
गेहं महीपालमृहोपकण्ठे पवित्रयामास पदारविन्दैः ॥ १३३ ॥

मुनीनां वृषा वासवः स्वरिमहीपालस्य पतिसाहेर्गृहस्य प्रासादस्योपकण्ठे संनिधाने
अस्याबलैकजान्नाः शेषस्य गेहं भवनं पदारविन्दैश्चरणकमलैः । पूज्यत्वाद्बहुवचनम् ।
पवित्रयामास पावनीकुरुते स्म । अस्य किं चिकीर्षमाणस्य । शुश्रूषमाणस्य स्वरित्सेवां
विधातुमीहमानस्य । कथम् । विशिष्य विशेषप्रकारेण स्वसेव्याधिक्येन । कस्येव ।
शिष्यस्येव । यथा विनेयकः गुरोः स्वस्याचार्यस्योपाध्यायस्य य रत्नाधिकस्य वा
विशिष्य सर्वान्तेवासिवर्गोभ्योऽत्यभ्यधिकां परिचर्यां विधित्सति स्वयं सुशिष्यत्वात्स्व-
गापवर्गादिसुखसाधकत्वाच्च ॥ इति साहित्येदिष्टवचनप्रवणपूर्वं शेषगृहगमनम् ॥

श्लोकाथ

जेम विनथी शिष्य आचार्यनी विशिष्य प्रहारनी सेवा करवानी धृच्छा इरे, तेम आचार्य
देवनी विशिष्य प्रहारनी शुश्रूषा करवाने धृच्छता जेवा पादशाहना मडेदनी सभ्रीपभां रडेदा
शेभ अपहुक्ष इणना लवनने आचार्यदेवे पोताना यरखारविंदथी पवित्र कथुं ॥ १३३ ॥

संदेहसंदोहमहाम्बुवाहमहाबलेन व्रतिवासवेन ।

बोद्धा श्रुतेः श्राद्ध इव स्वधाम्नि धर्म्यां स गोष्ठीमनुतिष्ठति स्म ॥ १३४ ॥

स शेषः स्वधाम्नि निजनिवेतने व्रतिनां महाव्रतभृतां यतीनां वासवेन मघोना सह
धर्म्या धर्मसंबन्धिनीं गोष्ठीं घातामनुतिष्ठति स्म कृतवान् । किंश्रुतेन व्रतिवासवेन । संदेहाः
संशयाः शास्त्रविचारणोद्भवाः मानसिका वा तेषां संदोहाः सस्रुद्धा एव महान्तो घोरा-
ज्ञानान्धकर्तारः अम्बुवाहाः घनाघनाः तेषां विध्वंसने मूलोन्मूलने नामशेखीकरणे महाबलः
प्रलयपवनस्तेन । किलक्षणः शेषः । श्रुतेः शास्त्रस्य बोद्धा अवगन्ता प्रवीणः । यदुक्तम्—
'पात्रे त्यागी गुणे रागी भोगी परिजनैः समम् । शास्त्रे बोद्धा रणे बोद्धा पञ्चाङ्गः पुरुषः
स्मृतः ॥' इति स्रुते । क इव । श्राद्ध इव । यथा कश्चिदागमावबोधक उपासकः केनापि
स्वरिणा समं धर्म्यां गोष्ठीं विधत्ते ॥

श्लोकाथ

संशयोना समूहइथी धेर अंधकारने करनारा सेवानो नाश करवा भाटे प्रलय-
क्षणना पवन सभान सूरिन्द्रनी साथे श्रावडनी जेम पोताना घरभां शास्त्रज्ञ शेजे
धर्मगोष्ठी करी ॥ १३४ ॥

हिंसादये निर्दिशती विरोधिधमे' मिथः स्वीयतदीयशास्त्रे ।

क्षीराम्भसोर्हंसमिवाधिगत्य तयोर्विवेकारमसौ पुनस्तम् ॥ १३५ ॥

पुपोप भाषां स्वमुखेन शेषः पुरो विनेयायितवृत्तिरस्य ।

नर्ति दधानो विनयादधीतां पाणौ प्रणीतात्सुगुणादिवाक्छात् ॥ १३६ ॥

असौ स्वसद्यनि स्वरानेता शेषः अस्य हीरसूरेः पुरोऽपि स्वमुखेन निजवदनेन कृत्वा भाषां वार्णीं पुपोप पुष्पाति स्म पुष्टां चकार । उवाचेत्यर्थः । किंभूतः । विनेयायिता विनेयोऽन्तेवासी शिष्यस्तद्वदाचरिता वृत्तिर्मेनोवाक्कायव्यापारो यस्य । अत एव किं कुर्वाणः । नर्ति नम्रतां विनयनेन प्रह्वीभाव' दधानो विभ्राणः । उन्नेक्ष्यते—पाणौ रणशूरतया स्वहस्ते प्रणीतात्कृतात् । गृहीतादित्यर्थः । तथा सुगुणात् सु शोभना जगज्जनमनोरञ्जका धैर्यौदार्यगाम्भीर्याजंघमाद्वादिमा गुणा मनोज्ञो ढंकारविव्रासितानेकशास्त्रवो गुणो मौर्वी च यस्मिन् तादृशादन्तात्कोदण्डान् । 'धनुश्चापोऽस्त्रमिष्वासः कोदण्ड' धन्व कासुकम्' इति हैन्याम् । अधीतां पठितामिव । यदुक्तम्—'नमणी खमणी बहुगुणी विहुपखिवंशविशुद्ध । पुण्यविना न विपामिद् करिष्युहीवरिभञ्ज ॥' इति सूक्ते । तथा 'शम्भुद्वाणद्वितीयेन नमदाकारधारिणा । धनुषेव गुणादधेन निःशेषो रञ्जितो जनः ॥' इति चम्पूकथायामपि । किं कृत्वा । मिथः परस्परं विरुध्यते इत्येवंशीलौ धर्मौ स्वभावौ ययोः । 'धर्मो यमोपमापुण्यस्वभावाचारधन्वसु । संसर्गोऽहंन्याहिंसादौ न्यायोपनिषदोरपि ॥' इत्यनेकार्थः । तथा हिंसा निर्मलजन्तुव्यापादनं तथा दया जगज्जीवानां स्वप्राणवद्रक्षणं ते निर्दिशती प्ररूपयति स्वीयं यद्यनजातिसंबन्धि तथा तदीयं स्वरिशासनसम्बन्धि च उभे शास्त्रे अधिगत्य विदित्वा । पुनरपरार्थान्तरे । पुनर्द्वितीयधारमुच्यते । वा इति पुनःशब्दार्थः । क्षीराम्भसोर्दुग्धजलयोर्हंसं सितच्छदमिव तयोर्हिंसादयाशास्त्रयोर्विवेकारम् इदं सम्यक्प्ररूपणमिदमसमीचीनं प्ररूपणं च, अयं स्वर्गावपर्गलाधकः पत्न्याः अयं च दुर्गदुर्गतिमार्गः इयं च निःस्पृहाणामुक्तिः पृष्ठा च रसनदिरसलम्पदानामुक्तिरित्यादि विवेचनकर्तारं तं वशीन्द्रं जितेन्द्रियाणां पुरन्दरं च अधिगत्य विज्ञाय मनसि निश्चित्य ॥

श्लोकाधः

परस्पर विरोधी ज्ञेया हिंसा अने ध्यानी प्रभुषणा करनारा स्वशास्त्र अने परशास्त्र (जैनशास्त्र अने कुरान शास्त्र) यां क्षीर अने नीरनो लेह करनारा हंस जेवा आसार्थदेनो जालीने, शिष्यवृत्ति धारण करनारा अने हाथमां धारण करालेवा होर सहित धनुष्य

श्लोकांशः

पासेथी बध्ने शीथेदी न होय तेवी नअताने धारणु करनारा शेण अण्डुदे सूदिण्णी
आगण स्वमुणे वाणीने पुष्ट करी. ॥ १३५ ॥ १३६ ॥

अथ स्वमतानुशिष्टिपृच्छा—

पैगम्बरैर्नः समयेषु सूरै पुरातनैर्व्याहृतमेतदास्ते ।

निक्षिप्यते न्यास इव क्षमायां यमातिथिर्यो यवनस्य वंश्यः ॥ १३७ ॥

खुदाह्वयश्रीपरमेश्वरस्यास्थानीं स्थितस्याधिपतेरिवोर्व्याः ।

उत्थाय पृथ्व्याः परिवर्तकाले गन्ता समग्रोऽपि जनः पुरस्तात् ॥ १३८ ॥

हे सूरै, नोऽस्माकं पुरातनैः प्राचीनैः पैगम्बरैः । केचनास्मन्मार्गप्रवर्तकाः विशिष्ट-
सिद्धिबुद्धिभाजो महापुरुषा अभूवन्, तेऽस्मन्मते पैगम्बर इति संज्ञकाः 'प्रोच्यन्ते ।
'तैस्तत्कृतेषु समयेषु शास्त्रेषु मध्ये पतन्मया श्रीमत्पुरो निवेद्यमानं व्याहृतं भाषित-
मास्ते । पतत्किम् । यः कश्चन यमस्य कृतान्तस्य अतिथिः प्राचुणकः । मृत इत्यर्थः ।
यवनस्य । जातावेकवचनम् । तुरुष्कस्य वंश्यो गोत्रजन्मा तुरुष्को न्यासो निःक्षेप इव
स्थापनिके च क्षमायां भूमध्ये निक्षिप्यते स्थाप्यते । स क्षोणीनिक्षितः समग्रः समस्तो-
ऽपि यवनवंश्यः तुरुष्कजातीयः परिवर्तकाले कल्पान्तकाले पृथ्व्या भृगर्भादुत्थाय बहि-
र्निर्गत्य स्वस्वस्वरूपेण खुदा इत्यस्मत्परंपरायां नाम यस्य तादृशस्य श्रिया समग्रलक्ष्म्या
युकस्य परमेश्वरस्य समग्रहिन्दुवर्गैर्व्याप्यमानस्य जगदीश्वरस्य पुरस्तादग्रे गन्ता गमि-
ष्यति । किंभूतस्य खुदाह्वयश्रीपरमेश्वरस्य । आस्थानीं स्वास्थानसभाभागस्य स्थितस्य
उपविष्टस्य । कस्येव । अधिपतेरिव सभामासीनस्य उर्व्या भूमेर्भर्तुर्नुपस्याग्रे समस्तोऽपि
जनः समायाति स्वस्वन्यायनिर्मापणार्थम् ॥

श्लोकांशः

“ हे आश्वार्थ हेव, आभारा प्राचीन पयगंभरोब्धे शास्त्रभां आ अभाणु कहुं छे
हे 'भरी गयेदा यवनने पृथ्वीभां थापण्णी जेम दाटवाथी, न्यारे पृथ्वीना प्रलय थाय

છે, ત્યારે તે દાટેલો યવન, સ્વરૂપે ‘ખુદા’ છે એવા નામવાળા પરમેશ્વરની સભામાં સમસ્ત મનુષ્યોની આગળ તે બધ છે, જેમ રાજસભામાં બેઠેલો પુરુષ રાજાની પાસેસહુથી પહેલાં બધ તેમ દાટેલો યવન ખુદાની સભામાં સૌથી પહેલો બધ છે.” ॥ ૧૩૭ ॥ ૧૩૮ ॥

આદર્શિકાયામિવ પુણ્યપાપે સંક્રામ્ય સંશુદ્ધિનિજોપલબ્ધૌ ।

વિધાસ્યતે સાધુ સ તત્ર તસ્ય ન્યાયં નિરસ્ય સ્વપરાનુરોધમ્ ॥ ૧૩૯ ॥

હે સૂરે, શુદ્ધાત્મ્યઃ પરમેશિતા તત્ર સમામધ્યે સર્વસ્ય પૂર્વોક્તસ્ય યવનજનસ્ય સાધુ સમ્યક્પ્રકારેણ યથા સ્યાત્તથા ન્યાયં સદસદ્યવહારવિચારં વિધાસ્યતે સ્વયમેવ કરિષ્યતે । કિં કૃત્વા । અર્થ સ્વઃ સ્વકીયો મદીયઃ, અય ત્ર પરઃ પરકીયઃ ન મત્પક્ષાગ્રિતઃ, इति यज्ज्ञानं’ સ તુ સાંસારિકવ્યવહાર તયોઃ સ્વપરયોરનુરોધો બહ્યામહોઽથ વા તયોરેવ વોધો જ્ઞાનં’ તં નિરસ્ય ત્યક્ત્વા । યદુક્તમ્—‘અર્થ નિજઃ પંરો વેતિ ગણના લઘુચેતસામ્ । ઉદારચરિતાનાં તુ વસુધૈવ કુટુમ્બકમ્ ॥’ इति । પુનરપિ કિં કૃત્વા । આદર્શિકા હસ્તકનિર્મુક્તા પૃષ્ઠે ચ ગ્રહણાર્હાં કેવલા દર્પણિકા । મેવાતમણ્ડલાદૌ આદર્શિકેત્યુચ્યતે । તસ્યામિવ સમ્યક્પ્રકારેણ શુદ્ધા નિર્મલા નિષ્પાપા વા સ્વપરવ્યવસાયવિરહિતા નિજસ્થાત્મન ડપલ્લબ્ધિર્મતિર્જ્ઞાનમ્ । ‘પ્રેક્ષાપ્રતિપત્તપ્રેક્ષાચિદુપલબ્ધયાઃ’ इति हैम्याम् । તસ્યાં પુણ્યપાપે અર્થાદ્યવનજનસ્ય સુકૃતદુષ્કૃતે સંક્રામ્ય સ્વહૃદયે પ્રતિવિમ્બયિત્વા । વિચાર્યત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે સૂરિવર, ખુદાની સભામાં ગયેલા શુદ્ધ યવનનો સ્વકીય અને પરકીય એવા બેઠેનો ત્યાગ કરીને કપાંજી એવા પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાનમાં પુરુષ પાપતું સંક્રમણ કરીને ખુદા સદૃશસદૃ વ્યવહારના વિચારરૂપ સમ્યક્પ્રકારે ન્યાય કરશે ? (કહ્યું છે કે : આ સ્વ અને આ પર,—આવો પક્ષપાત તુચ્છ હૃદયવાળો કરે છે, પરંતુ ઉદાર હૃદયવાળાને તો સારીય વસુધા કુટુંબરૂપે હોય છે.” ॥ ૧૩૯ ॥

વિમૃશ્ય વિશ્રાણયિતા ફલં સ શ્રેયોહસોસ્તસ્ય તતોઽનુરૂપમ્ ।

મસૂરગોધૂમયવાદિધાન્યવીજસ્ય સસ્યોત્કરમુર્ધરેવ ॥ ૧૪૦ ॥

ततस्तत्सदसज्ज्ञानानन्तरं स खुदाभिधः परमेश्वरः विमृश्य अनेनैवविधं कर्म विनिमित्तम् अत एतस्य ईदृशमेव फलं प्रदत्तं विलोचयते इति स्वमानसे विचार्य । यदुक्तम्—‘यथावद्यादृशं येन कृतं कर्म शुभाशुभम् । तत्तावत्तादृशं तस्य फलमीशः प्रयच्छति ॥’ इति चम्पूकथायाम् । एतद्वचनात् तस्य आचक्ष्वजनजनस्य श्रेयोहसोः पुण्यपापयोरनुरूपमुचितं फलं सुखदुःखानुभववरूपं विश्राणयिता स्वस्तनीप्रयोगः प्रदास्यति । केव । उर्वरेव । यथा सर्वसस्या यत्रोत्तमात्राणि सर्वाण्यपि धान्यानि सम्यक् निष्पद्यन्ते सोर्वैत्यभिधीयते । तादृशी धरित्री । मत्सरा मालवमण्डले बहुप्रसिद्धाः, गोधूमाः सर्वत्रापि कृताः, तथा यथा अर्बुदपरिसरे अतिशयेन प्रथिताः प्रायशस्तु सर्वत्रापि विश्रुताः, एते त्रयोऽप्यादौ येषां तेषामपरेषामपि धान्यानां बीजं योनिनिबन्धस्य योग्यं सस्योत्करनिबद्धं विश्राणयति प्रदत्ते । सर्वसस्यायां भूमौ यादृशं धान्यमुत्पद्यते तादृशमेव लयते इत्यर्थः ॥

श्लोकार्थः

‘जेम।सद्यसस्या (वपन करवा मात्रशी इण आपनारी पृथ्वी मत्सूर, बर्ष) अने जव आहिनां बीजने अनुज्ञप इण आपे, तेम पुढा तेनां पुढ्य-पापने। विचार करीने तेने अनुज्ञप, सुभहुआहि इण आपे छे, (कळुं छे कै : ‘जेणे जेवा प्रकारतुं कर्म कथुं’ छे। तेने तेवा प्रकारतुं इण आपे छे’) ॥ १४० ॥

नावोऽम्बुधेः कूलमिवानुकूलवातेन भिस्ति गमिता अनेन ।

भोक्ष्यन्ति भोग्याद्भुतभोगमङ्गिताः कैऽपि ततः सुखानि ॥ १४१ ॥

ततः पुण्यफलदानादनेन खुदासंज्ञेन परमेश्वरेण केऽपि पुण्यभाजिनेन यचना भिस्ति स्वर्गे गमिताः प्रापिताः सन्तो भोग्याः भोक्तुं योग्याः अथ वा सुज्यन्ते निरन्तरसात यैस्तानि भोग्यानि तैः पुण्यपरिकैः कृत्वा अद्भुताभिराश्चर्यकारिणीभिर्भोगानां विविधसुखानां नानाप्रकारदृढदयंगमाभ्यवहाराणामाभरणवसनागणितमणिमौक्तिकस्वर्णादिधनानामथवा इह लोके राज्यादिलक्ष्मीणां भङ्गीभिः रचनाभिः तरङ्गिताः प्रमोदमेदस्वित्वां गताः सन्तः । ‘भोगस्तु राज्ये वेश्वास्तु सुखे । धनेऽदिकाय रुग्णयोः पातालाभ्यवहारयोः ॥’ इत्यनेकार्थः । सुखानि शर्माणि भोक्ष्यन्ति । का इव । नाच इव । यथा यानपात्राणि तात्स्थ्यात्तद्व्यपदेश

इति न्यायाज्ञौजना अनुकूलेन स्वामिद्विषितस्थानप्राप्तिकारिणा वातेन अम्बुधेः समुद्रस्य
कूलं तटं वेलाकूलं वा लम्बिता सन्तः सुखं सांसारिकं सातं भुञ्जन्ति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ જહાજ અનુકૂલ પવનથી સમુદ્રના કાંઠે સુખપૂર્વક આવે છે, તેમ યુદ્ધાની
મહેરબાનીથી કૈટલાંચે પુણ્યવંત સ્વર્ગમાં ગયેલા અદ્ભુત લોગોની રચનાથી
પુષ્ટ થયેલા સાંસારિક સુખો લોગવે છે. ॥ ૧૪૧ ॥

इयेनैः शकुन्ता इव पीडयमानाः कुम्भाः कुलालैरिव पच्यमानाः ।
तद्गोप्तृभिर्दोषकिमेनसान्ये प्राप्स्यन्ति दुःखान्यपि तेन नीताः ॥ १४२ ॥

अपि पुनस्तेन खुदाख्यपरमेष्ठिना अन्ये कुकर्मकारिणो यवनजनाः पनसा पचेत्लिप्तेन
पापेन कृत्वा दोषकिं नरक नीताः संप्रापिताः सन्तो दुःखानि महाकष्टानि प्राप्स्यन्ति
लप्स्यन्ते । किं क्रियमाणाः । इयेनैः शशादनैः सिञ्चानकैः । 'इयेनः पत्री शशादनः'
इति हैम्याम् । शकुन्ता विहंगमा इव तद्गोप्तृभिः तस्य नरकस्य गोप्तृभिः गोपायन्तीति
गोप्तारस्तैर्नरकपालकैः । 'नरयस्सरकेपाला केहिं परिचेया अच्छि । तदुत्तरे नरकरं केहि—'
इति चिदग्धमुखमण्डने । पीडयमानाः खादनाक्षिकर्षणमारणादिप्रकारैः सततं संताप्य-
मानाः । पुनः किं क्रियमाणाः । कुलालैः कुम्भकारैः कुम्भाः कलशा इव इट्टिकावत्पाचन-
कटाहोष्णतैलाद्युत्कालनाग्निसेपणतप्तत्रयपुमानादिना निरन्तरं पच्यमानाः पचिक्रियां पक्वतां
अधृतां नीयमानास्तद्गोप्तृभिरेव ॥

શ્લોકાર્થ

વળી, પોતાનાં જ હુકૂતોથી નરક અંતિમાં ગયેલા પુણ્યકર્મી યવનો, જેમ
સીંચાણ વડે પક્ષીઓ પીડાય, જેમ કુંભારો વડે ઘડાઓ પકાવાય, તેમ નરકપાલો
વડે મહાભયંકર હુજો પ્રાપ્ત કરે છે. ॥ ૧૪૨ ॥

कुरानवाक्यं किमिदं यथार्थं महात्मनां वाक्यमिवास्ति सूरे ।

इव प्रसूने गगनस्य तस्मिन्नुताभ्युदेति व्यभिचारिभावः ॥ १४३ ॥

हे सूरे, महात्मनामवितथवाचामुत्तमानां भाषितं वचनमिव यवनानां किं यच्छास्त्रं कुरानमित्युच्यते इदं यन्मया श्रीमत्पुरस्तात्पूर्वं प्रतिपादितं कुरानस्य यवनशास्त्रविशेषस्य वाक्यं वचनम् । किमिति प्रश्ने । यथार्थं सत्यमस्ति । उताथ वा गगनस्य प्रसूने आकाशकुसुम इव तस्मिन् कुरानवाक्ये व्यभिचारिभावोऽसत्यत्वमभ्युदेति प्रकटीभवति । इदं सत्यमसत्यं वा तत्सम्यक् निश्चित्य वाच्यमित्यर्थः ॥ इति शेषस्य स्वशास्त्रानुसारिप्रश्नः ॥

श्लोकार्थ

“हे सूरिदेव, मे कडेहुं कुराननुं वयन आप्त पुरुषना वयननी जेम सत्य छे ? अथवा आकाशपुष्पनी जेम व्यभिचार भावने प्रगट करतुं असत्य छे ?” ॥ १४३ ॥

इदं निगद्य व्यरमत्स तस्य बुभुत्सया वाङ्मयवेदितायाः ।

ततो विडौजा यतिनामिवैकधुरां सिताया भणति स्म वाणीम् ॥ १४४ ॥

स प्रश्नकर्ता शेष इदं पूर्वोक्तं निगद्य कथयित्वा व्यरमद्विरराम । मौनं कृत्वा स्थित इत्यर्थः । कया । तस्य साहिना धर्मगोष्ठीमनुष्ठातुमाहृतस्य हीरसूरिवाङ्मयानां स्वपर-समयशास्त्राणां वेत्ति सम्यग जानातीत्येवंशीलो वेदी तस्य भावो वेदिता तस्या ज्ञातृताया बुभुत्सया बोद्धुमिच्छया । ततः शेषे मुखे जोषे कृते सति शेषप्रश्नानन्तरं वा यतिनां साधूनाम् । ‘ब्रह्मशर्मभरचारु यतीव’ इति नैषधे । मत्स्वर्था यनप्रत्ययः । विडौजा इन्द्रः सूरिवाणीं भणति स । उवाचेत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—सितायाः शर्करायाः एकधुरामिव एकं धुर बहतीत्येकधुरां सदृशम् । ‘एकधुरीणैकधुराबुभावैकधुरावहौ’ इति हैम्याम् ॥

श्लोकार्थ

शास्त्रज्ञ जेवा आचार्यदेव पासेथी जालुवाणी छिन्नाथी आ रीते प्रश्न करीने शेजे मौन धारण कर्युं । त्यान्याह सूरिन्द्रे साकरनी सडोहरी जेवी वाणीने छियारी. ॥ १४४ ॥

નિરજ્જનઃ કમ્બુરિવ વ્યપાસ્તનિઃશેષદોષઃ પુનર્યમેવ ।

જ્યોતિર્મયો વહ્નિરિવાસ્તમૂર્તિર્મીનાઙ્કવદ્યઃ પરમેશિતાસ્તે ॥ ૧૪૫ ॥

યઃ પરમેશિતા કમ્બુઃ શક્તૈર્નિર્ગતમજ્જનં રજઃ આદિભેદો यस્ય નિરજ્જનઃ કર્મ-
મલલેપરહિતઃ । ‘સદ્દો ઇવ નિરજ્જને’ इति कल्पसूत्रोक्ते । પુનર્યઃ અર્થમેવ માસ્વાનિવ
વ્યપાસ્તા નિર્મૂલમુચ્છેદિતા નિઃશેષાઃ સમસ્તા દોષા અપગુણા રાત્રયશ્ચ યેન । પુનર્યો
વહ્નિરગ્નિરિવ જ્યોતિર્નયઃ પરમેતેજસ્વરૂપઃ । ચતુક્તમ્—‘તેજોમયોઽપિ પૂજ્યોઽપિ ધાતુના
નીચજાતિના । સંગતઃ સદ્દતે વહ્નિર્વનધાનજયાતનામ્ ॥’ इति । પુનર્મીનાઙ્ક ઇવ કંદર્પ
ઈવાસ્તા ત્યક્તા મૂર્તિઃ શરીરં યેન । સ્વસ્થાનજ્ઞત્વાત્ । આસ્તે । ‘સત્તાયામસ્થાસ્તે’ इति
क्रियाकलापे । तथा ‘आसते शतमभिधिति भूपास्तोयराशिरसिते खलु कृपा.’ इति नपचे ।
આસ્તે આસાતે આસતે इति बहुवचनम् ॥

શ્લોકાર્થ

“પરમેશ્વર શંખ જેવા નિર્દોષ છે, સૂર્ય જેવા નિર્દોષ છે, અગ્નિ જેવા
‘જ્યોતિર્મય’ છે, તેમજ કામદેવ જેવા અશરીરી છે. કહ્યું છે કે “જ્યોતિર્મય અને
પૂજ્ય એવો પશુ અગ્નિ ધાતુ (નીચ બાતિ) ની સંગત કરે છે, તો તેને પશુ ધણુના
ધા સહન કરવા પડે છે.” ॥ ૧૪૫ ॥

भवभ्रमीभङ्गिभरो भवीव कि रूपमाधाय सभांगमी सः ।

क्षेप्ता पुनर्दोयकिमिस्तिगत्योर्जनस्य कं हेतुमिदं प्रतीत्य ॥ ૧૪૬ ॥

સ પરમેશ્વરઃ ભવેપુ સંસારપરમ્પગસુ બ્રમીણાં ભ્રમણિનામ્ । ‘અપિ બ્રમીમદ્ભિગા-
વૃતાઙ્ગમ્’ इति नैषधे । મહાયો રચના નરકતિર્થકુલદેવવૈચિત્ર્યસ્નામાં ભગઃ નમૂદો યમ્ય
તાદશો ભવી જીવઃ । ‘સ પુનર્ભવી જીવઃ સ્યાદસુમાત્’ इति हेम्याम् । મંસાગ્ન્યંટનશી-
લજન્તુરિવ । યથા જીવઃ સંસારે વંશ્રમ્યમાણઃ સન્નાનારૂપાણ્યાદત્તે તથા મંસારી જીવ
ઈવ । કિં કીદૃગ્જાતીયં રૂપ દેવનગાદિસવન્ધિ કીદૃશં શરીરમાધાય કૃત્વા સભાં પરિપદં
મમિષ્યતિ ઉપવેદ્યતિ इति सभांगमी । પુનઃ સ સુદૃઢ ક્ષત્રગ્નિ ક હેતું મગદેપાદિકે
કારણમ્ । રાગદેષો વિના શુભાશુભકારકત્વં ન સ્યાત । તસ્ય નુ તાયેવ ન સ્વઃ । તતઃ
કં હેતું પ્રતીત્ય સમાશ્રિત્ય જનસ્ય દોયકિમિસ્તિનામ્થોર્નંકમ્વર્ગમ્વ્યગ્નયોગ્યોઃ ક્ષમા
ક્ષેપ્સ્યતિ । હેતુરત્ર નાસ્ત્યેવ । હેત્વભાવાત્તત્ર ક્ષેપણમપિ ન ઘટતે ॥

શ્લોકાર્થ

‘ભવપરંપરામાં પર્વટન કરી રહેલા સંસારી જીવની જેમ ખુદા (ઈશ્વર) કેલું
૩૫ ધારણ કરીને સભામાં બેઠે છે? શુભાશુભ કર્મના કારણે ૩૫ રાગદ્વેષના જેમણે ક્ષય
કર્યો છે, એવા ખુદા (ઈશ્વર) કયા કારણથી માણસને નરક અથવા સ્વર્ગમાં
ફેંકે છે? ॥ ૧૪૬ ॥

સુખાસુખાનિ પ્રભવિષ્ણુ દાતું પચેલિમં પ્રાક્તનમેવ કર્મ ।

તસ્યૈવ તત્કારણતાસ્તુ મહ્માગલસ્તનેનેવ કિમત્ર તેન ॥ ૧૪૭ ॥

હે શેખ, સુખાસુખાનિ સૌખ્યાનિ દુઃખાનિ ચ દાતું પ્રભવિષ્ણુ સમર્થ પ્રાક્તનં
પૂર્વજન્માર્ચીર્ણં પચેલિમં પરિપાકં પ્રાપ્ત કર્મૈવ નાન્યઃ કોઽપિ તત્તત્સાત્કારણાત્ તસ્યૈવ
કર્મણ પચ કારણતા જગત્કર્તૃતાસ્તુ । અત્ર જગતિ મહ્માગલસ્તનેનેવ છાગિકાનિગરણજેન
પયોધરેણેવ પ્રાયેણેવ તેન કેનચિત્કલ્પિતેન જગત્કર્તા કિમસ્તુ યદિ અજાકળટોદ્ભૂતસ્તના
હુર્થ પ્રાપ્તુર્ભવતિ તદા તસ્માદપિ વિશ્વસ્યદિચ્છિયતે ॥ इति કર્મણો જગત્કર્તૃત્વસ્થાપને
સ્થરિપ્રત્યુત્તરવ્ ॥

શ્લોકાર્થ

‘હે શેખ, સુખદુઃખ આપવા સમર્થ જીવનનાં પૂર્વકૃત કર્મ જ છે; બીજો કોઈ
જગત્કર્તા નથી. અભાગલમાંથી (અભા-બકરીના કંઠમાંથી) બે દૂધ ઉત્પન્ન થાય તે
ઈશ્વરથી સૃષ્ટિની રચના થટે । અભાગલ એવા કપોલ-કદિપત ઈશ્વરથી સચું । કર્મને
જ કારણ માનવાં બેઈએ.’ ॥ ૧૪૭ ॥

इदं गदित्वा विरते व्रतीन्द्रे शेखः पुनर्वाचमिमांशुवाच ।

विज्ञायते तद्वहुगर्हवाचि वीचीव तथ्येतरता तदुक्तौ ॥ १४८ ॥

इद पूर्वोक्तं गदित्वा प्रत्युत्तरं प्रदाय व्रतीन्द्रे विरते निवृत्ते सति शेखः पुनर्द्वितीय-
वारमिमामग्रे वक्ष्यमाणां वाचं वाणीमुवाच वक्ति स्म । तदेवाह—हे गुरो, तद्बहुवक्तियुक्ति-

कारणाद्वहुगह्वो वाचाटस्तस्य वाचि वचने इव तदुक्तौ कुरानवाक्ये तथ्येतरता केवलं
मृषाभाषितैव विज्ञायते ॥

श्लोकांशः

आ प्रभाषे कहीने आचार्यदेव निवृत्त यतां शेषे इरीथी कछु । " हे सूरिदेव,
आपनां युक्तियुक्त वचनोथी तो कुरानमां कहेली वातो वायाल पुरुषनां वचननी
जेम असत्यइपे भासे छे." ॥ १४८ ॥

वभाण भूयः प्रभुरेतमेतत्लघा जगत्पूर्वमिदं विधत्ते ।

तत्केतुवत्संहरते स पश्चात्ततोऽस्ति तस्याप्यसमश्रमोऽसौ ॥ १४९ ॥

भूये द्वितीयवारं प्रभुः सूरिः पत शेषं प्रति पतदिहैव वृत्ते कथ्यमानं वभाण
भणति स्म । निजगादेत्यर्थः । तदेव निर्दिशति—हे शेष, यदि स लघा जगत्कर्ता इव
सुरासुरनरनारकलक्षणं जगद्विश्वं विधत्ते निर्मिमीते प्रथमं सकलजगज्जनं निष्पादयति,
पश्चात्त एव लघा विधाता केतुवद्धूमकेतुरिव तत्स्वेनैव कृतं विश्वं संहरते क्षयं नयति ।
ततः कारणात् तस्यापि जगत्कर्तुरपि । अयमसमोऽसाधारणः श्रमः क्लेशोऽस्ति विधत्ते,
न पुनः कदाचनापि स्वास्थ्यं यदेकं घटयति परं भनकीति ॥

श्लोकांशः

आचार्यदेवे पुनः शेषने कछु " हे शेष, जो जगत्कर्ता धरि पडेलां जगतहुं
सर्जन करे, अने पछी पोते ज तेना संहार करे, धरिनेना आ श्रम शुं कौध
असाधारण कौटिने कडेवाय ? नही ज." ॥ १४९ ॥

कर्ता च हर्ता निजकर्मजन्यवैचित्र्यविश्वस्य न कश्चिदस्ति ।

वन्ध्यात्मजन्मेव तदस्तिभावोऽसन्नेव चित्ते प्रतिभासते तत् ॥ १५० ॥

हे शेष, निजस्यात्मनः कर्मणा स्वप्राचीनजन्माचीर्णमुकृतदुःकृतरूपेण कर्मणा
जन्यमुत्पाद्यं वैचित्र्यं रचनाया विचित्रत्वं नानात्वं यस्य तादृशस्य विश्वस्य जगतः

શ્રુત્વેતિ શેષસ્ય વચો વિષતે યાવત્સ વલ્ભામુચિતપ્રદેશે ।

અમાજિ ભૂજન્મભિદા સમાયા મધ્યં દિવો માનુમતેવ તાવત્ ॥ ૧૫૩ ॥

તાવત્તદૈવ તસ્મિન્નેવ કાલે ભૂજન્મભિદા પૃથિવીપુરંદરેણ અકબ્જરસાહિસભાયાઃ
સ્વપર્ષદો મધ્યમુત્સન્નોઽમાજિ સમાગ્રીયતે સ્મ । સમાયાં સમાગત इत्यर्थः । કેનેવ ।
માનુમતેવ । યથા ભાસ્કરેણ તદૈવ તસ્મિન્નેવ વાસરે દિવો જ્યોત્નો મધ્યમાશ્રિતમ્ ।
ઘતાવતા મધ્યંદિનાવસરોઽપિ જાત इत्यर्थः । તાવત્કિમ્ । યાવન્નથા યસ્મિન્નેવ સમયે
પ્રસ્તાવે ડચિતે પ્રદેશે કર્ણરાજન્યભવને સ સ્પરિર્વલ્ભાં ભોજનમાચામ્લં વિષતે કરોતિ ।
કર્તુમુપવિશાતીત્યર્થઃ । કિ કૃત્વા । इत्यमुना प्रकारेण शेषस्य वचो वाक्यं श्रुत्वा आकर्ण्य ।
इति किम् । हे गुरो, अधुना इदानीम् । યુષ્માકમિત્યધ્યાદિયતે । વલ્ભાયા અશનસ્યાવ-
સરઃ બભૂવ સંપન્નઃ । તત્કારણાત ક્વાપિ કુત્રાપિ ડચિતે અસ્માકં યવનાનાં સન્નન્યનુચિતં
દિન્દુવર્ગાગૃહે શ્રીમતામાહારકરણયોગ્યે પદે સ્થાને વસત્યાદૌ વા ગત્વા સા વલ્ભા વિધી-
યતાં ક્રિયતામ્ । યત્કારણાવુદ્ધિમદ્ધિઃ પળિદૈઃ અલ્પં સ્તોકં ભાટકમાત્રં વત્સા અઙ્ગાસ્વ-
કાયાત્સકાશાત્ તપઃક્રિયા અનુષ્ઠાનાદિધર્મો ગૃહ્યતે । કથમ્ । બહુ ધનતમ યથા સ્યાત્તથા
કસ્માદિવ । પાત્રાદિવ । યથા સુપાત્રાય સાધવે સ્વલ્પમાત્રાદિકં વત્સા તસ્માદ્વહુ સ્વર્ગાપ-
વર્ગાદિક્ષમાદીયતે । યતઃ 'દાનપાત્રમધર્મર્ણમિદૈકગ્રાહિ કોટિગુણિતં દિવિ દાયિ' इति
नैषधेऽपि ॥ युग्मम् ॥

૧. શ્લોકાર્થ

“ હે ગુરુદેવ, હમણાં આપને લોજનનો અવસર થયો છે, તો અમારાં ધરના
કોઈ ઉચિત સ્થાનમાં આપ લોજન કરી શકો છો ? કારણ કે જેમ સુપાત્રમાં થોડું
પણ આપીને સ્વર્ગ અપવર્ગોદિ ફળ પ્રાપ્ત કરાય, તેમ પંડિત પુરુષો દેહને ભાડારૂપે
થોડું આપીને તેની પાસેથી (શરીર પાસેથી) ઘણું ગ્રહણ કરે છે.” શેખનાં આવાં
વચન સાંભળીને જેટલામાં આચાર્યદેવ આહારગ્રહણ કરવા માટે બેઠા, તેટલામાં જેમ
સૂર્ય દિવસના મધ્યભાગમાં આવે તેમ અકબ્જર બાદશાહ રાજસભામાં
પધાર્યા. ॥ ૧૫૨ ॥ ૧૫૩ ॥

ધર્મોદયસ્યેવ મુહૂર્તમાત્મગોષ્ઠીવિધાનાવસરં વિભાજ્ય ।

મહીમહેન્દ્રસ્તમયાજુહાવ મુનીન્દ્રમિન્દ્રાવરજોર્જિતશ્રીઃ ॥ ૧૫૪ ॥

अथ स्वस्यां सभायामागमनानन्तरं महीमहेन्द्रो भूमीन्द्रोऽकम्बरसाहिस्तं स्वयं
गुर्जरमण्डलादाहृतं मुनीन्द्रं स्वरिराजमाजुहाव आकारयामास । स किलञ्चणः । इन्द्रस्य
पुरंदरस्यावरजो लघुभ्राता कृष्णः । 'कानुजे मम निजे दनुजारौ जाग्रति स्वशरणे रण-
चर्चा । यद्भुक्ताङ्गमुपधाय जयाङ्कं शर्मणा स्वपिमि वीतविशङ्कः ॥' इति नैषधे ।
'दासाहः पुरुषोत्तमोऽब्धिशयनोपेन्द्रावजेन्द्रानुजा' इति हैम्यामपि । तद्वद्विजिता प्रवला
श्रीलक्ष्मीर्यस्य । किं कृत्वाजुहाव । स्वस्यात्मनः अकम्बरसाहेरात्मनः गोष्ठीविधानस्य
स्वरिणा समं धर्म्यवार्ताकरणस्यावसरं समर्थं विमाध्य विलोक्य । विज्ञायेत्यर्थः ।
उत्प्रेक्ष्यते—धर्मोदयस्य श्रीमज्जिधर्मस्याभ्युदयस्य सुहृत् वेलाभवसरमिव ॥

श्लोकाथं

त्यारभाह धंद्रना लघुभ्राता विष्णुना जेयी प्रणल लक्ष्मीवाणा अकम्बर ग्राहशाले
धर्मगोष्ठीना अवसर लक्ष्मीने आचार्यदेवने गेलाव्या. ते लक्ष्मी जैन धर्मना अल्लुहयत्तुं
सर्वोत्कृष्ट सुहृत् न होय । ॥ १५४ ॥

शेषस्ततः साधुविधुं विशुद्धधर्मोपदेष्टारमदःसमाजम् ।

स्वसाधकस्यान्तिकमिष्टदेवं सिद्धिप्रदो मन्त्र इवानिनाय ॥ १५५ ॥

ततः साहेराकारणानन्तरं शेषोऽवलफैजः साधुविधुं वाच्यमचन्द्रमदःसमाजमकम्बर-
सभामानिनाय आनयति स्म । 'अदःसमित्संमुखवैरियोवत—' इति नैषधे । अदःशब्दस्य
समासविधानम् । किंभूत साधुविधुम् । विशुद्धो निर्दोषो यो धर्मो दयामूलजिनाज्ञापूर्वक-
स्तस्योपदेष्टारं सम्यक् विविच्य वक्तारम् । क इव । मन्त्र इव । यथा साध्यसद्गुरुदत्तस-
प्रत्ययमन्त्रः स्वस्यात्मनो मन्त्रस्यैव साधकस्याराधयितुः अन्तिकं समीपमिष्टदेवं मन्त्रा-
विधायकपुरमानयति । किंभूतो मन्त्रः । सिद्धेरिष्टामिलितस्य प्रदो विश्राणयिता ॥

श्लोकाथं

जेम सिद्धमन्त्र पोताना साधकनी पासे मन्त्रना अधिष्ठायक देवने लावे, तेम शेष
अण्डलकैल विशुद्ध धर्मना प्रपूज आचार्य देवने राजसभाभां लक्ष आल्या. ॥ १५५ ॥

विश्वत्रयीमीक्षितुमुत्सुकेन त्रैरूप्यभाजेव शिवाङ्गजेन ।

शक्तित्रिकेणेव वपुष्मता वानुगम्यमानस्तनुत्रिकेण ॥ १५६ ॥

विभाव्य विस्मेरविलोचनाम्भोरुहेण तं साहिजलालदीनः ।

ज्ञानेन शक्रः कतिचित्पदानि ज्ञाताङ्गजन्मानमिवाभ्यगच्छन् ॥ १५७ ॥

महतां मुहुर्लेन्नाणां जलालदीन इति यवनभाषया प्रसिद्धं नामोच्यते । साहिजलालदीनः अकम्बरेणपानिसाहिपुंगवः विस्मेरेण हर्षोत्फुल्लेन विलोचनाम्भोरुहेण नयनकमलेन विभाव्य हृन्गोचरीकृत्य कतिचित्कानिचनावि तदानीमभ्यगच्छन्मन्मुखमागच्छन्ति स्म । क इव । शक्र इव । यथा सौधमेन्द्रो ज्ञानेनावधेरुपयोगेन अवधिचक्षुषा ज्ञाताङ्गजन्मानं श्रीमन्महावीरदेवं विलोक्य स्वर्गे स्वसभायामेव कतिचित्सप्ताष्टौ पदानि क्रमान्वावत्संमुखं गच्छति स्म । साहिः किं क्रियमाणः । आद्य पदः शैखजी, द्वितीयः पाटी, तृतीयो दानीयार इति नाम्नां तद्गजन्मानं त्रिकेणानुगम्यमानः । उत्प्रेक्ष्यते—विश्वत्रयीं त्रैलोक्यं ईक्षितुं ब्रह्मं विलोकयितुमुत्सुकेन उत्कण्ठितेन अत एव त्रयाणां रूपाणां भावस्वरूपं तद्गजतीति त्रैरूप्यभाजा रूपत्रयीकलितेन शिवायाः पार्त्या अङ्गजेन नन्दनेनेव पतावता स्वामिकार्तिकेनेव । अथ वा वपुष्मता शरीरमाश्रयता शक्त्यां प्रभुत्वोन्साहमन्त्ररक्षणानां त्रिकेणेव वा ॥ युग्मम् ॥

श्लोकाश्च

ज्येष्ठ सौधमेन्द्र अवधितानना उपयोगधो भगवान् महावीरने ज्येष्ठे सुधर्मा-
सलाभां सात आठ पगला साये गथे डने, तेम विकस्वर नयनकमलधो आयायदेवने
ज्येष्ठे ज्येष्ठे त्रष्टु लोकांने जेवा भाटे कतिंकस्वामीजे त्रष्टु ३५ धारष्टु कर्था न डोय
अथवा प्रभुत्व, उत्साह अने मंत्र ज्येष्ठ प्रकाशनी शक्ति न डोय ? तेवा शेषल, पाटी
अनेदानीयार ज्येष्ठ पुत्रो पडे अनुसरातो शाही जलालुदीन अष्टभर आठशाह डेरलाह
पगलां आयायदेवनी सन्धुभ आन्धो. ॥ १५६ ॥ १५७ ॥

सूरिं दयाधर्ममिवाङ्गिजातभवन्तमङ्गीकृतकाययष्टीम् ।

तं गोचरं लोचनयोः प्रणीय मीमांसते स्मेति हृदा महीमान् ॥ १५८ ॥

तं हीरविजयनामानं स्मरि भट्टारकं लोचनयोः स्वनयनयोगोच्चरं विषयं प्रणीय कृत्वा । विलोकयेत्यर्थः । महीमानकव्वरपातसाहिर्द्वात्ममनसा इत्यमुना प्रकारेण भीमांसते स्म विचारयति स्म । 'भीमांसा तु विचारणा' इति हैम्याम् । स्मरिस्त्वप्येक्ष्यते— अङ्गीकृता उपात्ता काययष्टी तच्छ्रुता येन तादृशमङ्गिजातं प्राणिगणमवन्तं स्वजीवमिव रक्षन्तं दया कृपा जगज्जन्तुषु कारुण्यं तद्रूपं धर्ममिव ।

श्लोकाथ

आचार्यदेवने नयनकमलस्थी नेष्टने आहशाडे पोतानां हृदयभां आवी विचारणा करी : 'प्राणीभात्रनु' पोताना आत्मान्नी नेम रक्षणु करता आ आचार्यदेव अणु साक्षात् हेडधारी हयाधर्म न डोय !' ॥ १५८ ॥

विपक्षभावं कलयन्तपुत्रं प्रियां स्वमृत्याममृतां रतिं च ।

निर्णीय निर्विण्णमनास्तन्मृतांस्तपः प्रपन्नः किमु शम्बरारिः ॥ १५९ ॥

उत्प्रेक्ष्यते—अयं स्मरिस्तपः संयमक्रियानुष्ठानोपवासादिकष्टं प्रपन्नः अधिगतः कुर्वाणो वा शम्बरारिः स्मर इव । किंभूत । तन्मृतां विनाङ्गं तपोऽनुष्ठानादि कर्तुं न शक्नु-
यादित्यङ्गीकृतकाययष्टीः । अथ वा पार्वतीपरिणयनप्रक्रमानन्तरं सर्वसुरासुरान्तर्याम्यर्थं नाप्रसन्नीभूतभूतपतिना कायः प्रादायि इति कुमारसंभवोक्तेस्तदादिशरीरं संजातमिति कायकलितम् । किलक्षणः शम्बरारिः । तपःप्रतिपत्तौ कारणमाह—निर्विण्णं खेदखिन्नं मनश्चित्तं यस्य । किं कृत्वा । विपक्षभावं वैरितां कलयन्तं विभ्राणम् अग्रं महाक्रूरं निखिणं वा तत्स्वतः शंकरम् । तथा स्वमृत्यावपि त्रिनेत्रनेत्रज्ज्वलद्गुल्लज्वालाभस्मीभूत-
तेऽपि स्वदेहे न मृतां नालुविपन्नां रतिनाम्नीं स्वप्रियां प्रियवह्नुभ्रामपि निर्णीय निश्चित्य विज्ञाय ॥

श्लोकाथ

प्रथम पोताना त्रिनेत्ररूप आग्निभां लस्मीभूत करेला कामदेवने, पार्वतीना विवाडु
अवसरे सर्वदेवदानवनी आशुडभरी विननिथी धिथरे पुनः शरीरधारी जनावेला
कामदेवे पोताना प्रत्ये वैरलाव धारणु करता धिथरने पशञ्जित करवा भाटे आने पोतातुं

यावद्वितर्कानिति तर्कशास्त्राधीतीव चित्ते कुरुते सितीन्द्रः ।

निर्ग्रन्थनाथं निजसंनिकर्षं विभूषयन्तं पिबति स्म तावत् ॥ १६३ ॥

क्षितीन्द्रोऽकञ्चरसाहिः इति पूर्वोक्तप्रकारेण यावद्यावता समयेन चित्ते स्वमनस्येव नात्मजनसमक्षवितर्कान्विचारान् कुरुते । क इव । तर्कशास्त्राधीतीव यथा तर्कशास्त्रेषु प्रमाणग्रन्थेषु अधीतमध्ययनं सम्यक् शास्त्रावबोधोऽस्यास्तीति तर्कभाषादिकचिन्तामणि-प्रमुखप्रमाणाभ्येता वितर्कान् विविधान् तर्कान् कुरुते तावन्निरस्यत्यात्मनः संनिकर्षं समीपं विभूषयन्तमलंकुर्वन्तम् । निर्ग्रन्थनाथं हीरविजयस्यारिं पिबति स्म सादरमवलोकयति स्म । सादरावलोकनं पानमुच्यते ॥

श्लोकार्थः

तर्कशास्त्रना अलयासीत्यो नेम तर्कवितर्को कुरे तेम अकञ्चर पोताना चित्तमं
पूर्वोक्त प्रकारे आत्थार्थं संभंधी विचारया करता उता, त्यां तो आहशाळे पोतानी
समीप भूमिभागने शोभावता आत्थार्थदेवने आहरपूर्वकं नेया ॥ १६३ ॥

सुत्रामगोत्राधिकगौरवेण मार्गे मया संभ्रमगामिनासौ ।

दुरुद्धभूर्मोगिविर्षादी मा स्तादितीर्वात्वरया चरन्तम् ॥ १६४ ॥

स्वर्गं किं कुर्वन्तम् । अत्वरया न वेगेन मन्द मन्दं चरन्तम् । उत्प्रेर्यते—इति हेतोः । इति किम् । सुत्रामगोत्रान्मेरोरधिकं गौरवं गुरुता माहान्म्यं यस्य तादृशेन मार्गे पथि संभ्रमगामिना भौत्सुक्यादिना त्वरितगमनशीलेन । 'आवेगस्तु त्वरिस्त्वर्णिः संवेगः संभ्रमस्त्वेरा' इति हित्याम् । मया दुःखेन कष्टेन ऊढा सहस्रफणामण्डलैर्विभृता भूयैः तादृशो भोगिविभुः शेषनागो विषादोऽस्यास्तीति विषादी विषण्णजेता निर्वा-
दवान्वा मा स्तान्मा भवतादिति ॥

श्लोकार्थः

भेदपूर्वतथी पथु अधिक गौरववाणा आत्थार्थदेव मार्गे पर भंडभंडपणे आलता
उता; (भंडभंड आलतातुं कारणु कवि गणावे छे) 'छत्सुक्रताथी त्वरित अनिभी आलतां

મારી શુરતાથી દુર્બલ એવી પૃથ્વીને ધારણ કરતો શેષનાગ દુઃખી ના થાઓ !' આ કારણથી બંધે આચાર્યદેવ મંદગતિએ આલતા ન હોય ! ॥ ૧૬૪ ॥

इमे चले मेचकिमाङ्किते च तदौचित्यं रोद्धुमदःप्रचारम् ।

नेत्रे क्षिपन्तं किमिति प्रमातं युगंधरायां पुरतो धरायाम् ॥ ૧૬૫ ॥

પુનઃ કિં કુર્વન્તમ્ । પુરતઃ પુરસ્તાદગ્રતઃ પ્રમાતં પ્રમાણીકૃત યુગંધરં કૂર્વરં રથસ્ય ઘૃષભસ્ય સ્કન્ધનિક્ષેપણસ્ય યોગ્યં કાઢવિશેષં ધૂસરમિતિ જને પ્રસિદ્ધં યસ્યાં તાદૃશ્યા ધરાયાં પૃથ્વીપીઠે નેત્રે નયને ક્ષિપન્તં સ્થાપયન્તમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઈતિ હેતોઃ કિમ્ । ઇતિ કિમ્ । इमे नेत्रे चले चञ्चलस्वभावे च पुनर्मेचकिमाङ्किते अन्तःश्यामताकलिते । मलिनाशये इत्यर्थः । तत्तस्मात्कारणात् अदःप्रचारमेतयोः प्रसार रोद्धुमौचित्यं योग्यता । उपचितमेवेत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

વળી આચાર્યદેવ પોતાની આગળ ધુંસરા પ્રમાણ પૃથ્વી પર બંને નેત્ર સ્થાપન કરતા હતા. “આ નેત્રયુગલ ચપલ અને શ્યામ છે, અર્થાત્ મલિન આશયવાળું છે, તે માટે આ બંનેના પ્રચારનો રોધ કરવો યોગ્ય છે”—માટે પૃથ્વી પર આચાર્યદેવ બંધે બંને નેત્ર સ્થાપન કરતા હતા ! ॥ ૧૬૫ ॥

दण्डं स्वपाणी दधतं स्ववाहाजितं भजन्तं किमु कल्पसालम् ।

कल्पं मुनीनामिव मूर्तिमन्तं कल्पं निजाङ्गे पुनस्द्वहन्तम् ॥ ૧૬૬ ॥

પુનઃ કિં કુર્વન્તમ્ । સ્વપાણી નિજવામહસ્તે દણ્ડં યદ્રીં દધતં ધારયન્તમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વવાહયા નિજમુજેન જિતં પરામૃતમ્ અતઃ પવઃ ભજન્તં સેવમાનં યો યેન જિતઃ પ્રાયસ્તં સ સેવતે । કલ્પસાલમિવ કલ્પદ્રુમમિવ । પુનઃ કિં કુર્વન્તમ્ । નિજાઙ્ગે આત્મીયે શરીરે કલ્પં યતીનાં શરીરાવરણયોગ્યવસ્ત્રવિશેષ ‘કલ્પદ્રો’ ઇતિ પ્રસિદ્ધઃ । ઉદ્ગ્રહન્તં વિષતમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મૂર્તિમન્તં શરીરશાલિનં મુનીનાં સુસાધૂનાં કલ્પમાચારમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવે પોતાના હાથમાં દંડ ધારણ કર્યો હતો. બાણે પોતાની ભુભઓથી પરાભૂત થયેલા કદપવૃક્ષ સેવા કરવા આચાર્ય ન હોય ! વળી આચાર્ય ઉપર કપડાં (વસ્ત્ર) ધારણ કરેલાં હતાં, તે બાણે મૂર્તિમંત સાધુઓનો આચાર ન હોય ॥ ૧૬૬ ॥

બુધૈર્ન દોષાકરવંશજાતૈર્મરાલયાનૈર્ન ચ નામિજાતૈઃ ।

પ્રત્યર્થિમિશ્ચિત્ત્તુભવો ન રુદ્રૈર્નિર્ગ્રન્થનાથૈરનુગમ્યમાનમ્ ॥ ૧૬૭ ॥

પુનઃ કિં ક્રિયામાણમ્ । અનુગમ્યમાનમ્ અનુ પશ્ચાદ્ગમ્યમાનમ્ । કૈઃ । નિર્ગ્રન્થનાથૈઃ શાસ્ત્રકપિઙ્ગતગણિચરલક્ષણશ્રમણપુરુષૈઃ । કિંમૂતૈઃ । બુધૈઃ રોહિણીનન્દનૈઃ પુનર્ન દોષાકર-વંશજાતૈઃ ચન્દ્રગોત્રજન્મભિઃ । અર્થં તુ વિરોધઃ—યે બુધાસ્તે તુ દોષાકરવંશજાતા એવ સ્યુઃ । વિરોધશાન્તૌ તુ બુધા વિદ્વાંસસ્તથા દોષાણામપગુણાનામાકરઃ સ્વનિર્યો વંશસ્તત્ર જાતા ન તર્હિ વિશુદ્ધવંશજન્માનઃ । નિર્દોષપિતૃપક્ષા इत्यર્થઃ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । મરાલો રાજહંસસ્તેન યાનં ગમનં યેષાં તે । હંસવાહનાઃ ચ પુનર્ન નામિજાતા ન બ્રાહ્મણાઃ । અયમપિ વિરોધઃ—યે મરાલયાનાસ્તે તુ નામેર્નારાયણનામિપુણ્ડરીકાદેવ જાતાઃ । વિરોધશાન્તૌ તુ હંસવન્મન્થરગમનાઃ । ર્યાં શોષનાત્ । તથા દ્વૌ ભવૌ પ્રકૃત્યથઃ ગમયતઃ । મૌલાર્થં પ્રાપયતઃ । તતઃ ન ન અમિજાતાઃ કુલીના એવ । અથ વા ન અમિજાતા ન કુલીનાઃ । એવં નદ્વિતીયેન નકારેણ અકુલીનત્વનિષેધો નિગદ્યતે । એવં સતિ કૌલીન્ય-માયાતમ્ । તૈરેતાવતા વિશુદ્ધમાતૃપક્ષૈરિત્યર્થઃ । ‘જાહ સંપન્ના કુલસંપન્ના’ इति सिद्धान्तोक्तिः । પુનઃ કિંમૂતાઃ । ચિત્તભુવઃ કંદર્પસ્ય પ્રત્યર્થિમિર્વૈરિભિઃ પર ન રુદ્રૈર્ન ભીમેરીશ્વરૈઃ । અયમપિ વિરોધઃ—યે કામરિપવસ્તે તુ રુદ્રાઃ શિવા એવ સ્યુઃ । વિરોધશાન્તૌ તુ ત્યક્તસર્વસાં-સારિકાન્તાદ્યનુષક્લ્પવાન્મનોભવાભિરાતિભિઃ શાન્તરસતરક્ષિતાક્ષિતાન્તઃકરણવાન્ન રુદ્રૈઃ । સૌમ્યૈરિત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવ પંડિતો વડે અનુસરાતા હતા, પરંતુ ચંદ્રના વંશ જ ન હતા, અર્થાત્ વિશુદ્ધ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા હતા. હંસ બેવી ગતિવાળા હોવા છતાં પ્રહ્લાથી ઉત્પન્ન થયેલા પ્રાહ્લણો ન હતા; કામદેવના શત્રુ હોવા છતાં, પણ રૂદ્રો ન હતા, આવા નિર્ગ્રંથો વડે અનુસરાતા આચાર્યદેવ શોભતા હતા. ॥ ૧૬૭ ॥

एकं किमद्वैततया जगत्यां कुमुद्वतीकान्तमिव द्वितीयम् ।

तृतीयमक्ष्णोरिव चन्द्रचूडब्रह्माच्युतानामिव वा चतुर्थम् ॥ १६८ ॥

पुनः किमुतम् । जगत्यां भुवनमध्ये भरतक्षेत्रभूमौ वा अद्वैततया गुणैरसाधारणत्वेन नास्त्यस्य तुल्यः । तादृक्कोऽप्यन्यो नास्ति येन सा उपमीयते इति हेतुना एकं किम् । 'जगती मेदिनी रसा' इति हैम्याम् । 'भुवन जगती जगत्' इत्यपि हैम्याम् । तथा 'जगती विश्वभूमयोः' इत्यनेकार्थऽपि । पुनर्द्वितीयं कुमुद्वतीकान्तं चन्द्रमिव जगदाह्लाद-
कत्वान् । च पुनरक्ष्णोर्नेत्रयोस्तृतीयम् । यथा जनानां नेत्राभ्यां भौमादिमागोः प्रकाश्यते तथा तेनापि नेत्रोभूतेन भविकानां स्वर्गापवर्गादिमागौ ज्ञाप्यते इति तृतीयं नेत्रम् । वा पुनः चन्द्रचूड शिवः, ब्रह्मा विधाता, अच्युतो नारायणः, तेषां मध्ये चतुर्थमिव त्वपर-
तीर्थकैरेते त्रयो देवाः सेव्यन्ते, तथा अयमपि गुणबाहुल्यात्स्वपरतीर्थकैरुपास्यते ।
अतस्तच्चतुर्थमिव ॥

श्लोकाधः

आवाथ'देव असाधारण शुभो वडे विन्धमां अद्वितीय (अक्ष), अंद्रनी जेम
जगतने आह्लादक डोवाथी द्वितीय लण्य लुवेने स-भार्ग'दशक डोवाथी तृतीय, अने
शंकर, ब्रह्मा अने विष्णुनी मध्यमां अत्यंत शुभवान डोवाथी चतुर्थ' हता ! ॥ १६८ ॥

चतुर्षु वेदेष्विव पञ्चमं वा षष्ठं द्रुमाणामिव निर्जराणाम् ।

किं सप्तमं सूर्तिमतामृतानां स्रोतःपतीनां पुनरष्टमं वा ॥ १६९ ॥

च पुनश्चतुषु चतुःसंख्येषु ऋक्-यजुः-साम-अथर्वणलक्षणेषु लौकिकेषु मध्ये पञ्चम-
मिव । एतस्य सत्यवादित्वाद्देवन्मान्यत्वेन पञ्चमम् । वा पुनः निर्जराणां देवानां
द्रुमाणां कल्प-पारिजात-मन्दार-हरिचन्दन-संतानलक्षणानां पञ्चानां कल्पवृक्षाणां मध्ये
षष्ठमिवाखिलाभिलषितदायकत्वात् । तथा सूर्तिमतां स्वीकृतकाययष्टीनां हिम-शिशिर-
वसन्त-ग्रीष्म-वर्षा-शरलक्षणानां षण्णामृतानां मध्ये सप्तममिव । सर्वेषामपि सेव्यत्वेन । वा
पुनः स्रोतःपतीनां लवणोदधि-क्षीरोदधि-नीरोदधि-ध्रुवोदधि-सुरोदधि-स्वादूदधि-इक्षू-
दधि-नाम्नां सप्तानां समुद्राणां मध्ये अष्टममिव अतिगम्भीरत्वात् गुणरत्नाकरत्वात् ॥

શ્લોકાર્થ

વળી આચાર્યદેવ ઋદ્ધ, યજ્ઞ, સામ અને અથર્વ જે ચાર લૌકિક વેદોમાં સત્યવાદી હોવાથી (વેદની જેમ માન્ય હોવાથી) પંચમ, કદમ્બ, પારિજાત, મન્દાર, હરિયદ્ધન અને સંતાન-એ પાંચ કદમ્બવૃક્ષોની જેમ સર્વ કોઈને અભિષેક ફલદાયક હોવાથી પાંડે, હેમંત, શિશિર, વસંત, ગ્રીષ્મ, વર્ષા અને શરદ-એ છ ઋતુઓની જેમ સર્વ કોઈને ઉપાસ્ય હોવાથી સ્પૃશ્યમ્; અને લવણસમુદ્ર, ક્ષીરસમુદ્ર, નીરસમુદ્ર, ધૃતોદધિ, સુરોદધિ, સ્વાદુદધિ, અને ધક્ષુદધિ-એ સાત સમુદ્રોની જેમ અતિ ગંભીર હોવાથી અમૃતમ્ હતા. ॥ ૧૬૯ ॥

અધીશ્વરાણાં નવમં દિશાં વા કુણ્ડં સુધાનાં દશમં કિમુર્વ્યામ્ ।
एकादशं वा व्रतिनां वृषेषु किं द्वादशं श्रीगणपुंगवानाम् ॥ १७० ॥

ચ પુનર્દિશામણાનાં હરિતામીશ્વરાણાં સ્વામિનામ્ इन्द्र-अग्नि-यम-नैऋत-वरुण-वायु-कुबेर-ईशानામિથાનામહસંસ્થાકાનાં લોકાપાલાનાં મધ્યે નવમમિવ । યથા દિક્ષપાલાઃ સર્વેષા મખ્યારાધ્યાસ્તથાયમપીતિ । વા પુનર્નવ્યાં પૃથિવ્યાં વર્તમાનં દશમં સુધાકુણ્ડમિવ । યથા પાતાલે નવસંસ્થાકાનિ કક્ષોલ્લપિપીયૂષકુણ્ડાનિ વિઘનંતે, તથા સુમખ્ડલે દશમં સુધાકુણ્ડમિવ । અજરામરપદદાયકત્વાત્ । વા પુનર્વ્રતિનાં સાધુનાં વૃષેષુ ધર્મેષુ મધ્યે । ‘ધર્મઃ પુણ્ય વૃષઃ શ્રેયઃ’ इति हैम्याम् । ક્ષાન્તિ-આર્જવ-માર્દવ-નિર્લોભતા-તપઃ-સંયમ-સત્ય-શૌચ-અર્કિચનતા-બ્રહ્મચર્યમિતિ લક્ષણેષુ દશવિધસાધુધર્મેષુ મધ્યે । યદુક્તમ્-‘શંતીઅન્નજવમદ્વમુત્તીતયસંજમે અબોધવ્યે । સત્ત્વં સોશં આર્કિચણ ચ વ્રમં ચ જર ધમ્મો ॥’ इति वचनात् । एकादशमेकादशसंख्यापूरणं सूतं साधुधर्ममिव । वा पुनः श्रिया गणमूलकस्या शोभया वा युक्तानां गणपुंगवानां गणधारिणाम् इन्द्रभूति-अग्निभूति-वायुभूति-व्यक्त-सुधर्मस्वामि-मण्डित-मौर्यपुत्र-अकम्पित-अचलधाता-मेतार्य-प्रभासनामानं महावीरजिनैकादशगणधरास्तेषां मध्ये द्वादशमिव ॥

શ્લોકાર્થ

વળી આચાર્ય મહારાજ-ઈંદ્ર, અગ્નિ, યમ, નૈઋત્ય, વરુણ, વાયુ, કુબેર અને ઈશાન-એ આઠ દિક્ષપાલોની જેમ આરાધ્ય હોવાથી નવમ; પાતાલમાં આદિ નવ સુધાકુંડો છે તે પૃથ્વી ઉપર અજરામરપદ (મોક્ષ) નાં દાયક હોવાથી દશમ; ક્ષામ;

मार्दव, (नम्रता) आर्जव (सरलता), निर्दोषता, तप, संयम, सत्य, शैत्य, अक्रियता अने ग्रहार्थ—आ दश यतिधर्मभां भूतिभान साधुधर्म—होवाथी—
ओङ्कादश; धन्वभूति, अग्निभूति, वायुभूति, व्यक्त, सुधर्मा, भंडित, भौत्युत्र, अक्षपित, अयलप्राता, भेतार्थ अने प्रसास ओ अगीयार गणधरोनी नेम तसर्गच्छदभीं
गण लक्ष्मीने धारण करनारा होवाथी द्वादश, उता. ॥ १७० ॥

त्रयोदशं वाम्बुजबान्धवानां विश्वेषु देवेषु चतुर्दशं वा ।

रत्नेषु वै पञ्चदशं कलासु शरत्सुधांशोरिव षोडशं वा ॥ १७१ ॥

वा पुनरम्बुजबान्धवानाम् । धाता-अर्थमा-मित्र-वरुण-ईश-भग-इन्द्र-विवस्वत-
पूषा-पर्जन्य-त्वष्टा-विष्णु इति द्वादशसंख्यानामर्काणां मध्ये त्रयोदशं भास्करमिव ।
प्रतापत्वात् । वैश्वदेवेषु मध्ये । 'विश्वदेवास्त्रयोदश' इति काव्यकल्पलतायाम्, संख्याना-
ममालायां च । चतुर्दशं चतुर्दशसंख्याकमिव । दिव्यरूपत्वात् । वा पुनश्चतुर्दशसु लक्ष्मी-
कौस्तुभ-पारिजात-सुरा-धन्वन्तरि-चन्द्रमा-कामधेनु-पैरावण-अप्सरः-उच्चैःश्रवाः-पीयूष-
शार्ङ्गधनुः-पाञ्चजन्यशङ्खः-कालकूटविषाभिधानां चतुर्दशप्रमाणानां रत्नानां मध्ये
पञ्चदशं रत्नमिव । वा पुनः शरत्सुधांशोः शारदीयचन्द्रमसः कलासु पञ्च-
दशकलासु मध्ये षोडशमिव । पञ्चदशसु तिथिषु पञ्चदशैव कला वर्धन्ते, षोडशी कला
तु शिवमस्तके अस्तीति श्रुतिः । अत एव नैषधे नलेन प्रोक्तम्—'भीमजा च हृदि मे
परमास्ते जीवितादपि धनादपि सुर्वी । न स्वमेव मम सार्हति यस्याः षोडशमपि कलां
किंल नोर्वी ॥' इति । तथा 'परधार्मिकतिथयश्चन्द्रकलाः पञ्चदश भवन्तीह' इति काव्य-
कल्पलतायाम् । तथा तत्रैवोदाहरणम् । 'तिथिं तिथिं प्रति स्वर्गिभोग्यैकैककलाधिका' ।
कला यस्येशपूजासीदेकः श्लाघ्यः स चन्द्रमाः ॥' इत्युक्तेः । चन्द्रे तु पञ्चदशैव कलाः ॥

श्लोकाथ

धाता, अर्थमा, मित्र, वरुण, ईश, भग, धन्व, विवस्वत, पूषा, पर्जन्य, त्वष्टा
अने विष्णु—ओ गार सूर्योनी नेम प्रतापी होवाथी त्रयोदश, ओङ्क विश्वदेवोनी
मध्यमां दिव्यरूप होवाथी चतुर्दश, लक्ष्मी, कौस्तुभ, पारिजात, सुरा, धन्वन्तरि, चन्द्रमा,
कामधेनु, पैरावण, अप्सरा, उच्चैःश्रवस, पीयूष, शार्ङ्गधनुष, पाञ्चजन्य शङ्ख, अने

કાલકૂટ વિષ, એ ચીંટ રત્નોની જેમ રત્ન સમાન હોવાથી પંચદશ, શરદપૂર્ણિમાના ચંદ્રની પંદર કલાની જેમ કલાવાન હોવાથી પેકદશ હતા. (કહ્યું છે કે “પંદર તિથિમાં ચંદ્રની પંદર કલા જ વધે છે, સોળમી કલા તો ઈશ્વરના મસ્તક ઉપર છે”) ॥ ૧૭૧ ॥

ર્કિં રાજધાની શમમેદિનીન્દોર્ધ્વં ધુનીનામિવ વા સમાપ્તેઃ ।

સંકેતસદ્મેવ ગુણાવલીનાં ધર્મસ્ય સામ્રાજ્યમિવાર્હતસ્ય ॥ ૧૭૨ ॥

ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—શમમેદિનીન્દોઃ ઉપશમનામ્નો વસુધાસુધારુચેઃ રાજ્ઞઃ રાજધાની સુલ-
વાસનગરી ચ । ‘કુલક્રમાચાતા પુરી રાજધાની’ इति हैम्याम् । વા પુનઃ સમાધિર્ધ્યાનસ્ય
વિશેષ્યકલ્પનિષ્ટત્વેન ચક્ષુચાનં સમાધિસ્તસ્ય ધુનીનાં ધર્મં મર્તારં સમુદ્રમિવ ।
પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—ગુણાનામાવલીનાં શ્રેણીનાં સંકેતસદ્મેવ । યત્ર કામુર્કેર્મિલિતુમુત્સુકૈરપરૈર્વા
મિલનાર્થં સંકેતસ્તસ્થાનં સંકેતગૃહં પ્રોચ્યતે । પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—અર્હતામતીતામાગતતીર્થકૃતા-
મયમાર્હતઃ સ વાસી ધર્મેષ્ઠ । જનધર્મસ્યેત્યર્થઃ । સામ્રાજ્યમિવ । અનેકાન્સૂચ્યમિવિકાન્ન-
મયિત્વા યત્રૈશ્વર્યં ક્રિયતે તત્સામ્રાજ્યમ્ । અજ તુ બહુસામન્તભૂપનમનં સ્ફુટમેવાસ્તે
इति साम्राज्यमेव ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવ બાણે ઉપશમરૂપી રાજાની રાજધાની ન હોય ! બાણે સમાધિરૂપી
નદીઓના સ્વામિ સમુદ્ર ન હોય ! બાણે ગુણોની શ્રેણીઓનું સંકેતસ્થાન ન હોય !
અથવા બાણે જૈન ધર્મનું સામ્રાજ્ય ન હોય ! ॥ ૧૭૨ ॥

उरो मुरारेः सुभगत्वलक्ष्म्याः कृपायुतस्येव पतिं तमोनाम् ।

भाग्यस्य वा कोशमिवाक्षयन्तं क्षान्तिस्त्रવन्त्या इव सानुमन्तम् ॥ ૧૭૩ ॥

ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સુભગત્વલક્ષ્મ્યાઃ સૌભાગ્યશ્રિયાઃ વાસાર્યં મુરારેનારાયણસ્ય ઉરો વક્ષઃ-
ચલમિવ । યદુક્તં નૈષધે—‘હિત્વા દૈત્યરિપોરુરઃ સ્વમવનં શૂન્યત્વદોષસ્ફુટા-’ इति
विष्णोर्वक्षो लक्ष्म्यावासमिति । પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—કૃપા સકલજન્તુજાતેષુ કરુણા સેવામૃતં
સુધારસસ્તસ્ય તમીનાં પતિં ચન્દ્રમણ્ડલમિવ । પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—ભાગ્યસ્ય શુભકર્મોદયસ્ય
અક્ષયન્તં સર્વથાપિ ન વ્યયીભાવં મજન્તં કોશં માળાગારમિવ । પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—ક્ષાન્તિઃ
ક્ષમા સૈવ સ્તવન્તી નદી તત્પાઃ સાનુમન્તં પર્વતમિવ । યતો મૂઢન- સકાશાત્સરિતઃ પ્રવહન્તિ ॥

श्लोकार्थः

आचार्यदेव सौभाग्येऽपी लक्ष्मीने वास करवा माटे विष्णुतुं वक्षस्थल न होय ।
अथवा करुणाऽपी अभृतुं न्नाष्टे यद्रमंडल न होय ! अथवा न्नाष्टे साग्यनो अक्षय अंडार
न होय ! अथवा न्नाष्टे क्षमाऽपी नदीआनां छत्पत्तिस्थान ३५ पर्वत न होय ॥ १७३ ॥

यशःसुमस्येव सुपर्वसालं किं ज्ञानभानोरुदयाचलं वा ।

सप्तर्षिपुत्रं किमु चित्रवाचामिवाकरो लब्धिमणीगणानाम् ॥ १७४ ॥

उत्प्रेक्ष्यते—यशः सर्वजगज्जनजेगीयमानस्फीतकीर्तिरेव सुमं प्रसूनं तस्य सुपर्वसालं
कल्पद्रुममिव । सदा विकाशपरिमलादिबाहुल्यात्सुरतरुकुसुमकथनम् । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—
ज्ञानमेव भानुः सूर्यः तस्याभ्युदयार्थमुदयाचलं पूर्वपर्वतमिव । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—चित्राणां
जगदाश्रयकारिणीनां वाचां वचनवैचित्र्याणां सप्तर्षिपुत्रं किमु बृहस्पतिमिव । ‘बृहस्पतिः
सुराचार्यो जीवश्चित्रशिखण्डिजः’ इति हैम्याम् । पुनस्तत्रैव ‘सप्तर्ष्यश्चित्रशिखण्डिनः’ ।
तथा नैषधे—‘विचित्रवाक् चित्रशिखण्डिनन्दनः’ इति बृहस्पतेः सप्तर्षिपुत्राभिधानम् ।
यथा चित्रशिखण्डिनन्दनस्तथा सप्तर्षिसुनुरपीति । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—लब्ध्यस्तपःप्रादुर्भूतशक्ति
विशेषास्ता एव मणीनां गणास्तेषामाकरं खानिमिव ॥ आदितश्चयोद्धशभिः कुलकम् ॥
इति हीरविजयस्ररिचर्णनम् ॥

श्लोकार्थः

न्नाष्टे यशेऽपी पुष्पतुं कल्पवृक्ष न होय ! अथवा न्नाष्टे ज्ञानेऽपी सूर्येनो
उदयाग्रल न होय ! अथवा न्नाष्टे वचनयातुर्थं वडे षुद्धस्पति न होय ! अथवा न्नाष्टे
लब्धिआऽपी भक्षितरनोनी आषु न होय ! आवा आचार्यदेव असाधारण शुशोना
अंडार होता ॥ १७४ ॥

तं व्याजहारेति महीमहेन्द्रो जागति वार्तं खलु शुष्मदङ्गे ।

हिमं सरःपद्ममिवाध्वजन्मा क्लमोऽपि नाक्रामति वः शरीरम् ॥ १७५ ॥

महीमहेन्द्रः अक्ववरपातिसाहिः तं स्रिमित्यमुना प्रकारेण व्याजहार व्यक्ति स्म ।
इति किम् । हे सरे, खलु निश्चितं शुष्मदङ्गे श्रीमतां देहे वार्तमनामयं समाधिर्जागति

વિચિત્રે । જાગર્તીત્યત્ર સત્તાર્થઃ । યતઃ—‘સત્તાયામસ્ત્યાસ્તે જાગર્તિવિચિત્રે પ્રિયતે’ इति क्रियाकलापे । अपि पुनरध्वजन्मा दूरमार्गोल्लङ्घनोद्भूतः क्लमः परिश्रमो वो युष्माकं शरीरं नाक्रामति न बाधते । किमिव । हिममिव । यथा सरःपद्मं तटाकोत्पन्नं कमलं तुहिनं व्यथयति ॥ इति शारीरकसुखप्रश्नः ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર બાદશાહે આચાર્ય ભગવંતને આ રીતે કુશળ સમાચાર પૂછ્યા :
“હે આચાર્ય, આપના શરીરે નિરાશયતા તો વર્તે છે ને ? હિમ જેમ સરોવરમાં ઉત્પન્ન થયેલા કમલને વ્યથિત કરે તેમ માર્ગનો શ્રમ આપના શરીરને વ્યથિત કરતો નથી ને ?” ॥ ૧૭૫ ॥

तपांसि वः सन्त्यनघानि कच्चिन्नास्ते समाधेः प्रतिबन्धकश्च ।

मनः प्रसन्नं पुनरस्ति नीरं पद्माकरस्येव घनव्यपाये ॥ १७६ ॥

“હે મુનીન્દ્રો, પુનર્વો ‘યુષ્માકં’ તપાંસિ અનઘાનિ પ્રશસ્યાનિ અસૌ તપસ્વી તીવ્રં તપ-સ્તપ્ત્વા માસપ્રાઞ્યાદિ વૈભવં ગૃહ્ણીતાદિતિ ભાવાદિપ્રકૃત્વેકાળામભાવાત નિરસ્તરાયાનિ સન્તિ વિચિત્રે । પુનઃ કશ્ચન ધર્મદ્રેષી વો યુષ્માક સમાધેર્ધ્યાનસ્ય પ્રતિબન્ધકો વિપ્રવિ-ધાતા નાસ્તે ન વર્તેતે । પુનર્યુષ્માકં મનઃ પ્રસન્નમનાવિલમસ્તિ । કિમિવ । નીરમિવ । યથા ઘનવ્યપાયે શરત્સમયે પદ્માકરસ્ય કમલકુલાલંકૃતસરસો જલં પ્રસન્નમતિસ્વચ્છ સ્યાત્ ॥ इति साध्वाचारादિકुशलप्रश्नः ॥

શ્લોકાર્થ

“હે મુનીન્દ્ર, આપનો પ્રશસ્ય તપ નિર્વિઘ્નપણે વર્તે છે ને ? કોઈ પણ ધર્મદ્રેષી યુગ્મ આપની સમાધિનો પ્રતિબંધક નથી ને ? તેમજ શરદ્કાલના સરોવરના જલની જેમ પ્રસન્ન-નિર્મલ છે ને ?” ॥ ૧૭૬ ॥

કા સા પુરી ગ્રાપિ દશાં દમીશૈર્વસન્તનિર્મુક્તવનાનુરૂપામ્ ।

અહો અહોર્ભિર્બહુમિઃ પયોદૈરિવાદિમૈર્ધૂરિયમન્વકમ્પિ ॥ ૧૭૭ ॥

अहो इति संबोधनग्रन्थे । हे सूर्ये, सा का पुरी किनाझी नगरी या पुरी दमिनां तपःक्रियादिक्रष्टैः स्वान्मदमनपराणां साधनामीशानां यज्ञैः श्रीमद्भिः वसन्तेन मधुसनेन निर्मुक्तस्य फलपुष्पपल्लवदलादिविरहिततरुगणस्य वनस्यागुरुपां सदृशीं दशामवस्थां प्रापि लम्बिता । तदभिधानं भाषणीयमित्यर्थः । अहो सूरिन्द्राः, पुनरादिमैः प्रथमैः पुष्करावर्तनाभिः पयोदैर्मे वैरिव । इयमास्माकीना मेवातमण्डलसंयन्त्रिणी वा भूः पृथिवी बहुभिरनल्पैः ॥ अहोभिर्दिवसैरन्यकस्मि अनुगृहीता पावनीकृता इत्यागमादिप्रश्नः ॥ इति साहिकृतकुशालापप्रश्नः ॥

श्लोकाथ

“अहो सूरिदेव, वसंतऋतु सिंघायनी वनभूमिने अतुश्य जेवी कर्ध नगरीने पुष्करावर्त आदि मेघानी जेम आपना वडे धनु द्विसेनी स्थिरता करीने पवित्र करार्ध ॥” ॥ १७७ ॥

इदं विनिर्दिश्य समुद्रकाञ्चीरुच्ये मुखे तन्वति मौनमुद्राम् ।

धर्मस्य धात्रीमिव वृत्रशत्रुर्वाचंयमानां स उवाच वाचम् ॥ १७८ ॥

वाचंयमानां सम्यग्वाग्गुप्तिमतां वृत्रशत्रुर्यतीन्द्रः स हीरविजयनामा सूरिर्वाचं वाणी-मुवाच वक्ति स्म । साहिप्रश्नामुत्तरं ददाति स्मेत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—सूरिवाणी । धर्मस्य सुकृतस्य धात्रीमुपमातरमिव वर्धयित्री भूमिमिव । स्थानं वा । कस्मिन् सति । इदं पूर्वनिगदित कुशलादिप्रश्नं विनिर्दिश्य कथयित्वा समुद्रकाञ्च्या जलनिधिमेखलाया भूमिभामिन्या रुच्ये भर्तरि । ‘रुच्यो वरयिता धवः’ इति हैम्याम् । अकम्बरपृथिवीपतौ मुखे स्ववदने मौनमुद्रां जोषेण कृत्वा मुद्रणां दृष्णीकां तन्वति कुर्वति सति ॥

श्लोकाथ

आ प्रभाषे पृथ्वीने आदशाडे मौन धारण कथुं. ते पृथ्वी मुनीन्द्रश्च हीरविजय-सूरिजे धर्मनी धावमाता न डोय तेनी वाणीभां कहुं ॥ १७८ ॥

इमाकान्तकोटीरमणीमरीचिमधुव्रतापीतपदारविन्द ।

अवेहि वार्तं युसदामिवासवचःसुधापानविधायिनां नः ॥ १७९ ॥

क्षमाकान्ता भूमीवल्लभा अन्ये राजानस्तेषां कोटीरा मौलिमुकुटास्तेषां मणीनां त्रिवि-
धरत्नानां मरीचयः कान्तयः एव मधुव्रतो भ्रमरास्तीरा सामस्येन पीते चुम्बिते सेविते
वा पदारविन्दे चरणकमले यस्य तस्य संबोधने । यदुक्तम्—‘अवताद्वो हयग्रीवः कमलाकर
ईश्वरः । सुरासुरनराकारमधुपापीतपत्कजः ॥’ इति सारस्वतव्याकरणप्रान्तनमस्कृतौ
आपीत इति । हे नृप, नः अस्माकं वार्तमनामयमवेहि जानीहि । केषामिव । यथा तु सदां
सुराणां देवानामनामये भवेत् । तत्र हेतुमाह—आप्तानां तीर्थकृतम् । ‘पुरुषोत्तमधीत-
रागाप्ताः’ इति हैम्याम् । वचांसि वाक्यानि आगमा वा । ‘आप्तोक्तिः समयागमौ’ इति
हैम्याम् । तानि त एव वा सुधा अमृतरसास्तेषां पानं विदधे इत्येवंशीलास्तेषाम् ।
‘आप्तो लब्धे च सत्ये च’ इत्यनेकार्थः । ‘सत्ये अधिसंवादके बान्धवेऽप्याप्तः’ इति
चूणिः । तथा ‘आप्तप्रत्ययितौ समौ’ इति हैम्याम् । आप्तस्य पालकत्वेन विष्णोः स्वामि-
त्वेनेन्द्रस्य वा वचसा सुधापानं कुर्वते इत्येवंशीलानां सुराणां तदेवाप्तत्वमुच्यते ।
सृष्टिप्रारम्भे ब्रह्मणा सुरा नराश्च विदधिरे, तदर्थं भोज्यकृते धान्यं सृष्टं नरैरङ्गीकृतम्,
तद्वनिच्छद्भिर्देवैर्ब्रह्मणा प्रहितैः सृष्टिपालकत्वेन विष्णुर्याचितः; ततो विज्ञाय कृष्णेनापि
मन्थाचलेन पाथोधिं निर्मथ्य पीयूषमुत्पाद्य तेषां पाणौ निजाग्रजन्मने आप्ताय शक्याय
प्रहितम्, ततो निजनायकत्वेनाप्तीभूतस्य तस्येन्द्रस्य वचसा सुधाहारा आसन इति वैष्णवी
श्रुतिः । तेन द्वयोरपि सुधापानविधायिता ॥

श्लोकार्थः

“अन्यराज्येभ्यो भुगटानां रत्नानि कान्तिर्दीप्तिं भ्रमरोऽप्येभ्यो नः अरुणं धमले शुभं
कथं” छे येवा हे राजन् । देवा येम तीर्थं हर भगवन्तानां वयनतुं सुधापानं करे तेभ्य
तमे अभारी वात आभयोः ॥ १७८ ॥

अथानिवाक्षाणि निरीहभावै रस्मिन्नैर्यन्त्रयतां स्वयं नः ।

तपांसि निर्विघ्नतया शताङ्गा इव प्रवर्तन्त उदारकान्ते ॥ १८० ॥

उदारा अतिशायिनी स्फारा वा कान्तिर्दीप्तिः शोभा वा यस्य महती इच्छा वा ।
‘कान्तिः शोभाकामनयोः दीप्तौ च’ इत्यनेकार्थः । तस्य संबोधने हे साहे, नोऽस्माकं
शताङ्गा रथा इव तपांसि नियमविशेषा निर्विघ्नतया निरन्तरावृत्तेन प्रवर्तन्ते प्रचलन्ति
च । अस्माकं किं कुर्वताम् । रस्मिन्नै रज्जुत्करैस्तुरगान्ध्यानिव निरीहभावैर्निर्गता इहा
स्त्रीपुत्रमित्त्रविभवादिषु सांसारिकेषु सर्वेष्वपि पदार्थेषु वाञ्छा येषां ते निरीहास्तेषां
भावास्तैः कृत्वा निःस्पृहताभिरक्षाणि समनस्कानि पञ्चानिन्द्रियाणि स्वयमात्मना
सारथिभावेन यन्त्रयतां दमयतां वशीकुर्वताम् ॥

श्लोकार्थ

“उदार कान्तिवाणा हे राजन्; धर्द्रियोऽपि अश्वीने निरपृढभावऽप आधूकेना
सभूढ्यी सारथिभावे स्वयं नियंत्रणं कृता अभारा तपोऽपी रथो निर्विघ्नपणे
प्रवर्तते छे.” ॥ १८० ॥

प्रत्यूहकृतकोऽपि न नः समाधेः कुतोऽशिवं स्याद्भुवि यत्स्वयीशे ।
गृहाङ्गणस्थायिनि कल्पशाखिन्युपद्रवेत्किं नु दरिद्रभावः ॥ १८१ ॥

हे साहे, नोऽस्माकं समाधेर्मनःस्वास्थ्यस्य ध्यानस्य वा कोऽपि कश्चिदपि प्रत्यूह-
कृद्भिन्नविधाता नास्ति, यद्यस्मान्कारणात्स्वयि ईशे स्वामिनि अवनीनेतरि समर्थे
अश्विपोषशामके सति भुवि पृथिव्यामशिवमर्थात् त्वद्देशवासिनामकल्याणं कुतो भवेत् ।
अपि तु न स्यादेव । युक्तऽयमर्थः । नु इति परिप्रश्ने । गृहस्याङ्गणे अजिरे तिष्ठती-
त्येवंशीलस्तस्मिन् गृहाङ्गणस्थायिनि कल्पशाखिनि सुरद्रुमे दरिद्रभावो दारिद्र्यं किमु-
पद्रवेत् । अपि तु न दारिद्र्यलेशोऽपि स्वादिति ॥

श्लोकार्थ

“ हे आदशाह ! आभारी सभाधि-यित्तनी स्वच्छतामां विधनं करनार डेर्धपण्य
नथी, पृथ्वी उपर आप जेवा समर्थं राज्ञी होय त्यारे देशवासींशेने उपद्रव
कथांशी होय ? जेना आगळे कल्पवृक्ष होय तेने दरिद्रानो संलव पण्य शुं
होर्ध शके ? ” ॥ १८१ ॥

अनित्यताभावनया पदार्थसार्थस्य विश्वस्य मनः पुनर्नः ।

क्षोदैरिवाम्भः कृतकस्य शश्वत्प्रसन्नमास्ते वसुधासुधांशो ॥ १८२ ॥

हे वसुधासुधांशो सकलावनीरजनीपते श्रुपते, विश्वस्य जगतः पदार्थसार्थस्य वस्तु-
व्रजस्य अनित्यता अशाश्वतत्वम् । यतः—“ही संसारसहावो सुचरियनेहाणुरायरत्तावि ।
जे पुव्वन्नेदीठ्ठा अवरन्ने ते न दीसति ॥” तथा ‘संश्रारागजलवुक्चुउव्वमे जीविताण्यजल-

વિદુષ્ચલે । જુવ્વણેયનહ્વેગસંનિમે પાવજીવકિમયં ન જુવ્વસિ ॥’; ‘અનિત્યાનિ શરીરાણિ વિભવો નૈવ શાશ્વતઃ । નિત્યં સંનિહિતો મૃત્યુઃ કર્તવ્યો ધર્મસંગ્રહઃ ॥’ ‘યદિ જન્મજરા-મરણં ન ભવેદ્યદિ ચેદ્યવિયોગમયં ન ભવેત્ । યદિ સર્વમનિત્યમિદં ન ભવેદિહ જન્મનિ કસ્ય રતિર્ન ભવેત્ ॥’ इति वचनात्सर्वमनित्यं धर्म एव नित्यः कार्यः इति भावनया वासनया कृत्वा पुनर्नोऽस्माकं मनश्चित्तं प्रसन्नं धर्मकर्मणि निर्मलमेवास्ते । किमिव । अम्म इव । यथा कतकस्य कतकनाम्नः फलस्य क्षोदैश्चूर्णैर्जलं प्रसन्नं स्वच्छं स्यात् । तथा यदुक्तम्—‘विमलस्वामिनो वाचः कतकक्षोदसोदराः । जयन्ति त्रिजगच्चेतोर्जलनैर्म-ल्यहेतवः ॥’ इति सकलाहंतिप्रतिष्ठाने ॥

શ્લોકાર્થ

“હે વસુધાપતિ, જગતના પદાર્થોના સમૂહો અનિત્ય છે. જ્ઞાનીપુરુષોએ કહ્યું છે કે ‘સંસારના સ્વભાવને ધિક્કાર દો ! સ્નેહાધીન એવા પણ પ્રિયજનોને જેવાં પ્રથમ પ્રહરમાં દેખ્યાં હોય તેવાં બીજા પ્રહરે દેખાતાં નથી, અર્થાત્ સધ્યાના રાગ અને પાણીના પરપોટા જેવું જીવન અને યૌવન અસ્થિર અને ચંચલ છે; યુવાનીનો વેગ નદીનો વેગ સમાન ચપલ છે, શરીર અનિત્ય, વૈભવ સંપત્તિ પણ અનિત્ય છે. તો હે પાપી જીવ, તું કેમ સમજતો નથી ? હંમેશાં મૃત્યુ તારી સમીપે જ રહેલું છે. સર્વ અનિત્ય છે, ફક્ત ધર્મ એ જ નિત્ય છે, માટે તારે ધર્મનો અંગ્રહ કરવો જોઈએ.” હે રાજન્, આવા પ્રકારની અનિત્ય ભાવનાથી અમારા મનની પ્રસન્નતા ધર્મકાર્યમા સ્થિર જ છે. જેમ કતક ફળનાં ચૂર્ણ વડે જલ સ્વચ્છ-નિર્મળ અને છે, તેમ અમારાં લોકોનાં મન અનિત્યાદિ ભાવના વડે સ્વચ્છ અને નિર્મળ અને છે.” ॥ ૧૮૨ ॥

गोशीर्षिसौरभ्यमिवानिलेन संदेशहारिद्वितयेन हूतः ।

गन्धारनाम्नो नगरान्महीन्दो शनैः शनैर्बुद्धतया समागाम् ॥ १८३ ॥

हे महीन्दो साहे, गन्धार इति नामाभिधानं यस्य तादृशान्नगरात्समागाम् श्रीमत्पाश्र्वे समेतः । कथम् । शनैः शनैर्मन्दं मन्दम् । कथा । बुद्धतया स्थविरत्वेन । किलक्षणः अहम् । संदेशहारिणोर्बुक्तयोः । ‘शासनहारिणा हरेः’ इति रथौ । यथा शासनहारी तथा संदेशहारीति । तथा ‘हूतः संदेशहारकः’ इति हैम्याम् । द्वितयेन द्वन्द्वेन हूतः आकारितः । ‘आकारणं हवो हूति’ इति हैम्याम् । किमिव । गोशीर्षिसौरभ्येमिव । यथा चन्दनद्रुमस्य परिमलो अनिलेन वायुना ह्यते क्षमण्डलान्तरमानीयते ॥ इति साहित्यकृतकुशला-गथादिप्रश्नप्रत्युत्तराणि ॥

श्लोकाथ

“हे राजन् वायु वडे प्रेरित थयेली चंडन वृक्षनी सुवास भूमंडलमां प्रसरे छे; तेम आपनो संहेश लावनार हूतोनी साथे गांधारनगरथी वृद्धावस्थाने कारळे धीमे धीमे आपनी सभीये आल्या छीजे.” ॥ १८३ ॥

भूमानथाभाषत दूरदेशाधूर्यं समेताः कथमेकपद्याम् ।

महेन्द्रवन्मत्तमतङ्गजेन रथेन पाथोरुहवन्धुवद्रा ॥ १८४ ॥

रेवन्तवद्रा तुरगेण दिव्ययानेन वृन्दारकवृन्दवद्रा ।

स प्रोचिवानुज्झितयानमत्र चरन्क्रमाभ्यामहमाजगाम ॥ १८५ ॥

अथ कुशलागमादिकथनानन्तरं भूमान्पृथ्वीपतिरभाषत वदति स्म । हे सूरिन्नाः, धूमकेकपद्यां मार्गे । ‘पदव्येकपदी पद्या पद्धतिर्वर्त्म’ इति हैम्याम् । कथं केन प्रकारेण समेताः दूरदेशात् अत्रागताः । तानेव प्रकारान्दर्शयति—किं मत्तो मदोदयो यो मतङ्गजो गजेन्द्रो गजराजः प्रशस्तहस्ती तेन समेताः । किंवत् । महेन्द्रवत् । यथा पुरंदरो मत्तमतङ्गजेन पेरावणेन समेति । वाथवा किं रथेन स्यन्दनेन ‘बहल’ इति प्रसिद्धेन अध्वनि समेताः । किंवत् । पाथोरुहवन्धुवत् । यथा कमलसुहृद्भास्करो रथेन मरुद्रथेन समानच्छति । वाथवा तुरगेन प्रवरवाजिना कृत्वा समायाताः । किंवत् । रेवन्तवत् । यथा रेवन्तः अर्करेतोऽजस्तुरगेण समायाति तस्य हयवाहनत्वेन । ‘रेवन्तस्त्वर्करेतोऽजः प्लवगो हयवाहनः’ इति हैम्याम् । वाथवा दिव्येन मनोरमेण यानेन शिविकादिना वाहनेन समीयिषांसः । किंवत् । वृन्दारकवृन्दवत् । यथा वृन्दारकारणां निर्जराणां वृन्दः समुदायः दिव्येन देवसंबन्धिना विमानेन समेति । इत्युक्तेऽनन्तरं स सूरिः प्रोचिवान् कथयति स्म । हे साहे, अहमत्र श्रीमतां समीपे उज्झितं संत्युक्तं यानं तुरगवाहनादिकं येन तादृशः क्रमाभ्यां चरणाभ्यां चरन् प्रचरन् आजगाम आगतवान् ॥ शुग्मम् ॥

श्लोकाथ

त्यारपछी राज्ञे प्रश्न कर्थो छे “हे सूरिन्द्र, दूर देशथी आप केवी रीते पधार्या ? शुं छ’दनी जेम मडोन्मत्त गजराज उपर ? सूर्यनी जेम रथ उपर ?

અથવા રેવન્ત (સૂર્યનો અશ્વ) જેવા અશ્વ ઉપર ? અથવા તો દેવો જેમ વિમાનમાં આવે, તેમ કેઈ શિબિકા આદિ વાહનમાં પધાર્યા ?”

આ પ્રમાણે બાદશાહે પ્રશ્ન પૂછતાં આચાર્યદેવે કહ્યું : “હે રાજન; હાથી, ઘોડા, રથ આદિ વાહનોના ત્યાગી એવા ગાંધારનગરથી બે પગ વડે ચાલીને આપની પાસે આવ્યા છીએ.” ॥ ૧૮૪ ॥ ૧૮૫ ॥

भूपोऽप्युवाचेति न साहिवाख्यखानेन युष्मभ्यमदायि किंचित् ।
तुरङ्गमस्यन्दनदन्तियानजाम्बूनदाद्यं ददमुष्टिनेव ॥ १८६ ॥

અપિ પુનર્મુપ: પાતિસાહિ: इत्यमुना प्रकारेण प्रोवाच जगाद । पृच्छति स्मेत्यर्थः । इति किम् । हे सूरीन्द्राः, ददमुष्टिना कृपणेनेव साहिब इत्याख्या नाम यस्य तादृशेन खानेन मम उम्बरकेण सामन्तेन तुरङ्गमा अश्वाः, स्यन्दना रथाः, दन्तिनो गजाः, यानानि शिबिकादीनि, जाम्बूनदं सुवर्णम्. उपलक्षणादूण्यादिसंग्रहः, अमुनि वस्तूनि आद्यानि प्रथमानि मुख्यानि वा यत्र तादृशं किंचित्किमपि वस्तु युष्मभ्यं नादायि न दत्तम् ॥ इत्याक्षेपप्रश्नवाक्यम् ॥

શ્લોકાર્થ

આ પ્રકારે સાંભળીને ચક્રિત બનેલા બાદશાહે પ્રશ્ન કર્યો કે “હે સૂરીન્દ્ર, મારા સામંત સાહિબખાને કૃપણની જેમ આપને હાથી, ઘોડા, રથ, શિબિકા, સુવર્ણ આદિ કંઈ પણ ન આપ્યું ?” ॥ ૧૮૬ ॥

गुरुर्जगौ बह्वदिशत्स महं त्वया नियुक्तो हरिणैव मेघः ।

पुनर्न किंचिन्निखिलानुपङ्गमुचा मयाग्राहि महीमहेन्द्र ॥ १८७ ॥

તત: સાહિપ્રશ્નान्तर गुरुर्हीरस्वरिर्जगौ भाषते स्म । हे साहे हे महीमहेन्द्र पृथिवी-पुरंदर, त्वया श्रीमता नियुक्तः प्रसादितानुशिष्टिः स साहिबखाने मया बहु धनमदिशत् यच्छन्नासीत् । क इव । मेघ इव । यथा हरिणा वासवेन वर्षितुं समादिष्टाः घनाघनाः बहु प्रचुरतरं नीरं दिशन्ति प्रददते । जनेभ्य इति शेषः । ‘जानामि त्वां प्रवरपुरुषं कामरूपं मघोनः’ इति मेघवृत्ते । ‘इन्द्रादिष्टा हि मेघाः भूमौ वर्षन्ति’ इति श्रुतिः । परमयं विशेषः । निखिलं समस्तपुमनुषङ्गं रामाव्रविणादिसङ्गं मुञ्चति दूरं त्यजति तादृशेन मया किंचित्किमपि दीयमानं नाग्राहि नादायि न गृह्यते स्म ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવે કહ્યું : “હે રાજન, જેમ ઈંદ્રના આદેશથી મેઘ ઘણું જલ વરસાવે, તેમ આપે નિયુક્ત કરેલા સાહિબખાન ગજ, અશ્વ, રથ, સુવર્ણ, આદિ ઘણું ઘણું આપવા આગ્રહ કરતા, પરંતુ કંચન-કામિની આદિ સર્વસંગનો ત્યાગ કરનારા અમે કંઈ પણ ગ્રહણ કર્યું નહીં.” ॥ ૧૮૭ ॥

અહો ! નરીર્હમ્મહતાં વતસૈર્ભૂષિતામીભિરિવાંશુભિર્ઘૌઃ ।

તજ્જન્મભિઃ પઙ્કમિવારવિન્દૈર્ભવં પરિત્યજ્ય પૃથગ્ભવદ્ભિઃ ॥ ૧૮૮ ॥

અહો ! આશ્ચર્ય ! સદસ્યા લોકો વા । પશ્યત કૌતુકં પરિરદીયમાનમપિ જગતિ કે નાદ્રિયન્તે । પતે તુ વહ્વાયુહીતા અપિ સર્વેષામભિલષણીયાનામપિ સ્વર્ણશ્વગજાદિ નાદદતે તસ્માદમીભિઃ સ્પર્શિન્દ્રૈઃ કૃત્વા મૂરશેષાપિ ક્ષોણી વિમૃષિતા અલંકૃતા પવિત્રિતા વા । કેરિવ । અંશુભિરિવ । યથા અંશુભિઃ સહસ્રરશ્મિભિઃ । ‘આદિત્ય-સવિતાર્યમા ચરસહસ્રો-ણાંશ્ચ રવિઃ’ इति हैम्याम् । ધૌર્ગગનવીર્યી શોભિતા । કિંમૃતૈઃ અમીભિઃ । નિર્ગતા જગજ્જન્મકલત્રપુત્રવિણરાજ્યાદિયાવત્પદાર્થસાંયેષુ રૂઢા વાચ્છા યેવામ્ । નિઃસ્પૃહૈરિત્યર્થઃ । પુનઃ કિંમૃતૈઃ । મહતાં સમસ્તસાધુજનોત્તમાઙ્ગેષુ અવતંતેઃ શેષરાયમાર્ણેઃ । પુનઃ કિંમૃતૈઃ । ભવં સંસારં પરિત્યજ્ય નિર્મુચ્ય ધૃવગ્નિમ્નૈર્ભવદ્ભિઃ । કેરિવ । અરવિન્દૈરિવ । યથા પદ્મૈઃ પઙ્કજમ્વાલં પરિત્યજ્ય પૃથગ્ભવયતે । કિંમૃતૈઃ અમીભિઃ અરવિન્દૈશ્ચ । તજ્જન્મભિઃ તત્ર ભવે પઙ્કજે વા ભવિત્વાત્પઙ્કજત્વાજ્જન્મ ઉત્પત્તિર્થેવાં તૈઃ ॥

શ્લોકાર્થ

“અહો ! સહયજનો, બુદ્ધો તો ખરા ! સર્વ જગતને ઇચ્છનીય અને ધીમ વડે આપતા હાથી, ઘોડા, સુવર્ણ આદિ કોણ ગ્રહણ ન કરે ? અર્થાત્ સૌ કોઈ ગ્રહણ કરે, પરંતુ આવા નિસ્પૃહ સંતપુરુષોથી જ આ પૃથ્વી વિભૂષિત છે. જેમ સૂર્યનાં કિરણો વડે પૃથ્વી પ્રકાશિત બને, તેમ મહાત્માઓમાં મુગ્ધ સમાન આચાર્ય વડે જ ખરેખર પૃથ્વી શોભે છે. જેમ કમલ જલ અને કાદવમાં ઉત્પન્ન થાય, પરંતુ જલ અને કાદવ બંનેનો ત્યાગ કરીને ઉપર રહે છે, તેમ આ આચાર્ય સંસારમાં જન્મ પામીને, સંસારનો ત્યાગ કરીને સંસારથી પૃથક્ છે, અર્થાત્ નિર્લેપ છે ।” ॥ ૧૮૮ ॥

चित्ते दधच्चित्रमिति क्षितीन्द्रः पुनर्युनक्ति स्म मुखं स वाचा ।
सौरभ्यविभ्राजिविजृम्भितान्नं घनात्ययो हंसमृगीदृशेव ॥ १८९ ॥

स क्षितीन्द्रः पातिसाहिः पुनर्वाचा वाण्या मुखं स्ववदनं युनक्ति स्म संयोजयामास ।
किं कुर्वन् । इत्यमुना प्रकारेण चित्ते स्वमानसे । चित्रमाश्रयं दधद्धारयन् मुखं वाचा
युयोज । क इव । घनात्ययो इव । यथा शरत्कालः सौरभ्येन सौगन्ध्येन विभ्राजते
शोभते इत्येवंशीलं तथा विजृम्भितं विकस्वरमब्जं कमलं हंसमृगीदृशा राजमराल-
महिलया युनक्ति ॥

श्लोकाधः

लेभ शरदःकादनी सुवासथी शोभतुं विकस्वर कमल शब्दंसी वदे शोभय, तेवी
रीते यित्तमां यमत्कार पाभीने भादशाडे द्दरीथी वाष्पी वदे मुथने अक्षंकृत कथुं,
अर्थात् भादशाडे द्दरीने भादथा : ॥ १८६ ॥

ग्रीष्मागमेनेव मयाध्वगानां वृथा व्यथा वः पथिजा व्यसर्जि ।
एतत्पुनर्गोधनवन्न किञ्चिच्चक्रे स्वहृद्गोचरसंचरिण्युः ॥ १९० ॥

हे स्वरयः, वो शुष्माकं मया वृथा मिथ्यैव पथिजा मार्गजनिता व्यथा शीतातपल-
काकण्टककृमादिका पीडा व्यसर्जि विभ्राणिता । दत्तेत्यर्थः । केनेव । ग्रीष्मागमेनेव यथा
निदाघसमयप्रादुर्भावेन अध्वगानां पान्थानां व्यथा तापतृषादिका विसृज्यते दीयते ।
पुनरेतच्चलकमकादिकं किञ्चित्किमपि मया स्वस्यात्मनः हृदो मानसस्य गोचरे विषये
संचरिण्युः संचरणशीलं हृदये वर्तमानं न चक्रे न कृतम् । किंवत् । गोधनवत् । यथा
गोकुलं स्वहृदा निजमनसा । स्वेच्छयेत्यर्थः । गोचरे गवां चरणोचितावलायां सम्यक्
स्वरचितं यथा तथा चरणशीलं भक्षणस्वभावं कियते । अथ वा स्वं मदीयं धनं भूमिः
नृपस्य भूधनत्वान्न । 'स्वात्पालधनभुग्नेतृपतिमन्वर्थकादयः' इति हैमीवचनात् । तस्या
हृदि मध्ये यो गोचरो गवां चरणस्थानं तत्र संचरणशीलमित्यर्थः ॥

श्लोकाधः

" हे सूरिदेव, लेभ ग्रीष्मकाल पथिकोने ताप, तृषा, आदि क्लेश आपे तेभ
मे आपने व्यर्थं भाजोना श्रम आप्यो. तेभ छातां लेभ गोधन (गाथोना समृद्ध)

स्वेच्छाया आनन्दपूर्वकं यदे तेभ आपना हृदयभां देशमात्रं पञ्च क्लेशेनो सञ्चार
नथी ।” ॥ १६० ॥

विघ्नाय जज्ञे भगवत्समाधेरहं पयोवाह इवांशुभासाम् ।

युष्माकमाकस्मिकदुःखजन्मा तत्प्रत्यवायोऽजनि मे महीयान् ॥ १९१ ॥

हे सूरयः, अहं भगवतां पूज्यानां ज्ञानमाहात्म्यादिगुणगणवतां युष्माक समाधेः
स्वास्थ्यस्य ध्यानस्य वा विघ्नाय अन्तरायकृते जज्ञे संजातोऽस्मि । क इव । पयोवाह
इव । यथा जलवाहो मेघः अंशुभासां सूर्यकिरणानां विघ्नाय प्रचारप्रत्यूहाय । आवरणा-
येत्यर्थः । जायते तत्कारणायुष्माकं श्रीमतामकस्मादज्ञातं भवमाकस्मिकमतर्कितोपपन्नं वा
यहुःखमसातं तस्माज्जन्मोत्पत्तिर्यस्य तादृशो महीयानतिगुरुर्मे मम प्रत्यवायोऽपरिधः पापं
वा अजनि संजायते स्म ॥ इत्याकारणाद्यपराधोद्भाववत् ॥

श्लो० १९१

“ हे सूरिवर, जेभ वाहण सूर्यानां किरणाने विघ्न (आवरण) भूत थाय तेभ
हुं आपनी सभाधिमां आकस्मिक विघ्नरे भन्थे, भारो आ भोटो अपराध
थे।” ॥ १६१ ॥

क्ष्माचक्रचक्रीत्यथ थानसिंहमुद्दिश्य जग्राह वचो वचस्वी ।

हितैषिणा कल्प इवादसीयः पन्थाः कथं नो कथितः पुरो मे ॥ १९२ ॥

अथ गुरोः स्वप्रत्यवायोद्भावनानन्तरं वचस्वी वाचोयुक्तिमान् क्ष्माचक्रस्य
निखिलभूमीमण्डलस्य चक्री सार्वभौमोऽक्रव्वरसाहिः थानसिंहमुद्दिश्य संमुखमालोक्य
इत्यमुना प्रकारेण वचो वाग्विलासं जग्राह । वदति स्मेत्यर्थः । हे स्थानसिंह, त्वया
भवता मे मम पुरोऽग्रे पषामयमदसीयः पतत्संवन्धी । नासादसीया तिलपुष्पतृणम् इति
नैषधे । एकाशनपादचारादिको मार्गः साध्वाचारो वा कथं कुतः कारणात् नो कथितो
न निवेदितः । केनेव । हितैषिणैव । यथा हितं स्वस्य परस्य वा जनस्य इष्टापत्तिमिच्छ-
त्यभिलषतीत्येवंशीलेन महात्मना पुंसा कल्पः सम्यग्प्रवृत्तिरूप आचारः कथ्यते ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યાર પછી વાક્યતુર એવા અકબર બાદશાહે યાનસિંહના સાચું ભેદને આ પ્રકારે કહ્યું કે “ હે યાનસિંહ, જેમ હિતસ્વી પુરુષ સમ્યક્પ્રવૃત્તિરૂપ આચાર કહે, તેમ તેં આ આચાર્યનો પાદવિહાર આદિ સાધુધર્મ મારી આગળ કેમ ન કહ્યો ?” ॥ ૧૬૨ ॥

इत्यप्यर्किं न पदप्रचारैः प्राप्स्यन्ति दुःखं यदिहाजिहानाः ।

निगद्य भ्रमानिति शारदीनसारङ्गवन्मौनमधत्त वत्ક्रे ॥ १९३ ॥

અપિ પુનસ્ત્વમિત્યપ્યેતદપિ કિં કેન પ્રકારેણ નાવક્ ન કથિતવાન । ઇતિ કિમ્ । યદેતે સૂરીન્દ્રાઃ હ્રદ દૂરદેશે વર્તિનિ મેવાતમખંડલાલંકારહારસકલકમલાસંકેતનિકેતકેતેપુર-માશ્રયતાં શ્રીમતાં સંનિધાનિ પાદપ્રચારૈઃ સ્વચરણચલક્રમણૈઃ આજિહાના આગચ્છન્તઃ । ‘સ્વયં વરસ્યાજિનમાજિહાનાય’ ઇતિ નૈષધે । ‘અજિનમાગચ્છન્તીમ્’ ઇતિ તદ્વૃત્તૌ । ‘આગમને ગમનાર્થાઃ સમમ્બુપાહુભ્યઃ પરાઃ કથિતાઃ’ ઇતિ ક્રિયાકલાપે । ‘ઓઘાહ્ ગતૌ’ ઇત્યસ્ય આનદ્યપ્રત્યયે જિહાના આહુયોગે આજિહાના આગમનાર્થ ઇતિ । દુઃખમસાતં પ્રાપ્સ્યન્તિ લપ્સ્યન્તે । ઇતન્મયા પ્રોચ્યમાનં મમ કથં ન સ્મારિતમ્ । ભ્રમાનિત્યમુના પ્રકારેણ નિગદ્ય કથયિત્વા વત્ક્રે સ્વમુખે મૌનં તૂર્ણાભાવમધત્ત દધૌ । કિંવત્ । શારદીનસારઙ્ગવત્ યથા શરત્કાલસબન્ધી બપ્પીહો મૌન ધને । વર્ષાસુ તૃષાક્રાન્તતયા જલપાનાર્થમુન્નમ્નીરદ-પુરસ્તાદ્બ્રહ્માલપ્યાલપ્ય શરદિ જલધરાભાવાતૂર્ણીં વિધત્તે ॥

શ્લોકાર્થ

“ વળી તેં એ પણ ન કહ્યું કે ‘ આ આચાર્ય દૂર દેશમાંથી પળે ચાલીને આવવાના તેથી કલેશ પામશે’-” આ પ્રમાણે કહીને શરદ કાલમાં બપોલે (ચાતક) મૌનને ધારણ કરે તેમ અકબર બાદશાહે મૌન ધારણ કયું. ॥ ૧૬૩ ॥

किमुत्तरं स्यादिह मन्दधीवन्मीमांसते यावदसौ हृदीति ।

स दीर्घदर्शीव क्षशी रसायास्तं संशयानं प्रतिशंसति स्म ॥ १९४ ॥

મન્દા કુળઠા ધીર્વુદ્ધિર્યસ્ય સોડ્વપમેઘા ઇવ યાવદસૌ સ્થાનસિંહો હૃદિ નિજમનસિ
ઈતિ મીમાંસતે વિચારયતિ । ઇતિ કિમ્ । યદિહ સાહિનિગદિનવાક્યે કિમુત્તરં પ્રતિવચઃ
સ્યાત્ । તાવદૂરાદગ્રે સ્વપરેષાં ભાવિ હિતાહિતં પશ્યેત્ સ્વમનીષયા વિચાર્ય જાનીયાત્સ
દીર્ઘદર્શી તદ્વત રસાયાઃ શશી ક્ષોણીક્ષણદાપતિરકબ્જરસાહિઃ સંશયાનં સદેહં વિદધાનં
સ્થાનસિંહ પ્રતિશંસતિ પ્રશ્રયિત્વા સ્વયમેવોત્તરયાંચકાર ॥

શ્લોકાર્થ

આ પ્રમાણે બાદશાહે પ્રશ્ન કરતાં મંદબુદ્ધિની જેમ થાનસિંહે ‘શુ’ ઉત્તર
આપવો ?’ એવો હૃદયમાં વિચાર કરે, તેટલામાં તેા દીર્ઘદર્શી એવા પૃથ્વીના ચંદ્ર
અકબર બાદશાહે સંશયિત બનેલા થાનસિંહને સ્વયં ઉત્તર આપનારા બન્યા. ॥ ૧૯૪ ॥

एतद्वयं मानसमानसाङ्के बलक्षपक्षीकरवाम कामम् ।

इदं त्वयाचिन्त्यत पुण्यलक्ष्मीमाकाङ्क्षता क्षीरधिशायिनेव ॥ १९५ ॥

हे स्थानसिंह, काममत्यर्थं वयमेतदग्रे वक्ष्यमाणं भवन्मनसि वर्तमानं वा मानसं
मदीयमनसस्तदेव मानसं नाम सरस्तस्याङ्के क्रोडे बलक्षपक्षीकरवाम हंसायमानं चिद-
धाम इत्याशीःप्रेरणयोरुत्तमपुरुषबहुवचनम् । यदुक्तम्—‘कान्तारे निर्गतासि प्रियसखि
पदवी विस्मृता किं तु मुग्ध मा रोदीरेहि यामेत्युग्रहतवचसो निन्युरेनां वयस्य’ इति
नैषधे । यामेत्याशीरुत्तमपुरुषबहुवचनमपि । वयमेव हृदि विद्वा इन्वर्थः । हे स्थानसिंह,
त्वया भवता इदं मयाच्यमानमचिन्त्यत ध्यात हृदि विचारितम् । त्वया किं कुर्वता ।
पुण्यलक्ष्मीं धर्मश्रियमाकाङ्क्षता बाङ्क्षता । केनेव । क्षीरधिशायिनेव । यथा दुग्धवार्यो शेते
स्वपित्येवंशीलेन कृष्णेन पुण्या पतिव्रतात्वेन पवित्रा श्रीः काङ्क्ष्यते ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે થાનસિંહ, મેં કહેલી બન્ને વાત તારા માનસસંસારમાં રાજકંડ રૂપે
રમી રહી છે નહીં ? જેમ વિષ્ણુ લક્ષ્મીની સ્પૃહા કરે તેમ પુણ્યલક્ષ્મીને ઇચ્છતા એવા
તેં મારી કહેલી વાત આ પ્રમાણે વિચારી ને ?” ॥ ૧૯૫ ॥

स्वमण्डले भूतलशीतभासानीयन्त एते यदि दूरिशक्राः ।

सुधाशनाम्भोनिधिवल्लभाया भगीरथेनेव पयःप्रवाहाः ॥ १९६ ॥

यदि एते दूरिशक्राः हीरसूरीन्द्राः भूतलशीतभासा साहिना । 'इदं तमुर्वीतलशीतल-
पुतिम्' इति नैषधे । स्वमण्डले निजजनपदे आनीयन्ते आकाशयन्ते । केनेव । भगीरथेनेव ।
यथा सुधाशनानां देवानाम्भोनिधिवल्लभा समुद्रपत्नी नदी सुरसरिदङ्गा तस्याः पयः-
प्रवाहाः जलप्लवाः भगीरथनाम्ना भूमीन्दुना भूपालेन स्वदेशे समानीयन्ते । 'गङ्गा भगीर-
थेनेव पूर्वेषां पावनक्षमा । इच्छता संततिं तेन न्यस्ता मन्त्रिषु कौशला ॥' इति रघौ ।
तथा 'गङ्गामिव क्षितितलं रघुवंशदीपः' इति नैषधेऽपि ॥

श्लोकार्थः

जेम भंगाने। प्रवाहं लथीरथ राज पोतानां देशभां लांथे। हत्ते, तेम जे आ
सूरीन्द्रने भाइशाह द्वारा आपणा देशभां जेलावाय तो—' ॥ १९६ ॥

सुधारसं प्रीतिभरेण पायं पायं प्रभोदर्शननामधेयम् ।

तदा भजामो वयमप्यमर्त्या इव स्वभावादजरामरत्वम् ॥ १९७ ॥

तदा वयं मेवातमण्डलभ्रातृवर्गा अपि अमर्त्या देवा इव स्वभावात्सहजेनेव अजरा-
मरत्वं जरामरणराहित्यम् । अजरामरभावमित्यर्थः । भजाम आश्रयामः । किं कृत्वा ।
प्रीतिभरेण प्रेमातिशयेन मनोहादेन वा प्रभोगुरोर्दर्शनमालोकनं तदेव नामधेयमभिधा यस्य ।
'नामरूपभागाद्वय—' इति हैमीवृत्तौ । ततो नामधेयरूपधेयभागधेयानि इति प्रयोगाः ।
तादृशं सुधारसमभृतनिस्स्यन्दं पायं पायं पीत्वा पीत्वा । 'पौनःपुन्ये णम्पदं द्विश्च,
पायं पायं भोजं भोजं ब्रजति, इति सारस्वतव्याकरणे ।

श्लोकार्थः

'तो। आपणु पणु नामधेय (जेतुं नाम पणु पवित्र करे) जेवा आयाथं
देवनां दर्शनइय अभुतहुं प्रीतिपूर्वकं पान करी करीने देवोनी जेम अजरामरता
पामीजे ।' ॥ १९७ ॥

पुरो न मे किंचन तेन वृत्तं त्वया गुरुणां प्रतिपाद्यते स्म ।

यतः स्वसद्भाभिमुखीमविष्णुमुपेक्षते कः सुरसौरभेयीम् ॥ १९८ ॥

हे स्थानसिंह, तेन कारणेन गुरुणां तव धर्माचार्याणां हीरसूरीणां वृत्तं साध्वाचारा-
दिकमाचरणं मे मत्पुरोऽग्रे त्वया किंचन किंचिदपि न प्रतिपाद्यते स्म न प्रोक्तम् ।
युक्तोऽयमर्थः । यतः कारणात् स्वस्यात्मनः गृहस्याभिमुखीमविष्णु सन्नतः संमुखमवन-
शीलां मन्दिरे समागच्छतीं सुरसौरभेयीं कामधेनुं को जन उपेक्षते । अपि तु न कोऽपि ।
सर्वोऽप्यायान्तीं समीहते ॥

श्लोकाथ

“ते भाटे हे थानसिंह, तास धर्माचार्यांनो कंठपणु साध्वाचार भारी आगण ते
कहो नथी, पोताना घर-आंगणु आवती कामधेनुनी केणु उपेक्षा करे ।
भराभरने ?” ॥ १९८ ॥

रामाङ्गजो मध्यमलोकपालवत्क्रादिदं बाङ्गमयमभ्युदीतम् ।

निपीय भृङ्गो मकरन्दमम्भोरुहादिवामोदभरं वभार ॥ १९९ ॥

स्वर्गपातालयोरपेक्षया मध्यमः अधः पातालमुपरि च स्वर्गः तयोर्मध्यवर्ती मध्येवर्ती
मध्येभवो मध्यमस्तादृशो लोको विश्वभुवनं तस्य पालयिता अकञ्चरस्तस्य वत्क्राद्गदनाद-
भ्युदीतं प्रकटीभूतं बाङ्गयं वाक्प्रपञ्चम् । वचनरचनामित्यर्थः । ‘इतीदृशैस्तं विरचय्य
बाङ्गयैः’ इति नैषधे । ‘पूर्वविधेः वचःप्रपञ्चैः’ इति तद्वृत्तिः । रामाङ्गजः स्थानसिंहो
निपीय सादरमाकर्ण्य आमोदभरं प्रमोदातिशयं वभार । क इव । भृङ्ग इव । यथा
भ्रमरः अम्भोरुहात् पद्मावुदीतं मकरन्दं निपीयास्वाद्य आमोदभरं परिमलातिरेकप्रमो-
दाधिक्यं धत्ते ॥ इति स्थानस्य साहेः प्रश्नोत्तरम् ॥

श्लोकाथ

मध्यलोकना लोकपाल जेवा गाहशाह अकभरनां आवां वयन आदरपूर्वक
सांलणी जेम भ्रमर कभलना रसतुं पान करीने आनंदित जने तेम थानसिंह अत्यंत
आनंद धारणु करनारा भ-या. ॥ १९९ ॥

हि० सौ० ५६

શશંસ સમ્યાનય પાર્થિવેન્દુરાનેતુમેતાનિહ કેન જગમે ।

તેઽપ્યુચુર્લવીન્દ્રમજગ્યવીર્યમિવાવતીર્ણં મુવિ કાર્તવીર્યમ્ ॥ ૨૦૦ ॥

અથ સ્થાનસિંહસ્ય કથનાનન્તરં પાર્થિવેન્દુઃ રાજરાજઃ સમ્યાન્ સ્વસભાસદઃ પુરુષાન્ પ્રતિ શશંસ કથયતિ સ્મ । કિં શશંસ તદેવાહ—પતાન્ સૂરીન્દ્રાનિહ મત્પાગ્ધર્વં આનેતુ-
માકારયિતું કેન જગમે ગતમ્ । તતઃ તે સમ્યા અપિ લવીન્દ્રં વસુધાવાસવમ્ ઠુચુર્લમા-
ધિરે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મુવિ પૃથિવ્યામવતીર્ણંમુત્પન્નં તથા અજય્યં પરંજેતુમશક્યં વીર્યં પરાક્રમો
યસ્ય તાદૃશં કાર્તવીર્યં વાહુસહસ્રાર્જુનમિવ અજગ્યન્નલત્વે । ‘કારાગૃહે નિર્જિતવાસવેન
લઙ્કાકેશ્વરેણોષિતમા પ્રસાદાત્’ । તસ્ય સાદૃશ્યં વીર્યાંતિશયાત્ ॥

શ્લોકાઠથ

ત્યાર પછી રાજરાજેશ્વરે સભાજનોને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે “આ આશ્ચર્યને મારી
પાસે લાવવા માટે કોણે ગયું હતું ?” ત્યારે સભાજનોએ પૃથ્વીપતિને આ પ્રમાણે
કહ્યું : “હે સ્વામિન અભ્યેય પરાક્રમવાળા કાર્તિકેશ્વરમા પૃથ્વી પર જિતરી આરેલા
ન હોય તેવા— ॥ ૨૦૦ ॥

મૌન્દીક્રમાલોવિતિ નામધેયૌ નિદ્રેશતઃ શાસનહારિણૌ વઃ ।

ઇતોઽજિહાતામિવ મૂર્તિમન્તૌ લેખૌ વલેખાવિવ કામચારૌ ॥ ૨૦૧ ॥

હે પ્રભવઃ, ઘો યુષ્માક નિદ્રેશતઃ આદેશમઙ્ગીકૃત્ય યક્રો મૌન્દી અપરઃ કમલ ઇતિ
નામધેયાવભિધાનૌ શાસનહારિણૌ વૃત્તૌ યવનમુદ્રલજાતિપુ મચ્યે મેયઢા ઇતિ સંજ્ઞકૌ
ઇતો યુષ્માકં સમીપાદજિહાતામ્ ગતવન્તાવાસ્તામ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મૂર્તિમન્તૌ મનુષ્યવપુર્ભાંજી
લેખૌ કાઙ્ગલૌ સ્ફુરન્માને ઇવ પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે । મૂર્તિમન્તૌ લેખૌ દેવાવિવ દેવા હિ ન
કેનચિન્નશ્ચુષા િક્ષ્યન્તે । અતઃ પાર્થિવશરીરમાત્રન્વાદિલોચનગોચરૌ । કિલશ્ચળૌ । કામ
સ્વેચ્છયા અતિશયેન ચ દિવ્યા દેવગત્યા ચરણં વ્રજનં ચારૌ ગમનં યયોસ્તૌ ॥

શ્લોકાઠથ

“મૌન્દી અને કમલ નામના બે મેવાડી દૂતો આપની આજ્ઞાથી અહિંયાથી સૂરીજને
બોલાવવા માટે ગયા હતા. તે બંને દેવો બેવા શીઘ્રગતિવાળા મૂર્તિમંત લેખો
(કાગળો) ન હોય !” ॥ ૨૦૧ ॥

तैः शासितुः शासनतः पृथिव्या दूतौ पुरस्तादुपसेदतुस्तौ ।

वसु धराशेषविशेषवृत्तिं चिद्गोचरीकर्तुमिवास्य नेत्र ॥ २०२ ॥

तौ दूतौ पुरस्तात्साहेरत्रे उपसेदतुः आगतवन्तौ । किमुतौ । पृथिव्या भूमेः शासितुः पालयितुः पातिसाहेः शासनत आदेशात्तैः सम्यैः सभासदभिः दूतावाकारितौ उत्प्रेक्ष्यते— वसुधरायाः समस्तक्षितिमण्डलस्याशेषां समग्रां विशेषवृत्तिं न्यायान्यायकारिशिष्टाशिष्ट- मित्त्रामित्त्रस्वभावोदन्तसूचयित्रीं वार्तां चिद्गोचरीकर्तुं ज्ञानविषयतां विधातुम् । ज्ञातुमित्यर्थः । अस्याकञ्जरसाहेनेत्रे नयने इव । यथा नेत्राभ्यां कृत्वा जनेन सर्वमप्या- लोच्यते तथा दूताभ्यां राज्ञा परमण्डलोदन्ताद्यखिलं विज्ञायते । 'चरलोचना हि राजानः' इति श्रुतिः । यदुक्तम्—'चरैः पश्यन्ति राजानः सुहृदा व्यवहारिणः । देवाः पश्यन्ति ज्ञानेन सर्वेऽन्ये चर्मचक्षुषा ॥' 'वणिक्पुत्रैर्महेश्वराः' इति पाठः । अथ वा प्रतिभाविषयं विधातुं चिच्छब्देन बुद्धिरपि । 'प्रेक्षाचिदुपलब्धयः' इति हैम्याम् ॥

श्लोकाश्च

राजानी आज्ञाथी सभाजनो वडे ज्ञातायेला ते जने दूतो भादशाहनी समक्ष
उपस्थित थया. ते ज्ञाते समस्त पृथ्वीना वृत्तांत ज्ञातुवा भाटे भादशाहनां आ जे नेत्रो
न डोय । कहुं छे हे : " राजाज्यो दूतो वडे, व्यापारीज्यो मित्रो वडे, देवो ज्ञान वडे
अने भाडीनां सर्वजनो अर्भ-अक्षुज्यो वडे ज्ञाते छे. " ॥ २०२ ॥

मुखं मृगाङ्कं मिलितुं स्ववन्धोर्लब्धोदयं वारिरुहे इवैते ।

पाणी प्रणीय प्रणयेन मध्येगोधीति धात्रीशमवोचतां तौ ॥ २०३ ॥

तौ दूतौ धात्रीशं साहिं प्रति इत्यमुना प्रकारेण अवोचतां वदतः स्म । किं कृत्वा । प्रणयेन स्वस्वामित्वादिसम्बन्धस्नेहेन । भक्तेनेत्यर्थः । अथ वा आदेशयाचनार्थम् । 'प्रणयः स्नेहयाञ्जयोः' इत्यनेनार्थः । मध्येगोधिं भालान्तराले पाणी हस्तीं प्रणीय कृत्वा । ललाटेऽङ्गलिं विधायेत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—स्वस्यात्मनो बन्धोः सकाशाल्लब्धः संप्राप्त उदयो येन । सूर्यज्योतिरधिगत्य चन्द्रोऽभ्युदयतीति कविसमयः । यथा रघुकाव्ये— 'पुपोष वृद्धिं हरिदश्वदीधितेरनुप्रवेशादिव बालचन्द्रमाः' इति । तादृशं मुखं मृगाङ्कं वदनमेव चन्द्रं मिलीतुमेते समायाते वारिरुहे पदमे इव ॥

શ્લોકાર્થ -

તે બંને દૂતો ભક્તિપૂર્વક લલાટ પર અંબલિ કરીને, અર્થાત્ નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે બોલ્યા, તે બાણે પોતાના બંધુ સૂર્યની પાસેથી જેમનો ઉદય પ્રાપ્ત થયો છે, (સૂર્યની બેળેાતિ પામીને ચંદ્રનો ઉદય થાય છે) એવા સુખરૂપી ચંદ્રને મળવા માટે આવેલા બાણે બે કમલ ન હોય ! ॥ ૨૦૩ ॥

આદિશ્યતાં દેવ નિદેશ્યમિત્યં નિર્દિશ્ય તૌ સંશ્રયતઃ સ્મ તૂષ્ણીમ્ ।

ધારાધરસ્યેવ ઋતોર્વિરામે નમોમ્બુપામ્ભોદસુહૃચ્છકુન્તૌ ॥ ૨૦૪ ॥

હે દેવ, નિદેશ્યં કથનાર્હે વક્તવ્યમાદિશ્યતાં પ્રસાધતામ્ । इत्यमुना प्रकारेण निर्दिश्य विज्ञाप्य तौ दूतौ तूष्णीं मौनं संश्रयतः भेजते । काविव । नमोम्बुपाम्भोदसुहृच्छकुन्तौ यथा धाराधरस्य ऋतोर्वर्षाकालस्य विरामे व्यपाये । शरत्समये इत्यर्थः । चातकमयूर-चिह्नगमौ मौनमाश्रयेते ॥

શ્લોકાર્થ -

“ હે દેવ, આપ આદેશ કરો,” આ પ્રમાણે ઠહીને જેમ શરદકાલમાં ચાતક અને મયૂર પક્ષી મૌન રહે તેમ મૌન રહ્યા. ॥ ૨૦૪ ॥

भूमानिमावित्यवदत्ततोऽमी कथं समीयुः पथि कीदृशाश्च ।

तावप्यवक्तां तमुपागतं सर्वलिद्विपो हन्तुमिवाब्जनाभम् ॥ ૨૦૫ ॥

તતો દૂતોકેરનન્તરં ભૂમાનકબ્વરસાહિરિમૌ દૂતો પ્રતીત્યમુના પ્રકારેણ અવદદ્વમાયે । इति किम् । हे मौन्दीकमालौ, अमी सुरयः पथि मार्गे कथं केन प्रकारेण समीयुः समागताः । मुद्गलम्लेच्छजातिस्वाङ्गैर्नमार्गानभिज्ञत्वादयं प्रश्नः । च पुनः । कीदृशाः किमाचाराश्च वर्तन्ते । अपि पुनस्तौ दूतौ तं भूयं प्रति अवक्तां कथयतः स्म । तमुत्प्रेक्ष्यतं— वलिनः पराक्रमचतुरङ्गचक्रादिकं बलं भुजवीर्यं चमृश्च विद्यते येषां ते बलघन्तो ये द्विपो वैरिणः तथा वलिनामा पातालाधिपः सुरासुरसेन्यमानो वदान्यमौलिः । यन्नाम्ना पातालं वलिसदमेति प्रसिद्धम् । स एव रिपुर्दानवेन्द्रत्वात् तांस्तं वा हन्तुं यमातिथी-

કર્તુઃ સ્વર્ગાદુપેતં દેવલોકાદ્ભુમાવાગતમ્ । યદુક્તં ચમ્પૂકથાયામ્—‘કથ’ ચ સ દેશઃ સ્વર્ગાન્ન વિશિષ્યતે । યત્ર ગૃહે ગૃહે ગૌર્યઃ સ્ત્રિયઃ મહેશ્વરો લોકઃ । સમ્રીકા હરયઃ’ इति । ‘गौराङ्गयः पार्वती च । महेश्वरः शिवश्च । शोभायुक्तो हस्तश्च । लक्ष्मीयुक्तः कृष्णः’ इति तद्वृत्तिः । अतः स्वर्गस्थत्वम् । अब्जनाभं नारायणमिव । अब्जवद्भाभिर्यस्य । पक्षे अब्जं नाभौ यस्येति व्युत्पत्तिमात्रम् । तत्त्वतस्त्वभिधानमेव ॥

શ્લોકાર્થ

બલવાન બલિ નામના દૈત્યને હણવા માટે સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી ઉપર આવેલા બળે વિષ્ણુ ન હોય તેવા અકબર બાદશાહે દૂતોને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો કે “ હે દૂતો, આ આચાર્ય માર્ગમાં કેવી રીતે આવ્યા અને તેઓનો કેવા પ્રકારનો આચાર્ય છે ?” ॥ ૨૦૫ ॥

चूर्णैरिव स्वक्रमपद्मपांसुभिः प्राचीनभूरिप्रकरैः प्रतिष्ठिताम् ।

सभाजयन्तः प्रतिमामिव क्षमां क्रामाम्बुजाभ्यां पथि संचरन्त्यमी ॥ २०६ ॥

हे देव, अमी सूरयः स्वाभ्यां क्रामाम्बुजाभ्यां पथि चरणकमलाभ्यां मार्गे संचरन्ति सम्यगरीत्या प्रचलन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—प्रतिमां परमेश्वरमूर्तिमिव क्षमां क्षोणीं सभाजयन्तः पूजयन्त इव । सभाजनशब्दः पूजार्थेऽपि । यथा नैषधे—‘सभाजनं तत्र ससजं’ तेषां सभाजने पश्यति विस्मिन्ते सा’ इति । ‘सभाजनं पूजाम्’ इति तद्वृत्तिः । तथा क्रियाकलापेऽपि—‘सभाजानार्थं सभाजयति’ । प्रतिमां किंभूताम् । प्राचीनभूरिप्रकरैः पूर्वाचार्यनिचयैः स्वक्रमपद्मानामात्मनां पादारविन्दानां पांसुभिः रजोभिः कृत्वा प्रतिष्ठिताम् । उत्प्रेक्ष्यते—चूर्णैर्वासयोगैरिव पूज्यतया स्थापिताम् ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે દેવ, આ આચાર્ય પોતાનાં ચરણકમલથી માર્ગ પર મંદમંદ ચાલતા હતા. તે બળે પૂર્વાચાર્યોના સમૂહ વડે પોતાનાં ચરણકમલની રજડૂપી વાસટ્ટુણી વડે પ્રતિષ્ઠિત કરેલી એવી પૃથ્વીને પરમેશ્વરની પ્રતિમાની જેમ બળે પૂજતા ન હોય !” ॥ ૨૦૬ ॥

શ્રેણીં સતામિવ વિમુક્તસમગ્રદોષાં
 વલ્ભામમી વિદધતે સકૃદેવ દેવ ।
 આરાધયન્તિ વિધિવદ્વિધૃતાવધાના
 યોગં વિધૃતવનિતાઘસિંહાનુપજ્ઞમ્ ॥ ૨૦૭ ॥

હે દેવ, અમી ગુરવઃ સકૃદેવ એકવારમેવ વલ્ભામાહારં વિદધતે કુર્વન્તિ । કિલક્ષણામ્ । સતામુત્તમાનાં શ્રેણીમિવ । વિમુક્તસમગ્રદોષાં ત્યક્તાઃ સર્વેઽપ્યાધ્યકર્મિકાઃ સતતચત્વારિં-
 શન્મિતા અશનદોષા યતાવતા નવકોટિભિર્વિશુદ્ધાં નવકોટચ ઉચ્યન્તે । સ્વયં ન કુર્વન્તિ
 પરૈર્ન કારયન્તિ પરં કુર્વન્તં નાનુમોદયન્તિ इति નવકોટચસ્તાભિર્નિર્દોષાં તથા અપગુણાય
 યાતામ્ । પુનરમી વિધૃતો દૂરં નિરસ્તો ધનિતા નારી આદૌ यस્ય તાદૃશોઽસ્થિલઃ
 સમસ્તોઽપ્યનુષઙ્ગઃ સઙ્ગઃ પરિચયો યથૈવં સ્યાત્તથા વિધિવદાગમોક્તેન વિધિના યોગં
 યમાદ્યષ્ટપ્રકારસંગતમવધ્યાનવિશેષં મનોવાક્કાયાદીનાં સ્વસ્વવ્યાપારેભ્યો નિયમનરૂપં વા
 યોગમારાધયન્તિ । કિંધૃતા અમી । વિધૃતં યોગે एव નિહિતમ્ અથ વા વિશેષેણ ધૃતં
 સંસારાનિત્યતાયામવધાનં ધ્યાનં મનો વા ચૈઃ ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે દેવ, આ આચાર્ય સત્પુરુષોની શ્રેણીની જેમ સમગ્રદોષોને ત્યજીને અર્ધાત્
 નવકોટિ વિશુદ્ધ આહારને એક જ વખત ગ્રહણ કરે છે, વળી સ્ત્રી આદિ સમસ્ત સંગને
 જેમાં ત્યાગ કરાવેલો છે, તેવા યોગને વિધિપૂર્વક એકાગ્રિતે આરાધે છે.” ॥ ૨૦૭ ॥

વિશ્વે વેદ્મનિ તારમૌક્તિકનમશ્ચન્દ્રોદયપ્રાજિનિ
 જ્યોતિસ્તૈલભૃતૌપધીપ્રિયતમે સ્નેહપ્રિયોદ્ગાસિનિ ।
 આશ્ચિન્ધ્યોપશમશ્રિયં નિજમુજાગળ્ડોપધાનાઙ્કિતે
 પર્યંકે જગતીતલે સુસ્રમમી ભૂમીશવચ્છેરતે ॥ ૨૦૮ ॥

હે સાહે, અમી સૂરયઃ શૂમોશવદમ્પલાઙ્કા ઇવ વિશ્વે વેદ્મનિ જગન્નામ્નિ નિકેતને
 ભુવને एव ભવને વા જગતીતલે શૂમેસ્તસદ્ગુરુપે પર્યંકે પત્યંકે શર્યાયામુપશમનામ્ની
 શ્રિયં લક્ષ્મીં નામાઙ્ગનામાશ્ચિલ્પ્ય ગાદમાલિદ્વય સુખં નિર્ભયં મનઃસ્વાસ્થ્યયુતં તથા સ્યાત્તથા

શેરતે સ્વપન્તિ નિદ્રાસુખમનુભવન્તિ । પર્યંકે કિંમૂતે । નિજમુજા સ્વવાહુરિવ ગણ્ડોપ-
ધાનં ગલ્લમસૂરકં તેનાઙ્કિતે કલિતે । કિંમૂતે વેદમનિ । તારાસ્તારકા ઉપલક્ષણાત્
ગ્રહનક્ષત્રાણિ યથા મૌલિકાનિ યત્ર તાદૃશં નમ આકાશમેવ ચન્દ્રોદય ઉલ્લોચસ્તેન ભ્રાજતે
ઇત્યેવંશીલે । પુનઃ કિંમૂતે । કાન્તિલ્યોતિરેવ તૈલં સ્નેહસ્તેન મૃતઃ પૂરિતઃ ય ઔષધી-
પ્રિયતમઃ ચન્દ્રઃ । ‘નવોદય’ નાથમિવૌષધીનામ્’ ઇતિ રવૌ । સ યથા સ્નેહપ્રિયઃ દીપ-
સ્તેનોત્પ્રાગ્બલ્યેન ભ્રાસતે દીપ્યતે સહોદ્યોતેન શાલતે ઇત્યેવંશીલે ॥

૨લોકાર્થ

“હે દેવ, શહે, નક્ષત્ર અને તારાઓ રૂપી જેમાં મૌલિકા છે, તેવા આકાશરૂપી
ચંદ્રનાથી શોભતું તેમ જ બ્યોતિરૂપી તેલથી પરિપૂર્ણ જેવા ચંદ્રરૂપી દીપક વડે
અભવદ્યમાન જગતરૂપી ભુવનમાં પોતાની ભુમિરૂપી આશિકાવાળા પૃથ્વીરૂપી પદ્મગમાં,
ઉપશમ લક્ષ્મીરૂપી સ્ત્રીને આલિંગન કરીને, રાજા સમાન આ આચાર્ય સુખપૂર્વક
નિર્ભયતાથી નિદ્રાનો અનુભવ કરે છે.” ॥ ૨૦૮ ॥

વાહ્યાવાહ્યજિયાંસુધાતુકૃતપસ્તેજોભિરેભિર્મુવો

જમ્મારે ગગનાર્ધગોગણધૈર્ધિકારતાં લમ્ભિતઃ ।

શત્રૂન્પ્રત્યપકર્તુમમ્બુધિશયં સંશીલતીવાનિશં

યાયાદેષ કૃતઃ સરસ્વતિ ન વેદેનાઙ્કયોપામુલે ॥ ૨૦૯ ॥

હે ભુવો જમ્મારે શ્લોનીન્દ્ર, ધર્મિર્ગણધૈર્ધીરવિજયસ્રિભિર્વાહ્યા વહિર્ભવાઃ કુદ્દમ્પ્રમુલાઃ
અવાહ્યા અન્તરજ્ઞાઃ રાગદ્વેષકષાદયો જિયાંસવો દ્વેષિણસ્તેષાં વાતુકાનિ હિંસનશીલાનિ
યાનિ ષષ્ટાદમાદિવિકૃષ્ટતપાંસિ તેષાં તેજાંસિ પ્રતાપાસ્તૈઃ સાધનૈઃ કૃત્વા । તેજઃશબ્દેન
પ્રતાપોડ્યુચ્યતે ॥ યથા નૈષથે—‘પતસ્યોત્તરમથઃ નઃ સમજનિ ઉત્તેજસાં લઙ્કતે’ ઇતિ ।
‘તથા પ્રતાપાનામતિક્રમણે’ ઇતિ તદ્વૃત્તિઃ । ધિક્કારતાં પરામવભાવં લમ્ભિતઃ પ્રાપિતઃ સન્
ગગનાશ્વગઃ સૂર્યઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—શત્રૂન્ સ્રિપ્રતાપરૂપાન્નિજવિજયિત્વાત્ સ્વવૈરિણઃ પ્રત્યપ-
કર્તુ’ પરામવં વિધાતુમમ્બુધિશયં સમુદ્રશે(શયિ)તાર વિષ્ણુમનિશં નિરન્તરં શીલતીત્વ
સેવતે ઇવ । યઃ શત્રુભય પરં પરામવતિ સ તેન દૈત્ય યવોચ્યતે । તતો વિષ્ણોર્દૈન્યનિ-
ષૂદનત્વેન તત્સેવનં યુક્તમેવ । યથા ચેન્ન તદિદં યથા માનુરેનાઙ્કસ્ય ચન્દ્રસ્ય યોષા કાન્તા
રાત્રિસ્તસ્યા મુલે પ્રારમ્ભે સંધ્યાસમયે । ‘રજની વસતિદ્યામા વાસતેયી તમસ્વિની ।
ઉષા દોષેન્દુકાન્તા’ ઇતિ, તથા ‘પ્રદોષો યામિનીમુખમ્’ ઇતિ હૈમ્યામ્ । સરસ્વતિ સમુદ્રે કૃતઃ
કારણાયાયાદ્ગચ્છેત્ । તત્ર ગમનકારણં તુ દૈત્યારિસેવનૈવ ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે પૃથ્વીપતિ, આ આચાર્ય વડે બાહ્ય અને અભ્યંતર શત્રુઓનો નાશ કરવા માટે કરાતા તપરૂપી પ્રતાપ વડે પરાભવ પામેલો સૂર્ય, આચાર્યના પ્રતાપરૂપ પોતાના શત્રુનો પરાભવ કરવા માટે જ બાહ્યે નિરંતર આકાશની ઉપાસના કરતો ન હોય । (જે શત્રુ થઈને યરનો પરાભવ કરે તે તેનો દ્વૈત્ય કહેવાય છે, તેથી દ્વૈત્યના નાશ કરનારને વિષ્ણુની સેવા ઉચિત જ છે, આકાશને વિષ્ણુપદ કહેવાય છે) જો એમ ના હોય તો ચંદ્રની પ્રિયા રાત્રિના પ્રારંભમાં સૂર્ય સસુદ્રમાં કયા કારણથી બળે ?” ॥ ૨૦૬ ॥

કામચાપધ્રુવઃ સ્ફારશૃંગારિણી કુમ્ભિકુમ્ભપ્રગલ્ભસ્તનીઃ સ્તન્વિણીઃ ।
સ્વર્વશાઃ કિં પ્રણયત્પૃષ્ઠચક્ષુષઃ સુભ્રુવોઽમી તૃણં મન્યતે ક્ષમાપતે ॥ ૨૧૦ ॥

હે ક્ષમાપતે સ્ત્રીનાયક, અમી સ્ત્રયઃ સુભ્રુવો નારીસ્તૃણં મન્યતે તૃણપ્રાયા ગણયન્તિ જાનન્તિ । કિંમૃતાઃ સુભ્રુવઃ । કામસ્ય મદનસ્ય ચાપઃ કોદણ્ડઃ તદ્ભવ્ભ્રુવો યાસામ્ । પુનઃ કિંમૃતાઃ । સ્ફારો વિશ્વચેતશ્ચમત્કારકારી મનોહારી ચ શૃંગારો વચ્ચામરણાઘાદમ્બરોઽસ્તિ આસામ્ । પુનઃ કિંમૃતાઃ । કુમ્ભિનાં ગજેન્દ્રાણાં કુમ્ભો શિરસઃ પિણ્ડો તદ્ભવ પ્રગલ્ભો તુઙ્ગો પીનો ચ સ્તનો કુચો યાસામ્ । પુનઃ કિંમૃતાઃ । સ્ત્રજઃ સ્વર્ણરત્નસુકાદીનાં રત્નસુ-સુમાદીનાં માલાઃ સન્ત્યાસામ્ । ‘અસાયામેધાસગ્મ્યોઽસ્ત્યર્થે’ વિનિર્વેકવ્યઃ’ इति સારસ્વતે । પુનઃ કિંમૃતાઃ । પ્રણયન્તો ભયપલાયમાના યે પૃષ્ઠતો મૃગવિશેષાઃ તેષાં ચન્નલલોચને इव ચક્ષુષી યાસામ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—કિં સાક્ષાત્સ્વર્વશા અપ્સરસ इव । સુરાઙ્ગનાસદૃશા અપિ વશા પતે તૃણાય મન્યન્તે । વ્યઙ્ગનાન્તોઽપિ વૃષ્ણદો મૃગવાચી દૃશ્યતે । યથા નૈષધે—‘પૃષ્ઠત્કિશોરી કુસ્તામસગતમ્’ इति ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે સ્વામિન ! આ આચાર્ય જગતની સ્ત્રીઓને તૃણપ્રાયાઃ ગણે છે. કામદેવના ધનુષ્ય સમાન બ્રમરોવાળી વિશ્વનાં ચિત્તને ચમત્કાર પામકનાર શૃંગારવાળી, હસ્તિના ગંડસ્થલ સમાન પુષ્ટ અને કિન્નત જે સ્તનવાળી, સુવર્ણ, રત્ન અને મુકતાહારની માલાઓવાળી, ભથ્થાતુર અનેલા હરિણની સમાન ચપલ નેત્રોવાળી બાહ્યે સ્વર્ગની અપ્સરાઓ ન હોય તેવી સ્ત્રીઓને યજ્ઞ તૃણપ્રાયાઃ ગણે છે !” ॥ ૨૧૦ ॥

વિરાગે નાનુરાગે ન તોષે દોષે ન ભૂવિમો ।

મુક્તો ન મુદ્ધુવાં મુક્તો ચેતશ્ચિન્વન્ત્યમી ક્વચિત્ ॥ ૨૧૧ ॥

હે ભૂવિમો, અમી સૂરયઃ વિરાગે ચૈરાગ્યે સર્વસંસારાસારતાપરિજ્ઞાનાદનિત્યભાવનાયાં ચેતઃ સ્વં મનશ્ચિન્વન્તિ પુટ્ટં કુર્વન્તિ, પર નાનુરાગે ક્વચિત્કુત્રાપ્યવસ્થાયાં ન પુનઃ પુનઃકલત્રમિત્વદ્રનિગાધનુરક્તૌ આજન્મ યાવદ્દૈરાગ્યરજ્જ્વરજ્જિવમાનસા પચ વર્તન્તે । તોષે નિર્લોભસાલક્ષણે સંતોષે । ‘સંતિષ્ઠૌ નિધયસ્તસ્ય કામગવ્યનુગામિની । અમરાઃ કિંકરાયન્તે સંતોષો યસ્ય ભૂષણમ્ ॥’ હત્યુક્તેઃ સ્વાસ્થ્યે ચેતશ્ચિન્વન્તિ, ન પુનઃ ક્વચિત્કસ્મિન્નપિ દોષે અપગુણે રાગદ્વેષક્રધાદૌ ચ । પુનર્મુક્તૌ કદા અનાદિસંસારપરમ્પરાલતાં મૂલાદુચ્છિદ્ય’ મોક્ષે યાસ્યામ્ હત્યાશયે, ન પુનઃ ક્વચિદ્દેવનરાદિકાનાં કલત્રાણાં મુક્તૌ ભોગે વિલાસે રાજ્યાદિસુખલીલામુક્તૌ વા । ‘જિનેતિ જિનમદ્રેતિ વા સ્મરન્ । નરો ન લુપ્યતે પાપે મુર્કિ મુર્કિ ચ વિન્દતિ ॥’ ઇતિ જિનકવચનસ્તોત્રે । ચેતશ્ચિન્વન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે નાથ, આ આચાર્યત્વં મન વિરાગમાં પુષ્ટ છે, પરંતુ અનુરાગમાં નિર્બલ છે, વળી સંતોષમાં પુષ્ટ અને દોષોમાં નિર્બલ છે, તેમ જ મુક્તિમાં રમે છે, પરંતુ શ્રી આદિના લોગમાં રમતું નથી-” ॥ ૨૧૧ ॥

મૂલોકે મોગિલોકે ચ સ્વલોકે સ ન કચ્ચન ।

આવામ્યામુપમીયેત યોગિનાં મૌલિનામુના ॥ ૨૧૨ ॥

હે પ્રભો, મૂલોકે નિઃશિલવિપુલામણ્ડલે ચ પુનર્મોગિનાં મુજંગમાનાં લોકે મુવને પાતાલે ચ પુનઃ સ્વલોકે દેવમન્દિરે કચ્ચન કોઽપિ સ વશીન્દ્રો નાસ્તિ યો યોગીન્દ્રઃ યોગિનામષ્ટાઙ્ગયોગભાજાં મનોવાક્યાયયોગવતાં વા મધ્યે મૌલિના મુકુટેન શેષરેણામુના સમમાવામ્યામુપમીયેત રૂપમાનીક્રિયેત ॥

શ્લોકાર્થ

“હે સ્વામિન, બૂલોક; પાતાલલોક કે સ્વર્ગલોકમાં એવી કોઈ પણ વ્યક્તિ નથી કે જેમની સાથે યોગીઓના મુગટ સમાન એવા આ આચાર્યની સરખામણી અમે કરી શકીએ.” ॥ ૨૧૨ ॥

નમશ્ચીર્પયામીયાં તીર્થાનામિવ સર્વતઃ ।

‘પરોલક્ષા મૃગાક્ષીભિઃ સમાયાન્તિ માનવાઃ ॥ ૨૧૩ ॥

હે પ્રભો, શત્રુંજયચોજ્જયન્તગજ્ઞાપ્રયાગાદિતીર્થાનામિવામીયાં સ્ત્રીનાં નમશ્ચીર્પયા નમસ્કર્તુમિચ્છયા સર્વતઃ સર્વાભ્યો દિગ્ભ્યઃ મૃગાક્ષીભિઃ સ્વસ્વક્ષીભિઃ સમં સાર્થં લક્ષ્યાત્પરે પરોલક્ષાઃ સહસ્રશઃ માનવાઃ સમાયાન્તિ સમાગચ્છન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

“હે પ્રભો, શત્રુંજય, ગીરનાર, પ્રયાગ આદિ તીર્થોની જેમ આ આચાર્યને નમસ્કાર કરવા માટે આરે તરફથી પોતપોતાની સ્ત્રીઓ સાથે લાખો માણસો આવે છે.” ॥ ૨૧૩ ॥

દૂતાસ્યપદ્મહરદર્નિર્ગતેતિ વ્રતીશિતુઃ કીર્તિમુરસ્રવન્તી ।

કૂલંકષાનામિવ કામુકેન મંદ્રીમધોના હૃદયે ન્યધાયિ ॥ ૨૧૪ ॥

इति पूर्वव्यावर्णितस्वरूपयोर्दूतयोः संदेशहारिणोरास्य वदनमेव पद्महृदश्चुल्लिखितव-
च्छिखरिमध्यगतसहस्रयोजनविष्कम्भपञ्चशतयोजनायामो लक्ष्मीदेवतानिवासस्थानं पद्मा-
नामोद्भवो हृदस्तर्हमान्निर्गता प्रवर्तिता या व्रतीशितुर्होरविजयसुरैः कीर्तिरेवातिविशदत्वात्
सुरस्रवन्ती देववन्दी गङ्गा सा कूलंकषाणां सर्वसरितां कामुकेन अभिन्नापुकेण भर्त्वा इव-

૧. નવમસર્ગીય ૧૨૩ સંલ્યાકશ્લોકટિપ્પણિવત્ ‘પરસ્લક્ષા’ इति भवेत्, ‘पृषोदरा-
दित्वात्’ यथान्यासमेवास्तु वा.

સમુદ્રેણ મહીમધોના વસુધાવાસવેન અકબ્જરસાહિના-હૃદય' મનો વક્ષઃ તસ્મિન્-સમુદ્રેણ
વક્ષસિ સાહિના ચ સ્વમનસિ ન્યધાયિ સ્થાપિતા ॥ અવધારિતેત્યર્થઃ ॥ इति मौन्दीक-
मालमेवाडावर्णितस्वरिगुणाः ॥

શ્લોકાર્થ

પૂર્વોક્ત પ્રકારની દૂતોનાં ગુણરૂપી પદ સરોવરમાંથી નીકળેલી હીરવિજય સૂરીશની
કીર્તિરૂપી ગંગાને નદીઓના પતિ સમુદ્રની જેમ રાબ વડે હૃદયમાં સ્થાપન
કર્તાઈ. ॥ ૨૧૪ ॥

येनाकरा रोहणवन्मणीनाममी गुणानां गणिरोहिणीशाः ।

हूतास्ततोऽस्माभिरिहेत्युदित्वा न्यवीवृतन्नीरधिनेमिनाथः ॥ २१५ ॥

हे वृत्तौ, येन कारणेन अमी साङ्गप्रवचनाधीतिष्वनूचानेषु गणिषु रोहिणीशास्त्रिणाः
स्त्रीणां गुणानां शमदमसंयमादीनामाकराः खनयः सन्ति । किंनत । रोहणवद्भन्नाच्चल
इव । यथा रोहणनामा पर्वतो मणीनामनेकेषां रत्नानामुत्पत्तिस्थानम् । ततः कारणादमी
अस्माभिरिह मेवातमण्डले फलेपुरे अस्मत्समीपे वा आहूता आकारिता नीरधिनेमेः
पृथिव्या नाथः स्वामी पातिसाहिः इत्यमुना प्रकारेणोदित्वा कथयित्वा न्यवीवृतत् निवर्ततो
मौनमाश्रितवान् ॥ इति वृत्तौ प्रति साहेः स्वरेराकारणमनहेद्वक्तिः ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે દૂતો, ગણિઓમાં અંદ્ર સમાન આ આચાર્ય, જેમ શેહબાચલ રત્નોની
ખાણ કહેવાય છે, તેમ શમદમાદિ ગુણોની ખાણરૂપ છે, તે માટે જ તમારા વડે
અમારી પાસે બોલાવ્યા છે” —આ પ્રમાણે કહીને બાદશાહ વિરામ પામ્યા. ॥ ૨૧૫ ॥

द्वाराणीव महानन्दनगर्याः साधुसिन्धुराः ।

कानि वः सन्ति तीर्थानि नृपः पप्रच्छ तानिति ॥ २१६ ॥

નૃપોઽકબ્ધરસ્તાન સ્થરીન્ હત્યમુના પ્રકારેણ પપ્રચ્છ પ્રશ્નયામાસ । इति किम् । हे साधुसिन्धुराः, वो युष्माकं कानि किंनामानि तीर्थानि सन्ति वर्तन्ते । उत्प्रेक्ष्यते—महानन्दनगयाः सिद्धिपुर्याः द्वाराणि गोपुराणि प्रतोत्य इव ॥

શ્લોકાર્થ

રાજાએ સૂરિજીને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો : “ હે સાધુસિન્ધુર, સુકિતધુરીનાં, દ્વારરૂપ તમારાં તીર્થો કયાં કયાં છે ? ” ॥ ૨૧૬ ॥

પતિર્યતીનાં જગદુત્તમાઙ્ગોત્તંસાયમાનક્રમપદ્મયુગ્મઃ ।

અર્થેન કાવ્યં કવિતૈવ વત્કં સંયોજયામાસ સ ભાષિતેન ॥ ૨૧૭ ॥

યતીનાં પતિર્હીરસૂરિર્ભાષિતેન વચસા સાકં વત્કં મુખં સંયોજયામાસ યુગ્મકિ સ્મ સંગમયતિ । ક इव । कवितैव । यथा काव्यकर्ता अर्थेन समं काव्यं योजयति । ‘भवद्ब्रूतं स्तोतुर्मदुपहितकण्ठस्य कवितुः’ इति नैषધે कवितृशब्दः कवेर्नामापरपर्यायः । किंभूतः सूरिः । जगतां जगज्जनानामुत्तमाङ्गानि शिरांसि तेषुत्तसायमानं शैलरायमाणं क्रमौ चरणावेव पद्मौ कमलौ द्वावपि पुनपुसकलिङ्गयोर्युग्मं युगलं यस्य ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કાવ્યકર્તા કવિ અર્થની સાથે કાવ્યની યોજના કરે, તેમ જગજ્જનોનાં મક્તકો ઉપર સુગટ રૂપે રહેલું છે, તરણ કમલતું યુગલ બેઓતું તેવા આચાર્ય કેવે ભાષાની સાથે સુખને યોજ્યું, અર્થાત્ તેઓ બોલ્યા : ॥ ૨૧૭ ॥

અથ સૂરિઃ સાહિપુરઃ કાનિચિત્તીર્થાનિ કથયતિ—

રાજન્યત્ર પતિવરેવ વૃણુતે કૈવલ્યલક્ષ્મીઃ સ્વયં

સંઘાસ્રખંડલમૂર્ધ્નિ વર્ષતિ પયોઽબ્દાલીવ રાજાદની ।

યસ્મિન્પટ્કંક ઇવ પ્રયાતિ વૃજિનં માર્તેન્ડકુખ્દામ્ભસા

તત્તીર્થં વિમલાચલો વિજયતે સૌરાષ્ટ્રચૂડામણિઃ ॥ ૨૧૮ ॥

હે રાજન્ પાતિસાહે, જગત્ત્રયીપ્રસિદ્ધં પાપાપાયવ્યપાયક્ષેત્રં વિમલ ઇતિ નામાચલઃ પર્વતઃ વિમલાચલોઽધુના શર્ણુજય ઇતિ નામ તીર્થં વિજયતે સર્વોત્કૃષ્ટત્વેન ઘર્તતે । કિંમૂતઃ । સૌરાષ્ટ્રાણાં યાત્રાગતશર્ણુજયોજયન્તપર્વતરૂપતીર્થદ્વયત્રિલોકનાત્પ્રમુદિતમરતચક્ર- ઘર્તિપ્રદત્તદેવદેશાભિધાનાનાં ષ્ઢામણિઃ શિખામણિસદશઃ ઇવ । તત્કિમ્ । યત્ર વિમલાચલે પતિવરા સ્વયંવરા કન્યેવ કૈવલ્યલક્ષ્મીઃ મુકિશ્રીઃ સ્વયમાત્મનૈવ વૃણુતે ધરયતિ । પુનર્યત્ર રાજાદની પ્રિચાલદ્રુમઃ । ‘નવનવતિપૂર્વેવારણ્યસ્મિન્નમવાસરથુગાદિજનિઃ । રાજાદનીત- રુતલે વિમલગિરિરયં જયતિ તીર્થયમ્ ॥’ ઇતિ પૂર્વાચાર્યકૃતશર્ણુજયસ્તુતૌ । અબ્દાલીવ કાદમ્બિનીય સાંઘસ્ય આદ્યવર્ગસ્યાસ્ત્રણ્ડલ ઇન્દ્રઃ સાંઘપતિસ્તસ્ય મૃદ્ધિં મસ્તકોપરિ પયો દુર્ગ્ધં પાનીયં ચ વર્ષતિ । પુનર્યસ્મિન્વિમલાચલે માર્તેન્ડકુણ્ડામ્ભતા સૂર્યકુણ્ડજલેન પક્કઃ કર્દમ ઇવ ધૃજિનં પાપં પ્રયાતિ દૂરે ગચ્છતિ ॥

શ્લોકાર્થ

“હે રાજન્, સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં ત્રણે લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવું ‘વિમલાચલ’ નામનું તીર્થમાં જયપતું વર્તે છે. કે જે તીર્થમાં મુકિતરૂપી કન્યા સ્વયંવરની જેમ આવીને ભવિષ્યોને સ્વયં વરે છે. વળી ત્યાં રાયણુના વૃક્ષની નીચે નંબાણુ પૂર્વવાર યુગાદિદેવ પધાર્યો હતા : તે રાયણુ વૃક્ષનું દૂધ મધની ધારાની જેમ સંઘપતિનાં મસ્તક ઉપર વરસે છે. તેમજ શત્રુજય ઉપર રહેલા સૂર્યકુંડનું જલ ભવિષ્યોના પાપમલને ધૂર કરે છે.” ॥ ૨૧૮ ॥

આસ્તેઽધ્રં લિહરૈવતાદ્રિરપરઃ સ્વસ્થાઃ પવિત્રીકૃતે

જાને સાનુનિમેન સપ્તજગતીયં સેવતેઽર્નિશમ્ ।

શંભોશ્ચન્દ્રકલેવ સૂર્યનિ પુનર્માતિ સ્મ યસ્યામ્બિકા

યસ્મિન્નેમિજિનસ્તથા ગજપદં કુણ્ડં પુનીતે જગત્ ॥ ૨૧૯ ॥

હે નૃપ, અપરોઽન્યઃ અધ્રંલિહઃ અમ્બરચુમ્બી રૈવત ઇતિ નામા અદ્રિઃ પર્વત આસ્તે અહમેવ જાને અવગચ્છામિ । સપ્તજગતી સપ્તસંસ્થયા યુક્તા જગતી । નપ્ત મુવનાનીન્યર્થઃ । ‘ત્રિજગતીં પુનતી કવિસેવિતા’ ઇતિ ઋષભનગ્રસ્તવે । યથા ત્રિજગતો સ્વસ્થા આન્મનઃ પવિત્રીકૃતે

પાવનીકરણાય સાનુનિમેન, સત્તશિખરકપટેન : અહનિશં દિવારાત્રૌ-યં ગિરિનારગિરિ
 સેવતે ભજતીવ । પુનર્યસ્ય રૈવતાદ્રેમૂર્ધનિ શિરસિ શિખરે અમ્બિકા શ્રીનેમિનાથશાસના-
 ધિષ્ઠાયિકા દેવતા ભાતિ સ્મ શુશુભે । કેવ । ચન્દ્રકલેવ । યથા શંભોરીશ્વરસ્ય મુદ્ધિ
 મસ્તકે શશિકલા ભાતિ । પુનર્યસ્મિન્ ગિરૌ નેમિનામા જિનો, દ્વાવિંશતિતમસ્તીર્થનાથો-
 ઽધિપતિઃ શ્રીનેમિનાથસ્તથા ગજપદં શ્રીનેમિનાથત્વન્દનાગતસૌધર્મેન્દ્રેણ નિજગજરત્નૈરાવળ-
 હસ્તિપાર્શ્વપ્રદાપિતપદાતિભારપૂર્વકં કારિતં સર્વેતીર્થાવતાર ગજપદં નામ કુપ્હં પ્રસિદ્ધં
 જગદ્વિશ્વત્રયમપિ પુનીતે પવિત્રીકરોતિ । ચતુક્તં તગરપુરાણે—‘વૃદ્ધા શુશુભ્ય’ તીર્થં
 સ્પૃષ્ઠ્વા રૈવતકાચલમ્ । સ્નાત્વા ગજપદે કુપ્હે પુનર્જન્મ ન-વિચતે ॥’ इति ॥

‘શ્લોકાર્થ’

“હે રાજન, બીજું ગજનયુંબી રૈવતાચલ નામનું તીર્થ પ્રસિદ્ધ છે. જાણે સાત
 જગત યોતાના આત્માને પવિત્ર કરવા માટે સાત શિખરનાં બહાને આ રૈવતાચલની
 નિરંતર સેવા કરતા ન હોય । વળી જેમ શંભુના મસ્તક ઉપર ચંદ્રકલા શોભે તેમ
 ગીરનાર પર્વત ઉપર ભગવાન નેમિનાથની અધિષ્ઠાયિકા શાસનદેવી અમ્બિકા શોભે છે.
 રૈવતાચલ ઉપર આવીશમા તીર્થકર-શ્રી નેમિનાથ ભગવાન અને ગજપદ કુંડ (ભગવાન
 નેમિનાથને વંદન કરવા માટે આવેલા સૌધર્મેન્દ્રના ગજરત્ન ઐરાવણ : હાર્થીનો પગ
 ભારપૂર્વક મૂકવાથી સર્વતીર્થાવતાર રૂપ ‘ગજપદકુંડ’ નામ પ્રસિદ્ધ થયું. તે ત્રણે
 જગતને પવિત્ર કરે છે. કહ્યું છે કે ‘શુશુભ્ય તીર્થ’ને બોધને, રૈવતાચલને દૃષ્ટીને
 અને ગજપદકુંડમાં સ્નાન કરીને પુનર્જન્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અર્થાત્ જન્મમરણ
 દૂર થાય છે.” ॥ ૨૧૯ ॥

अस्त्यद्विप्रश्चुनन्दनोऽर्बुदगिरिर्यस्मिन्वसत्यात्मना

स्थाणुसोणिभृतीव कल्पितशिवाश्लेषो वृषाङ्कः प्रभुः ।

निर्जेतुं दशमौलिवत्क्षितिभृतः किं सांयुगीनान्धुजा-

न्तूपान्विशतिरर्हतां वहति यः संमेतभूभृत्परः ॥ २२० ॥

‘હે નૃપ સાહે, પરઃ અર્બુદનામા ગિરિઃ અસ્તિ તીર્થત્વેન પ્રસિદ્ધો વિચતે । કિંમૂતઃ ।
 અદ્વિપ્રબોહિમાચલસ્ય । ‘દિમાલયો નામ નગાધિરાજઃ’, इति कुमारसंभवे । पर्वतानां

पतिस्तस्य नन्दनस्तनयः । 'गौरीगुरुस्वशुरमूषरसंभवोऽयमस्त्यवृद्धः कजुदमत्रिकदम्बकस्य'
 इति वस्तुपालवसतिप्रशस्तौ अर्बुदाचले एव । यस्मिन्नवृद्धगिरौ वृषाङ्कः प्रभुः ऋषभदेवः
 स्वामी स्वयमात्मना वसति । पूर्वं तु भरतादिसंधपतिभिः स्वस्वोद्धारकरणसमये ऋष-
 भादितीर्थकृतप्रतिमाः स्थापिताः अभूवन्, परमिदानीं तनसमये पञ्चमे अरक्ते विमलमन्त्रिणा
 सर्वप्रासादनिर्माणात्पूर्वं स्वकारितविमलवसतौ ऋषभस्वामी वर्तते । कस्मिन्निव ।
 स्थाणुक्षोणिभृतीव । यथा अष्टापदपर्वते सतीष्वपि त्रयोविंशतितीर्थकृतप्रतिमास्तु भरतका-
 रितस्यातस्त्वतातत्वाच्च मुख्यतया ऋषभदेव एव स्वामी । अथ च वृषाङ्कः शंभुरचलेश्वरौ
 यत्र परशासनदेवो विद्यते । सोऽपि कस्मिन्निव स्थाणुक्षोणिभृतीव । यथा कैलासेऽपि
 परशासनरीत्या ईश्वरो विद्यते । किंभूतौ ह्यत्रापि । वृषां वृषभोऽङ्को वामोरुचिह्नं यस्य ।
 शंभोर्वाहनत्वे यस्य । 'रुद्रोद्दीशो वामदेवो वृषाङ्कः' इति हैम्याम् । पुनः किंभूतौ । प्रभुः
 स्वामी सर्वादिभूतत्वात्प्रथमराजत्वान्तर्गत्सृष्टिकारणत्वाच्च शंभुरपि प्रभुः समर्थः सृष्टिसं-
 रणकारकत्वात् विश्वं ब्रह्मरूपेण सृजति विष्णुरूपेण पालयति शिवरूपेण संहरति । अतः
 यथोक्तम्—'एकमूर्तिस्त्रयो देवा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । समग्रसर्गनिर्माणपालनक्षयकारिणः ॥'
 इति । तथा नैषधेऽप्युक्तम्—'क्षये जगज्जीवपिव' शिवं वदन्' इति । पुनः किंभूतौ ।
 कल्पितः कृतः शिवस्य मुक्तिलभ्याः शिवायाः पार्वत्या आप्लेय आलिङ्गनं येन । किं
 च नहि गुणरूपाया मुक्तेराप्लेवो युज्यते, परमेतत्तु कविसमयानुसारि वचः 'नमःपरीर-
 म्भणलोलुभेन' इत्यादिवैसांकिकमतान्तराणां समयो धर्मश्च पृथग्वेति नात्र चित्कर्तुः ।
 पार्वत्याः परीरम्भस्तु पतित्वादर्चाङ्गत्वाच्च युक्त एव परोऽन्यः स विंशतितीर्थकृतां निर्वा-
 णकल्याणकत्वेन विख्यातः संमेतनामा भूत् शैलोऽस्ति । स कः संमेताचलः । अहंतां
 जिनेन्द्राणाम् अजित-शंभव-अभिन्नन्दन-सुमति-पद्मप्रभ-सुपाश्व-चन्द्रप्रभ-सुविधि-शीतल-
 श्रेयांस-विमल-अनन्त-धर्म-शान्ति-कुस्थि-महिल्ल-मुनिसुव्रत-शान्ति-नेमि-पाश्व-जिनच-
 न्द्राणां विंशतिविंशतिसंख्याकान् स्तूपान् स्थूलस्तम्भाकृतविशेषान्वहति विभर्ति । यत्र
 तीर्थकृतां चित्यायां शरीरसंस्कारो भवति तत्रेन्द्राः स्तूपान्कारयन्तीति स्थितिः । तत्रो-
 त्प्रेक्ष्यते—क्षितिभूतः श्रिया स्वस्पर्धिनः सर्वपर्वतान् नृपाञ्च निजेतुं पराभवितुं दशमौलि-
 वधायण इव । सांयुगे सांग्रामे साधवः सांयुगीनास्तान् रणधुरीणान् सांग्रामशोण्डान् विंश-
 तिभुञ्जीन्वाहनिव-विभर्ति । जैत्रराजस्यापि परराजजेतृत्वं युक्तमेव । 'करशाखाः श्रीमर्तु-
 विशेषकाः सकलजननखाङ्गुल्यः । दशकंधरनेत्रयुजाः संख्यया विंशतिर्वाच्याः' इति
 काव्यकल्पलतायाम् ॥

श्लोकाध

"वणी हे राजन्, अशुर्दगिरि नामतु ओष्ठ त्रीशुं तीर्थं प्रसिद्धं छे. ७
 अशुर्दगिरि एषः पूर्वे भरत आदि संक्षपतिभ्योऽप्ये पीतपीतानां उद्धार भाटे ऋषभदेव
 आदि तीर्थं कर लागवतानीं प्रतिभात्यो स्थापन करी हती, परंतु आ पंचभक्षवामां तेः

વિમલસા નામના મંત્રીએ બંધાવેલા જિનપ્રાસાદમાં શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી રહેલા છે. (જેમ અષ્ટાપદ ઉપર ત્રેવીશ તીર્થ કરોની પ્રતિમાઓ હોવા છતાં પણ ભરત ચક્રવર્તીએ સ્થાપન કરેલી પોતાના પિતાશ્રી ઋષભદેવ સ્વામીની મુખ્યતા છે, તેમ બીજી પ્રતિમાઓ હોવા છતાં પણ શ્રી ઋષભદેવની મુખ્યતા છે.) વળી, જેમ પાર્વતીનાં આલિંગનથી શુકત અને વૃષભના વાહનવાળા ઈશ્વર જેમ કૈલાસ પર્વત ઉપર છે, તેમ મુકિતરૂપી સ્ત્રી વડે આશ્લિષ્ટ અને વૃષભના ચિહ્નવાળા શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી અબુદ્ધાચલ ઉપર જયવંતા વર્તે છે.

વળી વીસ તીર્થોંક ભગવંતના નિર્વાણ કલ્યાણક વડે પ્રસિદ્ધ એવું સ્મૃતશિખર નામનું તીર્થ પ્રસિદ્ધ છે. જેમાં અજિત, સંભવ, અભિનંદન, સુમતિ, પદ્મપ્રભ, સુપાર્થ, ચંદ્રપ્રભ, સુવિધિ, શીતલ, ત્રેયાંસ, વિમલ, અનંત, ધર્મનાથ, શાંતિ, કુંથુ, અમરનાથ, મહિલ, મુનિસુત્રત, નમિનાથ અને પાર્થનાથ-આ વીસ તીર્થોંકર ભગવંતનાં શરીરના અગ્નિ સંસ્કાર કરવાના સ્થાને ઇંદ્રોએ ૨૦ સ્તૂપો સ્થાપન કરેલા છે : તે બધે રાગદ્વેષાદિ અંતરંગ શત્રુઓ સાથેના સંઘામમાં દશમુખ શવણની જેમ શૂરવીર એવી વીસ લુબ્ધઓ ધારણ કરવામાં આવેલી ન હોય !” ॥ ૨૨૦ ॥

यो लङ्गम्येव जिताः कुलावनिभृतः सोपानकायाभिताः

जह्यत्परिखीचकार खधुनीं सोऽष्टापदः पर्वतः ।

तेजः सर्वसुपर्वणां परिभवन्मानुर्ग्रहाणां यथा

नाथो यत्र फणिवज्रः समभवत्काशीति तीर्थं पुनः ॥ ૨૨૧ ॥

સ ઈશ્વરવૈશ્રવણનિવાસતથા પ્રથિતઃ અષ્ટાપદનામા પર્વતઃ સ્ફટિકાચલાલ્યસ્તીયઃ મુક્તિક્ષેત્રં યોઽષ્ટાપદે સ્વશક્ત્યારુહા દેવાન્વદતે સ ચ તદ્ભૂવ ધ્રુવ મોક્ષં ગન્તેતિ કૃત્વા સિદ્ધિસ્થાન વર્તેતે । સ કઃ । લઙ્ગમ્યા નિધિપતિનિવાસિત્વાન્નિધિશ્રિયા રજતસ્ફટિકમયત્વેન ગૌરિમશોભયા વા જિતાઃ પરાભૂતાઃ સન્તોઽટલ્લ્યાકાઃ કુલાવનિભૂતાઃ હિમાદ્રિ-ક્રોઞ્ચ-મલય-મન્દર-વિન્ધ્ય-માલ્યવત-સહ્ય-ઇન્દ્રકીલાલ્યાઃ કુલપર્વતાઃ સોપાનાન્યારોહણાન્યેવ કાયાઃ શરીરાણિ ચેષાં તાદૃશા યે અષ્ટાપદાદ્રિથિતાઃ આગત્ય સેવન્તે ઇવ । પુનર્જહ્નુનામા નૃપઃ સધુર્ની ગઙ્ગાં પરિખીચકાર યન્પરિતઃ સ્વાનિકાં કુરુતે સ્મ । શ્રૂયતે હિ-પુરા શ્રીમદ્જિતતીર્થકૃત્પિતૃવ્યજન્માતુઃ સગરચક્રિણો જહ્નુપ્રમુક્તૈઃ ષટ્સહસ્રસંહૃયઃ પુત્રૈઃ પુત્ર-ભેમ્ણા ચ પિતૃપ્રદત્તસ્ત્રીરત્નવર્જવૈદશરત્નૈઃ સમં યાત્રાર્થમાગતૈરષ્ટાપદપર્વતે નિજપૂર્વજમર-

તકારિત્સિંહનિષયાઃ પ્રાસાદે ચતુર્વિંશતિજિનાન્નમસ્કૃત્ય પ્રમુદિતૈઃ પતિતપ્રાયસોપાનાનિ સજ્જીકૃત્ય તદગ્રિરક્ષાકૃતે પૂર્વ પર્વતપરિતો દણ્ડરત્નેન સહસ્રયોજનો દ્વેધા પરિચ્છા કૃતા પુનર્દણ્ડરત્નાનીતમન્દાકિનીપયઃપ્રવાહેણ પૂરિતા ચ-ઈતિ પુરાતની વૃત્તિઃ । વિશેષવિ-સ્તરસ્તુ શત્રુંજયમાહાત્મ્યાદિમ્બો ગ્રન્થેમ્બોઽવસેયઃ ઇતિ । પુનઃ કાશી વારાણસી ઇતિ નામ્ના તીર્થ વર્તેતે । પરશાસને તુ 'વારાણસીમરણન્મુક્તિઃ' ઇતિ શ્રુયતે । યત્ર કાશ્યાં ફળી નાગરાજો ધ્વજચ્છિદ્રં યસ્ય સ નાથો યોગક્ષેમકરઃ સ્વામી । અલબ્ધસ્ય લબ્ધિયોગઃ, લબ્ધસ્ય પરિપાલનં ક્ષેમઃ, તથોઃ કર્તા । શ્રીપાર્શ્વનાથ ઇત્યર્થઃ । સમમવત્સમુત્પન્નઃ । કિં કુર્વન્ । સર્વસુપર્વણાં લૌકિકાનાં હરિહરચક્ષાદીનાં સમસ્તાનાં દેવાનાં તેજઃ પ્રતાપં પરિભવન્ અપહરન્ તિરસ્કુર્વન્ વા । ક ઇવ । માનુરિવ । અત્ર યથા ઇવાર્થે । યથા માસ્વાન્ સર્વેષાં પ્રહાણામુપલક્ષણાદગ્રહનક્ષત્રતારકચન્દ્રાણાં તેજો જ્યોતિરપહરતિ જયે જ્યોતિઃ સંજાતઃ ॥

શ્લોકાર્થ

“જે કોઈ મનુષ્ય પોતાની શક્તિથી અષ્ટાપદ નામના પર્વત પર ચઢીને ત્યાં રહેલાં જિનગિઓને જુહારે તે મનુષ્ય તે જ ભવમાં યોગક્ષતિને પામે”-આવું સિદ્ધિના સ્થાનરૂપ અષ્ટાપદ તીર્થ પ્રસિદ્ધ છે. તે અષ્ટાપદ પર્વત વડે પરાભવ પામેલા—હિમાચલ, કૌશ, મલય, મંદર, વિંધ્ય, માલ્યવત, સહ્ય અને ઇંદ્રકીલ એ આઠ કુલ પર્વતો, તે બધે અષ્ટાપદનાં આઠ સોપાન (પગથિયાં) રૂપે રહીને તેની સેવા કરતા ન હોય ॥”

“પૂર્વે શ્રી અજિતનાથ તીર્થ કરના કાકાના પુત્ર (ભાઈ) સગર ચક્રવર્તીએ પ્રેમપૂર્વક આપેલા એકે ઓરત સિવાયનાં બાકીનાં ચક્રવર્તીનાં તેર રતનોની સાથે સગરચક્રીના જહ્નુ આદિ સાઠ હજાર પુત્રો યાત્રાર્થે આવેલા, અષ્ટાપદ ઉપર પોતાના પૂર્વ જ ભરતચક્રવર્તીએ નિર્માણ કરેલા સિંહનિષધા નામના જિન પ્રાસાદમાં ચોવીસ તીર્થ કર ભગવંતની પ્રતિમાને નમસ્કાર કરીને તીર્થની રક્ષા માટે, પર્વતની આરે બાજુ દંડરત વડે એક હજાર ચોજન ભંડી ખાઈ ખોદીને જ દંડરત વડે ગંગાના પ્રવાહને લાવીને ખાધને જલ વડે પરિપૂર્ણ કરી હતી : આવા પ્રકારનું અષ્ટાપદ તીર્થ પણ જગતને વિશે જયવંતુ વર્તે છે.”

“વળી ગ્રહોમાં તેજને સૂચને જેમ પરાભૂત કરે તેમ સર્વ પ્રકારના દેવોના પ્રતાપને પરાભવ કરે તેવું “કાશી” નામનું તીર્થ પ્રસિદ્ધ છે. તે તીર્થમાં યોગક્ષેમ

(अप्राप्यन्ती आप्ति-योगे अने प्राप्यन्तुं रक्षणे-क्षेमे) ३५ विश्वभां प्रशंसनीय
श्रीतिवाणा श्री पार्थनाथ सगर्वत व्यपता वर्ते छे, ॥ २२१ ॥

सूरिपुरंदरगदितानिति तीर्थान्मेदिनीसुनासीरः ।

श्रवणाभरणानीव व्यधित निजश्रोत्रपत्रयुगे ॥ २२२ ॥

इत्यसुना प्रकारेण सूरिपुरंदरेण हीरविजयसूरिराजेन गदितान साहिपुरःकथितान
तीर्थान् शत्रुंजयादिपुण्यस्थानानि । तीर्थशब्दः पुनपुंसके । 'प्रस्थं तीर्थं' प्रोद्यमल्लिन्दः
इति लिङ्गानुशासनपुनपुंसके । मेदिनीसुनासीरो भूमीजम्भारातिः निजस्यात्मनः श्रोत्रपत्रे
कर्णपालौ श्रवणाभरणानि कर्णपूरानिव व्यधित चकार । 'श्रवणपूरितमालदलाङ्कुरः'
इति नैषधे । सम्यक् शुभावेत्यर्थः ॥

॥ श्लो० ॥

श्री हीरविजयसूरिभ्यो कदेष्टुं पुण्यक्षेत्रं ३५ तीर्थानुं वष्टुं न अक्षर आहशाडे
पोताना कानना आभूषण ३५ अनांशुं, अर्थात् आहर्षकं सांशुं, ॥ २२२ ॥

अपि यतिपर्जन्योदिततीर्थततिघ्निसुधारसःप्रसरन् ।

अविशन्मानसमुर्वीर्भर्तुः कर्णप्रणालिक्रिया ॥ २२३ ॥

साहिर्न केवलं तीर्थानि श्रवणगोचरमात्राणि कुरुते स्म, किं तु सम्यक्ज्ञानस्यवधारया-
मास । तदेवाह—अपि पुनः यतिनां मध्ये पर्जन्येन वासवेनोदितानि निवेदितानि
कथितानि यानि तीर्थानि तेषां ततिः श्रेणिस्तस्याः श्रुतिः श्रवणं सैव सुधारसः अमृत-
निस्पन्दः स प्रसरन् प्रवर्धमानः कर्णः श्रवणमेव प्रणालिका जलागमननिर्गमनमार्गः
तथा कृत्वा उर्वीर्भर्तुः नृपस्य मानसं मनः अविशत् प्रविशेश । अथ वा उर्वीर्भूतपर्वतः,
प्रस्तावात् हिमाचलः । हिमाद्रौ मानसं सरोऽस्तीति कविसमयः । तथा 'सदा हंमाकुल'
त्रिभ्रन्मानसं प्रचलज्जलम् । भृशत्रातोऽपि नावाति यस्य साम्यं हिमाचलः ॥' इति
चम्पूकथायाम् । ततः पर्जन्याज्जलधारत्प्रादुर्भूतः प्रचलवृष्ट्या समुत्पन्नः प्रवर्धमानः पदे
पदे अपरापरस्रोतःप्रवेशाद्वृद्धिं प्राप्नुवन् पयःप्रवाहः हिमाचलस्य मानसं मनः निगम-
नस्य 'वडनालं' इति लोके न्यानस्य मार्गेण प्रविशति ॥ इति सूक्तिकथितानि तीर्थानि
माहिना श्रुत्यावधारितानि ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ મેઘના પ્રબલ વર્ષાથી સ્થાને સ્થાન વૃદ્ધિને પામતો જલપ્રવાહ નીકળા માર્ગે હિમાચલના માનસ સરોવરમાં પ્રવેશ કરે તેમ સૂરીન્દ્ર વડે વર્ણુન કરાયેલી તીર્થિની શ્રેણીરૂપી સુધાનો પ્રવાહ કર્ણુરૂપી નાલિકાના માર્ગે આદશાહના હૃદયરૂપી માનસ સરોવરમાં પ્રવેશ્યો. ॥ ૨૨૩ ॥

શેરૂજી હત્યેકઃ પાટી અપરશ્ચ દાનિયાર ઇતિ ।

તિષ્ઠન્તિ સાહિજાતા અમી કુમારા ઇવ ઋસદામ્ ॥ ૨૨૪ ॥

હે સૂરયઃ, અમી પુરઃસ્થાયુકાઃ સાહિજાતાઃ પાતિસાહિતનયાઃ લોકે 'સાહિજાતા' ઇતિ પ્રસિદ્ધાઃ તિષ્ઠન્તિ ઊર્વાશ્રય સ્થિતાઃ સન્તિ । ઊત્પ્રેક્ષ્યતે—યુસદાં દેવાનાં કુમારા ઇવ । અમી કે । તાન્નામગ્રાહ નિવેદ્યતિ દર્શયતિ ચ—એકઃ ત્રયાણાં મધ્યે પકોડ્યં શેરૂજી ઇતિ નામાસ્તે । ચ પુનરપરો દ્વિતીયોડ્યં પાટી ઇતિ નામ્ના અસ્તિ । ચ પુનરપરોડ્યં તૃતીયઃ કનિષ્ઠો દાનિયાર હત્યભિધાનો વર્તતે ॥

શ્લોકાર્થ

“હે સૂરિવર, આ શેખર, પાટી અને દાનીયાર નામના મારા ત્રણ શાહબહા છે. દેવલોકના દેવકુમારો સમાન છે.” ॥ ૨૨૪ ॥

एषामाशिपमखिलश्रीणां संकेतसदनमिव ददत ।

सारण्या शिखरिण इव यथानयामी विवर्धन्ते ॥ २२५ ॥

હે સૂરયઃ, ય્યમેષાં મન્નન્દનાનામખિલાનાં સર્વપ્રકારાણાં શ્રીણાં લક્ષ્મીણાં સંકેત-સદનં મિલનસંદેશગૃહં મિથઃ પ્રીતિમાજામેકાન્તે સંગમનગેહમિવ । આશિષં મદ્ગ્નજ્ઞાનનં દત્ત વિશ્રાણયત્ । યથા યેન પ્રકારેણ અનયા શ્રોમદાશિષા અમી ત્રયોડપિ સાહિજાતા વિવર્ધન્તે વૃદ્ધિ પ્રાપ્નુવન્તિ । ક ઇવ । શિખરિણ ઇવ । યથા સારિण्या કુલ્યયા દુમા વિવર્ધન્તે ॥

શ્લોકાર્થ

તો હે સૂરિદેવ, આપ તેઓને લક્ષ્મીના સંકેતસ્થાન રૂપ મંગલ અ.શીર્વાદ આપો.
જેથી જેમ કુદૃશ (નીક) વડે વૃક્ષો વૃદ્ધિને પામે છે, તેમ આ ત્રણે પુત્રો સર્વ
પ્રકારની વૃદ્ધિને પામે.” ॥ ૨૨૫ ॥

इति नृपमणिवाणीं कर्णपेयां प्रणीय

व्यतरदयममीभ्यो धर्मलाभाशिषं सः ।

अपि निजकरकल्लाशेषराज्या इवैते-

ऽसमग्रमदसुधावधौ राजहंसीवभूवुः ॥ २२६ ॥

અર્ચ સુનીઙ્ગઃ હરિરમીભ્યઃ પાતિસાહિપુત્રેભ્યઃ ધર્મલાભ इति નામ્નીમાશિષં વ્યતર-
દદાતિ સ । કિં કૃત્વા । इति પૂર્વોક્તપ્રકારેણ નૃપમણેઃ સમસ્તરાજસુરરત્નસ્ય સાહેવાર્ણી
કર્ણયોઃ સાદરં ઓતું યોગ્યાં પ્રણીય કૃત્વા । શ્રુત્વેત્યર્થઃ । અપિ પુનરેતે સાહિપુત્રા અપિ
નિજકરે સ્વપાળૌં બલ્લભં કૃતમાગતમરોષં સમગ્રં રાજ્યં મેદિનીમણ્ડલાધિપત્યં ચૈસ્તાદશા
ઇવ । અસમોઽસાધારણઃ યઃ પ્રમોદઃ । અગ્ર પ્રમદશબ્દગતો રેલો ન ચતિભજ્ઞાય સંભવેત ।
તથા ‘વહુલભ્રામરમેષ્વકતામસે’ इत्यस्मिन्काव्ये હિયાદયોઽપિ સન્તીતિ કાવ્યકલ્પલતા-
વૃત્તરત્નાકરવૃત્ત્યાદૌ કથનાત સ પવ સુધાવિધઃ ક્ષીરસમુદ્રઃ તગ્ર રાજહંસીભૂતાઃ સિતચ્છદા
જાતાઃ ॥ इति સાહિજાતાનામાશીર્વાદિદ્વાનમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

રાજાની આવી ક્ષણપ્રિય વાણી સાંભળીને આચાર્યદેવ તેઓને “ધર્મલાભ” રૂપ
આશીર્વાદ આપ્યો. તે ત્રણે શાહબાદા પોતાના હાથમાં બાણે સમસ્ત દેશોતું સામ્રાજ્ય
પ્રાપ્ત થયું ન હોય તેમ અત્યંત આનંદરૂપી ક્ષીરસમુદ્રમાં રાજહંસરૂપે બની ગયા ! ॥ ૨૨૬ ॥

यं प्राप्तं शिवाहसाधुमधवा सौभाग्यदेवी पुनः

श्रीमत्क्रोविदसिंहसीहविमलान्तेवासिनामादिमम् ।

तद्ब्राह्मीक्रमसेविदेवविमलेनानन्दतो निर्मिते

वृत्ते हीरगुरोस्त्रयोदशमितः सर्गो बभूवानसौ ॥ २२७ ॥

इति ह्रीरक्षरिचरिप्रह्रीरसौभाग्यनाम्नि महाकाव्ये असौ त्रयोदश इति संख्यया मितः
प्रमाणीकृतः सर्गो बभूवान् संजात इति ॥

इति पण्डितसीहविमलगणिशिष्यपण्डितदेवविमलगणिविरचितायां स्वोपज्ञभीरसौ-
भाग्यनाममहाकाव्यवृत्तौ शिवपुरीपादावधारणसुरवाणमहोत्सवकरणराणपुरयात्राआयुआपु-
रेशप्रजाप्रभावनाकरणमेढजागमननागपुरविक्रमपुरीयसंघमहोत्सवकरणफलवर्धियाकरणोपा-
ध्यायविमलहर्षपुरप्रेषणसाहिमिलनतदुदन्ताकर्णनफतेपुरागमनसंघसंमुखगमनशेषणेऽब्ध्यन-
न्तसाहिमिलनकुशलप्रभ्राजापदूतोक्तस्वरिगुणाकर्णनतीर्थकथनसाहिजाताशीर्वादप्रदानादिवर्ण-
नो नाम त्रयोदशः सर्गः ॥

શ્લોકાર્થ

વણિકકુલમાં ઇન્દ્રસમાન “શીવ” નામના શ્રેષ્ઠી અને સૌભાગ્યદેવીના જન્મનાત
સુપુત્ર દેવવિમલગણિ, કે જેઓ નિરંતર સરસ્વતીદેવીની ઉપાસના કરવામાં તત્પર હતા,
અને સર્વસુનિઓમાં સિંહ સમાન સિંહવિમલગણિના પ્રથમ શિષ્યરૂપે પ્રસિદ્ધ હતા,
તે દેવવિમલગણિ વડે, જેમાં જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિજીનું જીવનવૃત્તાંત આવે છે,
એવા “હીરસૌભાગ્ય” નામનાં મહાકાવ્યની સ્વોપજ્ઞ ટીકા સહિત રચના કરાઈ. તે
મહાકાવ્યને શિવપુરી નગરીના પ્રવેશથી આરંભીને શાહબહાઓને આશીર્વાદ-અર્પણ
સુધીનાં વર્ણનપૂર્વકનો આ તેરમો સર્ગ સમાપ્ત થયો. ॥ ૨૨૭ ॥

(બીજો ભાગ સંપૂર્ણ)

शुद्धिपत्रक

सर्ग	श्लोक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
९	२+३	४	पञ्चमनाभा	पञ्चमनाभा
"	"	५	श्रीराम	श्रीराम
"	"	८	विपञ्च्यो	विपञ्च्यो
"	१	१	मनीषिणः	शरीरिणाम्
"	७	३-	वचोरूपं	वचोरूपम्
"	८, १०	५-	प्रतिशौर्यं	प्रतिशौर्यम्
"	१२-	४	चातकी	चातकी
"	१४	१	पूर्वाचार्यैरुक्तकृत	पूर्वाचार्यैरुक्तकृत-
"	२६	पद्य २-	संप्रास्थिताविक	संप्रास्थिताविव
"	३१	गद्य ३-	शुक्ले	शुक्ले
"	५२	पद्य १	तारामयी	तारामयी
"	५३	२-	किमद्वयम्	किमद्वयम्
"	६२	गद्य २-	सुदृढमिषा	सुदृढमिषा
"	६४	२	मेत	मेतुं
"	"	२	व्यमोचि	व्यमोचि
"	७७	१	सघास्तु	संघास्तं
"	१०२	गद्य १-	गृहणातीति	गृह्णातीति
"	११२	" १	हरिद्राणाम्	हरिद्राणाम्
"	११४	पद्य १	पाण्डवानिव	पाण्डवानिव
"	"	गद्य १	शन्मी	त्रिशत्
"	११६	" ५	प्रपञ्चः	प्रपञ्चः
"	११७	पद्य २	सुरद्राभिवागतम्	सुरद्राभिवागतम्
"	१२०	" २	प्रीतेरैषीदेव	प्रीतेरैषीदेव
"	११८	गद्य १	सूरलक्ष्म्या	सूरलक्ष्म्या
"	११८, ११९, १२०	"	अधिगम	अधिगत
"	"	"	चतुर्भिरशैतिरोमव	चतुर्भिरशैस्तिरोभवनाय
"	"	"	महानन्दपदे	महानन्दपदे
"	१२१	" २, ३, ४	समागमनमकङ्क्षीत	समागमनमकङ्क्षीत
"	१२१	"	नगराधिकारिसुख्यानाम्	नगराधिकारिसुख्यानाम्
"	१२१	"	मध्ये	मध्ये
"	१२२	" २	विपुलरवमण्डल	विपुलरवमण्डल
"	१२२	" ४	सुपाश्वे	सुपाश्वे
"	१२२, १२४	" १	वसुधावल्लभ	वसुधावल्लभ
"	१२६	" २	आनाथ इव	आमात्या इव

सर्ग	श्लोक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
८	१४०	" ७	पक्षाणा	यक्षाणा
"	१४१	" १	तिलकमिवाचस्त	तिलकमिवाचरत्
"	१४७	" २	शसुदौलप्रय	शसुदौलस्य
"	"	" १०	यक्षा इश्वरः	यक्षाणामीश्वरः
"	१४८	" २	कपदा वा	कपदा वा
"	१४९	" २	शशिमण्डला	शशिमण्डला
"	"	" २	मवाक्षा	गवाक्षा
"	१५२	पद्य १	वलिगेह	वलिगेहे
"	"	" १	समे	सजे
"	१५६	" ४	सम्पूर्णता	सम्पूर्णता
१०	२	" ५	यस्याम्	यस्याः
"	३, ४	" १३, १४	नासिका	नासिका
"	३, ४	" १५	देशोऽस्तीत्यर्थः	देशोऽस्तीत्यर्थ.
"	५	पद्य १	संसेवितो	संसेवितो
"	५	१, २, ४, ५	महीमण्डले	महीमण्डले
"	५	२	उत्प्रेक्ष्यते	उत्प्रेक्ष्यते
"	५	५	पुन रसातल	पुना रसातल
"	६	६	मनुवक्त्रा मिलनम्	मनुवक्त्र मिलनम्
"	६	" १, २	अत एव	अत एव
"	६	" २	पृष्ठे	पृष्ठे
"	७	पद्य १	हिरण्यगर्भो	हिरण्यगर्भो
"	७	गद्य ५	एवात	एवात्र
"	८	" ५	उत्साहं वा	उत्साहं वा
"	८	" ८	बलिग्रह	बलिग्रहं
"	१२	" ४	मौलीनाम्	मौलीना
"	"	" ६	विश्रामाय	विश्रामाय
"	१५	" ३	रुत्थापितः	रुत्थापितैः
"	१५	" ४	धूलिपटलीभिः	धूलिपटलीभिः
"	१६	" १	षरुहत	पुरुहत
"	१७	" ४	हरिती	हरितो
"	१८	" १	अभिगच्छती	अभिगच्छति
"	१८	" ५	निश्चितत्वेन	निश्चितत्वेन
"	१८	पद्य ६	धूलिखलिता	धूलिखलिता
"	१९	वद्य १	कुसुदिनीरमण	कुसुदिनीरमणः
"	१९	" १२	मेदिनः	मेदिनो
"	१९	" १२	रणो	रणे

सर्ग	श्लोक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध - -
१०	२१	,, २	प्रतिपक्षिणामस्वस्तु	प्रतिपक्षिणामस्वास्तु
,,	२४	पद्य २	यामिनिभ्याम्	यामिनीभ्याम्
,,	२६	गद्य १, २, ३	अग्निक्वाण्डं	अग्निक्वाण्डं
,,	२६	२	परिवर्तप्रचण्ड	परिवर्तप्रचण्ड
,,	३६	,, ३	दुर्वयत्वं	दुर्वयत्वं
,,	४१	,, ४	अकटतां	अकटता
,,	४२	पद्य ४	वषतीव	वषतीव
,,	४२	गद्य ३	पादपौ	पादपौ
,,	४३	पद्य ४	अभिमादघाते	अभिमादघाते
,,	४३	गद्य ५	प्रबलोध्य	प्रबूलोध्य
,,	५५	,, ५	मेराश्चूलिकायां	मेरोश्चूलिकायां
,,	५६	,, ६	रवहचरो	सहचरो
,,	६१	पद्य २	विद्युता	विद्युना
,,	६५	गद्य ५	मथं	मथं
,,	६५	,, ७	यक्षचनवति	यक्षचनवति
,,	७५	,, ६	सूपय	सूर्यस्य
,,	८४	पद्य ३	लहरीदहन्त	लहरीदहन्त-
,,	८५	,, १	यस्यामदीज्यत	यस्यामदीज्यत
,,	८८	गद्य ५	तदवादिव्वपि	तदग्रामादिव्वपि
,,	११४	,, ४	नामिन्म्रास्थाताभू	नामिन्म्रास्थाताम
,,	१२४	,, ७	द्यो	द्यौ
,,	,,	,, ६	रसिकायितससनुजां	रसिकायितमानसमनुजाना
,,	१२३	,, ६	वेपु	वेपु
,,	१२५	,, ३	सारथ्य भावः	सारथ्यभावः
,,	१२७	पद्य ४	सुरुरोर्वावत	सुरुरोर्वावत्
,,	१३१	गद्य ३	कृत्वा	कृत्वा
११	२	,, ७	पर्यन्तः	पर्यन्तः
,,	२	,, ६	सियद्विर्याषा	सिद्विर्याषा
,,	४	गद्य ३	क्रौडे	क्रौडे
,,	४	,, ३	स्वन्तो	स्वन्तो
,,	७	,, ३	सरिद्व्रैयसः	सरिद्व्रैयसः
,,	४	,, ५	अपीतु	अपितु
,,	६	,, १०	वेदना न जानीते	वेदना न जानीते
,,	१०	गद्य ४	पातालौकः	पातालौकः
,,	४२	,, २	नियेदकावार्ता	निवेदकावार्ता
,,	४४	,, १२	तपमिवाञ्जानागकल-	तपमिवाञ्जानागकलजलदोद्भूतः
,,	४६	,, ४	कर्तव्यमास्ति	कर्तव्यमस्ति

सर्ग	श्लोक	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
११	४६	" १	स्वस्वयानमत्रिह्य	स्वस्वयानमधिरुह
"	५१, ५२	" ११	वच	यच
"	"	" १४	तिग्मासुः	तिग्मासु
"	"	" १८	सर्वेऽप्यत्रैव	सर्वेऽप्यत्रैव
"	१३	" २	अञ्जलदस्या	कुञ्जलदस्या
"	"	" ४	प्रमूनादिक्रोदाभिः	प्रमूनादिक्रीडाभिः
"	१७	" ८	वचनादित्तमध्ये	वचनादित्तमये
"	१८	" २	कुर्वन्ति	कुर्वन्ति
"	"	" २	तस्यैव	तस्यैव
"	"	" ३	प्रयत्येत	प्रयत्येत
"	७०	" ५	कस्येन	कस्येव
"	७३	पद्य २	विभो-लस्यते	विभोर्लस्यते
"	"	गद्य १	त्वदीया	त्वदीया
"	७५	" २	योगिनाय	योगीना
"	"	" ८	मुगोभनावर्णा	मुगोभनावर्णा
"	"	" १२	नुक्ताना	मुक्ताना
"	७७	" ३	व्यापादयति	व्यापादयति
"	"	" २	क्रीडाधर्षवदतया	क्रीडाधर्षवदतया
"	८२	"	दिनारम्भवद	दिनारम्भवद्गोह-
"	८७	" ३	पुण्यन्तीत्यशान्त्रे	पुण्यन्तीत्यत्र शान्त्रे
"	८८	" ३	ज्ञानमवाप्त्युयात्	ज्ञानमाप्नुयान्
"	९२	" ५	वासाना	वासाना
"	९८	" ५	एय	एव
"	९९	" ४	आवामेय	आवामेव
"	१००	" १	त्रगामेयर्थः	त्रगामि-यर्थः
"	१०२	पद्य १	व्यपेक्षदृष्टगत्व	व्यपेक्षदृष्टगत्
"	१०१, १०८	गद्य ८	मदीयवृक्षगुणद्विष्यो	मदीयवृक्षगुणद्विष्यो-
"	१११	" कान्त	माविन्यवभाभिनी	माविन्यवभाभिनी
"	११८	" ११	मण्डमन्त्रगन्ती	मण्डमन्त्रगन्ती
"	१२०	" २	मिनीकुचनगशना	मिनीकुचनगशना
"	१२१	" ४	मण्डगान्तिक्	मण्डगान्तिक्
"	१२३	" ४	मण्डगोः	मण्डगोः
"	१३१	" ६	कुर्वन्ति	कुर्वन्ति
"	१३४	गद्य ३	मण्डगोः	मण्डगोः
"	१०८	गद्य १३	मण्डगोः	मण्डगोः
"	"	" १८	मण्डगोः	मण्डगोः

सर्ग	श्लोक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
११	१३७	„ ५	यथा	यथा
„	१३८	„ ५	वस्तुग्रहणविषया	वस्तुग्रहणविषया
„	१४३	„ २	यावन्नुजातोपरी	यावन्नुजातोपरी
„	१४४	„ २	मायन्ति	मायन्ति
„	१४५	„ १	मुक्तानि	मुक्तानि
„	१५०	पद्य १	रक्षामी	रक्षामो
„	१५१, १५२	गद्य १३	स्पर्शननाम्ना	स्पर्शननाम्ना
„	१५५	„ २	तव किं कर्तुः	तव किं कर्तुः
„	१५६	„ १	यतिकुञ्जरः	यति-कुञ्जरः
„	१५७	पद्य ३	अम्मोरुह्वेव	अम्मोरुह्वेव
„	१५८	गद्य २	संजातः	संजातः
१२	२, ३	„ ८	कुसुमावचय	कुसुमावचय
„	२, ३	„ १६	वा अथवा	वा अथवा
„	४	„ ७	वल्लव	पल्लव
„	८	पद्य १	स्वयं	स्वयं
„	२०	गद्य २	भगवन्तं	भगवन्तं
„	२१	गद्य १२	पाणियन्त्रमुक्तं	पाणियन्त्रमुक्तं
„	२४	„ २	विलसत्कुल्लोल	विलसत्कुल्लोलमाला
„	„	„ ६	प्रकटीभवत्फलमिव	प्रकटीभवत्फलमिव
„	३०	पद्य	ग्रहैः	ग्रहैः
„	३२		बलवतामपि	बलवतामपि
„	३६	गद्य १२	बलवी	बलवी
„	३८-	„ ६	एव	एव
„	३८	„ १	महतिं	हसितं
„	३८	„ ८	पूर्णैः निशाकरो	पूर्णैः निशाकरो
„	३९	„ १	सज्जनानि	सज्जनानि
„	४१	„ ४	स्मेरदम्भोरुहे	स्मेरदम्भोरुहे
„	४४	„ २	हरित्वषस	हरित्विषस्तमाल-
„	„	„ ८	मौचित्तीपञ्चति	मौचित्तीमद्यति
„	४६	„ ५	सृजन्तीरिव	सृजन्तीरिव
„	„	„	नागलोककथाचिब	नागलोकैः कथाचिद्
„	५४-	पद्य	विनन्दु किमु	विनन्दु किमु
„	५६-	गद्य २	अस्मकपास्ताभिः	अस्मकपाभिः
„	६१-	„ ३	सदपेणैव	संघपेणैव
„	६६-	„ २	सत्य तामेति	सत्यमामेति
„	७०-	„ ३	चेती	चेतः

सर्ग	श्लोक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१२	७५	" ५	स्वाजन्यात्	सौजन्यात्
"	८६	पद्य	कुन्दोज्ज्वलाः	कुन्दोज्ज्वलाः
"	८७	गद्य १	उच्चैः श्वसा	उच्चैः श्वसा
"	८२-	पद्य २	उडुयौदत्त	उडु यौवत -
"	८६	गद्य ४	वाजिनमारु यः	वाजिनमारुह्य
"	१०२	" २	स्वशङ्गेण	स्वशङ्गेण
"	१०८	" २	स्वशङ्गेण	स्वशङ्गेण
"	१११	पद्य २	कुमुदीपतिः	कुमुदीपतिः
"	१११	गद्य १	कुकुदमन्तः	कुकुदमन्तः
"	११६	गद्य ७	अऽन्तो	तूऽन्तो
"	११७	" ३	तमादिचेति	तमादिचेतिमिति
"	११८	" ४	सुरसरिद् मङ्गा	सुरसरिदीव गङ्गा
"	१२५	" ३	नयनयोरमिराम	नयनयोरमिरामं
१३	११	पद्य २	वह्नुपावर्ग्य	वह्नुपावर्ग्य
"	१२	गद्य ४	रुमेत्य	उपेत्य
"	३५	" ५	किरणवाची	किरणवाची
"	४४	पद्य २	तातद्-द्राग	तातद्-द्रागवाचकेन्द्रेण
"	४५	" २	व्रतीन्ध	व्रतीन्दो
"	४७	गद्य २	पदशोभया	पदशोभया
"	५२	पद्य १	निष्ठत्य	निष्ठत्य
"	६२	" २	जलवालिः	जलवालिः
"	६४	गद्य ३	ध्वनीत	ध्वनीन्
"	७३	" २	आलम्ब्यते	आलम्ब्यन्ते
"	७३	" १	दृश्यन्ते	दृश्यन्ते
"	७६	" ३	तथाकल्याण	तथा कल्याण
"	८२	" ४	कथं हरिष्यते	कथं धरिष्यते
"	८५	" ५	दान्नागवितुं	दान्नागवितुं
"	८६	" १	यन्मिनं	यद्विमिनं
"	१०१	" ७	कुर्वन्मिन	कुर्वन्मिन
"	१०२	" ४	विभुयनशीर्गणे	विभुयनशीर्गणे
"	१०८	पद्य १	याननगुपति	याननगुपति
"	११२	गद्य ३	केदारगैः	केदारगैः
"	११३	" १५	प्रक्षे	प्रक्षे
"	११५	पद्य १	प्रक्षिप्तः प्रक्षिप्तः	प्रक्षिप्तः प्रक्षिप्तः
"	११६	" १	प्रक्षिप्तः प्रक्षिप्तः	प्रक्षिप्तः प्रक्षिप्तः
"	१२६	गद्य ३	प्रक्षिप्तः प्रक्षिप्तः	प्रक्षिप्तः प्रक्षिप्तः

सर्ग	श्लोक	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
"	१३२	" ३	कथितम्	कथितं
"	१३४	" ७	उपासकः	उपासकः
"	१६२	पद्य २	तपस्तपस्तपत्किमुत	तपस्तपस्तपत्किमुत
"	१७३	गद्य ४	भाग्यस्य	भाग्यस्य
"	१७५	" २	खलु	खलु
"	१७८	पद्य	वाचमिवाकरो	वाचमिवाकरो
"	१८३	गद्य ५	सौरभ्यमिव	सौरभ्यमिव
"	१८३	" ७	ह्यते	ह्यते
"	१८३	"	कुशलागथापि	कुशलागमादि
"	१८७	" ७	समस्तपमनुषङ्गं	समस्तमनुषङ्गं
"	१८८	" २	पेरैरदीयमानमपि	परैः दीयमानमपि
"	२११	" ३	मित्रद्रविणाद्यनुरक्तौ	मित्रद्रविणाद्यनुरक्तौ
"	२१२	" १	पुनर्मोगिना	पुनर्मोगिना
"	२२६	" २	पूर्वोक्तप्रकारेण	पूर्वोक्तप्रकारेण

